

Dr. Kjøbenhavnske 2621.

lærde Efterretninger

for Åar 1804.

No. I.

Joh. Mathias Gesners græske Chrestomathie. Til
Brug for Tredie græske Classe i de, efter den nye
Skoleplan indrettede, lærde Skoler. Udgiven med
Anmerkninger og forbedret Text af N. Lang
Nissen, Doctor Philos. & Mag. Actium, Conrec-
tor Overlærer og Bibliothekar ved Kjøbenhavns Ca-
thedralskole. Kjøbenhavn, 1802. Trykt hos Schulz.

Med denne Bogs Udgivelse har Herr Doctor Nissen
tilendebragt saa at fåge en fuldstændig Samling af
græske Læsebøger eller Chrestomathier for samme Classe
i de reformerede lærde Skoler. I disse Efterretningee
har jeg fra Tid til onden hørt den Hornsjelje at anmeldte
disse Læsebøger, som de efterhaanden ere udkomne, nem-
lig: i No. 33 og 34 for 1800 saavel Gedikes græske Læse-
bog, som Dr. Doctorens græske poetiske Anthologie, og i
No. 28 for 1801, samme Forfatters græske prosaiske Chre-
stomathie. Behageligt er det at bemærke hvorledes disse
4te Samlinger Indretninger have steget i Værdie; saa
at denne sidste efter Gesner udgivne lader af dem alle
mindst tilovers at ønske. Et godt Valg af Stykker, en
brugbar og correct trykt Text, tilligemed en saage hen-
sigtsret udarbejdet Commentar ere dens Størkender. Des-
sige

2. Kjøbenhavnske lærde Esterretninger

viser paa alle tre Dele vil i det Folgende af denne Anmæl-
delse ikke savnes.

Dog saa megen Aarsag man end, naar man betrag-
ter baade den Gesneriske og den Strodtiske af Hr. Nissen
udgivne Chrestomathie hver for sig, har til at glæde sig
over, at et saa skjont Udvælg af Grækernes bedste Verker
er sat istedetfor saadanne græske Skrifter, der paa Sma-
gens Dannelsel havde lidet eller inzen Indflydelse, saa vil
det dog nok, naar man betragter begge disse Læsebøgers
Forhold til hinanden, ikke ganske kunne nøgtes, at De
hverken ihenseendetil Stykkernes Indhold eller Sprog
følge den Gradgang fra det Lettere til det Vanskelligere,
som man efter deres forskellige Bestemmelser (Strodes
for 2den og Gesners for 3die Classe) skulde formode.
Undtager man nemlig de smaa Stykker af Polefatos,
Plutarch og Rebes, saa er den Strodtiske Chrestomathie i
Almindelighed ligesaa vanskelig som den Gesneriske. Jeg
tvivler dersor ikke paa, at hvis Hr Dr. Nissen havde
dengang, han udgav Stroths Bog, haft i Sinde ogsaa
i sin Tid at udgive Gesners; han da vist vilde have fore-
taget sig en saadan Translocation af de i begge forekom-
mende Stykker, at disses Vanskellighed vilde kommet i
riatigere Forhold til de Classers Evner, for hvilke de hver
især ere bestemte. Saaledes vilde alle Excerpterne af
Thukydid og Polyb nok samtlig først faaet deres Plads i
den Gesneriske, og derimod alle de Theofrastiske Charak-
terer, maaske endog efter den af Schneider foranstaltede
Materieorden, været henvist paa een Plads i den Strode-
tiske. Xenofon vilde i alt Fald ladet sig anbringe begges
steds, da man af denne Forfatter ikke lettelig kan løse for
Meget. Ogsaa Herodot kunde passende, som og er skeet,
gjøre beggesteds Nytte. Kun havde det for at bibringe

Ungdom

Ungdommen et rigtige og tydeligt Begreb om Graden af begges historiske Troværdighed været blandt Andet saare passende, at samle paa eet Sted de contrasterende Beretninger om Kyros's Forhold til Aspages, af hvilke den herodotiske derimod nu findes i Strodtis og den xenofontiske i Gesners Lærebog. Sprogets Vanstelighed i disse Stykker vilde ingen Hinder kunne lægge i Besjen for denne Foreening. Filosofiske Stykker af Plutarch have meget rigtigen saaret deres Plads hos Gesner, ligesom de historiske hos Strodt, og i denne Henseende er Gradgangen meget god. Men ville vi nu gaae længere tilbage, saa findes de Plutarchiske Apostegemer allerede for en stor Deel hos Gedike; hvorfore deres Fortægelse eller vel endog Qsentagelse hos Strodt er overflodig. Skulde jeg altsaa foreslae nogen omrentlig Gradgang ihenseendetil Chrestomathier for alle tre Klassen, da vilde jeg for Begynnerne vælge Esopiske Fablet, Elianske Fortællinger, Polyhænse Strategemer, Plutarchiske Apostegemer o. desl. For de Mellemste vilde Lebes's Skilderie, og, for at fage et fort Begreb om det stoiske System, Epiktets Haandbog; historiske Stykker af Xenophon og Diodor, mythologiske af Apollodor og Palæafatos (Heraklides eller Anton. Liberal.) herodotiske Episoder, siccere Stykker af Plutarch, s. Ex. om Lakonernes Stikke, o. a. m. være passende; hvortil jeg endnu vilde til Mynster i enhver Dialekt anføre smaa prosaiske eller lette poetiske Stykker, s. Ex. i den ioniske af Herodot eller Anacreon, i den doriske enten en let Idyll eller endnu hellere enkelte Stykker af Pythagoræerne hos Stobæos o. s. s. Nu vilde Disciplen være saa vel forberedt at han i øverste Klasse kunde læse historiske Stykker af Thukydid og Polyb, samt filosofiske af Xenophon, Lukian, Plutarch,

4 Kjøbenhavnske Lærde Efterretninger

Plato s. fl.; plutarckiske Biografier, maaskee endog en gang en Tale af Demosthenes eller Lysias, samt henvises til Rhetorikerne, især Demetrius og Longin. Om den poetiske Læsning, som bør begynde fra Homer, er her ej Sted at tale; hvorfore jeg iler tilbage til den vakte Bog, der er nærværende Anmeldelses Hovedsøjmed.

Det første Spørgsmål bliver da her: af hvad for Stykker Samlingen bestaaer? i hvilken Henseende det for den, der kjender Gesners Chrestomathie vilde være anbefalende nok at sige, Nærværende indeholder de samme Stykker som findes i hin, der i Tyskland har oplevet 8. Oplag. Dog da de specielle Fortegnelse kan give Anledning til enkelte maaskee ikke aldeles unyttige Bemærkninger, holder Recensenten det for passende, at forbinde her begge Dele med hinanden.

Ordenen har Hr. M. ikun forandret derud, at den lettere Xenoson, istedetfor Herodot og Thukydid, aabnet Samlingen; Gesners Orden rettede sig efter Skribenternes Levealder. De valgte Stykker ere naturligvis interessante, deels af Kyropædien (saasom om Kyros's Hækkomst, Barndom og Endeligt), deels af Memorabilierenes 1ste Bogs 1-7, 2den Bogs 1-7, og 3de Bogs 1-5 Kapitel. Kun kan Rec. ikke overalt være enig med Gesner ihenseendetil Stedet hvor Mogle af disse Stykker ere afbrudte. Saaledes begynder f. Ex. S. 18 et nyt Afsnit med: 'O Kyros εΙντε ο. s. v. Havde Udgiveren blot gaaet fire Linier længere tilbage til Begyndelsen af den 8de Bogs 7de Kap. i Kyropædien, hvor der siges at Kyros gjorde en Rejse til Persien, da havde Læseren ej længere været uvidende om Anledningen til denne Offring; saa meget mere som der strax derefter haade i h. 7 tales om at Kyros rejste hjem igjen, og i h. 9 at hans Sonner fulgte

6 Kjøbenhavnske Lærde Efterretninger

har udeladt de Par Linier, som indeholde Lignelsen om *Fløjte* eller *Citharopilleren*, indseer jeg ikke; da de ej alene indeholde et godt og indlysende Exempel, men endog ere fornødne til Constructionens Rigethed, hvor *τις μερινα παραγωγης και της λογικης* n. τ. λ. svarer imod det følgende Exempel *τις δε παραγη („ογ δικαιον οι πατερες οι πατερες να εστονται“)*; ikke at tale om at det foregaaende, ogsaa udeladte, *ου μην τοις αλλαξ διπλων παραγωγης* („i andre Tilsædte dommer man dog ikke saaledes“) netop gjør Overgangen til disse Exempler — S. 31, §§. 46-49 (Zen. Mem. I, 2, 51, ff.) indeholde, saaledes som De her ere affortede, blot Klas gerens Beskyldninger mod Sokrates, hvem udelade dog imod Zenofons Forsvar for ham i disse Henseender. Maastke funde man svare at Sokrates's Uskyldighed er saa indlysende, at Klagen Urimelighed af sig selv falder i Djnene. — Af Dialogen med Aristodem (Zen. Mem. I, 4.) om det guddommelige Forsyn udelades her (S. 34) Indledningen og Samtalens Begyndelse, hvorved Læseren raptur in medias res non secus ac notas; hvilket dog hr. Dr. Nissen erstatter ved det i Anmærkningerne S. 227 fortelig fremsatte Indhold af dette Stykke. — Imod Udeladelsen S. 34 efter No. 67 (Zen. Mem. I, 3, 3.) funde nok saavel Logik som Grammatik indvende, at *αντε γηρ τοις θεοις καλως εχειν, ει ταις μεγαλαις θυσιαις μαλλαχη ταις μικραις εχαιροι* her synner sit mod, satte Led: *αντε αν τοις ακρωποις αξιοι ειναι Σην,* ει την παρα των πανηγυρων μαλλον νη μεχιρομενη θεοις η τοις παιροι των χρηστων. — Dog steder Ingen af disse Udeladser Anmelderens Følelse mere end Den foran No. 72 paa S. 50, i Dialogen med Chærekrates (see Schneiders, eller Jeunes Udg. 2, 3, 2-7), eserdi herved ej alene Dialogens Sammenhæng og Orden for en Deel tabes,

men man end ikke fuldt forstaaer hvad Sokrates vil sige med sin Lignelse om Hesten, der netop er en Gjendrivelse af Chærekrates's foregaaende Ord. Ikke at tale om den ugræske Begyndelse af 72: Ερη ὁ Σωκράτης, istedetfor Originalens Αριστοφάνης, ερη ὁ Σωκράτης, ωςπερ κ. τ. λ. hvorved endog det Spørgende, som i de Sokratiske Gjendrivelser er charakteristisk, gaaer forloren. — Endelig kan det i denne Anledning endnu bemærkes, at de smaa Stykker paa S. 59 og 60 indtil Enden, saasom især Fahlen om Hesten og Hundten m. m. her indkomme saa ganske uden mindste Forberedelse og Anvendelse, at man hverken seer deres Oprindelse eller Tendenz. — Alle disse Bemærknings-ger angaaende det Upassende i Udeladelserne have imidler-
tid ingenlunde det Øjemed, at ned sætte det gode Valg af Xenofontiske Stykker, som findes i nærværende Chre-
stomathie. Alene min usforgribelige Dom over de smaa
Inconvenienzer ved Samme troede jeg ej at burde tilbage-
holde, da De muligen kunde bidrage til, at Bogen ved
et nyt Oplag erholdt een Fuldkommenhed meer. Ej hel-
ler ville man af ovenstaende Anmærkninger uddrage den
urigtige Slutning, at alle Udeladelserne deraf skulde være
upassende eller unyttige. Evertimod har jeg allerede oven-
for anført et Sted, hvor det udeladte Stykke ogsaa kunde
godi være borte. Ligeledes var det S. 57, imellem No.
125 og 126 ikke alene passende, men endog højest nødven-
dig. Stedet findes i Xen. Mem. 2, 6, 33. ff. Kort,
man vil paa flere Steder lettelig kunne opdage Grundene,
hvorför Gesner har ansett Noget for upassende, Andet
for unødvendigt i en Bog for Ungdommen, i hvilken Hens-
seende man da ej heller vil kunne nægte ham sit Bisald.

Efter disse Stykker af Xenofons Kyropedie og Me-
morabilior følger nu samme Forsatters Apologia Socratis-

heel og holden; til hvilket Valg Rerens. dog virkelig ikke kan indseee onden Grund, end Afhandlingens Korhed. Dens Egched bliver dog altid saare problematisk; og skulde end Hr. Dr. Nissen ej være enig med Anmælteren i den Mening, at man ikun gjør Xenofon lidens Ere ved at tillægge ham nærværende Apologie, saa havde det dog nok alligevel altid været raadeligst, at udelade et Stykke, hvis Egched er controverteret af Kritiken, og hvis philologiske Verdi desuden er of lidens Betydning, saa længe der saavel af samme Forfatter som af Andre haves saa mange fortreffelige Stykker, der med almindeligt Bisald vilde have beklædt det ved Apologiens Udeladelse vundne Rum.

Vi komme nu til Herodot, der til denne Samling har afgivet Fortællingerne om Arion, om Solen hos Croesus, samt denne sidstes huuslige Modgang (1ste Bog 23-45), hvortil Anmælteren for Guldstændigheds Skyld havde ønsket et lidet Udtog af de dervaa følgende Kapitler om Persernes Krig med Lyderne, og især det bekendte 86de Kap. om Croesus der paa Bearet raabde paa Solens Navn. End videre findes her af Herodots 2den Bog det 35-48de og 68-73 Kapitel, om Egypternes Skifte og visse Dyr hos dem. Alt sammen meget interessant, og mere skikket til at give Ungdommen Lust at læse Herodots hele Verk, end Dette selo maaskee vil være i Stand til heel igjennem at vedligeholde. Endeel flere Episoder af Herodot findes i Dr. Nissens prosaistiske Chrestomathie.

Næste Plads har Thukydids bekommet, af hvilken her haves 1ste Bogs 128-134te Kapitel om Pausanias's Forbrydelse og Død, samt 2den Bogs 47-54 Kapitel om den atheniensiske Pest, efter hvilken høste Afseling der her,

her, ligesom hos Gesner, til Sammenligning er astrykte Lucrets's VI, 1136-1284 V. De underlopende Anmærkninger ere her, som det og ved en Autor som Thusekydii var forsødent, ikke alene mindre sparsomme end ved de forbenvante Stykker, men endog efter Gesner aldeles hensigtsrigtigen forfattede og anbragte. Thi endskjont Hr. Nissen ellers ikke har sat andet end kritiske Anmærkninger under Texten, og derimod, som rigtigt var, henviist alle Fortolkninger til sin paasølgende Commentar, saa findes dog under Texten her de fleste af de hos Gesner ansorte græske Scholier. Slige Fortolkninger under Texten, saasnat de ikun ere forfattede i samme Sprog hvori Bogen selv er skrevet, kunne aldrig have nogen skadelig Indflydelse, men befordre endog betydelig Læringens Sprogfundskab; hvorsore det var at ønske at vore Skoleudgaver noget hyppigere ansorte de bedste af Scholierne i Grundsproget selv underneden Texten. Nyten heraf er indlysende, hvorsore jeg her i øvrigt vil nosjes med at henvise mine Læsere til nogle Ideer i Chr. Dan. Becks Program de ratione, qva Scholia statæ poetarum græcorum veteres, imprimisqve Homeri, ad sensam elegantiaz et venustatis acuendum, adhiberi recte possunt.

Bidste Anm. ikke, at Hr. Dr. N. ønskede sig, som billigt var, Læslighed til med sine Disciple at læse flere af de Theofrastiske Charakterstilder, end de ti, hvormed der i hans græs- prosaiske Chrestomathie for anden Klassé er gjort Begyndelsen, saa vilde man undres over at finde paa dette Sted ikke alene nogle af Theofrasts Charakterer, men endog netop de Capitler, som i hin Samling ere forbigaade. Ventelig har Strodt i sin Chrestomathie hermed entek villet supplere hvad dee mang-

lede hos Gesner, eller og netop søgt at undgaae de Stykker som Denne havde valgt; hvorsore og begge Chrestomaterier kunne læses godt ved Siden af hinanden. Ester min Formening kunde Theofrasts Charakterer gjerne have været udelade af begge Samlingerne, da Disciplene uden tvivl vare bedst tjente med at anskaffe sig en egen Udgave af Samme, især den Schneideriske der saavel indeholder de nyest opdagede Charakterer og Tillæg til de allerede befjendte, som og ordner disse efter Materiernes Liighed. Thi om de end løse hvad begge disse Chrestomathier indeholde af Theofrast, saa manglde de dog deels en 6 a 7 Kapitler, deels de nysomtalte nye opdagede Tilsætninger, og deels endelig Slutningen af et Par Stykker, hvilken i nærværende Udgave er udeladt.

Saare passende tilføjes nu her nogle Charakteer-Bemærkninger af Aristotelis Rhetorik (2den Bogs 12-17), der til en Sammenligning mellem begge Forsatteres Maaner og nojere Charakteristik af Samme kunne være af megen Værd. Saaledes har og Schweighäuser i den nye Stereotypudgave (Paris 1802) af Theofrast ester La Bruyeres Oversættelse (hvor Costes Noter dog heldigen ere ombryttede med Schweighäusers nye) tilføjet en fransk Oversættelse af enkelte Charakteerkildringer som han har uddraget af forskjellige gamle Forsattere, saasom af Aristoteles, af det rhetoriske Verk til Herennius (ganske i Theofrasts Smag), og af Dio Chrysostomus. En Samling af saadanne Charakteer-Bemærkninger hos disse og flere Autorer vilde være særdeles interessant.

Af Plutarch, der, om ellers Nogen, kunde byde Chrestomathiesamleren en riig Korraad, findes her, ligesom hos Gesner, ikun i ildtog Afhandlingen om at stille Smigreren fra Vennen. Ogsaa dette Stykket

End.

Indhold stemmer ret godt med de foregaaende Charakteer-
Bemærkninger. Af Plutarchs Biografier, der saa for-
trinlig qualificere sig til Skolebog, findes her ingen,
esterdi Disse, som man seer af Fortalen til denne saaves-
som til den græsk-prosaiske Chrestomathie, læses med den
øverste Classe i særskilte Udgaver; istedetfor hvilke Hr.
Correctoren dog er villig til at udarbejde en nye Udgave
ester samme Plan, som nærværende Chrestomathie. Da
nu Dennes Indretning, som ovenfor er anmærket, i det
Hele svarer til de Fordringer man kan gjøre til en velindis-
retted Skoleudgave, saa seer Anmelderen hittet Verk med
megen fornøjelse imøde. Udentvivl vilde der for Philos-
logiens Studium være vundet endnu mere, hvis Commen-
taren dertil udarbejdedes paa Latin, især da man dog ikke
ganske bør tilside sætte alt latinsk Interpreteren. Til dette
Øjemed vilde jeg for endeel anbefale de Leopoldiske Udgav-
er af Theseus, Romulus, Lykurgus, Numia, og af Ma-
rius, Sulla, Gætorius, Lukullus, som ligneværdige
Monstere; det forstaaer sig med passende Forandringer i
Hensyn til de Læsres Tarv, for hvilke Bogen bestemmes.
Disse kunde nemlig snart behøve kortere, snart udfor-
ligere Bejledning, snart flere, snart sære Noter, end der
findes hos Leopold. Ligeledes vilde Sammes Registers
ogsaa bortfalde, og endeel af de der forekommende Ord-
fortolkninger inbringes i Commentaren. Denne vilde da
i det Hele, kun med Forandring af Sproget, blive for-
fattet i samme Form, som nærværende, hvormed Læseren
og var saare vel tjent.

Efter et lidet Stykke af Sextus Empirikus (Pyrrh.
Hypotyp. 3, 24), om „forskellige Nationalstikke og
Bedrægter, især med Hensyn til Religionen“; folger nu
et Fragment af Lukians Encomium Demosthenis, hvil-

Det indeholder Stykket af den macedoniske Krønike, som Lykinus forelæser. Dette kan ellers være bedre passende til at gjøre Ungdommen bekjende med Demosthenes som Menneske og Borger, end med Lukian som Skribent, af hvilken der i Recens. Tunker fortjente at læses mere, s. Ex. Gehrichs lille Samling, udg. i Göttingen 1797.

Endelig sluttet hele Samlingen med et lidet Stykke af Herodian (4. 2), om Ceremonierne ved de romerske Kesseres Hørgudelsse. — At nævne flere gode Skribenter, der til denne Samling kunde have leveret Bidrag, eller andre læseværdige Stykker hos de allerede anførte, vilde være en Ubillisghed, da Samlingen ingen Grændse maatte fående, saafremt den skulle optage og indeholde alt, hvad der i den græske Litteratur fortjente at læses af Ungdommen. Ovenstaende vil være meer end tilstrækkeligt til at giøre dem, der ikke fående den Gesneriske Samling bekjendte med hvad her forefindes.

(Slutningen følger.)

Efter given Anledning fra det Kongelige danske Concilie er i Esteraaret 1802 gjennem Stiftammanden og Bisoppen over Sjællands Sejst forlangt Erklæring af alle vedkommende Skole-Inspecteurer og Gejstlige der i Stiftet, angaaende den af Dr. Plum for Lærere og Opsynsmænd ved Borger- og Almue-Skoler forsattede Haandbogs Indsættelse i Landets Kjøbsted- og Almue-Skoler, saaledes at der til hver Skole skulle anstaffes et Exemplar af den Cassé som ifolge Forordningen af 23de Januarii 1739 Art. 30. 31 maa findes ved Skolerne til Bøger for fattige Børn, og i Kjøbstederne af Skolernes Fond,

Sond, men i Skoler, som ingen Cassé havde, af vedkommende Kirke. Cancelliet har nu afgivet følgende Resolution, som i Circulære af 1ode December s. A. er beskjedtgjort samtlige Stifts-Øvrigheder: „Da Cancelliet finder at den af Doctor og Stiftspræst Plum forfattede Haandbog for Lærere og Opsynsmænd ved Borger- og Almue-Skoler, med Hensyn til de mange brugbare og anvendelige Forslag, i Henseende til Underviisnings-Methoden, som den indeholder, samt i Betragtning af den trygge Vejledning, den forstår endog den mere øvede Lærer, fortjener at regnes blandt de allerbedste Bøger i Skolesager, og at den følgeligen fortjener at blive almindeligen bekjende og læst, saa skulde man tjenstligst anmode (Stiftsammands og Bisops Tit.) om at ville ved Forestillinger til Vedkommende bidrage til, at denne Bøg bliver anskaffet ved enhver Skole, saasnart muligst, efter Skoleklassens Lejlighed. Det Kongelige Danske Cancellie, den 1ode December 1803.“

† † †

(Indsendt.)

Ulterior explicatio Symboli, quod patri beato Episcopo Dr. OLAO IRGENS proprium fuisse, verius cuncte testatus est Filius superstes.

Garrulum quemque, vana jactitantem,

Altē despexit, meliora doctus;

Fatuum ignem fastidivit idem

Fumi non emitto.

Ordinis Sacri studiose vindex.

Maluit esse, quam videri bonus:

Nil male sanum tulit ipse, neque
Fumum amavit.
Eldei tenax semper Christianæ.
Neologiam fusque deque habens,
Solida dixit sapiens, et nunquam
Vendidit fumum. —

J. N. B.

H. S. E.
Venerandus Octogenarius
O L A U S I R G E N S .
S. Stæ. Th. Dr. et Episcopus
Diocesis Bergensis.
Vir infucatae pietatis,
Simplex idem taci rectus,
Sine fallacibus latebris apertus.
Ad lenitatem, facilitatem et placabilitatem
temperatus.

Musis sedulo litavit.
Subacti judicii et uberrimæ doctrinæ famulitio
Optime instructus
Per totum liberalium artium campum discurrit;
In nulla, quæ ad rem literariam spectat,
omnino hospes.
Historiæ cuiusvis ævi, qua Sacra, qua Profana, angulos
perreptavit et excusit,
Omnes sanctioris disciplinæ patres latissime exorrectas
Non obiter et perfunctorie, sed attente et carptim
per vagatus:
In adeundis sanctorum literarum adyris, et rhinanziis
scripturarum recessibus curiosus,

Lingva-

Lingvarum canæ antiquitatis, quantum in iis præsidii estet
ad genuinam interpretationem, apprime gnarus.

Veterem religionis formulam in sinu fovens, nec tameñ
obsolescentibus

commentis mancipatus, nec ingenuæ sentiendi libertatis
conteintor.

Novatricem licentiam palliandis erroribus accommoda-
tam, et specioso

pigmento circumlitas et incrustatas strophas, facile
indagavit et abhorruit.

In concionibus publicis, verborum pondere, sententia-
rumque gravitate stipati,

ad ipsum rerum nucleus penetravit, erectosque con-
tinuo auditores tenuit.

Gravissima munera ultra dimidium seculi sibi deman-
data, pervigili

semper cura, rite explevit,

Valetudinem expertus inviolabilem nullisque, morbis
concussam.

Sed 5 abhinc annos lumine orbatus et corpore sensim
debilitatus

tantum sibi vixit in orbe, quantum mortuus viveret
in coelo,

Rerum humanarum oblitus.

Philosophiam esse meditationem mortis intelligens,

Tandem d. 15 Oct. 1803 placide obdormivit.

Exuvias heic reliquit.

Spiritus astra tenet.

Fautori Optimo

h. m. p.

E. S. K.

Sub,

Subscriptions-Plan.

Mellem de Romaner, som ikke allene enhver Hunsader uden Frygt kan se i sine Børns Hænder, men som han endog med Interesse kan læse selv, da han deri finder en troe Uzbildning af Menneskene og Tingene i Verden, saadanne, som han selv har af Erfaring lort at kjende dem, fortjener ustridig den berante Prof. Engels; Lorens Stark, ein Caractergemåhlde et højt Sted. I det Haab, at en saadan almeeninterestant Bog ogsaa vilde være danske Læseres kjærlommen, har Undertegnede, der med det første agtet at anlægge en Boghåndel, formaaet Hr. Prof. Rahbek til at paatage sig en Oversættelse deraf, hvorpaa herved indbydes til Subskription. Oversættelsen følader Pressen strax efter Nytaar, bliver 24 Ark stor og kommer til at koste i Rdlr. Subskription modtages hos mine Venner og Velyndere i Norge, Prævindserne og i Kjøbenhavn, samt og i Hosboghandler S. Poulsens Boglade og hos hans Venner i Norge og Prævindserne. Subskribentesamlerne tilstaaes de sædvanlige Fordeler.

Christian Severin Hansen,
Student og for nærværende Lid Guldmaegtig hos Hosboghandler S. Poulsen i Antonistrædet No. 324-325.

Tryffel i 270. 52 f. A.

Side 828, Linie 18 for: Tanke, læs: Anke.

Medigeret af Professor R. Nyerup, og trukket og
forlagt af Brødrene Berling.

Røsbenhavnske Lærde Efterretninger for Aar 1804.

No. 2.

Historiske Efterretninger til Rundskab om Mennesket i dets vilde og raa Tilstand. Af C. Basstholtm, Doctor i Theologien og Kongelig Confessor narius. Tredie Deel. Kjøbenhavn. 1803. 497 S. 8vo.

Recensenten har ved de tovnde foregaaende Dele viist forfatterens Plan og Methode. At det Gode, han har sagt om hine Dels, gjelder ogsaa om denne; og da Læserne nu kjende haade Planen og Methoden, vil Recensenten herefter blot angive Værkets Hovedpunkter. I denne Deel afhandles altsaa følgende Ting:

De vilde og raa Folkeslægters Jagde og Fiskerredskaber.

Jagbredskaberne fra Stene og Koller til forgiftige Pile. Fiskerredskaberne fra en Stok eller Pind til at løsne Skaldyrene med fra Klipperne til Fiskerkroge, Fiskernetter og Harpuner. Vaadene fra en udhulec Træbul og Flaader indtil Vaade af sammensyede Bræder og Sejl af Huder eller et Slags Masseverk.

Brigavæsen.

De første Vaaben, som Menneskerne brugte til at befælge hinanden, vare uden Twivl løse Stene. Sidens efter Stene eller Rugler i en Snor, Slanger, Koller,

Spyde af sort eller haarde Træ med en Spidse, Koste-spyde, Robberstjerner paa en Stang, Stranger spidsede mod Enden, Spyde med Modhager, Jernspyd, Dolke, Sauge, Stridsøxer, Vuer og Pile, Flintet uden Laase, Elephanter og Oxer, med hvilke man bragte den fiendtlighe Hær i Uorden; forgistede Dolke, Pile og Spyde. Disse vare Angrebs-Waaben; de hvormed man forsverede sig, vare Kyradsør og Skjolde. Kyradsør af Mætte, hvilke ere lagte mange Gange dobbelt; af Dyrehuder med en Maske, som forestiller et vist Dyrss Hoved, og er gjort af Træ med Djue, Tander o. i v. Krigskjoler, som ere gjorte af gorvede Elsdyrskind eller andre Dyrehuder. Panzeret af tynde Stykter Træ, og hos Kalmukkerne af Staaltraadringe. Skjolde af Bark eller Dyrehuder. Besætningerne bestaae af stælte, temmelig tæt ved hinanden i Jorden nedsatte Pile, og eventil sammenbundne med højelige Grene. Grave og Palisader. Bolde, Tøjhuse og Magasiner for Levnedsmidler. Mure af Steen. Krigsbaade, som vel ere smalle, men dog saa lange og rammelige, at de kunne føre firestyve til firesindstyve, endog hundrede bevæbnede Mand. Krigsskibe med Mast, Sejl, Roer og Rører, men som ikke kunne bruges uden ved stille Vest. Fartsøjer, der føre halvhundrede til tresindstyve Roerknægte; paa den forreste Deel staar en sextil tolv pundig Kanon, og paa Bagdelen ere tre Svingsasser anbragte. De Vilde føre sjeldent Krig af Erobringssyge. De forkynde Krig med stor Larm. De gaae med et stort Skrig i Træsningen, blandede mellem hinanden, uden at ingtage nogen Krigsbygning. Maader, paa hvilken de Vilde føre deres Krig, er forskellig, estersom de ere mere eller mindre sejge, mere eller mindre modige. En af deres almindeligste Forberedelseser til at gaae

zaae i Krigen, bestaaer deri, at de saege at give sig saa
frogetlige et Udsende, som muligt, for at indjage Flen-
den Skeæ. Nogle forberede sig til et Feltsog ved Krigs-
jange og Dandse. De angribe deels ved hemmelige overs-
rumplinger, deels i aaben Mark, med en storre eller mind-
re Grusomhed. Nogle have Gejstegn.

Regjeringsformet.

Patriarchalst Regjering. Alle Stammer og Folkes-
slægter, som boe ved Ucayali i Sydamerika, erkjende
udenfor Krigen intet sælles Overhoved. Da Missionær-
erne første Gang kom til Californiaerne, fande de dem
uden Love uden Ansættere eller Besættingsmand. Enhver
Familie regjerede sig selv efter eget Tykke, og Børnene
adlneddede ikke deres Forældre længere, end de behøvede
deres Hjælp. Dog sandte Missionærerne hos disse Folkes-
slægter to eller flere Personer, som besorgede deres Høft,
Kirkfangst og deres Foretagender i Krigen, naar Fjendes-
ligheder rejste sig. Under den patriarchalst Regjering ere
ingen Love. Stammefaderens eller den Eldstes Villie,
 hvilken dog er meget indskrænket, og gamle Vedtægter
gjelde istedet for Love. Til denne Regjeringsform hen-
søres Indvaanerne i Ørken Sahara, Canibalerne, Indiae-
nerne i Kongeriget Chilt. Alle disse have særlige Ansæ-
ttere i Krigen. Det er muligt, at saadan en Krigsbefas-
lingsmand haver paa adskillige Steder forstaet den Kunß
at beholde sin Myndighed over Folket, endog efterat Krig-
gen var til Ende, og saaledes ophørde den patriarchalst
Regjering, og Stammen fik nu en Regjering, som lignede
den kongelige. Saaledes have Indvaanerne ved Amazoni-
floden en Mængde Konger. Ligeledes Indvaanerne ved
Floden Oceano og paa Den Madagaskar.

Indskrænket Monarchie. De raa Folkeslægters indskrænkede Monarkiske Regjeringer ere to Slags, Valgmonarchier og arvelige Monarchier. Valgmonarchier findes hos Caraiberne og Muskogulerne. Til de indskrænkede Valgmonarchier burde ogsaa den Algeriske Statsforfatning regnes; men den er udaret saaledes, at den ikke mere fortjener dette Navn. Indskrænket arveligt Monarchie findes hos Kafferne, Hottentotterne, Mandingoerne ved floden Gambia, Indianerne i Nordamerika, Otaheitierne med Lehnsvorstning, Indvaanerne paa Venstabsørne, men her ere Lehnene kun paa Livstid, naar en Lehnsherre dør, falde hans Ejendomme til Kongen; men sædvanligvis giver han dem igjen til den Afdødes ældste Søn under det Vilkaar, at han underholder sine Søskende. Den samme Regjeringsform findes ogsaa i Selskabsørne. Esterhaanden opstode, paa adskillige Steder, af Lehnsvorstningen uindskrænkede Monarchier.

Uindskrænket Monarchie. Undet denne Regjeringsform hensøres Nyseeland, i det sydlige Amerika Guaycureserne, Patagonierne, Manjacicaserne. Hos disse er det uindskrænkede Monarchie arveligt; men hos Indvaanerne i Loango finder man en ganske uindskrænket Regering og et Valgrige forenede med hinanden; i alle de øvrige Stater paa den vestlige Kyst af Afrika er det uindskrænkede Monarchie arveligt. I de uindskrænkede Monarchier finder man blandt de raa Folkeslægter i adskillige Lande ogsaa Adel. Saaledes hos Kalmukkerne og paa Den Savu. Hos disse Folkeslægter er Adel forbunden med Livegenstaf; men man finder ogsaa uindskrænkede Monarchier, hvor der et Adel uden Livegenstaf. Saaledes i Birma, i Bag-Indien, hos Escherkasserne ved Caucassus og Chineserne. Hos Hottentotterne findes ogsaa Adel.

Despos

Despotisk Regjering. Under denne Regjeringssform staae Negerne i det Franse Afrika. Despotiske Regjeringer, hvor Regenter er Despot uden at være Tyran, hvor han ikke misbruger sin uindskrænke Magt. Saaledes er Regjeringen hos Kabobiquaerne i Afrika, Tunkineserne i Bag-Indien. Saaledes besidde nogle Despoter den Klogstab, at de selv sætte Grændser for deres uindskrænke Magt, for at holde Folket roligt under Aaget, og gjøre deres Throne sikker, for indvortes Omveltinger i deres Rige. Men disse ere kun faa, som forstaae denne Kunst. De ganske urigtige Midler vælges af de fleste Despoter, og disse ~~er~~ enten Overtroe, eller Frygt og Fattigdom. I Benin i Afrika understøtter Overtroe den despotiske Regjeringssform. Ligeledes i Pegu og Ava. Frygt og Armod ere derimod Dispotismens Grundstætter næsten i alle Mahomedanske Stater. Saaledes og i Marokko og i Egypten under Mamelukkerne, hvor Tyraniet er støget til den højeste Spidse.

Republikanske og blandede Regjeringsformer. Den republikanske Regjeringssform er enten demokratisk eller aristokratisk. Den demokratisk-republikanske Regjeringssform, eller Folkeregjering, finder man endnu hos Araberne og i Biledulgerid. Aristokratisk Regjeringssform eller Adelsregjering findes paa Sandwicherne. Paa nogle Steder er, efter Statens Grundlove, den demokratiske eller aristokratiske Regjeringssform blandet med den monarchiske. Saaledes ere paa Sumatra den demokratiske Regjeringssform og den monarchiske forbundne med hinanden. Hos Beduinerne er Regjeringssformen sammensat af den demokratiske, aristokratiske og monarchiske, idet at være ganske bestemt een af Delene.

Ægteskab.

Folkeslægter uden ægteskabelig forening. Skulde det ikke være Ægteskab, som, efter Christelige Begreber, ansees for at være det, da gives der meget saa Folkeslægter udenfor Christenheden, om hvilke man kan sige at de leve i Ægteskab. Drevet af en ganske dyrisk Liden Skab, søger det ene Kjøn det andet, alene for at tilfredsstille denne Drift, og, saasnart den er tilfredsstillet, søger lade de igjen hinanden, og søge en anden Gjenstand so denne Liden Skabs Tilfredsstillelse, saasnart de føle den uden videre at række paa den første. Saaledes fandt man det hos nogle Peruanske Stammer, da de levede i Witbeds Stand. Paa de Aleutiske Øer og Røvererne finde man ikke heller noget, som kan kaldes Ægteskab. De Norske Løpper, førend de blev omvendte til Christendom men, skulle have sagt samme dyriske Levnet. De halvvild Nordamerikanere indlade sig vel ikke altid i en ordentlig Ægtesforening; men dog have de noget, som ligner den. Det samme findes hos Californierne og Madagasserne. Under dette Hovedemne afhandles følgende Kapitler: Forlovelser, Bonerne Kjøbes, Gleerkonerie, Bryllupsstikke, Skilsmisse, Boneries Bestrafelse, hvilke alle overmaade interessante og løsterige.

Børnebehandling

Under denne Rubrik afhandles Opretroe ved Børnesødsel. Stikke ved at give Barnet Navn, Børnenes Omstørrelse, Grusomhed mod Børnene. Møste alle raa Folkeslægter antee deres Barn som en Ejendom over hvilken de have en fri Raadighed. Nogle sælge dem andre udsette og andre dræbe dem. At de saaledes mis handle deres Barn, er just ikke hos alle en Virkning a

vild Grusomhed. Det er hos nogle en Folge af Træng, hos andre en Vickning af Overtro og Fordomme. Indraanerne i Butan sælge deres Børn af Fattigdom. De Fattige i Tunkin udsætte dem, eller, naar de ikke undsee sig ved deres Fattigdom, sælge de dem. Fattige Chinesere udsætte og deres nyessde Børn; men, for at opholde disse ulykkelige Børns Liv, ere her oprettede offentlige Hospitalet, og nogle udsendes hver Morgen for at optage de Børn, som ere udsatte paa Gaderne. Maat de Californiske Modre i de ældre Tider dræbde deres Børn, var Træng og Mangel paa den nødvendige Underholdning for dem Aarsag dertil. De vilde Abiponer i Sydamerika opdrage i Almindelighed ikke mere end et Børn af hvert Kjøn; de øvrige dræbe de, saa snart de ere fødte, naar de ældre Børn ikke ere i stand til at gaae alene. Maat en Kone hos Hottentotterne føder tvende Piger, bliver undet det Paaskud, at Moderen enten ikke kan opamme begge, eller, at de ikke have Formue til at underholde begge, efter alle Byemændenes Samtykke afgjort, at Faderen kan begrave det hæstligste af disse to Børn levende, ellet ophænge det i et Træ, eller og henlægge det i en Bust, hvor det enten dør af Hunger, eller spædes af vilde Dyr og Rovsugle. Ere disse Twillinger en Dreng og en Pige, saa maa Pigen skaffes af Besjen paa omtalte Maade; Drengen derimod holdes altid ved Live. Den Overtro om lykkelige Dage haver kostet mange Børn Livet. Singalerne paa Den Ceilon dræbe deres Børn, ikke alene, naar det falder dem vanskeligt at opføde dem, men ogsaa, naar de indbilde sig, at de ikke ere fødte i en lykkelig Lime. Saaledes undersøge Madegasserne Forvarslerne ved et Børns Fodsels, og, ere disse ikke gunstige, saa udsætte de Barnet i en Skov til et Bytte for de vilde Dyr.

Maar en Kone i Guiana føder Tvillinge, dræber man det ene, fordi det ansees for unaturligt at faae paa eengang mere end et Barn. Mødrene, som blande Indvaanerne ved Oronoco faae Tvillinge, lignes ved Hunde, der paa eengang kaste flere Hvalpe; for ikke at udsætte sig for deres Bekjendteres Spot, pleje de altid at dræbe det ene Barn. Ogsaa, naar et Barn har nogen legemlig Fejl, eller, naar det kommer til Verden i et urigtigt Leje, saa quæle de det uden nogen Omstændighed, rimeligen, fordi de troe, at saadant er et Forvarsel om dette Barns ulykkelige Skjebne.

Børnenes physiske Behandling. Paa de Aleutiske Øer bæde Mødrene deres Barn i holdt Søvand; naar de skrige, dyppe de dem, uagtet Vinterens Kulde, saa længe under Vandet, indtil de tie stille. Paa Den Celebes gnide og smøre de Børnenes Lemmer med Olie for at gjøre dem hurtige og smidige; maostee ogsaa for at forhindre den altfor stærke Uddunstning, der i disse varme Himmellegne er saa skadelig for Sundheden. Hotrentotterne vise samme Omhyggelighed for deres Barns Sundhed.

Børnenes Opdragelse. Moralsk Opdragelse kan ikke udsves bland vilde og raa Folkeslægter. Hvad den borgerlige Opdragelse angaaer, finder man dog noget hos dem, som kan kaldes Opdragelse; det er at sige, man vænner dem som Barn til at gjøre det, hvilket bliver deres Bestemmelse og Bestjæstigelse, naar de ere bledne voksne. Lesghierne anviser deres Drenge til at plyndre, og Indvaanerne i Ørken Sahara til at gaae paa Jagd efter vilde Dyr, af hvilke de meget faruroliges; og deri besætter deres Opdragelse De Folkestater, hvis højeste Stolthed er at være tappre i Krigen, opdraage ikun deres

Sønner

Sønner til denne Bestemmelse. Nordamerikanerne undervise derfor tidligent deres Drenge i at bruge Vaaben, forneimeligen Buen. De fortælle dem ofte deres Førfædres store Handlinger for at indgyde dem store Følelser. De føre dem meget unge ind i deres offentlige Roadsformalinger, hvor der handles om Krigssager, og gjøre dem bekjendte med de vigtigste Auliggender. Hos Beboerne paa Den Ceilon er det Skik, at deres Sønner opdrages i deres Førfædres Haandtering; den som er en Guldsmed, lader alle sine Barn blive Guldsmede, Landmanden opdrager dem til Agerdyrkningen, og saaledes ved alle andre Haandteringer. Det, hvori de Malabariske Born paa denne De forneimeligen undervises, foruden i Haandarbejde, er at læse, skrive og regne. Regnekunsten lære de, uden at skrive Tal, i Hovedet, blot ved Hukommelsen. Saavids ere Indvaanerne paa Den Celebes ogsaa komme med deres Børneopdragelse. Folk af Stand lade deres Sønner i det sjette eller syvende Aar tage fra Mødrene, og betros dem til nogle af deres Slægtninger, som boe langt fra Førfædrene, at de ikke ved Mødrenes Føkjælelse skulle blive quindagtige. Saaledes sætte Siameserne ogsaa deres Sønner, naar de ere syv til otte Aar gamle, i et af Lalapoinernes Kloster. De lære der forneimeligen at læse, skrive og regne; desuden undervises de i Moralens Grundsætninger, og i Fablerne om deres Guder. De Adelige og Fribaarne i Corea have i enhver Stad, foruden den private Undervisning: Læsning og Skrivning, en offentlig Undervisningsanstalt, i hvilken de lære Fædrelandets Historie, og læse de Domme, som formedelst Forbrydelser ere fældede over store Mand, der ere strafsede paa Livet. Foruden disse Undervisningsanstalter bliver der aarligent i to eller tre Steder i enhver

Provinds anstillede offentlige Undersøgelser over de Unge's Fremgang, ved hvilke de Lærlinger indfinde sig, som ville have et offentligt Embede. Statholderne i Stederne sende derhen duelige Personer, som examinere dem, og af dem udmarkede de dygtige, og den om dem givne Beretning indsendes til Kongen, hvilken derefter forsyner dem med Embeder, som ere blevne besundne duelige dertil. I Skolerne i Indien lære de Unge, foruden at skrive og regne, Grammatiken i Sanskritsproget, som er deres lærde Sprog, Religionen, Naturvidenskaberne, Læren om Farverne og Tonerne, om Jorden, Havene og Floderne, om Mennesket og Dyrerne. De saae Undervisning i alle de Kunster og Fortællinger, som forekomme i Indien, og lære desuden en ganzke fortæffelig Moral. De øvrige Videnskaber og Øvelser, i hvilke den Indioniske Ungdom bliver undervist, ere Urtekundskaben, Søemandskabet, Digtekunsten, Boldspil, Fægtekunsten, Skalspil, Lægekunsten, Lovkyndigheden og Taushed; men i Lægekunsten og Lovkyndigheden undervises ikke de, som ere bestemte til at være Braminer. I China er der ingen Stad, ingen Landsby, hvor der ikke holdes nogle Lærere til Ungdommens Undervisning; og desuden have de i enhver Stad af første Rang en Højskole, i hvilken der gives Undervisning i Philosophie, Lovkyndighed, Astro nomie, Lægekunsten, Historien og andet mera. Men det, hvorpaa der, saa vel i de smaa Skoler, som ved Højskolerne, fornemmeligen legges Vind, er ved en sund Moral at danne Ungdommen til dydige Mennesker. I Tyrkiet have Folk af Stand Huuslærere til deres Børn og til de unge Slaver. Masten ved enhver stor Moskee finder man en Skole, hvor ikke alene Lærlinge, men og fattige Drengebørn blive underholdte paa offentlig Bekostning.

Dess

Desuden ere der i store Stæder endnu mange Skoler, hvorhen Folk af Middelstanden sende deres Børn for at lære at læse, skrive, regne, og Grundsætningerne i Religionen. Foruden disse smaa Skoler gives der i nogle store Arabiske Steder ogsaa større Skoler, i hvilke Mahomedanernes højere Videnskaber, som Philosophie, Astronomie, Astrologie, Lægevidenskaben, og andet mere bliver lært. Perserne sørge ikke mindre for deres Børns Undervisning.

U. Schow.

Følgende Bidrag til Trykkesfrihedens nyere Historie vil ikke være Mogen lige gyldig, der i Stilhed lægger Marke til den herkende Stemning i Europas smaa og store Staeter. Den sachsiske Bog-Commission i Leirzig forbød nylig, foruden 186 offentlig paa Torvet salbudne Viser af det usædeligste Indhold, ogsaa Paradies der Liebe, som sylder 4 hele Bind i Journal der Romane, der udkommer hos Unger i Berlin, et Digt af Engelsmanden Lawrence, der i mange Aar har op holdt sig i Sydsland, hvori han forstiller Mayrennes Levemaade, der tillader en Kone at have saa mange Mænd, som hun vil, som den sande Vej til Lyksalighed. Politie-Directoret i Berlin lod udgaae en Bekjendtgørelse, at Pennekrigene, hvori til Grattenquers Skrift über die Juden havde giveet Signal, skulde have en Ende derved, at Bøger af dette Slags ikke længere maatte passere Censuren, eller falbydes i de offentlige Blad. Man fandt sig imidlertid snart beveget til at formilde denne Forordning, da velskrevne Apologien for Jøderne ikke engang funde besøgs dermed,

og denne Strid, som i længden fører til ganske andre Resultater, end man i Begyndelsen formodede, vil da kunne fortsættes videre. Den overste Censur-Commission i Baiern forbød et Føster af den frivoleste Immoralitet, die 5 Bücher Mosis in Reimen, en Travestering i Blumauers Maneer, og handlede derved ganske oversens-stemmende med det nylig publicerede Censur-Edikt. I Paris har ogsaa nylig et Verk, som indeholder den ulykkelige Ludvig XVI's Original-Breve, og var trykt med den første Consuls udrykkelige Bevilling, men blev fulgt med Haardnakkenhed af Under-Ovrigheden, just derved opvakt saa meget større Sensation. Et Privat-brev fra Paris indeholder herom følgende authentiske Esceereeling. „Politiet forbød Correspondence de Louis XVI. Dette skede medens Bonaparte var i Nederlandene. Brevene ere ægte, og sætte den godmodige og svage Konges Charakter i fuldt Lys. Den første Consul havde læst dem før de kom under Pressen, og tillade deres Udgivelse, i Hølge en ham af Justitsministeren forelagt, af den første Consul egenhændig undertegnet Rapport, dog under den Betingelse, at nogle Steder deri skulle forsynes med Anmerkninger. Den bekjendte Miss Williams partog sig dette Arbejde, og ledsgede Brevene med en i de forrige Girondisters Aard skrevne Commentar. Saaledes udkom de under Regjeringens Beskyttelse. Men næppe vare 50 Exemplarer udbredte i Publicum, førend Politie-Præfekten Dubois, hvis Samtykke til Tryknin-gen man ej havde begjert, lod Oplaget borttage. Hverken Udgiverens Forestillinger, eller Justitsministerens Erklæring, at Regjeringen havde givet sit Bisold til Verket, kunde bevæge ham til at forandre sin Beslutning. Sagen måatte efter Bonapartes Hjemkomst forelægges Statsrådet,

det, paa hvis Beretning den første Consul befalede at udslevere Exemplarerne. Politiet, som herved troede sig fornærmet, hævnede sig paa Boghandleren ved at lade en Engelsmand, der arbejdede i Trykkeriet som Corrector, inddrage som Krigsfange. Imidlertid havde en Bogtrykker i Provinsen foranstaltet et Estetryk, ved Hjælp af et Exemplat, der var saldt ham i Hænderne. Prefecten, som havde paalagt Commissarierne allevegne at vaage over, at ingen Udgave blev besørget af Becker, lod det hele Oplag tage til sig, og da Estetryks-Forbrydelsen herved opdagedes, saa maatte Estetrykkeren, der er en formuende Mand, betale Udgiveren, ester Loven, Verdiens af Original-Udgavens 3000 Exemplarer, og se sit Estetryk konfiskeret, hvorved da den retmæssige Forlægger for en Deel sik sit Tab erstattet. Denne Begivenhed har i virigt have en vigtig Folge for Boghåndelen. Alle Boghåndtere i Paris have maaret understrukke en Forpligtelse, at tilstille Politiet ethvert af deres Forlagsverker, saasnar det bliver færdigt fra Pressen, og at indhente Tilladelse til dets Bekjendtgørelse, hvilken da maa oppebies i 14 Dage. Endeel af de onseeligste Boghåndtere have derpaa onføgt Regjeringen om den Forandring, som de i disse Omstændigheder anser som en Velgjerning, at Manuscriptet fra Trykken maa underkastes formelt Censur." Saavide udaf Allgemeine Zeitung. 1803. Ergänzungsbk. 20. 5.

Den Nygjærtighed, som denne foregivne private Skrivelse fra Paris kunde vække efter Correspondence de Louis XVI, dampes ikke lidet ved at læse Recensionen over Bogen i Göting. Anzeigen for 1803 No. 196-197. Den fuldstændige Titel er: Correspondence politique et confidentielle inédite de Louis XVI avec ses frères et plusieurs personnes célèbres, pendant les dernières

nières années de son regne, et jusq' à sa mort, avec des observations, par *Hélène Maria Williams*. Paris, 1803. Tom. I 340 S. Tom. II 391 S. 8vo. Den gøetingste Recension lyder saaledes: „Den bekjendte Udgiverinde af denne Samling siger i Fortalen: Mogle Venner af den ulykkelige Monark (men som, det vi lejlighedsvis faae at vide i en Note, hørte til Girandepartiet) havde allerede før havt ifinde at udgive denne Correspondence; det vilde nyte til ingen King at ansære enten Aarsagerne til dette Forehavendes Opsættelse eller Anledningen til at disse Breve ere faldne i hendes Hænder. Den ørste Samler havde erklaaret i en Note til Fortalen, at han havde deponeret Originalerne til Brevene etslæds for at de kunde foreviles. — Dette interessante Vidnesbyrd er det eneste udvortes Bevis for Brevenes Egthed. Vi nedsiges altså ihenseendetil Dommen om Eggheden ganske allene at holde os til det indvortes Vidnesbyrd. Saa sorte og ubetydelige de fleste Breve end ere, saa synes dog Seilen, stundom ogsaa Tankerne ganske at modstride deres Autenticitet. Det første Brev, fra Aar 1774, til Bergennes, vor allerede bekjendt af Soulavies Memoires de Louis XVI. Dette, og et Par andre ganske ubetydelige, ere højest sandsynligens ægte. I mange af de andre vise de mange forekommende Citationer af Cally, Cæsar, ja endog af Caligula og Nero, at det hele er en Autors Sammenslækkerie. Saa sterk end den gode Ludvig var i Historien, hvilke vi dog meget paa, at det var hans Maneer, i forve ofte fortrolige Breve at vise sig som Historiker. Han besad hverken en poetisk eller en dittig Natur. Ikke allene ere vi overbeviste om, at disse Breve ere uægte og Flikverk, men end ydermere at dette Flikverk er elendigt, isilds fabrikkeret i den Hensigt at forsvarer

forsvare Girondepartiet, og at vise, at Kongen ikke mente det arlige med Constitutionens Haandhævelse. Ikke et eneste nyt Factum af Betydenhed læser man af hele Samlingen.

De lange Noter, som ledsage ethvert Brev, ere krevne i den floue Declamationstone man er vant til hos Tilhængerne af Gironden og Constitutionsvennaerne, men naturligvis er den Tones Lyd nu ikke saa høj som for 10 Aar siden. Imidlertid hedder Burz: endnu deri en Champion du despotisme; Brissot, Condorcet og deres Venner fremstilles som herlige Øjle og Statsmænd.

Bel lader man i Noterne Ludevigs adskillige gode Egenskaber vederfares Ret; men det bliver ikke ansæt, at Kongen hængte varmt og fast ved Constitutionen saa længe indtil han endelig tydelig saae, at Constitutionens døde Bogstav ligesaa lidet formoede at skaffe ham de derfor indeholdte Rettigheder som Nationen en lykkelig Tilstand. Recensenten der kun læser saa slette Bøger, har ikke lettelig stødt paa Noget saa smagløst og udeværet som disse Noter ere. Til Prøve paa de unyttige Digressioner i Noterne er det nok at bemærke, at i Anledning af 6 Blad, der indeholde Kongens formeentlige Dom over Breggil, foldes 8 Bladet med Citater af Alfieri, Hayley, Gibbon for at bevise Digeccens Antirepublicanismus. Den tid, som anvendes paa dette Verks Lesning, er unyttig Tidsspilde. Om Miss William har villet føre Publicums bag Lyset, eller om hun selv er bedraget, vores vi ikke bestemt at afsøjre."

Den Eddingsche Recensenes Parostus om denne Brevsamlings Uørthed bestyrkes ved en i Arkenholz's Minerva for December anført Skrivelse. Brerstevsen, en ester Arkenholz's Forsikring aldeles troværdig Mands af høj stand der i forrige Tider meget var om den

den ulykkelige Konge, udtrykker sig saaledes: „Jeg agter Mrs. Williams, og tiltroer hende ikke den hensigt, at ville fore Publicum bag Lyset med dette Product; men hun er rimeligt selv blevet knævet.“ Ingen der har kjendt en Smile til Højet i Versailles kan twivle paa Uægtheden af de fleste af brevene. Stilen i dem er slet ikke Ludvig den 16des. Aldrig skrev han till sine Minister: Mon cher Turgot! mon cher Malesherbes! Man læser her om hans store Angstelse for Abbed Mauro; imidlertid veed man, at han for sine Fortrolige bitterlig beklagede sig over at have Sadan en Forsvaree. Ædemere finder man i denne Bog Ord og Udtryk, som først ere blevne til øster Konger. Død. Højet altsaa Engen i hver kyndig Mandes Øje er uden al Twist, bliver den store Hob ved at troe, at hvert Linie i disse breve er skrevet af Ludvig XVI; ligesom man ogsaa tilskriver hans Datter en vis Roman, jeg troer, den hedder Europa, som Aristocraterne i Provinzerne finde gaangte fortryllende!“

P. S. I den sidste Transport af ny franske Bøger, som ere ankomne til det Kongelige Bibliothek, er meer beslægtede Correspondence de Louis XVI ogsaa med. Det Sted i Kortalen, hvor Udgiverinden paa saa særskindeligt en Maade vil gøre gjøre Authentien, lyder saaledes: "Il est inutile de faire connaitre les raisons qui ont retardé publication, et encore plus les moyens qui ont fait tomber ces manuscrits dans mes mains. Ce qu'il y a de plus important à prouver, c'est leur authenticité. (Deri har Miss Williams meget ret; Lad os deraf høre!) L'auteur du recueil déclare dans une note qui précède sa préface, que les originaux sont déposés entre les mains d'une personne qui se fera un plaisir et un devoir de les communiquer aux curieux et aux incredules." !!

Kjøbenhavn, den 10 Januarii 1804.

R. Nyerup.

Rjøbenhavnske

lærde Efterretninger

for Aar 1804.

No. 3.

Slutningen af Recensionen over Joh. Mathias Gessners græske Chrestomathie. &c. (See No. 1.).

Bi kunne ellersaa nu skride til denne Anmødeſses anden Hoveddeel, ſom er at undersøge, hvorvidt Texten her er efter Licelens og Horialens Løſte forbedret. Unægtelig har nævnevende Chrestomathie adskillige Steder, ſaa-vel ihenseendetil Textens kritiske Rigtighed ſom dens cor- rekte Uſtrykning, Fortrin for de tydſte Udgaver af Gessner. Anmøderen, der i denne Anledning har conſideret enbeel af Stykkerne med de bedste Udgaver han af Skribenterne besid, vil ellersaa til Beviis paa, at hvad der endnu kan i Texten trænge til Forbedring, for det meeste ikke er af Verdenhed, het anmærke følgende Smaaing. S. 17 ſlutter §. 133 (d. e. Agropæd. I, 4. 3), med diac̄o, hvorpaa der med et de και o. s. v. begyndes et nyt Punctum. Recens. vilde ved diac̄o have sat et mindre Distinctionstegn, efterdi her opregnes tvende Grunde hvorfor Rhos var πολυλογωτερος, den ene απα. men. dia την παιδειαν o. s. v. den anden ετι de και, dia o. s. v. S. 26 (Zen. Mem. I, I, 18) funde τας απο Θραυλοι και Egazridi været indklaret, da de, efter Schneiders rigtige Anmærkning i hans næste Udgave af Memorab.

E

uden-

uden tvivl ere en Randglosse. Endnu kjendeligere er dette
 tilfældet med § 27 No. 13 (Mem. I, 1, 20), i Stedet
 $\delta\alpha\nu\mu\alpha\gamma\omega \epsilon\nu\omega s\pi\epsilon\lambda\delta\eta\omega\alpha\pi$ Αθηναῖοι, Σωκράτης περὶ τὰς
 θεὰς μη σωφρονεῖν, τοὺς αὐτέβες μὲν εἰδεῖν περὶ τὰς θεὰς
 εἰπούστας πραγμάτων &c. hvor Øjentagelsen af περὶ^{τὰς} θεὰς, især efter et foregaaende αὐτέβες ikke alene er
 overslaadig, men endog ugræsk og stedende. §. 29 No. 35
 (d. e. Mem. I, 2, 24) beholder Hr. N. med Udgiverne
 Læsemåaden δυνατῶν κολακευεῖν (duelige til at smi're).
 Recens kan, i hvad Fischer end i sit Index til Theofraast
 af de ansatte Parallelsteder vil bevise til Fordeel for den,
 dog ingenlunde saae i sit Hoved at Talemaaden skulde være
 græsk. Evertimod forkommer det mig, som den gode
 Fischer her ikke med Ekjonsomhed nok har anvendt sin
 Edition. Theofraast kan gjerne sige δυνατος διανοησαι,
 δυνατος ογκειδαι, naar han taler om Dueligheden til
 disse Forretninger, uden at Xenophon deraf just skal kunne
 sige δυνατος κολακευεῖν, naar han vil tilkendegive Til-
 højeligheden til at smigre. Dueligheden kommer her
 først ikke i Betragning, og αὐθαπτεῖς δεῖνοι, Celler, om man
 endelig vil, δυνατος κολακευεῖν er paa dette Sted intet
 andet end δεῖνοι κολακε, eller rettere δεῖνοι των κολακών,
 eller δι μάλιστα κολακευούσεις. Men da δυνατῶν vel neppe
 kan ved Afslrivelsejl være kommen af δεῖνων, og der des-
 uden viser sig en saa sejron og rigtig Modstning mellem
 ὅπο δυνατῶν (af de Mægtige) διαδρυπτομενος og ὅπο δε του
 ὄχης (af Almuer) τημαχεος, saa staar Recens næsten
 ikke mere i Tvivl, at jo Ordet κολακευεῖν er uegte og hid-
 rører fra en ukynndig Interpolators Haand. Denuden kan
 man og esterlæse hvad Weiske saavel i sin nye Udgave som
 i sin tydste Oversattelse siger om dette Sted. §. 40 be-
 gynder No. 118 med Xen. Mem. I, 6, 15. saaledes: Τα-

Αντιφώντος ερωμένης αὐτοῦ. Mere numerøst og græst vilde det være med Xenofon at begynde Kas πάλιν ποτε τα
Αντιφώντος ερ. αυτ. især da Antifons foregaaende Sam-
tale med Sokrates også her er i Forvejen anført. S.
42 No. 6 (>): Mem. 2, I, 22) bør εξήσ αν μαλισα ὡρα
διαλαμποι νοκ hedde: εξησ αν μαλ. η ὡρα διαλ. S. 45
No. 27 (Mem. 2, I, 30) læses som sædvanlig: ε μονο
τας στρωματας μαλακας, αλλα και τας κλινας και
τα υποβαθρα τας κλινας παραπλευρες. Men efter
denne Læsemåade vil ej alene Ideen falde istedetfor at
stige, men endog Stedets Fortolkning overhovedet blive
urigtig. Thi a) er bløde Tepper et større Devilis på
Vællernet, end de blotte Sengesteder eller Lodbænker
(κλιναι); man kan altsaa ikke sige „bløde Tepper men
endog Sengestedet.“ b) er μαλακας her ikke Adjektiv til
στρωματας, men Prædikat til begge Ordene στρωματας og
υποβαθρα, altsaa henhorrende til Verbet παραπλευρες
„du gør dem bløde“. Kun ihenseendetil Kjøn retter det
sig efter det Ord det staer hos. Recens. kan af disse
Aarsager ej andet end med Schneider onsee Ordene τας
κλινας και for en Marginalforklaring af στρωματας det
siden har ved Åffriiverfejl indsneget sig i Texten. Endes-
lig S. 54 No. 102 (>) Mem. 2 4, 2) folges endnu den
gamle Læsemåade φιλοι — ετε οπως κτηνογνα φορτοφο-
ρας, ετε οπως οιοι τε ειντοις ουγοντας, endskjont heved
deels οπως i eet Handedræt tages i to forskellige Betyd-
ninger, deels οπως οιοι τε bliver et ganske ungtig Vib-
kemmelse, og deels endelig Modsetningen imellem det,
der skal forhværves, og det, der er forhvævet; eller den
t det foregaaende begyndte Parallelisme i Leddene reen-
tabes. Til dette Steds Helbredelse bidraget dersør
Schüß betydelig ved at læse οπως οι ουτοις ουγοντας,

eller som Schneider hellere vil τωγωται, hvilket og Weiske har optaget. Grundene for denne Læsemåade finder man hos Schüß og Schneider, hvorfore jeg kun her vil anmærke, at de nygnede tre Ulejligheder herved fuldkommen afhjelpes, og Sammenligningen imellem Ejendommenes og Vennernes Erhvervelse bliver ganske ordenligt og fuldstændig. Naar man undtager disse saa Steder vides der mod Texten i de Xenofontiske Stykker intet at erindre. Kun dette kunde Recens. ej billige, at Kritiken af Memorabiliernes Text ikke er gaaet videre, end til den Schneideriske Udgave af 1790, der ikke indeholder skort andet end den Zuniiske af 1781; da dog Schüßes Udgave af 1793, Weiskes tydste Oversættelse af 1794 (thi den græske Text, som findes i det femte Bind af hans Udgave af hele Xenophon, var vel ej saa tidlig udkommen, at den af Dr. N. kunde benyttes), men især Schneiders fortreffelige Udgave af 1801, paa saa mange Steder kunde givet herlig Bejledning til Textens Forberedning. I den sidstnævnte Udgave er ogsaa Apologien vel bearbejdet, hvis Textes Collection med nærværende dog maaßkee her vilde medtage for meget Rum. Af hvilken Karsag det maaßkee og ihenseendetil de øvrige her forekommende Stykker kunde være tilstrækkeligt, naar man bemærker, at de, saavidt Recens. har funnet stjonne, ere meget korrekt afglykte af de bedste Udgaver, saasom af Besselingss Herodot, den bipontiniske Thukydid, o. a. hvorhos dog Hr. N., hvilket mange Steder i hans Commentar udvise, ogsaa bruger egen Ekjønsomhed ihenseendetil de controverterede Læsemåders Valg; f. Ex. i Herodots I, 33 (S. 79), hvor Reihes οὐρανὸς δογας αμαρτιας είναι antages istedetfor det sædvanlige αμαρτία. eller I, 41 (S. 82) hvor det θερητικός ες ευμφορη πεπληγυ-

μενον αχαριτι, την τοι ων ονειδιγώ σοκαστε, ογ Τexten
derimod beholder det langt bedre og rigtigere: σε συμφ.
πεπλ. (αχαριτι τι τοι ων ον.) Ligesaa indlysende er det og,
at Hr. M. medrette har i I. 42 (S. 83) forstude Bor-
hecks ligesaa uheldige πολλάκις αν εργον istedetsor det rigo-
tige πολλ. ενεργον. Det conjunctiviske αν kan her slet ikke
finde Sted. Om Texten i Theofrasts Charr. har Recens.
allerede ovenfor sagt sin Mening. I de Aristoteliske
Stykker folger Texten ventelig du Val eller Buhle, hvil-
ken sidste Udg. Recens. ej har ved Haanden. I den Plu-
tarckiske Afhandling kunde maastee Wyttensbachs Recen-
sion (see hans Udg. første Deel) undertiden været med
Nytte raadspurgt. Dog har Recens. ved et flygtigt Over-
syn intet fundet af Betydenhed at erindre, uden f. Ex.
Side 158, No. 51, hvor det som et Middel til at fjende
Smigrenen anføres: Πρωτον μεν ὅραν δε την ὁμοιοτητα
της προαιρεσεως και το ευδελεχες, skjont Sammenhængen
viser at Wyttensbachs ὁμοιοτητα, hvilket allerede forekom-
mer blandt de Neiskeske Varianter, er langt bedre; da
ὁμοιοτητα vel neppe kan betyde Liighed med sig selv, Con-
sequenz. S. 163 er et heelt Stykke, som synes at af-
bryde Sammenhængen, efter La Porte da Theils Forslag
udelade af Texten. Uægte er det imidlertid nok ikke,
esterdi Plutarch selv undskylder dets Anbringelse med:
ε μην αλλα ταῦτα μεν εις τον οἰκειον αναθωμένα τα λόγων.
S. 162 No. 86 har Udgiveren, for at faae det
manglende Prædikat i det Punktum: ὁ δε (nemlig πολλος)
βελομενος ειναι και δοκειν ομοιως ήδυς αίμα και πισος, ης
ἕπο τα σφροδρα φιλειν γδε τα φαυλα δυσχεραινου, αλλα
συμπαθης πισι και συμφυης γνομενος, antaget Neiskes
Conjectur ὁ δε βελεται κ. τ. λ. hvorved da Knuden uden
Omskændigheder overhugges. Vedee er dersor du Theils

Forsædning af *οὐδεις* til *οὐαὶς*, hvor *εἴτε* eller *δοκεῖ* måa underforstaaes efter *πιστός*, hvilken Dr. N. har anført i sine Anmerkninger. Recens. vil endnu blot anmærke et Par Udveje, som Wyttensbach foreslaaer. Den ene gjør Subjectet ó de og alle dertil svarende Ord til Plural, udelader det paasælgende Punctums Begyndelsesord óder, hvortved begge Perioder udgjøre en sammenhængende Mening. Mindre voldsom er den anden, som blot forudsætter at Ordene *τοις ξειραῖς ἵπποις πιστοῖς μάλλον κατέβη* skulde ved Afskrivesejl være udsaldne af Texten. Dette er maaske ej ganske usandsynligt og har endog Autoritet af een Codex for sig. Af denne Plutarchiske Afskrift er ellers ikke alene den hele Slutning udeladt, men endog hist og her enkelte Kapitler eller Kommaata. F. Ex. S. 169. det Erempel om det forbærlige Smigere for Ptolemaos Auletes, og strax derpaa det hele Stykke som i Udgaverne udgjør det 13de og 14de Kapitel. Vist nok maaðte der begge Steder et Par næsten usortklarlige Puncta; men disse Banskeligheder behøvede jo ej at skjules for Læseren, der over den sidste af de nu nævnte Udelader kommer til at savne adskillige fine og meget artige Bemærkninger om Hyblerens indirekte Smiger.

Bed Texten i de øvrige Stykker har Anmelderen intet fundet at erindre, hvorfore det nu er Tid, at henvende sig til Coramontoren eller, som den her kaldes, „Anmerkningerne til Gesners græske Chrestomathie“. Ved at sætte dette sit Arbejde istedetfor det Gesnerske Indexp. har Hr. Corrector Nissen givet nærværende Bog forst Vand fremfor de tydste Udgaver og en fortrinlig Brugbarhed til sic Øjemed i vore Skoler. Meget rigtigt bemærkes i Fortalen, at disse Indices i Skoleudgaver vel undertiden kan være et nødvendigt Onde, men dog aldrig

aldrig uden at overskride et passende Maal kunne give tilstrækkelig Besledning. Sjældnere derimod, og dog lange ønskeligere, ere saadanne for Skoleungdommen apassede Commentarer, hvilke uden paa den ene Side at blive staende ved de allerførste Elementer, saasom Ordenes blotte grammatiske Analyse, eller paa den anden at stige til Bemærkninger, der forudsætte filologisk Erudition og Kritik, Bekjendeskab med mangfoldige Skribenter og med hele Videnskabers inderste Helligdomme, — blot fremsætte først hvad der til at forstaae ethvert Sted i Texten er nødvendigt eller tjenligt, og dernest hvad der gradvis kan høye Ungdommens Indsigt og Smag saa vidt, at De esterhaanden kunne benytte hvad der er skrevet for Proiectiores og de Lærdere, samt læse hver Skribent i den Aand og med den Indsigt, han bør læses. Denne Overgang fra Begyndelseskundskaberne til højere Indsigt, er det der saavel skal give Studeremaaden sin behørige Retning, som legge den sande Grundvold for al ægte Erudition. Og dog savner man den saa hyppig. Vore Autorudgaver levere ofte enten blot grammatiske-analyserende Noter og, for at dække de øvrige Mangler, gjerne tillige en latinck Version af græske Bøger, eller og de forudsætte for mange Ting som Ungdommen bekjendte, i hvis Sted Commentarerne da indeholde saa meget, som overstiger Lærlinges Kundskabshøjde, at Dette reent skjuler hvad der for disse Læsere vilde være passende, veiledende og undervisende. Hün priselige Middelvez har derimod Hr. Dr. M. ikke uden held truffet, og derved gjort den gesneriske Chrestomathie til een af de brugbarste Skolebøger, vi eje. Herom har Recens. overbevist sig ikke alene ved nosegatig at gjennemgaae enkelte Stykker af denne Commentar, men endog ved at lade sine Disciple

alene ved disse Anmærkningers Hjælp forberede sig til Stykkernes Læsning i nærværende Samling. Dog for desto nojere at charakterisere disse Anmærkninger og dermed bevise den om dem her fremsatte Menig vil Recens. endnu tillægge følgende i Almindelighed.

Anmærkningerne til hvert Stykke isærdeleshed begynner med nogle Notizer om Skribentens Levealder, vigtigste biografiske Omstændigheder og fornemste Skrifter; underiden føres og Læseren, saasom ved Thukydid S. 266 f. ved en kort historisk Indledning nærmere ind i det ansatte Stykkes Sammenhang. Foruden Dette tilføjes, hvergang det udfordres, ogsaa andre historiske og archeologiske Oplysninger og Anmærkninger; hvor der forekomme vanskelige Constructioner angives disses Orden og de derved forekommende Ellipser; sjældnere Talemaader parafraseres paa Græsk ved andre mere forståelige; de vanskelige Udestryks Bemærkeller og Etymologie angives omhyggeligen; gode Fortolkernes forskellige Meninger ontføres, og drøftes stundom korteligen; de Steder i andre Autorer, hvortil der i Texten alluderes, etc ogsaa her angivne. Kort: Recens. har ikke savnet nogen Art af Anmærkninger, der til Textens rigtige og smagfulde Foreolkning kunde bidrage.

En anden Sag er det med Anmærkninger og Oplysninger til enkelte Steder, hvor det maa skee ingensinde vil være muligt saa ganske at udtsimme Materien, at der jo eet og andet Sted kunde være noget mere at sige; ligesom og Meninger ihenseendetil enkelte Steders Vanskelighed kunne være forskellige, og En savne Oplysning der, hvor en Anden troede Den usandsen. Saaledes er her f. Ex. ved *vouloversæ* i Kyropæd. 8, 7, No. I ej anmærket at *vouloversæ*, som har sin Oprindelse af *vouos* (Lov, Stik, Brug), betyder „det af Lovene bestemte, brugelige, sædvan-

sædvanlige". Sammesteds No. 5 kunde ved Anmærkning: „*Οροντις ὑπερ αὐτῶν* at opføje sig i sin Indbildung over Menneskeligheden", tilføjes: saaledes som andre Regenter, der vilde dyrkes som Guder. Sammesteds No. 8 ved „*Φυχὴ Μαδύστη*" kunde være til Sammenligning anført det homeriske *Ὥυμος*, s. Ex. πλευ, ὅτε *Ὥυμος αὐτῶν* II. 4, 263, επιον ὅτου ηθελε *Ὥυμος* o. fl. Sammest. No. 14 kunde Oprindelsen til det ganske ὅτε istedetfor *οὐτίος* være forklaret. Ligeledes S. 223 No. 10 vilde jeg hellere have forklaret det reciproke Begreb, der ligger i *Φυλαξτόν*, end blot oversætte det ved: „søge at undgaae". S. 224 No. 27 hvor εἰ τι σιγεῖ at være det samme som οὐτι, burde dog nok den store Humanitet, der ligger i hvert Udtryk, ligesom i Latinerens si quid for qvid, være bemerket. S. 253 i Herodots I. 30, fortjente Udtrykket ως τα παρ ἡμῖν, (saavidt det hos os, i vort Liv er muligt) saa meget mere nogen Oplysning, som man af Larcher's Anmærkning (i hans franske Overs. 1ste Deel, Note 74) kan see, at dette Sted har voldet Fortolkerne Vryderie nok; endstjont Recens. gjerne til staaer, at det ikke forekommer ham saa saare vanskeligt. Sammest. Kap. 31 (No. 40) εκλεισθεντος την ὥρα „da Tiden blev for fort", nemlig til at hente Dynene. Sammest. Kap. 39 (No. 77) kunde Constructionen være oplyst saaledes: το (ɔ: ö) δε κ μανταρεις er Objektsakkusativet af εμε τοι διναιον εις Φραστει, og αλλα (nemlig φ eller η) λελιθε οε overigov en forklarende Indstudsætning. Ligeledes Kap. 41 (No. 85) kunde τε Φυλαξτόν είνεκεν (saavidt det staaer til Bevogteren) og være fortolket. Dog, som sagt, enkelte Ting vil man savne i enhver Commentar, fordi denne umulig kan være beregnet ester

enhver Læzers Fornsynsheder; hvorføre det og vilde være
upassende her at forstørre Desideraternes Register.

Recensenten vil altsaa endnu kun gisre den værdige Forfatter, der sikkert ønsker at gjøre sin Bog saa fuldkommen som muligt, opmærksom paa de saa Urigtigheder, der enkelte Steder ere faldne ham i Øjet, for at ogsaa Disse kunne i sin Tid ved et nyt Oplag vorde forbedrede. Saasom: S. 209 ansøres Schneiders Udgave af Xenosons Memorabilier fra 1790, endskjont Denne langt fra ej kan sættes i Ligning med den nyere af 1801, der egentlig er Schneiders eget Arbejde, da Hün ikke var stort andet, end et Astryk af den Zuniiske Udgave med Tillæg af nogle i Zunes eget Exemplar fundne Additamenter. S. 211 forklares Kyrop. I, 2, 9: *εχειν δε τας εγιοντας τοξην πυρα την Κυπερτρυν*, και εν κολεῳ κοπιδεῃ σωγαριν, ετι δε γεγον και παλτα δυο, ωσε το μεν αφιεναι, τω δε, αν δεη, εκ χειρος χρησιας saaledes, at το μεν gader paa παλτα, som skalde fastes i Hjernstrid (αφιεναι); το δε derimod paa κοπις og σωγαρις, Mærstridsvaaben, der nedensor (I, 2, 13) kaldes αγκεμαχαι ὄπλα. Saa unægtelige som dette sidste er, saa synes dog den Enallage Generis og Numeri af το μεν istedelsor ταυτα μεν og af τω δε istedelsor ταις (eller τη) de ligesaa stridende mod Grammatikens Fordringer, som den derved involvlede og urigtige Construction ganske afgivende fra den Xenosontiske Simplicitet og Orden. Men da Recens. ikke indseer hvad der kunde forbyde at ansee παλτον ogsaa for et Mærstridsvaaben, saa kan han heller ingen Grund finde til at gaae udenfor den simple Forklaring, som liges frem ligger i Textens Ord, at το μεν og το δε gjælder over de nyligneante due παλτα, hvoraaf de kunde kaste det ene i Hjernstrid og bruge det andet som en Bajonet i Mærstrid.

strid. See og Sturzes Lexicon Xenophontium 3de Deel u. παλτον. Et andet Steds, nemlig i Anmærkningerne til Kyropæd. I, 3, 11, (οποτε βελούτο εισιεις επ' αριστον, λεγομένων, ὅτι ουπω δυνατον τῷ αριστῷ εντυχανειν σπάδας γυρὶ προς τηνας. εἰδὲ ὅποταν ἦν επὶ τοῦ δεκτον, λεγομένων ὅτι λούται), gjør Hr. N. Alvor af at antage Gesners løselig henkastede nisi forte ὁ αριστός ipse rex, og det alene paa Grund af den Formodning, „at εντυχανειν neppe bruges om at faae Deel i Møget.“ Men Hc. N. vil faae ligesaa Onde ved at bevise at ὁ αριστός som et Substantiv i Singulari nogenfinde betyder en Konge, en Regent o. d. som at εντυχανω i den oven-ansorte Bemærkelse ikke skulde være Græst. Thi fordi end ὁ αριστός som Adjektiv betyder mægtigst, fortroligst, bedst, og fordi of αριστοις som Subst. i Plur. betyder de Mægtigere, de Store, Optimaterne, vil man dog nok ligesaalidt kunne i Græsten uden Omstændigheder sætte ὁ αριστός istedekor ὁ βασιλευς, som man i Dansten vilde forstaaes, naar man i en historisk Stil vilde sige ialmindelighed den Mægtige, den Store istedekor Kongen. Og hvad εντυχανω angaaer, da er det deels ikke nødvendigt at tage det i anden Betydning end den, at være tilstede ved (αριστῳ Frokosten), hvilken Bemærkelse man dog ej kan fradomme Ordet; og deels er heller ikke Bemærkelsen at faae Deel i saa afgivende fra Ordets Grundbegreb og øvrige Betydnninger, at man dersor skulde være nødsaget til en ganske ubeviislig Fortolkning; hvis Ugrund passer dette Sted endelig og tilfulde fremlyser af den simple Modsatning af det strax paaselgende Komma, hvor ὅτοτε τοῦ δεκτον modsettes ὅποτε βελούτο εισιεις επ' αριστον, og λεγομένων ὅτι λούται imod den øvrige Deel af den første Periode. At Subjectet til σπάδας

og $\lambda\alpha\tau\alpha$ er det fort tilført omtalte συνκος behover man ej at erindre. Endelig maa Recens. endnu i Anledning af den Note S. 217 „συνελεγετο, hængte ved“ opponere lidt mod det Slags Noter, der saaledes alene nævne een til det enkelte Sted passende, blot speciel, Bemærkelse af det omhandlede Ord, uden i mindste Maade at vejslede til denne Fortolkning. Saaledes betyder f. Ex. συλλεγομαι aldrig „jeg hænger ved“, endstjønt denne danske Metafor gjerne kan i Kyrop. I, 4, 3, passe i den øvrige Sammenhæng; men συλλεγω betyder „samler“, altsaa $ex \pi\alpha\tau\omega \tau\pi\tau\omega$ η πολυλογια συνελεγετο $\pi\pi\tau\omega$: af alle disse Omstændigheder havde han samlet sig den Snaksomhed. Ordet συνελεγετο bruges just med Skjonsomhed, fordi Virkningen var hentet fra mange forskellige Aarsager og saaledes esterhaanden fremkommer. S. 218 No. 4, gjør Hr. Ms. Forklaring, skjønt forskellig i Ord, dog τελεσηγια og χαρισηγια reent til Synonymer, hvilket saa meget mindre kan billiges, som Hr. M. ved at dadle Gesners Forklaring paatager sig at give en rigtigere. Den givne er efter Schneiders Lexikon, den Gesnerske derimod har det Djemeed at distingvere imellem de to benævnte Slags Offere. I Forklaringen af διαθρυπτεδαι i Xen. Mem. I, 2, 24, findes der ikke megen Orden eller Betydningsgenealogie, naar det S. 224 siges at betyde: „blive smigret og gjort stolt, af διαθρυπτω eg. sanderbryder; d. svækker. Med. bliver stolt.“ tydeligere gjordes nok Overgangen til Ordets nærværende Betydning ved Forklaringen: „svækker, d. e. forðærver, ved Smigrerie“. S. 229 følger Hr. Dr. M. Ernestis Formodning, som anseer Tillægget των τα μεγιστα και καλλιστα συνταξατων, hvilket i Xen. Memor. I, 4, 13 føjes til Dewr, for at være upassende til Menin-

gen.

gen og desaarsag uægte, uagret det dog ej alene er bevist af Weiske (i hans Oversættelse S. 77) og af Schneider i hans nyeste Udgave, men endog er temmelig tydeligt af Contexten, at denne Amplification af Begrebet om Guds dommen har herlig Indsydelse til at vise det Fortræt i den menneskelige Sjæl at den kan kjende Gud af hans Gjerninger. Saa meget vil være nok til at vise, at saavel Anmærkningerne til de xenofontiske Stykker, som Texten i Samme paa sine Steder endnu kunne behøve adskillige Fortbedringer. Mindre synes dette at være tilfældet med de øvrige af denne Chrestomathies Dele. I de herodotiske Stykker kunde f. Ex. S. 251 den orthistke Melodie elsee Vise have fortjent nogen nærmere Oplysning, omstændene som hos Larcher. S. 250 forklares didactice didynamos ved „forelæste Dithyramben“; bedre opføre Dith., lære Sangerne Samme, Lat. docere. S. 252 oversættes *ανακτος εξει τηνος* blot ved: „vente med Længsel paa Nogen“; efter en Forklaring, der mere er rettet efter Contexten, end efter Ordets egentlige Begreb, hvilket jo „høre Omsorg for“, hvoraf Bemærkelsen: „iagttagte, give Agt paa, passe noje paa“, hvilken sidste saavel her (Herod. 1, 24) som og siden Herod. 8, 122 er den rigtige Forklaring. Talemaaden forklaries i Plutarchs Thes. 32 og hos Svidas, og er af samme Oprindelse som *ανακτος*, hvorfør og Svidas har *σαριδικως* og *φροντιζειν*. S. 255 „man gik midt omkring ham“ forstod Recens. ikke. S. 263 forstaaer Hr. M. *ἡ δορπία της ὀργής* (Herod. 2, 48) om Festens Middagstid og underforstaaer altsaa øje, omstænd ligesom Gesner forklarer det om den Eid, da man skulle spise til Aften. Den rigtige Fortolkning desimod udkommer ved at undersforstaae *ὑμέρα*, da flige Fester gemeenlig bestod af flere Dage, af hvilke da den første

første kaldtes η δογματικ, Episedagen, s. Ex. de atheniensiske Apaturier, hvorom see Schol. til Aristofanes's Espevn., v. 890, Potters Archæologie o. a. St. Med hette corrigeres S. 325 Kaltwasser og du Theil fordi de oversættet δελικ ευργενης ved „verdeckte Furchtsamkeit, og cramee cachee”, hvilken bemerkelse Hr. M. mener at ευργενης ej kan modtage; hvorfore han slutter at der maaske her bør læses αυργενης. Men om end hine Interpretet havde sejlet i deres Oversættelse, saa indseer Recens. alligevel ikke, at Læsemådagens Uagtethed hermed var bevist. Neget mindre kan altsaa Conjecturen billiges naar hin Oversættelse i Grunden endog er rigtig, kun maaske ikke næst nok udtrykt. ευργενης betyder nemlig: „den der giver sig et smukt Skin, vil passere for bedre end den er, skjuler sin Fejl bag en god Korevending”, hvorfore Zylanders gamle Interpretation nok endnu bliver den bedste, som oversætter „timiditas speciosa”, d. e. „en Frygt-somhed, der veed at skjule sig under smukke Korevendinger”, og den samme Idee have nok Kaltwasser og du Theil ogsaa haft, endekoldt de ej af Mangel paa et adequat Udtryk have funnet udtrykke sig tydelig nok. Recens. har for at undgaae denne Fejl heller brugt en anden skrivende Oversættelse. At denne Interpretation er rigtig, bevises iovrigt ej alene af de ansatte Bemerkelsers Genealogie, men endog af Parallelismen med det følgende Membrum: το δε σωφος, το ευαρδης προσχημα. — Endnu flere Fortolkninger funde samme steds behove Forandring, saasom: S. 325 No. 140 hvor προσχημα uden videre siges at betyde Ideal, Livsfarve. Vill nok kunde Kaltwasser i sin Oversættelse gjerne give Etsted: το δε μελιχερ, ολως επαε προστοιχηκ εωις, πτονοφιζεμει και ευνολως Ρεφορτος την ωχροτητα, saaledes paa

paa Tysk: und daß die Honigfarbe die rechte Leibfarbe des Liebhabers sey, der sich durch diesen liebkosenden Nahmen die bleiche Farbe erträglicher mache". Men deraf folger dog ingenlunde at προσπονημα kan være et Ideal eller en Livsfarve. Det betyder tvertimod kun det samme, som det nylig nævnte προσχημα, en forevending. Prætext, paa Tysk Beschrifning, og bruges dersor her om et saadant Navn, hvorved man søger at besmykke den Gjenstand, der i sig selv er hæilig. — Kort derefter opregner Plutarch nogle Exempler paa de skadelige Følger af at smigre Læsterne og rose dem, som om De vare Dydter, hvor da blandt andet siges at det Smigretie, der gav Dionysii og Zalariis's Grumhed den milde Benavnelse af Strenghed og Retfærdighed, επεργιψε Σωκλιωτας, hvilket Hr. M. oversættet ved: „var Maasag i Sicilianernes Fordærvelse", hvilken Forklaring er tveetydig og forleder Læseren til at troe, at hr tales om moralist Fordærvelse, da her dog øjensynlig fun tales om den Ulykke det blev for Sicilianerne, at man ved Smigret forlede deres Tyranner til for gode Tanke om deres egen Grusomhed, hvilken de da desto frekkere udøvede, jo mere De ansaae den for en Dyd. επεργιψε Σωκλ. burde dersor hellere oversættes ved: „har stuet S i Ulykke". Samme Side No 144, (hvor Plutarch har sagt, at Romernes Charakter fordaervedes ved det Smigretie, som kaldte Antonii Uldsvælvelse og Overdaatighed humane Lykstigheder) oversættes det paafølgende χρωμενς αφδονως αυτω δινημενος και τυχης saaledes: „da han paa en liberal Maade brugde sin Magt og sin Rigdom". Vel er dette nærmere ved Ordene, end Kaltwassers: und ihn als einen freygebigen und uneigenhügigen Mann herausstrich"; men dog savnet man Beviis for at χρωμενς saaledes kan bruges passiv, uden hvilket Beviis den nysnevnte Oversættelse ej kan siges at være andet end gjættet. Recens. vil dersor atter i dette Tilfælde hellere holde sig til Zylanders gamle og rigtige: tanquam ejus, cui potentia et fortuna large indulgeret, d. e. „da Magt og Lykkesomstændigheder saa rigeligen havde begunstiget ham"; hvorved da og αφδονως bliver taget i en rigtigere og aldeles bevislig Gemætselsse.

else. — Noget ovenfor oversættedes Plutarchs *παραγωγας και παραμετρα μηνυσος* saaledes (S. 323): „frembringe ved Blænding skjenne Kulører og Farver”; men denne Tautologie findes ej i Originalen, eftersom begge Ordene i Græsket vel betyde Farver, men *χρωματα* fortældesom de paastyrges af Maleren, *βαρυματα* derimod fortældesom Lojet neddybes i dem saaledes som seer hos Farverne. Vilde man altsaa i Oversættelsen have to Ord, ligesom i Originalen saa maatte man hellere sige: „Malere og Farvere frembringe ved Blænding skjenne Kulører”. — Dog det vil være usynsdent at undersøge flere Steder, saameget mere som en saadan Censur, naar den ej tillige opregnede endel af Commentarens gode Steder, kunde forlede Læseren til den urigtige Slutning, at dens Svagheder overgik dens Korrin.

Bogtrykkerens Arbejde er renst og smukt. Tegfsejls fandt Recens. ikke, uden S. 93, sidste Lin. *παραγαδας* for *παραγαδας*; thi VI Dele for IX Dele af Kaltwassers Plutarchi Moralia (S. 307) kunde maakke og have været en Skriverfejl. Ved et nyt Oplag var det maakke ikke af Besen at lade hvæk nyt Affnit begynde med en egen Afskrifning eller dog en ny Linie i Bogen.

Recensenten vil luttet nærværende Anmeldelse med det Danske, at det i vore Tider saa hyppige Christomathiesamlen iørige ikke maa lægge Hindringer i Besen for Skribenternes fuldstændige Lesning og Bearbejdelse.

Søren Lütz. Joh. Bloch,
Doctor i Filos. Conrector og Overlæter ved
Odense Katedralskole.

Medigteret af Professor A. Nyergaard, og trykt og
forlagt af Bredtak Verling.

Kjøbenhavnske lærde Efterretninger

for Åar 1804.

No. 4.

Bidrag til Pædagogiken og dens Historie, ved L. C. Sander, Professor i Pædagogiken. Første Bind. Kjøbenhavn, paa Arnsen & Hartiers Forlag, hos Andreas Seidelin. 308 S. 8vo.

Vaa en behagelig Maade overraskedes Recensenten ved at see et Ønske opfyldt, som han, hvergang der fæt af Minervas Hester eller andensteds falde ham en Sanderske Afhandling i Øjne, ved sig selv har yttret; at det nemlig maatte engang behage Hr. Professoren, enten, som nu her er begyndt, at udgive sine pædagogiske Arbejder i en egen Samling, eller og at foranstalte Udgivelsen af et saadant periodisk Skrift, som ved at optage disse og flere yndige Smaa-skifter og Notizer kunde redde dem fra usortlydt Forglemmelse og gjemme dem til bestandig Nytte for den studerende Opdrager og Lærer. For dette idste Ønskes Opfyldelse er Loftet om Egeria, hvorfaf Besyndelsen snart vil kunne ventes, os Borgen. Og hvilken Rigdom tør man da ikke love sig af et Tidskrift, hvis Adgiver ej behøver at sammenspace dertil, men paa selve amme Tid, som huitt skal udkomme, endnu dessvorden ieriger den pædagogiske Literatur med en Samling af Afhandlinger, hvis første Deel sikkert vil opvække Længsel for mange følgende!

Nærværende Bind indeholder: I. En Tilsædelsestale paa Seminariet; II. John Locke, en Biographie og Charakteristik; III. Jean Jaques Rousseau, a) Biographie, b) om hans Emil, c) Indledning til Forelæsninger over Emil, d) Udtog af Emil; IV. Johan Bernhard Basedew, en Biographie og Charakteristik; V. Om Spartaerne; VI. Om Athenierne; VII. Om Romerne; VIII. Tydklands Skolehistorie fra Christendommens Indsættelse indtil Tredive Aars Krigen, efter Ruhkops; — paa No. 1 nær ellersaa litterer Bidrag til Pædagogikens Historie, skjont, som man af det følgende vil see, saa råsonnerede, at deres Læsning selv for den blot praktiske Pædagog eller Didaktiker vil være lærerig. Alle ere De forfattede i Form af Forelæsninger, formodentlig holdne i Forfatterens Virkekreds, som Lærer ved det pædagogiske Seminarium, og endel af dem hove tilforn været trykte i periodiske Samlinger, for hvis Læsere der dog ogsaa her er forsynet ved Tilføjelsen af nogle nye Stykker, hvis Antal da naturligvis i Tiden vil end mere forsøges. Kun indseer Recens. ikke Aarsagen, hvorfør Hr. Forfatteren, som har valgt Niemeyers „Grundsætninger for Opdragelse og Undervisning“ til Grundlag for sine Forelæsninger, netop begynder ved dette Verks allersidste Afsnit eller Tillæg, som indeholder „et Overblik af Opdragelsens og Undervisningens almindelige Historie“. Synes det maa skee Hr. S. at dette Stykke, som eet af de comprendieuseste hos Niemeyer, trængde mere til en udførlig Udvikling, end Bogens øvrige Dels? Eller har han maa skee sine Grunde, hvorfør han troer det bedst, at begynd en Videnskabs Studium med dens Historie? I sidste Henseende kan Recens. dog ikke være ganzke enig med den vedyge Forfatter, efterdi en Videnskabs Historie, i hvo mege

meget end dens Kundskab oplyser enkelte Dele af Videnskaben selv, dog aldrig kan fuldkommen forstaes og uges tes uden foregaende ordentlig Indsigt i Videnskaben selv. — Dog vi ville kun opholde os ved hvad her forefindes.

Det første Stykke kan ester sin Natur og sin Beskemelse naturligvis ikke gaae dybt ind i nogen Green af Pædagogiken; derimod indeholder Det hvad der til Øjemedet var passende, fremsat i et Sprog, der er Kaschedret værdigt, med en Beskedenhed der end mere pryder den udinærkede Lærde og med en Varme for den gode Sag, der nok vil have kunnit meddele sig dem af Tilshørerne, der med nogen Interesse gif til Arbejdet. Hr. Forsatteren hersrer først fortelig Nødvendigheden af at have veldannede Kandidater til Skoleembederne for at undrydde de Mangler der, uagtet al anvendt Omhu, dog endnu heste ved Skolerne. (Dog med megen Fjinhed unddrager Hr. Professoren sig fra disse Manglers Opregning, der i en ny optredende Lærers Mund saa lettelig vilde være utsat for Mistydning, hvorimod han hellere henter, hvad der i den Anledning burde siges, fra en Dommer, hvis Competence Enhver af hans Tilhørere ikke kunde andet end erkjende, fra den værdige Jacob Baden). Dette fører tilbage paa den Hovedhindring for det lærde Skolevæsen, at Samme oste har maattet tage til Takte med saadaane Mænd, der ej kunde blive anbragte i det Fag, hvortil de havde bestemt eller forberedt sig; hvorfore Regjeringens Omsorg prises, som ved Seminariets Oprettelse sogde „at betrygge baade Skolernes og de tilkommende Læreres Skjæbne“. Herfra var da Overgangen til at tale om Lærernes og Tilhørernes indbyrdes Forhold ved Samme lettelig gjort. En speciel Green af Undervisningen samme steds bliver Forelæsningerne over

Pædagogiken og Methodiken, hvis Bligtighed, som det burde, fort og tilfredsstillende børres. Førerat derpaa Forf. har angivet den Synspunkt, hvorfra han betragter sine tilkommende Forelæsninger, og talt om den Lederaad, der ved Samme skulde legges til Grund, sluttet Talen med en Veroration af passende captationes benevolentia. — Kun ihenseendetil den Parenthese S. 13., hvori Hr. Prof. S. undtager Trapp og Wasedow fra dem, der af Baden beskyldes for at ville forkaste Verbalkundskaberne d. e. med andre Ord: de gamle Sprog, for i deres Sted at indsætte Realierne, maatte det være Rec. tilladt at anmerke: at naar man drømmer Trapp efter hans Afhandling i Revisionsverkets 11vte (i den danske Udgave det 7de) Bind „om Studeringen af de gamle classiske Skribenter og deres Sprog i pædagogisk Betragtning“, (hvor Forf. blant andet strax paa den anden Side med rene Ord siger, at de Gamles Studium i vore Tider ej engang forekommer ham at være almeennyttigt, og meget mindre ellersaa den saa ofte mislykkede Beskræftelse i Skolerne at lære dem;) — eller efter hans i det Brunsvigiske Magazins 7de Stykke mod Nehbergs Afhandling om Nødvendigheden af den gamle Literaturs Studium gjorte Indvendinger; da vil man neppe med fuldkommen Føje kunne saa roent undrage ham fra ogsaa at have siddet for det Badenske Skilderie. En anden Sag er det med Wasedow; hvilken Hr. S. desuden selv i det følgende charakteriserer.

Men Recensenten iler fra denne Forelæsningernes, maaske og Wogens Indledning til de egentlige Afhandlinger, og træffer da først paa Hr. Professorens allerede af Minerva bekjendte Forelæsning om John Locke. Aarsagerne til disse Charakteristikes Indlemmelse i pædagogiske

gogiske Forelæsninger finde vi bedst i Forsatterens egne Ord S. 25: „Den pædagogiske Literærhistorie's Bestem-
„ melse er, at skildre vigtige Forsatteres Biographier,
„ at meddele de vigtigste Resultater af deres Erfaringer
„ og Grandstninger, og det Charakteristiske i deres
„ Skrifter“. Vist nok har ikke Enhver af berømte
Pædagogers isvigt vigtige Levnetsomstændigheder nogen
egentlig eller nødvendig Forbindelse med den Undervis-
ning, der skal gives tilkommende Opdragere og Lævere,
undtagen forsaavide De talmindelighed bidrage til Mennes-
skundskab; og dersor maatte vel endog den, der var
nødsaget at tilendebringe sine Forelæsninger i halv- eller
heelaarige Tidsrum, forbigaae Mæget af den ellers in-
teressante Green af den pædagogiske Literærhistorie, som
omhandler udmarkede Forsatteres eller berømte Praktis-
kers Levnet, fornojet med at kunne gjøre sine Tilhørere
bekjendte med deres Skrifter. Imidlertid naar intet
Vigtigere derover tilsidesættes og man ej gaaer videre,
end til de allervigtigste Mænd, saaledes som her Locke,
Rousseau og Basedow, og siden en Troxendorf, Ratich,
Euenius, Helvig o. fl., saa vil naturligvis ogsaa disse
merkværdigste Levnetsomstændigheder, fremsatte i et fruge-
bart Udtog have for Tilhørerne den samme Interesse, som
de her, skildrede ved en Sanders Pen, uundgaaelig maa
have for Læseren. — En anden Sag er des derimod med
den anden Green af Pædagogikens Literærhistorie, som
besatte sig med at uddrage de vigtigste Resultater af
deres Erfaringer og Grandstninger, eller det Charakteris-
tiske i deres Skrifter. Dette gavner ej alene forsaavide-
som det sparer Tilhøreren og Læseren de Bekostninger og
den Tid, som han ellers maatte anvende paa at anskaffe
sig og paa at studere disse Forsatteres ofte mangfoldige og

meget omspredte Skrifter; men har endog, da hūnt egne Studium af Førgængerne dog nok alligevel ej mere, end nødvendigt var, burde tilsidesættes, den umiskjendelige Fordeel, at det leder Tilhøreren eller Læseren paa den rigtige Standpunkt, hvorfra han kan udgaae, viser ham de Synspunkter, han, ved at læse, idelig bør have for Øjnene, og derved danner hans hele Studeremaade, samt gør ham det muligt at benytte sine Førgængere, endog forend det har været ham muligt at studere disse.

Anvende vi nu de her opstillede Grundsætninger paa nærværende Biografi og Charakteristik af Locke, saa vil man nok ikke kunne nægte at S. 25-51 i denne Bog mere besætter sig med at skildre Mennesket Locke, end med at betragte ham som Skribent og isærdeleshed som Pædagog. Men derimod maa man og tilstaae, at Skilderiet gør Molerens Pensel ligesaa megen Ære, som det gjør den Asinaledes Aand og Hjerte. Recens. behøvede, for at bevise Dette, kun at udskrive S. 43-51; overalt finder man fine psychologiske bemærkninger, overalt kjonne og rorende Træk, overalt Nyhed, Unde og lærerig Frugtbarthed.

Fra S. 51 til Forelæsningens Slutning gaaer Hr. Fors. sin faste Gang i at charakterisere Lockes Fortjenester som pædagogisk Førfatter. Stykket caaler intet Udtog, men vil sikkert være en god Indledning til det lockeske Verk, hvis Læsning Hr. S medrette saa indstændig anbefaler alle Pædagoger; og til den Ende drager følgende Parallelle imellem Engellanderen og hans franske Følgesøger: „Rousseau skjenker os en henrivende Roman, som „med Kraft og Varme lægger hoer Fader og Moder de „vigtigste Grundsætninger for en forbedret Opdragelse „paa Hjertet; derimod med glimkende Paradoxer saare

, tids blænder svagere Øjne. Locke søger at overbevise
 „Forstanden; og hans hele Werk synes diceret af den
 „rolige, sunde Fornuft, og at være en sand Menneske-
 „kjenders egen Erfaring. Rousseau er tusende Gange
 „misforstaet og misbrugt, Locke kan aldrig misforstaes
 „af tankende Lærere”, o. s. v. Meget vilde det bidrage
 til Opsyldelsen af Hr. Os Ønske ihenseendetil Lockes flis-
 tige Studium, om hans Thoughts en Education snart ind-
 lemmedes i den danske Oversættelse af Revisionsverket.

Møjere sammenhængende med Pædagogiken, end
 Lockes, er maastee Rousseaus herpaa følgende Biografi,
 forsaavidtsom man, efter Hr. Professorens Udtryk S. 74,
 „aldrig kommer til rigtig at overskue og forstaae Rou-
 seaus hele pædagogiske System, naar man ikke i For-
 vejen har gjort sig bekjendt med Forfatterens Charakter,
 „og ej under Læsningen selv har hans hele synderlige
 „Individualitet for Øjnene”. De hyppige og ganske
 mageløse Mistydninger Rousseau har været underkastet
 synes at sande Hr. Professorens Ord. Isvrigt er den her
 meddeelte Biografi et saa interessant Udtog af Rousseau-
 ens henrivende Confessions, at man maatte fortryde paa
 Forfatterens Korthed, hvis man enten ej længere ejede
 Originalen, eller ej kænkte paa hvad Tendenz Hr. Pro-
 fessorens Arbejde her harde. Ærke var for Recens. den
 Øynspunkt, der (S. 63) af tre tidlige Omstændigheder i
 Rousseaus første Opdragelse udleder de tre Hovedtræk i
 hans Charakter: Hjerte, Phantasie, og Frihedskjer-
 lighed.

Fra Skildringen af Rousseaus Charakter gaaer For-
 fatteren over til hans Skrifter og isærdeleshed til hans
 Emil, hvis tydste Bearbejdelses Fejl giver ham Anled-
 ning til at opsgå den Hovedsynspunkt, hvorfra man bedst

overskaer det Hele, d. e. (S. 80) „at udvise og bestemme Rousseaus egne Begreber om hvad han forstaer ved Opdragelse“; til hvilken Ende Hr. S. her folger Heusinger, som i hans Beitrug zur Berichtigung einige Begriffe über Erziehungskunst har søgt at finde Rousseaus egentlige Mening. Denne lyse og frugtbare Conspectus vinder end mere ved den Recapitulation, at Hr. Prof. S. ved den første Hoveddeels Slutning fortelig sammenstiller de af Samme uddragne Resultater. — Paa sit rette Sted staer nu endelig og et Udtog af Rousseaus Emil, hvilket Recens. dog med mere Hoje vilde kalde en Indholdssors regnelse eller detailleret Plan, uden dog dermed at nægte den betydelige Nyte, Samme kan have for Pædagogen, hvad enten han saa allerede har læst eller først vil læse Emil.

Ved megen Upartiskhed synes Hr. Professoren, der forдум som Lærer ved det Dessauske Filanthropin har ved en semaarig Omgang staet i noje Bekjendestab med Basadow, at skildre denne udmarkede og berømte Mandes Charakter. (En Tryk- eller Skriverfejl har S. 119 sat ham et heelt Sekulum tilbage). Det er overhovedet behageligt og oplivende at gjøres bekjendt med en Mand af saa megen Aandskraft og Driftighed, som Basadow; men det er her tillige for Opdrageren og Læreren ingenlunde uvigtigt, at læse det ester Mandens Biografi (S. 135 fgg.) følgende Stykke, hvori Hr. S., ester at have deels med egne, deels med Andreas Ord givet nogle saa Træk til Basadows Charakteristik, noget nærmere, skjønt dog forteligen, berører hans Hovedfortjenester, som bestaae i: a) at forbedre Sprogundervisningens Methode, især i det latinske Sprog, ihenseendetil hvilket Hr. S. deler Methoden i tre Hovedarter; b) Bestrebelse

ferne

serne for at bestemme paa det Døjesti det Materielle og Formelle i den hele Undervisning, i hvilken Anledning der meget rigtigen anmerkes, at skjønt det herkuliske Arbejde ej aldeles løkkedes, skyldes Efterslægten dog Basadow uendelig meget; c) Indstiftelse af det Dessauiske Filanthropin, hvor da tillige angives Varsagerne, hvorför denne Anstalt ej længere kunde bestaae.

Fra de enkelte Pædagoger gaaer Hr. S. i en, den Niemeyerske modsat, Orden over til de ogsaa i pædagogisk Henseende merkværdige Oldtidens Stater, Sparta, Athen og Rom. Uden tvivl maa Forelæsningernes Række have leveret en Overgang og Indledning til denne Materie, som Læseren, der med Et springer fra Dessau til Sparta, fra Basadow til Lykurg, her synes at savne; hvorför man og maa først læse endel af denne lille Afhandling igjenewi, førend man tilfulde indseer Sammes Tendenz. Imidlertid kan man paa den anden Side heller ikke nægte at Forfatteren behøvede i ganske forskellige Stykker og Afhandlinger ej at tagtage den sammenhængende Række, hvortil han ved sin Titel set ikke havde forbundet sig, kunde altsaa frit udelade hvilke af Ledene, han fandt for godt og omsætte de øvrige ligesom han syntes. Men desuden vil man finde hele Sagens opklaret ved at læse den følgende Afhandling om Athenienserne Pædagogik, hvor der S. 162 sg. siges: „En pædagogisk Sammenligning imellem de Gamle, og Europas nyere Nationer har strax i Begyndelsen af dette Cursus ledet os til den charakterstiske Forskel, hvorved hine fornemmeligen admærke sig fra disse: de Gamle, s. Ex Egypterne, Perserne, og fremfor alle, Spartanerne, gjorde nemlig Opdragelsen langt mere end vi til en Stoissag. Endskjønt nu theoretiske Undersøgelser og spekulativ

„ Grandstning ej kan være nogen Hovedhensigt ved disse
 „ historiske Forelæsninger; saa såge vi dog naturligvis
 „ at samle Data, der maaßke kunne føre til vigtige Res-
 „ ultater; dersør holdt jeg det for Pligt, at oposfe en
 „ Time til en pædagogisk Afhandling over Spartanernes
 „ Statsform og Statsopdragelse. For den der vil un-
 „ dersøge det vigtige Spørgsmål, hvorvidt Staten bæ-
 „ besatte sig med Bornenes Opdragelse, og der ikke blot
 „ vil stole paa Grunde a priori, men ligesaa villigen
 „ hører paa 6000 Aars Erfaringer, for en saadan Grand-
 „ ster kan Sparta, ihenseendetil hittot Spørgsmål, gjer-
 „ ne være Oldtidens Repræsentant. Thi ingen Stat har
 „ med mere Kraft og Strenghed hersket Forældrene
 „ deres naturlige Rettighed; ingen Stat har saa udeluk-
 „ kkesvis paataget sig alene at sørge for Bornenes Op-
 „ dragelse til et fælleds bestemt Maal; og af Lykurgs
 „ Exempel skulle vi da idetmindste lære, hvilken frap-
 „ pant, almindelig Virkning, der kan frembringes ved
 „ en konsequent Fremgangsmaade“. Ligesom man nu
 heraf seer Horsfatterens Øjemeed og Synspunkt, saaledes
 vil man overhovedet snart glemme enhver anden Fordring
 over den kjerneulde Afhandling selv, hvorfra man ej alene
 faaer et lyst Begreb om den spartanske Pædagogiks Ind-
 flydelse paa Statsforfatningen samme steds, men ogsaa
 lærer hvorvidt den Morale kan føre, der oposferer Mennes-
 skets Dannelse for Borgerens og behandler Mennesket
 alene og aldeles som Nedskab. Denne indirekte Advarsel
 kan overalt være et Ord i Tide, hvorfra da og Pædagogen
 let kan slutte, at den, der forstaaer at lede Menneskets
 Willie til det ødlestede Øjemeed uden alligevel at herske ham
 sin Frihed, er en langt større Opdrager, end den, der
 selv ved de bedst udtaakte, konseqwenteste og varigste For-
 anstalte

anstaltninger paasætter ham en Form, som afhænger af et, aldeles udenfor hans egen Natur liggende, Djemeed.

Saa ejernes fulde nu og lærtige dette Stykke om det spartanske Opdragelsessystem, og sammaes Indflydelse paa Statsforfatningen var, saa liveligt og interessant er det paasølgende Malerie af Opdragelsens almindelige Forsæning i Athen. Her herskede aldeles intet System, og dersor stikker ogsaa den hochheimeriske troskyldige Drøm saa stærkt af mod Hr. Sanders historistrigte Undersøgelse, at man maatte holde denne Citatet for en Satire, hvis det ej paalaae Hr. S., som Professor i Opdragelsesvidenskaben, at gjøre sine Tilhørere bekjendte med vigtige Skrifters saavel svage som udmarkede Sider. Hvorrigt ere de enkelte Data til Kundskab om Acheniensernes Opdragelsesmaade her medrette kun apheristisk fremsatte, hvilken Form da og desbedre tillader at man, uden at udrive Noget af sin Sammenhæng, kan til Prøve paa Hr. Ss. Maneer i at behandle sin Gjenstand, fremstætte et Stykke, s. Ex. S. 164: „Strox ester Fødselen bædrede man Barnet i lunkent Vand; dette var ogsaa Hippocrates's Raad. I de ældste Tider vare Athens Modre — selv Modre; da Luxus og Forfinelse toge til, overlode De denne sode, naturlige Pligt til Slavinder, og holdte Ammer, hvoriblomde de spartanske, som de sundeste, tillige vare de hærgesteste. Rimeligt var det, at disse, som Anacharsis fortæller, høve behandlet Barnene paa spartansk Viis. Ellers brugde man i Athen temmelig almindelig en saa omhyggelig Indsvøben og Indcvingen, som om Formey *) havde haft Overopsynet ved Østr. nenes

*) Ad vocem Formey: Det havde vel ej været upassende, om Hr. S. som evensor Side 79 medrette bedrejder Reviso-

„nenes første physiske Opdragelse. Øvset var gjerne
 „betegnet med et Medusahoved; og et mere passende
 „Emblem for den tyranniske, forstyrrende Indsvøbning
 „kan neppe tænkes. Athens Ammer og Mødre troede
 „ellers, som begribeligt er, derved at anbefale Ørnene
 „til Skytsgudinden Minerva. Desuden gjorde man
 „disse Øvb eller første Bedækninger gjerne af de Klæ-
 „der, man havde haaret ved Indrielsen i de Eleusiniske
 „Hemmeligheder. Thi disse hellige Psalter fordrove
 „naturligvis alt Ondt“.

(Slutningen følger.)

*M. Tullii Ciceronis Orationem pro M. Marcello Noſſices
 ſuſpicioне, quam nuper injiciebat Frid Aug. Wolfius
 V. C. liberare conatus eft Olau Wormius, Prof.
 et Rector Scholae Hottersnes. Οροφεν εις τὸ Σωφρο-
 νίῳ Paulus. Accesit oratiunculae interpretatione Da-
 nica. Havniae. MDCCCLIII. 142 S. 8vo.*

Denne Bog kan passere Danmarks Grænder og vandre
 ud i den vide Verden. Hvorsomhelst den finder Kjendere,
 vil den studeres ej alene med Agtelse for Forsatteren, men
 og for det Land, hvor denne dannedes og virkede. Efter
 at have endt dette Studium har man Nødig at prise den
 Skole lykkelig, hvor lig en Mand er Rector. Forsat-
 teren har ved en Dedication sat vor lærde og fortjente
 Jacob Baden et værdigt Minde.

Det er bekjende, at Lærde allerede for lange siden
 have haft Twivl mod denne Tale pro Marcello, at den
 ikke

Revisorerne deres ubbillighed mod Rousseau, ogsaa ved
 den Løjlighed havde seet lidt ind til Forsatteren af Anti-
 Emil. — Recens. Ann.

ikke er af Cicero. Der ere mange og vigtige Grunde for denne Twivl. Der hersker en Aand i den hele Tale, som snarere rober en Panegyriker for en Tiber, en Claudius eller en Nero, end en Taksgelse af Cicero paa det hæderlige Romerske Senats Begne og i dets højtidelige Forsamling for saa human en Helt og Sejervinder, som Cæsar var. Her er Declamation, Opdyngninger af Phraser og haarde Overgange, hvilke sidste ssjeldent findes hos Cicero.

Disse ere Hovedindvendingerne mod denne Tales Egthed; men de tage meget af deres Vægt, naar man noje betragter adskillige Omstændigheder ved denne Tale. I de foregaende borgerlige Krige under Marius og Sulla havde Ingen, skyldig eller uskyldig, med Partie eller uden Partie, funnet vide sig sikker paa Liv og Dods. Sejerherren raadede sig ofte ikke selv; Revolutionsosrene vare ofte af dem, der havde slaget sig til hans Partie, udbetingede. Hvad Under da, ved Enden af en langvarig Krig imellem Pompejus og Cæsar at finde det Romerske Senat i Bestyrkelse, og at det fra denne Bestyrkelse, formedest Cæsars lykkelige Stemning og pludselige Besvrelse fra en marrende Angest, kunde forsalde til et frybende og uvardige Smigrerie? Frygt virker under slige Omstændigheder strækkelige Metamorphoser. Hertil kommer nu, at Cicero's Tale pro Marcello er holdt paa Stedet uden foregaende Meditation; og man antager, at den Text, vi nu have, enten er af Tachygrapherne, eller hurtigen henskrevet af Cicero selv, strax efter at han var kommen tilbage fra Raadet. Folgelig maa man ikke het vente nogen filet og med Glid udarbejdet Tale. Imidlertid har den mange skjonne Steder, og er af de fleste store Critikere og Philologer blevet anset og behandlet som en Tale af Cicero.

Profes-

Professor Wolf i Halle, noksom bekjende af Lærdom og Talent, foretog sig for et Aars Tid siden i en temmelig afgjørende Tone og med en paatrængende Velskallenhed at bevise, ej alene i det Store men og i det Smaa, at denne Tale ej kunde være af Cicero; ja han sogte endog af alle Talens Dele, endog de allermindste, at godtgjøre, at den var et usælt declinatoryst Product fra en eller anden Rhetors Skole. Denne driftige Paastand var ydmygende for alle de Kjendere og competente Dommere, som hidindtil havde læst denne Tale som et Product af Cicero, og fundet den Taleren værdig. Man kunde let forudse, at Prof. Wolf med Tiden vilde fage en Modstander; men i Hvem og Hvor? Angrebet var meget lettere end Forsvaret, især mod en Mand som Wolf. Der til udfordredes en Mand af lige Styrke med ham i Sprog og Foredrag, som strax at sætte sig i Agtelse, og som tillige havde gjort Cicero's Skrifter til sit Hovedstudium, for grundigen at kunne gjendrive de mange urigtige Paastande, som findes i Wolf's Angreb. Foruden dette maatte denne Mand kunne modsette Wolf's bittere og dadlelystne Critik en ødel og human Beskedenhed. Alle disse Egenskaber har Recensenten fundet i høj Grad forsynede hos Forfatteren af nærværende polemiske Værk. Her er Classiched i Sproget, Lys i Foredraget, og Grundsighed i Tingene. Hvad der især forhøjer dette Værks Værdi, er Forfatterens ødele Beskedenhed, der hos ham ikke er nogen Forsængeligheds Mask, men en Folge af hans naturlige Sindighed, grundige Lærdom og dybe Indsigts. Man mærker, at han har tilbragt en stor Deel af sin Levetid med Studierimmet af Cicero's Skrifter. Recensen heldede meget til Wolfs Menning; men han har af Forfatterens Forsvar lært, hvor vanstelligt det er i slige Ting

Ting at saaede en afgjørende Dom, og saaledes at bevise den, at ingen Twivl og ingen Modsigelse blive tilbage.

I dette Værk er en Mængde critiske og philologiske Bemærkninger, saa at dets Studium, i Forening med det Wolske Skrift, vil for Philologen være meget læreagtigt. I de allerfleste berigtinges mange overilede og ugrundede Paastande hos Wolf, f. Ex. S. 40, 41, 46, 52, 55, 61, 67, 69. Den Omsætning, som Forfatteren S. 79 foreslaaer, er en lykkelig Idee, og viser en høj Grad af critisk Sagacitet. Og saaledes sigte alle de øvrige Anmærkninger til deres bestemte Maal; ikke en eneste til Overslod, og ikke et Ord unyktige. Altin g med den yderste Hild ordnet, gjennemtanet og udarbejdet.

Den Danske Oversættelse kan ansees som et Mynster for Oversættelser af Classiske. Originalens Aand er fuldstommen udtømmet. Det ere endog i Originalen vanskelige og utydelige Steder, som i Oversættelsen ere blevne lette og forståelige, og det uden Periphrase og uden at Originalens Aand i ringeste Maade er tabt. Denne Oversættelse er det den bør være, nemlig Originalens satimentertrukne Commentator. Desforuden er Intet tabt af Originalens Hld og Velcalenhed; man seer hvad vores Danske Tungemaal duer til, naar det behandles med Aand og af kundig Mand. Probitas er sjæld oversat Dannished. Stedet: Nihil sibi ex ista laude centurio, nihil preefectus, nihil cohors, nihil turma decerpit; quin &c. havde Recensenten ikke saaledes oversat: Af denne Eresfrands plukker Raptainen intet, Rümmesteren intet, Kompegniet intet, Sqadronen intet. Han havde seet at beholde de Romerske Benavnelser; omendkjendt han

han indseer, at det paa dette Sted for Tydeligheds Skyld vilde have været vanskelige.

N. Schow.

Den 3ode December s. A. blev Bisshoppen over Christiansands Stift, Doctor Theol. P. Hansen (som især har Fortjenester af Skolevæsenet) udnævnt til Bisshop over Hven og Langeland. — Provsten ved Domkirken i Næsbyfjorde, Doctor Theol. A. Birch (som har et Navn i Europa ved sine Arbejder i det Ny Testamentes Kritik) til Bisshop over Lolland og Falster. — Sognepræsten til Korskirken i Bergen samt Stiftspræst, J. N. Bruun (berømt som gejstlig Døier og i sine yngre Aar som dramatisk Hørsætter) til Bisshop over Bergens Stift — Sognepræsten for Bremerholms Menighed i Kjøbenhavn, (den af sine Indsigter i den græske Philologie bekjendte) Doct. Theol. J. Bloch til Bisshop over Christiansands Stift. — Sognepræsten til Trinitatis Menighed i Fredericia, Doct. Theol. P. O. Bugge (bekjendt først af sin Postil for Enfolde, og siden af de senere i disse Bladte anmeldte exegetiske Arbejder) til Bisshop over Trondhjems og Romsdals Amter. — Sognepræsten til Ørelændets Præstegjeld Provst M. B. Krog (Hørsætter af en Tale i Anledning af Krigen 1801 og i sin Tid anset for et af de højeste Hoveder ved Academiet) til Bisshop over Nordlandene og Finnmarken.

Samme Dag blev Justitsraad P. Grønlund i Maade entlediget fra sit Embed som Archivarius i det cydiske Cancellerie, og ligeledes Prof. A. Gamborg efter Ansøgning, i Maade og med Pension, entlediget fra sine hidtil havde Embedet ved Kjøbenhavns Universitet. Prof. Mathematicum ordinarius J. Wolf udnævntes til Assessor og Secretarius Consistori ved bemeldte Universiteter.

Kjøbenhavnske

Lærde Efterretninger

for Aar 1804.

No. 5.

Tibulls Elegier. Udgivne og oversatte af Frederik
Høegh Guldberg. Første Deel. 116 Sider.
Aanden Deel. 190 Sider. 8vo. Kjøbenhavn. 1803.

Gode poetiske Oversættelser af de Gamle plese gjerne
at roses med Indskrænkning, i det man undskyldes
de mange Friheder, som det Slags Oversættere, til på
Lækkens Bekostning, tillade sig med Originelen. Næ-
værende poetiske Oversætter, lige saa langt fra selvraadig
at afvige fra sin Original, som engstelig at følge den,
er ikke at have rygget sit Kald samvittig, før end han
har gjort Quintilions Forlangende fuldest, som fordres
af en Oversætter en ædel Strid og Kappen om samme
tanke. Saaledes dømte Recensenten om Hr. Guldbergs
oversættelse af Tibulls II. I. (See Univers. Journ. 8 Aarg.
Dag. 130); og hvad han den Gang sagde om en enkelt
legie, det samme være sagt om dem alle i det Hele.

Uden at tage den Ullighed imellem begge Sprog af
sigte, som udkræver en opfindsom Oversætters hellige
Kristighed i Mængden af Vendinger og Udtryk, for at
sværgre fremmede Idiotismer som vanstabe Moderspro-
jt: gaaer dette Sted, blandt flere, Oversætteren fra
aanden; i Deel Pag. 33:

Har jeg med spotfuldt Ord fornærmet den mægtige Venus?
og mon ugrundelig Mund lide den hævndende Straf?

Er jeg med Blod bestankt vel seet i Gudernes Templer?
har af Altre min Haand revet den hellige Krands?

Uden Loven jeg faste mig da for Templet i Stovet
og forsøner med Kys Dørenes viede Trin.

Flux med ydmigtbøjede Knæ jeg vil krybende komme:
selv jeg mod hellige Dor skyldfulde Isse vil slaae.

(Num Veneris magna violavi numina verbo,
et mea nunc poenas impia lingua luit?

Num feror incestus sedes adiisse deorum
sertaque de sanctis deripuisse focis?

Non ego, si merui, dubitem procumbere templis
et dare sacratis oscula liminibus.

Non ego tellurem genibus perrepere supplex
et miserum sancto tundere poste caput).

Bed samme Lethed anbefaler sig Venus's Elskov: Skol
i D. Pag. 29, og deri dette Distichon især:

Lærer, et Vidner nær, med vestalende Blik dem at møde
og i forstaaeligt Tegn skjule det kjelende Ord,

(Illa viro coram nutus conferre loquaces,
blandaque compositis abdere verba notis).

Oversætteren var her, som paa mangfoldige Steder (isa
ved den berygtede I. 9) ikke bange for at gaae sin ege
Vej; naar Originalen var for sibrig. Neque enim (sig
Quintilian om Oversættelser) temper est desperandum
aliquid illis quæ dicta sunt, melius posse reperiri, d.
Men bør ikke altid forestvide om, at kunne hitte nog
bedre end det som er sagt.

Men ligesom Tibull ikke altid synger af een Dor
saaledes skues nærværende Oversættelseres Værelighed bel

i flere Stykker af foranderlig Indhold. Et saabant er
i Deel Pag. 109:

O, hvor Livet var sadt, da Riget tilhørte Saturnus,
sorend der aabnedes end Veje til fjernede Land!

Ikke trodsede Granen da de blaalige Bolger

og gav burde Sejl trægt hen i Windenes Vold.

Ej med betyngende Skat fra Kyster forhen ukjendte
graadig Øemanden foer tumled fra Bred til Bred.

Ej den modige Tyr under Haget bjæde Hassen,

og i det rammende Jern breed ej den vælige Hingst.

Ej der paa Bæggen var Døe; og ej til Grænder at fastae,
pælet i Marken ned, stod end den ordnende Steen.

Egene gave da Honningen seiv. Til sorglose Herre,

rigt harci skjænkende Mælk, Gaarene villsige kom.

Ingen Hær, ej Riv eller Kamp da saaes paa Jordens;
ej med usalige Kunst Smeddene hamrede Spærd.

Jupiter kom; og Drab, og Saar, og Havet blev aabnet;
nu der banedes flur tusinde Veje til Død.

Quam bene Saturno vivebant rege, prius quam
tellus in longas est patefacta vias!

Sondum cœruleas pinus contemserat undas
effusum ventis præbueratque sinum,

Iec vagus ignotis repetens compendia terris
priesterat externa navita merce ratem.

Ilo non validus subiit juga tempore taurus,
non domito frenos ore momordit equus;

Non domus ulla fores habuit; non fixus in agris,
qui regeret certis finibus arva, lapis.

Sæ mella dabant quercus, ultroque ferebant
obvia securis ubera lactis oves.

Non acies, non ira fuit, non bella, nec ensem
immiti sævus duxerat arte faber.

Nunc Jovi sub domino cædes, nunc vulnera semper,
 nunc mare, nunc leti mille repente viæ).

og dets Rival i forstandig Behandling, I D. P. 125:
 Først med opfindsomme Haand Osiris dannede Ploven,
 og i den ubrudte Mark væltede Jernet sig frem.
 Til den uprøvede Jord han først betroede Sæden:
 Træet, forhen ej søgt, gav ham sin rødmende Frugt.
 Spæden Ranke til faste Pæl at knytte han lært
 og at kvinge dens Top under det kappende Staal.
 Saa han den første var, der tog af modnede Drue
 den sødemagende Gæst, presset af uvante Hæd.
 Snart den bojede Stemmen til Sang. Snart rørte si
 Hoden,
 Hjønt uvidende for, snilde efter Tonernes Falh.
 Synker under sit Arbejds Vægt den trællede Landmand,
 Vinen muntret hans Bryst, løsende Kummerens Ha
 Corgs nedbøjsede Træl den skænker blidnende Hvile;
 Hjønt det haarde Jern klirret om lankede Hæd.
 Ej du ledsages af Harm, ej heller af Klager, Osiris!
 Kærlighed, Sang og Dands spøgende følge med di
 Spraglede Blomster omslynge dit Haar i Kransse
 Ephæu:
 Kappen, saa højtidsgnul, bølger sig ned til din Hæ
 Din er den thyriske Drage, den liffigtenende Fløjte,
 Din den Kasse, hvis Laag skjuler det Hellige vel.
 Nærme dig hid! og vor Skytsguds Dag under Le
 under Dands du
 helligholde med os! Blusse din Tinding af Bitn!
 Drybbe hans solveglindende Haar af dustende Valso
 flette sig næreste Krands rundt om hans Lokker og Ha
 Kom! og Kager jeg osrer Dig af occiske Honning.
 Kom! og i Bitaks Damp hyller til Hader jeg Di

End sammenligne man det smukke Sted II D. P. 39, der, ligesom det foregaaende, ansøres her med Udeladelse af Originalen, for de Leseres Skyld, som uden denne latinske Messelemand ville underholde sig med den fordanskede Digter og nyde ham som deres Landsmand :

Alt den nysindviede Præst betræder dit Tempel;

Phoebus! vnd ham og kom! kom med din Ruth og med Sang!

Nu, saa bede vi dig, du røre de klingende Strænge!

nu til Jubel med os høje du tonende Rost!

Kom til din hellige Borg med laurbækrandsede Tinding,
mens dine Altere der offerbetyngede staae!

Kom, men smyklet og skjøn! ifør dig de festligste Klæder!

Dit det lange Haar slynges i kunstige Hald!

Saa som du forдум var, da Kong Saturnus var flygtet,
og du den sejrende Gud, Jupiter, hilsde med Sang!

Selv dee Fjerne du seer. Dig Spaamanden sylder sic
Held, naar

Højtig han tolker for os fuglenes varslende Skrig.

Dit er Draklets Svar, og Indvoldthyderen fatter
eene ved dig hvad en Gud skrev i det aabnede Dyr.

Ikke Sibylla Rom bedrog, naar, ledet af dig, hun
i sexsdede Sang quad om den skjulteste Tid.

Lad Messalinus se nu de hellige Boger bøsse!
og du fortolke ham Selv Hvad hun har sjunget i dem!

Huin Eneas, der frelste med sig Kun Fader og Guder,
aabnede forдум hun alt, hvad der ventede ham.

Da han med sorgfulde Blik til Iliions flammende Templec
ned fra Bjerget saae, tænkte han ikke paa Rom.

Ogsaa det aliter dicere d. e. paa en anden Maade
at sige det samme, forstaar Oversætteren; saasom I D.
P. III:

Der er det samlende Hjem, hvor Elskende, Døden har
adskilt,

bare paa prydede Haar, stættet af Myrther, en Krans.
(Illic est, cuicunque rapax mors venit amanti,
et gerit insigni myrtlea serta coina).

Det samlende Hjem finder Medhold hos den Konstdommer, som figer om Oversættelser: innumerabiles sunt modi, plurimæque eodem viæ ducunt d. e. der gives utallige Maader, og en Mængde Veje lede til eet Maal.

Til de saa Steder, hvor Meningen synes forsejlet,
maa især hensætes I D. P. 49:

Endnu havbicket folger din Vaab.

(in liquida nat tibi linter aqua),

Hovblik duer ikke til Gæs. Her forstaaes Lykkens Medbør, status fortunæ, som Digterne veed nok at sige om.
I D. P. 161:

Gvi, da dit Hu fun stod til en Pøgt, saa kjærlig, at bryde,
mon du ved Gaderne selv sovrig ubrødelig Tro?

(Quid mihi, si fueras teneros laetus amores,

fædera per divos, non violanda, dabas?)

Digteren behøver ikke saaledes at spørge om det, som han
veed og som han bebrejder den Troløse. Han spørger,
men figurlig.

I II. 3. har Oversætteren forsøgt paa en Tankeforening imellem denne Elegies Brudstykker, som ikke er at
forkasse. Alt for voldsom synes dog Overgangen af være
antagen ved V. 67, hvor Oversætteren hjælper sig med et
Tankestryng, som den vildeste Begejstring neppe vilde til-
lade sig end sige den virorū elegiæ tersus atque elegans
maxime autor, Tibull: „Hordi hans Sjæl øft er blevet
„fornildet ved at tanke sig muligheden af at Nemesis

„ er skyldsfrie , tilbagekalder han sine Forbandelser og ønsker , at Jordens Frugter dog maa trives.“

De poetiske Figurer bryde en Oversætter ikke lidet, naar han nødes til at skabe nye Udtryk , fordi Modersmaalet nægtede ham lignende Phraser. Af saadanne vidste Recens. ingen som stodte , undtagen I D. P. 91 :

Kjærlighedskrigene tumle sig da.

(Veneris tunc bella calent).

Naar Ujævheder , som gjøre det besværligt for Læseren at oversee den hele Tanke , altid i saadanne Oversættelser kunde undgaaes , saa maatte man ønske den bort I D. P. 29 , hvor Originalens perpetuum :

Adde merum! vinoque novos compesse dolores,
occupet ut fessi lumina vincita sopor
er blevet til et concisum:

Giv mig Vin! og standse ved Vin nymartrende Smerte!

Træt og betyaget af Sovn lukke mit Øje sig til !
som forvilder , dersom en anden Virkning af Vinen falder Læseren ind , end den , som Digteren kræver . Det forklarende ut forebygger Misgreb.

For Hyldefalk er ingen Digter fri , naar selv Homer spækker sine Vers , hvor han geraader i Knibe . Følgelig vil ingen tage det alt for noje hos en Digtters Oversætter som gør I D. P. 29 :

Under stræng og ubøjelig Vagt min Delia sukker af

Nam posita est nostræ custodia sæva puillæ.

Eller I D. P. 61 :

Tidt for at røre den bløde Haand , jeg ufattet af dig ,
med

studsende Miner besæg Fingerens kunstige Ring

af

Sæpe, velut gemmas ejus signumve probarem,
per causam memini me tetigisse manum.

Meer end sædvanlig synes det dog anbragt paa Tankens
Bekostning, som derved slappes, I D. P. 149:

Ej for en Ged du bævende sye
(Næc jurare time).

Bed enhver Elegie forudstikkes en Indledning, som udvikler Digtets Indhold og Plan, samt forhjelper Læseren til den antiquariske Kundskab, som behoves til enhver Steds Lyk.

Den Betragtning, som afbryder Indledningen II D. P. 75 og begynder saaledes: „Det torde vel ej vero
„afvejen engang at vise, at baade denne Digtets og de
„øvrige romerske Digeres Klager over den fordævelige
„Indflydelse, Luxus havde paa det romerske Fruentim-
„mer vore ligesaa lidet overdrevne, som f. Ex. den danske
„Tilskuers ere det nuomstunder“. Denne Betragtning
er forekommen Recensenten som utidig her, hvor Digeren
som Elsker kranker sig ved at see Andre i Besiddelse af
den Venus, som han selv ikke kan opveje med Penge,
isald han havde dem. Nu, da han ikke har dem, maa
Rigdomme høre ilde, efter Ordsproget: facere quæ non
possunt, verbis elevant. Det er ingen Straspræken imod
Overdaadighed, men Iversyge, som hævner sig paa en
Rival ved at gjøre dennes Guld forhave, fordi det sejrede
over Tibulls Vers hos den kjønne Oprækkerste. Det er
Plutus i Strid med Muserne; en Strid, som vel maatte
salde ud til den Høistes Fordeel, naar en Veninde, som
denne, havde Valget: da disse Veninders Grundsætnin-
ger i Valget af Elskere, ere os tilfulde bekjendte af de
Skilderier hos Plautus og Terentius, til hvilke Menander
har

har Originalen, Thais, *αιτσανη πυρηνη μηδενος εγωανη*, προσπειρημενη δαι. Tibull gjør ingen Hemmelighed af sit Hjerte; for Kjærlighed vover han Alt; og det Middel til Damegunst, som han fordomte hos Andre, det finder han lovligt, saasnart Sagen angaaer ham selv. Slig poetisk Nabenhjærlighed vil man enten ikke søge eller ikke finde i de evindelige Klager over Tidernes Vanartighed, mod hvilke selv Spartaneren Agis i sin Alderdom blev føleslos, fordi han som Barn havde hørt af sin Fader, at Verden var røgval, og denne sagde at have hørt det samme af sin Fader. Intet Under derfor, om de sidste Tider være værre end de første; det vilde være et stort Under, isald de nogensinde bleve bedre eller saa gode som de første.

Disse Indledninger ere forresten udarbejdede med en Glid og Lærdom, hvortil Grundvolden maa være lagt i de Dage, da man ikke, som nu, med Læberne bekjendte de latinske Muser, hvilke man i Gjerningen fornægter.

Den danske Tibull skylder, som man seer af Dedicationen, Hans Kongelige Højshed Kronprinsen sin Tilværelse. Held den Videnskabsmand, som saaledes kan sige med Horats: *Vis mea Musa cordi est.*

Torkel Baden, Professor.

Slutning af Recensionen over Bidrag til Pædagogiken og dens Historie, &c. (See forrige No.).

Det tredie Folk, som Hr. Professor Sander charakteriserer fra den pædagogiske Side, er, som man let kan tanke, Romerne, hvis Opdragelse, og hvis Undervielsen her hver for sig betragtes. Og da begge Dele tillige med Tiderne og Sæderne ogsaa undergik adskillige Forandringer,

ger, saa har Hr. S. ogsaa gjort meget vel i at følge denne gradvise Forståelighed, og derved leveret en rigtigere Oversigt af den romerske Opdragelse, end Ernesti i sin Anhandling de privata romanorum disciplina, hvorfra det vedkommende Sted her er anført.

I Overgangen til den følgende Forelesning finder man atter en Synspunkt angiven, som til disse tre sidst nævnte Stykkers Bedømmelse ikke er uvigtig. „I Korthed“, siger Hr. Forf. S. 192., „har jeg sagt at skildre „Opdragelses- og Undervisningsvæsenet hos de Gamle, „især hos Spartanerne, Athenierne og Romerne. „Min Bestræbelse var mindre at sige Dem, m. h. noget Nyt, end at samle alle Deres Erindringer til et „levende Skilderte; og min Hensigt, at lette og forberede en Sammenligning imellem Oldtidens og vor nærværende Pædagogik, for deraf at uddrage gavnlige Resultater.“ Forsatterens velopsyldte Hensigt (kun Skildringen af de øvrige gamle Nationers Pædagogik er i nærværende Samling ej meddeelt os) — forbyder Recens. her at forsøge disse §§. med een eller anden Anmærkning eller med nogen vidtløftigere Udførelse af eet eller andet Sted. Hovedsagen var her kun i frugtbart Korthed at sige det Vigtigste om Opdragelsen hos Enhver af hine Fortidens tre merkværdigste Nationer, og Recens. maa tillaae, at han ikke veed hvorledes dette Øjemed bedre kunde have været opnøaet.

Det sidste og længste Stykke af Bogen er endelig: Tydsklands Skolehistorie fra Christendommens Indførelse indtil tredive Mars Krigen. At Forf. blot har valgt Tydsklands Skolehistorie, vil ikke mere synes saa besynderligt, naar man erindrer sig deels at det tydiske Skolevæsens Tilstand altid har haft en betydelig Indflydelse

desse paa vort Hædrenelands, og deels at Hr. Lector Guldberg i sin Oversættelse af Niemeyers Grundsætninger saavel allerede har leveret vigtige Grundteak til en Skildring af det danske Undervisningsvæsens Begyndelse, Fremgang og Tilstand, som og desuden lovet en udsørlig dansk Skolehistorie. Naturligvis har Hr. Prof. S., i det han udarbejdede disse Forelesninger over Skolehistorien, ikke tænkt sig ganske raae Tilhørere, da der til fuldstommen at forstaae dem forudsættes en ikke ubetydelig Kunskab saavel i den almindelige som især i Videnskaber-nes Historie. Godt havde det maaßke derfor været, om Hr. Fors. havde paa sine Steder, især i Begyndelsen af Skolehistorien, givet nogle flere literære Anvisninger af den Art, at Tilhøreren ved disses Studium kunde forberedes til ret at nytte Forelesningerne, hvis Resultater da sikkert vilde efterlade sig endnu dybere Spor, end hos dem, for hvilke saavel de Facta, der foredroges, som den Synspunkt, hvorfra De burde sees, ere lige nye. Jeg vil til Exempel kun nævne Heerens Geschichte des Studiums der klassischen Literatur, en Bog, hvis foregaaende Udgang sikkert vilde være en betydelig Hjælp for den, der S. 231 hos Hr. Sander læser om Videnskabernes Opkomst i Italien og den Indflydelse, Dette saa igjen havde paa Studeringernes og Skolernes Forbedring i andre Lande. Men ligesaa unægteligt er det og, at denne Nyte er reciprok, efterdi en Skolehistorie ej kan være vel bearbejdet, uden at gribe ind i Literaturens Tilstand i Almindelighed, især naar hin Oversigt, saaledes som Nærværende; langt fra at nojes med den blotte Opsamling af enkelte Data, meget mere veed med filosofisk Aand og Smag at valge, sammenstille og bearbejde Disse.

Jo mere man nærmer sig mod Enden af denne Skolehistorie, jo mere interessant og lærerig bliver Den formedelst de mange indstræede Bedømmelser af de forskellige Methoder, saa at man næsten bliver fortrybelig naar De, som f. Ex. S. 272, osbrydes eller blot korteligen angives. Iovrigt savnede Recens. ingensteds saavel i det Historiske som i det Methodiske gode Vink og Bemærkninger, men hvorpaa det iovrigt vilde være for vidtløftigt at ansøre Exempler. S. 215 misbilliger Hr. Prof. medrette Scholarchaterne, især naar de ere i Folkes Hænder, der hverken have Tid eller Kundskaber til at sørge for Undervisningens Fremme; hvormed da kan forbindes den saare rigtige Bemærkning S. 259, at „fun et hensigtspassende „Studium af Didaktiken, tilstrækkelig Læn, offentlig Agtelse og et dirigerende Collegium af sagkyndige Mænd, „kan forbedre Skolelærernes Virkekreds.“ — S. 299 stodre Recensenten paa en Citate: „Pauli i B. S. 25“, hvilket forudsætter at Hr. S. allerede maa iforvejen have gjort sine Tilhørere bekendte med Dennes fortrefelige Methodologie für den gesammten Kursus der öffentlich. Unterweisung in der lateinische Sprache und Litteratur, hvis Titel her kunde til Læserens Underretning været nævnet. — Dog Recens. vil forbigeaae hvad andre Smaating han maaskee endnu kunde anmærke, og fun erindre, at hvis de Basedowske Bestræbelses, altsaa den vigtigste Periode af den nyere Skolehistorie ej allerede havde været afhandlet i dette Bind, vilde han i det næste have ventet en Fortsættelse af denne interessante Skolehistorie fra Tredivise Karskrigen indtil vores nuværende Tider.

Endnu vinde disse Forelesninger eller Afhandlinger overhovedet et betydeligt Fortrin formedelst deres Foredrag,

drag, der ikke er mindre let og lyst, end Sproget i Samme
rent og skjønt.

Øvrigt synes det kjendeligt, at Forfatteren har be-
arbejdet disse Emner med personligt Interesse, ej alene
den Bosedowske Periode qvægve ipse vidit et qvorum
pars magna fuit; men endog de øvrige historiske Stykker,
hvis Bearbejdelse ikke töbe mindre fortroligt Bekjendtskab
med Gjenstandene selv, end Duelighed og Smag i deres
Valg og Behandling. Store ere dersor de Forventninger
man kan gjøre sig om de følgende Bind, hvori man rimes-
ligviis kan haabe Forelæsninger over Pædagogikens filo-
sosist-praktiske Dele, hvilke Læseren altsaa nok tilligemed
Recensenten længselfuld seer imøde.

S. 27. J. Bloch.

For end mere at bibrage til at gjøre Filosofen Senecas
Skrifter bekjendte for mine Landsmænd, er jeg sindet fra
Aarets Begyndelse 1804 at nedsætte Prisen paa min Over-
sættelse af denne Forfatters mindre moraliske Afhandlinger,
som udkom 1801 paa de skjonne Videnskabers Selskabs
Bekostning, til 3 Mark for Exempl. Trykpapir og 4 Mark
Exempl. Skriippapir, og skal de, som tage 10 Exempl. til
noget almeennyttige Brug erholde det ellevte ovenkjøbes
gratis. Samme Forhold i Prisen skal blive fulgt ved
hvad jeg herefter maatte udgive af denne Forfatters Ver-
ker, om Selskabet for de skjonne Videnskabers Forstæ-
melle, til hvis Bedømmelse Manuskript til et lignende
Bind af denne Forfatters breve er indsendt, skulde frem-
deles forunde mig Understøttelse til dette Arbeids Fortsæ-
telse, hvilket jeg ikke uden af Mangel paa saadan vil
afbrygde,

afbryde, paa den Maade, at Oplaget bliver mit. — De Herrer Kommissionærer i Kjøbenhavn, Norge og Provindeerne, som have Exemplarer af dette Skrift til Udsalg, ville behageligt uden anden Kristlig Fuldmagt tage Hensyn til denne min Bekjendtskørelse og stoler jeg paa deres Ær delighed i Henseende til de Exemplarer, som maatte være solgte før Aarets Begyndelse, og for hvilke Afregning ikke har fundet Sted.

Ærøskøbing, den 16de December 1803.

C. G. Limkilde, Doctor.

Åter kan jeg glæde de ærste Herrer Boghandlere i Kjøbenhavn og alle de Ædle, som ved deres veldædige Bidrag have grundet Almuebogsamlingen i Branderup i Thorsningehavn, med at bekjendtgøre, at Samlingen i Slutningen af dette Åar har faaet en betydelig Tilvækst ved ansættige Bidrag fra 2de hæderlige Almoevenner: S. T. Hr. Statsraad og Højesterets-Assessor P. G. Graah og S. T. Hr. Pastor P. Prahl i Wittstedt her i Amtet. Hr. Statsraaden sendte mig i Slutningen af Oktober tilligemed en meget smukke Skrivelse følgende ypperlige Bøger, der alle ere meget smukt indbundne: 1) sin Samling af Kong Kristian den 7des nye Landbologivning; 2) sin Statistik til Brug for Skoleungdommen; 3) sic særlidte Aftryk af Fortælling om forsædres Tapperhed og Trofasthed i Land- og Søkrige; 4) Udtog af Naturlæren og Naturhistorien. Hr. Pastor sendte mig i afgigte Uge følgende, ligeledes almeindlystige og smukt indbundne, Bøger: 1) Forsøg til en bibelsk Haandbog for Skolene paa Landet, af Hr.

Pastor:

Pastoren selv; 2) Fortællinger for Børn, af Samme; 3) Forsøg til en Bonnebog for Børn, af Samme; 4) En kort og sandfærdig Historie om Bondemanden, Kristen Jensen Ehregott, om hans Maade at bede paa, af Samme; 5) Et Par Ord til Lægsfolk, angaaende den ny Kirke-Agende i Hertugdømet Slesvig, af Samme; 6) Velmeent Raad til Haandværksmænd og Daglønnere, af Samme; 7) Menneskekatekismus i Korte Sætninger, af v. Rochov, oversat af Hr. Pastoren; 8) Materialier til tidlig Undervisning i Borger- og Industriksoler, af v. Rochov, oversat af Hr. Pastoren; 9) Anvisning til menneskelig Velsærde, af J. S. Preninger, oversat af Hr. Pastoren. — For disse 2de onseelige Gaver til Branderups Almuebogsamling aflægger jeg herred ovennevnte Hædersmænd min arbedigste og forbindeligste Tak. Det er saare kjert for mit Hjerte, at se denne Almuebogsamling saa betydeligt forsøgt, og min uegennytige Hensigt med den Stiftelse ved disse Bidrag saa meget besordret. Maatte denne Almuebogsamling fremdeles nyde Patrioters Undest og stedste tilvinde sig Fleres Understøttelse; da vil dens Kirkefreds stedse alt mere udvides, og Humanitet, samt Oplysnings Frugt, trives ikke blot i dette lille Sogn og den nærmeste Omegn, men endog i fjernere Egne, hvor den, kun alt for øste! finder saa lidet Møring!

Branderup Præstegaard, den 30te Decbr. 1803.

S. P. Barfred,
Sogneprest for Branderup Menighed
i Thorsinglehn.

Subscriptions-plan.

Afsøde Secretair Alling havde anvende sine Fritidet blandt andet paa at udarbejde en geographisk og statistisk Beskrivelse over Dannermark, Schleswig og Holsten i alphæbetisk Orden, hvilket værk han øgte at udgive

udgive paa mit Forlog. Men Døden faldte ham, førend han ganske havde fuldendt dette Skrift, som uden Twivl vilde blevet en nyttig Haandbog for enhver, der ønskede at søge Underretning om nogen af de forskellige Stifter, Amter, Herreder, Sogne, Landsbyer, Slotte, Fæstninger, Hovedgaarde, Kjøbstæder, Flækker, Sunde, Floder, Øer, Fortaerne og andre Mærkværdigheder i Fædrelandet. Det Færdige deraf, hvilket omtrent er to Trediedele af det Hele, vidner tilfulde om at han ikke har sparet nogen Møje for at udarbejde Skriften med Flid og Møjagtighed. Uagtet de Vanskeligheder, der ere forbundne med at fuldføre hans Plan, seer jeg mig dog i Stand til ved Hjælp af de Kilder, han har anvendt og beraabt sig paa, og ved belovet Undersøttelse af de Mænd, som have Adgang til samme, at foranstalte det Manglende udarbejdet med samme Paalidelighed, som Forfatteren har givet det Foregaaende. Efter disse Udsigter til at kunne levere bemeldte Skrift saa tilforladeligt, som et Skrift af denne Bestykkethed bør være for at svare til sin Bestemmelse, tager jeg ikke i Betrækning strax at give det i Trykken og herved at inddybe til Subskription derpaa. Dets Størrelse kan vel endnu ikke nøje bestemmes, men da det bliver trykt i stort Format og med samme Typen, som denne Indbrydelse, vil det neppe blive meget over to Alphabeter. Trykningen skal blive besordret saa hastig som muligt. Prisen bliver 4 £. for Arket paa Trykpapir og 5 £. paa Skrivpapir, og de, der ville umage sig med at samle Subskribenter, nyde de sædvanlige Fordeler.

Kjøbenhavn, den 2den Januaris 1804.

C. L. Buch, Boghandler,
boende paa Hjørnet af gl. Strand og
Maboles No 19. Elle. A.

Redigeret af Professor A. Nyerup, og trykt og
udlagt af Brødrene Berling.

Kjøbenhavnske lærde Efterretninger

for Aar 1804.

No. 6.

Geographie mathematique physique et politique de toutes les parties du monde — publiée par Edme Mензelle de l'institut national, et Malte Brun, Geographe Dandis. Volume I.V. Paris. 1803. 8vo.

Det er da den første Trediepart af den af 15 Tommer bestaaende Geographie, hvorom der i foregaaende Aars lærde Tidende No. 32 blev givet en forelsbende Undersetning. Man læser allerede i Bertuchs og Reichards allgem. Geograph. Ephemeriden for December s. A. i et Brev fra Paris en kort Anmeldelse af nærværende 5 første Tommers Indhold. „I nogen Tid — figer Brevskriveren — er der i Frankrig udkommen en Mængde geographiske Haandsæger, den ene for det meste flettere end den anden. Det har derfor hos Mange været et længselnde Ønske, at dog Nogen vilde tage sig paa at udarbejde en god Jordbeskrivelse. Dette Ønske synes nu at gaae i Opfyldelse. En med mangehaande Kundskaber og nordisk Flid udrusset Dansk, Hr. Brun, der i adskillige Aar har opholdt sig i Paris har paataaget sig det Arbejde.“ — Efter kortelig at have angivet hvort af disse 5 Binds Indhold, fremsættes i Brevet følgende almindelige Dom over Verket: „Samten Sammenligningstabellen

over Mynt, Maal og Vægt, som ere gjængse i de forskjellige Stater, foruden mange andre nyttige Tabeller gjøre at dette Werk ogsaa har megen Interesse for Kjøbmænd og det vilde det ogsaa have for Rejsende, hvis det ikke var saa volumineust. Denne store Udførslighed har det Behagelige, at enkelte Artikler for det meste lade sig læse med Fornøjelse, og at Geographiernes sædvanlige Tørhed saa temmelig er undgået; men det har igjen paa den anden Side givet Anledning til den Fejl, at Forfatteren ofte søger at give sit Foredrag mere Interesse ved Vic-tighed, der dog ikke altid lykkes ham. Den Methode, at bearbejde Adskilligt tabellarisk har her have den gode Folge, at megen Plads er blevet sparet, der har funnet anvendes til omstændelige Beskrivelser af Producter, Naturmærkværdigheder, Konstverker, Sæder, Skifte, Folkes-forlystelser, Konsters og Biderstabers Tilstand, hos de forskjellige Nationer, samt et kort Udtog af deres Historie. Disse forskjellige Artikler gjøre, at dette Werk virkelig har ligesaa meget Tiltrækende som nogen Rejsebeskrivelse."

Med denne Extract af Ephemeriderne, hvori en, saavidt man kan skjonne, aldeles upartisk Konstdommer afgiver sit Videtur om vor Landsmands Arbejde, har vi paa en Slags Maade villet bane os Vejen til den Lovtale, hvori vi ikke kan andet end udtryde over et Werk, som i mere end een Henseende saameget geraader til Danmarks Hæder. Ikke allene er det, som ovenfor blev sagt, udarbejdet med nordisk Flid; men dansk Patriotisme hæter sig ogsaa ved hver given Lejlighed, og den Del af Verket, som angaaer vort Fæderneland, er afhandlet med den Flid og Nojagtighed og, man kan legge til, med den Inders-lighed, at man allevegne sporer en Forfatter der er dansk til Liv og Sjæl.

At dette Verk, som i den franske geographiske Litteratur gjør Epoke, uagtet flere Forsættere har Andel deri, og fornemmelig er vor Landsmands Arbejde, og at han fuldeste Maade fortjener den ham her tillagte Ros, vil vi mere kunne skjønnes, naar vi saae fremlagt en summaf Udsigt over de her til Byen ankomne 5 første Tomter, m ere anskaffede til Universitets-Bibliotheket, og som har liggende for os.

Det 1ste Volumen, som, foruden Fortalen, bestaaer i 552 Sider, begynder med nogle smaa præliminaire shandlinger, saasom: Discours sur la confiance qu'il avient d'accorder aux geographes anciens, par Menelle; Abrégé de la theorie de la terre de Buffon; exposé de la theorie de la terre d'apres Deluc; Precis chronologique des progres de la Geographie, par Salte Brun.

Derpaa følger fra Pag. 75 til Pag. 150 en historisk-politisk Indledning til Geographien i almindelighed, udarbejdet af en Engelsmand navnlig Th. Adamister Guthrie, Büsching, Adam Smith og Andre. stær en kort Udsigt over Universalhistorien fra Verdens Skabelse indtil det 16de Aarhundrede gives nogle Prænoscioner om de Gjenstænde som komme i Betragtning ved Lands Beskrivelse, saasom: Religion, Borgerklasser, Andel, Folkemængde, Regjeringsmaade, Skatte og Afaafer, Lands og Sømage.

Nesten af dette Volumen fra Pag. 151 og til Enden: Utsammen af Brun, og bestaaer i en Geographie generale, mathematique et physique. Den er delt i 20 Bøger, hvorfaf de 4 første shandle Jordens Figur, Planetsystemet, Climaterne, Længde og Brede, og vad andet der hører til mathematisk Geographie. Af

de 6 øvrige Vøger handler den 5te om Klodens faste Dele, den 6te indeholder Hydrographie, den 7de om Atmosphæren, den 8de om Revolutionerne paa Kloder Overflade, den 9de Theorierne om Jordens Dannel eller, speculativ Geologie, som Autor kalder det, og vi ser at der ingen er af alle de geognostiske Systemer som ikke underkastet uoverstigelige Vanfæligheder. Han slutter denne Matérie S. 476 paa følgende Maade: "On n'est encore bien observé que les Alpes, les Pyrenees, l'Italie, les Carpathes, c'est-a-dire, une trentième ou quatrième partie des montagnes connues du globe; on n'a que les observations un peu rapides de Pallas sur le plateau central de l'Asie, dont ce voyageur n'a vu qu'une partie; ce n'est que dans ce moment que le courageux M. de Humboldt commence à nous faire connaître le plateau de l'Amerique méridionale. Et lorsque même on aurait parcouru, fouillé, bouleversé toutes les montagnes du monde, on ne saurait encore rien, sans avoir en même-tems sondé et examiné le abîmes de la mer. On a beaucoup ri de ce trou que Maupertuis voulut percer jusqu'aux Antipodes; mais avouons que la *Geologie speculative* en aurait fortément besoin, pour pouvoir remplacer ses analogies insignifiantes par des faits, et ses hypothèses arbitraires par de probabilités."

I den 10de Vøg, som har til Overskrift: Jordet betragtet som et Opholdssted for levende Væsenet, blands andet, om Atmosphærens Temperatur, Climaterne, Aarstiderne, Planternes og de firseddde Dyes Fordeling, Menneskene, deres Antal, og Racer og derpaa slutter Brun dette Partie af Verket saaledes „Vi ende her dette forte Begreb af en almindelig mathematisk

natisk og physisk Geographie. Muligt man vil dable en Forvovenhed hos en Fremmed at have dristet sig til at foretage sig saadant et Arbejde hos en oplyst og lærd Nation, som upaatvivlelig ikke mangler naturkyndige Geographer der vare istand til, baade at gaae dybere ind disse Materier og at fremsætte dem med større Lethed. Vende Betragtninger have givet os Mod til dette Foregænde. For det første mangede de franske Geographier saatvivlelig saadan en Indledning, aldenstund Hollænderen Varenius's i sin Tid kostelige men nu forældede Verk er den eneste almindelige Geographie, man kjendte i ogladerne og man fandt citeret hos Autorerne. Og det andet lettedes vore Undersøgelser uendelig ved det re Antal af gode Verker i Astronomie og Physik, som ankerig har skænket den lærde Verden, ja ofte sattes i Forlegenhed ved Overflodigheden af Materialier. Et nok er denne Udarbejdelse langt fra at være fuldkomnen. Den Hurtighed, hvormed geographiske Arbejder i affattes, tillader neppe at vente al den Nøagtighed al den Elegance, en almindelig Geographie kunde drage. Desuden har vi ofte maatte vandre igjennem kener, hvor der sjeldent var en Blomst at plukke. Gange har vi seet os nødsagede til at forlade den re Vej og at gjøre os ny Baner. Forresten har vist vor Forkjerlighed for det franske Sprog og fransk litteratur ikke funnet erstatte Savnet af dette inderlige kjendelskab denne medfødte Taft, hvis Mangel man d maa beklage, naar man skriver i noget hvilket som, et andet Sprog end sit Modersmaal."

Det andet Volumen, som foruden Tabellerne beerer af 487 S., er paa en Snæ Bladet nær, helt og rent af Brun. Det begynder med en almindelig Ind-

ledning til Europa. Heri vises først, at Europa er den af Naturen mindst begunstigede Verdensdel. „Men — anmærker Høfsatteren — saa meget formaaer den menneskelige Hand. Denne Jorddeel, som Naturen ikke havt prydet med andet end umaaelig store Skove, er blevet besøkt med mægtige Nationer, og opsyldt med prægtig Skæder; denne næsten allevegne omfudsle Strimmel Land paa Globus næsten seer ud som et Appendix til Asien er blevet det menneskelige Kjøns Hovedstad og hele dets Største Klodes Lovgiver. Europa er overale; et helt Continent er blot besøkt med vore Colonier; Halvparten vore Armeør var nok til at erobre det svage Asien og i grumme Africa. Vore Flag stijle Oceanet, og isted for at den vindstabelige Chineser ikke vover at forlade de sædrene Strandbred følge vore dristige Sømænd fra Øst til anden den Vej som en af vore Geographer foreskrev dem i sit Studerekammer. Naturen selv synes at adløs; vi har indknæbet Oceanens Enemærker og opført Øver Valgernes Asgrunde; vi besøle, og den rive Gletsrm flyder sagte i en anden Canal; Graniten sprin fra hinanden, og de forundrede Have blande deres Ba i ny Sunde. Jordens Lynild er i vore Hænder, Himplens ligger i Lænker for vore Fodder, Ved en drif Flugt sage vi Vejen til Olympen, og kan vi end ikke vore Legemer fra de Vaand, som holde dem ved Jord kan dog vor fri og udsadelige Tanke omfatte det Umagelige saavel i Mum som i Eid. Det som Kroner saa mordelige er at vi i Bogtrykkerkonsten eje et næsten usejlig Middel til at lade denne Vælde, denne Bidenskabelig og denne Hæder gaae i Rev til vor seneste Aflom. Empærernes Herredomme er evigt saalænge Verden staar.“

100

Føruden dette smukke Malerie vil Recensenten endnu af denne Indledning hidsætte det Sted hvor Autor søger at betage os Frygten for et Universalmonarkie. Derom hedder det S. VII. „Uovervindelige Hindringer vil til evig Tid afværge, at Europa ikke smelter sammen til en eneste Stat. Man lagge Mærke til følgende. Det civiliserte Europa er delt imellem tre store Familier, der i saa væsentlige Puncter ere forskjellige fra hinanden, at det ikke er muligt, at de indbyrdes skulde indgaae en nojere Forening end den som er en Følge af almindelig Welvillie. Catholicismen og de Sprog som ere af græsk-latinisk Oprindelse herske i Syden og Vesten fra Canalen til Strædet og det adriatiske Havs Mundingar. Nordvest og Norden udgjøre de gothisk-tydiske Tungemaals Enemærker som beboes af Protestantter. Hele Østen fra Dvinas frogne Bredde indtil Constantinopels Porte besboes af slaviske Nationer, eller saadanne som staae under dem. Deres Cultus er den græsk-orientaliske.“ — —
“La peuple Français — hedder der strax ovenpaa — ne conservera l'estime et la bienveillance de l'Europe, qu'autant qu'il bornera ses pretentions a n'être que le premier parmi des freres libres et égaux. Semblable à la Grèce, Europe aura son Athenes sa Sparta sa Thebes. Chaque nation developpera ses forces d'une maniere independante et originale. La rivalité servira à la fois d'aiguillon à la paresse et de barrière au mauvais gout. Ce superbe développement de la perfectibilité humaine ne demande qu'un siècle, qu'un demi-siècle de paix pour eclipsier à jamais les célèbres merveilles de la sublime antiquité.”

Paa Indledningen følger Beskrivelse over Rusland, paa trent 300 S. stor, med megen Flid udarbejdet efter

Pallas, Gmelin, Georgi, von Haven, Herman, Storch,
Hupel, Richters Beskrivelse over Moskov, Friebe om den
ruesske Handel, Cores Rejse, Voyage de deux Fran-
cais au Nord, Olivarius's le Nord.

Derpaa kommer Sverrigs Geographie, paa 40 Sider, udarbejdet af den samme Engellænder Adams, som i det 1ste Volumen havde skrevet den historiske-politiske Indledning. „Da han som Engellænder, (hedder det i en Note) især har betjent sig af sin Nations Skribentere, Core, Wraxal, og andre, saa har Udgiverne (Mentelle og Brun) i tilsojede Tabeller leveret adskillige Underretninger tagne af tykke og fraaeste Forfattere.“

Det danske Monarkies geographiske og statistiske Beskrivelse har Brun aghandlet paa 123 Sider og det efter en Plan, som vi vil hidsætte med Autors egne Ord: „Je donnerai donc d'abord la description physique et topographique du Danemark propre et des provinces allemandes. C'est ici que sont concentrées les forces, l'industrie, le commerce, et les lumieres de toute la monarchie. Je decrirai ensuite la Norwege et les autres provinces septentrionales, chacune a part. Car il y a une longue gradation depuis les environs de Christiania en Norwege, ou viennent toutes sortes de blés et de fruits, jusqu'a ces affreux rivages qu'environnent des glaces éternelles, et ou le roi de Danemark, pour me servir de l'expression d'un poete danois, voit finir son empire avec celui de la nature. On voit, que je mets dans la premiere classe les parties de la monarchie qui possèdent de quoi se nourrir, et qui, par leur population et situation, sont appelées a former le noyeau de l'Etat. Je relegue, dans la seconde categorie, les provinces qui, manquant d'agriculture, ne peuvent

peuvent jamais offrir qu'un interet intermediaire, et qui dans le fait se trouvent dans un etat plus ou moins colonial. Apres avoir, de cette maniere, parcouru tout le domaine du monarque danois, nous considerez la nation, composee de tant de peuples, sous les rapports de l'origine, du langage, des moeurs, des sciences, des arts, de l'industrie, et du commerce. Nous tracerons le tableau de la constitution politique; nous examinerons quels sont les revenus et les forces militaires du gouvernement, et nous finirons par jeter un coup-d'oeil sur les evenemens remarquables qui ont eu lieu dans cette partie du globe."

Af de her anmeldte Gjenstænde er det Capitel om Nationalkarakteren, hvis Behandlingsmaade man kan være mest begjærlig efter at l se, da Forfatteren her er saa gode som uden Forgi nger, og da Beskrivelse over en Nations Sæder og Skifte i sig selv er en af de tungeste Opgaver i Geographien. Her er nogle Træk af hans Skildrerie: „Danmarks Hovedstad holder ihenseende til Sæder og Levemaade Middelvejen imellem den i visse andre Hansdelsteder i Norden herskende plumpe Ligefremhed, og den omhyggelige Finhed, hvori Stokholm paastaaer at være heldig nok til at ligne Versailles. Man maa i København gjøre Forstjel p a H sset, det diplomatiske Corps, og Massen af rige eller velhavende Borgere. Ved H sset herskede Tydskeden lange i den Grad, at man ikke engang nedlod sig til at tale Dansk; men de høje Personer, som den kongelige Familie for nærværende Tid bestaaer af, har forlaget denne upatriotiske Tankemaade; de har formindsket det strænge Ceremoniel, og antaget den  dle Urvunghed, hvor ved det fran ke Hof i de senere Tider udm r-

kede sig. Men ligesom der i alle Statsudgifter hersker den strængeste Deconomie, seer man heller ikke her den Gram og Pragt, som indskrænkte Hoveder antage at være nødvendige for den øverste Magt; efter det prægtige Christiansborg Slots Ødelæggelse kan man med høje sige, at det danske Hof kun er det første af de gode Huse i Kjøbenhavn. — Den høje Adel, Ministrene, og de fremsmede Gesandter rette sig naturligvis efter det som er Tone ved Høfset. Man har lastet de fornemme Cirkler det af, at de blandt deres Forlystelser sætte for megen Pris paa Spille- og Spisebordet; om saa er, viser det ikke, at Aand og Vid er her sjeldnere end i Kredse af samme Rang i Frankrig, men kun at man er mere generet af Etiquetten og af Mangel paa offentlige Forlystelser. — I senere Tider gør Grossererne og andre Rige i Kjøbenhavn sig Umage for at efterabe Engellænderne, som de staar i nojere Forbindelse med end med Franskemandene, og hvis flauve Pragt disse i deres Penge- og Handels-Negotiationser fordybede Mennesker bedre kan komme tilrette med end med den parisiske Elegancs. Dette Onde, som er slemt nok, kan der neppe raades God paa i store Handelsstäder, allerhøst naar det er en Østdad. — Middelstansden, som bestaaer af de fleste offentlige Embedsmænd, Officerer, især af Søe-Etaten og Artilleriet, nogle Lærde, er her, som allevegne, den elskværdigste Del af Nationen. Der er i hele Morden ingen Hovedstad hvor denne Classe af Statsborgere har mere Oplysning og Honneteté. Men den huslige Selskabelighed faaer dog et Stad ved den Tilbageholdenhed, som er et Træk i Nationalkarakteren, og som hindrer Folk fra at komme sammen, paa sin franske, uden Evangel og uden Ceremonie; hvortil kommer, at Mand af Talenter og Elskværdighed for ofte tye til Klubberne,

berne, det er Selskaber, hvor man spiller, converserer, spiser og drikker, læser Aviser o. s. v. og hvor Fruentimerne ikke komme uden de Dage, naar Musik og Danser fordrive Politiken af Sahlene."

Jat omtale de offentlige Undervisningsanstalter et Forsatteren kan fort, og angiver følgende Marsaz: "Comme tout le systeme de l'instruction publique doit, au moment ou nous écrivons, subir une réforme générale qui a été préparée par l'esprit philosophique du duc d'Augustenbourg, gendre du roi, nous nous épargnerons des détails." o. s. v.

Jat beskrive Videnskabernes og Konsternes Tilstand ei hans Behandlingsmaade ogsaa summarisk, og Læseren bliver S. 318 henvist til et udsørligere Verk over denne Gjenstand. "Un ouvrage plus étendu va bientôt faire connaître le Danmark aux Français. C'est là que se trouvera un tableau plus détaillé sur état des sciences des lettres et des arts, dont je ne peux donner ici qu'un extrait très-rapide." Maar Forsatteren i det Capitel om Danmarks politiske og borgerlige Constitution kommer til at nævne Højesteret, ansører han den stor Agtelse, dette Tribunal staar i for sin Billighed og Uaf hængighed. Jen Note tilføjes: "Ce Tribunal a condamné l'auteur de cette description du Danemark à l'exil, en interprétant avec trop de rigueur quelque écrits polemico-politiques, qui firent, tant en Danmark qu'en Suede, plus de sensation qu'ils n'meritaient."

Autor slutter sin Beskrivelse af Danmark saaledes Fra April 1784 af staar Kronprinsen i Spidsen c Statsstyrelsen: den danske Bondes Frigivelse, Handels frihed; Landeværnets Indretning; Slavehandelens Alstafelse

Skaffelse; Planen til Statsgjeldens Afbetaalning; Justitiens bedre Pleje og Forligelsescommissionernes Indretning; endelig den standhaftige Klogskab hvormed han har undstaaet sig for at tage Del i Krigen, og den tapre Modstand imod et troldst Angreb, har allerede høvdet ham en Plads imellem vor Tids agtværdigste Fyrster. —

— — — De fleste Love ere conciperte af C. Colbjørnsens elegante Pen; det er ham som kraftig bidrog til Bøndernes Kaars Forbedring. Prints Carl af Hessen har den vigtige Post at være Statholder i Slesvig og Holsten; det er hans Datter, Kronprinsen udkaarede til sin Gemal, og de leve et lykkeligt Ægteskab sammen."

„Disse Efterretninger om Dannemarke grunde sig dels paa de bedste danske statistiske og geographiske Verker aavelsom paa mine egne Jagttagelser og Beregninger. Jeg agter i sin Tid at udgive et fuldstændigere Werk over Danmark. I midlertid vil, haaber jeg, de franske Geographer umage sig med en Smule at berigtige deres Arkikler om dette Land *)."

(Slutningen følger.)

I Ma-

*) Denne lille Endring har de franske Geographer ørlig fortjent. Kun et eneste lidet Eksempel paa deres Negagtighed i den danske Geographie: I Beskrivelsen over Kjøbenhavn i den geographiske Del af Encyclopedie methodique hedder det om Lange-Bro, som forbinder Christianshavn med Kjøbenhavn, at den er 60 Skridt lang og en halv Mil bred. Og at man ikke skal troe det er en Trykfejl lægges meget betenk- som til: "ce pont en plusieurs endroits, comme on peut le croire, n'est qu'une chaussée; car, sans cela, ce seroit le pont le plus vaste et le plus hardi du monde." Gammelsteds fortællés, at der er en Plads i Kjøbenhavn, som hedder Auf der WasserKunst.

* * * * *

I Magazin Encyclopedique gde Aargang 1ste Tome 1ste Hæfte forefindes S. 130 en Anmeldelse paa to Bladé af Hr. Professor Engelstofts 1802 udkomme Afhandling Om den Indflydelse, Opdragelsen kan have på at indplante Bjerlighed til Fæderne landet. Recensenten slutter saaledes: „Forsatterens Stil svarer til Æmnetes Vigtighed, den har Liv, Unde og Højtidelighed. Historiens Muse ledsgør ham bestandig, og forsøner ham med Exempler, der ere vel valgte og henteede både fra de ældre og de nyere Nationers Arbøger; saaledes som man kunde vente af Hr. Engelstofts bekjendte Erudition og Smag. Man kunde ønske, at han stundom havde i Texten optaget Resultatet af de skjonne Noter, hvormed han har beriget sin Afhandling.“

I samme Journal samme Aargang 2den Tome 5te Hæfte S. 142 anmeldes Voyage pittoresque de Scandinavie 1ste Cahier. Det bestaser af 24 Prospecter med Beskrivelse 24 S. 4to. udkommer i London hos G. W. Nicoll og J. White og faaes i Paris hos Dufour for 60 Franker paa lille Papir og 72 paa stort Papir. Kobberne ere i Aquatinta-Maneer. — „Dette Verk (siger Recensenten) udmarkrer sig ligesaas meget ved Skønhed i Tegningerne som ved Beskrivelserne, der, saa korte de end ere, ere skrevne med Smag, og røbe et sandt Talent for det Slags Litteratur. Forsatteren er en ung Mand, som med en stor Driftighed forener en brændende Videbegjærlighed, og han har paa sine Rejser samlet sig en betydelig Samling af svenska og norske Prospecter selv fra Lapland og Finnmarken. Det er disse Prospecter han her udgiver indbefattende Landene under det fælles Navn Skandinavien.

vien. De 24 Kobbere, som her ere leverede, udgjør en fuldstændig Suite af Vuer. Her begyndes med Kronborg Slot, hvor man midt i Sundet imellem Helsingør og Helsingborg har en fortryllende Udsigt, og endes med de nogene tørre Klipper ved Nordkap, Europas yderste Grænser. De Prospecter som især udmerke sig ere den af Stockholm, som kaldes Venus i Morden; Castelholms Slot paa Den Aland, hvor Erik XIV sad fangen; den bochniske Bugt; og Solen ved Midnat i Tornear. Adskillige Plader forestille smukke Vandfald. Alt er tegnet af Hr. Bellanger, kongelig svensk Hofmaler, og Broder til den berømte Arkitekt af samme Navn. De ere executerte med megen Aand og Talent, og Maneeren i Stikningen gjør en megen god Effect."

Samme Magazins 9de Aargangs 3die Tome er af Udgiveten Hr. Millin dediceret til Hr. Prof. Münter, og Tomen begynder desuden med en udførlig af den berømte Silvestre de Sacy forfattet Anmeldelse af det Münterske Forsøg over de persopolitanske Indskrifter (Versuch über die keilförmigen Inschriften zu Persepolis. Copenhagen, 1802. 8vo. mit Kupf.). Efter en kort historisk Indledning baner Recensenten sig Vejen til Recensionen ved følgende Overgang: „I at anmeldte et Arbejde af en Lærd, hvis Reputation er grundet paa et skort Antal anseete Verker, og som vi i en Række af Aar have været foreenede med saavel ved Lighed i Smag, som — vi sige det ikke uden en hemmelig Velbehag — ved en gjensidig Agtelse, indskrænke vi os til en simpel Analyse, overladende til Læserne selv at donne sig Resultater. Denne Tilbageholdenhed er saa meget mere vor Pligt, da Hr. Münter har gjort os den Ære adskillige Gange at citere vores Synspuncter eller vores Conjecturer.”

Den

Den 5te Januarii 1804 havde det Kongelige medicinske Selskab et ordentlig Møde, hvori Hr. Doctor Jacobi forelæste: Observationes practicæ de subluxatione ossis femoris et ischuriæ feliciter sanatis. — Ligeledes den 19de Januarii d. A. forelæste Hr. Doctor Mynster nogle Betragninger over den Konst at prøve Lustens Sundhed, o. s. v.

Den 6te Januarii forelæste Hr. de la Condraye i Videnskabernes Selskab en Afhandling om Brandere, deres Indretning og Anvendelse.

Den 15de Januarii døde i Slagelse den af sine mange nyttige, især øconomiske og naturhistoriske, Skrifter berømte Conferentsraad Esaias Fleischer, 72 Aar gammel. Et Elogium over denne fortjente Mand af Hr. Blichet i Randlev er indført i forrige Aars Ierde Efterretninger No. 45. Nu har Hr. Magister Bjerling sat følgende til hans Minde:

In obitum

Amplissimi et de literis optime meriti

D. E S A I Æ F L E I S C H E R

S. R. M. Consiliarii Conferentiæ.

Spernere res mundi, patienter ferre dolores,
Discere naturas rerum, simul atque docere,

Relli-

Relligionis item justam defendere causam,
Scriptis et factis cæcis lucere coævis:

Hoc opus in vivis, hæc Tua vita fuit.

C. H. Biering.

Subskriptions-plan.

Publikum indbydes herved til Subskription paa en Beskrivelse over Bornholm, hvori bliver, foruden Landets geografiske og topografiske Beskrivelse, ogsaa handlet om dets Frugtbarhed, Produkter, Handel og anden Landsens Lejlighed, om Indbyggernes Oplysning, Sprog, Sæder og Karakter. Landets Historie, fra de ældste Tider til de senere, vil udgjøre en betydelig Deel af Bogen. — Verkets Størrelse bliver to Dele, hver omrent paa 25 Ark i Octavformat; første Deel, haaber jeg, skal udkomme i Maj, anden i October d. A. — Papir og Tryk skal vorde upaaklageligt; Prisen for Subskribenterne er 5 £. Arket Skrivp. og 4 £. Trykp., og Hordelene for Subskribentsamlere som almindeligen. Subskription modtages paa Øgens Boglader og hos Forfatteren

P. V. Skougaard, Litteratus.

Vilestræde No. 110.

Med dette No. folger Antikritik i Anledning af de lærde Esterrets
get for 1803. No. 48 og 51.

Redigeret af Professor A. Uyerup, og trykt og
forlagt af Brødrene Betling.

Rosbenhavnske lærde Efterretninger

for Åar 1804.

No. 7.

Slutningen af Recensionen over *Geographie mathematique physique et politique de toutes les parties du monde &c.* (See forrige No.).

Det 3de Volumen indbefatter Storbritannien og den bataviske Republik. Den første Stat er beskrevet af en Hr. Christophe, og den sidste af P. S. Henry. Malte Brun har blot leveret en Artikel om Folkemængden i Storbritannien og nogle statistiske Tabeller over den bataviske Republik.

Derimod er både det 4de og det 5te Volumen af vor Landsmand. Det ene er 464 S. stort og det andet 394. De handle om Tyskland. Planen hvorefter han ic gaaet frem ved dette Arbejde, gjør han Rede for i Forelæsningen. Han har 4 Hovedafdelinger. I den første afhandles det østrigiske Monarkie og hvad dertil hører, saasom: Bohmen, Galizien, Ungarn, Siebenbürgen, Croatiens, Delavonien, og det østrigiske Benedig. Den anden Hovedafdeling omfatter paa samme Maade alle de Stater som tilhøre Kongen af Preussen. Den tredie Afdeling alle de øvrige Stater i Tyskland. Den fjerde er bestemt til Betragninger over den tyske Nation i Almindelighed, og det i en dobbelt Henseende, først nærlig en

Udsigt over det hellige romerske Riges politiske Constitution, og dernæst et Skilderi af Lærdommens de smukke Videnskabers og Kunsters Tilstand hos de Tyske. Det er egentlig, siger Autor. blot i denne ene Henseende at der er et Tyskland. Recensenten vil af dette sidste højst interessante Capitel onsøre nogle Stykker til Prøve paa Behandlingsmaaden. Det begynder saaledes: „Af alle lærde Republikker i Europa er den tyske unægtelig den hvis Virksomhedssphære er mest udbredt. Ikke blot hele Tyskland men ogsaa sex Departementer af Frankrig, den største Del af Schweiz, alle Kjøbstæder i Ungarn og Galicien, en Trediedel af Siebenbürgen, hele Østrømmeren og Kjøbstæderne i det forrige Polen, endelig ogsaa Euro-
lond Livland og Esthland; bibrors af tyskstalende Folkes-
sæd. Hertil kommer at Petersborg og hele Rusland
endnu henter sine Kundskaber og sin Moro især af tyske
Bøger; at de gode Hoveder i Danmark endnu forgjæves
ørbejde imod den indførte og af uvatriotiske Mir istre yndede
Tyskhed; og at Hollænderne næsten ikke gjøre andet end
oversætte af Tysk; end videre at de engelske og spanske
Theatre leve af Købue, ja at selve i Centrum af Paris
kan man ikke leve i Rio for Teutomanien. 36 Millioner
Europæere har ingen anden Kilde til Læsning end Tysk-
land, og sex andre Millioner hente den største Del af
deres Kunds-Mæring deraf.

„Endnu en Bemærkning: i Tyskland og Morden
laser menige Mand tre gange saa meget som Mængden i
Frankrig eller i Italien. Næsgerne til denne almindelige
Forskjel paa Sydboer og Nordboer etc følgende: De
sidstnævnes alvorlige Karakter, hvis Ruhed er grundet i
Klimatet gjøre dem især hengivne til Meditationer, den
eneste Tidssordens, som Naturstiderne ikke kan afbryde.

Hertil

Hertil kommer, at dea offentlige Undervisning er andres ledes organiseret: i Danmark f. Ex. kan Ingen komme til Alters uden han har lært at læse i Bog. Det samme gjelder med mere eller mindre Strenghed i helse des protestantiske Tydskland. Almuestolerne ere vist nok endnu hel usuldkomne, men de haves dog overalt, og det er mere end man kan sige om mangt et Land i Syden. — — Ogsaa bidrager den protestantiske Religion meget til at udbrede Smag paa Læsning. Man kan være en meget god Katholik, ved blot at lade sig lede af Hørelse og Imagination; da derimod en Eukus, som mangler Ceremonier, en metaphysisk og speculativ Cultus, som betjener sig af det Sprog Almuen taler, den ikke blot indbyder men den opvækker og trænger Mængden til at meditere og anstille Betragninger. — — Hvad de højere Claffer angaaer, da er Smag for Lecture blevet høj Mode. Man læser paa Promenaderne; Rabinetterne ere syldte med Bøger. Vel er det somme Hoffer, hvor man affesterer Ringeagt for Landets Sprog; nogle Landjunkere, der ansee Uvidenhed som et gammelt Adelsprivilegium; nogle aldrende Damer der lade som de ikke forstod andet end Frank; men de allerfleste Kyrster i Tydskland, især i den protestantiske Andel, ere erklærede Beskyttere af Nationalspøget, af Videnskaber og Konster. — — — Ved saa almindelig udbredt en Smag for Læsning, er det ingen Under, at Forfatternes og Oversætternes Tal forsøges i det Uendelige. Man veed bestemt, at Antallet paa nu levende tydiske Skribenter er over 14000. Det er Kjendsgerning at der hvert Aar selges paa Leipziger Messe 4000 Bøger, imod at der i England ikke udkomme mere end 1000, og i Frankrig 15 a 1600. Rigtig nok paastaae onde Mennesker at Mængden af Bøger afgiver et Bevis.

for deres ringe indvortes Værd, men derpaa kan svaret, at de Skribenter som frembringe de 4000 Skrifter ere saa talrige, at noar man vil tage et proportioneret Forhold, bliver enhvers Quotum mindre end hver fraenst eller engelst Autors."

Efter disse og flere lignende almindelige Betragninger gaaer Forsatteren over til enkelte Gjenstande, men søger først at gjøre sin Competence til at betræde Dommerstedet gjeldende: „Man har ikke Høje til at ansee Autor til disse Esterretninger for at være partist for Tydskeland, aldenskund han, som dansk Patriot, intet Kald har til at elsker en Nation, hvis Indflydelse kun alt for meget har nedtrykt og skadet de Danskes Nationalgenie. De Tydiske kan ikke ansøre det imod os som de lade de indfødte Franske høre; vi forstaae ret godt deres Sprog; vi har levet iblandt dem, sluderet deres Sader og Tilbøjeligheder, og veed at sætte Prismaa deres gode Sider; ogsaa er al Religionsinteresse os aldeles fremmed, saavel Catholicismens som Protestantishedens. Følgelig har de Mosritser, man faaer at læse, den Fortjeneste, at de ere fuldt kommen upartiske.”

I at skildre de skjonne Videnskabers Tillstand har Autor, som man kunde vente, været mest udsorlig, og hon maler just ikke med alt for lyse Farver. Her er nogle af hans Domme over de tydiske dramatiske Forsattere: „Hvad er en Tragoedie af Schiller? en Rakke af 5 eller af 10 Acter som det falder sig; den sørste den beste Fabel; Historien uden mindste dramatič. Udsmykning og uden at umage sig med at give den Colorit af poetisk Sandsynlighed; nogle henvivende Situationer ved Siden af des lav-comiske; Scener uden Djemed og Forbindelse; en Stil enten plat og trivial eller højtravende og svulmende af

af den nyere tydsske Philosophies store Sentenser. Med alt det er Schiller et af de herligste Genier i Europa, og vor han bleven født i Paris eller Achen, vilde han have frembragt uudgodelige Mesterverker. Selv med alle sine Fejl er Schiller den eneste tragiske Autor, som Tydssland kan opvise. Gøthe er, saa hedder det, Tydsslands anden dramatiske Forfatter, men spørger man i hvad Are, faaer man intet Svar; thi Gøthe har, foruden sine Romaner, skrevne Dramer i Shakespears Maneer, Operaer som Amphytas, Tragoedier baade a la grecque og i den tydsske og franske Smag, en Farce a la Aristophanes, og en følsom Comoedie om en Mand der havde to Koner. Unægtelig hører det Alt Præg af en stor Lethed megen Gejst og den Gave at opvække Lidenskaber; men selv efter uafhængige og upartiske Tydsskes Dom er ikke et af alle Stykkerne fuldkommen. — — Hvad skal jeg sige om den folde og methodiske Lessing, som, efter i sin Dramaturgie at have injurieret Corneille, Racine, Voltaire, med megen Moje endelig fik et Par hel maadelige Tragoedier i Prosa færdige? Det var imidlertid et fint Hoved, en stor Litterator, ja selv en ypperlig Dramaturg, naar han ikke behersedes af Lidenskab. De andre tragiske Diger, lønner det ikke Umagen at nævne. Vi begive os til et saa kaldte Drama. Tysland spiller her efter hans andsmænds Dom den første Rolle, og man kan heller ikke nægte, at han jo besidder mere reel Bard end denne Legebue, som man applauderer i Siberien og i Spanien, London og i Paris. o. s. v. o. s. v.

Herved sluttet da Recensionen eller rettere sage Ansættelsen af et Verk, som vi, uagter vi blot løselig har adet det igjennem, dog intet Øjeblik tage i Betenkning erkære for aldeles classist, og som vi deraf troede det

162 Kjøbenhavnske Lærde Efterretninger

passende staa at gjøre Elskere af politisk og statistisk Lecture opmærksomme paa. Vi see med Længsel Verkets Slutning imøde, ikke blot for Fortsættelsens egen Værds Skyld, men fordi Forfatteren ikke, før denne store videløftige Entreprise er fra Haonden, kan formodes at have Tid til at samle til den oven belovede fuldstændige Beskrivelse over Danmark. Ved dens Udarbejdelse frygte vi ellers, at Hr. Brun alt for meget vil索取 Sovnet af Adgang til der kongelige Bibliothek i Kjøbenhavn og til Kjøbenhavns Boglader. Nejpe anskaffer nogen Pariser Boghandler ligesaalidet som Nationalbibliotheket i Paris alle de nyeste Verker Pjecer og Bladte angaaende Danmarks Geographie og Statistik, og hvortledes kan han alt-saa holde Skridt med de nyeste Forandringer? Ogsaa spørre man sommesteder i de i dette Verk leverede Undersøgelser om det danske Monarkie at Forfatteren er en Smule tilbage i vor Litteratur, saa man nok kan sige: "tu, si fuisses hic, aliter sentires" — og dog — saa var dette Verk maastee aldrig blevet til.

Af det ved 5te Volumens Slutning tilføjede Bladte som indeholde Trykfejl, Rettelser og Tillæg, maa man satte underlige Tanker om Paris's Pressefrihed og om den der herskende Aand. Man tanke: Brun har holdt raadeligt at forebygge et Par saadaune Steders Mislydning, som ingen uden det allerdummeste Menneske med den sorteste Sjæl var i stand til at mislyde. Det ene er en Presseklaering til den berømte Laharpes Minde, de han ikke det ringeste Gran har fornærmet; han har blo persifleret nogle saa kædte hommes de lettres, hvis hel Erudition bestaaer i at have bladt noget i Laharpe Cours de Litterature. Den anden Punkt angaaer Christendommen, den han, imod en mulig Inqvisitor har

ticæ pravitatis, erklærer det ingensteds har været hans Agt at angribe; og sandelig, det falder dog vel heller neppe Mogen ind som har læst det smukke Sted i Indledningen til Europa i 2de Vol. S. IX. „De ruge mærkelig Fejl, de som mene, at Christianismen, ifolge sin Natur, bestandig lægger Hindringer i vejen for den menneskelige Forstands Fremskridt. Vel kan de smukke Konster og Poesien beklage Tabet af Olympens og Marinassets elskværdige Guddomme; men denne Ulejlighed for vore Sider er intet at regne imod det Gode vi skyldte den christelige Moral. Romerne og Grækerne kunde muligen have kommet saavide, at de kunde have opdaget en ny Verden, maalt Himmelsgemernesbane, og beregnet vort Solsystems Mekanik; aldrig havde de dog hos alle Folkeklasser, i Vecksteder og i Armodens Hytter, funnet udbrede disse reeafasne og stille simple og høje Maximer, som ved Christendommen ere blevne forplantede til vort Europa fra Ganges's hellige Bredde.“

R. Lyerup.

Compendium historicum doctrinae de deo apud gentes veteres in primis vero philosophos Græcorum. Dissertatio, quam pro summis in Philosophia honoribus academicis rite impetrantis elaboravit *Anton Henrich Mathisen*, Candidatus Theologie. Hafniæ 1803. Typis Zacharias Breum. 143 S. 8vo.

Forsetteren har valgt et saare vidtosejige emne til sin Disputats for den filosofiske Doktorværdighed ved den fælles Universitet. Paa 143 Sider gjennemgaaes Oldtidens bekendteste Folkeslægters Menninger og Grækenlands filosofiske Sektors forskellige Systemer om Guddommen

og dens Forhold til Mennesket. Naturligvis kunde i sig en Korthed ingen af de mangfoldige Livet og de vidtlæstige Undersøgelser, der allevegne omgive Religionens og Filosofiens ældste Historie, modtage noget nyt Lys. Forfatteren har ogsaa ved i Titelen at sætte Ordet compendium tilkjendegivet sin Hensigt, kun at meddele en Udsigt over det allerede Bekjendte. Men det er at beklage, at han har savnet et nødvendigt Hjælpemiddel til med Hårdt at kunne udføre sigt et Arbejde, nemlig fuldstændig Litteraturkundskab.

Nogle af de ældre Forfattere Bossius, Cudworth, Brucker undertiden, samt et Par af Weiners Kristianere blevne benyttede. Men til Resultaterne af en Tiedemanns, Tennemans, Buhles, Plessings, Staudlins, Hilleborns, o. s. v. Undersøgelser røges ikke Hensyn. Dersor savnes alle filosofiske Blik, som kunde give Resultatet af hele Perioder; der savnes kronologisk Nojsagtighed i at bestemme de manje Forandringer, som de ældste Folkeslagters religieuze Meninger have undergaaet. Der fremføres ogsaa adskillige Sæninger, som ved de Nyeres Undersøgelser ere beviste at være urigtige, f. Ex. at Thales var Theist i Ordets strængeste Betydning S. 39; at Sokrates døde som Martyr for Troen paa Guds Enhed S. 52; om Kristijs System ansøres allene Parlers eensidige Dom S. 85. Nogle Steder spores Forvirring i Fremstillingen, f. Ex. S. 11 hvor Jesus, den chaldaiske Historiekriver, hvis Fragmenter Philo af Byblos skal have oversat, sættes ved Siden af Helus og Zoroaster, som en af dem, af hvilke Chaldaerne have hentet deres filosofiske Forestillinger. S. 17-18 fremstilles Sererne (Chiserne) som en Sekt af indianiske Filosofer, blandt hvilke Konge

Konfucius var den berømteste, og hvilken hellige Bog Chou-fing var fuld af de urimeligste Fabler. De Nyere bruge ikke Ordet Indsiner i en saa ubestemt Betydning. Chou-fing er hverken Chinesernes eneste eller ældste hellige Bog; den indeholde mange heilige moraliske Sænsener, noget af de chinesiske Vises Filosofi og en Deel af deres ældre Historie.

Peter Erasmus Müller.

Betrægtninger over det engelske Agerbrugs Anven-delighed i Dannemark, ved C. A. Mourier, Proprietair. 8vo. Trykt hos Hempel i Odense 1803.

Med dette lidet Skrift har Forfatteren den Hensigt, at advare Begyndere i Landvæsenet, som let ved overdrænne Lovtaler over engelsk Agerbrug kunde forledes til at ruinere sig selv, saafremt de strax uden nogen Forberedelse vilde omstøbe deres Gaarde til engelske Farms. Han lader ikke, men tvertimod anpriser engelsk Agerbrug; han opregner kun nogle af de modende Hindringer, og angiver Maaden hvorpaa han troer, se med Tiden kan hæves. I mange Postter er jeg enig med Forfatteren, og giver ham fuldkomment Bisald. Men da dette Skrift, hvori just ikke den allerstørste Orden og Tydelighed hersker, ved flygtig Gjennemlæsning let kunde missforstaes, og Sagen angaaer Danmarks vigtigste Indtægtskilde, saa tillade man mig endnu at tilføje nogle Anmærkninger!

Saare riætig er den bemærkning, at den, der ingen Praxis har, aldrig ved Læsning og Rejsser allene bliver en dyrlig Landmand; men paa den anden Side vil Forfatteren dog vel tilstaae, at den, der fra Ungdommen af

har Øvelse i Landvæsenet, kan have Nytte af Bøger, saa fremt han har Forstand til at bruge dem. — Om vores økonomiske Journalister siger han, at de begynde deres Bejledning ved Halen. Kan vel være sandt. Men deels ere Journaler ikke Lærebøger, deels kan de dog, da vi nu i den oversatte Thaer har faaet en ypperlig Bejledning, med Tiden have deres Nytte. — S Holsteen, siger Forsatteren, lykkes det engelske Aalsbrug, i Danmark ikke. Hertil angiver han tre Aarsager: 1) Mangel paa Kundstab, 2) Mangel paa Folk 3) Handelens flidte Tilstand i Provinderne. Til disse vilde jeg endnu have lagt tre andre, nemlig: 4) Naturaltienden, 5) Høretie, 6) Pengemangel.

Hvad første Post angaaer, da raader Forsatteren, at lægge alle Aahandlinger om engelsk Aalsbrug paa Hyldeben, og følge Holstenernes Exempel, d. e., brække sin Mark et heelt Nor til første Halm og blande den med passende Jordarter, om den behøver det. — I Sylland har man brugt Mergel førend Hr. Mourier var fød. — Thi ellers avles lidet til første Halm, lidet til andet Holm, og endnu mindre til 3de og 4de Halm. At lægge Bøgerne paa Hyldeben vilde jeg ikke have raadet, thi deraf bliver man vist ikke klogere; hellere vilde jeg have sagt: læs om igjen, men læs med Estertanke og læg Mærke til hvad der passer eller ikke passer for din Jordart! Skade, at Forsatteren ikke har sagt os, hvad Sædfølge han strax efter Brakken vilde bruge, naar han taler om de 4 Holme. Forsætter han derved 1) Vinterkorn, 2) Brakvæxter, 3) Byg, 4) Klever, eller: 1) Byg, 2) Klever, 3) Hvede, 4) Brakvæxter, saa er han i Alt enig baade med Engelanderne og Forsætterne paa Hyldeben, og jeg seer da ikke
hvad

hvad det er, vi skal lære af Holsteneren. Vil han des-
imod paa gammel holsteenst saae 1) Hvede, 2) Byg,
3) Ruz, 4) Havre, saa tor jeg love ham, at neppe nogen
Forpagter skal udfinde bedre Middel til at udpine en Jord,
og at han da skal være ligesaa lange, ja langere borte fra
engelsk Agerdyrkning, end da han begyndte. — Til For-
svar for Brakken spørger Forsatteren: „Er det klogt at
„pløje og besaae megen Jord, at have et storre Arbejde
„og mere at overfare for at kunde høste lidet?” Hercil
svares: at forsøge sit Arbejde for at høste mindre kan al-
drig være klogt, men vel at formindsker sit Arbejde, for
at formindsker sine Udgifter; thi at den højeste Produk-
tion er ikke altid den højeste Fordeel, derpaa kunde en
falsterst og en jydsk Bonde paa lige Areal og Jordbund
kjene til Beviis. Hün frembringer langt mere end denne;
men tag Tienden og Produktions-Omkostningerne fra, saa
bliver Jordelen paa dennes Side. Dette Vink maa til-
lige være nok for at vise Naturaltiendens Skadelighed for
Avlsbrugets Forbedring, og hvor onskeligt det var, at
den kunde forandres til en bestemt Kornafgivt i Ekkeppen,
ikke allene til Præsten, thi han er i Almindelighed den
lemfældigste, men ogsaa til de andre to Tiendetagere.

Den anden Post, Mangel paa Folk, er en vigtig
Hindring. Men for at afhjelpe den udfordres just, at
man jo før jo bedre maa begynde et forbedret Avlsbrug;
og de, som endnu kan sværksætte dette, ville vist ikke
mangle Folk. Saalænge Naturaltienden er til, kan man
hverken fordre eller haabe, at Bonden skal indsøre engelsk
Avlsbrug, allerhelst om han tillige maa gjøre Hoverie.
Proprietærer, Præster, og Kjøbstedmænd ere altsaa de
eneste man kan vente denne Forbedring af. Kjøbstederne
mangle

mangle vel neppe Folk til deres Arbejde. Vil man nu antage, at $\frac{1}{2}$ af Proprietærerne og Præsterne mangle de fornødne Kundskaber, $\frac{1}{2}$ de fornødne Venge, $\frac{1}{2}$ af Præsterne vil ingen Forbedringer begynde, fordi de søger om Forslotelse, og $\frac{1}{2}$ af Proprietærerne kan ikke, fordi deres Gaarde ere forpagtede bort, saa svinder Antallet af dem, der behøve flere Folk til $\frac{1}{2}$ af Proprietærerne og Præsterne; og til disse skulde man dog vel troe, der endnu var nok. Esterhaonden som Mæringssvæjene formeres, vil Folkmængden nok tilstage. For Brændemangel behøvede vi, endog ved en dobbelt Folkmængde, neppe at frygte, naar kuns Skovene blev forstørret behandlede; saalænge en Tonde Londe med Skov ikke kan give ligesaa stor Fordeel, som en Tonde Agerland, har Træet endnu ikke næret sin Pris. Men skal Øreg og Håndelsspekulationer længe have frit Raaderum, vil de snart ødelægge hvad Øren, brugt alle til vore Fornødenheder, ikke kunde ødelægge. Skulde vi, som Hofsatteren synes at vilde, hente vort Brændsel i Afrika og Amerika, da kom Danmark snart til at fryse ihjel. Hofsatteren er ikke den eneste der beklager, at Tjenestefolk ere stemme at komme tilrette med; men Tjenestefolk føre tids samme Klage over deres Huusbonde, og det er vist ikke fordeologtigt at bruge Politiers Hjælp. Jeg kjender mange flere der ere vel forsøjede end misforsøjede med deres Tjenestefolk. At Løn og Dagleje maa stige med Priserne paa andre Ting er naturligt. At Tjenestefolk forbedres ved at flyttes fra een Provinds til en anden, twivler jeg paa. Saalænge som det er mig paa Sydernes Begne, at Hynboen og Sjællandsfaren gjerne vil have dem i Tjeneste, saa ondt gjør det mig paa den anden Side at mine Landsmænd ikke vil gjen-
gjorde Debortnes Høflighed. — Om det syenske Politie
vaager

vaager eller sover, om det hæmmer Betterie eller Tyverie eller ikke, overlader jeg til Forsatteren og Politiet at afgjøre med hinanden indbyrdes; men jeg maa tilstaae, at jeg ikke indseer nogen Grund, hvorför den døvne Fattige ej skulde have ligesaa stor Ret til at gaae ledig paa sin Maves Bekostning, som den døvne Rige paa sin Pungs.

Ved tredie Pest, nemlig Handelens slette Tilstand, siger Forsatteren, at Smaastedernes Kjøbmænd ikke ere sande Spekulanter. Sandt nok, hvad Mængden angaaer. Men hvem vilde vel sovde store Spekulationer af dem, saalange Katekismus og Lærebog, Bogstavskrivning og El. Søfren eller Cramer er et non plus ultra i de fleste Kjøbstedscooler? I enhver Kjøbsted burde være en Skole, hvor Ungdommen funde lære: at læse og skrive Dansk rigtigt; ej allene Arithmetik men ogsaa Begyndelsesgrundene i Geometrie, Stereometrie og Mekanik; Geografi og lidet af Naturlæren, maaske ogsaa Hauge- og Agertyrkning, alt med Hensyn paa hvad Stand enhver Dreng især var bestemt til. At det ej vil være lange før dette skeer, ist man med saa meget desstørre Grund haabe, da vor vise Regjering ved Kapellaniernes Forandring til Skolet vist vil have Hensyn til enhvert Steds Lærer.

Hvad Sproget angaaer, da bruger Forsatteren overalt Sæd istedet for Korn, Ruldgrave for Bulgrave, Alders id for Arildstid, Bulker for Balkter, og den Zalemadae: hans Ordres pateres ikke.

Chr. Carl Plesner,
Student.

*** *** ***

Indsende

i Anledning af

Hr. Conrector Nissens Antikritik.

Min Hensigt med at recensere Hr. Conrector Nissens Skole-Program var, at gjøre ham opmærksom paa sig selv og sit Publikum, og den troet jeg ikke ganske at have forsøjet. Min Recension anbefaler sig selv, og vor Danske Literaturs Genius vilde være meget vel tjent med mange af det Slags Hr. Conrectoren troer sig berettiget at tilside sætte al tilbørlig Agtelse, han forekaster mig Ufondighed og slaaer om sig med Centenser. Men hvorfor saa fortørnet og lidenskabelig uden Aarsag? Jeg har jo ikke gjort andet end sage Sandhed. Hans Udfordring paa en Prøve-Oversættelse har møret mig.

N. Schow.

*** *** ***

Den 4de Februarii holdtes paa Universitetet den sædvanlige aarlige Tale i Anledning af Kongens Hødselsdag. Taleren Rector Magnificus Hr. Etatsraad Schlegel afhandlede det Æmne, om Danmarks ny Militærforstning stemmer overeens med Retsfærds og Klogskabs Negler. Efter Talen oplæstes Censuren over de for afgivte Aars academiske Prisopgaver indkomne Afhandlinger, og blev Prisen tilkjendt følgende Candidater: den theologiske Hr. M. S. Petersen paa Borchs Collegium, som Ifjor fik Accessit; den medicinske Hr. Lutiz Schebye Simonsen, Candidat paa Frederiks Hospital; den mathematiciske Hr.

Hr. C. F. Krebs og den philologiske Hr. P. O. Brøndsted; begge de sidstnævnte ere Alumni i det pædagogiske lærde Seminarium, og Hr. Brøndsted har ogsaa tilforn vundet den philologiske Preis.

Den 4de Januarii blev General-Procureur og første Deputered i det danske Kancellie Conferentsraad C. Colbjørnsen udnævnt til Justitiorius i Højesteret, og Etatsraad O. Malling til Conferentsraad. — Den 27de Januarii er Rectoren ved den latinske Skole i Aalborg, Magister S. Gottschalck i Maade og med Pension entlediget, og i hans Sted hidtilværende Conrector og Inspector Seminarii Friuericiani i Bergen, Magister A. S. Risbøe udnævnt til Rector ved hemeldie Skole.

I det kongelige københavnske medicinske Selskabs ordentlige Møde den 2den Februarii meddelelte Hr. Dr. Scheel een i Indien brugelig Maade at forbedre Opiums narcotiske Virkaang.

Den 4de Februarii oplæste Hr. Bisshop Bloch i det skandinaviske Litteraturselskab en Afhandling, hvori han viste, at America rimeligvis har faaet sine første Beboere fra det nordostlige Siberien.

Subskriptions-Plan.

Er Indien Nationernes Bugge, hvort i det mindste den menneskelige Kultur meget tidlig begyndte, man ufejlbart ethvert

enhver Sandhedens Bidrag til nojere Bekjendtskab med samme være interessant og vigtigt. Et saadant Bidrag leverer den af sine mange Historiske Værker saa fordeleagtig bekjendte Skotlander Robertson, i hans Undersøgelse om de Gamles Kundskab om Indien, hvormed han endte sin berømte Litterariske Bone. Ikke blot den paa Indien handlende Kjøhmand vil dette Værk være underholdende, som her vil kunne følge denne gamle berigende Handels Flod gjennem dens forskellige Kanaler fra de ældste bekjendte Tider; men enhver Humanitetens og Historiens Vader vil sikkertigen læse det med fornøjelse, tilligemed hans ypperlige Anhang om dette mærkelige Lands Politik, Love, Kunster, Videnskaber og religiøse Indretninger, ledsgæt ligesom det hele Værk af udsgøte, fra en udstrakt Læsning hentede Anmærkninger. En Oversættelse af denne Afskrift, skal, saasnart jeg ved Subskribenternes Antal kan see mig skadeslös, vorde leveret til Trykken; det Hele som vil udgjøre omtrent et Alphabet betales paa Skrippapir med 5 $\text{f}.$ Arket, paa Trykpapir med 4 $\text{f}.$ Subskriptionen modtages i Kjøbenhavn hos Hr. Hosboghandler Poulsen, og i Mørge og Provindserne hos dem af mine Venner og Velhendere, som jeg nærmere i denne Henseende skal give mig den Frihed at ulejlige.

C. Sørensen,
Sogneprest til Østre-Nissøer.

Medigeret af Professor A. Wyerup, og tryft og forlagt af Brødrene Berling.

Røsbenhavnske
lærde Efterretninger
for Aar 1804.

No. 8.

Indledning til Rundskab om det engelske Jordbrug
og dets nyere praktiske og theoretiske Fremstridt,
for tenkende Landmænd og Cameralister, af Albrecht
Thær, Doctor i Lægevidenskaben og Churfyrstelig
Livlæge hos H. Maj. Kongen af Storbrittanien. —
Noget forkortet oversat efter det andet forbedrede Op-
lag af D. Didrichsen Trykt paa Brummers For-
lag hos S. Popp, 1804. 572 S. 8vo.

Blandt alle de tydiske Forfattere, der hidindtil have
skrevet om Agerdyrkningen, har vel neppe Nogen
fortjent større Opmærksomhed, saavel af danske, som
tydiske Landmænd. Vel har han ikke selv gjort nye Opda-
gelsing; men den Fortjeneste har han, at have uddraget
det vigtigste og almeennyttigste af Engelandernes Skrifter
om Landvæsenet, og fremsat det i systematisk Orden med en
Korthed og Tydelighed, der passer til Landmandens Farv.
Overalt vælger han det beste; det middelmaadige og slette
ansører han kun for at gøre hint tydeligere. Det hele
er grundet paa mange Aars Erfaringer og ofte igjentagne
sammenlignende Forsøg.

Saa meget som man olsaas har Aarsag, at takke
Overfætteren, fordi han har givet os saa vigtig en Bog paa

Dansk; saalidet saer jeg mig derimod sorpligtes til at takke enten Forlæggeren, eller den i det danske Jordbrug kyndige Mand, der ere Skyld i, at vi ikke saas hele Værket denne Gang, men maa deels savne hele Kapitler, deels nojes med temmelig fragmentariske Stumper. I Fortalen ere de udeladte Stykker opregnede, for saavidt hele Sider i Snese- og Hundredetal ere bortskaarne; derimod ere de enkelte Sider og Perioder, som hist og her ere udeladte, og hvoraf vel Noget uden Skade kunde udelades, ikke omtalte.

I Indledningen underretter Forfatteren sine Læsere om, hvorsol han blev Landmand, hvorledes han erhørte sig Kundskaber i Landvæsenet, og af hvilke Kilder dette Værk fornemmeligen er addraget. — Da formodentlig Enhver, som læser Bogen, ogsaa ønsker at vide Noget om Forfatteren; og den som har Lyst til at gaae videre, vel ogsaa ønsker at kjende den Ves. som snarest og sikkert fører ham til Malet; saa indseer jeg ingen Grund, hvorfor denne Indledning skulde udelades i Oversættelsen, med mindre den kyndige Landmand maa ikke haft føle sig truffen af Thaers Satire; thi da maa jeg tilstaae, at adskillige Steder, især Pag. 7 i Originalen, kunde have været nok til at fordomme den hele Bog.

I det 1ste Kapitel lærer Forfatteren os at kjende de forskellige Maader, paa hvilke Lorderne i England ejes og bruges. Vi see heraf, at det ikke, som Mangen har troet, er rige Lorder, men næsten overalt Forpagtere, som drive Avlen; altsaa drive den som Mælingsvej. — At saavel Produktionen, som Folkemængden er størst i de Egne af England, hvore Gaardenes Størrelse er fra 500 til 1000 Acres, sees rigelig nok af Art. Youngs Beregningerne: Men at Gaarde af den Størrelse desfor skulde

være de fordeelagtigste for Staten, er vel ikke saa
ganske afgjort; med mindre man vil ansee en Folkemængde
som gavnlig, som kun om Sommeren kan tjene sin Høde,
men derimod om Vinteren maa fødes paa Sognets Be-
kostning, og i øvrige tilhænger sin Tid med Theedrikken
og Lediggang. Dersom Staldføring havde været bekjendt
og almindelig indført i England, vilde Young vist have
fundet de noget mindre Gaarde fordeelagtigere i begge
Henseender.

Det 2de Kapitel indeholder den engelske Agerdyrk-
nings Historie fra Carl den 2dens Tid af. Dette saavel
som i øregaaende Kapitel er egentlig skrevet for at meddele
Læseren de Forkundskaber, som behøves for at forstaae
det øvrige af Bogen, og for at betragte engelsk Aarsbrug
fra den rette Synspunkt.

Det 3de Kapitel handler om Jordbrugsmaaderne i
England. Her taler Forfatteren ej alle om de forskjels-
lige Brugsmaader, men ogsaa om, hvad der udfordres
forend man kan begynde en bedre Drift; Udstisning,
Hegn, fast Liende-Akkord og Penge. Hegn kunde maaske
paa mange Steder ganske undværes, og derved mangs
Tusinde Tonder Land spares, naar enten heel Stald-
føring, eller i det mindste Tøjsing, saalænge Øværet var
ude, var almindelig indført. Thi Cesaring læter, at
man i Jylland, hvor hver Mand tøjser, har lange bedre
fred paa sin Jord, uagter næsten ingen hegner, end i de
Egne af Niget, hvor hver Mand hegner, men ingen tøj-
ser. — Af Gedstifter findes i dette Kapitel nogle for-
treffelige. Det Pag. 35 omtalte Rødskab, Skim, kan
maaske vise sig virksom til at ødelægge Ekræpper, Skær-
lyder og andet Ukrud, hvis Rød gører dybt og lige ned;
men derimod synes saavel dette Rødskab, som den saa

versmte Exstirpartor mere at begunstige Quikgræsset eller Senegræsset, som er den værste Fiende af det engelske Avisbrug. — Den Bemærkning, Pag. 38, at Agerdyrkningens Tilstand er slettest i de Provindser, hvor de fleste Fabriker ere, er markværdig: dog kan jeg neppe troe, at disse have Skylden, da den store Mængde Fattige viser, at det ikke er Folkemangel, som hindrer Agerdyrkningen; og Fabrikstæder synes snarere at give Landmanden Lejlighed til, at offsette sine Produkter fordeagtigen.

Det 4de Kapitel om Jordbunden er især vigtigt for dem, der har Jorder, som trænge til at forbedres ved Blanding med andre Jordarter. — Forsatteren opregner her de Poster, man især maa henvende sin Opmærksomhed paa, for at bedømme en Jord. Han nævner det øverste Jordlags Bestanddele, og de for Landmanden vigtige Jordarter, samt deres Kjendetegn. Om Leerjorden eller Alunjorden figer han, at den ikke vel kan fremstilles reen onderledes als durch Zersetzung des Aluns. Dette har Oversætteren falder paa Dansk, uden ved at tilskrive Alun; istedensfor det burde oversættes, uden ved at adskille Alun, d. e. skille Svovlsyren fra Alunjorden. — Fremdeles viser Forsatteren, hvorledes man kan undersøge Jordarternes Forhold til en Dybde af 6 Tommer. Denne Dybde kan være stor nok, saasremt Underlaget ikke bindende Leer eller blot Sand, Gruus eller Steen, og man ikke vil dyrke andet end vore almindelige Kornarter. Men vil man dyrke Roer eller andre Rødder, er denne Dybde ikke stor nok. Vil man forbedre højt liggend Sandland ved Blanding med fastere Jordarter, da er det heller ikke nok at blande Jorden 6 Tommer dybt, on man endog ikke vil dyrke andet end Korn derpaa, fordaa tyndt et Jordlag ikke er i Stand til at udholde noget

Tørke. Man gjør dersor bedre i, at grave 12 Tommer dybt, og tage en heel kubik fod at undersøge, og, om Jorden trænger til at blandes, da blande til samme Dobbde. Ved Undersøgelsen selv har Forsetteren især havt Hensyn til Leerjorden, Kiseliorden og Kalkjorden. Men da Jern og Syrer især i Moserne spille en betydelig Rolle, kunde man have ønsket, at han ogsaa havde viist hvorledes deres Mængde kan bestemmes. Man havde da været i Stand til at beregne, hvor stor en Mængde Kalk der udfordres for at nedslaae Jernet og bryde Syren. — Dog, de fleste Landmænd vil vel synes, at denne Adskillelse er vidtløftig og vanskelig nok. — Men naar de nu have brudt deres Hoveder allermeest, naar de have anvendt allerstørste Flid og Nojagtighed paa at undersøge deres Jordbund, og nu svørge: Tjene de oprindelige Jordarter Planterne umiddelbar til Næring? Eller virke de Kun paa Planterne for saavidt som de tjene dem til Standpunkt, og middelbar tilbringe dem Næringen, uden selv at indeholde den? Hvilken Deel af Planternes Næring er det, som de tilbringe dem? Hvilken Jordblanding har man besundet at være den beste? o. s. v. da have de billig Grund til at beklage deres spilde Flid og Møje, og at harmes, ikke over den uskyldige Thaer, men over vor Kyndige Landsmand, som etter her har givet os en Præsve paa sin Kyndighed, ved at bortstjære alt det, der kunde vejlede de mindre Kyndige til at besvare sig disse Spørgsmaale. Af denne Aarsag mangler ogsaa det eftersølgende Fragment i Oversættelsen den Tydelighed, som det har i Originalen. — Da Ordet Mergel her til Lands adskillige Steder bruges, endogsaas af Bonder; ej allene om den Mergel, som opgraves af Jorden, men ogsaa om den, der ligger paa

Overfloden; seer jeg ingen Grund, hvorför vi efter Tykernes Exempel skal stabe saadan lange, hidtil ubruges lige Venøvneller, som sejleeragtig Balkbund, Balk-egtit Sejleerbund, o. s. v. — Naar Jordens spesifikke Tongde ikke staar i noget bekjende Forhold til Frugtbarteden, synes mig, at vi gjerne kan bruge Ordene tung og let Jord i deres gamle Bemærkelse, og derved tilskjendegive den større eller mindre Kraft, som udfordres for at ørke den. —

Det 5te Kapitel om Gjødningen. Dens Bestandsdele, siges her, ere deels flygtige, Kulstof, Vandstof, Suurstof, Stikstof; deels fast: og ildbestandige, Jord, Alkali, et phosphorsuurt Grundvæsen og lidet Jern. Om disse figer Horsfatteren: Die letzteren machen bey weitem nicht den geringsten Antheil aus; hvilket Oversætteren (Pag. 63) har kaldet paa Dansk: de sidste ere kun tilstede i lidet Mængde. Dette er vel ogsaa rettest; thi efter Forbrændelsen i frie Lust bliver der rigtig nok ikun lidet tilbage, i Forhold til hvad der gaaer bort. — Derimod har han oversat zerlegt werden ved frembringes (Pag. 64), istedensfor adskilles, uagter de Stoffe, her tales om, ikke frembringes ved Forvaadnelsen, da de ere allerede tilstede. — Horsfatteren ansører Nogles Menning om Gjødningens Undværlighed, og gjensdriver denne Menning med det mærkværdige Forsøg af Hassens fraz. som viser, at Planter vel kan vore og blomstre i rene Jordarter, men aldrig bære modent Frøe uden Hjælp af Kulstof: og slutter heraf at Kulstof er Gjødnings vigtigste, skjondt ikke eneste nyttige Bestanddeel. For at bestemme Gjødningens Værd, ansøres Resultaterne af Art. Youngs Beregninger Pag 71. Han har, siges her, fundet, at et Løs Gaardmøg til 20 Centner, som

er blandet sterkt med Halm og i fuld Gjæring, er 5 Shill. verd. Da han videre har udfundet, at et Læs Høe og et Læs Halm give 7 Læs Gjædning, und ersteres auf die Benützung des Viehes zu rechnen, (ganske udelade i Oversættelsen) saa betaler man et Læs Halm ikke for dyrt med 35 Shill. Dette er ikke rigtigt; thi om endog Young har faaet sit Høe betalt ved Qvægsfaringen, saa folger ikke deraf, at den Gjædning, der er falden efter Høet skal regnes til Fordeel for Stræslen. Ester Høet vilde være falden $3\frac{1}{2}$ Læs, hvilke for den større Godheds Skuld vel kan regnes for de fulde 4; deraf folger altsaa at Young har anslaget et Læs Høe 20 Shill. under dets sande Værd, men Halmen ligesaas meget for højt. Et Læs Halms Værd til Stræsle bliver altsaa kun 15 Shilling. — Kompostlavningen, som Thaer kun løseligen har berørt, er udsærlig beskrevet af Prof. Begtrup. — Møsten mulde jeg troe, det i Danmark var bedre, at bruge Overgjædningen for Vinteren end om Foraaret: thi da var man sikker paa at Regn og Snevand vilde trække Kraften deraf med sig ned i Jorden; da derimod tørre Vinde, som ofte indtræffe her om Foraaret, vilde udtrække dens flygtige Dele og adspredle dem i Luften. Vil man bruge den om Foraaret bør det altid være, naar det regner til Regn. Tangs Nytte er ogsaa her især erkjendt hvor Jordens er kalkholdig. Hornspaan, Haar, Uld, Blod, Kjæd, Fisk, Ven og Malistsv har den danske Bonde saa lidet af at anvende til Gjædning, at det ikke vilde lønne Umagen, at behandle dem særligt. Saalænge i Tonde godt Agerland kan kjsbes for 100 Rdlr. og i Tonde Kalk kostet 1 a 2 Rdlr. kan der heller ikke være Fordeel ved at anvende 133 a 166 Tonder Kalk paa een Tonde Slet Agerlands Forbedring. Tran, Gips og Salt vil nok ogsaa blive

for dyrt. Om grønne Værters Nedpløjning gjelder vel det samme, som Horsfatteren har sagt om Oliekager; at det var mere huusholderisk at føre dem op og give Jorden Gjældningen. Men at de andre opregnede Slags ikke mere omhyggelig samles og bruges, er uklugt, da de ere de kraftigste, de tjenligste til Kompost, og haves overalt.

Det 6te Kapitel handler om Jordskorpens Afskæring og Forbrænding. Hvad Horsfatteren siger om denne Behandlingemaade, kan vel og gjelde om den i vores Hedenegne brugelige Lyngbrænden: at det nemlig ikke saameget er Forbrændingen, der ødelægger Jorden, som de tre, ja hos os mestendeels fem, udtarende Kornafgrøder i Næb. At Lyngbrændingen er fordeelagtigst for den første Afgrøde, derom ere nok alle enige. Derimod vil andre have funden det fordeelagtigere saavel for de følgende Kornafgrøder, som for Græsvæxten, at sloae Lyngen af paa Barsrost. Imidlertid bliver man dog helst ved den Skik man har arvet efter Fader og Farfader.

Det 7de Kapitel om Plojningen. Det første, som Horsfatteren fordrer af en Plov, er, at den skal gjøre sit Arbejde tilbørsligen uden megen hjælp af Stryeren: dette megen er glemt i Oversættelsen. — Den Ros han lægger paa von Münchhausens Afhandling om sin Plov, synes at vise, at vi ikke skal lære stort af Tydsterne i Henseende til Plovens Indretning: thi von Münchhausens Plov er i Hovedposterne ikke meget forskellig fra den almindelige sjællandske. Om Plovens spæcifiske Vægt siger han, at det kommer ikke meget an paa den: dette ikke er ogsaa glemt i Oversættelsen. Hovedsagen ved de tydiske Plove, siger han, ligger i Muldfjelen — ikke Muldfjeldene — det samme er og tilfældet med de danske. Men naar han vil give Muldfjelen Skyld for, at Ploven skærer Furuen

Dybers

dybere paa Landsiden, end paa Muldjellsiden; da kan jeg ikke ganske give ham Ret. Noget af Skylden saaer den vel at bære; men den vigtigste Aarsag hertil er, at man lader Ekjaeret løbe paa Næsen, isteden for det skulde sidde horizontalt. — Da det ikke er muligt, at opsiude nogen Plov, som er stikket til al Slags Pløjning, anseer jeg de saae men vigtige Vink, som Forfatteren her har givet os, for langt bedre, end om han havde givet os en fuldstændig Afhandling om et enkelt Slags Plove. — De Spørgsmaalet: Hvad Tid skal man pløje? Hvor ofte skal man pløje? Og hvor dybt skal man pløje? findes her ypperligten afhandlede, især det sidste. Men endnu kunde man have ønsket, at Forfatteren ogsaa havde talt noget om Furernes Bredc; da det ikke er saa ganske afgjort blandt praktiske Landmænd, om to Pløjninger med smalle Furer, eller tre med bredere, berede Jorden best til Sæden. Det Redstab, som her anprises til Eværplosning er formodentlig omrent det samme, som det Schumacher har beskrevet i sin Abhandlung vom Haaken, og altsaa forskelligt fra den sjællandske Krog. Til Eværplosning har det vist nok Fortrin for Ploven, men synes dog ikke uforbederligt.

Det 8de Kapitel om Harvning og Tromslng. Heri viser Forfatteren hvor urigtigt den handler, som ved dyb Pløjning og sterk Harvning vil ødelægge Qvikrodderne, hvilke derved meget mere besordres i deres Væxt. Den Maade, han derimod anbefaler at ødelægge dem paa, nemlig ved ganske grund Risning om Efteraaret, synes meget passende til Øjemedet, saasremt der i nogen Tid hersker Blæst og Torrevejr, eller ogsaa langvarig sterk Barsrost. Er Efteraaret og Vinteren derimod fugtige, udrydder man dem neppe anderledes end ved heel Brak og

grund Pløjning. Hvor det berimod kommer an paa at sædelegge Grø-Ukrudet, tilraades flittig Harvning; thi i en ujevn og heel sure kommer dette — Grø-Ukrudet, ikke som der staer i Oversættelsen, Kvækredderne — kun lidet frem. — De engelske Harver med krumme Tønder fortjente at efterlynes. — Strænge vilde jeg hellere have oversat ved det jyske Ord Hammelreb, end ved det sjællandske Skagler: deels fordi det første Ords Etymologie selv viser, hvad det betyder; deels fordi det sidste kan misforstaaes, da ogsaa Svinglerne paa Hammelen paa nogle Steder kaldes Skagler.

Det 9de Kapitel handler om Jordens Udtørring ved Vandledninger under Jorden. Om denne vigtige Jordforbedring faae vi her kun et meget usuldstændigt og tildeels ikke ganzt riktig Begreb. Hvad her mangler, har Forsatteren selv udførligen afhandlet, og tillige rettet de Fejl, som her have indsneget sig, i det 2deinds Binds første Deel; men den Afhandling er desværre ikke blandt de oversattes Tal. — Af dette Kapitel kunde man let føres til at troe, at en Jord, som var fugtig fordi dens Overflade selv var bindende Leer, kunde forbedres ved dette Slags Vandledninger; da de dog kun kan gjøre den ønskede Virkning paa de Steder, hvor Pløjejorden er iss, men fugtig, fordi der ligger et Leerlag neden under, som hindrer Vandet i at synke ned. Ej allene dette kunde man have lært af hin Afhandling, men ogsaa, at Vandledninger ikke bør gaae lige ned af Bakket; at man ikke maa give dem formegent Hald; at man bør give hver Vandledning sit Udløb i en aaben Grøft, og kun i Nødefald trække Vigroster til andre luke; og meget mere.

Det 10de Kapitel om Brak og Sædskifte. Her fremsætter Forsatteren de vigtigste Grunde, som Brakkens Forsva-

Forsvarere have ansørt, for at bevise dens Nødvendighed, og dens Hender, for at bestride samme. Han gjennemgaaer enhver for sig, og viser: at alle de Hensigter, man har haft med Brakken, kan ligesaa godt og paa en lange fordeelagtigere Maade opnaaes ved Dyrkningen af de saa kaldte Brakværer, og ved et passende Sædkiste. Fremdeles fremsætter han de Regler, hvorefter enhvert rigtige Sædkiste bør indrettes, ansører adskillige ypperlige Exempler hervaa, og viser paa hvad Maade man i Engeland har anstillet Høfsg, for at overbevise sig om, hvilken Sæfsølge der var meest passende for enhver Jordart — Pag. 138, nederst paa Siden skulde staae: Thi i en Tid af 6 Aar dyrkes i det mindste to Gange saadanne Værter o. s. v. dette to Gange er glemt i Oversættelsen. Pag. 140 midt paa Siden staar uigjenkaldelig istedenfor igjenkaldelig; formodentlig har Oversætteren der brugt den første Udgave af Thaer, thi — om jeg mindes ret — staar der unwiderrustlich. — Den af Hartmann opfundne Sædsølge synes mig just ikke at sortjens saa megen Berømmelse. Dersom Rapjæden og Blandkornet opfores gront, er den ikke af de ringste, men som et Monster forejener den neppe at fremstilles. — Dette saavelsom det efterfølgende 1ste Kapitel, om Jordbruugsmaaden i Norfolk, anseer jeg for de lærerigste i den hele Bog; da de i Korthed indeholde de vigtigste Grundtræk i det engelske Avisbrug, og det norfolkiske, med nogle saae forandringer, synes saa passende for den største Deel af Danmark, fornemmelig for Jylland. — Forsætteren giver først en kort Beskrivelse over Morsolks Klima, Udsigende, Jordbund og den Skorpe, the pan kaldet, som findes under Pisselandet. Da Morsolkerne tillægge denne saa flotte Egenskaber, vilde jeg snarere troe, — om man ogsaa tillader

tillader mig at gjette — at den er af samme Slags som den, der findes i vore Hedeegne, og er bekjendt under Navn af Aht; thi den veed man besørdrer ikke Frugtbareheden. — At man i Morsfolk slet ikke bruger Stude til Arbejde, synes mig værd at lægge Mærke till. Det stær vel ej allene, fordi de ere usikkede til Arbejdssdyr i et Amtsbrug, hvor man vil udrette meget med saae Folk; men ogsaa fordi Plovstude ere værre at saae fedt, og sejere i Rødet, end andre. Arbuthnot fandt det endog fordeelagtigere, at pløje med Rør end med Stude. — For at give et tydeligt Begreb om Dyrkningsmaaden, gjen-nemngaaer Forfatteren det ældste og almindeligste, skjonde ikke bestie Sædskiste, som bruges i denne Provinds, nemlig: 1) Rør, 2) Byg, 3) Klever, 4) Raigræs, 5) Hvede, 6) Byg. — Om Rørerne endog funde udholde Vinteren her, vilde man dog neppe finde Fordeel ved at opfore dem paa Marken; thi man tabte vist mere i Fedningen, end den saa berømte Teatke — omrent det jydske Siim — funde ersatte paa Ågeren. — Pag. 146 Lin. 3 staar: deres isteden for dens. Paa samme Side er: Man pflügt das Rübenland dreymahl dazu, oversat saaledes: Man pløjer Jorden tre Gange til Rør, isteden for det burde hedde: Man pløjer Rølandet tre Gange dertil, nemlig til Byg, hvilket baade Sammen-hængen og Dyrkningsmaaden tydelig viser. — Foruden de her anførte Egenskaber, har man endnu i Danmark fun-den een Dyd hos Raigræsset, nemlig at det quæler Quik-rodderne. — Isteden for Hvede var Rug mere passende efter Sommerbrak paa løs Jord; da Hveden trives best paa en fastere, men Rugen paa en løsere Jord.

Det 12te Kapitel om Røddyrkningen. Engelskerne have især spottet meget over Engelandernes store Røeavl,

og anseet Hypningen ej alle en for unsdwendig men endog for skadelig. Men Tydsterne dyrke Noer for deres Nutte i Dvægfedningen, Engelanderne berimod fornemmelig for deres Nutte som Brakvært. Best er det nok at dyrke den som Engelanderne, men bruge dem som Tydsterne; og heraf vil da følge at der ej kan være Fordeel ved at dyrke $\frac{1}{2}$ Deel af sin Jord med Noer, fordi man ikke til sic eges Dvæg kan forbruge saa mange.

(Slutningen følger.)

* * * * *

Den 17de Februarii er første residerende Capellan ved Bremerholms Menighed i Kjøbenhavn Hr. V. C. Hjorth (fordelagtig bekjendt som Horsfatter af Psalmer, Almuesange, økstiske og moralske Skrifter, og som Recensent især i det homiletiske Fag) udnævnt til Sognepræst ved bes meldte Menighed samt til Provst ved Holmens Provstie. — Forhenværende Præst ved Zions Menighed i Trankebar Hr. N. S. Fuglsang (der har meddelt Publicum saa meget interessant af siae i Indien samlede litteraire Skatte) er udnævnt til Sognepræst ved St. Mikkels Kirke i Slagelse. — Sognepræsten for Liorslov og Ording Menigheder paa Mors, Provst M. Lindhart, (Horsfatter til nogle med Bisald optagne Prædikener og theologiske Smaa Skrifter) til Sognepræst for Asserg og Faarup Menigheder i Aarhus Stift.

† † †

Den 14de Februarii døde General-Auditeur og Deputeret i Admiraltets Collegiet samt Professor Juris ved Universitetet Hr. Conferentstaad L. Mørregaard 59 Aar gammel.

mel. Hans Levnetsomstændigheder findes fortællig hos Worm. I den lærde Verden er han mest bekjendt af sic System over den danske Lovkyndighed. Følgende er indsendte til de lærde Efterretninger for at hædre hans Minde:

Curis salutis publicæ
Laboribus Necessitati
demum
succubuit

L A U R I T S N Ö R R E G A A R D.

Stirpe Danus
Vim temperatam
probans
maluit
Consilio vincere.

Amans patriæ
Jus patrium
intelligens
longe melius providit
quam ii
qvorum mens et pectus
peregrinantur.

Bono communi multum profuit
plus voluit
non nescius
sine justitia et fide
republicam
bene geri
non posse.

Fluctus motos
 componere
 Mare querelis turbidum
 pacare
 Jurisconsultorum nemo
post Ancherum
 tam pulcre
 calluit,

Hac sola virtute
 Civibus carus
 ac lugendus.

Aestimanti mansurum
 pluris quam
 quod demi potest
 hujus vitæ strepitus
 ac
 cursus lubricus
 vilescit.

Amico sic
 parentat
J. J. Gudenrath,
 ab epistolis.

Subscriptions-Plan.

Athenian Letters, Breve, som nogle Engelsmande skrev
 medens de opholdte sig ved Universitetet i Cambridge 1739
 og 1740, og først for kort Tid siden ere blevne almindeligen
 bekjendte, haves allerede i Oversættelse paa Frans

og Tydsk; og det almindelige Bisald, de overalt have et holdet, smigrer mig med at de ikke skal savne en mindre gunstig Modtagelse iblandt danske Læsere. — De handle om den gamle Verdens Historie, Sæder, Videnskaber og Konster. Sædersnes Skildring afvexler med Fortællinger om mærkværdige Begivenheder; politiske Betragtninger med religiøse; Billedet af den republicanske Regjerings voklende og ustabile Gang i de græske Stater, kontrasterer med Skildringen af det persiske Monarkies højtidelige og stedige Gang; Fremstillelsen af de sandelige Grækernes frige Gudsjeneste, med Fremstillelsen af Egyptens hemmelighedsfulde tørre Religions-Skifte, og de persiske Magers alvorlige Ceremonier. Dette haaber Jeg kan være nok til at vise hvilken underholdende Mangfoldighed, hvilke interessante Personer, Grupper og Scener dette Værk frembyder. Skulde nogen ønske at kjende Skriftet nojere, da vil han i Revision der Litteratur No. 87 for 1803 finde hele Værket fortroligen omtalt og anbefalet for alle Klasser og Stænder. I følge dette vover Jeg herved at inddbyde til Subskription paa en dansk Oversættelse deraf, som vil komme til at udgjøre 2 Bind i 8vo. 3 h Arket. Saasnar et Antal Subskribentere nogenlunde sikrer Forlæggeren Hr. Directeur Schuh, begyndes på Trykningen. Subskribentsamlerne tilstaaes de sædvanlige Fordele.

Kjøbenhavn, den 20de Februarii 1804.

J. C. Winther,
Candidatus Theologiae.

Redigeret af Professor R. Nyerup, og trykt og
forlagt af Brødrene Berling.

Kjøbenhavnske
lærde Efterretninger
for Aar 1804.

No. 9.

Theologisk Maanedsskrift for Sædrelandets Religiōnslærere, udgivet af Lorenz Nikolai Fallesen, første residerende Kapellan ved Frue Menighed i Kjøbenhavn. 1ste B. Januarti indtil Junii. 711 S. 2det B. Julii indtil December. 712 S. i 8vo.

Det theologiske Maanedsskrift er en Fortsetzung af Magasinet for Religiōnslærere, hvis samtlige Aarsgange ere blevne anmeldte i disse Efterretninger. Ved den forandrede Form synes dette nyttige Foretagende at have vundet i Hensigtsmæssighed. Af Prækener, der indeholder saa meget Rum i Magasinet, findes her kun svende, en Tale af Udgiveren om Selvmord, og en Mindetale af Hr. Pastor Lund i Lemvig over Peter Struve Alsing. Maanedsskriftets Plan er tillige noget mere udvidet end Magasinet, da ogsaa de akademiske Efterretninger, som før læstes i Professor Badens Universitets Journal, f. Ex. om Studenternes Areal, Examina, Karakterer, Fortegnelse paa Stipendiarier, Anordninger Universitetet vedtommende o. s. v. med Konstituerit Tilladelser blive her indrykkes. Forresten asverxler Indholdet med dogmatiske, moraliske, exegetiske og homiletiske Afhandlinger samt literariske

terariske og kirkehistoriske Efterretninger. De fleste Stykker ere vel oversættelser, dog findes her flere originale Afhandlinger end i Magasinet. Det er især ved disse Anmelderen vil opholde sig; om de oversatte Stykker maa det være nok at seindre, at de ere valgte med Udgiverens sædvanlige Skjønsomhed, fornemmeligen af Flers Magazin für christliche Dogmatik. Berlinische Monatschrift, Lenz Bemerkungen auf Reisen in Dänemark, Schweden und Frankreich, Intelligenzblatt der allg. Gen. Lit. Zeitung, Henkes Religionsannalen, Boysens Beiträge zur Verbesserung des Kirchen und Schulwesens in protestantischen Ländern, Memorabilien den Predigern des 19ten Jahrhunderts gewidmet, Henkes neues Magazin für Religionsphilosophie, Materialien für alle Theile der Amtsführung eines Predigers, Staudlins Magazin für Religions-, Moral- und Kirchengeschichte, Beyers Museum für Prediger, Blairs Vorlesungen über Rhetorik und schöne Wissenschaften, Journal für Prediger, Löfflers Magazin für Prediger.

Aargangen begynder med nogle Betragtninger af Udgiveren, helligede Fædrelandets Religionslærere, om hvad der skulde berolige os ved de mange forskellige Religionsmeninger. Der ansøres at denne Forskjellighed er grundet i den menneskelige Natur, og følgeligen maa være den Højestes Willie, at Sandheden derved dog tilsidst maa vinde, at den kan finde Sted uden at sand Gudsfrigethed, Dyd eller Sædelighed derved sættes til side, og at Kristendommen giver os Haab om et større Lys i et tilkommende Liv. Det Hele skulde kun være nogle til Indledning henkastede Træk ej nogen fuldstændig Afhandling.

I Aprilheftet findes en kort Undersøgelse om det ugrundede i de Fordomme, vote Videnskabsdyrkere synes

at være mod det hebraiske Sprogs Studium; de vigtigste Varsager til disse, og et Par Vink til en forbedret Undervisningsmethode af P. B. Frost, Kandidat i Theologien. Stykket er en Omarbejdelse af en latinsk Afhandling, Forsatteren havde skrevet som Alumnus paa det pædagogiske Seminar for de lærde Skoler. Det smukt, dog vel deflamatoriskt Foredrag, udrives den hebraiske Literaturs Verd. Men Forsatterens Ivær for sin Gjenstand henriver ham, og bringer ham til at ekklære det hebraiske Sprog for en væsentlig Undervisningsgjenstand i enhver lerd Skole, uden at indstrække Sætningen med Hensyn til dem, som bestemme sig til at studere Theologie. Anmelderen troer, at for alle andre er Skoleundervisningen i det Hebraiske, som dog ikke længe kan fortsættes, som nødvendigen snart igsen maa glemmes, som staar i ingen Forbindelse med de øvrige videnskabelige Bestjærtigelser, aldeles tidspildende. Det er endog skadeligt, naar Ængslinge lære noget, som de indsee at være dem ungtigt, blot for at bekomme et Udmærkelsesstegn mere til en Examens; de bringes derved letteligen til at anse al Videnskabelighed som Blændværk, som Middel til at glimre. Om Undervisnings Methoden meddeles adskillige gode Bemærkninger.

I Augustheftet staar nogle Breve fra en gammel Præst til hans Son ved Universitetet S. 113:153 hvilke ere blevne fortsatte i Oktoberheftet S. 443:460. Uagter Stilens Vidløstighed lade de sig ret godt læse; de indeholder især Betragtninger over den Agtelse, Præfestanden nyder, og over hvad Præsterne bør vide og gjøre, for at bestaae for Verden og deres egen Samvittighed. Vel ere disse Gjenstande af andre Forsatere blevne behandlede paa en stjønnere og grundigere Maade, men at de her fore-

drages i en Faders Breve til sin Son giver Indklaendningen en ny Interesse. Denne vilde maaskee endnu have blevet større, hvis ej adskillige Anakronismer opvakte Twivl, om disse Breve nogensinde ere skrevne for andre end Publikum. Udgiveren forklarer imidlertid Aarsagen til disse, ved at bemærke, at han havde forandret adskillige i de ham tilsendte Bidrag, for at kunne med god Samvittighed lade den anonyme Forfatters Føstre komme ud under sit Navn.

Meget merkværdig, men kun lidet trostelig, er Afhandlingen om de vigtigste Hindringer for den nye christelige-evangeliske Psalmebogs Indsærelse paa Landet af J. H. Larsen, residerende Kapellan for Kjøbeløv og Vindebye Menigheder i Lolland. (Augustheftet S. 153-176). Med Skarpsindighed og noje Kundskab om Landalmuens Stemning godtgjør Forfatteren, at Aarsagerne som paa adskillige Steder have hindret den nye Psalmebogs Indsærelse, ikke allene maa søges i Bondens, endog den formuende Selvejers Frygt for de dermed forbundne Udgifter; men ogsaa i Bondens Ivær for at vase sin Stemmemyndighed, og i hans Mangel paa Læseevne. Hvis det gælder, hvad Forfatteren påstaar, at de fleste saavel Gamle som Unge blandt Almuen ej kunne læse, er det et klart Bevis paa Nødvenigheden af en forbedret Methode ved de tidlige Læseøvelser. Underciden synes Forfatteren at male med alt for mørke Farver, og gjøre noget som tilfældigen skedte i en vis Egn til almindelig Skik. Dette gælder endnu mere om hans følgende Afhandling angaaende Aarsagerne til Almemens stigende Ringeagt mod Religiøsitet og Moralitet, og hvorved denne kunde standses. (Oktobeckheftet 1 S. 379-442); hvorfra det ogsaa i denne findes mange vigtige og sande Bemærkninger. Forfatteren

fatteren viser, hvor megen Skade der maa komme af Mangel paa god religieus Undervisning i Ungdommen, af Gudstjenestens upassende Indretning, og af den lidet Agtelse Religionslæreren nyder hos de højere Stænder. Saa rigtigt end alt dette er, saa flyder dog ikke deraf at Sædernes Fordærvelse skulde hos Landalmuen tage til. I det syttende Aarhundrede var Borneundervisningen hos os langt slettere end nu, Liturgien endnu mere hensigtskridig, og Præsterne, som fornedrede sig til at give Haandkys til Bisper og Herremænd, af disse mindre agtede end nu. At Bondernes tiltagende Velstand kan medføre nogle af Uppighedens skadelige Folger er naturligt. Men det er saa langt fra at denne Velstand skulde i Almindelighed forværre dem, at denne meget mere først gjør Fremgangen til det Bedre mulig. Overalt er det saare vanligt at tale om Samtidiges Forværelse eller Forbedring. Det er kun saae givet, at hæve sig over deres egen Erfarings indskrænkede Kreds og med et omskattende Blik overskue det Hele. Vi see og føle desuden Medborgeres Daarligheder og Laster, Fædrenes Adsærd fremstilles os kun ved Indbildningskræften oftest med forstjønnede Farver. Oldinges Vidnesbyrd kunne ej gjelde, thi de ere stedse partiske for deres egen Ungdoms favre Dage, og man har deres Udsagn henved 3000 Aar igjennem, som stedse gjentage de samme Klager.

Der ansøres vel endnu en Aarsag til Landalmuens stigende Fordærvelse, som gælder især for vore Tider, nemlig den ældre Kirkedisciplins forsvinse Overholdelse, og der foreslaues dersor, at Præsten skulde i tvende Mabopræsters Overværelse være besøjet, til først mindelig at advare de umoraliske Mennesker, som sandtes i hans Menighed, f. Ex. Dranken, Slagsbrøderen, den smudsige

Egoist, Bedrageren o. s. v., og siden, hvis det ej hjælp, offentlig, uden forhen at have meldt Sagen for Øvrig-heden, at udelukke dem fra Kirkens Samfund. Det er spønderlige, at Forsætteren der i sine Afsættelser er saa fordomsrie og dannet Aend, har funnet salde paa at anprise dette, for vores Tider saa upassende, hierarkiske Middel.

I Septemberheftet staer Probst Peder Harboe Herzbergs Biographie, forfattet af Sonnen Niels Herzberg. S. 266-281. Denne værdige Mand levede som Religionslærer henved 50 Aar i Findaaas Kald i Qvindherrets Præstegjeld i Bergens Stift. Da hans Fader og Formand i Embedet havde efterladt betydelig Gjeld, paatog han sig samme frivilligen, og brugte 12 Aars Sporsomhed til at betale den. Uagtet at hans Indkomster var maadelige, vilde han dog ej forflyttes, thi han troede mest at kunne gavne den Menighed, som han bedst kjendte. Hans Virksomhed udstrakte sig til alle, hvad som kunde besordre Bondens Vel. Især tilkommer ham Eren først at have indsørt Kartoflers Dyrkelse i sine Egne ja moastee i hele Bergens Stift. Han anstillede først selv forskellige Forsøg, skrev derpaa en Afsættelse om Potatos Avlen, som han gratis uddelelte, vedblev siden med sjeldent Iver at drive paa dens Udbredelse, og vidste klogeligen at betjene sig af den bergenske Garnisons rydte Soldater, til at gjøre Bonderne dæt fæltelige at Kartofler kunde sælges og blive spiste. I Begyndelsen gjorde Adskillige Indbændinger mod Frugten, især værgrede den fattigere Deel af Bondestanden sig for at spise den paa Grund af, at deres Koner ellers for øste vilde gjøre Varsel (S. 294). Imidlertid har den Hafslid Kartofler som Probst Herzberg sit som en Sjeidenhed.

1758 saaledes forplantet sig, at der nu allene i Sundhorslehs Fogderie avles aarlig over 1000 Tønder. Denne gavnelystne Mand har fremdeles, uden at besidde Formue anlægt et Marmor Brud paa Mostur Øe, ladet oprydde store Stykker Land, lært Omegnens Bønder at forsærdige og bruge Træskoe, og ved sine medicinske Kunstudber hat hon igjennem en lang Række af Aar, afhjulpet megen Elendighed. Til Skolevæsenets Fremme virkede han med Iver, især ved, tildeels med egen Opooffrelse, at samle en liden Kapital til Skolelærernes bedre Løn. Som Videnskabs Mand er han især bekjendt af en Afhandling om en mineralst Kilde paa Hindaas Præstegaard, trykt i det trondhjemiske Videnskabers Selskabs Skrifter; og af en anden til Videnskabernes Selskab i Kjøbenhavn indsendt Afhandling om Spoer af fordums Vulkaner paa Hindaas Øe. Regjeringen paaskjønnede Mandens Fortjenester. 1796 tilmeldtes ham fra Kancelliet „Kongens Velbehag med det meget Gode, der ved hans Omhue og Bestræbelser var tilvejebragt; til Belønning for ham og til Opmuntering for andre til lige Virksomhed fik hans Søn Christian Herzberg, Kapellan i Kalder, Forsikring om ved Faderens Afgang at komme i fortrinlig Betragtning til at remplacere ham.“

Meget interessante ere de tvende Breve fra Hr. Pastor Eiler Hagerup i Værdalen om Boigdeprædikantene i Norge. (Januar S. 77-98 og September S. 319-346). En Bonde ved Navn Niels Houge har opkastet sig til Norges Apostel, hon har givet sig det Tilnavn Bondesøn, og hans Tilhængere kaldes Vännerne. Til disse Venners Opbyggelse har han ladel endel Skrifter trykke, s. Ex. 1) Sandheds Bekjendelse om Salighedens Sag, 3de Op-lag, Trondhjem 1799. 2) Forsøg til Afhandling om

Guds Visdom, 3de Oplag, Kjøbenhavn 1800. 3) Krebsendommens Lærdoms Grunde, 1ste og 2det Heste, Kjøbenhavn 1800. 4) Den kristelige Lære sørskræftet over Evangelierne og Epistlerne o. s. v. 1ste Deel, Kjøbenhavn 1800. Indholdet af disse flere Gange oplagte Bøger er blot det jammerligste Vaas, indværet med forudsejede Udtryk af Bibelen, men tillige Udsald mod Øvrigheden og især mod Præsterne uden Undtagelse. Disse falsdes Djævelens Børn, Sjæleslagtere, Græshopper der forsøgte alt, Øgleunger o. s. v. Præsternes Studeringer beskrives saaledes i Afhandlingen om Guds Visdom S. 54. „De indses, hvor Sjælen er, det forstaae de meget vel; men om der er tre Personer i Guddommen, der ere de of ulige Meninger; og at der skal blive en Hjord og en Hyrde, som er efter deres Mening, at alle skal blive Christi Tjenere, ligesom de, det troer de at det bliver; en Deel troer og, at nogle komme i Helvede, saa veed de, at de deraf skal blive løst igien; saadanne Taler og Skrifter philosopherer de Verdens Højvise paa, saadanne Hyrder vise Faarene Vej for god Betaling o. s. v.“ S. 63 forsikkres „at Præsterne formedelst deres vederstyggelige Ondskab aldrig kunne undgaae den elendige Vee og Straf i Helvedes Pine.“ Det fejler naturligen ikke enten paa Miraller eller Aabenbaringer. Haug hedder det (S. 89) har saet Vandens Lærdom som Paulus, og der ere mange Prophetier, der ere Lys og Aabenbarelse i, som Maadens Gud har aabenbaret ham. S. 11 fortælles „hvorkunde en Lieutenant tog efter hinanden 6 af Haugs gudelige Bøger, og kastede dem paa Ilden, men den sidste brandte ikke, endskjont den laaen en Time paa Ilden, thi Gud visste sin Magt, og Lieutenanten fil sin Løn, da han blev saa galen, at han sloj op efter Væggene, og tudeede som

en Hund, og saaledes omkom i sin Elendighed." Sektens Forpligtelser gaae ud paa at forlade Alt hvad man ejer og har af timeligt Gods i denne Verden, vandre om for at giøre Proselyter, uddele Johan Hougs Postiller, leve yderst earvelig af Proselyte Goddædighed, staae hinanden bi i Næd, men kun, naar den yderste Hunger trænger, gribe til nogen Haandtering.

Søndensjelds Skal dette Sværmerie være opkommet, og først have utret sig i Eger Sogn i Aggerhuus Stift. Siden udbredte det sig over Hedemarken; og Dalene op mod Dovre. For fem Aar siden gik endog nogle over Dovre, og vandrede ned i de nordensjeldske Dale, der løkkede de blande andet 300 Mdlr. fra en Proselyt, hvorpaa nogle blevne paagrebne af Oprigheden. I Lexvigens Præstegjeld kom for et Par Aar siden en ung Soldat, en af Sektens udvalgte Prædikantere, ind en Aftenkund paa en Gaard, hvor der skulde holdes Horsamling, han var just den Aften sørdeles ivrig i Aanden, og bad strax 7 til 8 Tilstedeværende at forberede sig til Andagten, ved at legge sig i en snever Seng i den samme Stue, den ene oven paa den anden, hvorpaa Prækenen tog sin Begyndelse. Under den opbyggelige Tale vaagnede et spadt Barn, der laae i en Bugge i samme Stue og begyndte at græde. „Nu nu, raaabte Prædikanten, den urene Aand er endnu i Bornet, det fordrager ikke Guds Ord; der seer man hvad det er, at affasse gamle gudelige Skifte, og at Præsterne ikke nu omstunder for Daaben uddrive den onde Aand, men jeg skal nok uddrive den", hvorpaa han iles ræsende hen, og knuser Barnets Hjerneskål. En lille Pige paa 4 Aar, der nu begyndte bitterligent at græde, vilde han ogsaa have taget sat paa, hvis ej Pigens Amme, der laae i den omtalte Klyngje, havde ladet sig

glide ud fra den, og friset Barnet fra Prædikantens Fanatismus. Lehnsmanden kom og forbryderen arrestedes. Af Processen ere nogle Aktsykker meddeleste i et Bilag. Det var meget at ønske at enten Hr. Pastor Hagerup eller nogen anden af Norges Geistlige, som forenede Lokalkundskab med et filosofiskt Blik og nogen Indspil i de gamle Sværmeres Historie, vilde skænke os en pragmatisk Beskrivelse over Sektens første Anledning, dens Udbredelse og Virkninger. Maar Undertegnede kan saae sat paa en Samling af Hougs Projecer, skulle de som litterariske Sjeldenheder blive anmeldte i disse Esterretninger.

Peter Erasmus Müller.

Om Høravlens Vigtighed for Danmark; dens Tilstand paa Høravlings-Institutet Lykkensæde i Fyen, samt om Hørtens bedre Dyrkning og Behandling i dette Institut fremfor andensteds i Danmark, af Assessor C. G. Rafn, Assessor i Dekonomies og Commerce-Collegio. Et Priisskrift belønnet med den tredie Guldmallest af det kongelige Landhuusholdnings-Selskab. Kjøbenh. 1803. 38 S. 8vo. Paa den Gyldendalske Boghandlings Forlag.

Bogens Titel er den bedste Anbefalelse. Et Skrift, som har til Formaal en saa vigtig Gjenstand som Høravlen, som fortæller, hvorledes den udføres af den kundige og virksomme Hørfabrikant Hr. Schroll paa Lykkensæde under Baroniet Brahetrolleborg i Fyen, som er udført med Hr. Assessor C. G. Rafns Grundighed og Sagkundskab, og som er kronet med vort kongelige Landhuusholdnings-Selskabs belønnende Hæder og Bisald, maas være en kjærlighedskommen

Kommen Gave for Publikum, og nu vil modrages af enhver med Skjønsom Taf.

Forsatterens Hensigt med dette Skrift var især den: at bidrage til at gjøre en saa nyttig Indretning, som Høravlings-Institutet i Hven, mere bekjent; og at opmunstre Jordegodsejere og andre Landmænd at sende unge duelige Agerdyrkere til dette Institut, for at lære og udbrede en for Landet saa vigtig Arol, der endnu hos os er i sin Barndom. Forsatteren beder, at Skriften snarere maa ansees som et Forsøg til en historisk Beretning om dette Instituts Tillstand, og det Ualmindelige i Fremgangsmaaden med Høravlingen der, end som en fuldstændig Plan for Hørrens rigtigere Dyrkning og Behandling. Imidlertid kan enhver med Sikkerhed troe og folge hvad der er sagt om Hørrens bedre Dyrkning og Tilberedning, da det er hentet fra Kilden selv, som Anmelderen med megen Forsjelle kan bekræfte, da han selv flere Gange har seet dette nyttige Institut, om hvis Myte han har de meest overtydende Beviser, og som er i en behagelig tiltagende Virksomhed.

Forsatteren udvikler paa en meget behagelig og grundig Maade Høravlens Vigtighed for Danmark, da han af Toldregisterne beviser, at efter et Middelal af 5 Aar indføres aarlig i 1396 Skpd. Hør, 6697 Skpd. Blaar, og 3539 Edr. Hørfrø, foruden Lærreder og Traad. For disse Hørartikler udgaaer aarlig af Landet for mere end en halv Million Rigsdaler, omendkjønt den ansorte Quantitet kunde avles paa 12000 Edr. Land, og sammes Hørarbejdning vilde skjønke i Arbejdsløn flere Tonder Guld, som vilde komme Landets egne Born til gode, og have en vigtig Indflydelse paa Windsfibeligheden. Arbejdslønnen ved Hørrens Tilberedning, indeiil Heglingen, er omtrent

de $\frac{2}{3}$ Dele af Hørrens Værdie, og allerebe ved det groveste Garn er Forædlingen 55 Procent, og ved det finere Garn, som bruges til Lærreder, er den 100 Procent.

Ester Hr. Schrolls nisjagtige Beregninger for 6 Aar etsføres at Dyrkningen af 35 Tdr. Land med Hør har indbragt en reen Gevinst af 1288 Rdsl. 12 $\frac{1}{2}$ fl. , og det under de alleruheldigste Omstændigheder, og efter et Middeltaal for 6 Aar har han haft af hver Tonde Land i reen Jorddeel 33 Rdsl. 3 fl. 14 fl. , som ej findes at være overdrevene, da Middeltalet af det Auledede paa hver Tonde Land i sex Aar har været 22 Lispd. 15 Pd. Hør, 2 Lispd. 12 Pd. Blaak, og 3 Tdr. 7 Skpr. Hærskr. Hvoraf sees at Høravlen er fordeelagtig for sine Dyrkere, og betaler sig bedre end Kornavlen.

Hr. Schroll som i 11 Aar har rejst i Westphalen, Holland, Brabant, Flandern, og Skotland for at forhverve sig fuldstændig praktisk og theoretisk Kundskab om Høravlen, som i disse Lande drives til ualmindelig Fuldkommenhed, giver den Esterretning, at denne Plante trives vel i de fleste Jordblandinger, som ikke ere alt for sandige, at den lykkes bedst i sort Muldjord, som ikke ligger for højt, og at den gror forttrialig godt i leret Jord. Hr. Schroll anbefaler fornemmelig til Hør Grønjord; en saadan hvilet Jord behøver man kun at pløje engang med tynde Furér, som væltes omhyggelig om, at Grønsværen heelt bliver skjult, og dermed harve to til tre Gange paa langs, saa at man har saa megen Muld, som behøves til at bedække Frøet. Ester Saæningen harves et Par Gange paa langs og tvers, og man har nu en vel tilberedet Ager, som ikke giver megen Ukrud. Frøet bør heri saæs tidlig, sidst i April, isfald Jorden er feed, sildigere, midt i Maj, naar Jorden er mager. Af fremmed

med Hrs findet han det Hollandiske at være det bedste, det Rigauer er fulde af Ukrudt, og bør tenses først. Det Hr som er avlet paa Stedet kan saæs i fem Aar, men da bør man afvælge med fremmed Hr fra andre Egne. Ugnningen skeer sidst i Maj, eller i Begyndelsen af Junii, naar Høren har opnaæret 4 til 5 Tommers Højde. Silodigere udsættes Høren for at beskadiges. Rustningen foretages forend Hørsæt er fuldkommen modent. Til Kneblingen bruger Hr. Schroll en Rive med Jerntænder, som ere 3 Quartier 4 Tommer høje og spids oven til. Høren raadnes hos ham i dertil gravede Grøfter, 3 Alen brede, og 5 Quartier dybe; heri lægges Høren i tre Lag, og betynges med Mudder. Raadningen vedvaret 8, 12 til 14 Dage i forhold til Varmen, og Hørens Frinshed. Naar Høren er taget op afskylles den i Vandet, og spredes tynde paa Stubbejord i nogle Dage, naar Stokken er skjært og brækker let, optages og bindes den i Bundter, hvortil Baandene tages af Kalmus, de kunde bruges i 10-12 Aar, naar de forvares paa et tørt Sted om Vinteren. Torkingen skeer over et Gjosted, som underholdes med Øksevet. Naar Høren knækker let ved at brydes med Kingren, er den tør nok. Den bindes nu i Bundter, og for at den ikke skal for hastigen afskjoles, sættes Bundterne i et lidet Svedehuus, $4\frac{1}{2}$ Alen højt med et tæt Dør. Heri pakkes den tæt tilsammen, og underkastes en Aar Gjæring, hvorved Høren vindes i Blodhed, Flinshed og Styrke. Den Maade at lade Høren svede er det Særegne i Hr. Schrolls Behandlingsmaade, og hvorved hans Hr udmarket sig fra sædvanlig tilberedet Hr. Til at tense Hrset haves særegne store hollandiske Pergamencgold, som bruges efter at Fæhusene have været torrede ved Sol og Wind, og Ukrudet tenset ved en sædvanlig

Korn.

Kornvistee. Alle de Maskiner som bruges af Hr. Schroll til Høravlingen, kunde anskaffes for omrent 80 Rdlr. og kan gjøres overalt, de som skal forskrives ere 2 Pergament-Sold, og Svinglespaan af Valnødtræ. (Det sikkerste Bevis paa at Høravlen kan betale sig i det Store, er dette, at Hr. Schroll meget villig giver i Jordafsgivt af en Tonde Land 8-10 Rdlr., da han aartlig udvider sin Hørudsæd, og har ikke Jord nok paa sin egen Gaard, men lejer samme i Omegnen, hvor noget er et bekomme). Af denne forte Udsigt vil man finde, at nærværende Pris-krift ikke bør savnes i nogen velvalgt økonomisk Bog-samling.

Begtrup.

Ashandling om Svineavlens i Dannemarck, af A. Falkenstiold. Kjøbenhavn. 1804. 13 S. 8vo.

Formalet af denne forte Ashandling er een af Land-økonomiens meest forsomte Gjenstande. Forfatteren har i Korched ikke undladt at give et Oversyn af vore følelige Mangler i denne Sag, men og ved sin Anmeldelse givet et grundet Haab om det vigtige Skridt til samm's Hjælpning, som Landet maa takke den veksomme General-major Wolterstorffs og Oberste Falkenstiolds Medvirking. Disse evende værdige Mænd have anskaffet fra England en forældet Race af Svin, som i en tidlig Alder udvoks og lade sig føde uden stor Bekostning, og de agte at tillægge Ungelen deraf til Garn for det Almindelige. Til den Ende agte de at afhændige Høraars-Grisene af denne engelske Art ved offentlig Auction, som skal holdes i hver September Mauned, efter foregaaende Bekjendtgjørelse. Desuden loves en trykt Anvisning til hvert Kjøber om den sparsom-

sparsommeligste Maade at opføde denne forædlede Race paa. Derefter tilføjes en Beregning over den Besparelse for Landet, som vil vindes for Fremtiden, naar man legger Bind pga en bedre Race af Svin. Det bedste og virksomste Middel til Landhuusholdingens heldige Forme til højere Fuldkommenhed er ustridigen dette, naae kyndige og formuende Jordbrugere værdige den sin Opmærksomhed, og vælge en enkelt Gjenstand til Formaal for deres Gavnelyst.

Begtrup.

Ergänzungsblätter der Litteraturzeit. IV Jahrg.
I B. No. 4 recenseres Hr. Prof. Schumachers Aar 1800
udkomne Medicinisch-Chirurgische Bemerkungen i ster
Band. Recensenten er ikke tilseeds med Autors Maade
at behandle capititis laesiones paa. „Bey allen Kopfver-
leuzungen, Hirnerschütterungen, Blutergiessungen, mit
grossen, kleinem, langsamem oder schnellem Pulse, mit
Lähmungen, Schlafzucht, schnarchendem Atthemhohlen,
oder mit Nervenbewegungen, Zuckungen, Ecbrechen u. s.
w. begleitet, wird vom Verf. eine und dieselbe Behand-
lungsart beobachtet. Zuerst werden Schmuckersche Fomex-
tationen, dann 2 bis 3 Aderlässe zu 6 bis 8 Unzen ange-
wendet, dazwischen wird liqvor nervinus, essentia the-
baica, oder gar Kampfer mit Digestivpulver oder Kampf-
fermixtur mit Wiener Laxitetrunk gemischt, gereicht, und
endlich Alles der Natur überlassen. Willig muß es dem
rationellen Wundarzte auffallen, daß bey diesem inconsi-
quenten, allen vernünftigen Heilanzeigen widersprechenden
Verfahren, wovon besonders die 45ste, 91ste, 94ste,

u m.

u. m. Wahrnehmungen recht sprechende Beweise liefern, die Anzahl der Gestorbenen nicht so beträchtlich ausgesalten ist, als man mit Recht vermuthen kann. — — —
 Sowar führt der Verf zu seiner Entschuldigung und Rechtfertigung die von Collisen, Schmucker, Theden, Richter, u. a. m. bey Kopfverletzungen und Hirnerschütterungen empfohlne, der Seinigen ganz gleiche, Behandlungsart mit kalten Umschlägen, Aderlässen, Blutigeln, Brech- und Purgiermitteln u. s. w. an; allein, wie uns dünkt, ohne dadurch gerechtsam oder auch nur entschuldigt zu werden. Denn neuere Erfahrungen und geläuterte Prinzipien der chirurgischen Klinik haben den Grund und die Zweckwidrigkeit jener alten Schlendriantsmethode, wenn sie ohne Unterschied in jedem vorkommenden Falle angewendet wird, hinlänglich erwiesen, und einen großen Theil der heutigen Wundärzte auf einen sichern und sicherern Weg geleitet." o. s. v.

I Anmeldelsen af den aarlige Solennitet paa Universitetet sidste 4de Februar i lærde Esterretning No. 7 er indloben den Urigtighed: at jeg allerede een Gang tilforn har vundet den filologiske Pris. Jeg kan ikke tagé imod mere Ere end mit tilkommer. Een Gang tilforn har jeg vel villet konkurrere om den filologiske Medaille; men da min Afhandling blev for sildig indleveret, kom den ikke under Censur. Min metriske Oversættelse af de rende græske poetiske Stykker, hvis æsthetiske Sammenligning udgjorde Opgaven, er astrykt i Universitets-Journalen 1801, a og 3 Hefte,

P. O. Brøndsted,
 Alumnus paa Borchs Collegium.

Redigeret af Professor R. Myerup, og trykt og
 forlagt af Brodersen Berling.

Kjøbenhavnske lærde Efterretninger for Åar 1804.

No. 10.

Udsigt over vort Fædrelandets Litteratur i Middels alderen, som andet Bind af Skildringen af Danmarks ældre og nyere Tilstand. Ved K. Lyerup. Kjøbenhavn, 1804. 496 S. 8vo.

Nærværende Skrift er, som Titelen viser, Fortsættelse af den i Året 1803 udkomne og i disse Efterretninger No. 7 - 9 for samme Åar anmeldte historisk-statistiske Skildring af Tilstanden i Danmark og Norge i ældre og nyere Tider. Denne Deel indeholder Literaturhistorien indtil Christian 3. Den vil være en saare kjærlommen Gave for alle Elskere af Fædrelandets Litteratur og en uundværlig Haandbog for alle dem, som sysselsatte sig med dette Historie. Et væsentlige Savn er herved blevet afhjulpet, og afhjulpet på en Maade, som kun den funde gjøre, der besad den lange Fortrolighed med den nordiske Litteratur og dens rigeste Skat�amre, den mangeaartige Øvelse i at benytte dem og den udbredte Læsning i alt det, der staaer i Forbindelse hermed, hvorfra nærværende Arbejde er saa moden en Frugt.

Indledningen S. 1-62 er mest udsærlig om Runelitteraturen, hvorefter Forsætteren giver en interessant Udsigt fra Wute og Worm af, indtil Guhm og Burman.

R

Sjælt

Skjont vel mere Lys i denne Sag var mulig og Anmelderen med Glæde stemmer Forsætterens Opsordning til Hr. Justitsraad Thorlacius, hvis dybe Indsigter i de nordiske Oldsager har opklaret saa mange Dunkelheder, saa synes dog af de hidtil anstillede Undersøgelser saa meget at kunne udledes som eiemelig sikkert Resultat, at Runekristen er indkommen med Odin, at den har sin Oprindelse fra Phoenicerne (eller med dem nærbestegede Folkeslag) og ikke fra Grakerne eller Romerne, at den i Begyndelsen var en Ejendom blot for Præsterne og de højnemste, betragtet af Folket som Troldom, at Runerne siden blev mere almindelige, dog ligesaa meget brugte til formrente Hexerier som til Skrift, og at man først henved den Tid, da Christendommen begyndte at udbrede sig i Norden, er falder paa at indhugge dem i Mindestene. Anmelderen troer og, at de lange ester Christendommens Indførelse ere blevne anvendte, ikke blot i Skrift men også som Tegnkarakterer især i Elskovssager, da al Slags Overtro gjerne vedligeholder sig lange. Saaledes læser man endnu sildig i Kjæmpeviserne:

Hvad est du for en Elskovsmond
Mens du ikke Runer læse kan?

Litteraturen i Island er Gjenstanden for den første Hovedafdeling S. 65 - 164. Her handles om Islands Litteratur i Almindelighed, om Aarsagerne til dens Flot og Forfald, om Saga'rne, Poesien, Lovkynigheden og andre Videnskaber. Den af Gedhardi og Coxe antagne Hypothese, at Litteraturen der især fremmedes ved den Religion, dens Dyrkere node i en assides Krog, og ved det ubehagelige Clima, gjendrives S. 69 med to Steder af Mallet og Suhm, som rigtigere tilstrive det den hos Islanderne under deres Uafhængighed herstende National-

Energie.

nergie. S. 86 staer formodentlig ved en Skrivesejl
Johnsen for Sæmund J. S. 99-103 opteg-
ter Forsatteren de vigtigste trykte Sagaer, angiver deres
ste Udgaver, ansæer et og andet mærkværdigt af ellec-
n dem og henviser til fuldstændigere Cataloger over dem.
armes maa man, naar man S. 125 læser, hvorledes
t er gaaet til med den for Historien saa vigtige Knyc-
iga S. 140-153 gives en litterarisk Udsigt over
n islandiske Lovgivningshistorie. I Anledning af Wils-
tsloven kunde have været tilføjet, at man ogsaa findes
størrelninger om den i Landnamabok og hos Arius
olyhistor. Naar Forsatteren siger S. 141, at den
islandiske Graagaas aldrig har været trykt, kunde dog
ved have været antydet, at en Prøve deraf — et
ragment af det Capitel om Drab — er for nogle Aar
en af Hr. Justitsraad Thorkelin besørget oversat og
påt som en Ankondigelse af en fuldstændig Udgave af
næ Lov, hvilken man endnu stedse seer imøde. Hc
avnet Graagaas skulde være taget af Bindet, hrilkens
dening ansøres S. 142, forekommer Anmelderen mindre
meligt, end at den heed saaledes i Modsatning af den
fælige Ret, som blev kaldet Guldfixer (Gullstadir),
formodentlig fordi den havde gyldne og malede Initial-
staver, en Prydelse, som den civile Codex kan have
anglet. De Græske have maastee selv indført disse
enøvelser for endog ved dem at udmarke Kirkens Lov-
ig som den fornemste. Lettelig fandt man vel ogsaa
quæmmers Materialier til at gjøre Bind af end Gaas-
Bind.

Den anden Hovedafdeling S. 107-212 handler om
literaturen i Norge i 11te-14te Aarhundreder, eller til-
orenningen med Danmark. Her meddeles Efterretninger

om Skolerne i Norge, de Norskес Udenlandsrejser, Bibliothekerne, norske Skalde, Lovgivninger m. m. Det er en Række af vigtige tildeels smaaaligen samlede historiske Notizer, af og til ledsagede med kritiske Anmærkninger. Forfatteren modstiger vel ikke Suhm S. 168, at Norge skulde have haaret Skoler strax efter Christendommens Introduktion, men bemærker, at han dog ikke finder noget uregelmæssigt inddelt derom forend i Begyndelsen af 13 Aar hundrede. Der kan ingen Twivl være om, at jo Skole har været oprettede i Norge længe før, siden der allerede i elleve Aarhundrede fandtes saadanne i Island; også troer Anmelderen at have fundet tidlige Spor end de anførte, f. Ex. i Sverres Sag. Cap. 124, hvor de tales om en vis Richard Sorze-Mester (Svarta-Mester), der tilsigemed Thorer Bispe blev sendt til Pavet. Dette Tilnavn betegner uden Twivl Rectoren ved en latin Skole (maaskee Tronhiems), da disse kaldtes sorte Skoler, et Navn de, desværre med alt for stor Føje, har beholdt næsten lige indtil vores Tider. — Om Hagen Adelstens Guldhingslov bemærker Forfatteren rigtig S. 178 at den ikke haves saaledes som den kom fra denne Lov giver, men naar han S. 179 synes at antage, at den nuværende Form skriver sig fra Magnus den Godes Revision, saa fortjener dette i det mindste en nojagtigest Bestemmelse; thi at den siden den Tid har undergaar flere Forandringer, ses deraf, at den nævnet senere Koniger og Lovgivere lige indtil Magnus Erlingsen og Eystein Ekkebispe. — Mærkeligt er det S. 186 af Arild Hvits fældes Fortale til hans Oversættelse af Hirdskraaen ansæt Sted, hvor han med saa megen Barne og Grimodighed "oploftet sin Stemme mod de lejede Tropper, „med hvilken vel seer nu en lang Tid føje at værs udrettet“ (dere

Dysørel i Frederik den andens svenske Krig maatte den, lang være i frist og sorgelig Minde; gid sligt da var hændet or sidste Gang!) og ønsker, „at man dog hellere vilde ve, bruge og forlade sig paa sine Egne, der stridte for Djem, Hustrue og Børn, end Fremmede, som have deres iv fal for Penge.“ Dette i Aaret 1594 gjorte Forslag, om Adelsvælde fun i en meget lidet Grad tillod den da aabesulde unge Konge Christian 4 at iværksætte, var et efter 200 Aars Fortsættelse forbeholdt den Regjering at sinne til Virkelighed, der stor ved Viisdom og Patriotisme har „udført det Djemærke, som i lang Tid havde ret Gjenstanden for dens (og Nationens) Ønske,“ at ødrenelandet maatte forsvareres allene ved dets eige og økke Sonner.“

Under tredie Hovedafdeling S. 213:496 afhandles teraturen i Danmark indtil Reformationen. Forfatteren adskiller her fire Epoker: I den første fra Knud den store indtil Valdemarerne ere de vigtigste literære Minsmærker, som forekomme, Knuds Vitterlagh, Adams Kirkehistorie og Elnoch's H. Knuds Levnet, om hvis gaver og øvrige Udstyrelse man her finder tilstrækkelig idereetning. Som Indledning til den anden eller Valdemarernes Periode giver Forfatteren en fort Udsigt over vigtigste daværende Anstalter og Indretninger til unge ændes literære Dannelse. Saadanne varer Skoler, Biblioteker og Udenlandstrejser. Om de sidste havde Forfateren funnet være fuldstændigere; han indskrænker sig det meeste til det, som staar i Grams bekjendte Tale-saa Collegium Dacicum i Paris besøger Forfatteren i med et Par Ord, sjældne adskillige interessante Bidrag dets Historie havde funnet uddragtes af Buleus, Pigani, Sauval, Felibien, Jailoc o. a. Anmelderen for-

beholder sig ved en anden Lejlighed at sætte denne Gje
stand i bedre Lys. — Den anden Periode er Valdem
arernes, der var ligesaa glimrende i literarisk som polit
iske Henseende; store Regenterne drage stedse store Mænd
deres Spor. Her skinne Navnene Eskil, Absalon, A
ders Sunesen, Soro Grammaticus, Gunnerus o. s. o
hvæs literære Arbejder og disses Historie man finder si
destgjærende Oplysninger hos Forfatteren. Anmelder
bemærker i Forbigaende, at der til Historien af d
Sorøiske Udgave af Soro findes nogle interessante An
doter i Wormii Epistolæ, som ikke alle hædre den Ti
lærde i Danmark. — Mindre stortbart er det følgen
eller tredie Tidstrum fra Valdemarene af indtil den O
ldenborgske Stamme. Rigernes Horsald drog Literaturen
estet sig, og Tidernes scholastiske Aand qualte al Genie
sund Sands. Skolernes Historie S. 338-365 er nok
at give et Begreb om, hvor slet det var bestilt med de
literære Dannelse, og hvilkes usælt Pedanterie der h
ædede i de Anstalter, man havde, et Onde, hvilken Levn
ger end ikke ester Aarhundreders Forløb have kunnet i
ryddes. De fleste Skolebøger, hvorpaa Forfatteren giv
en omhyggelig Fortegnelse, være under al Critik, og fun
som skrevne paa Latin, ikke engang tjene til Modersm
lets Historie, naar man undtager et Par Gloserbøger.
Sidste Henseende fortjener ogsaa det medicinske Haandbø
Kjøbenhavn 1782. Forfatteren opmærksomhed, som Forfatteren omtaler S. 387.

Det fjerde Tidstrum fra den Oldenborgske Stamn
Begyndelse til Christian 3 troer Forfatteren at kui
med Foje give Navn af det revolutionære formede
de betydelige Forandringer, som foregik i Videnskaber
Rige, og bevirkedes især ved Universitetets Stiftelse, B
trykt

trykkerkonstens Indsørelse og Protestantismens Fremtrædelse. S. 395:430 indeholde en interessant Udsigt over Universitetets Historie fra dets Stiftelse indtil Reformationen. Uagter Christian I., Hans, Christian 2 og Frederik 1 gjorde sig Umage for at hæve det, saa kom det dog ingen ret Flor i under Pavidommet; Handstvænget var alt for stor og de tillagte Fonds alt for utilstrækkelige; ja af et markværdigt Sted *) i Christian 3 nye Fundats, der indeholder en Art af Undskyldning eller Apologie for Videnskaberne, fristes Anmelderen til at troe, at der vare Mange, som orsaæ det hele Universitet for mere skadeligt end gavnligt. (Til alle Tider har der været de, som miskjendte Videnskabernes Værd for Menneskeheden og Staten; men vor paa Ærmerigheder frugtbare Tidsalder var det forbeholdet at see dem udraabet som Staternes Pest og Kilden til alle Ulykker. Et markeligt Aactslykke til Historien af denne moralste Epidemie er Heynes 1796 udkomne Program: Literarum bonarum studia perperam prescripta ut imperiis infesta; i hans Opuscula T. IV. p. 416. sqq; dog — denne Crisis er forbi; overalt træde Muserne frem i sorgynget Glands som Solen efter en Orkan). — S. 431:465 handles om Bogtrykkerkonstens Indsørelse. Forfatteren giver en fuldstændigere Underretning, end hidtil findes nogensteds om de første Bøger, som blevet trykte i Danmark. Desværre bestode de mest i Missaler, Breviarier og andre saas

K 4

danne,

*) Si quid, hedder det der (See Trag. Annal. Christ. III. Addit. p. 92.) in artibus videtur prof. num et vanum non earum culpa est, sed abusus est hominum -- qui abusi sunt artibus, qvas Deus dedit hominibus in usum reipublicæ et hominum commoditatem.

donne, der blot tjente til at befordre Dumhed, Overtro
og Munketant.

Bed Historien af Reformationens Fremtrædelse i
Danmark opholder Forfatteren sig fort, eller rettere sagt
blot henviser til Professor Münters klassiske Værk. Ester
dette kunde der heller ikke være meget at sige. Anmelde-
ren kan ved denne Anledning ikke tilbageholde sit Ønske,
at, da nu denne Deel af vor Kirkehistorie er saa fortresse-
lig bearbejdet, nogle andre vigtige Dele deraf maatte saa
samme Lykke. Hertil regner han en philosophisk og prag-
matisk Udvikling af Christendommens Virkninger i Nor-
den, for hvilken han troer at have angivet nogle Hoved-
synspunkter i Recensionen over nærværende Skrifs første
Bind; Kirkesamlingernes Historie, den danske Kirke-
rets Bearbejdelse og endelig Historien af Regenternes
Forhold til Paven, deres Negotiationer og Forhandlinger
med ham, hans Legater og Nuncioer. Saare lidet er den
sidste Gjenstand bearbejdet, uagtet den maaskee er en af
de ollevigtigste og meest lærerige; thi her er det især man
bemærker de danske og norske Regenteres uafbrudte Kamp
mod Romers Hertsesuge og Egenkytte og det med Rom-
sammensvorne Clerisie; her læser man saa at sige en forts-
labende snaré mere snart mindre tydelig Commentor over
hine djerfe og klare Ord, som den store Sverre sagde til
den pavolige Legat, der vilde tvinge ham til at forliges
med Erkebispen: „Jeg kan see, hvad dit Erende
monne være til dette Rige, nemlig det samme, som
saa mange flere Bedrageres, at kongne hid uden-
lands fra og føge ester Penge, men gjøre siden Spot
af vores Rige, saasnart du kommer bort; jeg vil
derfor, at du drager strax ud af Landet, og snyder
ej Penge fra mine Undersætter her i Riget“ Sver.

Sag.

Sag. Cap. 122; her forberedes man til at betragte Reformationen hos os fra sin rigtige Standpunkt, ej mindre som en politisk end en religiøs Revolution, hvorfør og Christian 3 ukløge Skridt, at sætte Bisperne ud af et Rigsråd, hvori nu Adelen blev eneheksende (siden han ikke kunde svække denne med) er at anse som Udbrydret af en længe med Utaalmodighed forventet Hævn (intenperantia seræ ultionis) og af Glæden over engang at bryde Hierarchiets Nag, hvilket var en Hovedhensigt med Catholicismens Afskaffelse. Ikke bekymrede Christian sig ved denne velgjørende Forandring om Præsters og Muniks Skraal eller en uoplyst Pluralitets Ønsker; han talte ikke Stemmerne, men vejede dem; han kunde ikke være uvidende om, at Pluraliteten af Nationen endnu var Catholicismen hengiven og vilde i lang Tid vedblive at være det, thi Overtroed udryddes ikke med et Pennestreg; men han overlod til Tiden at jævne dette, saaledes som det og virkelig, uden mindste Skade for den offentlige Moralitet eller den offentlige Mølighed, er skeet successiv i alle de Lande, hvor Reformationen er blevet indført. Maaske skulde endog Bearbejdelsen af denne Deel af den danske Kirkhistorie for nærværende Tid have større Interesse end til enhver anden, og ikke være umyethig til at berigte Manges Domme; og af hvilken Mand skulde man hellere ønske den, end af ham, der saa ffjont og grundig beskrev Reformationen selv? der er indviet i Curiens hele Aand og Historie?

Forsatteren gjennemgaaer til sidst S. 467-496 de meest beromte Lærde i dette Tidsrum. Her forekomme Navnene Christen Pedersen, Peder Little, Paulus Eliae, Hans Lausen &c., om hvilke han tildeels henviser til Münter. S. 475 omtaler Forsatteren med fortjent

Agtelse Christian 2. Skoleplaner, der med alt det andet
Mortige, han havde gjort og agtede at gjøre, gif tabte
for Hædreløndet ved hans overilede Flugt og den derpaa
følgende nye Tingenes Orden.

Den følgende Tome skal fortsætte Literærhistorien
indel vore Dage. Den fuldstændige Værk vil blive en
sand Prydelse for vor Literatur og et uskatterligt Hjelpe-
middel til dens Studium.

Engelstof.

Huusholdnings-Calender for Landmanden, for
Aaret 1802, 1803, 1804, udgivet af Sekretær D.
Didrichsen. Paa Goldins Forlag, i Kjøbenhavn,
i Almanak-format. 1 Ark.

Af denne Hausholdnings-Calender udkommer hvert Aar
et Ark i Almanak-format og kostet hestet 4 ſ., den som
kisber 100 Stykker erholder samme for halv Pris. Ca-
lenderen indeholder korte Regler og Anmærkninger, ved-
komende ikke alene et Jordbrugs forskellige Grene, men
endog alt, hvad der kan være gavnligt at vide i en Huus-
holdning i Almindelighed. Det hensøres, saavidt mul-
igt, til den Maaned i Aaret, i hvilken dette eller hinnt
Gårdsarbejde, denne eller hin Huusgjerning foretages,
for desværs at erindres, og desletere at kunne findes,
naar man vil eftersee og læse det paa ny. Calenderen er
kun egentlig bestemt for den simple Landmand, som ikke
har Lejlighed til at læse andre vidløftigere Skrifter for
at berige sine Kundstabér i Landhuusholdningen. Bogens
Hensigt er altsaa i mulig Korthed og i et passende Sprog
at gjøre Landmanden bekjendt med de bedste nyere Erfari-
nger i Økonomien.

Til

Til nærmere Lys om denne nyttige Calender, hvorf
nu haves 3 Margange, skal ansøres dens Indhold.

Huusholdnings-Calenderen for 1802 indeholder:
Under Januarii Maaned Gjædningens Anvendelse paa
Havesjord, østerse sine Frugteræter og Bihave. Februarii,
Fortsættelse af de under Januar ansørte Materier. Marts,
Mælgesring. April, Hæmpavls. Maj, Hunmesbyg-
gets Nyte og sorttrialige Godhed. Juni, Hæbjergning.
Juli, Hvilket Stykke mon bør lade staae til Sædekorn.
August, Hæmpavlen fortsat, Hør-roets Behandling.
September, Humleavlen, Hæmp af Brændenelder.
October, Torns Opelskning, Gjædningens Fordælse.
November, Ksers Horing med Kartofler. December,
Frugteræters Bevaring for Frost.

Huusholdnings-Calenderen for 1803 indeholder:
Januar, Kartoflers, Roets, og andre Jordfrugters
Bevaring for Frost. Februar, Frosne Kartoflers An-
vendelse. Marts, Skadelighed ved Faarenes Mæltning.
April, Hornqvægets Forædling. Maj, Jordskorpens
Forbrændning. Juni, Juli, August, September
Enges Anlæg og Forbedring ved Udsaaening af Græssts
October, Bedækkede Groter. November og Decem-
ber, Huusdyrs Hoering med Kartofler.

Huusholdnings-Calenderen for 1804 indeholder
Januar, Andemads Anvendelse til Foder for Vender o-
Gjæs om Vinteren. Februar, Middel til at forebygg
et Frugteræernes Blomsterknoppe og Blomster ikke bori-
fryse. Marts, Middel mod Gordlopper. April, Be-
stimmelse af Kornudsædens Tykkelse. Maj, Sædens Læ-
ning i Huller. Juni, Flyttesolds Indretning. Juli
Beskrivelse over en Hævenderharve. August, Kværol-
dernes Udrødning. September, Enges Anlæg og For-
bedring

bedring ved Udsædning af Græsset. October, En god Maade at føde Kalve og Fjæderkreature til Slagtning. November, Medsalter Klever til Vintersoring. December, Svinesedning.

Til Exempel paa hvorledes disse smaa korte Afsandlinger er udført, skal anføres den sidste om Svinesedning. „En erfaren Landmand har anbefalet følgende Anvendelsesmaade af Kartofler til Svinesedning. Der tages 2 Tonner Kartofler, som koges til en Belling; disse sammenstres med 6 til 7 Skpr. ligeledes kogte eller kraaede Etter. Denne Blanding lader man staae i nogle Dage indtil den bliver syrlig. Thi Suurheden er i Svinesedningen en Sag af Vigtighed, da den bidrager til at Foderet foder og foder bedre. Ligesom man begynder paa denne Blanding, tillover man en ny for at have denne i Beredskab, naar den første er oppe. Jeg troer ikke, at der gives forelægtigere Maade at fleskesede Sviin paa, end denne.“ Et andet Exempel. Frogne Kartoflets Anvendelse. „Den nemmeste Maade for en Landmand, som har hørt Uheld at hans Kartofler ere frogne, at føre sig somme il Nutte paa, er at bruge dem til Foder for Sviin. De nuses til den Ende i et Trug, hensættes og oversøes med Balle, Ekylevand, o. s. v. Naar Mossen er blevet noget syrlig, gives den Svinene, som øde den med Graadiged og trives vel derefter.“ Et tredie Exempel. Frugtræers Behandling. „Frugtræerne estersees flittig i April Maaned for at befrie dem fra den skadelige Mos, m. sætter sig paa dem, især i fugtig Jord. Til store ræer kan man gjøre sig en Mosskraber, som bestaaer af tynde Stykke Brædt udskaaret i Form af en halv Raone, og fastsæt paa et langt Skæft. Unge og tyndimmede Frugtræer forsynes med Pæle, hvortil de bindes.

des. Til deres Binding til Palene er det bedst at bruge Læderremme, som man kan skære ud af gammelt Seletsj, med Spænder i den ene Ende. De vare meget lange, og beskadige ikke Træet. Hvor Stammen kommer til at røre ved Palen, seses et Stykke Hattesildt imellem. Hinder man Brondpletter i Frugteræerne, da skæres disse Pletter reent ud, og Saaret gnides med lancetbladet Veibred. Man binder siden en Klud derom, og Saaret læges så vanlig uden videre Hjelp."

Af disse saa Exempler, som ere valgte for deres Kortheds Skyld, vil Læseren sejonne, at man ikke kan levere Landalmuen en nyttigere og mindre bekostelig Passning i Hænderne. En Læsning af et Ark om Aaret, og en Udgift af 4 $\text{f} \text{r}$ overstiger ikke den fattigste Jordbrugers Evne, og dersor at erholde en Snees gode økonomiske Ideer, som fortjene at esterlignes, er tilvisse en billig Betaling. Paa Grund deraf giver Anmelderen sig den Frihed at anbefale denne Huusholdnings-Calender til de Herrer af gejstlig og verdslig Stand, som med et varme Hjerte, og en god Willie bidrage til den ringere Jordbrugers Oplysning, og som med en gavmild Haand omdelse nyttige Smaaakrifter i deres Kreds.

Til Slutning tillader Forfatteren, at Anmelderen bevidner ham sin bedste Takkelse for den fornøjelse denne liden Calender har forundt ham, og at han haaber at de følgende Aargange vil blive udarbejdede med den samme Flid, gode Valg, og Varsomhed, som et Almueskeife fortjener. En liden Urigtighed (ventelig en Trykfejl) han bør ikke stiltiende forbigaaes. Ved Sædens Legning i Huller ansøres, at Stokkene til at bore Hullene skal være $2\frac{1}{2}$ Alen høje, i Stedet for $1\frac{1}{2}$ Alen.

Begtrup.

J. Zene

Neue Leipziger Litteraturzeit. for 1804 No. 14
recenseres Die Moral Jesu, gesammelt, geordnet, über-
setzt und erläutert von A. Gamborg, aus dem Däni-
schen von R. C. von Gehren. Kopenhagen ved Prost.
1802. 480 S. 8vo Recensenten ender sin Bedømmelse
saaledes: „Das Ganze beschließt ein Anhang, welcher
Anmerkungen über einzelne moralische Stellen des N. Test.
enthålt, die im Katechismus angesührt sind. Sie sind
voll trefflicher Bemerkungen und reiner moralischer und
pädagogischer Grundsätze, anzunehm und einfach vorge-
tragen. Möchten viele Philosophen so über Moral und
Christenthum Schreiben!“

Allgemeine deutsche Bibliothek, 85 B. 2 St. 7 de H.
S. 452-454 er Professor Müllers Afhandling de hie-
ra:chia et studio vita ascetica fordeleagtigen blevne re-
censeret. Den siges at være skrevet i en god Latinitet, at
være understøttet med megen klassisk Lærdom, og være lige
instruktiv for Theologer og Philosopher.

I det Kongelige medicinske Selskabs ordentlige Forsam-
ling den 16de Februaris meddelede Hr. Professor Marthey
Analysen af Chings Orme-Kager.

Den 1de Februarie er den som Digter ikke ufordeleagtig
bekjendte Cand. Juris Hr. G. W. Lundbye udnevnt til
Consulatsecretaire i Tunis.

Freda-

Fredagen den 3de Februaris forelaeste Hr. Justitsraad og Professor Bugge i Videnskabernes Selskab en Afhandling om Formskellet i Almindelighed, og Maanesformskelsen den 26de Januarii i Sædeleshed.

Subscriptions-plan.

Af den Doctor Philosophie P. Gierding, bekjende for sine grundige Kundskaber og udbredte Indsigter, især i den græske Philologii, har, for omrent fire Aar siden, ved trykte Subscriptionsplaner inddbudet sine Danske og Norske Medborgere til Subskription paa en i Modersmaalet forsattet Oversættelse af den græske Historiestriker Herodots ni Bøger, den han agtede at udgive. Et utilstrækkeligt Antal Subskribentere og Mangel paa anden Undersøttelse har formodentlig hindret den Af den Afsatte i, strax at gjøre Begyndelse med at lade trykke sin Oversættelse, hvoraaf ved Subskriptionens Aabning de fem første Bøger alt laae færdige til Pressen. Imidlertid fortsatte han ufortrødten Arbejdet, og efterlod sig derfor ved sin Død i Manuskript en fuldstændig Oversættelse af hele Herodots historiske Værk, ledsoget hist og her med oplysende Anmærkninger. Ved offentlig Auktion efter den Afsatte, har Undertegnede, i Forening med sin Handels-Fælle Hr. J. Colding, kjøbt dette Manuskript, samt Retighed til at lade det trykke og forlægge. Det Bisald, adskillige fortrinlige Oversættelser af de gamle Klassikere have nydt i Danmark og Norge, giver Undertegnede det bedste Haab, om ikke mindre gunstig Modtagelse af en med Sag- og Språkundskab, med Flid og Smag udarbejdet Oversættelse af Oldtidens ypperste Historiestrikeres Værk,

der

der — som Dr. Gierding i sin udgivne Subskriptionsplan saa rigtig har karakteriseret det — „er Kilden, hvorfra de sildigere Historiestrivere i Henseende til den gamle Historie have est; et Værk, der bærer Oldtidens Præg, og ved Simpelhed anpriser sig.“ Understegnede har dersør besluttet selv at udgive paa øjet og Coldings Forlag denne Dr. Gierdings efterladte Oversættelse, og igjentager da herved den Afsdødes forhen gjorte Anmodning til sine Danske og Norske Medborgere: ved kræftig Understøttelse at bidrage til dette literære Foretagendes heldige Fremme. Fra Udgiverens Side skal blive anvendt al den Flid, Opmærksomhed og Nojagtighed, et saa vigtigt Foretagende, samt Agtelse for Publikum og den afsdøde Oversætter fordrer. Skulde Understegnede ved Udgivelsen af dette Dr. Gierdings efterladte Arbejde finde sig besøjet til et og andet Sted at gjøre Mere end der tilkommer ham som Værkets Udgiver eller Redaktør, vil det årede Publikum derom i sin Tid nærmere vorde underrettet. Ester Oversætterens Plan udkommer Værket i 4 Vele, hvor Noget over et Alphabet står. Subskribenterne betale 3 £. for Værket paa Trykpapir og 4 £. for samme paa Skriwpapir. Subskriptioneplaner faaes og Subskripcion modtages, her i Staden hos Boghandlerne Thoring & Colding paa Borsen No. 3. Litt. A. og i Vorstrædet No. 104, i Provinserne og Norge hos deres sædvanlige Commisionærer. Subskribentsamlerne nyde den sædvanlige Forderel.

Kjøbenhavn, den 22de Januarii 1804.

R. R. Thoring,

Dekanus ved Communiteten,

Redigeret af Professor R. Nyerup, og trykt og
forlagt af Bredtens Verling.

Kjøbenhavnske lærde Efterretninger

for Åar 1804.

No. II.

Italiensk Læsebog for Begyndere Ved M. Sommer, Opdrager for H. S. Højhed Prinds Ferdinand. Kjøbenhavn, 1804. Trykt hos S. Popp, paa Boghåndlerne Thorings & Goldings Forlag. 8vo. Læsebogen fra Pag. 1-205, Ordregisteret fra Pag. 207-364.

Den ørde Hr. Forfatter hänkede os i Året 1801 en, efter G. W. Müllers Original omarbejdet, same med Tillæg forsøgt, Italiensk Grammatik; og med Glæde seer Anmelderen, at det Læste, som Fortalen giver os: om *In fremtrædende Italiensk Læsebog*, nu er gaaet i Opsyldelse. Til Grund for nærværende Arbejde er lagt Müllers italienisches Lesebuch für Ansänger; men at Hr. S. har præsteret langt mere end Forfætteren, vil bedst ses, ved at jævnføre begge Læsebogerne med hverandre. Saasledes finder man ikke hos M. hverken No. 34 Melchisedech giudeo, No. 35 Andreuccio, eller Metastasio's Guiseppe iconosciato. m. fl.; og hvis Hensyn tages til Sprogets Analysering, da troer Recensenten, ikke bedre at kunne godtgøre sin Parafand, end ved at affribe, det første, det bedste Sted: s. Ex.

L'asino e'l lupo.

Un 'asino rinecontrò un lupo affamato. 1) Abbi pietà di me, disse l'asino tremante; son povero animal ammalato; 2) vedi, di grazia, quale spina io ho nel piede! Veramente 3) ti compatisco; il lupo replicò, e mi sento obbligato; 4) nella mia coscienza di liberarti di que 5) 'do'ori. — 6) Detta appena la parola, l'asino fù sbranato.

Müllers Anmærkninger til Ovenstaende:

Abbi pietà di me, habe Mitleiden mit mir. Compatisco, compatire. Detta appena la parola: Raum war das Wort gesagt.

Sommers Anmærkninger:

1) Hav Medlidenhed med mig — abbi, Imperat. af avere. Gr. 1ste Conjung. Tab. 2) see Kjære — di grazia, svarer til det Franske: de grace. vedi, Imperat. af vedere, i dette Temp. regleret efter 2 Conj. Tabel. 3) jeg har Medlidenhed med dig. 4) in la. Gr. P. 17. Anm. b. 5) om Pron. qué pl. af quegli s. Gr. P. 40 og 41, III. 1. 5. 6) Detta ---- sbranato, en-sams mensat Periode, hvis Forsætn. Detta appena la parola; Eftersætn. l'asino &c. Opl. tosto chè detta fu la parola &c. Gr. P. 112. II. 4. detta Partis. form. af dire.

Anmelderen er overbevist om, at man, ved at bruge disse Anmærkninger, og Grammatikken, til hvilken de bestandig henvise, vil, naar man ikke er fremmed i det latinske Spræg, uden videre Vejledning, med Held kunne være sin egen Lærer. — Det Bogen tilføjede Ordregister visner om Udgiverens Insigter og Flid

Hedegaard,
Krigstaad.

Musikens Indflydelse paa Mennesket. Bidrag til et philosophisk-historisk Forsøg af Dr. B. P. Rosd, Slotspræst og Sognepræst til Helliggestes Kirke. Kjøbenhavn, 1804. 8vo. 140 S.

Denne Bog maa forstaae enhver Læser en meget behagelig Læsning. Man mærker at Forfatteren paa en meget prisværdig Maade anvender de Kritimer, der fra hans Embedsforretninger blive ham tilovers, og at han i de Gamles Læsning søger Aandsnæring. Emnet, nemlig Musikens Indflydelse paa Mennesket, er vigtig og indbydende, og oplyses af Exempler tagne af ældre og nyere Tider. I hele Afhandlingen er Orden og Plan. Indledningen forklarer Musikens Indflydelse i Almindelighed; derpaa afhandles Musikens Hæder i alle oplyste Tidsalderne, dens Indflydelse paa Mennesket til at opvække Glæde, dens Indflydelse paa Mennesket til at lette møjsommelige Arbejder, dens Indflydelse paa Menneskets sædelige Natur, dens Indflydelse paa Menneskets sædelige Natur til at dæmpe hestige Evidenskaber, til at virke Aftoldenhed, til at opøje dets frigerske Mod, og endelig dens Indflydelse paa Religiositet. Alle Historiens Exempler ere med Skjonsomhed udtagte og med Smag foredragne. Den lærde Forfatter giver i det Hele Prøver paa en rig og skøn Velæsenhed.

Da Forfatteren har anvendt megen Flid paa Foredraget, har Recensenten været opmærksom paa Sproget, og vil her meddele Resultater af denne sin Sprog-Kritik. S. 15 som ej have vildet fortvillet S. 17 Unegteligen for Unegteligen (nægte bør skrives med œ, fordi dets oprindelige Ord ikke har ej, ligesom af veje skrives ~~vej~~ ^{vegt}) ^{E 2} ^{Vægt}.

Vægt. S. 18 Mennestenes f. for Mennesternes f. (Jo færre Anomalier, jo bedre). S. 18 som endten h. før som enten h. Væddeskampe for Veddeskampe (Recensenten seer ingen Grund til ø). S. 21 havde Fundet uddanne for havde funnet udd. S. 22 Italienske for Italieniske. S. 27 tilstæde for tilstede. Allerede før den trojaniske Brig for Allerede for den t. B. (Recensenten finder den Regel rigtig, at før fun sættes i Forbindelse med Verber, og før med Nominer). S. 28 selvkabelige for selvkabelige (Her er ingen Grund til ø). S. 31 til helligt Brug for til hellig B. (Brug er ikke Hverkenkjønnet). S. 32 Denne Kunsts herlige Utytte for denne Kunsts h. Ut. (Vi sætte e imellem disse tre Ensonanter blot for Udtalen). S. 33 Lyst til ædelt Borgerdaad for Lyst til ædel B. S. 36 at skabe disse Glæder paa nye baade for s. for paany b. S. 40 før hans Tid for for h. T. S. 43 strenge Arbejde for strenge A. S. 46 Tyrrenere for Tyrrhenere. S. 38 hørte man ham synde saa melodiskt og behageligt for melodisk og b. (Naar Ordet har to Medlydende i Enden, udtrykker man ikke Hverkenkjønnet formedelst Udtalen). S. 63 Mangel paa Hørelse skal for en Deel være blevet afhulpen for bleven afh. (Var Subjectet Hverkenkjøn, havde det været rigtigt). Westfalske for Westphalske. (Forfatteren har ellers, som vore bedste nyere Skribenter, det rigtige Princip, at fremmede Ord og Navne skrives med deres egne Bogstaver, og ikke efter Udtalen). S. 66 Væddesange for Veddesange. S. 70 havde de nu vildet for villet. S. 75 som havde Talenter til Musiken for Talent til M. S. 76 at Vreden skulle dæmpes ved Musik for skulde d. S. 76 et godt spør
dæikt

daæst Metrum for spondæst M. S. 77 betvunget for tvunget. S. 78 som de ellers havde maatte taale for havde maattet t. Kejser Theodosius den første vilde uafbedeligen straffe dem. (Uafbedeligen er nyt, men efter Analogien antageligt). S. 81 Den unge Mand opspurgte dem og rigtigt for rigtigen. S. S. førend de havde fundet naæ Neapel for funnet n. S. 100 da siden aldrig nogen Hær er gaaet til Slag for gaaen til S. S. 108 ej havde fundet udbrede for funnet u. S. 115 Ordenes Vegt for Vægt. S. 121 havde det dog — ej vildet lykkes for villet l. S. S. Verk for Værk.

Vort Sprog er endnu baade i Henseende til Sproglæren og Retskrivningen vaklende, men ved Kunstdommernes noje Paaseenhed vil det med Tiden erholde Fasthed.

27. Schow.

**

**

**

Vejledning, til rigtig at bedømme Recensionen over Compendium historicum doctrinæ de deo &c. i de Lærde Efterretninger No. 7 S. 103-105.

Langt fra at være den taabelige Mening, at den af mig orfattede, ansorte Afhandling, skulde enten i Henseende til Materie eller Form, være noget udmarket litteraire Product, eller en Gevinst for Videnskabernes Verden, ør jeg dog troe, at den med Mytte, og uden Frygt for Irrigtheder, kan benyttes af den, der uden at gjøre Oldtidens philosophiske Historie til sit Hovedstudium, ønsker en fort Oversigt af den Lærdom, hvis Historie jeg har remsat, og Anvisning til, om han vil, at gaae videre.

Denne Overbevisning bør over nu vist nok Recensente ligesaalidet mig som enhver upartisk og kynig Dommer der har gjennemlæst Skrifset, fun deres Dom, i hvil Hender blot Recensionen og ej Skrifte: selv maatte kon tra, kan han mislede, og for dem skriver jeg nærmere disse Bemærkninger.

Strax i Begyndelsen erklærer Rec. Arbejdet, temmelig ligefrem, for uheldigt; men ved Siden af den Erklæring kan jeg lykkeligvis sætte en onden, den gandfl modsat, fra et Fakultet, af hvis Medlemmer jeg kun vænne en Reinhold og Hegewisch, Mænd, med hvil Rec., hvis Competence til at være Dommer i dette Forresten ikke tydelig er lagt for Dagen, vist er altfor bæden til at male sig. Den første af disse Mænd va paa den Tid Skrifset udkom Fakultetets Dekanus, e hans Kristlige Dom kan jeg ligeledes modsætte Recensentens.

Narsagen til at Arbejdet er saa uheldigt, (nemlig ikke at have Recensentens Bisald) deriverer han fra Mægel paa fuldstændig Litteratur-Kundskab. Taler Rec. hi om Litteraturen i Almindelighed, saa er det Recensione uvedkommende og en Uortighed, som, hvis jeg ikke unsæt mig derved, maatte besvares med en ligesaadig Skål det derimod hensøres til hvad Rec. siden efter taler, at jeg ikke har benyttet mig af de Forfattere, ha spregner, saa fremkommer her en Slutning af en gandfl besynderlig Art; at jeg nemlig ikke har kjendt, fordi jeg ikke har brugt dem. Tillaader Recs. Logik ham i har private og litteraire Liv flige Eulogier, saa beklage jeg ham. Jeg vil ikke troe, at Rec. for end videre retfærdiggjøre sin uhøflige Utladelse, forståelig har udeladt fleste Forfattere, som jeg har benyttet mig af, o

-udtryl

udtrykkelig citeret, men derimod kun nævnet tre eller fire, han maa da have overseet dem, jeg henviser ham derso igjen til Ashandlingen, og han vil der overalt træffe Navnene, Aristoteles, Cicero, Plutarch, Laertius, Eusebius, Stobæus og flere, af hvilke de af Rec. ansorte nyere Forfattere alle have betjent sig, vist nok udsørligere, men ogsaa til Opnaaelsen af et ganske andet Øjemed end det, jeg i Ashandlingen har tilsligtet. Maaden, hvorpaa jeg benyttede mig af hine ældre Skribentere, maatte da naturligvis ligeledes blive forskjellig fra den, hvorpaa de hos de ansorte nyere Forfattere ere blevne benyttede; og til Resultaterne af disses Undersøgelser vilde jeg da kun sjeldent kunde tage Hensyn, naar jeg ved at fremsætte de Eldres religieuse Meninger, hverken havde til Hensigt, at esterspore disses Kilder i den menneskelige Sjel, eller sammenligne dem med Tidsalderens Cultur, og vise deres indbyrdes Sammenhæng og gjensidige Indflydelse paa hinanden, ligesaa lidet, som at indlade mig i Hypotheser om de ældre og nyere Reigionsbegrebers Ligheder, Forbindelser og Derivationer, Undersøgelser, som Skrifstets udtrykkelig tilkjendegivne Plan, ja endog dets Titel forbryder at vente. For Mangelen af de philosophiske Blik, Rec. forgjøves har sagt, tilskrive han altsaa ikke mig Skylden, men Bogen, hvis Hensigt ganske har indskrænket sig til den i Philosophiens Historie uindviede Studerendes Tary, der ved forekommende Lejlighed funde ønske en forfatter Udsigt over en enkelt Philosoph, eller een af de ældre Folkeslægters religieuse Hovedideer, uden at tage sin Tilflugt til de videlostigere Værker i dette Fag.

At Rec. bebrejder Skrifstet Mangel paa chronologisk Nosagtighed er mig ubegribeligt, da jeg ved at omtale de ældste Folkeslægters Meninger, som ikke vare Hoved-For-

malet for Undersøgelsen, aldeles ikke har fulgt Begrebernes successive Oprindelse, hvilket de fleste Steder vilde være umuligt, og altsaa heller ikke i den Henseende har funnet følge nogen chronologisk Orden. Jeg vil vist finde Undersøgning herfor, da en Bühle, en Meiners og flere berømte Forsættere paa de fleste Steder, af Nødvendighed, heller ikke har taget Hensyn til Chronologien.

Jeg kommer nu til den Deel af Recensionen, hvor enkelte Steder af Afhandlingen citeres som Exempler paa de Urigtigheder og Forvirringer, Recens. troer at have opdaget.

Hvad Exemplerne paa de formeente urigtige Sætninger angaaer, da er af disse det sidste ej engang anvendeligt; thi jeg finder, ved at gjennemlæse Paragraphen om Sokrates, intet Sted, hvor jeg har påstaaet, at han døde som Martyr for Troen paa Guds Enhed, men for sin rigtigere, fra Nationens forskellige, Lærdom, og at denne var een af de vigtigste Præmisser, hvorpaa hans Dødsdom grundede sig, derom er mon almindelig enig. At forresten Privathad, fornærmet Stolthed, og flere uædle Bevæggrunde har bisteret saavel Beskyldningen for Ringeagt med Statens Religion, og Hensige ot vilde indføre en nye, som de øvrige, og at han altsaa kan ansees som et Offer for disse, har jeg ikke nægtet. Overale har jeg, saa megen Sandsynlighed denne Menigh endog har for sig, ikke påstaaet som afgjort, at Sokrates antog Guds Enhed, men kun onsdet Xenophons troeværdige Vidnesbyrd, og tilføjet Cicero's mindre paalidelige. I Henseende til det andet Exempel paa en beviist urigtig Sætning, hentet fra Fremstillingen af Thales's Lærdom, skal jeg først ved Ordet beviist bemærke, at der vel næppe er at tænke paa Beweiser, saalænge man ikke er i stand

til at conciliere Ciceros og Aristoteles forskjellige Relationer. For det andet: er den Terminologie neppe almindelig vedtaget, i Følge hvilken den Mand kan kaldes Theist i Ordets strængeste Betydning, som antager hele Naturen for en Samling af guddommelige Væsener, og Forsynt bundet til Nødvendighedens usforanderlige Love.

Sporene af Forvirring, som Rec. har opdaget i Fremstillingen, finder jeg ingensteds der, jeg nødes altsaa, til at søge disse hos Rec. selv; thi deri, at jeg har fremstillet Verosus, som chaldæisk Philosoph, ved Siden af Belus og Zoroaster er ingen Forvirring, da det lidet historiske Lys, der vejsleder os gjennem det Mørke, der hviler over den ældste chaldæiske Philosophie og Religion, stedse viser os baade Zoroaster og Belus som Philosopher, der vare deres Tidsalders Lærere, og at det samme gælder i den senere Tid om Verosus er vel ingen Twivl underfæstet, naar ellers de Skrifter, man tillægger ham ere øgte; thi i Følge disse var han ej blot Historieskriver, men tillige raisonerende Philosoph over Gud og Verden. Rang med Belus, der blev dyrket som Gud, har jeg ikke tilslagte ham. At Brücke ligeledes sætter Zoroaster, Belus og Verosus ved Siden af hinanden i samme Henseende (see hans Fragen aus d. philos. Hist. I Th. 101) vil jeg, som overslødigt, ej engang beraabe mig paa. Om Chinesernes Chu-King har jeg ligesaalidet sagt, at den var fuld af de urimeligste Fabler, som at den var Chinesernes eneste og ældste hellige Bog (jeg henviser øfter her til Afhandlingen) kun de Traditioner, man har om Chinesernes Religion og Philosophie, har jeg erklæret for upaalidelige og fabelagtige. At Chu-King henvører blant Chinesernes flere Kings, eller hellige Bøger, og af disse endog er den vigtigste, er en afgjort Sag, og selv denne vil vel Rec.

ikke erkære fri for historiske Urigtigheder og Fabler; thi at den har disse er en naturlig Folge af de mange Revolutioner den har undergaaet, hvormeget end Jesuiterne og Guignes har gjort sig Umage for at forsvare den. Ordet Indianere, har jeg, da jeg talede om den gamle Indianske Philosophie, brugt i dets ældre Betydning, og deri troer jeg ikke at have handlet urigtig.

Anthon Henrich Mathisen.

Recensentens Svar.

Fordi et Fakultet tilkjender en Forsatter Doktor diplomet paa Grund af en indsendt Dissertation folger endnu ej, at det erklaerer sammes Indhold for at være frie for Urigtigheder, eller sommes Bekjendtgørelse ved Trykken at skulle vorde nyttig. Mindst vilde vist de værdige Mænd, som udgjøre det filosofiske Fakultet i Kiel, blande hvilke Recensenten med Taknemmelighed nævner Prof. Reinhold som en af sine Lærere i Filosofien, falde paa de Tanker, at et af dem udstådet Diplom skulde kunne dække en Inaugural Dissertations svage Sider, eller at Komplimentet i et privat Brev skulde kunne bestemme en Forsatters videnstabelige Værd.

Recensenten har troet at savne hos Forsatteren et Hjælpemiddel, som er nødvendigt for hver den, der vil skrive et godt Kompendium, nemlig fuldstændig Litteraturkundskab, hvilke Ord i denne Sammenhæng aabenbar maas betegne Kundskab om de bedste Skrifter i det Fag der omtales, her altsaa i Religionens og Filosofiens ældst Historie. Recensenten troede paa denne Maade lettest a kunne undskyde Afhandlingens Mangler, og forudsatte at Forsatteren ikke havde kjendt de bedste Skrifter i si

Emni

Emne, siden han ej havde benyttet dem. Det syntes jo at være en synderlig Skjødesløshed hos en Kompendieskriv-
er, af hvilken man med Høje kan fordré en sammen-
trængt og tydelig Fremstilling af de bedste Undersøgelser
over den valgte Gjenstand, at udskrive de slettere Skrif-
ter, og lade de bedre være ubrugte. Det lader imidlertid,
som Forfatteren med Sver vil påstaae, at dette har været
Tilsædet.

Recensenten har fremdeles påstaaet, at Forfatteren
kun har bessjet sig af nogle af de ældre Skribentere, Bos-
sius, Cudworth, undertiden Brucker, og af et Par af
Meiners Skrifter; thi Citationer, saa ubestemte som føl-
gende: Euseb. in commen. rit. — Ed. Biss London, ere
ikke Devils for, at Forfatteren har læst disse Bøger, ikke
engang at han har selv esterslaaet de af andre citerte Ste-
der; disse vilde da have blevet langt nøjere angivne.
Ligesaaldet bevise de hist og her ofte unsagttigen ansørte
bekjendte Steder af Klassikerne, at Forfatteren høv er
gaaet til Kilderne. Havde dette virkelig været Tilsæl-
det, maatte man meget beklage ham; at han med saa
megen Flid ikke kunde vinde et bedre Udbytte.

Forfatteren kan ikke begrive, at det skulde være vig-
tigt i et historiskt Kompendium at kræbe efter at iagttagte
Tidssølgen, for ej at sammenblande Mønlinger, der ved
Aarhundrede vare assondrede fra hinanden; han troer det
især i Religionens og Filosofiens ældre Historie ugyldige,
at tage Hensyn til Kronologie. Muligheden herof vil
imidlertid flichtigere Læsning i de Møres Skrifter, især
just Meiners og Buhles Arbejder over denne Gjenstand
kunne lære ham; og for at giøre ham opmærksom paa
Vigtigheden af at skilne forskellige Tidsalder fra hinan-
den,

den, vil Recensenten ansøre noget af det, der i Afsætningen siges om Sabæerne.

§. 2. p. 12-13. Similitudinem cum his allatis opinionibus Chaldæorum de deo habuisse quoque videntur errores Sabæorum, gentis Arabiæ felicis, de qua secta tamen nil certi constat — Interea videtur ortum suum traxisse vel a Persis vel a Chaldæis, et religionem ejus farragineum esse superstitionis ethnicæ, historiæ Patriarcharum male intellectæ, et Gnosticorum Cabballistarumque errorum nec non opinionum recentiorum Pythagoræorum. Siden ansøres Strabo, for at bevise, at de dyrkede Solen som øverste Gud.

I følge en Balchs, Norbergs, Thchseus og flere Undersøgelser har man lært at gjøre Forskjel mellem de gamle Sabæer, et afgudiskt Folk, efter hvis religieuse Forestillinger Stjernedyrkelsen plejer at kaldes Sabæisme, et Folk, som undertiden omtales af græske Forfattere; og de yngre Sabæer eller de saa kaldte Johannisristne, hvis hellige Bøger, der nu ere blevne bekendte, indeholder Fabler om Patriarkerne samt gnostiske og cabbalistiske Drømmerier. Hvilket Folk mener nu Forfatteren? De yngre Sabæer kunde Strabo ikke omtale. De gamle Sabæer kunde ej kjende til de gnostiske og cabbalistiske Drømmerier, som udbredte sig i det andet og tredie kristelige Jahrhundrede.

Endnu maa Recensenten gjøre Forfatteren opmærksom paa, at han virkelig har taget Hejl paa alle de i Recensionen væankede Steder. I Afs. S. 49 siges, at Sokrates antog en almægtig, god, vis Verdens Skaber og Skryer. S. 52 staar, at Sokrates Fiender sik ham dømt til Døde "quo facto vir ille celeberrimus vitam suam præclararam finiit veluti martyrium passus pro faniore

saniore illa doctrina, cuius autor fuit immortalis" Altsaa siger jo Forfatteren, at Sokrates døde som Martyr for sine rigtigere Begreber, eller, hvilket i Grunden er det samme, for Troen paa Guds Enhed. Men at dette ikke var en af de kraftige virkende Aarsager til at den viseste blandt Athenienserne blev dømt til Døde, derom kunde Forfatteren have underrettet sig, ved at læse Tychsens fortresselige Afhandling: über den Proces des Sokrates i Bibliothek der alten Litteratur und Kunst Istes St. 2tes St.

S. 39 fortælles, at Thales antog, at Verden var blevet frembragt af Vandet ved Gud, som var et fuldkomment og evigt Væsen, der ved sit Forson styrede Verden. Ved den Nødvendighed, hvortil alt var bundet, skal Thales efter Forfatterens Tanker have forstaet constans Dei judicium et immutabilem vim. Hvo som tillegger Thales slige Menninger, gjør ham til Theist i Ordets strængeste Betydning; og at dette er urettigt, har iblandt flere s. Ex. Meiners historia doctrinæ de vero Deo, Flatt de Theismo Thaletis, ogsaa Liedeman bevist ∞: godtgjort med indlysende historiske Grunde i sin Geist der spekulativen Philosophie i Th. S. 28 49.

Recens. har endelig sagt at nogle Steder i Afhændingen sporedes Forvirring i Fremstillingen, fordi han troede paa denne Maade mildest at kunne antyde de grove historiske Urigtheder, han paa disse Steder opdagede.

Det hedder S. 11 Illi, qvibus in primis doctrinas suas philosophicas debent Chaldæi, Zoroaster quidam a cæteris ejusdem nominis discernendus, Belus et Berossus fuere; postremus, ut qvibusdam videtur, placita sua in primis e scriptis judaicis haufit, ita tamen, ut suis commentis et variationibus illa male exornaverit,

et

et Theologiam cum Astrologia, cujus præsertim erat studiosus, conjunxerit. Hujus relictas doctrinas traditione propagatas, Magi, Philosophi isti us æri proponentes, superstitione magis magisqve implicuerunt.

Her siges med tydelige Ord, at Chaldæerne have faaet deres filosofiske Begreber fra trende Mænd, Zoroaster, Belus og Berosus, samt at det just var Berosi Meninger, paa hvilke hine Tidens Mager byggede deres Lære.

Recensenten vil ikke opholde disse Esterretningers Læsere med at fortælle, hvo den bekjendte chaldæiske Historie skriver eller om man vil Fabelfortæller Berosus egentlig har været.

End mærkeligere er hvad det læses S. 17:18 Horum testimonio (Plinii Strabonis Ciceronis et Arriani) duo celebabantur istorum (Indorum) philosophorum genera, scilicet Serum et Brachinanum sur Gymnosophistarum. Qvæ de priori secta, Serum vel Sinensium (qvorum sacra continentur libro sic dicto Chu-King, et inter qvos imprimis celeberrimus fuit Confucius, et de secta famosa qvadam sic dicta Foe Kiao, cujas auctor Xe, vel ut postea illum appellatum volunt Foe) et de illorum de deo doctrina narrantur, tot ineptis et anilibus fabulis repleta sunt, ut vix enarrari merentur.

I dette Stykke, der tillige kan tjene til en Prøve paa Forfatterens Styrke i Latinitetten, fortælles troskyldigen, efter nogle af de gamle Skribentere (til hvæ bestemte Udryk der i øvrigt ikke henvises) at der i Indien vare tvende filosofiske Sekter, Brachmaner og Chineser. Nu tilfører Forfatteren følgende Oplysninger af sic eget: at den ene Sektes (Chinesernes) Religion indeholdtes i en Bog kaldet Chu King, og at din bekjendteste Mand af denne (indianiske) Sekt var Konfueius, samt Seisteren af

Fosekten.

Gosekten. Her kan man da lære af vor Forfatter, at den chinesiske Folk, som man hidindtil har troet at kjende, ikke er andet end en Sekt af indianste Filosofer, der kan sættes ved Siden af Braminerne; og desuden forsikkes der, at alt, hvad der berettes om denne Sekts (Chinesernes) religieuse Meninger er saa taabeligt, at det ej engang er værd at fortælle. Recensenten skjønner ikke rettere, end at der jo paa dette Sted spores Forvirring enten i Forfatterens Begreb, eller i hans Udttryk.

Da nu Forfatteren, som havde valgt sig et Eminne hvor saa mange af de Nyeres skarpsindige Undersøgelser havde lettet Arbejdet, hvor det kun kom an paa at vælge med Smag, og at udtynke sig med Tydelighed; alligevel lod sig noje med nogle saae usikre Hjælpemidler, og med-deelte hist og her udstrevne Resultater uden Øsagtighed, blandede med Wildfarelser, i en maadelig Latin, kunde Recensenten ikke andet end erkære sligt et Arbejde at være udført uden Hæld. Han vidste virkelig ikke paa en højligere Maade at sige Sandhed.

Peter Erasmus Müller.

I den i Halle udkommende Litteraturzeitung for 1804 No. 4 recenseres Gräters og Münchhausens 1802 udkomme Bardenalmanach. Recensenten bliffiger Udgivernes Klage over de Tyske Lærdes Tilsidesættelse af deres Antiquiteters og gammel Mythologies Studium. „Den unfern — lægger han til — nordischen Stammverwandten, den Engländern, Schweden, und vornehmlich den Dānen, herscht diese Gleichgültigkeit nicht. Die letztern haben wirklich die vaterländische Mythologietheilweise schon bis auf

auf soth einen Grad gebildet, daß für Witz und Gefühl, und almählig für jede Seite der Kunst eine neue Welt von schönen und erhabenen Göttercharakteren, von rührenden und erschütternden von komischen und tragischen Scenen hervorgeht. Ob indeß der hiedurch erweckte Vaterlandesgeist auf das tofsere Verhalten der Dänen in der Seeschlacht vom 2ten April irgend einen Einfluß gehabt habe, wie Hr. Gräter S. 261 meint, möchte wohl zweifelhaft seyn."

I det Kongelige medicinske Selskabs ordentlige Møde den 1ste Martii oplæste Hr. Licentiat Rahlff en Afhandling: De Cataplasmatum emollientium virtute resolvente et resorptionem juvante.

I Videnskabernes Selskabs Forsamling den 2den Marts forelæste Hr. Doctor og Professor Münter en Afhandling om den davidske Families Begravelser i Sions Bjerg.

Den 28de Februarit døde Hr. Theater-Translateur Adam Gotlob Thoroup. Hans Levnet og hans første Arbejder for Theatret findes hos Worm.

Den 1ste Martii døde Professor Johan Ludwig Bræbrand. Han forekommer i det Wormske Lexicon 3die Del S. 107, hvor hans Skrifter opregnes.

Kjøbenhavnske lærde Efterretninger for Aar 1804.

No. 12.

Slutningen af Recensionen over Indledning til Rundskab om det engelske Jordbrug &c. (See No. 8).

Det 13de Kapitel om Guleroddyrkningen. Den Dyrkningsmaade, som her beskrives, synes mig at være saa god som muligt. — Til Hestefoder ere nok Gulerødder ikke fordeelagtigst. Thi dersom en Hest, eftersom den arbejder til, behøver 2 til 4 Skjepper daglig; saa bliver dette, formedelst Dyrknings-Omkostningerne omkrent ligesaa dyr en Foringsmaade, som om man gav den 1 til 2 Fjerdingsskar Havre, og dermed vilde Hesten dog nok finde sig bedre tjent. — At Oversætteren ogsaa har regnet, sees Pag. 176, hvor han har rettet en Fejl i Beregningen over Fordelen af en Acre Gulerødder. Facit er bleven rigtige efter Regnekonstens Regler, men neppe saaledes, som Forsætteren vilde have det. Thi af Beregningen, som er anført Pag. 163, er det klart, at han vil have Omkostningerne anslagne for 8 Pd. Sterl.; ellersaa er 14 Pd. Sterl. i Originalen blot en Subtraktions-Fejl, istedenfor 12 Pd. Sterl. 80 Rdcr. reen Fordeel af en Tonde Land er ogsaa nok, til at lokke Enhver, der har Penge og Virksomhed, til at prøve paa en Aal, som kan indbringe det.

Det 14de Kapitel om Kaalaven. Naar man ikke vil plante Kaalen mellem Bønnerader, men dyrke den for sig selv; saa bliver det hverken den rigtigste Maade, at plante den i Quadrater, ej heller at sætte Planterne i Aflen fra hinanden, og give Raderne en Afstand af 2 Aflen. Thi da Kaalen, ligesom næsten alle Slags Planter, søger at udbrede sig sirkelformig; bør man såge at give dem en Plads, der nærmer sig saameget som muligt til Cirke-lens Figur. En saadan Plads faaer den, naar Afstanden mellem hver Plante i Raderne forholder sig til Radernes Afstand fra hinanden omrent som 10: 8. 66, det er, naar man sætter Planterne i ligesidede Triangler; thi da faaer hver Plante en regulær Sextant at udbrede sig paa. — Planter man paa denne Maade, kan man hyppe med Ploven i 3 forskjellige Linier. — I Beregningen over Omkostningerne Pag. 180 er pflanzen og nachpflanzen oversat ved Planter og Esterplanter, isteden for at plante og at plante efter. — Om Kaalrabi er Forsatte-ten temmelig fort. Det lader, som han ikke sætter stor Pris paa den, undtagen forsaavide at den kan gjemmes længe.

Det 15de Kapitel om Kartoffelavlen. Om denne har Forsatte handlet udførligere, end om nogen af de andre Brakvæxter. — Af de 3 forskjellige Dyrkningsmaa-der, som han ansører, er den sidste uden Tvivl den beste, men den vil maaske blive uforstaaelig for Een og Anden, fordi den Figur, der skulde forestille Furernes Gjennem-snit, er gjort uriktig. — At man bør gjøde stækt til Kar-tofle, er afgjort; men derimod kan man ikke saa ganske ubetinget raade, at lægge dem i Gjødningen selv; da nogle vil have bemærket, at Afgrøden i dette tilfælde bli-ver fuld af de saakaldte Rustpletter, eller, om dette ikke skeer,

ſteer, dog i det mindste faaer Uſſmag. Ved Kartoflers Dyrkning kan man let udrydde Frøeukrudet; men skal de kue Qviksodderne, maa man vælge en Art, der skyder sterk i Urten: og dog staae de heri tilbage for Kaal og Roer. — Jeg veed ikke om man her har beskyldt dem for at foraarsage Sygdomme; men derimod vel, at de skal gjøre Folk graadige, hvilket ikke synes ugrundet.

Efterat Forsatteren har vist den beste Maade at dyrke disse 4 Brakvæxter paa, og deres fordeelagtigste Anwendung til Horing og Hedning; ansører han til Slutning Bourgoynes og Middletons Erfaringer om dem, og uddrager deraf en Beregning over deres relative Værd. Disse Erfaringer, saavel som Beregningen har vor Kyndige Landmand fundet for godt at bortskjære, uagtet deraf endnu kunde uddrages nogle vigtige Resultater, foruden det Forsatteren har uddraget. Imidlertid fortæller man os dog i Oversættelsen at Bourgoynes og Middletons Erfaringer ere til, man overlader det til Læseren selv, at drage de videre Resultater deraf — uden at have dem ! ! !

Det 16de Kapitel indeholder almindelige Bemærkninger over de græslignende Kornarter og deres Avl, for saa-vide som det ikke i de foregaaende Kapitler er anført. — A. Youngs Forsøg med Hvede Byg og Havre ere især vigtige, da de vise, hvilket betydeligt Tab man kan foraarsage sig selv saavel ved for tyk, som for tynd Udsæd. — Den Hvedeart, white velvit, som Engelænderne især ynde, synes ifølge Prof. Viborgs Forsøg, at være altfor svag til at udholde Danmarks Klima. Derimod anbefalet Spalt sig som een af de haardsforeste og givrigste Hvedearter. — Byggets Blødning førend det saaes, synes i ørst Best at fortjene Esterligning; dog er det nok tættere at bløde det alt, end at bløde $\frac{1}{2}$. thi derved kunde Usgroden

let blive tveløben. — At Engelænderne lade en ~~Farl~~ gæs bag efter Ploven, og lægge Furen i Lave, naar de vil saae Havre i nybrudt Jord, viser, at deres Plove ikke vende saadan Jord tilbørlig. En Stryge, som man efter Omstændighederne kunde sætte paa og tage af, kunde ændre denne Fejl. — Dyrke Engelænderne Nug og Boghvede forlidet til Føde for Menneskene, da dyrke vi dem vist forlidet som Foderurter. Disse to Planter ere maaskee de eneste, som kan gjøre Sommerstaldsbring mulig i Hedesognene.

Det 17de Kapitel om Bælgkorn. Ikke Bonnerne allene, men alle Slogs Bælgkorn skal blive frugtbartere, naar man napper Toppen af dem: men Nogle have paastaaet, at Kornet, som avles paa de saaledes behandlede Væxter, ikke er tjenligt til Sæd. — Istedenfor at lægge Bonnerne i hver tredie Fure, vilde det være bedre, i den allerede pløjede Jord at trække Sædfurer, og lægge dem deri. — Hvad Vintervikker er fortæller Prof. Begtrup os i sine Bemærkninger om det engelske Landbrug. At man ogsaa efter Føraarsvikker, som staaes naar de blomstre, med Fordeel kan saae Noer, er afgjort.

Det 18de Kapitel om Dril-Jordebruget. Dette har Oversætteren forklaret ved: Sædens Radsaening samt Lugning og Hypning, istedenfor: Skuffing og Hypning. De her omtalte Saemaskiner ere i mine Tanker endnu alt for sammensatte, skræbelige og kostbare. Den Maskine, som bruges til at rense Jorden med imellelm Kornraderne, falder Oversætteren en Lugemaskine, uagtet den ikke luger, men skuffer og hypper. Skuffels jernene falder han Lugeskuffer, hvorfaf man snart funde forledes til at troe, at det var Skuffer eller Kasser til at lægge det oprykkelde Ukrud i. Og Bommen eller Bjelken,

hvori Hyppe- og Skuffeljernene indskrues, har han fastgjort; isteden for at Forfatteren lader den være befæstet ved bevægelige Jernstænger. Esterat Forfatteren har vist, hvorledes disse Maskiner bør bruges, ansører han en Beregning over Omkostningerne ved denne Dyrkningsmaade, og opregner de Fordele, man efter Theorien kan love sig af den, saavel som en Mængde Esterretninger fra engelske Landmænd, som bekræfter Theoriens Rigtighed. Dette har man ladet os faae paa Danse. Men nu følger i Originalen adskillige deels heldige, deels uheldige Forsøg, som i Tydskland ere anstillet med Drilculturen; hvilke ej allene ere vigtigere for danske Læsere end de anførte engelske, fordi de ere vdsærligere fremsatte, og bære mere Præg af Upartiskhed end hine; men ogsaa fordi Exempler fra et Land, hvis Kultur staar omrent paa samme Trin, som vor egen, ere langt lærerigere for os, end de, der hentes fra et langt bedre dyrket Land. Dem har vor kynlige Landmand bortskaret allesammen. Men ikke nok hermed! Endog alle de vigtige Indvendinger, som ere gjorte mod Drilculturon af de meest oplyste engelske Landmænd selv, har han fundet for godt at udelade. Hvad skal man dømme herom? Hvorfor har han ikke hellere udeladt det hele Kapitel, end opvartet Læseren med een-sidige Beretninger?

Det 19de Kapitel om den røde Klever. Dette hele Kapitel er bygget paa A. Youngs mangfoldige og fortrefelige Forsøg med denne Plante; dersor findes her en Tydelighed og Bisped om dens hele Dyrkning, som man tilforn ganske savnede.

Det 20de Kapitel om Lucerne, Esparcette, Fodersurter og Græsarter. De første tvende har jeg aldrig set dyrkede paa Marken; men efter hvad jeg har læst om

dem torde jeg hellere besaae 10 Tonder Land med Espars-
cette end i med Lucerne, forudsat, at jeg havde Jord,
der passede lige godt for dem begge. Af de øvrige er vel
Kleygarten paa god, og Spiegel paa sandig Jord de vigtigste.
I Henseende til Græsarernes Valg troer jeg ogsaa
at Engelænderne handle rigtigere end Tydskerne; thi
at dyrke Græs paa Agerland til at slaae, kan vist aldrig
betale sig. Langt hellere vilde jeg hertil dyrke Rug eller
Havre.

Det 21de Kapitel om Engenes Behandling. Hvad
Forfatteren her siger om Engenes Vandring er noget uts-
deligt og kan ikke vel være anderledes, da neppe engang
Kobbere kan give et fuldstændigt Begreb derom. Maas-
ke det ogsaa er blevet noget utsydeligere, fordi han bes-
træbte sig alt formegent for, at blive tydelig. De saae
Ord Bergen siger herom synes mig langt forstaaeligere.

Det 22de Kapitel handler om Hornqvæget og det
23de om Faareavlens. Herom veed jeg intet at sige, som
jo allerede er sagt vaa Dansk bedre end jeg kunde. Kun
om Faareracernes Forbedring ved grovuldede Vædre maa
jeg tilføje, at jeg for nogle Aar siden har hørt de selv
somme Grundætninger, skjønt ikke fremsatte med den
Tydelighed, af en sydsk Bonde, som gav en grov- og
raguldet Blanding af femerste Faar et afgjort Fortrin
for de sinuldede Hedesaar.

Her følger nu i Originalen Tillæg til de 3 første
Kapitler, hvorfra vor Kyndige Landmand har behaget at
hørteskære de 2 første. Vel synes det første mere skrevet
for Statsmanden, end for Landmanden; dog kan det ogsaa
være ham nyttigt, især om han er Ejer af noget stort
Jordegods. Thi skulde det vel være ham ligegyldigt at
vide hvad der hindrer hans egen Avls bedre Drift, saa-

velsom Bondens? Og er det ham ligegyldigt, om han gjøres opmærksom derpaa, eller han først af Skade skal lære at blive klog?

Tillægget til det 2det Kapitel havde ogsaa været værd at læse. Hvem havde ikke Lyst til at kjende Forsatterens Plan til et Agerdyrknings-Akademie, for at sammenligne den med hvad man her har skrevet og udrettet i denne Hensende? Og nu Artur Youngs og Forsatterens Dom om engelske Hauger! mon den ikke var værd at læse paa Dansk endog uden Hensyn til Agerdyrkningen? Hauger, hvoraf een kostet mere at anlægge, end der behøvedes for at ophjelpe 4 af vore forfaldne Kjøbstæder! Med 10000 Rdlr., med et Par Forandringer, som hverken kunde skade Staten eller privat Mand, og med et gavnligt Raad fra den rette Mand, kunde Greenaae ophjelpes, og Omegnen kaffes Lejlighed til at afsætte sine Produkter 6, ja maa-
ske flere pr. C. dyrere end nu. Og skulde Ingen kjende den private Mands Hauge, som har kostet 4, ja 10 Gange 10000? Burde man da skjule tænkende Mænds Dom over saadant Barneværk?

Tillægget til det tredie Kapitel har man ladet os faae det meste af oversat. Heri sammenligner Forsatteren først den holstenske og meklenborgske Jordbruksmaade med hinanden og med den engelske. Da disse Dyrkningsmaader for det meste er indført paa vore Herregaarde, og desuden have nogen Lighed endog med Bondernes Dyrkningsmaader, kan det ikke sejle, at dette Stykke jo høiligen maa interessere danske Lesere. Hist og her synes mig dog Forsatteren har begaæet nogle Fejl: f. Ex. Pag. 342 hvor han antager, at man paa nybrudt Jord saaer $1\frac{1}{2}$ Tonde Havre paa 1 Tonde Land. Saavidt jeg veed regner man i det mindste $1\frac{1}{2}$ Tonde, ja undertiden 2 Ton-

der Havre paa i Tønde Land. Havre i nybrudt Jord ansaaer han Pag. 343 for at give 3 Hold : her troer jeg, han sikkert kunde have regnet 4. Utsaa vilde den hele Indtegt have bleven $337\frac{1}{2}$ Rdtr. højere. — At man lige saavel i Holsten som i Meklenborg saaer Vælgkorn, har han slet ikke omtalt, og dette gjør dog unægteligen en stor Forskel i Afsrøden. Af Vinterkorn antager han Afsrøden ligestor, enten det følger efter Havre eller Boghvede; Dette vil vist heller Ingen bifalde. — Uagtet han antager den holstenske Græsbund for at være bedre end den meklenborgske, saaregner han dog i Holsteen en heel Græsvang for Heste, Huusholdningsskør og ungts Kvæg; og i Meklenborg ikkun en halv. Dette er for lidet: thi lad endog være at Meklenborgeren slet intet Tillægskvæg holder; saa udfordrer derimod hans megen Brakken dobbelt Arbejdskvæg. Mon Nogen kan dyrke 810 Tønder Land efter det Skema, som findes Pag. 356, med 17 Heste? Og om det endog var muligt, skulde han da slet ingen Kør have til Huusholdningen? — Ogsaa troer jeg, at han har antaget Kornasgrøden for stor i Meklenborg. Dersom Holsteneren ikke kan regne at avle mere end 6 Hold af Vinterkorn efter Boghvede, og efter at have gjort det hvor Tønde Land med 14 til 16 svære firspændige Las Gjødning; hvem kan da troe, at Meklenborgeren kan, det ene Aar regnet imod det andet, avle 10 Hold efter sin Gesbrak, som ikke saaer anden Gjødning, end den en Blok fulste Haar lader falde? — I midlertid ere saadanne Sammenligninger, om der end findes nogle Fejl i dem, dog altid nyttige; og denne har vist ingen ringe Indflydelse haft paa Avlsbrugets Forbedring i Holsteen — Den Maade Forsatteren foreslaer, at fore Kvæget paa i Marken, troer jeg ikke er den bedste; thi man veed at Kør give mindre

mindre Melk, naar de skal være bestandig ude, og allerhelst gm de tillige gaae løse, end naar de tages hjem om Natten og i den brændende Middagsstund.

Af det Græske Jordbrug giver Forfatteren en fort Skildring, men overlader Sammenligningen til Læseren selv. Pag. 348 er *Gerste* oversat ved *Rug*, isteden for *Byg*. Pag. 365 staer *Byg* besaaet, isteden for *Braf* besaaet; og dette, saavel som efterfølgende *Skema* er desuden indrettet saaledes, at man maa læse det bagvendt, hvilket gjerne kunde have været rettet i Oversættelsen. Pag. 386 næst efter de Ord: *Folk af det Slags, som Gentlemen Farmers i England, er udeladt:* finder man næsten slet ikke.

Originalens 2det Binds første Deel har man handles ilde med. Ganske udeladt den første og beste Afhandling, som indeholder de Regler, hvorester man paa den letteste og fuldkomneste Maade kan aflede Vandet fra Agrene, og udørre Sumper og Moser ved at aflede Vældene, forend de naae disse. Formodentlig er det Forlæggeren som har udeladt denne Afhandling for at spare Træsnittene; thi jeg kan ikke troe, at den kyndige Landmand skulde være uvividende om, at der ligger nogle Tusinde Tønder Land i Danmark, som enten slet ikke, eller dog kun usfuldkommen og med langt større Bekostning kan udørres, naac man ikke kjender de her beskrevne Fremgangsmaader.

Under Navn af det 24de Kapitel har man ladet os faae en Afhandling af Westfeld om Engelandernes landlige Bygningsmaade, ved hvilken Thaers Anmærkninger ere det beste.

Derimod har man udeladt en tydlig Landmands Besmarkninger over den engelske Agerdyrkning, og den Dagbog, som han holdt paa en Farm i Nottinghamshire,

som for en dansk Landmand vilde have været langt lærerigere. Ikkun de sidste 6 Sider kunde man uden Skade have udeladt.

Af 2det Bindes 2den Deel har man dog ladet os faae de beste Stykker. Det 25de Kapitel om Landhuusholdnings-Beregninger viser, hvorledes disse bør indrettes, og er oplyst ved en Beregning over en Deel af Forfatterens egen Aвл. Heri finder jeg, at Forfatteren sætter Huusgeraad, Senge, Brændsel og Lys i en urigtig Rubrik, naar han vil have det sammenregnet med Jordafgivten; thi alle disse Udgifter blive større eller mindre, estersom man vil drive sin Aвл til. De bør sammenregnes med det, som Folkene koste, altsaa reparteres paa Arbejdet. Hvad Ladesogden — højere Nang kan jeg ikke her tilstaas en Verwalter — koste, maa ligeledes sordeles paa det Arbejde, hvormed han har Opsyn. — Pag. 439 ere de Ord, unter Voraussetzung eines gleichen Erndteverhältnisses, oversatte saaledes: forudsat, at Høsten bliver lige. Herved bliver Meningen tvertimod Forfattersens, som vil, at Forholdet imellem Afsgrøderne efter den kostbare og simple Dyrkning skal være ligesaadan paa den dyre Jord, som han her antaget det paa den Jord, der er let i Pris; at altsaa Afsgrøden paa den best dyrkede Jord skulde være dobbelt saa stor, som paa den ringere dyrkebe. Hvorsor Forfatteren paa dette Stykke af sin Jord bruger et Sædskifte, som ikke ganske stemmer overeens med hans forhen anførte Regler, kan tildeels sees i Beretningest derom i Lunds Magazin.

Her er atter udeladt et Stykke om Stændernes Forstjel i Engeloland med Hensyn paa Agerdyrkningen, hvori det, der siges om Huusmænd, ogsaa fortjente at vides her.

Det 26de Kapitel om Forpagtninger. Hos os funde maa ikke Forpagtningssummen best fastsættes i Produkter; dog tilstaaer jeg, mod saadan en Aftord kan ogsaa gjøres vigtige Indvendinger. At Besætningen hos os følger med Bøndergaardene, og tildeels med Herregaardene ved deres Hortsforpagtning, er maa ikke een af de vigtigste Aarsager til vor Hesteraces Forringelse.

Det 27de Kapitel om større eller mindre Avlsgaardes Fortrin med Hensyna til det Almindelige. Hvilkens Størrelse af Gaarde der, ved et forbedret Avlsbrug, vilde være den beste i Danmark, er vanskeligt at sige. — Ders imod kan det vel ikke være nogen Twivl underkastet, at de der ere for smaa til at give 2 Heste fuldt Arbejde, og dog for store til at dyrke med Hordeel med Spaden, ere de skadeligste for Staten, om de endog kan bringe Bruger en nogen Hordeel. Til disse regner jeg alle de Huse med 3 Tonder Land, de fleste Degne- og Skoleholderlodder o. s. v.

I det 28de Kapitel forsvarer Forsætteren den berømte Artur Young mod de Beskyldninger, man har gjort imod ham. Da Enhver, der vil træde i denne Mands Fodspor, maa vente at vorde bedømt paa samme Maade, kan dette tjene til Forsvar og Opmuntring for ham med.

Af de 2 sidste Kapitler anseer jeg Sinclairs og Marshall's Forslag om Experimentalgaarde og Agerdyrknings-Skoler for det vigtigste. Det øvrige tjener til at give os fuldstændigere Kunstdæk om Agerdyrkningens Tilstand i England. Pag. 520 staaer: drage sig ud af Forpagtningerne, isteden for Forretningerne.

Føruden de allerde anmeldede bruger Oversætteren endnu nogle Ord, som deels ere iganske urigtige, deels urigtig brugte, som: Egter isteden for Bjørsel — Sæd — for

for Born — Sædarter og Sædearter for Bornarter — Mædjord for Muldjord — bruger for behøver — Grever og Møggrever for Grebe og Møggrebe — Svipper for Vipper — Bæller for Bælge — Groening for Grøde — &c. s. v.

Den vedhæftede Forklaring over engelske Venge, Maal og Vægt er langt mere passende for os, end de vidtlostige Tabeller i Originalen. Men da Forfatteren selv siger: at man ved Bussel altid forstaaer den winchester, naar den nævnes uden videre Bestemmelse, saa seer jeg ingen Grund til at troe, at han skulde have meent no-gen anden.

Nugtet man saaledes har beklippet Thaers Bog, tør jeg dog anbefale denne Levning deraf, som een af de allerbeste Veger vi have i dette Fag, til alle de Landmænd, som ikke kan Tydsk. De, der kan læse Bogen i Grund-sproget, ere imidlertid bedre tjente med Originalen. Men saasnart dette Oplag er udsolgt, haaber jeg, at man lader os saae hele Værket som det er, og hellere ved tilføjede Anmærkninger retter de smaa Fejl, som deri findes, og udfylder hvad som kunde synes at mangle, end vanstår det ved saadan Beskjæring.

C. C. Plesner.

**

**

**

I de i Tübingen udkomne Gelehrte Anzeigen for 1803 anmeldes Hr. Professor Gamborgs Die Moral Jesu i No. 28, og Hr. Professor Riisbriggs af J. N. Marcussen oversatte og hos Schubothe udkomne Afhandling Ueber das Alter der Philosophie i No. 73, begge med fortjent Ros,

S. T.

**

**

**

S. T.

Dno. ANDREÆ BIRCH,

Doctori et Professori Theologiæ

Nec non Præsuli Lollandiæ et Falstriæ primo.

Qui primus numero, qvod gratulor, optime Præful,
Nulli virtutis laude secundus eris.

Falstria Te, viduata prius, jam læta, salutat,
Ac in complexus proruit alma Tuos.

Novit enim qyantum pölles pietate fideqve,
Et qvantum in lingvis, artibus atqve bonis.

Ipsa sibi gratatur ovans, Te Præsule, et optat,
Firma valetudo sit *Tibi*, vita, salus!

C. H. Biering.

**

**

**

Den 24de Februarii 1804 er Overbibliothekaren ved det store kongelige Bibliothek, Doctor og Professor Theologioæ, D. G. Moldenhawer, i Betragtning af den udmærkede Duelighed og Midkjærhed, hvormed han har sorrettet sit Embede som Overbibliothekar, samt hans øvrige Fortjenester af Videnskaberne, forundt Rang med virkelige Etatsraader, med Anciennetet fra 11te Marts 1796.

**

**

**

Sænledning af det kongelige Bibliotheks nuværende Chefs Hans Højsyrtelige Durchlauchtigheds Hertugen af Augustenborgs udførlige Forestilling om Bibliothekets nærværende Tilstand har det allernædigst behaget Hans Konge-

Kongelige Majestæt under 29de April 1803 at estergive
Bibliotheket, alle i de senere 12 Aar af den kongelige Cassé
gjorte Forskud og Laan, og tillige til Bibliothekets For-
søgelse i Fremtiden (istedensfor tilforn 3000 Rdlr.) at be-
stemme en aarlig Summa af 4500 Rdlr. fra 1ste Januar
1803 at regne, og denne Summa bliver endnu i sin Tid
forsøget med 500 Rdlr.

† † †

Den 19de Februarii bøde Hr. Rector Loft i Helsingør,
og den 25de Professor Bernth, Rector ved den latinske
Skole paa Herlufsholm. Den Sidstnævntes Levnetsom-
stændigheder og litteraire Syster opregnes udførlig i det
Wormske Lexicons 1ste og 3die Del. Til det som i bes-
meldte Lexicons 3die Del S. 471 er ansørt om den Forst-
nævnte kan lægges den Omstændighed, at han er født paa
Mors i August 1741 og var Rector i 32 Aar, de første
16 i Colding og Trondhjem og de sidste 16 i Helsingør.

Føruden det hædrende Minde, som Prof. Bernths
fordums Discipel Hr. Prof. Nahbek har sat ham i No. 16
af sin Tilstuer, har hans Medarbejdere ved Skolen til
disse Bladet indsendt efterfølgende Gravskrifter:

Seni.

JOHANNI. LUDOVICO. BERNTH.

Regiæ. Universitatis.

Professori.

Scholæ. Illustris. Herlovianæ.

Per. Dimidium. Fere. Sæculi.

Rectori.

Cui.

Primam. Caram. Castam. Uxorem. Amissam.

Misere.

Misere. Dolenti.

Contigit.

Alteram. Penitus. Dilectam.

Suum.

Infantiumque. Vagientium. Solamen.

Ducere.

Ex. Utraque.

Liberos. Septem. Natos.

Pie. Educatos.

Omnes. Moribus. Probis. Et. Studiis.

Aliqvt. Mñneribus. Matrimoniisque.

Jutos.

Videre.

Bonos. Sinceritate. Gravi.

Doctos. Eruditione. Liberali.

Alumnos. Circiter. Ducentos. Favore. Paterno.

Sibi. Devinctos.

Habere.

Cui. Demum.

Ne. Summum. Bonum.

Et.

Ab. Ipso. Sæpe. Optatum.

Deesset.

Nato. Annorum. LXXIX.

Contigit.

Die. xxv. Februarii. Ao. MDCCCV.

Mortem.

Somno. Placido. Simillimam.

Obire.

H. G. M. P. M.

Amicus. A. Winding. Brorson.

Eheu!

Eheu ! obiit

Vir doctissimus omnibusque carus;

JOHANNES LUDOVICUS BERNTH,

Professor designatus, Rectorque Scholæ

Herloviae

per annos quadraginta octo.

Luget Herlovia

Perdidit nempe doctorem sapientissimum

et undemque patrem discipulorum,

omnium reverentia et amore

dignissimum.

Luget Musæ,

Fuit — quippe iisdem familiaris.

Luget Familia,

Abest enim hujus caput decusque.

Luget Amicitia,

Obiit nempe fidus amicus.

Luget Civitas,

Amisit quippe optimum civem.

Luget Religio,

cujus fuit sanus cultor.

Ast

Seni octogenario placida quies !!!

Hoc qualemque animi grati

monumentum posuit

memoriam optimi Rectoris pie colens

N. J. Schou,

Collega Scholæ.

Kjøbenhavnske

Lærde Efterretninger

for Åar 1804.

No. 13.

Dissertatio inauguralis medico-practica sistens vim Friborii incitantem, quam pro gradu doctoris eruditorum ventilationi submittit auctor Michael Skjelderup, Chirurgus primarius militum levium Sædl. Adjunctus Facultatis Medicæ, ejusdemque Theatri Anatomici Prosector. Hafniæ, MDCCCLIII. Typis Andr. Seidelin. (Pag. 160).

Gjenstanden for nærværende Afhandling er en af de meest udstrakte. Varme og Kulde spille allevegne Hoved-Roller, Undersøgelserne herover sysselsætte endnu bestandig de dueligste Naturkyndige, ved den voxende Mængde Erfaringer er Virkningen temmelig oplyst, mens om Aarsagen synes Meningerne endnu at være deelte. Den Dynamiske Lære er som bekjendt fornyet af Mænd, der endnu ej have bekjendtgjort de endelige Folger af deres Undersøgelser. Forsatteren har imidlertid børret denne Lære for saavidt den angaaer nærværende Gjenstand og derpaa ligesaa skarpindig som grundig bevist ved Forsøg: at Kulde er et Incitament eller Virremiddel. Denne Erfaring har førdeles Indflydelse saavel paa Læge- som Naturvidenskab, den vil idelig benyttes i begge, og dersor underkastes den nøjeste Prøve. — Nærværende Afhandling

viser desuden hvor heldig Forfatteren, der allerede har erhvervet sig særdeles Tillid som Anatomi og Physiolog, veed at undgaae alt hvad der blander for desbedre at samle den Videbegjerliges Opmerksomhed.

Liv fremstilles i Indledningen som et physisk Phænomen: det forudsætter altid Pirremiddel eller Incitament og dette igjen Incitabilitet eller den Egenskab at kunne pirres: Grunden til denne Egenskab antages at ligge i Materiens Blanding og Form og det Hele at beroe paa Varme, der uafbrudt spiller Hoved-Rollen i den hele Natur. De som antage Livet at være deels organisk deels dyrisk, ansee uden Trivl Benavnelsen physisk Phænomen blot at passe til det organiske Liv, da Fricabilitet ogsaa tilhører Planterne, Nerver derimod tilhøre saa vidt endnu vides bior det dyriske Liv, hvis Venner neppe lade sig betragte under ovennævnte Synspunkt. I Afhandlingens første Afdeling undersøges Varmen især med Hensyn til det dyriske Legeme: deres Mening, der antage Varme at være eftslags Resultat af visse Kræfter ved Legemerne, sammenlignes med deres, der antage et særskilt Varmestof, og Forfatteren tilstaaer, at Begrebet om Varme bliver tydeligere og dens Love forstaaes bedre ved at antage Varmematerie. Varme er som Pirremiddel og i frie Tilstand en Hovedbetingelse for Livet. Forfatterens Forsøg med Hjertet af Fiske bevise at frie Varme udfordres til den Egenskab hos den organiske Materie at kunne pirres. Denne frie Varme udvikles i Legemet og dens Kilder ligge i enhver Punkt af den organiske Materie. Ingen organisk Evne bestaaer uden Varme, den formaaer endog at frembringe og forsøge de dyriske Functioner. En Hovedkilde til den dyriske Varme er den Forandring, som foregaaer i Blodmassen

nder dens Omlob, og alt hvad der forsøger og foran-
ser Blodets Omlob er sjælneret Harsag til dens Frem-
ringelse. Incitabilitet eller den Egenskab at kunne pris-
is, antages altsaa at være en Hovedbetingelse for de
dyriske Phænomener.

Denne efter Anmels Mening sørdeses vel udførte
fælning udmarker sig tillige ved den vigtige Erfaring at
Varmemidlerne ej made betragtes som styrkende: den navn-
indige Browns Være vilde uden Twivl blive mere anven-
lig ved omhyggeligt Valg mellem styrkende og blot pris-
nde Midler. Forklaringen over den dyriske Varmes
udvikling er ligefledes meget tydelig; kun savne maaskee
logie her den bestemte Inddeling af det organiske Legeme
faste og flydende Dele. Maat Forfatteren angiver Kil-
lene til Varmen i enhver Punkt af den organiske Masse,
erens uden Twivl begge Dele; men naay der i Anteda-
ng af denne Varmes Assondring siges: at Legemet tas-
e Kun lidet Varme ved sin Præsiter, fordi den orga-
niske Materie er en slet Varmeleder, da spørges maaskee,
at dette gælder saavel om Legemets faste som flydende
ele, samme om de forskjene dette Navn i Sammenligning
med den omgivende Luft. Varmeledere kaldes §. 8 de
gemer, hvis Partikler kan sættes i Bevægelse formos-
ist en opvakt Uvidnings-Eyne, gode Varmeledere ere
, som ere mere beguemme, og slette Varmeledere de
indre beguemme til at forplantte hin ind vorres Bevæ-
lse: kommer denne Bevægelse her fra Blodet eller den
ganiske Væske, og er det Partiklerne i de faste Dele
r sættes i Bevægelse; ere ikke disse beguemme til at for-
ante denne? Efter den Venlevelse af Varmeleder,
det Legeme, der besøver et andet dets seje Varme-
ree langsomt, er den slettere Varmeleder, bliver for-
holdet

holdet det samme, under lige Omstændigheder vil uden Twivl det tættere Legeme blive den bedre Varmeleder. Deres Mening der antage Lusten, (dens uhyre og usædige Indhold fraregnet) at være slettere Varmeleder end den organiske Materie, syntes Anmeld. mere antagelig, da de organiske Legemer i modsat Fald idelig maatte staae Farer for at beroes deres fornsdne Varme. Den øvrige skjonne Forestilling af Varmens Phænomener, dens Afsondring ved Assimilation og Desassimilation, dens Pirreerne og de Forsøg hvormed Forfatt. har oplyst det Hele, maa læses i Sammenhæng; de lads sig vanskelig give i Udtog.

Forfatt. gaaer over til næste eller 2den Afdeling om Kuldens Natur og Virkning med de i den 1ste anførte Forudsætninger. Deres Mening, der antage Kulde at være blot formindsket Forhold af frie Varme, bisaldes, kunji paatales at dette gav Brown med Tilhængere Anledning til at nægte Kulden positiv Kraft til at incitere eller pirre, og at ansec den blot som negativ eller Mangel af Pirremiddel. Den sandselige Følelse af Kulde forklares særdeles heldig af det varme Legems Berørelse med et mindre varmt Legeme. Kulde er nemlig den Tilstand, hvori Legemerne ved Varmens Afgang antage en større Fasthed; den er altsaa et Indbegreb af Forandringer i det Rum som Materien indtager: der kan ei tankes Kulde uden Afgang af Varme af det mindre varme Legeme vi sige dersor, det er foldt, naar den omgivende Luft be rover vort Legeme en Mengde Varme. Den kunstig Kulde frembringes ligeledes ved at forsøge Legemerne varmeledende Evner. Esterat Midlerne hertil ere omtalte forklares meget heldig Nytten af at forsøge Berøringen Punktern

Punkterne af de Legemer der skal frembringe Kulden — i denne Anledning ansøres den merkværdige Strid imellem Darwin Green og Gruber som beroende paa Spørgsmålet, om Lusten tiltrækker Varme fra de nærmeste Legemer eller blot optager Varme i sine Mellemrum. Forfatteren troer at begge Dele stree, og anbefaler til praktisk Brug den Erfaring, at fortyndet Lust er en god Varmeleder. Ovennævnte vigtige Spørgsmål syntes Anmeld. dog ikke herved ganske oplost; at Lusten ytrer Co-
extions-Kraft eller Sammenhæng med Varmen nægtes vel
ke, kun spørges, om Lusten har større eller mindre Sam-
enhæng med Varmen end denne sidste har med andre
gemer, har den mindre Sammenhæng med Lusten vir-
da ikke den ved mechanisk Udvidning fortyndede Lust
lde, blot ved Ligevægts Ophævelse? Lusten bliver
tere ved at børves Varme, og den tættere Lust blir
under lige Omstændigheder den bedre Varmeleder.

Maaden, hvorpaa Kulden virker paa det menneske-
Legeime, oplyses meget tydelig i den 3die Afdeling.
Hert Legeme med mindre frie Varme, eller ethvert
Legeme, vil, efter Ligevægts og Forvandtskabs
børve det menneskelige Legeime Varme under Be-
gen, Kulde formindsker dersor Legemets Indhold,
Omsang indskrænkes paa en physisk Maade, og der-
paaer en sandselig Hornemmelse, som om Legemet
rykket. Materiens større Fasthed er altsaa den
e Virkning af Kulde. Ved Delenes Indskrank-
ykkels Nerverne, der opkommer Smerte, Nerver-
stige Pirring forplantes til Hjernen, hvis Tilba-
ring røber sig i de vilkaarlige Muskler ved Skel-
hæsning, Krampe &c. Bevægelsen besvares, op-
ndelig, og Livet staar Fare, nemlig Hudnen og

198 Kjøbenhavnske Lærde Esterretninger

dens Kraftsystem trykkes, Hjertets og de større Blodkars Virksomhed forøges, der opkommer Huldbladighed (plethora) og Døden ytrer sig hos dem af sterk Bygning som Apoplexie, hos den Svagere derimod svækker Kulden Livsfunktionerne og Døden ytrer sig med Besvismelste.

Denne skarpsindige Forklaring hører dog neppe al Twivl. De, der antage Nerver som Grændsejlet mellem Dyr og Plante, troe maa ske at Kuldens Virknii blev endnu tydeligere, ved at betragtes efter dens samme Indflydelse paa det Dyriske og Plante-Livet; men Kulden før paa Nerven end paa dem organiske Contractilitet? hvis Irritabilitet udtsammes først? Svo ligger tildeels i Forsatterens Forklaring over Livets Gyndelser og Fremgang, alle Forklaringer synes at sten for, at det dyriske Livs Phænomener afhænge mere af organiske end dette af hint: er det ligedan i Henseend Kuldens Indvirkning? lidet Nerven og Hjernen blot indknebet Leje eller tabe de ved Udtæmpling af Deres Virremiddel og bringes derved til Uvirksomhed? Forsatteren har sørdes heldig oplyst det første, og Anledning forklaret Hudens Bygning, samt at den der kaldes Malpighs Net ikke er en blot Slimt men har sine Kar, hvis syge Assondring kan føra Trykning og Irritation i de fine Nervegrene og irritere Hjernen. Tabet af Incitament ved Vo Afzang og Nervens og Hjernens Forhold under Tab forklæses mindre tydelig. Hjernens Død ved flod af Blod eller Apoplexie hos den sterke og f. Død formedelst svækede Livsfunktioner hos den synes begge at være mulige Virkninger af Kulde giver Forsatt. Vink til at see det endnu fra er

Side; han siger nemlig (§. 103. d.) at den kolde Lust har samme Indflydelse paa Lungeblærens Overflade som paa Huden. Det forekom Anmeld. som om Kuldens dødelige Virkning stedse saaes tydeligst fra denne Synspunkt. Trykket af Kulden paa Huden og det derved indskrænkede Blodomloß syntes ham mindre farligt; Exempel af de Russiske Badehuse viser ingen saadan Virkning; den Badende stiger fra den mindre Varme paa den nederste Bænk til den paa Øverste Bænk forsyede Varmegrad, der sjeldent er under 100° Fahr. men ofte 120 til 130° denne Varme ombytter han ganske nogen og pludselig med stræng Kulde undertiden 0° Fahr. eller — 14° Reaumur. Forfatt. har og anmærket at Bonderne paa nogle Steder i Norge gaae med Klæderne aabne foran i Brystet i den strængeste Kulde; de uden bortfryse jo Hændet, Foddet og adskillige af Ansigtets Dele uden at Kulden yterer hin udbredte Virkning. Vanens Magt og det mindre Omloß af Blod i ommeldte Dele forklarer dog maaſke nogentes dette. Forfatt. oplyser Kuldens dødelige Virkning kuns med et historisk Exempel; nogle Skibbrudne udholdt i Kanalen ved Irland 23 Timer paa et Brag under Temper. af 30 til 33° Fahr. eller henved 0° Reaum., af 19 Mand døde 3. Denne Kulde bidrog uden Twivl under da værende Omstændigheder til disse Ulykkeliges Død, dog synes Anstrengelse, Hunger, Dødsangest at have bidraget det meste; Kuldens Indflydelse var maaſke her efter Forfatt. sindrige Inddeling (§. 110) kuns i første eller højst i anden Grad. Ved at sammenligne Virkningen af Middagshede, hvor Fahr. Therm. angav 87° i Skygge med den af Kulde, hvor dette faldt til $\frac{1}{2} 20^{\circ}$ fulgte Anmeld. i Heden Matched lig den efter Besvismælje, alt Levende søgte Skjul, allevegne herskede et

dsdelig Stille; den ommeldte Kulde derimod havde næsten modsat Virkning, der var et Slags forsøgt Virksomhed, den pludselige Overgang fra Varme i denne Kulde gjorde største Indtryk paa Lungerne. Den kolde Lufts Indflydelse formindskes vel som Forsatt. anmelder ved at aande blot gennem Næsen, dog siges tillige meget rigtig, at det forsøgte Kandedræt snart tvinger at indtage den større Mængde. Lungen er altsaa underfæstet den kolde Lufts meest umiddelbare Indvirkning, Kandedrættets Organer pirres, anstrænges, deres Incitabilitet udtømmes og, kan Blodet ikke erstatte Tabet, svækkes Lungens expansive Kraft. Blodets Omløb besværes og taber den forsonde Mængde Stofte, Hjernen mangler derved Pirremiddel, der opstaaer et Slags Sovn eller fuldkommen Hvile for det dyriske Liv, denne synes under visse Omstændigheder tillige at blive en næsten fuldkommen Hvile for det organiske Liv og da at faae Navn af Døreges Vintersovn eller Dvale. Fuldkommen Tab af Expansiv-Kraft dræber Lungen. Hjernens Pirre-Eyne og den dyriske Contracilieet forstyrres, Lungens Død bliver derved Aarsag til den almindelige Død. Anmeld. kan dog ikke endnu godtgjøre denne Forestillingsmaade med nosegagtige Undersøgelser og nægter ikke at Kulden kan virke Døden på den Maade som Forsatt. antager, kuns synes ham denne Fortclaring ej at være noje nok oplyst ved Undersøgelser.

I den 4de Afdeling oplyses Kuldens Pirre-Eyne meget noje ved Forseg. Frostkade forklares af Varmens Sammenhobning og den organiske Materies Svækelse paa det syge Sted. Varmen sammenhobes ved den standfede Uddunstning, denne er en følge af en partiel Ødelæggelse i de organiske faste Dele paa det syge Sted,
hvilket

hvilket oplyses af en lignende Virkning af Frost i Plantegemer f. Ex. frogne Frugter, den forsøgte Incitabilitet ved Frostskaden beviser desuden Svækkelse. Kuldens Pirre-Evne forklares end videre ved Virkningen af Queksolv i fast Tilstand anbragt paa Legemet, Virkningen ligner den af Sild, nogle andre Forsøg bevise det samme. Det folde Bad foraarsager Trykning paa Huden og Kar-systemet, hvorved Blodets Omløb indstrækkes. Hjertet og de større Kar anstrænges, Varme og Livsfunktioner vende herved hurtig tilbage i det stærke men langsom i det svage Legeme, og er Kulden heftig, udeblive de i det sidste aldeles. Det folde Vandts Virkning lader sig i visse Tilfælde maastee ej forklare uden som hurtig Forplan-telse af Nervernes Pirring ved Materiens større Fasthed f. Ex. naar det anbrage paa Underlivet standser Næsebløden. Asphyxie eller Pulsløshed aghjelpes ved koldt Vand paa det skindede Fosters Bryst; ligeledes har Forsatt-bragt en Skindød af umaadelig Drif til Live, og oplyser ved dette Exempel særdeles heldig Kuldens Pirre-Evne. Fahr. Therm. anbragt i den Skindødes Mund angav 70° , ved at skyte en Mængde Vand af 40° Temp. paa den Syges Bryst, yttrede Ansigtets Muskel Bevægelse. Denne igjentagne Behandling forsøgte denne og Aandedrættet begyndte, ved Gnidning over hele Legemet bragtes han endelig til Samling. Kulden virkede altsaa her som Incitament. Af adskillige beromte Lægers Forsøg bevises det samme. Kulden forholder sig endog som ethvert andet Pirremiddel i Hensyn til Vanens Magt, nemlig det maa gradvis forsøges, efter som Vanen svækker dets Virksomhed. Denne Afdeling sluttet med gjentagen Advarsel mod den Fordom at ansee Pirremidlerne som styrkende, altsaa ej at bruge koldt Bad uden Hensyn til

Legemets Beskaffenhed, med stedse med nojeste Forsig-
tighed.

De her anførte Forsøg synes at vise, at Kulden virker
før den organiske Contractilitet end Nervesystemet.
Musklene vare i uvilkaarlig Bevægelse hos den Skindøde,
sør han kom til sig selv eller før Hjernen blev skifket til
sin Forretning, dens Herredomme blev ikke synligt før-
end Legemet ved Gnidning fik den forudsøgne Varmegrad,
virkede altsaa det anvendte Virremiddel local Sammen-
trækning, der frembragte den følgende mere udbredte?
Kede Varme-Udvikling uden Hjernens Indflydelse? For-
satt skjonne Maade at forklare den i Nerverne ved Kul-
de opkomne Irritation af Delenes større Sammenhæng
oplyste uden Twivl Spørgsmalet endnu mere, hvis Ind-
flydelsen af Hjernens Tilbagevirkning (§. 103) kunde be-
stemmes noget nojere.

I den næste og sidste Afseling omtales de kjølende Læ-
gemidler, dog kun med Hensyn til denne Afsandlings
Ogenstand. Anvendelsen af kunstig Kulde troer Forsatt.
uden Twivl med Ret, at burde blive mere almindelig i Læ-
gevidenskaben, kaldt Vand er hidtil det betydeligste, dets
Virkning oplyses atter her sørdeles vel, ligeledes Nod-
vendigheden at forsøge Berørings-Punkterne samt Hur-
tighed i Anvendelsen f. Ex. ved Styrtebad. Dette syn-
tes Anmeld. dog ikke at stride mod den bekjendte Sæthing
at Vandet leder hedre Varmen end Lusten. Mod den For-
stating, at glødende Metal taber Varmen hurtigere i
Vand end i Lust, fordi Vandet i saa Fald forvondles
til Dampe, lader sig indvende, at Metallet ej behøver
denne Hede til Forsagnet. Den fugtige kaldte Lust, anmæ-
ker Forsatt., leder mere Varme end kaldt Vand, men
her manes uden Twivl under ulige Omstændigheder. Det
frosne

frosne Legeme brage i Bergrelse med Vand, beroer dette frie Varme efter Forvandskabs-Love, altsaa uden Twivl langsommere og mindre voldsomt end i lige Temperatur af Lust, den frosne organiske Materie lider desfor mindre Forandring ved at opse i Vand, ellers som det kaldes, skyde Is, end ved at udsættes for Lustens Varme.

Mogle mærkværdige Forsøg af Forsatt. synes at vise: at salt Vand er mindre varmeledende end det ferske af 10 Forsøg havde 7 dette Udfald. De have, som det synes, nogen Lighed med det af Rumford, nemlig at visse Legemer blandede, i ringe Mængde i Vand, formaae at svække Vandets varmeledende Egenskab. Forsatt. ønsker Lejlighed til at udvide disse Forsøg, for at uddrage mere sikre Resultater. Karhagen, hvorfor Styrtebad virke fortinlig, udvikles meget ejendomt af Vandets hurtigere Fordampning, hvorevæn en større Mængde af Legemets frie Varme bindes, hervaa grunde sig ogsaa tildeels de øvrige kjølende Midlers større og mindre Fortrin. Forsatt. slutter endeli Aftshandlingen med en skarpsindig Forklaring over Matden hvorpaa kjølende Midler lindre den steniske Feber, nemlig ved at besordre Uddunstningen.

Af nærværende Anmeldelse vil man omkrent see denne mærkværdige Aftshandlings Hovedindhold. De ma Forsøg den indeholder maa læses i Sammenhæng, man vil seet see, at Forsatt. har behandlet sin Gjenst med rig Erfaring. Den praktiske Anvendelse af Kule inciterende Kraft anbefales med sørdeles gode Grus og vil uden Twivl blive lige saa nyttig for Læger som er vigtig for Naturvidenskaben.

**

**

**

Universitetsbibliotheket som ved den til sammes Besvrelse nedsatte Commissions Omhuer, i Forhold til dets Indkomster, i de seneste Aaringer bleven anseelig forsøgt, har ogsaa i denne Tid erholdt et Legatum, hvis Værd og Beskaffenhed sees af efterfølgende, fra den hæderværdige Donator til disse Bladé indsendte,

"Fortegnelse over mine epegetiske Haandskrifter, som efter min Død overlades, som et Legat til Universitetsbibliotheket i Kjøbenhavn."

I. Kritiske: a) Exercitatiuncula in versionem græcam LXX seniorum, qua hauc in selectis locis per integrum V. Tti. codicem cum hodierna textus hebræi lectione comparandi, illustrandi, critice dijudicandi, et, sicubi illa ab hac discesserit, hujus discrepantiæ rationem qvodammodo impervigandi periculum quantulumcumque facit Georgius Stauning.

4to. 84 Sider.

Samme Forsøg paa Dansk i samme Bind, noget udførligere.

b) "Forsøg til Sammenligninger af forandrelige Læsemåader hos de 70 Fortolkere, hvorudi disse afvige fra den sædvanlige trykte hebraiske Text, samlede og med nogen kritisk Bedømmelse ledsgagede; tilligemed en Indledning om disse Fortolkere, og deres Oversættelse," ved J. Stauning. 4. Indledn. 84 Sider, Forsøget 178 Sid.

Epegetiske:

A. Over det gamle Testamente:

1) Første Mosebogs Historier, oversatte i et bog af J. J. Hess' "Geschichte der Patriarchen"

og hans Skrife "vom Reiche Gottes" ved J. Stausning. 4. 355 Sider.

2) Samling af oplysende Anmerkninger over det G. Test.

forste Deel over de fem Mosebøger. 4. Forerindring og Indledning LXXIX Sid. Anmerkn. 296 Sider.

anden Deel over Josv. Domini og Ruths Bøger. 4. uden Siderat.

tredie Deel over Samuels Bøger. 4.

sjerde Deel over Kong. Kronsik. Est. Nehem. og Esth. Bøger. 4.

fynte Deel over Jobs Bøg.

fjette Deel over Psalmerne og Salomons Bøger — er begyndt med Anmerkn. over nogle af Psalmerne — fortsettes, saalænge Gud forunder Legems- og Håndskræfter.

B. Over det Ny. Testamente:

1) Samling af oplysende Anmerkninger over det N. Ts. Bøger:

forste Deel: udforslige Anmerkninger over Matth. I-XVI Kapp. 4do. 546 Sider.

anden Deel: kortere Anmerkn. over de 4 Evangelist. og Apostlernes Gr. 4. 435 Sider.

tredie Deel: — over Brevene til de Romere, Korinther og Galater. 4. 419 Sider.

sjerde Deel: over Brevene til de Epheser - Ebxer. 4. 480 Sider.

fynte Deel: over de almindelige Breve og Aabenbaringens Bøg. 4. 342 Sider.

2) Tillæg til disse Anmerkn.

a) Anmerk-

- a) Anmerkninger over Chrifſi Dods, Begravelses, Opstandelses og Himmelſarts Historie efter de 4 Evangelifter — et omarbejdet Udtog af G. Less's "Auferſtehungsgeschichte Jesu". 4to 272 Sider — tilligemed et Tillæg af 4 offentlige Læſter over Jesu Opstandelse og Himmelſarts Historie, udarbejdede efter disse Anmerkn. 64 Sider.
- b) Særskilte Anmerkn. over Pauli Breve — udvalgte af sal. Biskop Blochs Oversættelse af og Anmerka. over "Pauli 14. Rækſcript." 4. 347 Sider — men ikke endnu ganske fuldendte.
- c) Bejledning til, ved Anmerkninger at oplyſe og forklare de i den forordnede Lærebog forekomende bibelſke Beviisſteder. 4. 605 Sider.

III. Etvende andre Haandſkrivter:

1) Berænkninger over Forandringer og Forbedringer i Kirkesorretninger. Herved findes i samme Bind etvende Fragmenter.

- a) Anmerkninger til den Västholmſte Liturgie.
b) Bemod - Udbrud over min afdøde anden Hustru Anna Halegaard — 4.

2) C. Osten Niebuhrs Beskrivelse over Arabien — oversat 1773 af J. Stauning. 354 Sider.

Og skal denne Fortegnelse ſtøde være et gjeldende Dokument, hvorefter Kommissionen efter min Død behageligt kan affordre mit Skrævboe disse Haandſkrivter, ligesom de og ſkulle vorde betegnede med Bogstaverne U. B.

Stege den 9de Febr. 1804.

J. Stauning.

Den

**

**

**

Den danske-norske Lovkynighed i en sammenhængende Lærebogning til fuldstændig juridisk Haandbog for Enhver der ikke selv er Jurist.

Paa et Værk under ovenstaende Titel og forfattet efter den Plan den viser, indbydes herved til Subskription. Det er vel ikke nødvendige at udbrede sig vidtligst over dets Gavnlighed for enhver, hvis Fag Lovkynigheden ikke er. Skulde det behøve Beviser at det er gavnligt at kunne vejlede sig i de borgerlige Forhandlinger der alle angaae timelig Belfærd? Men i hvor mangfoldige saadanne Tilsælde er ikke den lovkyndige Borger i Forlegenhed. At gaae uden Raad er voveligt; det gode og sikre er dyrt; det flotte og usikre er endnu dyrere og mere als mindeligt. Det er vel ikke heller sjeldent at det lovkyndige Raad er mere afpasset efter dens Farv der giver det end efter dens der modtager det. Folgen af denne vinsesøge Ledelse er aabenbar: det forhadte Onde, Processer.

Dersom og blot egentlige Lovkyndige afgave sig med juridisk Raadgiverie, men Antallet af de andre er ikke lidet, og Folgen, for hver enkelt som for det hele, ogsaa her den samme.

Jeg vil gjøre dette Værk til en juridisk Raadgiver som enhver i mædende Tilsælde kan adspørge; det skal indeholde Udviklingen af det Meste, og Grundene for Alt, saa at den Tænkende kan ved Hjælp af disse sidste bestemme sin Ret og sin Pligt endog i Tilsælde som ikke ere berørte, thi at finde her alle, venter vel ingen. Den Lovkyndige, han være Embedsmann, Handlende, Haand-

verksarbejder, eller anden, Byindvaarer eller Landmand, skal da ikke behøve at overlade sig vilkaarlig til Trettebygents egennyttige øfse endog vankundige Ledelse.

Værkets første Egenskab skal blive den, som Opfyldelsen af denne Hensigt uomgjengelig fordrer: Paalidelighed. Jeg skal ansære vore Kongers egne Ord; hvor de ere twivlsomme, de Lovkyndiges Meninger; og, mellem disse, naar Fortrinligheden er bestemmelig, lovhjemslede Grunde.

Efter dette Anlæg skjønner Enhver let at jeg ikke nojagtig kan bestemme forud Værkets Grendser.

Det vil, efter et Omtrent, kunne komme til at udgjøre et Par fulde Bind, eller noget over, da jeg og vil legge an paa Fuldstændighed. Prisen er den sædvanlige: 3 Skl. Arket paa Trykpapir, og 4 Skl. Skriva-papir. Subskribenterne erholde de sædvanlige Fordeler.

Planen erholdes og Subskription modtages hos de Herrer Thoring & Colding, Boghandlere, paa Bors-sen No. 3 Litr. A.

Kjøbenhavn d. 8 Jan. 1804.

M. Sagerup.

Kand. i Forf.

Nedigeret af Professor A. Uyerup, og trykt og
forlagt af Bredrene Verling.

Antifritie

i Anledning

af de lærde Esterretninger for 1803. No. 48 og 51.

Det har behaget Hr. Justitsraad N. Skov, i No. 48 og 51 af disse Esterretninger s. A. at meddele Publicum en Recension over mit Skoleprogram, Argumentum Choephorarum Aeschyli &c., der vist nok alle Maader er original, men hvorfra man dog bør haabe, at den danske Literaturs Genius vil bevare os for Copier. Dersom jeg kunde ansee Fleerheden af den lærde Tidendes Læsere for aldeles kydige i det Æmne, her omhandles, vilde jeg have funnet tie til denne Bedsmimmelse, der for Saas danne indeholder sin egen Gjendrivelse; men, da det Modsatte vorde være Tilfældet, og Mængden, overkastet af Recensentens afgjærende Tone og hans høje Phraser om sit eget Ejerc Jeg, let kunde fristes til, uden videre Undersøgelse, at troe ham paa sit Ord; saa byder min Ære og min Embedsstilling mig, at tage til Gjenmæle.

I.

Det er een af Recensentens første Ankeposter, „at jeg, ved at give Indholdet af Wschylusses Choephorer og Euripidesses Electra, ikke har inladet mig i æsthetiske Betragtninger over disse Digtieres forskjellige Maneer og Aand, i Stykkernes forskjellige Deconomie, Fabelens og Charakterernes forskjellige Behandling, og at der altsaa i dette mit Arbejd ej egentlig er noget Gjenstand for Kritisit.“ I min academiske Disputats for Graden, under

Titel: Electra tragoeadia Sophoclis cum Choephoris
 Æschyli et Electra Euripidis composita &c., Kjøbenhavn
 1795, 91 S. 8vo., har jeg anstillet en saadan æsthetisk
 Sammenligning ej alene mellem de tvende her nævnedes
 Digtere, men imellem alle 3 Tragikere, Æschylus, So-
 phocles og Euripides. Som Ledetraad for mine Betrages-
 ninger over disse Digteres forskellige Behandling af eet og
 samme Æmne, fremsatte jeg Indholdet af Sophoclesses
 Electra. Et ligesaadant Indhold vilde jeg ogsaa have
 givet af de tvende andre Sørgespil; men, da min Afhand-
 ling allerede var temmeligt vidtstig, saa udelod jeg det.
 Dette Indhold er det, som jeg nu lød trykke i mit Pro-
 gram, der i denne Henseende skulde betragtes som et Til-
 læg til min Disputats. Denne Disputats er udkommen
 siden Recensentens Tilbagekomst fra sin Udenlandstrejse;
 dea nævnes S. 3 i det recenserede Program, hvor det ud-
 trykkeligen siges, at den indeholder den omtalte Sammen-
 ligning. Og desuagtet bebrejder Recens. mig, at jeg ikke
 har anstillet denne Sammenligning. Hvad Navn fortjæ-
 ner denne Fremgangsmaade?

2.

Recensenten savner dernæst en Indledning til den i
 Programmet meddeelte Oversættelse af anden Act af So-
 phoclesses Electra, hvilken han fortæller, „at Oversætte-
 ten har fundet for godt at udelade, uagtet den var høj-
 ligen nødvendig.“ I Maanedskriften Minerva for 1797,
 1 Bind, S. 291, er indrykket min Oversættelse af første
 Act

Act⁴⁾; hvortil i Programmet er henvisst S. 3 og S. 20. Men ej første Acts Læsning er den bedste og naturligste Indledning til den anden Act? Recens. fortæller isvrigt i Anledning heraf, „at han selv, førend han begav sig til Oversættelsens critiske Prøve, havde maattet forsatte en saadan Indledning, hvilken ikke har kostet ham megen Umag, da de græske Tragikere i en lang Række af Aar have været hans Moerskabslæsning. Hr. Justitsraaden synes her, som paa flere Steder, at have glemt den hos hans Stobæus bevarede Sentense: οὐδεὶς ἀκριμα Φορτίνος, ὡς ἐ καθ' αὐτοὺς ἐπανεῖται, som Quintilians: nulla tam odiosa oratio, quam sui ipsius laus, burde have bragt ham i Erindring om.

3.

Førend Recens. begiver sig til den egentlige critiske Prøve af min Oversættelse, sælder han denne almindelige Dom over den, „at man ikke egentlig i det Hele kan falde denne Oversættelse set, da den paa de fleste Steder udtynker Meningen og Tankegangen, men at den dog er langt fra at udesmme Originelen“; og her synes Recensenten, paa sin Vis, at lade Maade gaae for Rec. Mindre naadig er han derimod siden, naar han, S. 813, er saa artig at sige: „at man, ved at læse den hele Oversættelse, letteligen funde falde paa den Tanke, at Oversættelsen

* 2

sætteren

⁴⁾ Denne Oversættelse af første Act er recenseret i disse Esterretninger, 1797, No. 31, S. 491, paa en Maade, der ej funde afferette mig fra Fortællelsen.

etteren skriver Gamber, for under dem at skjule sin Uformuenhed til at trænge ind i Digerens Hånd", eller S. 816 meddeler mig „det velmeente Raad, nojere at studere mig ind i Digerens Hånd, førend jeg fortsætter dette Arbejd". Hvorvidt disse forskellige Domme rime sig sammen, overlader jeg til Læserens Logik; hvorvidt de ere rigtige eller ej, vil sees, naar jeg faaer fremsat min Besvarelse paa hans detaillerede Kritik, i hvilken dog vel Præmisserne til disse Domme maa indeholdes. At skrive Gamber, for at skjule sin Uformuenhed til at indtrænge i en Digers Hånd, er mig ellers en snurrig Idee. Dog, man veed, at Recens. er en Elster af paradoxe Meninger.

4.

Til Recensentens almindelige Domme og Anmærkninger høre endnu disse hans Ord: „at man, dersom dette Sørgespil opførtes her paa Theatret i den Dragt, hvori det fremstilles i min Oversættelse, sikkert kunde regne paa, at høje og lave, cultiverede og ucultiverede Tilskuere vilde plages af Rjedsommelighed, og vist ikke udholde det mere end eengang". Heri er jeg fuldkommen enig med Recens.; men jeg vover tillige at paastaae, at det Samme vilde blive Tilfældet med enhver Oversættelse af et gammelt classisk Drama, om Oversættelsen saa var af Recens. selv. Og hvorfor? fordi vi hverken ere eller skulle være Grækere eller Romere: man mærke vel, at jeg her taler om Oversættelse, og ej om Omarbejdelse. Denne Idee, at opføre et græsk eller latinist Drama paa

Thea-

Theatret i vo're Dage, har jeg ellers engang før beundret i en Recension over den afdøde Mathies Oversættelse af Terentses Andria, om jeg mindes ret, i kritisk og anti-kritisk Journal og, saavidt jeg kan erindre, af Secretair Eckard. Jeg drømte da mindst om, at Hr. Justitsraad Schov skulde faae mig til, anden Gang at lee over denne Ensfoldighed.

5.

Forinden jeg endnu tager fat paa den detaillerede Critik over min Oversættelse, være det mig tilladt at gjøre opmærksom paa en Synderlighed ved Formen af denne Recension. Recens. har nemlig først leveret den græske Text af det Fragment, han for Alvor havde i Sinde at gjennemgaae, og hvortil han havde valgt Be-gyndelsen af anden Act, B. 516-557: derpaa leverer han min Oversættelse af samme Fragment: siden gaaes baade den græske Text og den danske Oversættelse etter igjen, da de begge, til Beslejdning for den detaillerede Critik, efter stykkevis astrykkes. Dette er virkelig en egen Opfindelse af Recens., og en ny Maade at fabrikere lange Recensioner paa, som, ved Tilsætning af en pannus unus et alter, late qvi splendeat, s. Ex. Indskydelse af en Stump homeriske Paralelismen, Fremstættelse af et interessant psycologisk Spørgsmaal eller en brillant paradox Mening &c., modtager en endnu større Fuldkommenhed. Og, naar nu den store Hob, der forgives besd sit Hob ved med τυπτω og τιδημι, foruden denne Stads seer alt

det Græst, Recensentens Critik er fuldt med; naar den henrives af den høje Tone, hvori han taler, og hører om hans „Dannelsse ved episke, lyriske og sceniske Digttere og hans Humanisering ved den fineste Selskabeligheds-Aand i utvungen Omgang med Grækenlands ødleste og største Mænd;“ saa er der ingen Tvivl om, at den vil forse sig over hans store Lærdom, og udkaae ham til sit Drakel. Recens. sluttede sin Recension med et saakaldet velmeent Raad til Oversætteren. hvilket allerede er onført. Det er Oversætterens Pligt, at gjengelde denne Artighed, og han haaber dersor, at Recens. tillader ham at bede, at han alvorligten vil tage sig til Hjerte den gamle Quincians Kloge Advarsel: qvi stultis eruditi videri volunt, stulti eruditis videntur.

6.

Jeg iser nu, for at forforte denne min Anticritik, forbi den hele følgende Declamation fra S. 757-764 og S. 801 806, hvis Indhold er Sagen vel saare lidet vedkommende, og skal, saa fort som det er mig muligt, bersetre den egentlige detaillerte Critik, hvis Ugrund jeg haaber, tilfredskillende at skulle lægge for Dagen.

B. 516.

At oversætten skal være urigtigt oversat ved sværmede, og at det burde været givet ved fri, løs, paa egen Haand, er Begyndelsen til Recensionens detaillerede Critik. Recensenten veed altsaa ej, at Ordet sværme, som her

her ej skal tages i psychologisk Forstand, i det danske Sprog indbefatter Begrebet af misbrugt Frihed, altsaa netop det, som han selv siger at være det græste Ords Nemmerselje. Forskjellen bliver da, at soermende er et ædlere, foligeligen mere poetisk Ord end de af Recens. foreslagne platte Hverdagsord.

B. 518.

Her maa *Ivgæur* ej gives ved for Borgens Port; nej, det skal hedde, uden for denne Bolig, og det fordi Ordet Borg „maler for Recens. alle de Ruiner af Middelalderens Ridder- og Røverborge, undertiden med Muskets- og Kanonhusker, som han hist og her saae paa sine Rejsen i Tydkland.“ At Ordet Borg er et godt gammelt danske Ord, som betyder Slot, hvorfaf vore Slotsnavne, f. Ex. Christiansborg, Amalienborg o. s. v., have deres Oprindelse, er vist ej Mange af dette Blads Læsere ubekjende; og at ethvert af disse Ord maa kunne bruges rigtigt om et Palais som Agamemnons, vil vel ingen drage i Twivl. Om Recens. phantastiske Syner vil eg slet intet sige; thi jeg føler her: difficile est satyram on scribere.

B. 519.

Endser skal, efter Recensentens Mening, ej være non lykkelig Overfæstelse af *εὐτέρην*. Jeg maa spørge, hvore? thi Recensentens Dadel synes intet Hensyn at have til dets Værd som dansk Ord, hvilket jeg gjerne til-

faaer, at jeg ikke har alt for høje Tanker om, **Skjondt**
Ordet nu er almindeligen ført i Brug i Sproget.

B. 520.

Skjondt Recensenten vil have $\pi\alpha\pi\tau\alpha$ ved her forklaret
ved qvamvis, er og bliver det dog paa dette Sted men,
som jeg har oversat det ved, og som det saa mange Ste-
der betyder. Recensentens Forklaring indeholder sin egen
Critik, da den medfører en videlæstig Ellipse, som min
ej trænger til.

$\pi\alpha\lambda\omega$ er vist nok her Recensentens $\pi\alpha\lambda\omega\ni\pi$; men
enhver, som har Øjne, vil let se, hvorsor jeg har overs-
sat $\pi\alpha\lambda\omega \pi\gamma\sigma \pi\alpha\lambda\omega$ ved overalt til Alle, og ej ved
ofte til Mange, ligesom det ogsaa er tydeligt, at Me-
ningen bliver den samme.

$\pi\gamma\sigma \pi\alpha\lambda\omega$ vil Recensenten have oversat ved Mæng-
den, Almuen. Han burde vide, at det i denne Be-
skæftelse skulde have Articlen, da $\pi\alpha\lambda\omega$ betyder Mange, men
ej $\pi\alpha\lambda\omega$ Mængden, vulgus.

B. 522.

Geg har oversat $\sigma \pi\alpha\pi\tau\alpha \pi\alpha$ ved dig saavelsor
dine. Recensenten forklarer $\pi\alpha\pi\tau\alpha$ rigtigt ved $\pi\alpha\pi\tau\alpha$
 $\pi\pi\gamma\mu\pi\pi\tau\alpha$, dine Ulykker. Afsigelsen er ubetydelig.

B. 523-527.

Bed dette Sted anmærker Recensenten, ud at
nævne, hvad han siger til, at „dersom Sophocle-
sigen

Ketigen havde frevet saaledes, vilde han have forsyndet sig mod den gode Smag.“ Dersom jeg rigtiger fatter Recensentens Mening, gaaer hans Dadel formodentlig ud paa de tvende Udtoky, **Skjelde** og **Skjeldsord**. Jeg maa dersor anmærke, at Ordet **Skjelde** betyder ej alene, som Recensenten maa have troet, **udskjelde**, men ogsaa, **skjende** paa een; for hvilken bemærkelse jeg tillige har Badens Autoritet i hans Lexicon. I denne sidste Betydning har jeg brugt Ordet, og i denne troer jeg ikke, at det sonder mod god Smag, men fuldkommen udtømmer Textens *xanws λεγειν*. Og, hvad Ordet **Skjeldsord** angaaer, da mener jeg, at, naar Sophocles ej har været bange for, at lade Electra kalde sin Moder en Morderstue og Negiths Frille, saa kan det vel heller ikke være usæmmeligt, at han lader Clytemnestra kalde disse Udtoky **Skjeldsord**. Enhver vil og let indsee, at Oversættelsens: „dig jeg **skjelder**, thi **Skjeldsord** jeg af dig hver Stund maa høre“, til Textens: *xanws de σε λεγειν*, *xanws κλυστα προς σειρα Γαρα*, gjetne kan bestaae ved Siden af Recensentens: „jeg tiltaler dig haarde, fordi jeg af dig ideligen maa høre ubehagelige Ting“. Skulde Recensenten med sin Anmærkning have haft andet i Sinde end disse Udtoky, forstaaer jeg ham ej, og „hvad man ej forstaaer, det kan man, som De veed, ej heller svare paa“. Jeg vil her medtage Recensentens Anmærkninger til V. 532-533 og V. 549, fordi de ligeledes grunde sig paa en sonderlig Sammenblandelse af det **Sommelige** i Almindelighed og det **Sommelige**, som den sceniske Digter har at

tagtage. Paa det første Sted dadler Recensenten min Oversættelse, som han ej har behaget at ansære til Læserens Efterretning, fordi jeg blot har angivet Meningen af Textens Udtryk, hvorfra intet sædeligt Øre, som Recensenten ogsaa selv synes at tilstaae, vilde fordrage en ordret Oversættelse. Skulde man troe, at den fine og delicate Herre, der i den næstforan ansærte Anmærkning talede om at forsynde sig mod den gode Smag, saa strax efter og saa groveligen selv skulde forsynde sig ej alene mod god Smag men endog mod Velanständighed, ved at ville have Textens: ὀν̄ ιτον̄ καμων̄ ἐμοι λυπης, ὁτ̄ ἐσπειρ̄, ὡστεον̄ η τιντεστ̄ ἐγω, nærmere oversat end jeg har troet at burde gjøre, da jeg gav det ved: „din Søster, som han ikke med Modrens tunge Hødselsmærter avled“. Paa det andet Sted, hvor jeg har oversat: „derfor min Daad jeg ingenlunde angrer“ ansører Recensenten Stedets Aand med de Ord: „i hvad der er skeet, har jeg intet at beskære mig, eller, med hvad der er skeet, føler jeg ikke den ringeste Utilsredshed“. Saaledes altsaa skal Sophocles oversættes „i reen og simpel Prosa“. Stakkels Sophocles! Recensenten tilføjer, „at han tilsyns ej har vidst, at man om Bolsekab og Mord kunde bruge Ordet Daad“. Virkelig? har Recensenten ikke før vidst, at saa ublu og fræk en Quinde, som Clytemnestra, der flere Gange fremstiller sin Mandes Mord som en vriselig Gjerning, hvorved hun blot havde været et Middel i Retsfærdighedens Haand, om denne Handling kunde bruge Ordet Daad?

Daad? Wel! Recensenten lære da heraf, hvad enhver
genkende Læser uden Vankelighed vil have vidst!

V. 528-533.

Bed Oversættelsen heraf, i hvilken *dixi* er givet ved Retsfærd, anmøkes i Rec. sædvanlige kjække Tone: „Retsfærd har her intet at gjøre; *dixi* er Gudinden Nemesis“. Saa? Man seer let, at Recensenten endnu hænger ved den gamle almindelige Forestilling, hvorefter Nemesis alene gjøres til en Henvne og Plage-Gudinde, og som hidrører fra Hesiods Theogonie V. 217 ic. Men, havde Recensenten enten lagt Mærke til, at dette Sted baade af Rhunkn og Heyne ansees for uægte, eller erindret sig Hesiods Erga V. 183, hvor *Ἄρδως* og *Νεμεσίς* forlade Garden, kjede af dens Laster, eller kjende Herders Udvikling af det Begreb, som senere baade lyriske og dramatiske Digttere have forbundet med Nemesis-Begrebet (Herders først. Blåt. 2 Th.); saa vilde han have vidst, at, ligesom *dixi* er den personificerede Retsfærdighed, Retsfærdsgudinde, i hvilken sidste Betydning Sammenhængen viser at Ordet er brugt hos mig, saaledes er Nemesis paa mangfoldige Steder ikke andet end den personificerede stræffende Retsfærdighed, og at *dixi* og Nemesis i Crunden kunne udtrykke de samme Begreber med ubetydelige Modificationer. Jo nojere man saaledes lærer at kjende Recensentens detaillerede Critik, desto mere fristes man til at troe Recensenten paa hans Ord, „at de græske Tragikere

gikere have været hans Moerskabslæsning; thi den, der havde studeret dem for Alvor, vilde neppe meddele saadanne Oplysninger til dem."

V. 534.

Recensenten dadler her Udeladelsen af *παν* i min Oversættelse, hvilket Ord paa dette Sted er meget langt fra at være saa vigtigt som Recensenten vil gjøre det til, og hvis Udeladelse ingen vil kunne savne. Ligesaa ubetydelig som denne Critik er, ligesaa ubetydelig er den til V. 541, V. 551 og V. 557, som jeg derfor vil afgjøre med det Samme. Paa det første af disse Steder dadles Oversættelsen af „de Forældre, der hin Søfrig voldte“, fordi Digteren ved *ης* tilregnede denne Helena Krigens-Aarsag. Var ikke i Grunden Menelaus ligesaa meget Aarsag til Krigen som hun? Havde han ej villet have hende tilbage; havde han ej villet hævne sig over hendes Hortsørelse: hvad havde der da blevet af Toget? Ellers tillægger jeg gjerne, at *πλεις* rigtigere ville været oversat ved Søetog end Søfrig. Critikken over det andet Sted indeholder sin egen Critik. Min Oversættelse: „men, tykkes dig, jeg Uret har, du domme retsindigt; last mig da her i mit Paahør“ forbedrer Recensenten saaledes: „men, dersom du synes, jeg har Uret, saa viis herest blot den Retfærdighed, at du dadler andre nærværende, ikke fraværende“. At jeg har udtrykt den abstracte Gætning, der i Dansk ej kunde andet end blive plat,

plat, som man vil kunne se af Recensentens Oversættelse, in concreto, kan neppe regnes mig til Last. Og hvem kunde det vel være, som Moderen besaler sin Datter æ dadle i sit Paahør, uden Clytemnestra selv, som V. 520 klager over, at Electra før havde bagtalet hende i hendes Graværelse? Enhver maa see, at Meningen af τοις πελασ er οὐα πελασ. Paa det tredie Sted kan Recensenten ej finde andet at udsætte paa, end at, „arg at høre”, ej ganske udtømmer Digterens Ord. Maar man sammenlign dette med Critikken til V. 518, V. 519, 520 og 522, kan man ej undgaae at tænke, at Recensenten har været meget forlegen for at finde noget at dadle, siden han har funnet nedslade sig til saadanne Ubetydeligheder.

V. 539.

Det er omtrent her, Recensenten figer, „at Over-sættelsen skal være temmelig rigtig, indtil V. 541, hvor han savner en Anmærkning under Texten om, hvem de to Menelai Børn vare“. Altsaa er en Oversættelse urigtig, fordi Recensenten savner en Anmærkning under Texten! After en paradox Talemaade! Sovrigt dadles Oversættelsen af παιδες διπλοι, fordi Recensenten mener, at π. d. ej bemærker to Børn men Twillinger, og han af dette Udtryk slutter, „at Sophocles har været blandt de Digtere, som have antaget dem for Twillinger, hvilket der var andre, som ej antage“. At παιδες διπλοι kan betyde το Børn, og være brugt istedetfor π. δυω, det kan ingen

i denne

i denne Sag Kyndig omtvistel. Ogsaa er det meget naturligere, at Clytemnestra tanker paa Menelaus' og Hele-
nas Børn som to Børn end som Twillinger, en Om-
stændighed, der intet har her at giøre. Jeg troer derfor
ikke, at dette Sted kan foranledige nogen sikker Slutning
til Afgjørelsen af det vigtige Spørgsmaal, om Sophocles
har antaget disse Børn for Twillinger eller ej, og jeg paa-
staar i alt Hald, at π. d. her bør oversættes som jeg har
oversat det.

V. 542.

„Mon Hades hellere da vilde fluge just mine Børn
end hendes“. Skal efter Recensentens Mening være „en
uødel og urettig Oversættelse af Digterens ædle og tragiske
Sprog“. Hvad Urigtigheden angaaer, da har Recensem-
ten neppe bevist det allermindste med sin Ellipse af *wste*;
og hvad det Uødele angaaer, da troer jeg neppe, at So-
phocles kunde tale meget anständigere om en Person som
Hades. Hvorledes forklarer Recensenten ellers *dαιος θεος*
i en om Hades passende Figur? Paa anden Maade kan
heller ikke hans Critik over dette Sted: „mon din Fader,
den Nidding, elsked blot sin Broders Børn og ikke
mine?“ besvares. Hvorledes vil Recensenten oversætte
det, for at undgaae den Svaghed, han behager at tilslagge
min Oversættelse? Det er ret Skade, at Recensenten her
ej har meddeelt sin egen Oversættelse heraf, som han
ellers plejer.

V. 548:

V. 548.

Oversættelsen af dette saakaldte „herlige Sted, der er det højeste Trin i Clytemnestras Rhetorik, og som med en passende Mimik og riktig Declamation maa have gjort en ypperlig Virkning“ er: „det sagde og den Dræbte, fik hun Møle“. Men denne Oversættelse er Recensenten ej god nok: Aanden af Stedet er, siger han, denne: „hvad jeg her har sagt, vilde og huin Oposfrede sige, kunde hun tale.“ Man vil ligesaalidet kunne begribe, hvor alt det Rhetoriske og det Meget, som maatte blive Gjenstand for Mimik og Declamation, saa fortrinligen ligger i dette Sted, som, hvorledes en Mand ikke skammer sig ved at komme frem med saadan Critik.

V. 552-553.

Heraf skal Oversættelsen „heller ikke være ganzt rigtig“, og til Beviis paastaaer Recensenten, at *ειτα* skal betyde estersom, og ej, som hos mig, derfor. Enhver, som har nogen græst Læsning, veed, at *ειτα* aldrig kan have den Bemærkelse, Recensenten tillægger det; og jeg tilstaaer gjerne, at jeg ikke havde ventet mig af Recensensen saadanne Beviis paa Ukyndighed, som han paa flere Steder i denne Recension har givet.

Af denne Bestaffenhed vare da Præmisserne til Recensentens for ansorte almindelige Dom over min Oversættelse

sætteses Værd. Resultatet overlader jeg gjerne til Læseren selv at uddrage. Dog vil Recensenten, haaber jeg, ikke undres over, at jeg til Slutning beder ham vise, om han selv er i stand til at frembringe en bedre Oversættelse end den, han saa gjerne har villet nedrive. Og jeg opfordrer ham deraf herved til, enten i dette Blad eller i Minerva, at levere en Oversættelse af eet af de af mig oversatte Steder, hvortil jeg, med samme Ret, hvormed han valgte det Fragment, han i sin Recension vilde gjennemgaae, opgiver ham V. 681 til 763, indeholdende Pædagogens Berekening om Orests foregivne Død, der bedst raaler at læses udenfor Sammenhængen. Ved at sammenholde vore Arbejder, vil Publicum, der er over os begge, bedst kunne dømme os imellem.

Kjøbenhavn, den 18 Januarii 1804.

E. Lang Wissen.

*Os. Kjøbenhavnske 2021
lærde Efterretninger*

for Aar 1804.

No. 14.

Forelesninger over Shakspeare, og hans Sørge-spil Macbeth af L. C. Sander Prof. (hvori tillige findes en Oversættelse af dette Sørges spil ved Sander, og [Hexestenerne ved] Rahbek, der kan faaes særligt) Rbh. 1804 paa det gyldendalske Forlag, hos S. Popp, 672 S. i 8. foruden Fort. 14 S.

Sikke lettelig har nogensinde vor Litteratur modtaget et Original-Verk, af æsthetisk Indhold, der i Vigtighed og Omfang kunde sættes ved Siden af nærværende; og det er den gyldendalske Boghandling til sand Ere, at den under nuværende — for Bogafhæftning ikke gunstige — Conjecturer, har vovet at skænke os et Skrift, som skjondt efter sin Natur skikket til at være alle dannede Menneskers Læsning, dog, da det er for stort til at blande igjenem ved en Pike Tobak, og af for tankerigt Indhold til at blive en Modebog, maaske vil komme til at oppebie en humanere Tidspunkte, for at finde den Åsætning, og Modtagelse, det fortjener. Hvad Selvfabet til de skjonne Videnskabers Forscimmelsse angaaer, som Hr. Fors. i sin Fortale troer at skynde Taksigelse, Fordt de have undrestillet Verkets Udgivelse, skjondt

de bedømte enkelte Gjenstande, f. Ex. den franske Tragedie, og Shakspeare selv fra en anden Synspunkt, da voer Recens., der ligesom Forf. selv har den Øre at være Medlem af dette Selskab, i denne Anledning — dog naturligvis kun i sit eget Navn — at erklære, at om end Selskabet — hvilket han omtvivler af det collective at være udtret, skjønt det vel kan være enkelte Medlemmers Mening, blandt hvilke Recensenten ikke vil fragaae tildeels at være — om det hele, eller om betydelige Dele deraf, var af andre Tanker, kunde det dog umueligen andet end ynde, og ønske at fremstille en Undersøgelse, der bærer Præg af saamegen Aand, Tænk-somhed, Lærdom og Flid, en Undersøgelse, der om den ikke umiddelbar allevegne antoges at føre til den absolute Sandhed — hvis ellers denne i slike Materier er saareede at finde — dog ustridigen maatte lede dertil, da den er anstillet med ligesaamogen Indsigts som Omsorg. Dog — det er Tid, at Recensenten gaaer over til Værkets egentlige Indhold.

Nærværende Skrift er et Resultat af Forf. Forelæsninger paa det pædagogiske Seminarium i Vinsteren 1801-2, og skulde, efter hans Idee have strakt sig over Shakespeares øvrige Arbejder, og saaledes skænket hans Tilhørere et lige saa udstrakt som vigtigt Kjendskab til denne store Menneskemaler; sed — fatal invideruet; end ikke en anden nærmere Forsættelse af hans Plan, en Sammenligning af dette Stykke med de i en vis Henseende beslægtede Sørgespil, Evalds Balder og Schillers Wallenstein have de undet os; dog — Recensenten har endensteds sagt det: lad os først fortjene det, vi have faaet, ved at skjonne derpaa, inden vi driste os til at flage over, hvad vi ikke have faaet.

Det hele er inddelt i tre og tyve Forelæsninger, som vi Stykkevis ville gjennemgaae. I den første gjør han Næde for sin Plan, og de Grunde, hvorfor han til Forelæsningsæmne for Philologer (bedre kaldte man dem vel Humanister, da det pedagogiske Seminarium er mere end et blot philologisk især i Ordets almindeligste Forstand) har valgt Shakspeare, denne Kjæmpe blandt alle dramatiske Digttere; thi — siger han — findes der i den skjonne Litteratur en mere mærkværdig og frappant Contrast, end netop den mellem Sophocles og Shakspeare, mellem dette yderst simple, højtidelige, lyrisktragedie Théater, som Eschylos har grundfæster paa Religion, og almindelig Nationalinteresse, og denne uhype romantistgothiske Bygning, som Sh. k. speare opførte paa Ruinerne af gamle usle Mysterier? Hørf. troer altsaa ved at gjøre dem bekjendt med det modsatte, at lette dem Studiet af Grækernes herlige tragedie Kløverblad, der fortjener Philologens h. le Æpmærksomhed, og fordele en smagfuld Estergrændskning.

Recensenten vilde inderlig ønske, at denne lærde og smagfulde Førstatter maatte finde Tid til, udserlingen og fuldstændigen at udbrede sig over dette vigtige Æmne; og at anstille en formelig Sammenligning ikke blot mellem det græske og gothiske, men tillige mellem det franske, og — hvad vi maaſke skulde kalde — det leſsingſke Sorgespil; muligens torde da Resultatet blive: at Contrasten kun laae i de udvortes Modificationer, eller Formen, som hver af disse fire har valgt efter sit Formaal; at derimod i det væsentlige er, og nødvendig maae være den fuldkomneste Overeenstemmelse imellem dem, som man, ved at hæfte sit Øje formeges paa det tilfaldige,

saare let fristes at oversee, og at — om en holbergsk Venning her maae være tilladt — Aristoteles — i det, der angaaer Sørgespilleris Væsen — er for dem Alle.

Efter at have meddelt fortelig sit — desværre afbrudte Forehavende, at gaae fra Macbeth over til Rosdorff og Wallenstein, og i Folge heraf bebudet en desværre ligeledes udebleven Undersøgelse, om Fatalismen, som det Grædste Sørgespils Hovedprincip, og en Parallel mellem det grædste og nyere Sørgespil, samt gjort en — maaskee usornsden Undskyldning for Ulligheden i Foredraget, gaaer Forf. over til Betragtninger over Shakspeare selv. Han begynder med at anprise Herders Betragtninger over ham i hans Blad: "von deutscher Art und Kunst." Ved denne Lejlighed gjør han et Udkast til den tydste dramatiske Litteraturs Historie, hvori han vist nok med Føje ivrer mod den franske Forsængelighed, der paastod, at Kun deres Parnos frembragte ægte tragiske Blomster; men hvori nok paa den anden Side de franske Tragikører, og især Voltaire, ere behandlede for haardt, ved at affærdiges med et Par Linier af den — i sin Tid — navnkundige Claudius

Meister Arouet sagt, ich weine!

Und Shakspear w e i n t :

Da især det for det første ikke er andet end Homes af Forf. selv ansatte Distinction mellem de beskrivende og de virkelig lidenskabelige Digttere epigrammatiseret, og det for det andet ere uretfærdige, da selv Shakspeares varmeste Beundrere tilstaae, at der ogsaa i ham findes Stæder, hvor man hører Digeren, istæden for Personen; medens selv Voltaires ivrigst: Antagonister skulde have endt ved at frakrende ham Stæder, hvor han reddere personæ seit convencentia cuique.

Lessing

Lessing selv stræbte kun at styrte det Asguderie, der drev med det franske Sørgespil, men den paafølgende Overgang fra, hvad Forf. kalder dets Catholicismus, til hvad man først blive i Allegorien, funde kalde den lenziske, klingeriske vagneriske Hebertismus, var ham, som Recensenten fra de sikreste Hænder veed, ikke mindre farlig.

Anden Forelæsning indeholder Herders Tanker over Shakspeare, som vi, da deres Værd noksom er bekjendt, ville gaae forbi, og ile til det Sted, hvor Forf. afbryder dem, for selv at meddele sine Tanker om det franske Sørgespil. Recensenten har allerede ytret, ikke selv at kunne underskrive, ligesom han og omtvivler hos Lessing at kunne finde, den Paastand, at selv det største Meesterstykke i denne Form aldrig var noget Drama; fuldkommen er han derimod eenig med Forf. i, at de franske øste for det Tilsældiges, det Udvortes Skyld, have forsømt det Væsentlige; at den slaviske Esterligning af denne franske Form hos Nationer, for hvis Land og Danmarks' den aldeles ikke passede, i høj Grad har skadet den dramatiske Kunst; men vover derhos at tilføje; at han højlig frygter, man i senere Dage kun har rejst Vognen paa den eene Side, for at vælte den paa den anden, hvor den let torde endnu ligge værre.

Den tredie Forelæsning handler om Shakspeare, som Menneske, Skuespiller og Digter; dette Kapitel behover, og tillader intet Udtog; det er en stor Mands mærkværdige Biographie, fortalt af en Ven, en Ven, der er ikke mindre varm og tro, om end to Aarhundrede have adskilt dem. Enkelte ubetydelige Erindringer der kunde gjøres, saasom at Shakspeare under Testamentset selv har — efter det i den besske Udgave astrykte

Facsimile skrevet sit Navn forskelligt, og de Skabspeere der antoges for den rette Skrivemaade, vil Rec. forbrigge, og i det Sted blot anmærke, at han blot for flere Aar siden har læst en Fordanskning af Shakspeares lærerlige *W. of Windsor* fra en af vor hæderværdigste og ældste Litteratorer.

Fjerde Forelæsning håndler om Shakspeares dramatiske Arbejder; også her vilde det være Elias post Homerum, efter saa belæst og nojagtig en Forsatter at vilde søge Verigtigheder, eller væje rationes decidendi og dubitandi mod hinanden f. Ex. i Henseende til de Stykker, som der twistes, om Shakspeare har skrevet, eller ikke.

Femte og Sjette Forelæsning om Shakspeares Genie. Her er — siger Forsat, — han ved det Maal, han egentlig figtede til; her ville vi da lidet dvale med ham. Ved første Djekast kunde man troe, at her var Føjet ill at sige, som Eparkanerne til Heirkulis Lovtaler: hvо har nogensinde lastet ham, du vil rose? men det er ikke blot en Berommelse over dette overordentlige Genie, det er også en Vurdering deraf. Efterat have viist Shakspeares Originalitet, og fremsat Duffs i vore Dage saa øste gjentagne Mening; at den store Digtercaand helst viser sig, og kan udviske sig i en mindre oplyst Alder (en Mening, hvorom leder sig Disputere til det vadelige, naar man ikke begynder med noje at bestemme Begreberne om en stor Digtercaand, og en oplyst Alder) gaaer han over til Shakspeares magelose Oprindelse, og vaastaaer her mod Duff og Eschenburg, at Shakspeare endog i sine formløse Historier, hvor han trolig følger en almindelig bekjendt Kroniske, er langt mere Ekaber, langt mere beundringsværdig Digter, end i hine Stykker, hvor han ene har opfundet Alt.

Neque Ajacem posset superare nisi Ajax.

Recensenten drister sig ikke til at domme mellem Shakspearz og Shakspeare; nojet med at beundre ham begge Stæder, vover han ikke, at afgjøre, hvor han er beundringsværdigst; men at Eschenburg og Durff i der Fortrin, de give hine overnaturlige Scener og Vænner gaae for vidt, har allerede en fortreffelig Konstdommer over Wielands Oberon i XXXI Bind af N. G. d. Sch. W. efter Recensentens Tanker uimodsigeligt godtgiort.

Ogsaa hvad Forfatteren siger om Shakspeares poetiske Billeder, understriker Recensenten ubetinget; saavel som det følgende om Vittighed og Lune, hvorvel Recensenten ved en anden Lessighed har vedkjendt sig at finde en synderlig Liighed mellem ham og vor Holberg, som gør det saa meget beklageligt, at vor danske Menneske maler ikke synes at have kjendt sin britiske Broder.

Hvad Forf. nu siger om Shakspeares Dommekraft er vel for saa vidt rigtigt, som man med yderste Føje paa ham kan anvende Nomernes: ego ne invenisse quidem dico, qui non judicavit; da det, som Lessing meget rigtig anmørker, just er Geniets sande Sørkjende, at digte med Overensstemmelse og Hensigt; men naar — i Anledning af den skarpsindige Gerards Forsvar for Shakspear, hvori indrømmes, at Shaks. Dommekraft ikke var uddannet nok til overalt at undgaae upassende og usommelige Subjecter, unaturlige og usædsvulne Tildragelser, tvungneog kunstlede Udtryk, til at iagttagte den Simplicitet og Regelmaessighed, der bedst sommer det Dramatiske Digt — Forf. i en Parenthese spørger: paa hvilken Side af Naturens Lovbog og Bibel det staar skrevet? da troer Rec. at kunde henvise ham til den Udgave deraf, som Shakspeare selv i sine seenere Arbejder,

som Lessing, som Gothe; som Horsf. af Finestko, af Balders Dod, Dyveke og Niels Ebbesen have brugt og det vil staae omtrent der — paa den første Side; som da og den ypperlige Lovfortolker Horats udtrykkelig har ansært det deraf. Hvad i øvrigt der siges om Shakspeares Ordspil og stundum tyngne øste langtrukne Virtigheder er med Horsf. sædvanlige Smag og Indsigts.

I Undersøgelsen om Shakspeares Jagttagelsesaand hvorom Horsf. i det følgende af den højstcompetente Dommer Wieland ansæter et ligesaa glimrende som grundet Vidnesbyrd, meddeler han den skarpsindige S. Johnsons classiske Betragtninger, hvor maaskee Horsf. uden Rose bebrejder ham at vilde chicanere Pope, i det han blot vil berigtige et ikke noksom afvejet Udkryk af denne; ligesom han om Shakspeares mesterlige Lidenskabs Malning ansæter den smagsfulde Homes og Analysten Richardson's træffende Anmærkninger. Recensenten kan ikke noksom anbefale disse tvende Ravidler til Studium for hver des, der ønsker at danne sig et rigtigt Begreb om denne ualignelige Digter.

De tvende følgende Forelesninger have til Overskrift om Shakspeares Hejl. De begynde med en Undersøgelse af den nys anpriste S. Johnson, som Recensenten vil gaae forbi, og nojes med at nævne tvende Anmærkninger af Horsf. selv; den ene i Anledning af Johnsons høje træffende Jagttagelse: at jo mere Smag og Cultur tager til, desmere gaaer Tilskuerens Velbehag fra Øjet til Dret, men jo mere den tager af, jo mere vender den tilbage fra Dret til Øjet, i Følge hvilket Prof. Sander anstiller en ikke trostelig Betragtning over Smagens Tilstand hos os; og den anden i Anledning samme Johnsons Udsagn, at Carakteertrækker, der adstiller

den franske og engelske Skueplads er, at hisset mere tales, her mere handles; hvorved Prf. Sander erindrer, at vort Publikum heri synes nærmere bestagtet med det britiske, hvorfør det synes ham begrisbeligt, at selv gode Digttere hos os neppe vil omstabe en National-Ejendommlighed, og altsaa forgjøves prøve at indsøre Skuespil i den ældre franske Smag." Det være her Recensenten tilladt at erindre, at det københavnske Publikum i de første ti Aar, han kendte Skuespillet, muligenvor nok saa dønse, som det siden har været, og at man dog den Tid ikke kendte til den Nationalutilbøjelighed for hvert Slags Skuespil, at man da f. Ex. ikke kunde blive ked af Zarine, at Eiste Philosoph var spilt nogle og tredindstyve Gange o. s. v., og at dersom det københavnske Publikum nu fordrer mere Handling, da er det ikke i Ordets tragiske, men haandsætte Betydning, de forstaae det; at Balders Død f. Ex. forekommer dem ligefaa tom for Handling, som hvilken fransk Tragedie det skulde være o. s. v.

Efter det højt smagfulde Stykke af Johnson meddeles Hrfs. os et, ogsaa med hans egne Betragtninger gjennemflettet Udtog af Richardsons fortreflige Afhandling om denne Materie, som begynder S. 149 *). Ogsaa her ville vi gaae Britten forbi, og blot holde os til vor Landsmaad. Og træsse vi da først paa en lang og hæstig Philippica mod Voltaire, der med et næsten lidenskabeligt Acharnement skal have søgt at eccrasire vor Diger, et Fremfærd, som Hr. Sander udleder fra de meest forhavte Kilder. Recensenten har neppe nogensinde

O 5

varet

*) Ved en Forseelse i Ustrykket er det forsømt anmærkes, at Richardson er den som der taler.

voret regnet mellem Voltaireomanerne; men som han troer at kjende denné Skribents Land og Tankemaade, torde han vel driste sig til at bevise, at Voltaire her var bona side, og fremstilte Shakspeare, som han saae ham. Saalidet som Britterne ere eller kunne være bilige mod det franske Sørgespil, saalidet kunne Pariserne, især en saa Erkepariser som Voltaire, være det mod en saa Erkebritter som Shakspeare. Hvo der havde Ret? ingen. Det er ilde, at man aldrig vil erkjende, at hvært Land har sin egen Poetik, og især sin Dramaturgie; og at det er ligesaa ilde betænkt at kalde det eene Lands Dig. te til Doms ester det Anderets Love, som naar man uden Hensyn paa locale Omstændigheder, her vil blinbchen følge engeiske eller andre sybligere Ager- eller Haugedyrknings-heorier.

Metiri quemque suo modulo et pede verum est;
saalidet, som Shakespeares Muse er den vilde, gemeene og tojslelse Tojte, hun fremstilles i Voltaires Brev, saalidet er vel paa den anden Side Frankrigs Melpomene den lyponner Dukke, Ch. Forsægter erklærer hende for; disse Udsald paa Voltaire, hvoraf enbnu findes eet S. 160, eve — Rec. tilstaar det reent ud — det eeneste, hon vilde ønske bort af denne ligesaa læserige som interessante Bog, saameget mere som Hors. her ikke synes at have gjenkaldt sig. hvad han S. 164-66 saa grundigen og træffende erindrer om objectiv og subjectiv Sandhed.

Inet Sted har i denne Korelaæning været Recensenten velkommen, end Richardsons og Sanders forenede Betragtninger over den saa mistydede, misbrugte og mislige Lære om Naturens Esterligning. Eigaa Rec. har i sin Tid, især efter den forst-flige Undersøelse derom, der findes i Metaphasisos Commentair over Aristote-

lis Petit, advaret derimod. Det er især Blandingen af det alvorlige og latterlige her handles om, og det er ved denne Lejlighed, Fors. meddeeler det ovenomtalte hellige Sted af Wielands Agathon til Shakspeares Noes, ng slutter han det heele med Lessings klassiske Beitrags ninger i denne Auledning. Recensenten vil maaske fore komme en og anden af sine Læsere portræt, da han saa fort iler over, hvad han bjsalder, og beundrer, og ders imod blot opholder sig ved, hvad han ikke saa fuldelig samtykker; men ikke at tale om, at det aldrig er saldet ham ind, at man skulde folde paa, at vilde have en Sanders Bærd justeret af ham, har han og ved de Indvendinger, han fremfører, det lønlig Haab at afsløre Forfæ teren videre Udviklinger, og saaledes endvidere bidrage til at berige vor Litteratur mere, end han directe seler sig iftand til. Saaledes vil han ogsaa her anmærke, at det sidste Resultat af dette Capitel ikke er ham saa sydlest, gjørende, som det øvrige, at især den Sammenligning med Maleri og Billedkunsten ikke forekommer ham at ubredte tilstrækkeligt Lys herover, og at Fader Kristofelis Forstjel paa Esterligning af Handlinger (Tragedier) og Esterligning af Carakterer (Comedier) synes ham at lede til meget bestemtere Begreber i denne Henseende.

Micende og tiende Forelæsning fortsætte dette Minne, og give os tillige en nærmere Indledning til Macbeth; af det første vil Recensenten blot anmørke det højest interessante Sted om Ordspil; paa en Tid da Recensenten er høffsat med Holberg, den anden Shakspeare i denne Henseende, kan det ikke andet end være ham højest inter ressant, at see et saa grundet Svar paa en Anfe, smags los Smagpræstation er saa tilbæsellig tids va uide at gje re denne; ligesom han og i Forbigaaende vil anmørke, at istaden

istæden for at sammenligne til Slutning Corneille med en fransk hollandsk, og Shakspeare med engelskchinesisk Hauge, troer han det vilde være mere syldestgjærende, om den sidste var blevet lignet med en vild bjergig Naturegn, hvor netop den sjensynlige Planlosched hører med til det store Indtryk; og mane da gjerne Corneille lignes med en fransk Hauge, hvis Regelræthed finder Dadlere, og Undere, glæder og trætter alt efter Smag og Behag.

Nu gaaer Forf. over til Macbeth, undersøger den Tid, dette Sørgespil blev skrevet, forsvarer Digteren mod den Smachedsidé, at Skulde have skrevet det for at smiggle Jacob den første, og angiver nu de Kilder, hvorf Shakspeare har øst, hvorpaa han i følgende Forelæsning til Sammenligning med Stykket giver et Udtog af Holinsheds Krønike.

Den tolvte, trettende og fjortende Forelæsning vil man ingen Bedommelse venne om, da de indeholde selve Sørgespillet, hvorf Recensenten paa Titelbladet er nævnt som Medoversætter. Hans Deel deraf — den versificerede — er bekjendt fra Maanedsskriftet Minerva, hvor han tillige har yttret sig om, hvorledes han overalt onskede Shakspeare oversat, nemlig i noj-ste Overensstemmelse med alle hans synderlige former; det rimende paa Ruum, det riimfrie paa riimfrie Vers, og Prosa paa Prosa, og efter denne Overtydning har han i den hem overdragne Deel, saavidt hans Kræfter tillod, søgt at rette sig.

(Fortællelsen følger.)

**

**

**

I Januarhæftet af indehørende Åars geographiske Ephemeriden recenseres de nylig i disse Bladte anmeldte 5 Tome af det store franske, af Malthe Brun og Mentelle udgivne geographiske Verk. Den haarde Censur, som denne Recensent sælger over de Herrer Adams's Christophs og Henry's Andeet i Verket, har han været saare besøjet til; men det angaaer da ikke egentlig os som blot holde os til hvad her siges om vor Landemands Arbejde. Om den chronologiske Udsigt i første Tome over Geographiens og de vigtigste geographiske Opdagelsers og Rejsers Historie siger Rec. at det er en temmelig god Afschöning, men som dog hist og her ikke er nøjagtig og overhovedet ikke fuldstændig nok. — —

"Det andet Bind indeholder en olmindelig Indledning til Europa samt det Europæiske Rusland, Sverrig, Danmark, Norge og de øvrige danske Besiddelser i Europa, og er næsten helt fra Hovedforsøtterens Malte Bruns Haand. Indledning til Kundsæb om Europa, er udarbejdet efter gode Forfattere og med temmelig Omhyggelighed; dog indeholder den ogsaa Ting, der virkelig ikke høre herhid, f. Ex. Digressionen over det Spørgsmaal; om Europa vel kan smelte sammen til en eneste Stat. Til denne Indledning er føjede to brugbare Tabeller over Europas physiske Geographie og dens Statistik i Almindelighed. — — "Den herpaa følgende historisk-geografisk-statistiske Beskrivelse over Rusland, fra §. XXXI til CXXX og 1 - 193, er, som man strop kan see, udarbejdet med temmelig Flid, og de bedste og nyeste Kilder ere ogsaa næsten alle blevne brugte". — — Beskrivelsen over de samtlige det danske Monarkies Lande sylder otte

Art.

Afk. Den er vel i det hele taget lykkedes godt, men da Fors. her beskriver sit Fædreneland, saa kunde man vel med Høje derom have vundet udsærligere og mere fuldstændige Esterretninger." — — "Det 4de og det 5te Bind indeholde Bruns Beskrivelse af Tydskland, der ikke er afdelt efter Kredsene men efter Staterne og Regenterne. Virkelig en meget god Maade statistisk at afhandle de samme sydvestlige Tydiske Stater paa; men Hr. Brun er ikke den første, der er falden paa den Methode, hvilket han i Fortalen synes at være; thi længe før ham har Norrmann beskreven de tydiske Rigslande i denne statistiske Ord. Den. — Han siger, han har benyttet sig af de bedste tydiske Forsættere, og hist og her citerer han ogsaa en oganden, man seer ogsaa paa hans Arbejde, at han virkelig har øst meget af. Kilderne i hvoervel ikke just altid af de nyeste og beste; men to Omstændigheder træffe sammen, som paa den anden Side meget nedsatte dets Værd: den første er, at begge disse to Bind ere allerede blevne trykte i Begyndelsen af Aaret 1802, og følgelig ikke indeholde Resultatet af de store og vigtige Forandringer, som Skadesløsholdelsesverket har frembragt i Tydsklands Geographie og Statistik. Den anden Omstændighed, der nødvendigvis maatte have en skadelig Indflydelse paa Tydsklands Beskrivelse, er, at denne Danske flet ikke, som han selv tilstaaer (?), lader de Tydiske. Det ville være overslodigt nojsre at prøve dette mislykkes Arbejde, og Nummet tillader det heller ikke. Vi kan blot kaste nogle flygtige Blik derpaa, og ansøre nogle Steder til Beviis paa, at Forsætteren hverken har leveret en fuldstændig eller en tro og meget mindre en kritisk udarbejdet Skildring af vores tydiske Fædreneland, uogtet han forsikrer, at han intet anbringer, som han jo kan ansøre

ansøre en eller anden udmarket Skribents Autoritet
før." — —

"Efter alt hvad her er sagt — saaledes ender omstænder Recensionen — ere vore Læsere nu satte i stand til at følde en rigtig Dom over dette saa meget udbasunede Verk. De vil indromme os, at vi ikke ere partiske i vor Kjendelse, naar vi paastaae, at det Hele er noget usfordejet Blandingsgods af gode, middelmaadige og flotte Skildringer, Esterretninger og Data; at der hvænken er bestemt Plan og Øjemed ej heller iagttaget Proportion i Udarbejdelsen; at Hovedforsatteren Brun har samlet sine Materialier ukritisk men dog med tydlig Glid, og udarbejdet dem med fransk Oversladisshed; at han ved Siden af gode og brugbare Esterretninger sætter aldeles urigtige Data. — Verket er en Compilation, som ikke holder Prøve i den øgte Kjenders Øjne, og kan i Tydland ikke engang tilsætte Dilettanter i Geographien. For Frankmændene, som heri ikke ere saa nsjeregnende, kan det nok være en meget velkommen Bog; men de til bedre aandelig Fode vante Tydste væmmes ved saadan los Rost."

A. Nyerup.

**

**

**

Voyage d'Egypte et de Nubie par F. L. Norden.

Nouvelle Edition soigneusement conferée sur l'originale, avec des notes et des additions tirées des auteurs anciens et modernes et des geographes arabes, par L. Langlet, auteur de l'alphabet Tartare Mantchou. Ouvrage enrichie de cartes et de

et de figures dessinées par l'auteur. Paris Tome I et 2. 179 S. Z. 1798. 4°.

Nordens Reise udkom fra Videnskabernes Selskab i Kjøbenhavn paa fransk, som bekjendt nok er, 1752:55 fol. derpaa engelsk med Templeman's lærde Anmærkninger Lond. 1757, siden paa tydsk med Templeman's Anmærkninger Wresl. 1779 ved Steffens. Men nærværende franske Udgave har det Fortrin at den er forsynet med Anmærkninger af Hr. Langlet der kan rette Norden, en ellers fortreffelig Rejsebeskriver, men i det Arabiske ikke kundig nok, samit oplyse hans Esterretninger om Egypten. Thi deels findes her de geographiske Navnes Orthographie rettet, deels giver Hr. Langlet der har det franske Nationalbibliotheks orientalske MSS. under sin Opsigt, en Mængde Oplysninger af disse Skatte, saasom over Alexandrien, som Alexander ej af ny opbygte, men kun istandsatte Ruinerne af det gamle Diagouda: over Phatus, det Alexandrinste Bibliothek, Cleopatra's Kanal, Pompeji Staty, Museum og Cleopatra's Obelisker, Alexanders Grav, over Canalen fra Nilien til Cairo, over Gen Roudhab, over Nilmaaleren, over Memphis, Pyramiderne og Sphinx.

(Ester Götting. gelehrte Anzeig. 1803, №. 106.)

Kjøbenhavnske lærde Efterretninger

for Aar 1804.

No. 15.

Det Overblevne af T. Vellejus Paterculns's Romerske Historie. Oversat af M. A. Winding Brorson, Conrector ved Helsingørsholm's adelige Skole, og Medlem af det Kongelige Norske Videnskabers Selskab. Udgiven af Selskabet til de Kjønne Videnskabers Fortremmelse. Kjøbenhavn 1804. S. 285. 8vo.

Vellejus's Særfjender ere: en spillende Wittighed, en vær Rorthed, som maler med eet Træk en Gjens-
stand af den videste Omfang og som giver Tankerne saa
megen Kraft og saa megen Skønhed, en reen, men
sammenpakket, Zirlighed, som Svadseren ikke føler,
men Manden af Sindighed og Gejst. Egenkaber, som
disse, burde være Anbefalning nok for Historieksriveren
hos de Læsere, for hvis Skyld den blev oversat, naar
ikun de almindeligere Grunde, som Hr. Conrectoren
ansører for slige Oversættelser Gavnlighed, sandtes at
have slaact saa dybe Rødder hos os, som andensteds.
"Hensigten (siger han i Fortalen Pag. 12) med mit Ar-
bejde har hørt været, at aabne Besen for mine usinderte
Medborgere til Bekjendtskab ogsaa med denne gamle Hi-
storieksriver. Det der efter Wendeborns Menning beri-

"ger endog den ustuderte Engländer med' en Strom af
 "Tanker i Parlamentet; det der zirer endog den usu-
 "derte Frankers Taler med skjonne Ideer og passende op-
 "lysende Exempler; det der gjorde Preussens Friedrich
 "til Verdens Philosoph, var de Gamles Læsning. In-
 "gen af de her nævnte læste dem i Originalsproget, en-
 "gelske og franske Oversætttere vare deres Vejledere. Tyd-
 "sterne have næsten alle klassiske Skribentere oversatte.
 "Vi selv have en skjøn Forraad af de latiniske Historiestri-
 "vere i vort Modersmaal, Tacitus, Livius, Suetonius
 "og flere øre deres Oversætttere og gavne vor Litteratur.
 "Jeg har vovet at træde i saa værdige Førgængeres Fode-
 "spor, og har jeg end ikke opnaaet deres Fuldkommenhe-
 "der, har jeg dog stræbt derefter, og have, som de,
 "mit Fædrelands Ere og Nutte til Formaal." Men
 denne tilsigtede Nutte er for Tiden ikke at vente hos os,
 hvor Oversættelser af de Gamle finde saa liden Indgang
 og Usgang, at Oversætteren af Livius nær havde stand-
 set midt i Løbet til sit gyldene Maal, fordi Litteraturen
 vandt, men Forlæggeren tabte. Dog denne for Littera-
 turen saa uhældige Tidsaand er Selskabet til de skjonne
 Videnskabers Forskermelle saa langt fra at hylde, at
 det meget meer til dets øvrige Fortjenester har, især i
 nyere Dage, villet føje den, efter Evne at understøtte
 lerd Windstibelighed, som berigede Modersmalet med
 fordanskede Klassikere. Dette kan ikke anslaaes for højt,
 eftersom Oversættelser ere Sprogkyndighedens Blomster
 og Kraft, og at fremme Oversættelser af de Gamle ikke
 andet end ophjelpe Skolevidenskaberne selv.

En Oversættelses Probesteen er, at den lader sig
 godt læse, uden at blive Originalen utroe. Romerne, i
 at oversatte Grækerne, gave gjerne Slip paa det Sidste,
 for

for desto vissere at opnaae det Første. Vore Oversættere derimod lade sig ikke noje med hines Paraphrasis (frie Oversættelse), men gjøre sig Arbejdet surere end Romerne, uagter disse, med Grækerne paa Sprogets Side saa nær beslagtede, havde ulige mindre Vanskeligheder med Originalen at bestride, end vi, hvis Sprog i Bendinger og Udryk himmelhøjt afviger fra Grækernes og Romernes. Men saa nærseende er man nu, at naar f. Ex. en sammenhængende Periode smaahtlyges, for ikke at gjøre Dansken Overlast, maae Læseren underrettes derom. I denne Nødvendighed saae sig Hr. Brorson 2 B. 18 Kap. hvor dette Sted maaer, som Dansken ikke kunde modtage i eet Aandedræt saaledes som Latinen:

"Paa de Tider levede Mithridates, den Pontiske Konge, en Mond, som hverken kan forbigaaes eller omtales uden Smerte, kjæl i Krig, stor ved Talent, undertiden ved Lykke, altid den største i Mod, hovedet i Roadsforsamlingerne, Soldat i Haandgemæng, Hannibal i Had mod Romerne. Han havde indtaget Asia og ladet alle romerske Borgere i samme dræbe. Ved udgangne Breve til Stederne havde han, under Visste om store Belonninger, befalet dem alle at dræbes paa een Dag og Time. Det var ingen, som da kunde sætes i Ligning med Rhodierne, enten i Tapperhed mod Mithridates eller Trostak mod Romerne. Deres Trostak satte Mycelenæernes Trolosched i et forhøjet Lys; disse udleverede Mr. Aquilius og andre, bundne, til Mithridats. Pompejus skosede dem siden deres Frihed igjen, blot for Theophanis's Skold; men just da denne forsærdelige syntes at ville falde over Italien, fik Culla det oslatiske Statholderskab ved Lodkastning." Hvo vilde dog vel see en Oversætter paa Engrene; naae

det, som læses, falder saa let som Anførte, eller følgen-
de smukke Sted 2 B. 22 Kap. "Alt i Staten stod på
"Ronden af Asgrunden, dog sandtes der endnu ingen,
"som enten vovede at bortskjenke en romersk Borgers Ej-
"endom, eller dristede sig til at trætte derefter. Men
"dette kom ogsaa siden til; Gjerrighed gav Grunden til
"Grumhed, og en Forseelsets Størrelse bestemtes efter
"Rigdommens Størrelse; den som havde været rik, skul-
"de være en Forbryder, hans Midler maatte være Prisen
"for den Fare, man udsatte sig for, ved at antaste ham;
"intet syntes skændigt, som kunde blive fordeelagtigt." Al anden Modstand af Sproget tvinges uden angstelig
Forlegenhed, naar Oversætteren er hjemme i begge Sprog;
hvorpaa tjener til Bevis 1 B. 15 Kap. "Siden efter
"fik Romerne ikke Lejlighed til at fiste Kolonier, hver-
"ken saalænge Hannibal opholdt sig i Italien, eller de
"neste Aar efter hans Borgang. Thi under Krigen
"maatte Soldaten snarere søges end afskediges, og efter
"Krigen maatte Kræfterne mere samles igien end adspre-
"des." Saao 2 B. 15 Kap. "Man søgte Borgerret
"i den Stat, hvis Herredomme man ved Vaaben beskyts-
"tede. Igjennem alle Aar og i alle Krigs havde Italie-
"nerne stillet et dobbelt Antal af Soldater og Ryttere, og
"nu meddeltes dem ikke den Stats Borgerret, som ved
"dem havde naaet just den Højde, formedelst hvilken (som
"gjorde at) den kunde foragte Mennesker af samme Na-
"tion og Blod, som Udlændinge og Fremmede". Som
Mønster paa historisk Malerie kan det paa Tiber 2 B.
114 Kap. gjelde, af hvis Copie Rec. agter at fremvise
saalænge, som behøves for at indsee den Hld., hvormed
den er forfærdiget. "Hele Tiden under den Germaniske
og Panoniske Krig var ingen af os, eller dem som varer

"over os, eller fulgte efter os, syg, hvis Sundhed og
 "Helbredelse jo laae Cesar saaledes paa Hjertet, som om
 "hans Sjæl, der dog var sysselsat under Vægten af saa
 "større Ting, ikke havde hørt uden denne eneste Forret-
 "ning at tænke paa. En forspændt Vogn var færdig for
 "dem, som ønskede den; hans Værestol var til enhvers
 "Tjeneste, og af den har saavel andre som jeg selv benyt-
 "tet mig. Nu Læger, nu tillavede Retter, nu Badekar,
 "som just bares med ene til dette Djemed, kom enhvers
 "Helbred til Hjelp. Huus og Huustynde allene mon-
 "lede; forresten intet hvad der kunde sorrettes eller for-
 "dres af dem. Dette vil jeg endnu legge til, som en-
 "hver, der har været tilstede de Tider, skal strox ved-
 "kjendes, ligesom hvad jeg ellers har fortalt. Han red
 "altid ene; ene spiste han med dem han indbød, den
 "største Deel af Sommerfældtogene siddende. Han tilgav
 "dem som forsane sig mod Krigstugten, naar Exemplet
 "ikke stavede. En Advarsel og Trettesættelse var det
 "Sædvanlige, Straf meget sjeldent; og han gif Middel-
 "vejen imellem at see igjennem Fingre med de fleste For-
 "feelser og straffe nogle". Skulde maaske den Fordom,
 der hersker imod Vellejus som slavisk Emigrer, hos en og
 anden, forstyrre Virkningen af denne Skildring — end-
 skjont Oversætteren, efter Ruhnken, har gjort sic til at
 bestrie Historiestriveren fra denne Bebrejdelse — saa læse
 man 2 B. 80 Kap. der anbefale sig ved samme jøvne
 Foredrag som hitt, og taler lige saa sterk til Oversæt-
 terens Fordeel. End fortjener at sammenlignes den ro-
 rende Fortælling om Marius 2 B. 19 Kap. og Beskri-
 velsen af Slaget ved Actium 2 B. 85 Kap. som eene
 var nok til at forskaffe den fordanskede Vellejus Læsere.
 Dersor staae den her. "Nu indtraf den afgjørende Dag,

"paa hvilken Cæsar og Antonius lagde ud med Hlaaderne
og frede, den ene for det romerske Riges Frelse, den
anden til dets Undergang. Den højre Fløj af det Ju-
nianske Parti var betroet til M. Lucius, den venstre til
M. Aruntius, hele Slaget til Cesars fulde com-munderes
Fester Agrippas Gotbefindende Cæsar, bestemt for den
Deel, hvor han kaldtes af Skjebnen, var allevegne;
Kommandoen over Antonius's Hlaade var betroet Pu-
blicola og Sosius. Taurus kommanderte Cesars Land-
Armee, Canidius Antonius's. Da Slaget begyndte,
var alt, Anfører, Macroser, Soldater paa det eene
Partie, paa det andet intet uden Soldater. Cleopas
tra tog først Flugten; Antonius valgte hellere at følge
en flygtende Dronning, end hans stridende Soldater;
og Anføreren, som burde skarpt have straffet Deserts-
rer, forlod selv som Desertør sin Armee. Endnu længe
Fester at Hovedet var borte, vedbleve de at stride med
den urokkeligste Standhaftighed; og da Haabet om Sej-
reen var ude, stredes for Døden. Cæsar sagde ved Ord
at stille dem, som han ved Sværdet kunde have dræbt;
hav raabte og viste dem, at Antonius havde taget Flug-
ten; han spurgte dem, for hvem og mod hvem de kres-
ede? Men disse, esterat de lange havde kæmpet for en
fraværende Anfører, strakte med Græmmelse Gevær og
erkærede sig overvundne, og Cæsar tilsaagde dem Livet
og Tilgivelse, sae de kunde overtale sig til at bede her-
om. Det var en afgjort Sag, at Soldaterne havde
opsyldt den kjæreste Imperators Pligt, og Imperato-
ren vist sig som den sejreste Soldat; saa man kan
tvivle om han, som efter Cleopatras Gotbefindende be-
stemte Flugten, har villet bestemme (bruge) Sejren
Fester sit eget eller hendes Gotbefindende".

Oversættelsen ledsages heeligjennem af Anmærkninger, som vidne om et fortroligt Bekjendskab med den gamle Historie og Geographie. Alt for rundcalende synes dog de antiquariske at være; som ere beregnede paa Læsere, for hvilke Athenen, Lacedamon, Triumf, Ercensiske Lege og de bekjendteste Ting ere fremmede.

T. Baden.

Prof.

Almindelig økonomisk-chymisk-technologisk Håus- og Konstbog eller Samling af udspigte Forstrier, til Brug for Håus- og Land-Oeconomer, Professionister, Kunstmere og Kunstelstere. For største Delen uddraget (er) af Hochheimers Kunst- und Häusbuch og forøget (de) med mange hist og her indstrøede Forbedringer, Berigtselser og oplysende Anmærkninger, og adskillige nye, tildeels originale Forstrier ved J. J. S. Bergsøe, Licent. med. Kjøbenhavn 1804. trykt paa Fr. Brummers Forlag. 2 Døle 8vo.

Hochheimers Kunst und Häusbuch har allerede længe været saa fordelagtig bekjendt, at man højligten maa undres over at den ikke forlængst har tiltrukket sig Opmærksomhed, saa meget mere, som den for sin almindelige Brugsheds Skyld, synes at have en god Uførtning; det er imidlertid blevet til en sand Fordeel for Bogen, da den derved er sluppet for at falde i en af de mange moderne Oversætters Hænder, der behandle en Forsatters Værk som en Stiløvelse, hvilket vel ved de abentheurliche

Mord- und Todeschlags-Romaner omrent kan være det samme, ja endog undertiden tjene til at forøge Effekten, men vilde ved en nyttig og brugbar Bog, være affydeligt.

Det glæder dersor Recensenten, at kunne forsikre, at Forlæggeren har valgt en Oversætter der forener Flid og Nejagtighed med Kundskab om Tingene og Sproget.

Den af Hochheimer under forantsorte Titel udgivne Bog, som derefter er fortsat og udgjør nu 4 Dele, indeholder, foruden mange almindeligen nyttige Forkskrifter, endel Ting, som vel kunne undskyldes mod Titelen Kunstabuch, saasom Beskrivelsen over Adams Lampemikroskop, Anvisning at forstådige Teleskoper, Glaspusteriet, Kattuntrykkeriet og dsl. m., Afsandlinger hvis Værd er umiskjendelig, men dog ligesaalidet kunne gjøre sorteinligere Hærding paa at staa i et saadant Skrivt, som den hele øvrige Technologie eller Beskrivelsen af andre physiske Instrumenter; at Oversætteren har udeladt disse Afsandlinger, der, ved at gjøre Værket vidtløstigere og forøge dets Kostbarhed, vilde h:ve hindret dets Udbredelse, fortjener at ros:s, saa meget mere, som de Artikler han i deres Sted har valgt, saasom om Redningsmidlerne i ulykkelige Tilsælde, om Beensuppe, om Reglerne til at forudsige Bejrliget ic ere af en langt mere udstrakt Nytte, og skulde endog den sidst ansorte Afsanding synes at indtage for stort et Rum, saa bør man dog paa den onden Side betænke, at dette Værk i Sørdeleshed vil være til Gavn for Landboerne, og at det for disse er af største Vigtighed noget forud at kunne vide Bejrliget, skjonde Rec. for sin Deel oprigtig tilstaaer kun at have siden Tillid til Observationer der ere anstillede under et ganske andet Klima end vort, eller at saa synderlig

Ud til Maanens Quarterskifter, ja til Barometerets
Stigen og Falden selv.

Det der i Særdeleshed giver Bogen en afgjort Vard
frem for Hochheimers er at den for største Delen er
gjennemseet af en for sine grundige Erfaringer almindelig
bekjendt Practicus, hvis Navn, af Bogstavet m, som
er tilføjet de af ham gjorte Bemærkninger, lettelig vil
kunne gættes.

At opregne Indholdet og gjennemgaae hvert enkelt
Stykke vilde være for vidtloftigt og ligesaa unyttigt at
vælge nogle enkelte, da de alle udmerke sig ved deres Hen-
sigtsmessighed i en Bog, hvis Bestemmelse er, at give
en Husfader eller Moder et got økonomisk Raad eller
gjøre Dilletanter bekjendte med Fordelene i sin Kunst,
men Rec vil slutte med det Ønske: at Bogen maa finde
den Afsætning den fortjener, og Forlægger og Oversætter
derved opmuntres til, at lade følge et Bind endnu, hvor-
til det store Antal af endnu uoversatte Artikel i Hoch-
heimer, og hvori blandt findes mange Rec. her ugerne
har savnet, kunde afgive tilstrækkeligt Bidrag, fornem-
melig naar Hr. Bergsøe af andre Skrivter tilføjede dec
Nyeste og Bedste.

G. C. Fischer.
Sekretair.

Bibliothek for Menneskekundskab. 1ste
Bind. (indeholdende) Lorenz Stark, af Prof.
Engel (oversat) ved Prof. K. L. Rah-
bek. Kjøbenhavn. 1804, trykt paa C. S.

Den danske Læser, som allerede kender Engel af hans lille Skuespil Pagen og af hvad vi ellers har oversat af ham, saavel af Philosoph für die Welt som af hans Fürsten Spiegel, tager denne Bog ihænde med en god Fordom, og støttes heller ikke i sin Forventning. Istemmer man end ikke hin Genaische Recensents (Algem. Literatur-Zeit. 1801 No. 271) Lovsang over dette Digt i hans Djne umaabelige Værd, og ned sætter man end hans "decies repetita placebit" til bis eller zer, saa er dog ogsaa det al Være værd. Og det føler nærværende Rec., at han med Interesse kunde læse den nok engang. Daar Forfatteren selv giver sin Lorenz Stark Navn af "ein Charaktergewälde", saa synes han, som hin Rec., meget rigtig erindrer, selv at henpege til, at man mere skal vurdere hans Verk ester hans Held i at tegne og vedligeholde de forskellige Karakterer end ester tilstrækende Begivenheders konstlige Sammenslyngning. Og sandt er det, at den Konst, hvormed de hec oprædende Personer bringes til at handle, og Harmonien i de mindste Træk, hvorved de gjøre sig kjendelige, er Grunden til det Besbag man hel igjennem føler ved Bogens Læsning. Men deraf er da ogsaa Folgen, at hvo der ingen Smag finder i sine phychologiske Bemærkninger og i at sagtage en Handlings Udvikling fra de i det menneskelige Hjertes inderste Askroge forborgne Bevæggrunde, den lægger med Ligegyldighed Bogen af Hænderne, og holder sig til sin Spies, Vulpius, og Cramer.

Af alt det som foregaaer og saa levende fremstilles i denne Roman — om man ellers kan give denne Karakterskil-

terskildring sligt et Navn — er der intet som har forekommet mig usandsynligt, undtagen den Omstændighed — som rigtig nok er Hovedhjulet i den hele Maskine — at den saa saare Kloge og Skarpseende Fader i saa lang en Tid kunde tage Fejl af Sønnens Karakter.

R. Utterup.

Tillæg til Skandinavisk Museum for Aaret 1802, af Assessor J. Bragh Øst. Kjøbenhavns. 1804. Paa eget Forlag trykt af Andreas Sejdelin. 48 S. 8vo.

Det er dette Tillæg, som i Recensionen af Skand. Museum i disse Bladé for forrige Aar No. 44 S. 690 blev erindret om, manglede, til at completere Aargangen 1802 af Museum, og til at fuldstændiggjøre et Bind. Indholdet af dette Tillæg er angivet ved et særskilt Titelblad, der heder: Udsigt over den svenske Digtekunstes Skjæbne i nyeste Tider.

"Det er" — heder det i Forerindringen — "paa tiende Aar siden i Minerva (for October 1794) indførtes mit Forsøg til en Udsigt over de skjønne Videnskabers Skjæbne i Sverrigé. I alleregentligste Forstand et Forsøg, fuldt af Fejl og Mangler, modtoges det dog med en Overbærelse, der opmunrede mig til den Beslutning engang at leve nogle fuldkommere i den Materie. Midlertid var jeg saa hældig, at ikke alene den berømte, siden afdøde, Historiker Ugglø, men og de twende ligesaa fine Kunstdommere som selv herlige Digttere, A. G. Gilfwurstolpe og min usorglemmelige J. Stenham-

mar meddeleste mig Nettelser og Tillæg til Forsøget. Jeg gjorde mig tillige selv mere bekjændt med Kilder og Hjælpemidler, og kan paa Grund deraf indekstaae Læseren for, at det Par Ark, som her leveres, er i det mindste bedre end hin Udsigt. Denne vilde jeg først have omars bejdet heel; dette har imidlertid, i Henseende til Skalbernes Tidstrum, Prof. Nyerup gjort overslædige ved sin Udsigt over Norden's ældste Poesie. Og hvad angaaer Versemagerne Middelalderen igennem og lige indtil Midten af forrige Aarhundrede, kan jeg ikke andet end være enig med den fortjente Rühs deri at Ingen af dem, som sang for Dalin, (dog Stjernhjelm undtagen), kan giøre Hordring paa vor Opmærksomhed; kun hvo der vil udforske Litteraturens Skjæbne i dens mindste Egensheder, ejender deres Navn og vurderer deres Fortjenester."

Naar nu hertil føjes den Anmærkning, at hint ældre Forsøg omsatte de talende skjonne Konsters hele Gehebet, det nærværende ikkun den ene Green deraf, da derimod Veltalenhed kan ventes ved en anden Lejlighed, saa har Læseren Skrifstets Tilblivelsestmaade med Autors egne Ord.

Forfatteren begynder, efter en kort Karakteristik af Stjernhjelms Fortjenester, ifolge sin Plan med Dalin og den med ham samtidige Nordenflycht, hvis Poesier kan anses som den gode Smags Morgenrøde. Men saa meget de end i hine Dage blev forgudeede, maatte de dog snart aftage deres Horsæde paa det svenske Parvaass til de to Venner Creutz og Gyllenborg, til hvis Noes det er nok at anføre, "at deres Sprog og Smag var de samme, for 40 Aar siden, som de beste Svenske Forfatteres i vores Dage." — "Creutz's Lyra var" —

beder

heder det S. 17 — "lagt til side og Gyllenborgs havde i nogen Tid hvilet, da Almeenheden begyndte at mærke Lyden af Joh. Henr. Kellgrens. Han kom, da Sangen smægtede og gjengav den paa eengang Væk-felse 'og Exempler. Den første Lærling af hine den svenske Digtekunstes Skabere, blev han snart dets Rigemand, og fikte selv en ny Epoke i Fædren-landers Poesie." — — "I ingen af de Digtearter Kellgren rørte ved, mislykkedes det ham; i nogle er han ustridig den første; i de fleste iblantde de første. Verskunsten gav han mere Fuldkommenhed ved forhøjet Bellyd, større Omverxling i Versenes Taft og begyndte Brug af Daktyler, nye Vers-Arter især for det Lette og Spogende. Han beviiste først ved Mønstre det svenske Sprogs Brugbarhed for den urimede Poesie. I øvrigt besad hans Versification Styrke, Liv, Lethed, Precision, samt i Poesierne af den højere Tone en sjeldent Correction. Og Rosenstein forudsiger med Tryghed, at ingen Forandringer i Sproget og dets Verskunst skulle rove ham den Ere, i Henseende til Skrivemaaden, at regnes iblandt classiske Forfattere. En af Kellgrens mange og mangfoldige Fortjenester hører endnu hid, den at han var den første der gav sine Landsmænd gode poetiske Oversættelser fra Latinen. Om man i et Træk, siger Rosenstein, vil indbefatte hans fornemste poetiske Fortjenester, bør man kalde ham Grottiernes, den gode Spøgs og Fornustens Digter.

Lægges nu her til hvad Kellgren var som Philosoph, thi

— Sångens hvid var et hans hvid af Ara;
Mei! den var røsten blot af Philosophens Låra;
— hvad han som Kunstdommer udrettede for Smag og
Fornuftighed, da, som Leopold siger, Ingens Dom-
slue

slutninger have i Litteraturen vundet en mere almindelig og fortjent Drakelkroft; — hvad han bidrog til Sprogets Dannelsse og Tilværti; det vil da være ubestrideligt at Ingen af Sverriges hedengangne Forfattere i Fortses- nester af Fædrelandets Skjonne Litteratur kan maale sig med Kellgren.

Rec. uaførte her Begyndelsen og Slutningen af Kellgrens Karakteristik, og lægger til, at for saavidt hans Bekjendtskab til Kellgrens Skrifter strækker sig, fortjener han aldeles det skjonne Hædersminde, som Forfatteren har sat ham. Mindre enig er Rec. med Forf. i det som følger et ovenpaa: "Pladsen ved Kellgrens Side i Min- dets Tempel vil neppe Nogen kunne bestride Johannes St. nhammar" Dertil levede Stenhammar for fort, og virkede for lidt. Rec mener dersor, at Hr Forf. skulde have ladet hin Plads i Mindets Tempel staae ubesat, men bestemt for Leopold, ligesom Storm gjorde med Suhms paa Isadalen, i hine skjonne Linier der endte med Ørsket: "Gid seene Pareet dig paa Jónas Alster sætte!"

Efter Stenhammar omtales Lidner, Bellman, og et Par mindre bekjendte, og derpaa trædes "ind i deres Krebs, som endnu med usvækket Kraft arbejde eller dog i de nyeste Tider have arbejdet for den svenske Digteskonst." I Spidsen af dem staaer den nyhenvante Carl Gustav Leopold — "Sverrigs baade frugtbareste og ypperste Forfatter, lige stor ved Klatheden af hans Forstand, og Einheden af hans Dommekraft, og Levenheden af hans Folelse, og Tankestyrke, og Phantasie, og Virtighed. Den Gave over hvilkesomhelst Materier at forede Lys og Farver og Unde, den Evne at regjere over Sproget og bøje det efter alle sit Genies fri Bevægelser besidder Ingen i højere Grad end Leopold."

Forf.

Forsætteren karakteriserer fortællig Gyllenbergs Søstren Joh. Gabr. Openstjerna, G. G. Adlerbeth, Edelerantz, Sjøberg, Blom, A. G. Silfverstolpe — alle Medlemmer af Svenska Akademien, hvis Ophav i den Anledning fortelles. Gustav III oprettede dette Academie i Aret 1786 "til at føste og opdyrkede det svenske Sprog; til Øvelse for Veltalenhed og den svenske Digt-konst" og erklærede det under sic særdeles Hegl og Beskyttelse. Antallet af Medlemmer bestemtes til 18, af hvilke de 13 første af Stifteren selv vare udseete. Af Embedsmænd fik Academiet trende, en Directeur, en Kansler, og en Secretair; dette sidste blev Rosenstein, og det var bestandig. Academiet begavedes med Fond til agrlige Guld- og Sølv-Medailler for Priesterister i Veltalenhed, og til Pensioner for Medlemmer. I 8 Aar fulgte det og med Held den forestevne Bane; men under Formynderregjeringen var det uheldigt nok til at paadrage sig de Styrendes Uvillie, og nogle Udtryk i en Tale af Silverstolpe, maatte tjene som Paaskud til Akademiets Suspension og Forseglingen af dets Papirer. Men da den nærværende Konge selv greb Moret, sattes det tilbage i sin forrige Stand, og har siden gaaet frem med fornyet Virksomhed; har ogsaa ikke allene fortsat Udgivelsen af sine Handlinger, men tillige foranstaltet et nyt Oplag af de ældre."

Af de enkelte Digtere, som heraf herestør opregner, ere Navnene Franzén, Paykul og Stoltz tilligemed Digterinden Fru Lenngrens det danske Publikum de dyrebareste. Mindre bekjendte ere naturligvis de som først i de seneste Tider have betrædt Digterbanen. en Choræus, Bullberg, Hummel, Walmack, Wal-lin, Ruttstrøm.

Bogen slutes med en almindelig Anmærkning, som er saant af Nühs. der uden tvivl heri har truffen den rette Synspunkt til at betragte den svenske skjonne Litteratur fra. "Den højere Grad af Uddannelse, hvortil den franske Litteratur i Ludvig XIV's gyldne Dage blev oplostet, gavfede den en overvægtig Anseelse hos alle Nationer, som beundrede dens Højde, men forgjæves stræbte at noae den. I Sverige blev denne Indflydelse ved politiske maaßkee blot tilfældiae Omstændigheder forhøjet. Man seer den i saa mangen Grundsætning, som især de tidligere Kunstdommere have ontaget. De fortæffeligste Digteres Verker vise, hvilke Vænsterne svævede for deres Forfattere, og i hvilken Mand de arbejdede. Correction i Tanker saavelsom i deres Betegning er en af de første Vætingelser, som fordres af Kunstneren; med den maa en Glaathed, en Elegants Udtrykket være forbundet, som kun ved den omhyggeligste Øvelse kan vindes. Ogsaa den Philosophie, de svenske Digtere foredrage, er beslægtet med den, som læres af de Franske; — den bestaaer i hin lezte Reflexion over Livet og Djæblikket, som hæver sig over Mængdens Daarlighed, og forfolger den med træfende Spot. Det kan være, at Tænkeren undertiden savner Dybhed i Dommekraften; men altid vil han finde Undes Fordelinger tilsredsstillede. Man vilde imidlertid give denne bemærkning en alt for vid Udstækning, naar man vilde paataae, at den svenske Originalitet derved blev krænket; den er karakteristisk og giver Litteraturen egen Interesse. De største Meesterstykker, den besidder — deres Stof vere historisk eller de maa fremstille Nutiden — have sædelandst Hensyn."

R. Nyerup.

Kjøbenhavnske
Lærde Efterretninger
for Åar 1804.

No. 16.

Dansk Hof- og Stats-Calender for Åar 1804, med Kongeligt allernadigst Privilegium, redigeret, forlagt, og udgivet af Hans Heinrich Frost, Cancelliesecretair og Archivarius i danske Cancellie. Kjøbenhavn, trykt hos M. Møller og Søn, Hof- og Universitetsbogtrykkere. (24 Ark i Quarto. Roster i Adlr.)

Hr. Forsetteren, som under 20de April er udnævnt til virkelig Cancellieraad, vedbliver at anvende kjendelig Flid og Omhyggelighed for at levere Publicum saa fuldstændige og nojagtige danske Statsfortegnelser, at den i Altona aarlig udkommende tydste derved her bliver oversædig. Ann. har paa odskillige Steder sammenligne dem med hinanden, og hist og her befundet Cancellieraad Frost's rigtigere, s. Ex. Ved det store Kongl. Bibliothek staarer i den altoniske Grev Reventlov endnu som Chef istedensfor Hans Durchlauchtighed Hertugen af Augustenborg. Listen paa Højesterets-Assessorerne begynder i den altoniske med Kammerherre Urne, derpaa Kammerherre Raas som Justiciar, dernæst Conferentsraad Jacobi i. s. v. Hr. Frost har denne Liste rigtigere, og han har tillige en hos Altonaeren udeladt Fortegnelse over de extraordi-

naire Assessorer, som ere tillagte (har faaet) kongl. Ordre i viis Tilsælde at maae i Retten. I Opregningen af Universitetets Personale er den danske Calender ogsaa den nojagtigste og rigtigste, den har f. Ex. ved hvert Facultet de til samme hørende extraordinaire Professorer, og saa desuden de tvende Afdelinger; a) Professorer, som have været ansatte til at gjøre Tjeneste ved Universitetet, men enten ere emeriti eller til andre Statens Embeder forflyttede; og b) Professorer, som have erholdt denne Titel, uden at være forbundne til at gjøre Tjeneste ved Universitetet. En Rabrik synes dog at mangle, neml. De som have faaet Rang med Professorer, saasom Rector Hansen i Viborg, Rector Boje, Probst Clod, Seminarielærer Øst, og maaske flere. I en Hof- og Statskalender er Rang og Titulatur ingen ligegeyldig Sag, og at Hr. Fors. heller ikke anseer dem dersor, er ingen Twivl underkastet. Man har derpaa et mærkelig Exempel S. 165, hvor det om Lærerne ved den latinske Skole i Odense ikke er forsømt at ansøre, at de afverle i Rang hvort Fjerdingaaar.

En væsentlig Forbedring voer Ann. at foreslaae ved denne danske Statskalender. Den Genealogiske Fortegnelse kunde anseelig forfortes, og de utallige smaa syrstelige Huse i Sydskland reent udelades. Det lader sig ikke tænke, at det kunde interessere nogen dansk Læser at saa Underretning om saadanne Familier, som Hohenlohe-Neuenstein-Ingelfingen; Hohenlohe-Neuenstein-Kirchberg; Hohenlohe-Langenburg; Hohenlohe-Bartenstein og Schillingsfürst; Khevenhüller-Metsch; Nassau-Wagram-Uisingen-Biberich; o. s. v. Hvor langt hellere saae ma ikke en eller anden Fæderlandet angaaende statistisk Esterretning, ja i alt Fald heller genealogiske Data o-

vore danske grevelige og friherrlige og andre florerende adelige Familier.

R. Nystrup.

* *

* *

* *

Physisk og økonomisk Beskrivelse over Øen Læsø, beliggende i Catagat, under Hjørring Amt i Aalborg Stift, forfattet af Lars Hess Sing, Stæders (Studets) allernaadigst besiddede Birkedommer og Skriver, samt Forligelses-Commissair, Kjøbenhavn. 1802. trykt hos P. H. Höeckes Enke, 182 S. 8vo.

Forsatteren som er bekjende af sin for en halv Snees Aar siden udkomme Beskrivelse over Norge, har her atter leveret en ikke ubrugbar Topographie. Ligesom den forresten ihenseende til Gjenstandens Vigtighed slet ikke kan maale sig med hin, kan man heller ikke rose Udførelsen, eller Maaden hvorpaa de til Dens Beskrivelse sammensenkede Materialier ere ordnede. Mogle Punkter; f. Ex. Skolegangen, Oplysningen, Kirkevaesenet ere ikke berørte, og den Underretning, som Læseren faaer paa Titelbladet: at Læsø hører til Hjørring Amt, og at Autor er allernaadigst besiddet, giver ikke just Grund til stark Formodning om en smagfuld Udarbejdelse.

Med det Ansørte sigtes ingenlunde til at ned sætte Bogens virkelige Værd. Den bestaaer ikke i sjøn Fremstilling, ny skarpsindige Jagtagelser, eller lærde Undersøgelser, og Iforfatteren udtrykker sig ganske beskedent derom i Fortalen saaledes: "Jeg vil høre de høje og guns-

stige Læsere at undskyde, om Stil eller Udtrykke af Ord befindes fejlagtige; thi min Hovedhensigt har allene været at gjøre det høje og ærede Publicum nogenledes bekjendt med den forhen saa ringe anseete Øe Læsse og dens Beboere." Det Bekjendtskab faaer Læseren og er Forf. Tak skyldig deraf.

Autors Kilder ere, efter hans egen Forklaring, Pontoppidans danske Atlas, og Løvenørns Beskrivelse over Rategat, egne Jagttagelser, og mundtlige Esterretninger fra paalidelige Folk paa Øen. Bogen er inddelt i tonde Parter, den første bestaaende af 9 og den anden af 3 Capitler. 1ste Dels 1ste Capitel handler om Øens Beliggenhed, Inddeling, forbums og nuværende almindelige Beskaffenhed. — Det andet om de rundt om Øen forekommende Udhukker, Bugter, Aukerpladse, Indløb, Holme og Skær, samt om de her siden 1780 indfaldne Strandinger. — Det 3de Capitel om Haver og vildtvoksende Væxter. Det 4de Capitel om firesødde Dyr Orme og Insekter. Det 5de Cap. Om Land- og Søfugle paa og omkring Øen. Det 6te Cap. Om de Fisk som falde her ved Øen og Maaden at sange dem paa. Det 7de Cap. Om Øens Indbyggere i Almindelighed, deres Mundart, Skikke, overtroiske Meninger, Levemaade, Klædedragte. Det 8de Cap, Øens Handel og Privilegier. Det 9de Om Øens Farvær. Den anden Part handler i 3 Capitler særligt om de 3de Sogne, som Øen bestaaer af, om hvert Sogns Beliggenhed, Grændser, Bygninger o. s v.

Af alle Capitlerne er naturligvis det 7de det som vil interessere de fleste Læsere, og Anm. anseer det for passende, at bidsætte Noget deraf. "I Henseende til Beboernes Skikke — heder det S. 179 — da har iblande

iblandt disse været især denne, at hvor Dødsfald indetraf, der skulle Lys brænde over Liget hver Nat, saalenge det stod inde, og hver Aften kom Naboer og andre Bekjendte for at see Liget, samt synge og læse nogle Bønner i Ligstuen, hvorved maatte tracteres med Ost og Brød, Öl og Brændevin. Denne Usik, som foraarsagede megen Bekostning, især følelig for fattige Folk, er nu i den senere Tid saa godt som afslagt, i det mindste skeer det ej saa almindelig som forhen: desuden blive nu de Døde hastigere begravne, saasom 4de eller højst 5te Dag efter Dødsfaldet. Paa Begravelsesdagen brænder 2 eller 4 Lys i Ligstuen, hvor nærmeste Familie er indbudten, og 6 eller 12 ja 8 a 16 Mænd, efter Bejens Længde og Ligets Tyngde, for at bære det til Kirken; thi at kjøre Liget bruges ikke, hverken Vinter eller Sommer, med mindre det indtræffer hos meget fattige lange fra Kirken liggende Folk. Naar Folkene komme til Sørgehuse, tracteres med Ost og Brød, samt Öl, deels varmt og deels kaldt, item Brændevin, og naar alle ere samlede, bliver af Degnen sjunget 2 a 3 Ligpsalmer inde i Stuen, hvor Liget staaer, 2 udenfor, imedens Liget sættes paa Ligboren og Ligkædet lægges paa Kisten, hvorefter Lig-Procesionen skeer saaledes: først Liget, som bæres af 6 a 8 Mænd paa begge Sider, og saa gaae de andre Bætere, hvilke paa Bejen afslaje de forste; siden kommer de nærmest Beslagtede og Besvogrede og øvrige indbudne, Par efter Par, til sidst et eller flere Fruentimmer nærmest i Familien, som have et sort Skjort over Hovedet, hvormed Ansigtet tildækkes; men er der Enke efter den Døde, maae hun ligge i Sengen denne Dag med Graad og Bedragelse. Et Graven paa nordre Side eller Vesten for Kirken, passerer Kirkens sondre Side allecider forbi.

Holdes Ligprædiken, som nu ofte bruges, maae sarmeldte Fruentimmer, med deres sorte Skjorter over Hovedet, sidde ganske sammenkroget i deres Stole i Kirken og ikke løste Hovedet op, mindre lade deres Ansigt see, saalange Litalen og Sangen vedvarer. og de gaae ligeledes ud af Kirken og hjem til Sørgehuset med Skjorter over Hovedet. Heruden disse dybsorgende Fruentimmer følger almindelig en eller to Koner med Ligskaren, hvilke lægge Ligklædet paa Kisten og igjen tager det af ved Graven. Alle de, som have været indbudne at følge Liget, (thi mange af den Dodes Venner følge ogsaa med uinbdudne, eller møde paa Kirkegaorden), komme tilbage til Sørgehuset, hvor de otter saae Skoaren Smørrebrød, Öl og Brændevin, samt Kasse paa de fleste Eteder, saa meget de behager, og derpaa, efter nogle Timers Fortsættelse, gaaer hver til sit Hjem. Maar Liget kommer Kirken nær paa 3 a 4 Bøfsskud, bliver ringet med en eller begge Klokker i Kirken, ligesom Æde Esterlevende have Lejlighed at betale; desuden saasnart et Dødesfald indtræffer og er anmeldt for Sognepræsten, ringes med begge Klokkerne tre Gange, dog for Vorn og Fattige ikkun med den store Klokke ligeledes tre Gange, hvortil haves Kongelig alleraadigst Tilladelse ved Reskript af 31 Martii 1738, hvoraf findes en Extract blande Rothes Samlinger 3die Part i Bind Pag. 686, hvilket Reskript tillige berettiger Fruentimmerne, at bære en halv Fløjels og halv Plydses Hue."

Den 4de §. S. 187-89 om Beboernes Leve-maaede indeholder blandt andet følgende Underretning: "Til Brændevin og Öl forbruges en Del Korn her paa Dan; thi efter den Tilladelse, som Beboerne der have ved

ved højkongelige Resolutioner af 28 Marti 1738 og 4de Sept. 1770, bruger næsten hver Familie et brænde, som er demi til megen Hjelp ved Creatureernes Føde om Vinteren (hvorfor ogsaa Recensenten inderlig ønskede at disse Kongelige Resolutioner bleve extenderede til andre danske Øer) og undgaaes derved tillige meget fremmed Brændevin; thi Brændevin maae Søemanden have, og udsordres virkelig her fornemmelig under Strandinger om Efteraaret. Man kan ellers her saae mere udrettet for en Dram eller Glas Brændevin, end for firdobdelt i Penge. Dette er saaledes Mandsfolkenes kjæreste Drik, hvortil endog kommer et Glas Punsch eller flere, endog imellem unge Matroser; hvorimod Fruentimmerne, ja endog adskillige Mænd, fornemmelig blandt de mindre Formuende og Fattige, forsøer deres Penge og Bahre lige til Klæderne til Kaffe, som her i de senere 20 Åar er blevet ej ølseen almindelig, men endog til urimelig Døselhed; thi Kaffe, saa stærk som Lud, drikkes, 1, 2, 3 ja 4 Gange om Dagen, hvilket fornemmelig i disse Tider, da denne Drik er saa meget kostbar, aldeles ruinerer mange Familier; thi det er ikke nok, at de anvende Penge til Kaffebønner og Sukker, men hos mange fordruges al den Fløde, de kan samle af Melken af deres Koer, hvorfaf folger, at Smør er raret at see hos saadanne Kaffe-Eskere. Monge Skjæpper Korn, endog det højt behovende til Føde, sælges for Kaffe. Det skal ikke være meget over 30 Åar siden, at denne Drik var her aldeles ubekjendt blandt de almindelige Familier; ja der fortælles, at da et Skib omrent paa den Sid forlæste her under Den med en stor Del Kaffebønner, hvorfaf Bjergerne sik deres Deel in Natura, vidste Fruentimmerne ej at benytte dem anderledes, end til at koge dem som

Efter, og de skal have beklaget sig, at de kunde ej fået dem mere eller spiselige, hvilket de nu ej behøve."

R. Utterup.

**

**

**

Vejledning til Svinets Behandling,
som Husdyr, ved Professor E. Viborg,
med Robbere. Kjøbenhavn 1804, paa Profts
Forlag. 158 S. 8.

Førerne ved den Kongelige Veterinærskole have ikke blot den Fortjeneste at opnåre duclige Veterinærer, men og ved deres Skrifter at gavne dem, som ikke have Lejlighed til at høre sine deres Forelæsninger. Gaaledes have vi den Ærles forfisente Lætere at tolke for herlige Esterretninger til Ruer Kab om Hesten, og Faaret, og i nærværende Skrive om det vigtige Husdyr Svinet, hvorved en vigtig Mongel i ver økonomiske Litteratur paa en eisfredsstillende Maade er bieven udfyldt.

Paa den danske Dyrlegeskole holdes ej blot Forelæsninger over Hesten og dens Anatomi, men og over de øvrige Husdyr, og deres Behandling i Sundheds- og Sygdoms Tilfælde, hvorved denne Skoles Myte for Dyrleger og Økonomer paa en behagelig Maade udvides til Gavn for det borgerlige Selskab. Det anførte Skrift er udarbejdet af den vordige Forfatter til Brug for hans Tilhørere, og han har tillige givet det saa megen Udsigt, at Landmanden kan have Myte deraf.

Bed et nærmere Blik paa denne Vejledning til Svinets Behandling erfører man, at det har en større Værd end den simple Titel synes at løve. Skriften er

'en

en sand Bindning for Naturhistorien, Økonomien, og Dyrkøgevidenskaben. For Naturhistorien, i det her findes samlet Svinestægtens forskellige Arter, beskrevne med den Mosagtighed den Naturkyndige Zoolog forlanger, og tillige oplyste med instruktive Kobbere, hvoraf nogle Arter ej hidtil have været beskrevne. Her gives en omstændelig Beskrivelse med Aftegning af Hjorte-Svinet, Moskus-Svinet, det Gvineiske Svin, det Afrikanske, æthiopiske, chinesiske og Mongoliske-Svinet, og desuden af de tvende forbedrede engelske Svinearter, den Witte og den Korttrightske, som Hr. Generalmajor Wallerstorff og Hr. Oberste Falkenskjold have ladet komme fra England i det præelige Dsjemed for at forbedre den danske Race. Endvidere gives forneden Underretning om det vilde Svin, og nogle bekjendte Afsarter af det tamme Svin, saasom de store engelske Svin, de danske Svin, m. v.

Efter denne Udsigt over Svinearternes Naturhistorie og Habitus, betragtes Svinet onatomisk, i Henseende til sin indvortes og udvortes Bygning, dets Landskifte omtales, Kiendemærkerne paa et godt Svin, og sammes Trivelighed ansæres. Derpaa gjeunemogaes stykkevis med al mulig Lys og Klarhed disse viatige Øsenstande: Svinets Parring, Drægtighed, Ornenes Behandling, de farende Soers Behandling, Grisens Gravennen, de fravante Grises Behandling, ligesledes de aarige og Levesvinenes Behandling. Maaden at betage Svinet sin Kvaleerne ved Udboden og Gilden og hvorledes det ringes tilligemed de hertil hørende Nedskaber, beskrives med udmarket Endelighed, og til ydermere Oplysning tilføjes en Aftegning af en Trynebremse, en Udbødekniv, den enkelte Bugsem og den pildannede Ring.

Derefter gaaer Forfatteren til Indretningen af en Svinestie, og de fornødne Forholdsregler ved Svinenes Mæskning eller Feden, med Bærme, Valle, Mast, Stivelsebarme, Klie og Grøste, Oliekager, Affald ved Slagterier, Agern og Olden, Træfrugter, Jordfrugter, Bælgfrugter og Korn. Sykkelvis afhandles enhver Art af Mæskning, den Fordeel den afgiver, og hvad Forsigtighed der bør tagtages.

Til Slutning gjennemgaes Svinets Sygdomme. Dette vigtige Parti af Bogen er med en paafaldende Rigdom og Nejagtighed udført, da her findes beskrevet ikke mindre, end 41 forskellige Slags Sygdomme. Sammes Kjendetegn og Kur gives saa tydeligen, at Lægmonden kan uden lærd Kundskab benytte Anvisningen, og bedonne Sygdommen. Omendkjøndt Forfatteren har stræbt at vælge de bekjendteste Udtryk til at benævne en given Sygdom, kan det dog intetesse, at en Sygdom ikke er Landmanden bekjendt under det Navn, men ved at gjennemblæde Bogen vil han snart blive bekjendt med Forfatterens Venævnelse, saaledes kaldes den Sygdom Stær i Øjet i Bogen Hauk, Hjernoel eller Negl i Øjet, fordi disse Udtryk ere andensteds brugelige.

Til Exempel paa Forfatterens Maade at beskrive en Sygdom, og hans Forklaring over samme, vil vi tage den bekjendte Tintesyge § 48. Professoren udtrykker sig saaledes: "Tintesyge forårssages af Blæreorme, som sidde i Hlestet, og danne smaa Knuder, dem man tilforn har holdt for Kjertler. Disse Orme svække Svinet, saa at det vantrives, give det en hæs Stemme, naar de sætte sig i Halsen og i Mundten, i hvilken sidste de da ses som hvide eller blaaladne Knuder, og vise sig og saa som saedanne paa Oversiøden af Kroppen, naar de

indfinde sig med Huden. Finne Blæreormen kunde ogsaa sætte sig i den Mængde omkring Kjaerne, paa Halsen og Boven, at de kunde give disse Dele et fedt Udsende. Saadonne Svin vil man ogsaa have bemærket, skjære meget Tænder. Saavel de vilde, som tamme Svin ere denne Sygdom underkastede."

Anm. "Alt hvad der svækker Svinet, kan foranledige denne, som enhver Ormesyge; dog ere Grise, soldne øster Forældre med denne Sygdom, langt mere udsatte for at vorde tindede end de af sunde Forældre. God Ryge og Pleje forebygge og hjelpe til at hæve denne Sygdom, som sædvanlig ikke indfinner sig hos meget unge eller meget gamle Svin. Ethvert oplivende og styrkende Middel, da Tinteshyge er en Følge af Svakkelse, kan bidrage til dens Helbredelse, men som dræbende Middel for Tinte. Blæreormen har det raa Spydglands, Blyesukkeret og Spanskgrønnet vundet almindelig Tillid. Hint giver man daglig paa Foderet, i Form som Pulver, og tager til hvert aarigt Svin $\frac{1}{2}$ Lod. Man vedbliver med dette Middel flere Dage, ja flere Uger; dog er det gavnligt at afvælte dermed hver anden Dag, og i dets Sted daglig give et Lod Kjøkkensalt, blandet med et Lod Senape paa Foderet. Spanskgrønnet maae bruges med Forsigtighed, da det er et stærkt sammensnerpende Middel. Man giver ethvert aarigt Svin hver tredie-Dag i Quintin, og fortsætter dette Middel afvæxlende med Køjsaltet og Senape paa foromtalte Maade, i 2 til 3 Uger. Blyesukkeret er et endnu farligere Middel end Spanskgrønnet. Man anvender det kun derfor $\frac{1}{2}$ Quintinvis paa samme Maade, som Spanskgrønnet. Saasaaart Svinet trives behørigen af sit Foder, og saaer en klar Stenme, kan man haabe, at Sygdommen er hævet,

hævet, men dersom man ogsaa skulde slachte et tintet Svin, da er dets Flest ikke stadeligt for den menneskelige Sundhed, og kan spises uden al Fare. Ere Tinteblatreormene i stor Mængde, har Flestet naturligvis mindre Fasthed, og følgelig mindre Velsmag."

Før Omhed i Fodderne, § 76, naar Svinene maae gjøre lange Rejs i stark Hede, tilraader Professoren at lade dem drive i Bond hver anden Time, og staae deri med Fodderne en halv Time. Det fortæsses indtil Omheden er forsvunden.

Af denne korte Udsigt erfares Dagens store Nutte og Brugbarhed for enhver Landmand, og enhver Skjøn som vil yde Forfatteren sin billige Tak for at have saa heldig bearbejdet en hidtil forsømt Gjenstand.

Vedstrup.

**

**

**

L. M. Wedels Indenlandiske Rejse igennem de betydeligste og skønneste Egne af de danske Provindser; med Hensyn tildeels paa øconomiske og statistiske Gjenstande; i Aarene 1799. 1800. 1801. Kjøbenhavn. 1803. trykt paa 3 Brummers Forlag hos J. Breum. 1ste Hæfte 157 og 2de Hæfte 172 S. 800.

Den af sine Samlinger og sin Tilsuer for Landvæsenet fordelagtig bekjendte øconomiske Forfatter, Præst i Everdrup i Sjælland, meddeler herved Publikum sine Rejsbemærkninger, der vel især gaae ud paa Aærbrug og Landeeconomie, men der dog ogsaa ikke uden Behag kan læses af dem, som

som disse Gjenstande ikke have mere end almindelig Interesse for.

Jen Foreindring underrettes Læseren om Anledningen til denne Bogs Tilværelse. Forf. rejste nemlig dels for at styrke et svageligt Hælbred, dels af Lust til at see sig om i Fædernelandet, og dels for at besøge sin Familie og Venner i Holsten. "Jeg rejste — fortæller han — med egen Besordring, kun saa Mil daglig, bedede med Hestene som oftest 3 til 4 Gange hver Dag, for at vinde desto mere Tid til at besee og optrægne alle forekommende Mærkværdigheder, og paa ethvert Sted var min første Omsorg, at Verten forstakkede mig en kyndig Ledssager, der kunde vise og forklare mig hvad jeg ønskede at underrettes om. — — Ejeldent har jeg fulgt den ordentlige Landevej, men hist og her bøjet ind paa Biveje, for at besøge mine Venner og Beslagtede; dersor finder man og nogle Spring i Mejserrouten. — Jeg syntes selv, at den sædvanlige Fortællingsmaade: vi logerede der, spiste der, bedede der o. s. v. er kjedende for Læseren; jeg har dersor blot skrevet hvad jeg saae og bemærkede, og kun enkelte Steder talt om Herberger, Gjæster, Bevætning og deslige."

"Fra Præstø — vedbliver Forf. i Foreindringen — begynder jeg min Rejse, fordi jeg just der modtog breve fra mine Venner i Holsten, der foranledigede mig til dette Foretagende, og min Bestemmelse var iførstningen ikke at komme længere end til Omegnene af Flensborg og Gottorf; men godt Selstab og Venners Opmuntring førte mig til Elben og den kjærlige fri Rigsstad Hamburg, og dersaa paa kryds og tværs igjennem Holstens skjonne Egne baade paa østre og vestre Kanter. Dog (og?) var jeg i de tvende Sommrene, (hvilke to Sommer?)

mere?) som jeg saaledes omvandrede i det egentlige Holsten, undertiden et Par Gange og østere paa nogle Steder." — "Enhver der vil rejse i Fæderlandet enten for Hornsjelse eller i anden Hensigt, vil her i Korthed finde en kjædet Beskrivelse over de fleste Kjøbstæder, mange Herre- og Præstegaarde, Sunde, Færgestede, Ørte, Ørge, o. s. v. baade paa det faste Land og paa de mindre anselige Øseler i Niget, saa Skriften endog kan i visse Maader passere for en Rejsendes Kommebog."

At det Ansørte vil Læseren for en Del være sat i stand til, ongeser at kunne gjøre sig en Gisning om hvad man kan vente sig af denne Indenlandsrejse, eller — disse Indenlandsrejser? Det maa Anm. lægge til, da han maa tilstaae, at han heri er i en ubehagelig Billedede og adskillige Steder i Bogen ikke kan orientere sig ihenseende til Tiden. Hr. Fors. har i sin Foretræning selv sagt saa ubestemt og uchronologisk, og det ene Datum stemmer saalidet overeens med det andet, at man ingen ret Sammenhæng kan øjne. Foretræningen er dateret d. 7 Dec. 1802. Deri heder det, blandt andet, §. IX. „Men hvorfors udkom dette Skrift ikke før, da Subskriptions-Afmeldelse allerede for et Aar siden lovede dets Udgivelse? Dertil ere mange Varsager. Afmeldelsen selv var vilkaarlig og under visse Bedingelser. Jeg foresatte mig siden at gjøre et Par lange Rejser for at fuldkommengjøre mine Dagtagelser. Forsættet er opfylt, og jeg saae endog samme Gjenstande fra en fordelagtigere Synspunkt, lerede og bemærkede meget, som ved første Rejse kun saa løselig beskuedes o. s. v. Hvorledes er det at forståe? Her tales om den første Rejse og et Par lange Rejser; det er altsaa 3 Rejser. Titelbladet omtaler kun een indenlandsk Rejse i Singularis. Men rigtig nok nævnes paa Titelen trende Aar 1799, 1800 og 1801, hvilket synes at kunne forklares om tre forskellige Rejser, det Anm. ogsaa finder anstageligt, end at troe, at han skulde have haft Tilladelse til at være borte fra sit Embede 3 Aar ensvite. Men det er ikke Alt; — paa første Blad i Bogen anføres Rejsen at begynde d. 26 Maj 1800; men hvad

bliver der saa af den paa Titelbladet anmeldte Rejse af Aar 1799? Og naar nu dertil kommer, at det af pag. 34, 63, 69, 72, og andre Steder er klart, at selv hin Opskrift 1800 er en Trykfejl, som skal rettes til 1801, saa er der ingen anden Forklaringsmaade mulig, end at Forf. i sin seneste Rejse, foretaget i Aaret 1801, har anbragt og indlemt de Bemærkninger, som han paa sine to foregaaende Rejser havde haft Anledning til at gjøre.

Dog — vi have opholdt os lange nok i Forstuen, og gaae nu ind i selve Værelserne.

Vor Rejsende begynder, som vi alt har seet, sin Tour fra Præstø af, beskriver Omegnen, kommer til Nestved og dersra til Skjelsør, og bestandig gjøres en og anden øconomisk Bemærkning. Et Stykke Vej, som han passerede mellem Skjelsør og Korsør, skildres som i høj Grad farligt; „Efter en lang Rjørsel — heder det S. 19 — traf jeg et enligt Huus ved Brinken af Klinten, hvor jeg videre spurgde Beboeren om Vej til Korsør; han forsikrede, at det var saare vanskeligt at kjøre nedenom formedelst høje Bande, og at vende tilbage ovenom, sagde han, var for megen Sinkelse. Jeg overtaalede ham, ved en god Dusør, at gaae med vadende i Vandet for at holde paa Vognen; det skeete; men han havde al sin Styke nødig for at styre Vognen, der ved Bølgernes Indvælling og de skjulte Sten i Vandet slingrede hid og did. Det var en føl Rjørsel. Jeg sad i Frygt og Angest for at udstyrté og i Fare for at blive knuset af de Leerstumper, som jævnlig falde ned fra den steile Klinc. Vel vare disse Stumper ikke store, men store nok for at beskadige enten os eller Hestene, der desuden vare sty ved Bølgernes Bulder og Stumpernes Plastning i Vandet. Veslederen besalede os dersor at kjøre saa nær under Klinten som mueligt, thi saa, sagde han, ruller Leerklodsene ovenfra over Vognen og os. Det, skeede virkelig og, — saa vi endelig slap forbi denne Fare. — Nu forandredes Scenen og Forstrækelsen tabte sig ved Henrykelsen af den flønne prægtige Cynstreds, da man øjnede nære

og flere, større og mindre Øer, Beltet, Skibe, Herregårde, Kirker, Skove, Buskær, Enæ, Korn, Klever, Øweg, Heste, den store Landevej, Ressende, og endelig Stabelstaden Korsør.,

I Anledning af et Par Dages ved en rasende Storm foraaarsaget kjedelommelige Ophold i Korsør ansæter Forf. dette Tillæg til Litoniet som Num. ikke for har kjendt; fra Korsør Gryde, fra Vissenbjerg Gyde, fra den sorte Øyde (sydste Lynahede) fri os kjære Herre Gud.

Frelste Vorherre ikke Forf. fra Madom Bag rs Gyde, saa sag han dog, est-rat være kommen over Beltet, fra Vissenbjerg Gyde; da han udenfor Nyborg drejede om paa venstre Haand fra Odense Landevej og kom ad Vindinge, Sollinge, Fraugæ, Frørup. Ringe o.s.v. Ved Esterretningene om Overndrup Præstegaard S. 35 glæder Ann. sig ved, af Forf. paa ny at bringes i Erindring om nogle af de interessanteste Øjeblikke i sit Liv som han nu der paa en Gjennemresse for saa Aar siden. At den syenske Dialekt er Forf. saa fremmed (see S. 27) skulde man ikke have ventet; thi uagtet han er barfødt i Jylland, har han jo som Discipel i Odense Skole levet adskillige Aar i Fyen.

Naar Forf. S. 30 ved Fraugbegaard fortæller, at han besøgte den „respectable Ejet fornemmelig for at see hans kjonne Bibliothek og kunstige Drejerbæk,” venter man ikke at Drejerbænk saaledes skulde bemøstre sig hans Opmærksomhed, at han ganske og aldeles glemmer den anden Gjenstand for sit Besøg. Og saadant et Provincialbibliothek, som Hr. Kammerherre Heins, efter Sigende, skal være, fortjente dog nok at Forf. havde været noget derved, allerhøjest om det ikke er blottet for den øconomiske Litteratur.

S. 36 omtaler Forf. det berømte Egeskov-Marked, hvor han siger de fleste Fyenboer sammenstille for at kjøbe, sælge, og hilse paa hinanden.

(Fortsættelsen følger.)

Røbenhavnske lærde Efterretninger for Aar 1804.

No. 17.

Fortsættelse af Recensionen af L. M. Wedels Indenlandſke Rejse igjennem de betydeligſte Ege- ne af de danske Provindſer.

(See No. 16.)

S. 41 hvor Forf. kommer til Skærup, er der rigtig nok nogle Linier, hvori han gaaer fra Agrenes og Engenes Cultur over til at tale om Menneskenes, men dog offærdiges den Materie tildels med henvisning til et Sted i Minerva og kortere end man kunde have ventet her, hvor han er hos sin Navne og udentvivl — i hvorvel angåede — Beslægtede, den for Almueoplysningens fremme saa virksomme Doktor Wedel.

S. 54-56 forekomme interessante Efterretninger i et mærkeligt Konstnergenie, Smeden Søren Mähiesen i Hammermøllen i Nærheden ved Brahetrollesborg; og S. 57-58 om Skoleholderseminariet, som han har givet Navn af Bernstorffsminde.

De Reflexioner, som Forf. S. 66-67 gjør over et Upassende i lig en Gudstjeneste som disse Sædepræikener der ere brugelige adskillige Steder i Kjøn, og hvorfors Forf. bivaanedte en i Sobv Kirke, finder Ann. ikke

ugrundede. Der skal ellers, som jeg hører, være taget til Gjenmåle derimod i en af de syenke Aviser. Det har vel da været af Stedets Præst, om hvem her, S. 67, læses følgende: "Præsten, en ung Mand, læste den udvalgte Text, Jerem. 5. Løber omkring i Gaderne o s. v. et langt Stykke hen i Capitlet. Han talede højt og med en stærk Stemme. Da jeg havde hørt dervæs en halv Time, funde jeg ikke mere længere formedelst min Messes Bestemmelse."

Bed Assens gik Forf. over det lille Belt. Paa Vejen fra Varesunds Færgegaard til Haderslev kommer han ifast med en Prænger fra Sylland. "Da Hyden hørte at jeg var fra Kjøbenhavn; (thi denne Angivelse brugde jeg som et Sted, der var de fleste bekjendt af Mavn, hvorimod kun faa vildé have kjende min sande Hjemstand, Præstse-Egnen) spurgde han hvad vi sagde i Hovedstaden om det store Gudsunder der skulde ske ved Juletider. Jeg erklærede, at Ingen hos os vidste noget om dette Sagn. Hvad? sagde han, og det staar på Prent, som jeg kan fremvise. Jeg, og Flere med mig troede, at det var en Sibyllæ Spaadom eller saadant Lap perie, som hans Overtro grundede sig paa. Men han vedblev sin Paastand, og sagde, at det som nu skulde ske, havde han læst i sin Barndom i Katekismi Sentenser: der skal ske Tegn i Soel og Maane o paa Jordens Fal Folket blive bange af Misstrøstighed o s. v. Luc. 21 Cap. 25 v." — Efter noget Ordveksling endes Samtalen med, at Hyden af si Tegnebog fremtog den danske Almanak, og viste, at di ved d. 16 December 1801 staar; at Solen staar o Klokkken 3, 31 Min.

Forsatterens Skilderie af Bøndernes Vindskifelighed Velstand og Cultur i Egnen mellem Haderslev og Apenrade er saare indtagende, og Fynboen og endnu mere Sjællanderen kommer derved ikke lidet tilkort.

Artikelen om Flensborg er, som man kunde vente om saa interessant en By, temmelig udførlig, fra Pag. 87 til 97. Dersra kommer Forf. til Schleswig, Rendsborg, Søhøj, Wilster, Krempe, Glückstadt, Blanckensee, og endelig Altona. "I blandt andre skønne Landsteder — heder det S. 128 — i Mæcheden af Blanckensee besaae jeg ogsaa Flotbek, der er saa berømt for mange Seeværdigheder i Agrikulturen. Vaaningshuset er prægtigt og i engelsk Smag; jeg kunde kun see det udvendigen, thi der var mange Fremmede og jeg vilde altsaa ikke lade mig melde. Kvæget var ypperligt og sorttrinlig godt; men hvad jeg ellers soeg af Agerdyrkningssredstaaer, Tærste og Hækkelsemaskiner, Vandledninger, bedækte Grøster, Plantninger, Hækker, Markfrugter, o. s. v. var alt ikke noget nyt for mig, der havde set og daglig kan see det samme paa Bakkeskov, hvor jeg troer, at meget findes i Maskiner og Indretninger til Agerbruget ja selv i Marken, som overtræffer (overgaaer) det Flotbecke."

Det første Hæfte endes med nogle Esterretninger om Hamborg, som Forf. gør Undskyldning for han har indlemmet i en Bog, som heder en indenlands Rejsse. Begyndelsen S. 141, hvor han onstiller en Sammenligning imellem Hamborg og Kjøbenhavn, der falder ud til den sidstes Fordeel, er noget med det bedste deraf.

I det 2dec Hæfte besørjer Forf. Wandsbek, Oldesloe, Segeberg, Ploen, Eutin, Preß, Kiel, Canalen, Eckernførde, Husum. Fremdeles læses om Landene

Ejdersted, Ditmarsten, Stapelholm og de i dem beliggende Flækker og Byer. Ved Tondern S. 95 betragtes Kniplingsfabrikationen fra en Synspunkt, som forekommer Anm. ny: "Pigerne — heder det her — vil heller lære at kniple, hvorved de fortjene mange Penge, end de vil blive ved Markarbejde og Bondehaandtering; men ved dette stillesiddende Arbejde vannels de til Magelighed, til Tobak og Caffe, blive svagelige af Helbred, henslides Tiden ugiste, og ved Karenes Tiltagelse og Synets Svækkelse kan intet fortjene til Livets Ophold; ja om de endog komme i Egteskab har dette krumbojede Levnet svækket dem tildels, saa de som Mødre og som Hustruer under tiden føle de sorgeligste Virkninger. Og hvo der har seet deres blege Ansigtet i Kniplingestuerne maa tanke med Bølelse paa Fremtiden for disse Offere for Luxus. En anden Sag er det, hvor Konen og Pigen folger Markarbejdet og da i Regnvejr eller en ledig Time sætte sig til Knippelkrinet. Det skeer paa sine Steder i Holsten, og gjøre disse ikke just sine Vare, fortjene de ikke saa meget som hine, saa fortjene de noget vigtigere, Helbred nemlig, Munterhed, ranke Lemmer og usvækkede Djne."

Fors. kommer S. 102 til Mustrup, hvor hans Farsader, Oldefader, og dennes Fader havde været Præst, og giver i denne Anledning en saa maver og usuldskændig Underretning om disse sine Forsædre, at man, ved at sammenligne hans Udsagn med de i det wormiske Lexicon 3die Deel S. 840 anførte genealogiske Esterretninger om den wedeliske Familie, kommer i et Vilderede, som man ikke anderledes kan komme ud af, end ved at antage en Trykfejl hos Autor, og i første Linie i Møten læse Farfader istedenfor Fader. For Autor forlader Hertugdommene (han er ugeographist nok til at indbefatte dem begge under

under Benævnelsen Holsten) trækker han S. 112-13 en Parallel imellem de Fordeler og Mangler — især med Hensyn til Oeconomien — som har Sted hos Almuen i Hertugdommene sammenlignede med Almuens i det øvrige Danmark. "Holstenerne — heder det S. 112 — bebrejde os, at vore Bøndergaarde ere flet byggede, Almuens Klædedragt ussel og uden Skif, at vore Bønder ere langsomme i deres Gjerninger, og endel af dem dovene især om Vinteraftenen; i visse Maader er det Sandhed i Sammenligning med de Holstenske i Almindelighed taget; men jeg vil hellere leve og boe blant Sjællændere med alle deres Mangler end hos hine med alle deres Fortrinligheder. Vi bebrejde Holstenerne at de ikke dyrke deres Jorder godt, at de ikke legge Vind paa Kloover og Staldsoring, ej heller paa Ærter og Hvede; at deres Føde paa endel Steder er saare farvelig o. s. v.; men deri kan de undskyldes, thi Sandjorder afgive ikke nogen sylinderlig Afgrøde, enten man saer Kloover eller Hvede, og hvor Kloover ikke haves i Overflodighed, der kan det ikke nytte at tænke paa Staldsoring, ja om denne Sommersoring ogsaa er just til den store Nytte, derom ere de kundige Landmænd just ikke ganzte enige, thi man vil ikke regne Forsøgene i det smaa, hvor det har meget, der anbefaler samme."

"Der siges at det danske især det sydste Bondesprog er stygt og ubrhageligt; men Gud veed, det plattydiske med sine forskjellige Mundarter er lige saa skurrende for Dret. Der siges at vore Huse ere lave, snevre og ikke pyntelige, men vi have dog Skorstene, der rage igennem Taget, og finde ikke Forøjelse i at lade vore Stuer, Klæder, Senge, Madvare og altid igennemsmæsge af den bestandige Regn, som driver ud af den lave Skor-

stensarne over hele Huset. Der siges at der ere flere række og velstalte Folk, men dette tilstaet for saavidt, saa er det ingen Smukhed at være meget sortsmudset, som især gisler om Mandkjønnet. Der siges at Træscoe er et hæsligt tungt Hodtøj; men det er vist sundere for Almenen, det meget skal gaae i det Vaade, at bruge dette, end Stovler eller Skoe der hastig trække Vand, og de syngende pene Træscoe forskjonne et smukt Been mere end als mindelige Skoe. Der drives Gjæk med de danske Leer, Plejler, Ører, Grebe o. s. v., men hvort Land har sine Skifte; og jydske Mejere og Tærskere sagtes dog gjerne til Arbejde i Holsten. Der siges at vore Vogne ere smaa og plumpe, men lad de Holstenske store spærlæmmede Vogne komme belæffede her i de danske lerede Veje og Bjergene, de ville snart brække eller sidde fast i Dyndet."

(Fortsættelsen følger.)

Fortsættelse af Recensionen over Prof. Sanders Forelesninger over Shakspeare.

(See No. 14.)

Den hemtende Forelesning indeholder en Sammenligning imellem Hollingsheds Kronikke og Shakspeares Drama. Fortælleren fortægger sig her genetisk, om jeg saa må udtrykke mig — at forklare os dette Sørgespils Ubbildelse. Han begynder med at gjenkalde os, hvad i hoveden om forskjællen paa Historie og Tragedy er etindret, og deraf at vilde udlede, hvorfor Shakspeare har givet dette Stykke Navn af Tragedy; og søger i denne Anledning at godtgøre, at den væsentlige forskjæl imellem disse

disse tvende Slags Skuespil lade deri, at i Tragedierne det Heele havde en Begivenhedernes Enhed, som det i Historys ikke havde, og ikke kunde have; og prøver han da ved denne Lejlighed paa ny at udvikle, hvorlunde denne Begivenhedernes Enhed ikke blot ikke forpligtede Shakspeare til den grædste — (snarere franske) Tidens og Stedets Enhed, men meget mere fricot ham deraf. Han vender da atten tilbage til Herders forhen omtalte Omtydsk Art og Konst, hvilc enthusiastiske Fremstilling heraf han udskriver. Det være lange fra Recensenten heri at vilde modsigte Herder, og hans danske Medstrider; Recensenten erkjender saa levende, som nogen, i Shakspeare den Digter, hvorom Horats synes at have spaet, da han sagde:

Ille per exterritum funem mibi posse videtur.

Ire poeta, neum qui pectus inaniter angit,

Irritat, mulcet, falsis terroribus implet,

*Ut magu, et modo me Thebis, modo ponit
Athenis.*

men nødig vilde Recensenten, at man deraf, at Shakspeare har været i stand til at sætte sig over Tidens og Stedets Enhed, skulde troe, at det var ret og gavnlig at tilfidesætte dem. En Omstændighed, som man især i Henseende til Stedets Enhed — forsætlig eller usforsætlig — nok alt for meget har overset, er, at i den Tid Shakspeare skrev sine Strykker, Stedets Enhed — al Digerens Omspringen uagtet — i det mindste for Tilskuernes Øjne ikke overtraaedes; endog længe efter den Tid, under Carl den førstes Regering, bestod efter Cibbers Vidnesbyrd, som Lessing anfører — hele Decorationsvæsenet i et grovt Tøppe, ved hvis Oprækning Scene viistte sig, enten med bare Vægge, klædede med

Meatter klædede, eller bedækket med Tapeter, saa at der
sovel til det Sted, der fra først af fremstilles, som til
alle følgende Skifter, intet var der kunde hjelpe Tilskuer-
nes Begreb, eller understøtte Skuespillernes Forestilling,
uden den blotte Phantasie." Egentlig var altsaa hos
Shakspeare, Scenen stedle paa Skuepladsen; og Stedet
forandredes aldeles ikke; hvorvidt noget lignende ogsaa
hos de Gamle fandt Sted, er her ikke Tid og Rum, at
udlade sig over. Da i Øvrigt et af Universitetets Pris-
spørsgsaal for indeværende Aar, skal være de tre drama-
tisk Enheder angaaende, vil Recensenten ikke forståere
dette Emne for dem, som i denne Anledning kunne
ville behandle det, saameget mere, som det ville være let-
tere at faae Gellerts Hans North i hans Glaske, end den-
ne saa videløstige Materie indknebet inden en Recensions
snævre Grænser.

Ester at have ansøgt højt Herderske Sted giver Fors.
os en Fremstilling af, hvorledes han tænker sig dette
Stykke undsangen, baaret og sedt af Shakspeare; ingen
vil negte, at denne heele Skildring ikke blot er højt in-
teressant, men udentvivl vilde være fuldkommen træffen-
de, havde Digteren heddet Lessing, eller Voltaire. Hos
Shakspeare troer Recensenten derimod ikke at Digteren on-
den sit saa methodisk råsonerende tilvæks; da hon saa
rere troer, at ligesom Madamie Sabliere kaldte La Kon-
toine sic Fabeltræ, funde man folde Shakspeare et Dra-
matæ. der frembragte sine Frugter næsten som et Na-
turproduct; dette gør imidlertid ikke, at jo alt det fin-
des, og af ham virkelig er lagt deri, som en Richards-
sens og en Sanders skarpsindige Analyse siden udvikle
udvikler deraf.

Sextende, syttende og Begyndelsen af ottende Forelæsning indeholde en udførlig og raisonneret Udvikling af Planen i dette Sørgespil, hvor det vilde være for videløftige at følge Forsætteren Skridt for Skridt, og som ingen der har Øje for Digtekunst og phychologisk Analyse uden den meest levende Interesse vil kunde læse, og som han altsaa ikke vilde være os forbundet for her at foresætte ham forhudlet og smaaahuggen. Kun i Henseende til det Sted i syttende Forelæsning, hvor Forf. anstiller en Sammenligning mellem Shakespeares comiske Portnerscene og Schillers andægtige, været det os tilladt at sige et Ord. Vi ere fuldkommelig eenige med Forf., at det er en ugrundet Fordom uden Undtagelse af Sørgespillet at handlyse enhver Blanding af Spøg og Alvor; men just af denne Grund kunne vi ikke overtale os til troe, at den schillerske andægtige Portner passer bedre til Stykets Tone — saaledes at sige, som denne er hos Shakespeare; evertimod bringer denne sidste os ret passende et Sildlerie for Dinene af den berusede Tryghed, under hvil Dække Macbeths Kongemord ene var tænklig. Den forekommer Recensenten altsaa hverken at være naturlig paa Konstens Bekostning, og end mindre slet; thi ere end nogle af Portnerens Spidsfindigheder smagløse i sig selv, da ere de kersor ikke upassende for den Person, de ere lagte i Munden, og kunne altsaa, som Almueskjeme og pia sic Sted, vel finde Maade for Smagens Øjne.

Efterat have fuldbragt sin Udvikling af Planen, for uimodsigeligen at godtgjøre, at Interessens — eller som Aristoteles ustridigen vilde kalde det — Handlingens Enhed, dette herlige Sørgespil heelt igjennem er bevaret, gaaer han nu over til Charactererne; begynder med Macbeths, og meddeler herover Richardsons saare

Skarpsindige Caracteristik, oversat til Prof. Tjeneste af en af hans Venner. Denne som gaaer intil tyvende Forelæsning, gaae vi forbi, og maaske er det til dens Anprisning nok at sige, at Minervas Udgiver, hvem den af en Hejtagelse blev tilstillet, indrykkede dem i sit Maanedskrift i den faste Overtydning, at det var et Originalarbejde af Prof. Sander.

I tyvende Forelæsning meddeeler Prof. sine Tanker om Macbeths Caracter, kommer her tilbage til, at fremstille os Udviklingen af, hvorledes en Caracter som Macbeths kunde bringes til Kongemord og det følgende Tyrannie, som Sørgesvilles Hoveddamme, udført med en Rigtighed og Bestuelighed, der opfordrer hver Menneskegrandster til at studere den engelske Menneskemaler. Kors. besvarer nu atter det Spørgsmål: Hvorfor Digteren ikke fulgte Krønikeskriveren, der skildrer Macbeth fra Begyndelsen, som et blodtørstigt Rovdyr, og kommer derved ind i en fort Versrelse af den lessingske Udvikling af Aristotelis Sæning om Frygt og Medlidenhed (heller end Medsyn) som Sørgesvilles Hovedvirkninger. Skulde Recensentens Lid og Stilling engang tillade ham, efter sit mangeaarie Ønske, at prøve sit Håld paa en Oversættelse af Aristotelis Poetiske, med Anvendelse paa senere Dages Digtekunst, vilde han saae Lejlighed udførligen at udlade sig over eet og andet, som Rummet her nøddee ham at forbrigaae, og blot indskrænke sig til at sige, at ester hans Tanker, Shakspeare ikke blot ved sin Behandling af Macbeths Caracter har viist sin store Digteraand, men tillige sin rigtige Menneskekundskab, da hine moroske Uhører, som Holingsheds, vel næppe ere andet end selv gjorte Bussemænd og Spøgelsær, hvis Sted ikke findes

findes paa Jorden uden i stiere og skrobelige Hjerner, eller i — forsærlig eller usorsærlig — overspændte Phantasier.

Hof. besørger nu tildeels efter et højt lærerigt Sted af Garve der ikke noksom kan anbefales dramatiske Digttere til formanden Estertanke og Esterlevelse — det andet Spørgsmaa: hvori bestaaer egentlig det Kunstmæb, hvorved Shakspeare har gjort Macbeths til sidst saa affyelige Caracter saa yderst interressant? Til det Hof. her figer om Schillers Røvere, være det blot Hensenten tilladt at sige, at den, der ret levende vil føle, hvad Schillers Røvere flettes, for at være den Røes værd, man har odslet derpaa, blot behøver at læse en langt ringere Digters, den afdøde d' Arians Claes Størtebecher; ogsaa han og hans ere Røvere — Eererøvere — men fredløse for tro og pligtskyldig Vedhængshed ved en remæssig og fordrevet Landsherre, deres Krig mod heele Menneskeslægten justum piumque Duellum; Havet deres Hjem, da de ingen Fred mere nyde paa Jorden, Krig deres Haandtering, da enhver fredelig Røringssvæf er dem forbuden; her findes hin Energie af Mod og Mand, der i Schillers Røvere ligesom mod vor Billie bestikker os, anvendt for en — om ikke lovligere — dog langt undskydeligere — Sag.

Den een og tyvende Forelæsning er en Fortsættelse af din foregaaende, og lysselsætter sig først med Lady Macbeth, med megen Skarpsindighed rager Hof. hundes Caracter i Forsvar mod de Beskyldninger, en Home og Richardson have gjort mod den, som unsturlig, og søger at vise, at just fordi — som Lessing udtrykker sig — der Leir, der blev taget til Kvindelægnet Danske, var for fint, just dersor er en saadan Overspændelse

delse hos dette Kjøn ligesaa lidet unaturlig, som uden Eksempl; saameget midlertid Recensenten billiger denne heele Undersøgelse i sig selv, saalet kunde han være frikst til at tage i det mindste Hjemme i Forsvar, der paa det onførte Sted neppe har tal om hendes heele Caracter, men kun om den enkelte Replik, hvorom disse tvende skarpsindige Analyster uben Devil lettelig ville blive enige.

(Slutningen følger)

Subscriptions-plan.

Til Frankrigs første klassiske Skribentere hører unægteligen Montagne. Hans Essais ore ikke mindre underholdende for dem, der blot læse for deres Hornsjelse, end de ere lærerige for Enhver, som væller af kjende Mennefæt. De ere dersor ofte oplagte i Frankrig og ganske nyligen paa ny igjen oversatte paa tydsk. Da jeg formoder, at Venner af den danske Litteratur ønske ligeledes at have dette Mestersværk i vojt Sprog: saa har jeg foresat mig at oversætte det paa Dansk og tilføje nogle Anmærkninger eller smaae Forsøg over de samme eller bestegtede Materier. Det hele vil blive omtrent fem til sex Alphabeter i Octav. Prisen bliver for Subskribenterne 3 kr. Arket paa Tryk og 4 paa Skrippapir. Andre Kjøbere betale $\frac{1}{2}$ mere. Subskriptionen staaer aaben indtil Augusti Maanedes Begyndelse. Subskribenternes Navne trykkes foran i første eller andet Bind; og de som umage

sig med at samle Subskribentere erholde paa ti Exemplarer det ellevte frit,

Kjøbenhavn 1804 d. 4 April.

And. Gamborg.

H. S. E.

Johannes Ludovicus Bernth
Professor Philosophiae et Scholæ Herlovianæ Rector

Senex fere octogenarius

in omnibus vitæ partibus integer,
sapientia, religione, probitate et doctrina
vix ulli secundus.

Annos XLIX educandi et docendi munere functus
qvot numeravit senes, viros, juvenes
sua miti et placida exultos disciplina,
doctrina ornatos, honores et munera publica adeptos?
Quem, nisi ingratum, tam cari cœpitis ineminiisse
poenitebit?

S. L. Fog. M.

Den 16de Marts er Conrector ved den latinske Skole i
Ribe, Doctor Philos. S. Tetenis (Oversætter af Plus
et minus)

tarchs Biographier) udnevnt til Sognepræst for Trinitatis Menighed i Fridericia og Annexet i Veilby.

* * * * * *

Det skandinaviske Litteraturstaf — om hvilis Idræt nu en Stund intet har været mældet i disse Bladé — vedbliver at samles hver sjortende Dag og altid bliver noget forelæst; saaledes læste Hr. Assessor Schmidt-Pfisels den 3die Marci en Afshandling om den æstetiske Dannelses Værd for Menneskehedens Forædelse; den 17 Martii oplæstes en Afshandling af Hr. Apotheker Tychsen om Chemiens Vigtighed og Indflydelse i Videnskaber, Konster og Haandteringer; d. 31 s. M. læste Prof. Borneman om Philosophie, Moral og Religion; d. 14de April Hr. Assessor Niebuhr om den danske ostindiske Handel under Willem Leyels Bestyrelse i Kong Christian IVdes sidste Regjeringstid. — I dette sidste Møde fremlagde Selskabets nuværende Formand Capitain Abrahamson twende Forærlinger, som den her til Byen fra Sværtig før ikke lange siden hjemkomne Kammerjunker C. B. Veergaard havde bragt med sig fra Stockholm til Selskabet. Den ene var fra svenska Academien, vcts Forhandlinger for Aarene 1785 og 1796, 2 Volls. og den anden G. J. Adlerbeths Poetiska Arbeten, andra Uplagan, 2 Volls.

* * * * * *

Den 15de Marci holdt det Kongl. medicinske Selskab en ordentlig Forsamling, hvori Hr. Dr. Skielderup forelæste en

en Afhandling: de trepanatione ossis sterni et aper-tura pericardii.

Det Kongelige medicinske Selskab havde d. 5te April et ordentligt Møde, hvori Hr. Hospitals-Medicus Seidelin forestede Diarii a morbo venereo laborantium in Nosocomio Sti. Johannis 1800 Particulam pri-mam.

I det Kgl. medicinske Selskabs ordentlige Førsamling d. 19di April blev oplæst en historia morbi rarioris, ind-sendt af dets fraværende ordentlige Medlem Hr. Dr. Lund i Slagelse. Hr. Licentiatus Seidelin fuldendte Fo-relesningen af sit Diarium a morbo venereo laboran-tium in Nosocomio Scti. Johannis Ao. 1800.

Selskabets ordentlige Møder blevne udsatte til næste Winter. I denne Saeson har Selskabet indbudet til Eresmedlem: Hr. Justitsraad og Professor Th. Bugge.

Nye ordentlige Medlemmer ere tilkomne:

Hr. Dr. Philosophie Dræd, Doctor i Medicinen
Hedel-Simonsen og Willemoes.

Fraværende ordentlige Medlemmer ere:

Hr. Dr. Castberg, paa en udenlandsk Rejse.

— Gordon fra St. Croix.

— Lund i Slagelse.

— Bøyesen i Svendborg.

Professor Nolde i Nostok.

Dr. Nissen i Segeberg.

— Reutsch sen. paa St. Croix.

— Heinze ved Kiel.

— Kerner i Hamburg.

— Chaussepé samme st.

* *

* *

* *

I Videnskabernes Selskabs Førsamling d. 20de April
stemmede Hr. Kammeraad Morville trende Afschlinger
1) en ny geometrisk Satning, angaaende tvende hinan-
den overskjærende Cirkler. 2) Bestemmelser af det til-
forladeligste Forhold mellem Skovskylds og Ager og Engs
Hartkorn. 3) Geographisk · geometrisk Beregning over
Listed, Viborg og Aarhus Amter tillige med Lessoe,
fame afstillinge derpaa grundede statistiske Beregninger og
Slutninger.

Kjøbenhavnske lærde Efterretninger for Aar 1804.

No. 18.

Det norske Riges Historie. En Haandbog ved Dr. Gustav Ludvig Bade n, Landsdommer, Herreduksfoged, og corresponde rende Medlem af det skandinaviske Litteraturselskab. Kjøbenhavn. 1804. Paa Høsboghandel J. S. Schubothes Forlag. Trykt i Odense hos S. Hempel, Ejet af Syens Stifts Adress secontoit og Bogtrykkerie. 263 S. 3vo.

Det er et Verk, som hver Patriot inderlig maa glæ de sig ved, da herved raades God paa en af de mæckeligste Mangelsposter i vor historiske Litteratur, og det af en Mand, der i en Enes Aar i sine Fritimer har gjort Fædrelandets Historie til sit Undlingsstudium, og der saavel ved den 1796 udgivne Haandbog i Danmarks Historie som ved adskillige enkelte Afhandlinger har frem lagt Beviser for, at han er hjemme i dette Studium.

Esterat Hr. Forf. i Fortalen har vist, hvor van stelig en Opgave det er, at forsatte et godt kjerrefulde historisk Compendium, bliver han saaledes ved: "Hver vidt denne Haandbog opfylder de Fordringer, jeg her gjør Læseren opmærksom paa, saaer jeg overlade Sage kynlige at bedømme. Daastaae er jeg, under Arbejdet

at have mindet mig disse Fordringer, og stræbt for (ester), at syfdestgjøre dem. Men den Sagkyndige veed og, at just i Norges Historie ere mange Huller, mange eensidige Beretninger, mange uopklarede Begivenheder, som endnu ikke ere undersøgte af nogen Historiegrundstær med en Grams Erudition og Skarpseenhed. Endnu fastes Norges Historie et saa klassiskt Verk som Meursius med Grams lærde Noter er i Danmarks Historie. — — Hvad er vel gjort for Norges Historie, naar undtages Sturlesens, Torsæus's og Schönings Arbejder. — Disse tre berømte norske Historieskrivere har og især været mine Ledere i denne Haandbog. Hvor Schöning slap, har jeg i Tidsregningen fulgt Suhm og Lagerbring. Denne sidste, som hans Landsmand Botin, har og været mig til Beslædning i mine over Regsering, Handel, Sæder o. s. v. anstillede Betragtninger. Munken Theodorik, Namus, Gebhardi, Pontoppidan, Paus, Johnsen, Langebek, Thorkelin, Ryterup, og Flere, have mere og mindre forsynet mig med en eller anden Efterretning, Bemærkning, o. s. v., dog saa, at jeg, uden blinde at udskrive enten den Enne eller den Anden, har fulgt den jeg rigtigst troede at have opbevaret Begivenhederne, og derfor stundom fulgt ingen uden min egen Overbevisning."

Esterat Autor saaledes har ansørt sine Kilder, tilføjer han nominativt nogle Punkter, hvori han har troet sig forbundet til at afsvige fra sine Følgjengere: "I følge min Overbevisning — siger han S. XI — har jeg ikke i Harald Haarsager kunde fundet (Kundet finde) den store Statsmand, Historieskrivernes gjøre ham til. End finder jeg ikke heller, at Erik Blodøxes Omgang med sine Brødre var saa uretfærdig, at den skulde kunne have for-

forstøffet ham sit Øgenavn. Saa troer jeg og, at hvormeget Dannerkongen Harald Blaatand end lastes, seld if vore bedste Historikere, for sin Omgang med Norges Konge Harald Graafeld, saa kan der dog ansøres meget til hans Forsvar. For Norges de lykkeligste Tider anseer eg Jarlernes Regjering, som jeg finder (ligesom jeg og inder) at Norges Forfatning selv under de lige fra Sigurd Horslafasar til den gamle Hagen ræsende Borgerkrige var bedre end den blev under Hagen Hagensen."

Bogen har 3 Kapitler eller Dele, hvorfra den første gaaer fra Harald Haarsager til Harald Haardraade, den anden fra Oluf Ryrr til Hagen Hagensen, en tredie begynder med samme Hagens Broningsat 1241, og ender med Oluf Hagensen.

Da det deels ikke er saa overhaands vigtigt, hvor i Hvilepunkt sættes i et historisk Arbejde, dels ogsaa et oget arbitrairt, om Tiderrammene ere korte eller lange, i kommer an paa fra hvilken Side Begivenhederne anes, vil Rec. ikke op holde sig med at gjøre Indvending imod de her valgte Perioder.

I hver af disse tre Afdelinger ansøres først Kongerækken i hver enkelt Konges Krigs- og Fredsbedrifter, og derpaa sluttet Perioden, ligesom i Sahms Udtog, med almindelige Udarjet eller Betragtninger over de vigtigste statistiske Gjenstænde, saasom Norges ældste Statsforfatning, Lovene og Retssagen, Krigsvæsenet, Næringssvæjene, Sæder og Skifte, Religion og Bidenskabelighed baade før og efter Christusrenns Antagelse.

Disse ved hver Afdeling temmelig udfærdige statistiske Excarpus have fulbelig saa megen Interesse, som Bevægningerne om de mange Krigs- og de fatale indvortes muligheder under næsten alle Kongerne, og af Autors i

Ninerva, Iris, Skandinavisk Museum og **E** blot til Lyst indrykkede Afschlinger kjendte man ogsaa hans Talenter for Oldgranskning, hans store Flid og Omhyggelighed i at samle og ordne alt hvad der om disse Emner findes i Sagaerne og hos andre Skribentere.

En Prøve paa Forsatterens Maneer i Beskrivelse af Kongernes Levnet og Idrætter vælge vi Slutningen a Artikelen om Kong Sverre. "Kort efter" — heder di S. 137 — "døde Sverre paa sin Sotteseng — en sje den Død den Tid før en norsk Prinds. Da denne stod Konge mærkede han skulde dø, saa før at forekomme mange Ulykker, han af Erfaring vidste Bedragere havt voldet Norge, forsikrede han sine, hans Dødsleje omg vende Venner, Rigets de fornemste Mænd, at han ingeniendnu levende Sonner havde avlet uden Hagen Det ellers vist at Sverre har været den største Regent, ikke allene Norge, men hele Norden kan opvise fra Middalderen. Ja! havde Sverres Tumleplads været, istet for Norge, Gallien, Tydstland eller Italien, tor i sig, Historien skulle have set ham ved Siden af den store Julius Cesar, eller Frederik den eneste, eller vores Konge udmarkede Bonaparte. Thi Sverre var, som i stor i Fred, og stor i Krig, og forstod under begge Stændigheder at anvende sine sjeldne, og til flere Fag i brede videnskabelige Kundskaber. Sverre er og, si alle disse, med Grund berømte Regenter, et talende Vis for, at det er Videnskaberne som danne den største, og at dersor de Hoskehære robe Mangel paa historisk Kundskab, som vilde indbilde deres Prinds, han nedværdiger sig ved at opføre de fra sit høje Ksparede Critimer for Bogen. Kort — Sverre var stor, udmarket, Menneske, saavidt som vi Kortsyn

her, som i en Taage vandrende, kunde bedstamme vor egen Art. Og ej kan jeg tilgive det norske Geni, at det ikke har værdiget hans udsedelige Minde enten nogen Lovtale, eller fuldstændig Historie, som Nordmanden kunde nu læse i sit Modersmaal."

Hvad der S. 217 siges om Formynderregjeringen under Kong Magnus Eriksens Mindreårighed, forekommer Anm. at være en saa rigtig og frugtbart Betragtning, at Stedet nok fortjener at udskrives. Det lyder nemlig saaledes: "Som det synes gik det i Norge under dette Formynderregiment saa vel til, som det efter Omständighederne kunde. Det er, man fulgte de nu i flere Aar af Norges Konger lagte Planer, ved Love og Forordninger ic gjøre Alt godt. Love gaves dersor, som skulle standse et rydsk Rødbænds Land- og Forprang — som skulle phjelpe den norske Mynts Kours — som skulle ordne en islandsk Handel — og endelig forbedre Sæderne, ic de Gejstliges. Thi endnu indbildte man sig — som aldeste Tilsældet end i Dag er — at Alt kan omstabelles, ic forbedres, ved en Forordning. Og Historien hjendte an ikke, denne skulle ellers have oplyst om det Modsatte, viist, at Rom aldrig var svagere, end under Kejserne, m dog skyldtes det Raos af Love, hvis Mængde endnu sees som Monstre i Lovgivningen."

Mange flers passende og interessante Bemærkninger r Fors. vidst at indstøsse hist og her i Kongernes Verhalhistorie, skjont Rec. maa tilstaae, at man ogsaa, orvel sjeldent, kan støde paa Utrænger, der synes en ikke at være saa aldeles grundede eller i det mindste hældigt nok fremstillede. Saadan et Sted er f. Ex. 135 hvor der tales om Clerestors nedrige og rankele Afsærd imod Sverre. "Saadan" — heder det i

den Anledning — "deres trodsige og ugudelige Fremgangsmaade kaldtes i den Tids Kirkesprog — at fremme Guds Sag. Dersor lykkelige Tider! hvori denne vanartede Religiositet ikke finder Sted, dersom ikke Mennesket — oplyst eller ej — altid blev sig selv lig (ligt), og dersor Irreligiositet eller — om man vil — Tritenferie, det være kantist eller eudæmonistisk eller spinozistisk, engang vil i Verden og Staterne afstedkomme de samme Ulykker, som Christendom eller nogen anden positiv Religion har afstedkommen." Her er Fors. upaaativslelig for nærgaaende imod de philosophiske Systemer, hvis Grublerier aldrig kan være for Almuen, og som Heller ikke kan have den Tendents som positive Religioner. Ogsaa synes man her nogen Uhydighed i Foredraget, da "Irreligiositet — engang — vil — afstedkomme" er en sørdeles haard Ordfojning.

Vore Tiders Poesie synes Fors. ikke at have et bre Dje til end til dennymodens Philosophie. "Meng den af Oldtidens Skalde (siger han S. 87) vare noget mere end blot Digtere, de vore Folk, som baade i Lejen og paa Hlaoden og i Kabinetet funde med dere Kundskaber gavnne Kongen, de tjente. Genie gav ej Oldtiden Met til af Staten at lade sig føde for efter Væg og i Mag at arbejde. Men Oldtidens Digtere ful fig, og nedlode sig ikke til nedrig Kryben og Smiger. Men fordi Fors. her saaledes slaaer Vrag paa Nutidens Genier, har Apollo ogsaa hævnet sig, i det han S. 18 har saaet ham til at give nogle hel middelmaadi Vers Prædicat af "Skjonne." Eller er maaske Det skjonne Ironie? Læseren dømme selv — her e Versene:

"Nej hold! endnu for jordiskindet Aand,

Du savnes ej saadan deroppe.

Bliv himmelren, og ønsk da først oplost det Vaaand,

Som holder Sjælene til Kroppe."

Hvad Sprog og Stil angaaer da synes Forf. ikke
allevegne at have brugt Filen nok. S. 18 læser man,
at Nordmændene finge en farlig Rival mod ham i
den unge Harald, hvor Meningen er at de brugde Ha-
rald som en Rival de kunde sætte imod den onden. S. 22
"Han fandt sig i sin Skjebne, da han fornæm at være
saaret dødelig, som og hans Død heraf blev en
Følge." S. 51 "Intet mere end Gjerrighed og
Karrighed kunde den Eid gjøre en Konge forhadt," Iste-
densor: Intet kunde den Eid gjøre en Konge mere for-
hadt end Gjerrighed og Karrighed. S. 189 "Drømmes
Udsæg (gelse), tale i Ordsprog; og hvad mere under
Odinsolden støffede Videnskaber Agtelse, sattes derfor
endnu meget i" Møgle Udtryk ere germaniserende, som
Pag. 5 Bernsten, for: Rav. Pag 17 rette over
ham. Pag 189 nedre, for: lave. Pag. 257 Vals-
fart, for: Pilgrimstrejse. Andre forekomme Anm.
at være alt for trivielle og Historiens Muse ikke værdige
nok, s. Ex. Mundlær pag. 151. Mundhuggerie S.
163. Perial S. 168. Forfætningen i Norge blev hel-
buntet S. 36. (Det sidst paaankede Udtryk er desuden
tydse).

Disse og hvilkesomhelst andre Smaafejl og Incor-
rectheder ville lettelig kunne rettes i en tilkommende ny
og forbedret Edition. som vi med Bispeden kan forudsige,
at en til Brug saavel i Skolerne som ved Forelesninger
paa Universitetet saa fortreffelig indrettet Bog efter saa
Aars Forløb vil opleve, ligesom vi her ses af Hr. For-

fatterens Fortale, at den rydse Oversættelse af Haandbogen i Danmarks Historie for længe siden er udsolgt, og "et nyt Oplag ønskes, siden den, efter Anbefaling af Kiels Universitets berømte Lærere Hegewisch og Nieman, bruges i flere Hertugdømmenes (adskillige af Hertugdømmenes) Skoler og Instituter."

Rec. egn ved denne Leslighed ikke undlade at ytre et Ønske, som han troer, han har tilfælles med flere Elskere af Kunbstab om Fæderne landets Anliggender; det er, at det maatte behage den værdige Forsatter, at fortsætte Norges Historie lige ned til vore Dage, og derved give den forventede ny Udgave en yderligere Fuldkommenhed som denne mangler. Hr. Fors. erklarer vel i Fortalen, saavel som S. 224, at fra Unionen af var og kan Norges Historie kun fortælles i Sammenhæng og Forening med Danmarks Historie; men Rec. maa tilstaae, at han tvivler paa, at der kan gives gyldige Grunde for Forsatterens Påstand, aldenstund Norge efter Unionen vedbliver at være et Rige, og et Land der haade i juridiske, øconomiske, mercantilistiske og mange andre henseender er saa himmelhvidt forskellig fra Hovedlandet, og fra Tid til Tid har været Scenen for de interessantseste og Danmark lidet vedkommende Begivenheder. Recensenten har ogsaa en vigtig Autoritet at beraabe, sig paa, nemlig Gebhardi; han standsede ikke med Landets Historie paa Halvvejen, men continuerte den, rigtig nok kun summariskvis, lige indtil Kong Fredrik den 5tes Død 1766.

K. Nyerup.

Slut.

**Slutning af Recensionen over Prof. Sanders
Forelæsninger over Shakspeare.**

(See No. 17.)

Bi gaae med taust Bifald den forte Udvikling af Dunkans Banqvar og Macduffs Caracterer fort., og kommer nu i den to og tyvende Forelæsning til Lady Macdeffs, hvis Scener, siger Fors. udgivre et mindre Sorgespil, som ubeskrivelig rører, og sørderiver vort Hjerte, og som just deraf maa ske mange Kunstdommere ville laste, som aldeles episodisk. Dette synes Fors. at ville vel ikke tilstaae, men dog indromme dem, uden dog deraf at troe at lade nogen Fejl komme Shakspeare til Tyngde. Efter Recensentens Mening ere der imod disse Scener et væsentligt Led af den store Rjæde; den Oposfrelse af den værgelose, fredelige Uskyld, er Machbeths sidste sorteste Brøde, den, der i vort Hjerte modner ham til Falh, der quæler alle de fordeelagtige Indtryk, hans Mod og øvrige interessante Egenskaber hidtil havde esterlødt hos os; deraf er det ogsaa — som Prof. Sander meget rigtig erindrer — dette Mord, i hvis Blodhævner Machbeth finder sin vedbørlige Banesmand.

Vi forbigaar Udviklingen af de øvrige mindre vigtige Caracterer efter at have blot peget paa den Upartisched, hvormed Fors., uden at blændes af Forkærighed for sin Yndlingsdigter, forklarer sig om Scenen mellem Macduff og Malcolim; ligeledes forbigaar Recententen den udsørlige og tankerige Udvikling af Hekates og Hexes carachererne, da man for ikke længe siden saa udsørligen

har læst hans egne noget afsigende tanker i denne Anledning, og næjes blot, som den der eengang har erklæret sig at være sin fraværende Vens litterariske Mandatarius, med at nedlægge Indsigelse med den S. 620 i Anledning af en Uitring af Digteren Heiberg fremsatte Anne, som om hon skulde ved sin Paastond: at en Opera skal bringes Naturen saa nær som mulige, og fremfor Alting, overnaturlige Hændelser, Hererie, Feebistorier og det heele Silphevæsen reent forjages fra Skuepladsen, i Betragtning af den farlige Indflydelse, slige Urimeligheder har paa vor Smag og endnu vigtigere Ting end Smagen — sonderrevet Ewalds største Mestersyfke. Umuelig kan Recensenten antage dette om den Mand, der af alle vore dramatiske Hørfattere var fortroligst med de Gamle, og især med de græske dramatiske Digtene; umuelig om den Mand, hvem Horat ses

Nec Deus intersit, nisi dignus vindici nodus
Inciderit

var en Constitutionsartikel; heller ikke findes der i det ansærte Sted tale et Ord, enten om den nordiske eller græskromerske Mythologie, som han sikkert ikke kunde antage for at befordre Overtroe. Kun om de christelige Troldmænd, de moderne Ammestuceventyr tales her. Recensenten vil ikke undersøge, om med ubetinget Høje, blot naar det ikke paa nogen Maade kan angaae Ewalds Balder, hvor det Overnaturlige er Legalnatur.

I øvrigt anbefaler Recensenten særlig denne sidste Forelæsning, og fornemmelig, hvad deri siges om Illustrationen, til næreste Begrundelse, for hver den, der vil være mere end en tankeløs Eftersnakk i dramatiske Stemmegivning.

Og

Og nu slutter Forf. denne Forelæsning med det beskedne Ønske: gid ingen her tilbragt Time maae ansees spildt, gid Talerens Enthusiasmus for den nyere Tids største dramatiske Digter maa have erhvervet ham nye Tilbedere, at en almindelig Interesse for ham endelig engang maatte vække vor Nationalskueplads, som blande utallige Oversættelser af tydße, franske og engelske Skuespil, endnu aldrig har fremstilt et Mester værk af det nyere Europas største Mester. "I det Recensenten indelig ifstemmer det Ønske, at Shakspeares Aand maatte komme over vor Skueplads, kan han dog ikke tilbageholde det Vensk, at den Digter, der indførte ham blandt os, levende maatte være gjennemtrængt af, hvad Tydslands Plato J. J. Engel i denne Anledning i sin Philosoph. d. Welt saa træffende og sandt legger Socrates: Mendelsohn i Munden, at den, der paatog sig dette, saa noje maatte være kjendt med Shakspeare, at han ikke af afgudisk Tilbedelse for hans Bogstav, stod fare for at forsynde sig mod hans Aand, ved at søge hans Værd i det, som hans halvcultiverede Tidsalder har paalistet eller paabyrdet ham; det som han selv ved tiltagende Erfaring ekskyndighed alt mere og mere sees at have forkastet.

Og hermed vil da Undertegnede ende denne Recension, uden frygt for, at den vil findes for lang af Nogen, der veed at vurdere et Værk, der hos os er og vil længe forblive det første i sit Slags.

R. L. Rahbek.

Den 1ste Maj er den af sin danske Landønsensret og af andre litteraire Arbejder meget fordeleagtig bekjendte

Amt-

Amtmand paa Bornholm J. Mandix udnævnt til Committeret i det Kongl. Rentekammer.

Samme Dato er Professor Juris extraordinarius S. T. Hurtigkarl udnævnt til Professor Juris ordinarius og til Assessor samt Referendarius Consistorii ved Kjøbenhavns Universitet.

Hr. Prof. C. Baden er udnævnt til Secretair ved Konstacademiet paa Charlottenborg i Justitsraad Høyers Sted.

Landhusholdningsselskabets høstidelige Møde d. 3de Maj gives der i No. 72 af Dagen følgende Underrening om. "De markværdigste uddelte Præmier var (for theoretiske Opgaver) følgende:

I) For en Afskrift om Beens Anwendung til Søde, hvilken i den oplæste Bedømmelse anmeldtes at være af den Bestanden, at man før vente, naar den bliver offentlig, da derved at see denne vigtige Opdagelse til Afgørelse og til uændeligt Gavn oplost. Der var af Selskabet udsat dets største Præmie, dets første Guldmedallie, af 100 Rd. Værdi, og 50 Rd. for Anskaffelsen af de nødvendige Maskiner; Kammerherre Rosenkrantz, Gesandten i Rusland, havde forsøgt den med endnu 100 Rdtr. — Det saaes af Afskriften at der var flere end een Forfatter, og Selskabet havde besluttet, at naar de var to, skulde der overleveres dem begge hver sin af den største Medaille. Ved Sedlens Abning saaes Forfatterne at være Professor Erik Viborg

Viborg ved Veterinærskolen og Assessor Carl Gotl.
Køfn i Deconomie- og Commerce-Collegio. En
ogsaa meget rost Afshandling over samme Emne vande
Accessit og den anden Guldmedaille. Sedlen aab-
nedes og Forfatteren var den berømte Hermstedt i
Berlin. I alt concurrerede 9 Skrivter til denne
Pris.

- 2) En Afshandling om en stor Avlsgaards Drift
uden Høverie var Selskabets anden Guldmedaille
tilkjendt. Forfatteren fandtes at være Godsejeren
Hr. Carl Mourier til Hindemae i Fyen.
- 3) En Afshandling over den udsatte Opgave om Rjøb-
stædernes Opkomst havde Selskabet fundet vel ej
aldeles at besvare Opgaven, da den ej indeholdt de
statistiske Opgivelser angaaende alle Landets Stæder
som det var Meningen at den Afshandling skulde in-
deholde, der skulde vinde den udsatte Præmie, dets
første Guldmedaille; men Skrivter roses i Anmæl-
elsen som godt skrevet, og der tilkjendtes Forfatter-
en den anden Guldmedaille. Forfatteren fandtes at
være Hesler, Toldbetjent i Rjøbenhavn.
- 4) En Afshandling angaaende Ribe Rjøbstæds Op-
komst sandtes grundigen og vel at oplyse Gjenstan-
den; men Savnet af statistiske Data gjorde, at hel-
ler ej denne vandt den udsatte Præmie, den anden
Guldmedallie, men fun den credie. — Forfatteren
var den af foregaaende fortreffelige Skrivter an-
gaaende Fiskerierne, forejente Hmmand Ly-
beke.

5) En Aahandling om Husmændsodder, som, uden at derfor var udsat nogen Præmie, var til Selskabet indleveret, fandtes udarbejdet med saa megen Flid, vidnende om saa megen Indsigts og praktisk Erfaring, og at have saa fortreffeligen oplyst Gjensstanden, at Selskabet fandt sig besværet til at udmærke den med en overordentlig Præmie, af sin anden Guldmedaille. Sedlens Nabning viste Forsætteren at være Carl Frederik Gyllenborg, Ejer af Gaarden Ruhedal paa Sorøe Amt.

En ved saadan Lejlighed brugelig Tale holdtes af Hr. Justitsraad Pram, den tredie af Selskabets nuværende Formænd. Den gav en Oversigt over hvad Selskabet i sin Tidværelse har virket, og op holdt sig især ved Virkningerne af den Ærestøelse, som Selskabet saa meget har ved sine Præmier bidraget til at opvække."

Subskriptions-Plan.

Boccacios Decamerone (Ti Dages Fortællinger) er et af de yderst saa Værker, som efter Videnskabernes Gjenopprejsning i det sjortende Aarhundrede, har vundet Anseelse som Classiker, og nu i en Tid af halvsomte hundrede Aar, fra Slægt til Slægt, moret utallige Læsere ved sin naive Vitterhed, dannet deres Smag ved sin elegante Stil. Endog kunde det ejene til Bogens Anprisning, at dens Fortællinger ikke, som man i en Haft skulde forestille sig, ere blot opdigtede

Smaa-

Smoa-Noveller; de grunde sig tvertimod, næsten alle, paa virkelige Kjendsgjerninger (hvilket Manni noksom har bevist i sin Storia del Decamerone), og ere følgelig at ansee som kostelige Bidrag til et Skilderie af hine Dages Sæder og Menneskevandel. Besynderligt nok, at et saa udmerket Værk, der saa ofte er blevet oversat i alle levende Sprog (ja endog i de sidste ti Aar mere end engang) endnu ikke læses i vores. Understegnede, som troer, at en Fordanskelse deraf vilde finde Undere, og sydde et lille Savn i vor Literatur, har dersor ifinde, at oversætte Værket; men for at bestemme Oplagets Størrelse, eller hvorvidt han kan vente sig skadeslös, indbyder han herved des literære Publicum til en Subskription. Paa Oversættelsen skal han anvende al Omhu, og ej leve den saa løselig i et flydende Sprog, men ordret (det vil ikke sige bogstavelig, men Originalens Udtryk, Hand og Bendinger fulgte paa det næreste, begge Tungemaals Genius usforkrænket); saa at endog De, der ville lære sig det Italienske Sprog tildeels paa egen Haand, skulle finde sig betydeligen lettet, ved at gjennemgaae Original-Værket under dens Manuduction. Bogen vil (med Udeladelse af de anstødeligste, mod vorr Elmas Sæder stridende, Elskovsfortællinger) udgjøre nogle og credive Ark. Tryk og Papir skal blive kjønt, Arret komme paa 4 Skl., Skriippapir paa 5 Skl.; af det sidste Slags Exemplarer bliver ikke flere trykte end for de Tegnende. De, som for det sædvanlige Honotarium vilde samle Subskribentere, behage at afhente Planer i den Thoring-Coldingiske Boglade på Børsen, hvor der ogsaa modtages enkelt Subskription; Prisen serhøjes naar Bogen er udkommen. De på-

regnede Planer ønskes tilbage til Midsummer, da der ufortøvet begyndes med Trykningen, så at Verket næste Winter skal komme ud.

Den 9de Maj 1804.

Odin Wolff,

Doctor.

*M*agazin Encyclopedique No. 10 vendemiaire an 12 anmeldes de 5 første Tomer af det af Malte Brun og Menselle udgivne store geographiske Verk, som ogsaa for længe siden ere recenserte i disse Blade. Den franske Amtelser siger: "Nous avons examiné avec soin la premiere livraison, qui vient de paroître, nous pouvons assurer, qu'il n'existe aucun ouvrage aussi étendu et aussi important sur la Geographie."

Redigeret af Professor R. Nyerup, og trykt og
forlagt af Brødrene Berling.

Røsbenhavnske lærde Efterretninger for Åar 1804.

No. 19.

for Sandheden. Et Hjærdingaaarskrift. I-VI
Bind. Røsbenhavn 1798-1802.

Fra No. 43 af i forrige Aargangs lærde Efterretninger
gave vi en Udsigt over det Skandinaviske Litteratur-
turseselskabs nidsjæle Bestrebelser for at fremme Bis-
denskabelighed, og Enhver maa tilstaae, at Selskabet til-
kommer en høderlig Plads blande henværende litteraire
Instituter.

Man kan, synes mig, ikke uden Frost paaaade, at
Selskabet end ydermere har en indirect Adkomst til Pus-
blici Taknemmelighed, for saavide som dets Forening,
hvis Rec. ikke tager fejl, gav Anledning til, at de ha-
derværdige Mænd traadte op, der med ovennavnte sex
Sandhedsbind har paa saa eminent en Maade beriget
os vor Skjonne Litteratur.

Rec. siger især den Skjonne; thi det vil, ved et
Oversyn over begge disse Kvartalskifter Skandinavisches
Museum og for Sandhed, neppe kunne nægtes, at
det forterin hint kan have af de historiske og antiquariske Fags-
same Naturvidenskabernes Bearbejdelse, det tilkommer
dette for sine Arbejder i Poesie, Oratorie, og Philo-
logie,

Selskabets Medlemmer mindes Rec. ingensteds at have set et opregnede. De iblandt dem som have leveret hvad vi her har trykt for os, ere i alphabetisk Orden følgende: Pastor S. G. Clausen, Assessor Collet, Guldmaetig Collin, Doctor Degen, Dr. Frankenau, Professor Guldborg, Translateur Hejberg, Rector Hejberg, Lector Horneman, Decanus Horrebow, Pastor Høegs, Litteratus Kruse, Rector Nissen, Pastor Pavels, Assessor Rafn, Prof. Rahbek, Litteratus Sagen, Assessor Schousboe, Bogtrykker Seidelin, Pastor Smidh, Translateur Sveistrup, Dr. Tetens, Musikkærer Zink, Assessor Ørsted. — 24 Navne, hvorfra de allerfleste skinné som klareste Stjerner paa Danmarks litterære Himmel, og ingen iblandt dem Alle som jo ved andre Skrifter har udmarkede Fortjenester af Videnskaberne.

De vigtigste i nærværende Quartalskrift af dette Selskab leverede Bidrag agter nu Rec. korteligt at anmelde paa samme Maade som han gav den summariske Udsigt over Indholdet af Skandinavisk Museum.

Det 1ste, Aar 1798 paa Directeur Schulz's Forlag udkomne Bind, begynder med et Stykke af Professor Rahbek, der kan ansees for en Apologie for Venarnelsen for Sandhed, som Selskabet har giveet sig og sit Tidskrift. Det der i denne Prolog forekommer Rec., at være sardeles grundige og pertinent, er Dialogen med Megabiblios, der lyder saaledes: „Jeg kan ikke se, siget „Hr. Megabiblios, hvormegen Sandhed der vel skal „funne findes i et saadant Tidskrift, der dog ikke kan „indeholde andet, end Pjecer og Smaastykker.“ — Tic „hvad man søger om in folio, staar i en Duodez, siget „Vaggesen. Horats, Tibull, Juvenal, Persius,

Ana-

„ Anacreon, Sappho have vi heller ingen store Bøger
 „ af; deres Ladning er endog saa lidt og let, at deres
 „ gode Venner Commentatorerne ikke tør vove dem ud
 „ paa Litteraturens Hav uden at give dem en svær Bal-
 „ last ombord. Ja! men de skrev da ikke heller egentlig
 „ for Sandhed.“ Ikke! Skulde Deres Claritet f. Ex.
 „ tage i Betænkning at give Horats det Vidnesbyrd,
 „ han selv giver Homer,

„ At han kan bedre end Chrysip og Crantor lære,
 „ Hvad Skjønt og Hæsligt, Gavn og Skade ere?
 „ Men De maae dog tilstaae, at den sande Erudition
 „ taber ved alt dette Smaastriverie.“ — Og om saa var?
 „ lige godt, naar kun Oplysningen vindet. Det gaaer
 „ med Kundskab, som med Penge; ikke det Land er rigt,
 „ hvor enkelte Pugere ere Millionairer, men det, hvor
 „ hver Mand efter den gode Konges Ord har sin Hone
 „ i Gryden hver Søndag; ikke Enkeltes Lærdom, men
 „ Almeenoplysning bør være Maalet, vi have for Øje,
 „ Men troer De da virkelig, at denne Almeenoplysning
 „ virkes paa denne Maade? — Paa denne eller paa in-
 „ gen. De Mennesker, der trænge meest til Oplysning,
 „ have ingen Stunder tit at studere.... Ingen Stun-
 „ der? Hehehe! og hvorfor? for Whist og Comedie,
 „ Baller og Soupeer.“ Tildeels! Men er det da ikke
 „ ogsaa vigtigt, at disse Mennesker noget udrives af de-
 „ res Døs? og hvorledes skal dette skee uden ved at bi-
 „ bringe dem Begreber og Tanker paa den eeneste
 „ Maade, de ere at bibringe dem? De ere Ørn, der
 „ trænge til Melk, og ikke til fast Føde! Vel! skal man
 „ derfor lade dem sulce ihjel? At vilde undervise og op-
 „ lyse Alle paa een Maade, var just det samme, som at
 „ vilde opføde alle, Manden, Oldingen, og det diende

„Barn, den haandsfaste Arbejdsmænd, og den skrantende
 „de Svingelstrue (som vor vittige Gode falder det) med
 „en Slags Næring. Men foruden disse, Hr. Megalos
 „biblios! gives der endnu den talrige Klasse, for hvem
 „Læsning kun kan være en Bederqvægelse fra trettende
 „Forretninger, en Frisimers-Hvile; hvor vil De hen
 „med deres Foliancer og Kvarter, deres tykke Bind og
 „dybsindige Undersøgelser, for denne Klasse? eller an-
 „seer De den ikke værd at have for Dje i hvad man
 „skriver? „Men De maae dog tilstaae mig, at det er
 „kun Ubetydeligheder, der saaledes paa saa Stder! der
 „sig ashandle.“ Evertimod! det forekommer mig, som
 „Forskellen mellem vort og det foregaaende Old er, at
 „nu skriver man smaa Bøger om vigtige Anliggender,
 „og den Lid skrev man store om uvigtige. I Fortro-
 „lighed! hvilken vilde De helst have skrevet, enten Os-
 „cavi Ferrarii tykke Kvart om de Gamles Klædevæsen,
 „eller Birkners tynde Octav om Trykkesfriheden? „Men
 „hvormeget have vi af denne Værdi?“ Nu! om just
 „ikke af denne, saa dog af Værdie, have vi maastee
 „mere, end vi selv i hast vide. Overalt er dette —
 „meener jeg — at drage, som Socrates kaldte det,
 „Philosophien fra Studerestuerne ud i Verden.“

Fra Hr. Prof. Rahbeks Pen haves i dette Bind
 endnu Dyrekredsen, et Eventyr af Leopold, og Ven-
 nerne, en Satire af Gyllenborg, begge oversatte af
 svensk, og to Fabler af Uivernois oversatte af fransk.
 Den første Ashandling næst efter hin Rahbekiske Prolo-
 gus galeatus er ellers af Dr. Tetens og handler om Un-
 dervisningsanstalterne i Frankerig især i Paris, dem For-
 fatteren læste at kjende paa sin Udenlandstrefje, og beskre-
 ved som temmelig gode paa Papiret, eller i de givne Love,

men

mon hel slette i Udførelsen. En Mangel er det ved denne forresten gode og velskrevne Afskrift, at Hr. Forfatteren ikke giver tilkjende, i hvilket Aar det var, at Tingene saae saaledes ud som han sildrer dem. Man veed at de Franske har skiftet Opdragelses- og Undervisningsplaner ligesaa ofte som de har skiftet Constitutioner.

Under Opstift af Helense Kilde i Sjælland har Hr. Assessor Raafn S. 50. 63 lgivet et interessant Bladrag til Kundskab om Overtroens Rige.

Farvel til Barndommen S. 85. 96 er af Hr. Prof. Huldbergs nydeligste Poesser, i den rorende Tone, der altid synes bedst at lykkes ham. Barndommens Glæder og Sydler sildres med megen Inderslighed; s. Ex.

Til egen Plet af Hauge løb jeg hen;
 hver Knop, hver Bløst, hver Straa jeg talte nøje,
 og gravede, nysgjerrigt, op igjen
 hvad plantet var igaar med barnlig Moje.
 De muntre Faar jeg ud af Krybben drev;
 saa venligt sprang mig bundne Hund imøde;
 hver Hones Rede nu bespejdet blev,
 hver Kylling i min Haand modtog sin Fods.
 Lan kunde maaskee spørge, om muntre Lam ikke havde
 ret nok saa passende som muntre Faar. At have Faar
 aende i Krybber er heller ikke rigtigt, med mindre
 det Krybbe i den Del af Danmark, hvor Digeren
 er tilbragt sin Ungdom, har en anden Betydning end
 i sædvanlige. At den glade Hund springer Barnet
 øde er i sig selv et vel anbrage Træk, men saa burde
 Ordet bundne have været udeladt, hvilket strox op-
 lifter Idee om en Lænkehund, og den kan da ikke
 inge Nogen lange imøde.

Christiansborgs Ruiner, Natten efter Brænden. Elegie af Dr. Frankenau S. 115-120. Er en af denne yndbede Digters vakkreste Arbejder. Kun imod den allersørste Strophe har jeg et Par Erindringer paa Hru Grammatica's Begne. I anden Linie staer smiler mig, for: smiler ad mig. I den tredie staer gloede Ruiner istedenfor gloende; at gloede er et verbum activum. I syvende Linie staer: sig, for: siger; og i ottende det tydste formed' for: danned'.

(Fortsættelsen følger.)

Døden for Fædrelandet. En Afhandling af Thomas Abb.t. Oversat paa Dansk af Henrik Christian Zahrtmann, Sognepræst for Søndre-Sogns Menighed i Viborg. Indtægten er bestemt til Fordel for Provincial-Arsenalet i Jylland. Trykt hos og bekostet af P. S. Høns, i det privilegerede Bogtrykkeri i Viborg. 1803. 84 S. 8vo.

Abbtis Skrifter havde længe været Hr. Zahrtmans Undlingslæsning, og han havde ogsaa ønsket sine Landsmænd at se dem forplantede paa dansk Grund. Men selv a paatage sig dette Arbejde, som vist nok formedelst Abbt Ejernefulde Foredrag blomsterrig Stil og tunge Perioder ikke var saa lige at løbe til, besluttede han sig ikke før i hine "uventede og uvante Dage, da selv den faderlige danske Regjering maatte falde sine Børn til Døde for Fædernelandet." Nu oversatte han dette Stykke i Abbt, der er forsattet midt under Syvaarskrigen, o her nu var saa aldeles et Ord sage i rette Tid. Wel foi andred

anbrede Tildragelserne sig pludselig, saa Fædernelandet igjen fik Fred, og fra den Synspunkt var Arbejdet, altsoo usornsdent. "Men til samme Tid (heder det videre i Forerindringen) sattebe vor aarvaagne og virksomme Generallieutenant Moltke den Idee, hvis raske og uegen-nyttige Udførelse især vil bevare hans Minde i Danmarks Aarbøger, at indrette et Provincial-Tøjhus i Jylland. Forvisset om mine Medborgeres Iver for denne gode Sag, besluttede jeg da, at tilbyde dem ogsaa dette Midtodel, til at ofre deres villige Bidrag til dette Foretagende i den aabnede Fond. Saameget meer opfordredes jeg hertil, da Hr. General-Krigskommisair Fonsé, med forekommende patriotist Belvillighed, tilbød at lade Trykningen fuldbynde paa sin Bekostning. Ogsaa har det store Antal paa Subskribenter godtgjort Publikums Undest for Emnet, der afhandledes, og for Bestemmelsen af Indtægten."

Antallet af Exemplarer, som der er subscriberet for, belsber sig efter et løseligt Overslag over til Tusinde; upaatvivlelig, som Hr. Zahrtman selv siger, ligesaa meget for Tøjhusets Skyld som for Bogen.

Hec. som selv ved en Lejlighed har forsøgt paa at fordanke et lidet Stykke af Abbis Afhandling vom Verdienste, og veed at det er en af de tydste Forfattere hvis Sprog det i Oversætningen ikke er let at faae Bugt med, maa tilstaae, at Hr. Zahrtmans Oversættelse er overmaade god og flydende; den maa have kostet ham ikke liden Umage.

R. Nyerup.

T 4

CATA.

• • • • •
CATALOGUS PRAELECTIONUM IN UNIVER-
SITATE REGIA HAVNIENSI INQUE SEMI-
NARIO PÆDAGOGICO PER SEMESTRE
AESTIVUM A KALEND. MAIi MDCCCIV Ha-
BENDARUM.

(ex impresso)

Lectiones Theologorum.

C. F. HORNEMAN, Theol. D. & Prof. P. O. diebus Martis, Mercurii, Iovis & Veneris hora quinta pomeridiana theologiam naturalem publice tradet; iisdemque diebus hora sexta privatim, nexus exegético-dogmaticum inter Biblia sacra veteris & novi testamenti exemplis perspicuis illustrare conabitur, oraculaque Iesiae Prophetae exponere perget.

D. G. MOLDENHAWER, Theol. Dr. & P. P. O. publice diebus Mercurii & Saturni hora I. II consueta commentandi disputandique exercitia continuabit; privatim eadem hora reliquis septimanae diebus Epistolas N. T. quas vocant, catholicas interpretabitur, & hora IX-X diebus Martis, Mercurii, Iovis & Veneris Theologiae Dogmaticae partem priorem exponet.

FRIDERICUS MÜNTER, Theol. D. & P. P. O. publice diebus Lunæ, Mercurii & Veneris hora VIII Antiquitates Christianas illustrabit; privatim diebus Lunæ, Martis, Mercurii, Jovis & Veneris hora X Theologiae pastoralis partem priorem exponet, iisdem vero diebus hora XI Encyclopaediam theologicam tradet.

P. E.

P. E. MÜLLER, Theol. & Philos. D. P. P. E. publice diebus Martis, Jovis & Saturni hora XII librum psalmorum secundum illustrabit, eadem hora diebus Lunæ, Mercurii & Veneris privatim epistolas Pauli ad Romanos & Colossenses interpretabitur. Die vero Lunæ hora IX & diebus Martis, Jovis & Saturni hora VIII ethices christianæ partem priorem exponet. Alia hora examinatorio destinabitur.

Lectiones Jurisconsultorum.

JO FRID. GUIL. SCHLEGEL, J. U. D. & Prof. P. O. iisdem diebus & horis ac semestri hyberno prælectiones in Encyclopædiam juris & jus Personarum patrium continuabit; qvibus absolutis Introductionem in jus criminale Danico-Norvegicum exponet; diebus Lunæ, Martis & Mercurii hora XI-XII jus ad rem Romanum tradet, diebusqve Jovis & Veneris eadem hora Exercitia theoretico-practica instituet, Collegia qvoqve examinatoria habebit.

FRID. THEOD. HURTIGKARL, J. P. P. O. singulis septimanæ diebus hora IX-X jus in re Romanum & hora X-XI jus personarum Danico-Norvegicum explicabit. Aliis auditoribus commodis horis ea qvæ in jure cum patro tum romano tradidit examinando repetet.

CHRISTIANUS BRORSON, J. U. P. P. E. singulis septimanæ diebus hora III-IV jus ad rem patrium explicabit; diebus qvatuor hebdomadis prioribus hora IV-V, absolute processu ordinario, processum Danico-Norvegicum extraordinarium & criminalem docebit. Collegia examinatoria habebit.

MATHIAS HASTRUP BORNEMANN, J. U.

P. P. E. diebus Lunæ, Martis, Mercurii & Jovis,
hora VIII-IX, jus naturæ stricte sic dictum tradet,
diebus Veneris & Saturni, eadem hora, in regulas
juris interpretandi & applicandi commentabitur; sin-
gulis vero diebus hora X-XI processus ordinarii pri-
mam partem, secundum patriæ leges exponet. Colle-
gia examinatoria habebit.

CHRISTIANUS KROHG, J. U. P. P. E. sin-
gulis diebus hora IX-X *jus in re patrium* explicabit,
& hora V-VI prælectiones, in *jus publicum universale*
continuabit, qvibus absolutis *jus gentium* exponere
conabitur. *Exercitia theoretica auditoribus commodis*
horis instituet.

Lectiones Medicorum.

JO. CLEMENS TODE, Medicinae Professor P.
O. ductu novae editionis Pharmacopoeæ Danicæ *Ma-
teriam Medicam & Therapiam*, horis solitis pertracta-
bit, coronidis loco succinctam *Medicinam forensem*
subjuncturus.

FRIDERICUS LUDOVICUS BANG, Medic.
Prof. P. O. primam partem *Therapiæ specialis* hora IV
pomeridiana diebus Lunæ, Martis, Jovis & Veneris,
ceterisque diebus eadem hora selectos morborum casus
tradet publice.

JOH. SYLVESTER SAXTORPH, M. Dr. &
Prof. Extr. Chirurg. & Art. Obstetr., hora XII-II
diebus Mercurii & Saturni *Principia Chirurgiae*, ad
ductum Systematis Cel. Callisenii publice exponet. Pri-
vatim *Operationes Obstetricias* in machina monstrabit,
horis

horis auditoribus commodis; nec non desiderantibus
Operationes Chirurgicas explicabit.

GOTHOFR. BECKER, Prof. Chem. Extraord.
diebus Martis & Veneris hora IV-VI Metallurgiam
ut Continuationem prælectionum Semestri præterito
docebit.

MART. VAHL, Prof. Extr. Botan. demonstrat
hora IV postmerid. diebus Lunæ, Martis & Jovis
plantas floribus compositis.

MICHAEL SKJELDERUP, M. Dr. Adjunct.
Facultatis medicæ hora X-XI diebus Lunæ, Martis,
Jovis, Veneris, *Principia hodierna Physiologiae* priva-
tim docebit.

OLAUS HIERON. MYNSTER, Med. Dr. Ad-
junct. F. Med. & in Nosocomio Regio Frideric. Medi-
cus primarius, quotidie horis matutinis VII-IX nec
non diebus Mercurii & Saturni horis p. merid. V-VII
Praxin Medicam ad lectos Ægrotorum publice docebit.
Publice etiam horis auditoribus commodis *doctrinas*
Physicas & Medicas de aëre Atmosphärico & factitio,
*de luce, calore, frigore & Meteoris exponet & experi-
mentis illustrabit.*

JOH. CHR. ÖRSTED, Doct. Phil. Adj. Fac.
Med. principia chemiæ, eorumque in pharmacia usum,
horis auditoribus commodis. publice explicabit. Pri-
vatim physicam experimentalem docebit. Nec eis
deerit, qui, eo duce, in arte experimenta physica in-
stituendi sese exercere cupiunt.

JANUS WILKEN HORNEMANN, Lector
Botanices, plantas officinales, horis auditoribus com-
modis, publice demonstrabit.

Lectiones Philosopharum.

M. ABRAH. KALL, Prof. Hist. P. O. publice antiquitates patrise explicabit, priuatim hora XI-XII historiam regnorum septentrionalium tradet.

THOMAS BUGGE, Prof. Hist. P. O. publice hora II-III diebus Lunæ, Martis, Mercurii & Jovis Catoptricam & Dioptricam tradet; singulis septimanæ diebus hora III-IV privatim physicam theoreticam & experimentalem docebit. Die Saturni hora IV-VI quæ tradita fuerunt, examinando repetet.

M. NIC. CHRISTOPH. KALL, L. L. O. O. Prof. Publ. Ord. diebus Lunæ, Martis & Mercuri publice hora III-IV lingvam docebit Arabicam, priuatim vero diebus Lunæ, Martis, Mercurii & Jovis hora X-XI varicinia Michæ, Nabumi & Habakuki interpretabitur, aliamque horam, pro lubitu auditorum eligendam, repetitioni eorum, quæ tradita sunt, offert.

M. JEREM. WÖLDIKE, Mathes. Prof. P. O. publice diebus Martis, Mercurii atque Jovis hor. IV-V docebit principia Algebrae; priuatim prioribus quinque septimanæ diebus hora XII-I Mathesin puram, id ductum compendii Kaestneri; quae per septimanam uerint tradita die Saturni eadem horâ examinando restiturus. Operam quoque offert, si qui fuerint, qui ut Mathesin applicatam, aut unam aliquam Matheseos artem voluerint explicatam.

JACOBUS WOLF, Prof. Math. P. O., tribus ebdomadæ diebus, hora matutina VIII, ad ductum compendii Kerstenii publice Arithmeticam & Algebraam, eteris tribus eadem hora, accidente præterea hora II diebus Martis & Saturni, Geometriam Theoreticam & Trigonometriam planam privatim docebit. Diebus

bus Lunæ, Martis, Jovis & Veneris hora XI *elementa Astronomiae sphærica& theoreticæ explicabit*, nisi Colle^{ga} Wartberg ex itinere redux^{as} has in se suscep^{erit} partes. Quæ in singulis tradita fuerint, subinde examinando repetet.

M. GEORGIUS KIERULF, Hist. & Geogr. Prof. P. O., publice diebus Martis, Jouis & Saturni hora I Historiam Romanam; *priatim autem hora matutina VII diebus Martis, Mercurii, Jouis & Veneris Historiam præcipuorum Europæ regnum rerumque publicarum tradet*. Hora auditoribus commoda Poliographiam (Statistik vocant) docebit.

GREGORIUS WAD, Hist. natural. Prof. P. O. publice diebus Lunæ, Mercurii & Veneris hora VIII-IX *Conchyliologiam ad systema Lamarckianum tradet*; *privatim autem horis auditoribus commodis Oryctognosiam* duce cl. Werner^o demonstrabit.

D. NICOLAUS TRESHOW, Philosophiæ Prof. P. O. hora IX-X *psychologiam empiricam secundum anthropologiam* jam vulgatam diebus Lunæ, Martis & Mercurii publice exponet; reliqvis septimanæ diebus *elementa metaphysics privatum explicabit*. Hora X-XI diebus Lunæ & Jovis *philosophiam practicam universalem* tradet, & die Saturni hora XI-XII aliave auditoribus commoda hæc præcepta examinando repetet.

M. BIRGERUS THORLACIUS, Prof. Ling. Lat. Ord. {publice {Libros Ciceronis de Divinatione explicabit diebus Lunæ, Mercurii, Jovis & Saturni horæ XII-I. *Privatum d. Martis & Veneris ead. horæ Ovidii Heroïdas interpretabitur*; & dd. Lunæ, Mercurii ac Veneris *Introductionem* dabit in monumenta Latinorum liste-

literaria h. IV-V. Privatissime tribus per septimanam horis exercitia stili Latini instituet.

STEPHANUS FUMARS, Litt. Gall. Prof. diebus Martis, Jovis & Veneris hora XII-I Linguae Gallicae pracepta tradet, fabulasque Joannis la Fontaine explicabit; hora I-II gallice etiam scribendi cupientibus ducent se præbiturus.

M. ERASMUS NYERUP, Histor. litterar. Prof. & Bibliothecarius Universitatis, diebus Martis & Jovis hora III-IV, historiam litteraturæ Romanæ tradet ducibus Eichhornio & Wachlerø.

GREGORIUS BEGTRUP, Oeconomia Prof. Extr., ex itinere redux principia Agriculturæ tradet.

TH. BRUUN, Prof. Ling. Angl. & Leæt. Sem. hora III-IV, diebus Lunæ, Mercurii & Veneris, tironibus, & eadem hora diebus Martis & Jovis, pro vectioribus linguae Anglicæ recte intelligendæ & accurate scribendæ rationem, *privatum* tradet.

M. LAURENT. ENGELSTOFF, Histor. & Geograph Professor Extraord. peregrinans aberit.

P. E. MÜLLER, Theol. & Philos. Dr. Theol. P. P. E. diebus Martis, Mercurii, Veneris & Saturni hora X-XI ethicam tradet. Alia hora auditoribus commoda examinatorio destinabitur.

G. SVERDRUP, Adj. Facult. Phil. publice diebus Lunæ, Martis & Mercurii hora III-IV *Luciani libellos* qvosdam a F. A. Wolfio V. C. ad lectionum usus delectos explicabit, *privatum* reliquis septimanæ diebus eadem hora *Æschyli Prometheum vinculum* interpretabitur. Die Saturni hora commilitonibus commoda examinando repetet.

Lecciones in Seminario Pædagogico.

D. G. MOLDENHAWER, Seminarii Director, diebus Lunae & Saturni hora VIII-IX religionis ad captum tironum & provectionum accommodata tradendae methodum exponet, & opportunitatem parabit, præcepta transferendi in usus.

JACOBUS WOLF, Classis Mathematicæ Inspector, absoluta, quæ a superiori semestri restat, parte calculi integralis, principia mechanices aggredietur, & exercitia sodalium didactica moderari perget.

G. KIERULF, Prof. & hist. class. Inspector, die Martis hora XII & Saturni X exercitia stili linguæ vernaculae moderabitur: diebus Martis & Jouis hora IX in historia & geographia docenda alumnos classis historicæ exercebit.

GREG. WAD, physicæ classis Inspector, hora VIII diebus Jovis & Saturni præcepta de historia naturali rite tradenda explicabit & exercitia sodalium examinabit; eadem horâ die Martis *Crustacea & Araneæ* ad systema Lamarckianum exponet.

L. C. SANDER, hora X-XI, diebus Lunæ & Martis, linguæ germanicae grammaticam docebit, & sodalium commentationes examinabit. Diebus Mercurii, Jovis & Veneris eadem hora scientiae paedagogicae præcepta duce Niemeyero explicare, & examinando repetere perget.

TH. BRUUN, Prof. & Lect. Sem. hora XII-I, diebus Lunæ & Jovis gallice, & diebus Mercurii & Veneris anglice scribendi exercitia instituet; & hujus quidem linguæ versionem metricam Popianam Homeri, illius

lilius autem tragoealias Voitarii exponentibus se ducem
præbebit.

M. BIRGERUS THORLACIUS, Prof. Ling.
Lat. horâ XI.-XII., die Lunæ præsidia & fata Latini-
tatis cultioris exponet, d. Jovis Archæologiam artis
antiquæ tradere incipiet; dd. Mart. & Ven. sodalium
exercitia moderabitur in Orat. Ciceronis pro Muræna
& Aristophanis Pluto interpretandis; d. Mercur Philo-
logorum, d. Saturni cæterorum alumnorum specimi-
na practica examinabit.

I Vibenskabernes Selskabs Forsamling den 4 Maj fore-
laæste Justitsraad og Borgmester Bang en Afhandling
ångaaende den af Cato bestrevne Vin- og Olie-Perse med
tilhærende Plan og Profiltegninger af denne Maskine efter
be af Cato opgivne Dimensioner.

Den 11 Maj er Sognepræsten for Alstahaug Præstegjeld
i Trondhjem, den som vædagogisk og homiletisk Skribent
fordelesagelig bekjendee, F. J. Bech udnevnt til Sogne-
præst ved St. Knuds Kirke i Odense samt til Selskabspræst
i Fyen og Langeland.

Bor berømte Digter Fred. Høegh Guldberg, Lærer hos
Hendes Kongl. Højhed Prinsesse Caroline, er udnevnt
til Professor.

Rjøbenhavnste
lærde Efterretninger

for Maer 1804.

No. 20.

Chorographisk og økonomisk Beskrivelse over Randers Rjøbsted i Nørrejylland, forfattet af Snæbjørn Asgejrsen Stadfeldt, Doctor i Lovkyn-digheden, Raadmand og Byfoged i Randers, Herredsfoged og Skriver udi Synderhalde, Østerlisberg- og Rougsøe-Herreder, og Birkesdommer ved Holbekgaards Birk. Rjøbenhavn. 1804. Trykt paa Forsatterens Forlag hos Andreas Sejdelin. LXXXIV og 436 S. i Quart, med Prospect af Randers fra den sondre Side, stukket af Flint, og Grundtegning stukket af Angelo.

Senhenseende til dette Verks Udvortes, haade typographisk og chalcographisk betragtet, er der, Rjøbenhavn undtagen, ingen By i Danmark, hvis Beskrivelse faalet at sammenligne med, saa splendid og prægtigt er det; og Randers fortjener ogsaa denne Udmærkelse, da den ved en voxende Handel Maer for Maer tager til i Velstand, imod at mogen eller andet sinnaa Rjøbsteder vanligstige i en kummersfuld Forskning og trænge til Avling og Kornbrændemonopol som den eneste Støttestav for deres Existens.

Af Fortalen sees, at Forfatteren 1797, da han tilligemod Raadmand Cancellieraad Bendixsen var med at ordne Byens Raadhus-Archivs Papirer, først satte paa den Tanke, at samle Collectanea til dens Beskrivelse. Han skrev siden til sin Ven Justitsraad Thorkelin i Kjøbenhavn og bad ham i Gehejmearkivet samle de Papirer som angik Randers, og da han siden et Par Gange af Geheimraad Guldberg blev opmuntrer til at bearbejde sine Samlinger og forelægge dem for Publicum, og han tillige af det kongl. danske Cancellie havde faaet Tilladelse til at faae de Documenter udlaaante af Arkivet, som Thorkelin havde opsgået til ham, begyndte han først for Alvor at tænke paa at blive Topograph.

Af dem som har gaaet ham tilhænde med mange Slags Esterretninger til hans Beskrivelse, roser han, søruden Justitsraad Thorkelin, især Justitsraad og Borgermester Carst. „Han haver (siger han) med en foreskommende Beredvillighed gaaet mig tilhaende under Udarbejdelsen i meget af det, som findes anset om Byen for de senere Aar, og han haver endog lagt den Godhed til, ved Manuskriptets Gjennemlæsning at berigte Eg og Andet, men især det der angaaer Byens økonomiske Fag, da han, født her i Byen, hvor han uafbrudt har ver varet i 40 Aar og deraf i de sidste 34 Aar særdeles virksom Embedsmann, maatte som en Mand af en god Hukommelse kunne erindre meget, hvorefter adskillige Oplysninger ere blevne erhvervede.“

Angaaende de tvende med Bogen følgende Kobberslykker, nemlig Prospect og Grundtegning af Byen, erindrer Forf. om i Fortalen, at de have formerket de paa Oplaget anvendte Omkostninger, og Prisen desaars sag maatte have været sat højere end den nu bliver, „hvil ej

ej den fortræffelige Herre, Hans Excellence Hr. Gehes
meraad Bylop til Sanderumgaard, af Kjærlighed til
Videnskaberne havde vist den ødle Bevaagenhed at tilsi
mig Understøttelse til Bestridelse af de paa Robberstikni-
gen medgaaende Udgifter." Privatmands Offere paa
den historiske Muses Altere ere nuomstunder ikke hyppige
hos os, destomere lører man at sejonne paa naar enkelte
Exempler vise, at ikke alle Mæcenater ere uddøde.

Bogen har Hr. Hors. inddelt i 50 Paragrapher,
hvoraf de første 3 handle om Øvens Navn, Beliggen-
hed, Elde og forrige Størrelse. §. 4, Øvens Privi-
legier fra Erik Menveds Tid af, 1302, og indtil den
nærværende Konges Confirmation af 14 Jul. 1766. §.
5. Broerne. §. 6. Havnevæsenet. Da Handelens
og Mæringernes Øvre i en Stad saameget kommer an
paa hvorledes dens Havn er beskaffen, saa sees Vigtigheden
af det i denne Paragraph omhandlede Emne. Med
Havnevæsenets Historie give Dokumenterne ikke Besleb-
ning til at gaae længere tilbage i Tiden end til 1663, da
der i en Ordre til nogle Commisarier, som skulde grunde
sig om Læregårdenes og Fiskeriets Beskaffenhed, siges,
at Fjorden var dybere og mere blyvem til Sejlads i forste
ningen af det Seculum end paa den Tid, 1663. Aller-
ede i Slutningen af samme Aarhundrede ansøgte nogle
af Randers Borgere om Laan af en Mudderpram og
Hjælp af 600 Rdlr. til Fjordens Opmuddring, men det
blev dengang ikke bevilget. I det derpaa følgende 18de
Aarhundrede blev det fra Tid til Tid virket for denne
saalige Sags Fremme, og ved dets Slutning eller i
Aaret 1800 opnaaede Opmuddringen sin fuldendelse, saa-
ledes at Fjorden allevegne har i det mindste 7 Fods Dyb-
de, og possede des hele Havneanleg, Grundenes Opma-

sing og en Mængde Stenes Optagelse som laae paa den ene af Grundene, den Summa 31000 Rdsl., og fuldendtes i 13 Aar. Ved Paragraphens Ende haves glade Udsigter til at Gudens Aa muligen kan blive oprenset og forbunden med Viborg-Søe, hvorved kundeaabnes en Communication imellem Viborg og Randers. Det er paa slige Maader vi Danse af Skjebnen ere bestemte til at gjøre Erobringer; Held os, om vi følge vort Ralb, og kun ikke lægge Hænderne i Skjødet!

De to følgende §§, den 8de og 9de, om den saas kaldte Nabro og om Byens Vaaben, ere korte og ubetydelige. mere interessant er den 10de §. om Gilderne i Randers. Den S. 82 anførte Anmærkning, at i det Tillæg, som den gamle Gildefraa sic Aar 1570, „Gæ bestokken i nogle Tilfælde bestemmes som Bropstraf“ (bedre: Straf paa Kroppen eller Corporelig Straf) kan neppe holde Stik. At „sættes i Stokken,“ som Taaemaaden lyder S. 87, betyder blot at sættes i Arrest, eller at sættes i Taarnet, og ikke at staae i Gabestokken.

S. 11. Dronningborg-Slot og Mølle. §.
12. Lehnsmand, Amtmand og Amtsforvaltere i forrige Dronningborg, nu Randers-Amt. S. 89-113.

S. 13. Raadhuset og §. 14 Borgemestere, Raadmænd, Byfogeder og Bystyrivere i Randers S. 114-40. For det meste et tott Navneregister. Kun Artikelen om Borgemester Carøe har nogen Omstændelighed, og unægteligt er det, at han ved sine mangehaande Fortjenester af sin Fødeby har foreviget sic Minde i dens Annaler.

S. 15-18, Kirker, Kloster og Skoler S. 141-232. At gamle Folk i Randers tale om en underjordisk Gang fra det Sted hvor Skolen ligger og til Kirken,

som Hr. Fors. beretter S. 153, er ganske troligt, thi saadanne Sagn haves i mange andre Byer, hvor der i sordum Tid har været Kloster; men naar der lægges til: „af gamle Optegnelser er det bekjendt nok, at mange Kloster have haft saadanne underjordiske Gange, hvor Munkene kunde gaae til og fra Vigilier som de holdt i deres Klosterkirker,” maa Rec. tilstaae, at han ikke mindes nogensinde at have seet sikre historiske Bevis for saadanne underjordiske Communicationer. Ligeledes finder Rec. heller ikke den Bevismaade stringent, som forekommer S. 201, og lyder saaledes: „I sordum Tid havde der været en Skole ved Dominicaner- eller Sorte-Brodre-Kloster i Randers; thi indtil i Aaret 1780 stod det forrige latiniske Skolehus paa det (den) Plads, som nu udgør det østerste og norderste (østligste og nordligste) Hjørne til Kirkegaarden, og vendte med Forsiden ud til østre Kirkestrædet, omrent ligeover for Huset No. 1426. Men da denne Bygning var baade liden, fugtig og ubesvem, saa blev den endelig afbrudt og Skolen henvlyttet til det Sted hvor den nu staer.” Hvorledes den forrige latiniske Skoles Beliggenhed, Nedbrydelse og Forflytelse kan afgive Bevis for at der har været før Reformationen en Skole ved Sorte-Brodre-Kloster, sjønnes ikke ret. Ja selv Spørgemalet om der nogensinde har været Munke af den Orden i Randers, er meget problematisk; i det mindste bevises det ikke med S. 191 at henvisse til Venetianernes Sejladts til Engrouelandia, ej heller med S. 192 at fortælle os Anledningen til Dominikanerordenens Indstiftelse.

S. 19. indeholder ifølge Overskriften Grosserer Brocks Pengeudstyrs- og Understøttelss-Legat samt Præmie til Tjenestefolk, men Paragraphen er

316 Kjøbenhavnske lærde Esterretningec

af landt videre Omsfang, da den indebefatter en af Executores Testamenti i den Brockes Stervbo meddelt Extract af Brocks Testament og Codicil for saavidt samme antører de til Randers henlagte Legater. Utsaa alle Brocks til Randers skænkede Legater gives her Underretning om og ikke blot om Pigeudstyrss. og Ejendesfolks. Gaven.

Vi lagde ovenfor, i Anledning af hvad der berettes om Justitsraad Carpe, Mærke til hvad Indflydelse enkelt Mands Driftighed, Vindskibelighed og Estertanke kan udrette for store Ting til en Byes Velstands Fremme, her melder atter et mærkeligt Exempel paa hvad Indflydelse enkelt Pengemand kan have paa en Byes Opkomst og Flor. „De betydelige Gaver (heder det S. 235) som denne hensonne Patriot har givet til Byen, besløbe sig sammelde til en Tonne Guld, og ved Voets endelige Realisation formenes, at samtlige Legata til Randers, efter Testamente og Codicillen, endog ville forsiges til henved en halv Tondeguld i Overskud, og maade derover.“

Randers Fattigvæsen omhandles i § 20, S. 250-65, men behøver saa meget mindre her at omtales, da de fra Aar 1791 af aarlig udkomne Regnskaber i sin Tid meget omhyggeligen blevne anmeldte og bedømte i disse lærde Esterretninger af den brave og for den Sag nidskjære Doct. Mangor.

St. Jørgens Hospital §. 21, og Randers Hospital §. 22. S. 266-88. Det førstnævnte var af det Slags Stiftelser som der forдум var adskillige af i Danmark, indrettede for syge især spedalske Mennesker. Hr. Fors. antager, som og synes rimeligt, at denne i Middelalderen her i Norden saa ofte omtalte Spedalskhed har

Har været et Slags ondarter Nadesyge, der, som beskende, endnu græsser nogle Steder i Norge og på Island. „Det lader, (siger Fors. S. 266), som Grundspiren til dette Onde har været den selvsamme paa de Kanter i Sylland, som grændse til Søen, som paa hine Steder. Thi i sordum Tider, da Havet ved de sydste Kyster Indsør og Floder inde i Landet alt vrimlede af Fisk, have Indbyggernes meste Føde været fersk og ofte ankommen Fisk, som de har nydt uden nogen Slags Forsigtighedsregler; og da Agerdyrkningsvæsenet stod i den Tid paa meget lave Trin, saa er Fisken som ødestest blevet spist allene og uden noget Brød.“

§ 23-25. Markeder, Gader og Porte, i Randers. S. 289-94. Mere almen Interesse har den i 26de § S. 294-97 givne Undersættning om det tæt ved Randers og paa Øvens Grund bygte Nørrejyllands Tøjhús, som med dertil hørende Anlæg af Krudtaarn, Kanalgraving &c. har kostet 34000 Rdlr., hvoraf de 20000 ere brage tilveje ved adskillige Patrioters Sammenskud. Inskriptionen paa Tøjhuset: „Den bedste Regjering helliget, af den reneste Patriotisme“ forekommer Rec. ikke heldig valgt.

§ 27. Randers Brandforsikring og § 28 Brandvæsenets Tilstand kan Ingen interessere uden Randers Øves Indvænere.

§ 29. Folkemængden. Ved Folketællingen 1787 bestod Antallet sig til 3467 Mennesker, og 1801 til 4564, begge Gange derunder tillige indbefattet de Militaire, som der ligge i Garnison, og som er et heelt Regiment Cavallerie.

§ 30. Skatlevæsenet, og som Appendix dertil den 31 § om Overordentlige Contributioner eller

Brandstæt i Aarene 1644 og 1657 da de Svenske havde Byen inde.

§ 32. Næringsdrift og Haandværker. Den fortrinlige Ros som i forrige Tider blev tillagt det saa kaldte Randers Bur-søl er, beretter Fors., for længe siden forsvunden; eg ligesom det gaaer med Bursslet (Fors. skriver Bordøl) at det nu ikke kjendes mere i Randers uden blot af Navn, saaledes gaaer det ogsaa med de saa berømte Randers Handstær. I Januari Maaned 1803 bestod det hele Handskemagerlaug, som fra 1726 til 1740 tællede 26 a 28 Mestere foruden Enker, allene af 3 Mestere og 7 Svende, men ingen Drenge. Naturligvis venter man at see nogen antagelig Aarsag orgisvet til disse Phænomener, især i et Verk, som paa Tidelen tilegner sig Prædicat af oeconomist, men, efter Recensentens Tekke, er Hr. Forsatterens Foredrag her langt fra ikke tilfredsstillende.

Det som Næringsvejene har tabt ihenseende til Ølbrygningens og Handstefabrikationens Formindskelse har Byen rigelig vundet paa en anden Maade, nemlig ved den saa meget udvidede Handel og Skibsfart, hvoraom i § 33.

§ 34. Skibsværft — som Byen skal faae ved Hjælp af Brofs Legatum. § 35. Lodsvæsenet. § 36. Told og Consumtion. § 37. Told- og Consumtionsofficierere. § 38. Apothekere.

§ 39. Fabrikker. Havde bedre fundet staae foran ved Paragraphen om Næringsdrift og Haandværker.

§ 40. Byens Bestillinger og § 41 om Borgerbevæbningen. Begge Dele affærdiges paa 3 Bladde. Mere udsorlig og for Indvaanerne af største Vigtighed er den 42de §, S. 365:406, om Byens Jorder og

og Markbrug. Man læser her blandt andet Rentekammercollegiets Resolution af 23 October 1802 paa en Del Borgeres Ansgning om Byens Jorders Udstiftning, hvilket blev afslaaet, paa Grunde som Rec. for Kortheds Skyld maa henvise til Bogen selv at læse.

§ 43. Møller i og ved Randers. Deraf er to Vejrmøller, to Hestemøller, og en Vandmølle. § 44. Om Slyngborg, en Avlsgaard med en stor Loft eller Vænge ved den venstre Ende og nordre Side af Randers.

§ 45. Randers Enke-Pensions-Selskab. §

46. Apparater til Skindruknedes Redning. §

47. Liglauge og Begravelsesselskab.

Forfatteren slutter sit med megen Flid og Omhyg-
gelighed udarbejdede og med mange Documenter og Act-
stykker berigede Verk med i §§ 48-50 at opregne en,
kelte Mærkværdigheder, hvorved Randers i ældre
Tider findes at være nævnet, saasom i Reforma-
tionstiden, Grev Geerts Drab, og Skipper Clemens's
Fejde.

Det man savner Underretning om er blandt andet
om de for nærværende Tid her garnisonerende Militaire,
om Gejstligheden, om Levemaaden og Sæderne, om For-
lyskelserne, om det Særegne i Mundarten. Rec. kan
derimod ikke paaanke, at Hr. Forf. ikke har faaet Kund-
skab om, eller ikke omtale det paa det kongl. Bibliothek i
den Thotiske Donation i Qvarter under No. 1454 forva-
rede Manuscript, der indeholder Randers Byes Aar
1609 vedtagne Vilkaar og Artikler som det me-
nige Borgerstab paa almindelig Borgerstevne har
vedtaget. Meget mærkeligt indeholde disse Artikler just
ikke, da de stemme overeens med andre bekendte Kjøb-
sted-Politielove fra de Tider, og har saare lidet der kan

ansees som Individuelt og oplyse denne Stads Muntel-
valforfatning eller borgerslig Maring fremfor andre Kjøb-
steders. Dog synes det ikke upassende, her at ansætte et
Par Data deraf. I det 13de Capitel heder det: „Hver
Mand som sidder i en fuld Redselsgaard maa holde 6
Riser paa Marken om Sommeren, og ikke flere, desti-
goste to Heste og ikke flere. — — Alt andet Fæmon,
som er Øg, Gjeder, Bufke, Haar, Lam, Gvin,
Gjæs skal være aldeles aflagt, undtagen hvis Mand kan
holde i sine Gaarde hver Mand uden Skade.“ I 16de
Cap. eller Artikel: „Hver Mand skal lade skære Horne-
ne af Ideres Fa og Risør, spaa det at de ikke skal stange
hverandre fordervet, under i Skill. Grot til Vide; og
skal det Fa indtages i Faldene, som Hornene ikke ere
afstaarne.“ 23de Artikel: „Hvilke Folk der arbejde, og
binder Baand paa deres Lon med hverandre hvad de vil
have, da skal de have forbrudt 3 Mk. og forvises af
Byen; og skal ingen Rive-Hion have mere end 3 S. om
Dagen, og en Slettekarl 5 S. om Dagen, en Hakkelse
mand 3 S., og ingen Aftensøl, eller 8 S. paa hans egen
Kost. Hvilken Borgersom meer giver, og det kan bevis-
ses ham over, skal strox pantes for 3 Mk. til Byen“ d.
s. v. I 41 Art. „Eftersom det tidt og ofte er beklæ-
get, at Godtsolk, og synderligten af Adelen, som frem-
med og usorvarendes komme hid til Byen gjæstendes, og
ikke vide deres Logemente eller Herberge, da skal ikke
allene de som ere forordnede at herbergere Fremmede,
men og alle andre formuende Borgere, som sidde udi fuld
Redselsgaard, endeligen være forpligtede at laane saadanne
fremmede Folk Huus og godt Stalderum til deres Heste,
forkasse dem Ol og Mad til dem og deres Folk.“

K. Nyerup.

Sorte

Fortsættelse af Recensionen over Sjældingaaarskriftet for Sandhed.
(See No. 19.)

I det Blik paa Manglerne ved Oplysningens Meddelelsesmidler, af Hr. Sejdelin, S. 148-159, finder Rec. et Par Uttringer Orthographien angaaende, som synes vel grundede og som dog vel engang maa seire over den gamle Glendris. „Skulde endog (heder det S. 157) andre Sprog have „Diphthonger, saa er det dog vist, at det danske Sprog „ingen har. Man kan dersor hos os antage, at en „Stavelse er en Vokal, der enten staer allene, eller „ender, begynder, eller baade ender, og begynder med „eent eller flere Konsonanter. Saaledes tilføjer ogsaa „Sprogets Natur det; men da enhver Stavelse kan udtales „langsommeligt eller hastigt, saa have de første Skrivere troet, at „det i Skrivningen burde vises, om man skulde tale Sta- „velsen langsomt eller hastigt, og dette have de villet udvirke ved at fordoble Vokalen eller tilføje den en Uting af et stumt e, naar Udtalen var langsom, skjonde ide ikke engang deri ere enige med sig selv. Det er vist, at om hver Vokal havde to Tegn, det ene for at vise dens korte, og det andet dens lange Udtale, vilde den Moje, disse 8 nye Tegns Bekjendtskab kunde koste Barnet, rigelig erstattes ved den fuldkommen sikre Udtale. Da dette nu vel ikke er gjørligt, bør man, efter min Menning, dog paa ingen Maade fordoble Vokalerne, med mindre det skulde være i Enstavelsesord, I Fleerstavelsesord viser Tonen tilstrækkelig, hvilken Stavelse der er lang, og for Tonen har man Regler. Stumme Bogstaver bør vist nok forkastes. Antages dette Middel, da vil den almindelige Regel, at en Stavelse har kun een Vokal, uendelig hjelpe Begyndere.

Rec.

Rec. ikke allene giver Fors. Rec i sit Forstog, men gaaer endnu et Skridt videre, og mener, at ikke engang den ansatte Undtagelse „medmindre det skulde være i Enstavelsesord“ behøves. Rec. har i al den Tid siden han begyndte at begrunde den Punkt af Orthographien, aldrig ved nogen af sine mangfoldige Correcturer vallet ved andre, Tilsælde, end hvor det kom an paa at gjøre Forskjæl paa en (quidam) og een (unus), vis (certus) og viis (sapiens).

Sinthona, et Digt af J. Smidt, S. 159 - 192. Man kan nogenledes sammenligne dette Stykke med en stolbergsk Gamle. Det Hele gaaer ud paa Beklagelser over Menneskeslægtens Vanart og Udyd, og Begivenhederne, hvori Sinthona, hvorfaf Poemet har Navn, spiller en Hovedrolle, ere saa afknappet fremstillede, Personerne saa lidet individualiserte, og Katastrophen af saa indskrænket Omsang, at man ikke seer, hvorledes et saa enkelt Oprin i Livet kan motivere Digerens saa generelle Udsald imod Despotie, Hierarkie, Hyklerie, Udsvævelser og andre Jordens Plager. Stykket har forresten mange smukke Steder, hvorfaf Rec. til Prøve vil affrise de Linier S. 166 - 67 der kan ansees, som en Commentair over det bekjendte „nil homini ardunum.“

Store Ting han (Mennesket) opfandt værdige Samgenes pris.

Nolig han hører Skyernes dundrende Brag, thi en Franklin

Bandt med dristige Baand himlens det dræbende Lyn.
Fuglenes Hjem, den susende Lust, han modig besejler.
Stjernernes Gang og Natur spejdes med Herschelske Blif.
Gernerjs Aand det Øgeslot har stakt, der trodser
Orkanen.

Gedet af magist Raal farer den Jorden omkring.

Hvers Element er i Menneskets Haand; til sin Nyte
og Glæde

Formir hans frægne Land Jordens kaotiske Alt.

Ogsaa er følgende Revolutionshistorie in nuce
værd at læse:

Vaagnet af Seklers Dvale et maegtigt Folk sig opresse,

Svoer i sin vilde Harm Had imod Præst og Despot.

Styres af Retsfærd, glædes som frit, og værne om
Sandhed,

Bud dets valdige Røst: det er mit herlige Maal.

Truet af vrede kronede Mænd med slaviske Horder,

Løfted' det Dødens Sværd; Hjendernes Tusende falde.

Maret ved gremmedes Guld og List opstod i dets

Indre, og døde med den drenge, Indre

Glangen borgelig Twist; Klerker gav Furien Liv.

Tusende' falde for dets Eddertand, og paa blodige Bane

troede sig syrige Folk nærmere ønskide Maal,

Aldrig maaskee at naae. Og staer nu Frihedens Træ

Plantet, gæsdet ved Lig, vandet med Blod, og skal

groe; da kommer en Storm, og brækker de spirende

Træer, og raserne' Grene; og endelig

Styrter Træet maaskee. Derimod er Linien S. 185 med de mange Enslavelsesord:

Ja gav til Svar. Et Ays han tog; det første, han

meget uheldig.

Af de øvrige i der iste Bind indeholdte Stykker

fande Dec. mest Behag i Hector Flissens Afhandling

om

om den græske Tragoedies Forstjellighed fra de
Myeres Sørgesvil, en Omarbejdelse af Indledningen
til Forfatterens 1795 udgivne Inauguraldisputats.

(Fortsættelsen følger)

Subskriptions-Indbydelse.

At aabne de mange, dels forglemte, dels uffendte Gjemer,
som indslutte vort Fædrelands gamle og rige Skat-
te, at henvende sine Landsmænds Æyne paa de Rigdom-
me, vi selv besidde, medens disse, med et dels beun-
drende dels misundeligt Blif, befragte andre Landes Kle-
noder, er der jeg vilde være et Foretagende hvis Prøve,
naar den blev udført med Flid, Omhyggelighed og Konst-
sind, vilde fortjene Belvillie og Understøttelse. Den Lid
synes at komme igjen da Interesse for det Skjonne, og
en inderlig Længsel efter fortrolig Bekjendeskab, dermed,
synes at vægne; da en Væmmelse ytrer sig for det Gade
og Kunstløse, hvilket saa let, langsomt og usumerkt,
bemægtiger sig den uskyldige Æduns Helligdom, og søger
hende i Landsflygtighed med sin uædle Klang, som hendes
Husbond den mandige Bragt, med sin quindlige Asnægt.
Man begynder at ahne at Beskyldningen om smagløst
Barbarie vel turde være et Fostes af Fordom, Uvidenhed
og Mangel paa Fordøjelsesevne, og at vore gamle Digte,
gjennem hvilke en lislig og harmonisk Natur, med Krass
og Ensoldighed, udtaler sig, maaske endda vel turde
komme de græske Urbilleder nærmere, end det Meste af
hvad der er bleven til paa en Lid, som intet havde at ud-
tale, og hvis Esse lignelser i de gamle Stavesmaal vel
tildeels burde kaldes en Fortsættelse af de prosodiske Over-
ser,

ser, man fordum i Skolerne berjente sig af. Denne Hølelse for en forgangen Nationalpoesie har vel været underkuet; men aldrig udslettet. Selv da den østerlandske Indflydelse næsten ganske var tabt hos de saakaldte højere Stænder, yttrede den sig endnu bestandig hos Almuen, ubevidst, i sin fulde Kraft. Da et udsædeligt Genie, skjont eensidigt, vidste at gribe den gamle National-Poesies Naivitet og Virtighed, og ved at potenzere den, bødede paa hvad Phantasie og dybere Anskuelse forstede, varede det ikke længe inden det blev Almeneen-Lektur; men hvad der manglede følte man, og Kjæmpeviserne og de gamle Fortællinger laae altid ved Siden af Holbergs Komvedier. Ja selv den højere Classe blev begejstret, da en Digter med mindre Fuldbendelse og Originalitet, men med ødlere Anlæg, lod Valhalles Guder gaae over Skuepladsen; skjont i en sydlig Dragt. — Ac jeg nu i Korthed skal sige min Beslutning, saa er min Hensigt, saa godt det staer til mig, at gjøre dem af mine Landsmænd, som ikke kan eller vil gaae til Kilderne, bekjendte med de Ting, der fra min Barndom af paa den besynderligste og kraftigste Maade har trukket mig til sig, og lysselsat min Sjel. Hvad altsaa en Næsenius, en Wedel, en Peder Syv, en Sandvig, en Suhm, en Myrup, have bestræbt sig for, dersor vil jeg ogsaa efter Evne, bestræbe mig. Jeg indbyder altsaa her til Subskription paa et Skrift, som vil komme til at hedde: Samlinger af den nordiske Middelalders Kjonne Litteratur.

Disse Samlinger, som jeg agter at udgive i Fjerdingoarske häfter, komme deels til at udgjøre de, øster min Indsigt, bedste lyriske Digte, som findes adspilletede i forskellige gamle og nyere, som det meeste sjeldne Udgaver — deels, (og dette bliver den videløftigste Part,) Islandiske Sager, dem jeg vil oversætte paa dansk. Af disse ere de fleste, deels paa vor fortjente Suhms, deels paa det magnæaniske Legats Regning, trykte med latiniske Oversættelser; men Mængden læser ikke Latin, og med al Læknemmelighed for disse uegennytige og patriotiske Verstrabelser, er det dog unægteligt at de Islandiske Sager tage

eage sig ilde ud paa dette Sprog, og at den Hensige, man sogte at opnaae ved at oversætte dem i et for flere Lande bekjende Tungemaal, neppe er opnaaet, da de Islandiske Skrifter klinge paa Latin — omrent som de Latiniske vilde Klinge paa Islandst. — Ligesom jeg nu, hvad de kortere lyriske Digte angaaer, saameget mulige vil søge at levere dem i deres ejendommelige Skjønhed, altsaa ikke ganske som jeg finder dem for mig, forvokslede gennem Ammestuerne, og forspræde ved Trykfejl, men med en ørbødig og varsom Haand aspudsede, som Guldblader, man kun behøver at visse Støvet af, paa det de funne skinne i deres egen Klarhed, saaledes vil jeg og hvad de islandiske Sager angaaer, saa noje og troe som muligt, oversætte, ikke alle Fortællingerne, saavel historiske som blot poetiske, men Constructionerne, Ordsføjningen og Uderukkene; og haaber jeg at vort paa de senere Tider noget forkjedeide Sprog intet vil have, ved at reduceres til Noden, hvoraf det er udsprungen. Om Hæsternes Størrelse kan jeg endnu intet med Vishede, større end et Alphabet vil neppe Noget blive. Jeg begynder med de lyriske Samlinger, derfra gaaer jeg tilbage i Tiden til de islandiske Sager, som vil udgjøre det meste af dette periodiske Værk. Udførelsen af dette foretagende vil nu høre paa Subskribenternes tilstrækkelige Antal; at det ikke vil blive alt for ubetydeligt haaber jeg, da en Saadan Samling maa være den cultiverede Læsere kler, og selv de som kun løse for Tidsfordriv vil deri finde ligesaa megen Aarsag til Horundring og Overraskelse, som i de gjengse, intetliggende og kunstlisse Producter. Inden Julius Maoneds Udgang ønsker jeg mit Planerne tilbagesendte. Subskription modtages paa Bogladerne og Subskribentsamleerne syde den sædvanlige Fordeel.

Adam Oehlenschläger.

Kjøbenhavnske lærde Efterretninger for Åar 1804.

No. 21.

Historiske Efterretninger til Kundskab
om Mennesket i dets vilde og raa
Tilstand af L. Wastholm, Doctor i The-
ologien og Kongelig Confessionarius. Sjælden
Deel. Kjøbenhavn 1804. 482 S. 8.

Denne Del er den sidste, og indeholder vilde og raa
Folkeslægters Begravelsesskikke og deres Religions-
væsen: begge disse Hoveddelinger have igjen deres Under-
afdelinger og Kapitler.

Begravelsesskikke. Saasnart Mennesket har gjort
det første Skridt i Kultur, ytrer sig strax en Omhyg-
gelighed for de Døde, og en Anelse, at Menneskets Til-
værelse i dette Liv fortsættes i et andet. I vilde og raa
Folkeslægters Begravelsesskikke ligge saa mange Hølester
og dunkle Ideer blandede og forvirrede i hinanden med saa
 forskellige Modificationer, at Philosophen vanskeligen
kan oploje dem eller assondre dem i deres særlige enkelte
Grunde. Den der i denne Henseende vilde anstille histo-
risk-philosophiske Betragtninger over Mennesket, finder
hos Forfatteren, der med den største Nøjagtighed har
samlet og ordnet det Historiske, hist og her sotcresselige
Vind. Saar meget seer man af det Hele, at Begravel-

sesstikkene for det meste forudsatte religiøse Ideer. Menneskets religiøse Ideer vælles først ved Samfundet, ligesom og de første for Samfundet allernødwendigste Vedtægter og Love grundes paa Religiøsitet. At bringe det raa Menneske til en stræng Orden i Henseende til de Døde, har for deis Lovgivere ikke været en let Sag; hvoraf vi i Grekernes Kulturhistorie finde tydelige Spor. Indskrænkning af Plads trænger først det raa Menneske til at kose Døde af Vejen. De første Midler, han søger, ere Dyrernes Graadighed, Vandet og Lusten; Jord og Ilden ere maaske de sildigere. Efter nogen Erfaring finder man de døde Legemers Oplossning under aaben Himmel stiere og lettere. Ved at kaste de Døde i Vandet handler man undertiden ester visse religiøse Ideer om Rensning. Recensenten er fuldkommen enig med Forfatteren i at henlede de Dodes Opbrænding fra Indien, og sætte denne Skits første Oprindelse i religiøse Ideer. Følelse af inderlig og stille Sorg over de Dodes Tab stiger med Kulturen, fordi Overbevisningen om at finde hinanden igjen med den herværende Individualitet ved den desværre svækkes. Kulturen i en høj Grad viser Phantasienes Nøgenhed, og Phantasien er just den, der gjør Mennesket lykkelig. Dersor er, man sige hvad man vil, en Middelgrad i Kulturen maaske den mest velgjørende. Balsameringen bruges hos ganske forskellige Nationer; undertiden gif den forud for Nedgravningen eller Opbrændingen. Frygt for de Døde forudsætter Tanken om et Liv efter dette; de fleste Folkeslagter vise Frygt for de Døde. De forestille sig at det tilkommende Liv ligner dette; dersor nedlægge de hos de Døde de Redskaber, hvilke i dette Liv brugde: denne Omsorg kunde maaske og have sin Grund i Frygt for at de maatte komme

Komme igjen og hente noget. Adskillige raa Folkeslægter forsyne deres Døde med Penge paa Nejssen til den anden Verden. Siameserne troe, det er næf naar de, istedet for at give den Døde virkelig Husgeraad og virkelige Penge med, ikun gjøre Figurer af Papir, som ligner disse Ting, og ere malede eller forgylte, og at disse Papirfigurer blive brænde tilsig med Liget. De mene, at dette Papir, som de brænde, bliver i det andet Liv forvandlet til de Ting, som det forestiller. Maar i Tangut (i Nærheden af Mongolernes Land) en ung Karl og en ung Pige døe ugiste, gjøre deres Forældre imellem sig en Egtekontract, i Kraft af hvilken disse unge Folk ere i den anden Verden Egtesfolk. De forsyne dem ogsaa med et Udstyr af Penge, Kvæg og Ejendom; men paa deres Viis. Alle disse Ting male de ikun paa nogle Stykker Papir og brænde dem, efterat Kontracten er undertegnet. Paa denne Maade troe de, at de kunne forstørre de unge Egtesfolk alt, hvad de behøve til at oprette en Husholdning i den anden Verden. Maa og vilde Folkeslægter, efter som de brænde eller begrave deres Døde, brænde eller begrave og levende de Ulykkelige, som efter deres Menighed skulle følge deres Mand eller Herrer for at tjene dem i den anden Verden: denne grusomme Skit finder man i de tre Verdens Dele, Asien, Afrika og Amerika; eg, var den Christelige Religion ikke blevet indsort i Europa, skulde man maastee endnu ogsaa her have fundet den paa adskillige Steder; Gallierne ere herpaa et Exempel. Hos nogle tilbyde Menneskerne sig selv frivilligen af Overtro eller Kjerlighed til den Afsøde, at gaae i Ødden, for at følge ham i det andet Liv. Paa saadanne frivillige Oposrelser findes man kun saa Exempler; de fleste tages med Magt.

Mogle Folkeslægter tanke paa at befordre de Afdsdes Sjæls-Rolighed og Tilfredsstillelse i det andet Liv. De frygte for positive Straffe efter Døden; om naturlig Straf have de intet Begreb. Den positive Straf er efter deres Mening, grundet i Guddommens Brede og Hævngjærtighed. Det kommer deraf ikke an paa at finde Midler til at forsonen den vrede Guddom, som med sin Hæva kunde forsøge dem i den anden Verden; og de Døende overlade det til deres efterlevende Venner at anvende disse Midler. Saadanne Midler ere Øfringer, Vønner, Renselser og Almisser. Grunden til de Lystheder, som vilde og raa Mennesker anstille ved at begrave deres Venner, kan rimeligen ikke være nogen anden end denne, at de derved ville adsprede og fordrive de sorgelige Tanker om deres afdsde Venner og om deres egen Død. For at opnaae denne Hensigt, antatte de Maaltider, spise, drikke, dansse. Men alle Folkeslægter ere just ikke enige i Henseende til Tiden, da saadanne Lystheder skulle anstilles. Mogle overgive sig til disse Forlystelser i Lighuset før Begravelsen; andre ved Graven; og andre efter Ligfærden. Graad, Hylen og Skrigen ere de almindelige Maader, paa hvilken Sorgen over de Døde hos disse Folkeslægter ytrer sig. Fruentimmerne overgaae langt Mændene i deres Sorgsytringer. Der gives Folkeslægter, som ved et Dødsfald søger, saa meget muligt, ganske at udrydde Erindringen af den Afdsde; dog ere disse kun saa mod dem, som i det mindste ikke frygte for denne Erindring. Til disse henregnes alle de, som efter deres Slægningers eller Venners Død bære Sørgedrage eller andre Sorgstegn. Hele- og halvraa Mennesker, og hele- og halvdyrkede Folkeslægter stemme deri overeens, at de bære et Tegn paa Tabet af deres afdsde Venner,

Sejønt de ere af ulige Meninger i Henseende til Valget af saadant Tegn. At Forfængelighed kan finde Sted ved Elden af Tanken om Død og Forraadnelse, det skulde man ikke letteligen ansee for mueligt, naar Erfaringen ikke viste, at den findes saavel hos de cultiverede som hos de raa Folkeslægter: hos disse findes Paradesenge, tapetserede Væge, og al den ødste Pragt, som man seer hos de meest cultiverede Nationer, sjønt ikke med den forfinede Smag, som de mere dyrkede Nationer anvende.

Religionsvæsen. De fleste Folkeslægter, som nu antage og dyrke et højeste Væsen, have upaatvivleligen begyndt der, hvor saa mange raa Folkeslægter endnu staar, med at antage smaa usynlige virkende Væsener. Derfra ere de udentvivl esterhaanden komne til Tanken om højere Væsener, indtil de omsider ere komne til Forsmodningen om eet eneste allerhøjeste Væsen, under hvis Besaling alle andre Aander staar. Ikke ved Philosophie, men ved Vankundighed i Naturen ere de først faldne paa den Tanke om usynlige Guddomme. Saaledes formodede de Aander ailevegne, hvor der var Bevægelser, i Jorden, Lusten, Havet, Øerne, Floderne, i Bjergene, Træerne og Dyrene. Disse usynlige Væsener bleuve saaledes deres første Guddomme. Om der gives Folkeslægter, som ikke engang have denne Tanke om aandige, højere, mægtige og usynlige Væsener i Jorden, Lusten, Havet, Bjergene og Træerne, lader sig neppe med fuldkommen Bisched sige. At saa mange ere mere tilbøjeligs til at ansee disse Væsener for onde end for gode, det lader sig ikke vanskeligen forklare af de vilde og raa Menneskers Charakter. — De raa Mennesker lægge sjeldent Mærke til det Gode, de nyde i Livet; ikun det Onde gør dem opmærksomme. Det var en ganske uphilosophisk Menig,

at denne Tanke om noget Guddommeligt skulde være Mennesket medfødt. Den kan allene være født og vakt i Menneskelsen ved de stæksomme og ødelæggende Phænomener i Naturen, hvis naturlige Aarsager de ikke kendte. Og, da saadanne allevegne findes paa Kloden, saa er det begribeligt, baade, at Tanken om usynlige, mægtige Væsener maa være almindelig, og at det første Begreb om saadanne Aander maatte være, at de ere onde, indtil de omsider ogsaa begyndte at blive opmærksomme paa det meget Gode, som tillige findes i Naturen; og nu blev Tanken vakt om usynlige gode Væsener, hvilke de satte ved Siden af de onde. Overtroen gif hos de fleste Folkeslægter saa vidt, at de ikke allene antoge usynlige Væsener i Solen, Maanen, Stjernerne, Lusten, Havet og Dyrene; men de troede endog, at saadanne Væsener residerede i Bjerge, Træer, Stene, Billeder, som de selv gjorde, og omsider næsten i alle muelige Ting, da de indbildte sig, at Aanderne funde ved Besværgelsen nedkaldes og anvises Opholdsted i alle de Ting, hvor de vilde have dem. Heraf Fetisse og Dyredyrkelsen. Maal de raa Mennesker først troe, at de kunne mane Gudern ind i ethvert Naturprodukt, saa maae de ogsaa kunn troe, at de paa samme Maade kunne skaffe dem ind ethvert af Kunstens Værker; og, da de raa Menneske sædvanligens forestille sig Guddommen i en menneskelig Skikkelse, med menneskelige Egenskaber, saa er det begribeligt, at de, som vore komne saa vidt i Kunsculturer at de funder gjøre et Billeder, helst ville have deres Gude i menneskelig Skikkelse. De gjorde derfor Menneske gurer af alle Slags Materier, og troede, at Guderr ved deres Besværgelser kunne bringes til at residere i dis Billeder. De Folkeslægter, som dyrke Maanen, og i den Solei

Solen, eller, som ved deres Dyrkelse give Maanen For-trinet for Solen, boe i de hede Himmellegne. Nogle Folkeslægter forene Dyredyrkelsen med Fetisedyrkelsen. De gamle Egypter vare ikke de eneste, som dyrkede Dydrene. I Amerika gives Indianiske Stammer, som dyrke Bjørne, Løver, Tigre og Slanger, for at gjøre sig dem gunstige, at de ikke skulle skade dem. Thidaherne i Afrika forgude en Slangen, som dræber de giftige Slanger, af Taknemmelighed, og Indvæanderne paa Java Krokodilen af Frygt. De endnu tilbageblevne Hedninger paa de Philippinske Øer dyrke ligeledes Crocodilen og ofre til den; foruden Crocodilen dyrke de ogsaa forskellige andre Arter af Dyr og Fugle. Dyredyrkelsen er en Art af Fetisedyrkelse. De tilbede og dyrke Dydrene, ligesom andre dyrke Billederne; ikke Billederne selv, men den Mand, som, efter deres Menning, opholder sig i dem. Tanken om een højeste Guddom findes i alle Verdens Dels. Hos nogle Folkeslægter er denne Tanke om Guddommen rigtigere, renere, ædlere, fuldstændigere; hos andre ere Begreberne om denne højeste Guddom dunklere, tykkere, uværdigere, mere ubestemte, blandede med flere Fabler og Urealigheder. Men disse have dog, ligesaavel som hine, Tanke om et Væsen, der er højere end alle andre Væsener, et Væsen, hvilket alle andre guddommelige Væsener ere underordnede. Alle, eller i det mindste de allerflest vilde og raa Folkeslægter have en Besalingsmand, et Overhoved, som de maae adlyde, som bestyrer de vigtigste Anliggender i deres Stamme. De indsee, at denne Forsætning er nødvendig, om des skal gaae godt. De havde saa lange erkjendt og dyrket Xander, som besalede, hver for sig, i de særlige Maecting, i Lusten, i Havet og paa Jorden; i Floderne,

Træerne og Bjergene. De sluttede fra deres smaa Gudemer og deres Indretning til det Hele. De formodede, at der i det Hele ogsaa maatte være en højere Hand, som befalede over alle disse særlige smaa Hander; og saaledes kom de paa Tanken om een højeste Guddom, men beholdt dog tillige Tanken om alle deres forrige smaa Guder eller Hander, som vare den ene højeste Hand underordnede. Tanken om en højeste Guddom kan, foruden denne Oprindelse, og have haft andre. Der gives adskillige Folkeslægter, som ikke dyrke denne Guddom, men blive ved alene at dyrke de mindre underordnede Guder, hvilke blev dyrkede, førend Tanken om en højeste Guddom blev vakt hos dem. Man kan ikke vente af de raa Mennesker, at de ved den højeste Gud skulle, efter vores philosophiske Bestemmelser, kunne tanke sig et Væsen, end hvilket intet højere lader sig tanke. Hos dem er den Gud den højeste, som er højere end deres Underguder. Skjont Tanken om Gudernes Dyrkelse først kan være blevet vakt hos de Wilde ved Frygt for deres Brede, saa kan denne Tanke dog esterhaanden være blevet understøttet ved Følelsen af deres Belgjerninger. I det mindste er uden Twivl Frygt for et Onde og deres Haab om et Gode hos de raa Folkeslægter Kilden til al den Dyrkelse, som de bevise Guderne. Hos de raa Mennesker er det onde Væsen ligesaa vel en Gud, som det gode Væsen. Hint er kun af en ringere Stang. Dette er vel af en højere Rang; men de dyrke det ikke, fordi de ikke frygter det. Skjont mange Folkeslægter tanke sig, hver paa sin Viis, en højeste Gud, saa dyrke dg dog ikke denne Guddom, enten fordi de ansee den saa højt ophejet over dem, at den, efter deres Menning, ikke brymmer sig om Menneskernes Anliggender, men har et overdraget saadanne

Ting

Ting til Undergudernes Bestyrelse; eller fordi de onsee den højeste Guddom for saa gode et Væsen, at de ikke behøve at dyrke den for at nyde dens Velgjerninger. Mogle Gaa have den philosophiske Tanke om Guddommen, at Hanner og Dyrkelse ikke kunne forandre dens vise Beslutninger, og af den Aarsag dyrke de den ikke heller. De fleste derimod dyrke den onde Gud for at vinde hans Yndest, og afvende hans skadelige Virkninger. Der gives raa Folkeslægter i alle Verdens Dele, som foruden Fetisser og Underguder antage een højeste Gud, og dyrke ham. Blodige Øffere, Dyr- og Menneskeøffere ere fornemmeligen de Midler, ved hvilke de søger at tilvende sig Guddommens Ynest. Grunden til disse blodige Øftringers Oprindelse maa ligge i den Menning, som man finder allevegne herstende hos de raa Mennesker, at Vanderne trænge, ligesom Dydrene og Mennestene, til Føde, og at de nyde de fine Dele eller Dunsten af de Dyr, som frembringes dem til Offer. Maar Mennestene først vare saldne paa at øfre Dydrene til Guderne, saa kunde den Tanke let rejse sig hos dem at øfre Mennesker. Historien viser, at de raa Folkeslægter øfre til Føde for Guderne de samme Dyr, som de anvende til Føde for dem selv. Intet er dersor naturligere end at de Folkeslægter, som æde Mennesker, ogsaa øfre Mennesker til Gudernes. Læren om Sjælevandringen, saa vidt den haver udbredet sig, haver for den største Deel øffskaffet alle blodige Øffere; og folgeligen, hvor denne Lære herstår, findes ikke heller Menneskeøffere. Tilhængerne af denne Lære frygte for at kunne dræbe Dyr, i hvilke deres Fædres, Slægtingers eller Venners Sjæle kunde være; de dræbe dersor ikke Dydrene, hverken til deres egen eller til Gudernes Underholdning; de dræbe altsaa endnu mindre Mennesker

til den ene eller den anden Hensigt. De Offere, som de frembare Guderne, ere allene tagne af Planteriget, eller af saadanne Ting, som kunne osres uden Blodsudgudselse.

(Slutningen følger.)

Fortsættelse af Recensionen over Fjerdingaaarskriftet for Sandhed.

(See No. 20.)

Det zdet Vinds Aumeldelse ganer hurtigere fra Haanden, da de udførligste Stykker deri er Hr. Translaterur Hejbergs Sproggrandskning og politiske Dispatche, som, da de ere blevne censurerede af de juridiske Domstole, derved ere blevne unddragne de litteraire. Hvem vilde optippe gamle Saar?

I Rahbeks Junker Schwerenoth Gotsbliz eller Vivikus den anholtiske Donqvipot S. 237: 358 hersker megen Lune og Vittighed, og ved ikke saa Steder maa man trække paa Smilebaandet. Man kjender Forfatterens store Gaver til i Forbigaaende med Satirens Svæbe at snerte snart En og snart en Ander. Saaledes ogsaa her. Til Prove det Sted S. 289. „I Nødens og Fristelsens Tider, naar Thronen raver, og Alteret vakler, ved Stad, som ingen kan see, og Storme, som ingen kan føle; naar Stamtræer, som unyttigt Ved, fordommes til Ilden; naar Præster ride med Sporer, ja skrive fornustige Bøger; naar man i selve Kongestadens Skjød holder franske Aviser, og tilkør Buonapartes Portrait, da skal han fremstaae,

„ en Støtte for den truede Sag! Frugt intet, For:
 „ flaringens usforklarlige Troe! din Vivikus lever! langt
 „ bedre end Fiskalers og Skrædderes afmægtige Pen skal
 „ hans Sværd værge for dig! Skjælv ikke, Danmarks
 „ højstværdige Adelstand! han kommer i Farens Stund,
 „ din troefaste Riddersmand kommer! Smil glad ned
 „ til Anholt, Folkevennens forklarede Skygge! see Hels-
 „ ten, der har draget det fædrene Sværd at udtrydde
 „ Jacobinismus og Propagandismus for Fode! hid un-
 „ der hans Baarer, Schirach, og Hofmann, og Haschka,
 „ og Reichard, og Grossmann, og Edchhausen, og du
 „ frygtelige, uovervundne, usynlige Kæmpe, du norske
 „ Officer, som med Laurbær og Hæderstegn kom hjem
 „ fra din dobbelte Erekamp mod den dødsdyge Læerde og
 „ den fredelige Borger, der ikke gik i Marken imod dig.

End ydermere haves af Hr. Rahbek i dette Bind
 Skaldekonstens almene Love efter Gyllenborgs For-
 sag om Skaldekonsten. Dette Stykke har derved faaet
 en dobbelt Værd, at Oversætteren istedet for svenske har
 sat danske Exempler, og i den Anledning i Noterne an-
 bragt Adstillet til den danske Poessés Historie.

Ogsaa dette Bind har en Frue af Victor Niessens
 græske Sprogfundskab, nemlig en Oversættelse af Xeno-
 fons sokratiske Forsvar (Forsvar for Socrates).

Samlingen af de lollandiske Provincial Ord og
 Talemaader S. 150-176 er ogsaa en af Bindets Pry-
 delser. Ved en stor Mængde af dem kunde have været
 ansært, at de ligesaavel bruges af Almuen i Byen.

Det 3die Bind, udkommen hos Popp 1799, be-
 gynder med en Afhandling af Assessor Collet, hvori han
 søger at bevise, at det var godt om Embeder ikke bort-
 gaves paa Livetid men paa visse Aar. Mere vigtig er et
 andet

andet hans Bidrag til dette Bind, som har til Opstrist: Er en Lovkommission i Danmark at ønske, og hvorledes burde den i saa Fald organiseres? Herti indeholdes fortreffelige Bemærkninger over dette Emne, og, det som Rec. især var glad ved, en udsørlig Esterretning om vore i det forrige Aarhundrede saa ofte henvovede og igjen opstånde Lovkommissioner, der alle tilhobe, som bekjendt, intet udrettede.

Længsel efter Døden, en Elegie af Hr. Pastor Pavels S. 40-48. Den er i sin Art fortreffelig. Jordens Plager og Ulykker ere skildrede med størkeste Farver, som f. Ex.

Under Afrikas de hede Zoner

Jamter Negren uden Trøst og Haab;

Og fra Nevas folde Bred gjentoner

Lænkebundne Slaves høje Raab.

Tankens Ytring, Tanken selv er Grøde

Hos saa mangt et veldigt hædret Folk;

Sandheds mandige beskedne Tolk

Før sin ødle Kjækhed strengt maa bøde.

I denne djerne Zone er det Hele stemt, og følgelig ander Digter ikke den hjertelige rørende Bemodighed, hvormed Stærkodders Digter besang sin venlige Grav.

Jeg twivler paa at man kan sige, som her S. 41, at ile gjennem cornesulde Stier frem; eller, som S. 44, Gravens Fjed.

Om Selvstændighed S. 49-69. „Ved igjentagen Læsning — saaledes begynder Forf. Hr. Pastor Clausen — af Satiren Selvstændighed der i dette Quartalskrifts 1ste Winds 2det Hæfte efter Churchill er omklædt af vor Højberg i dansk Dragt, kom jeg paa den Tanke, at gjøre et forsøg paa en prosaist Bearbejdelse af

af dette saa interessante Æmne." Dette Forehavende har Hr. Fors. udført til Læserens Forøjselse; især har Rec. fundet sig fuldkommen tilfredsstillet ved den meget gode Udvikling (P. 54-57) af den Sætning, at „til „ Selvstændighed ikke udfordres, at vi i enhver Alder „ og gjennem alle Livets Perioder usorandret skulde be- „ holde de samme Meninger om Tingene udenfor os."

Om Kjøbstedmandens Lyk til at blive Bonde S. 69-106. Forfatteren, Hr. Provst Høegh i Gjentofte, har her sagt Adskilligt, som i Landoeconomien er værdt at lægge Notabene til, og mangen Mand i Kjøbenhavn vil være ham forbunden for, at han om adskillige vigtige Landvæsensgjenstande kan saae Øjnene opladte.

Skilderi af Göttingen i Vinteren 17⁸⁸ af Doctor Frankenau S. 107-33. Maleren har ikke flatteret. At Stykket lader sig godt læse, det er Autors Navn Borgen for, men ihenseende til dets intrinsiske Værdi maa det dog nok vige for Olussens i Minerva over samme Æmne.

I Festina lente, Rom blev ikke bygt paa een- gang har en Anonymus fra S. 148 til 184 i et saare desultorisk Foredrag anbragt en og anden rigtig Bemærkning angaaende Skolelærere, Almueskoler og Skoleholder-seminarier.

Versalbogstavernes Afskaffelse foreslaaes S. 184-94 af Hr. Sejdelin. Det Project faaer neppe Manges Bisfalde, som det efter Recensentens Mening ikke heller bør.

Vigtigheden af Naturvidenskabernes almindelige Udbredelse, og et Par Ord om Midlerne der- til. S. 197-228. Fors. er vor berømte Botanti-

ker

for Assessor Schousboe nu Consul i Marokko. Afhandlingen er ret god, men har intet udmarkende.

Hvad vi ere den gode Sag skyldige af Hr. Clausen. S 290-313. Er ej dejlige Stykke. Til Præve hidsættes blot Pag. 294, hvor det heder: „Det er desværre Tidsalderet med saare mange vor Tidsalders Mennesker, at de just ikke ligefrem sætte sig imod det Gode, men heller ikke gjerne gribe sig an for at besørge det. De forholde sig derved helst lidende, uvirkommende. De have intet imod, at det Gode skeer, naar det kun ikke skal skee ved dem, naar de kun ikke selv sættes i den Nødvendighed, ot afbryde den kjelne Magelighed, hvori deres Dage henvinde. De overlade lade den gode Sag til dens egen Ekjebne, overlade dens Fremme til Tid og Omstandigheder. De for deres Deel nojes med at see til; selv at lægge Haand paa Verket, der til føle de sjeldent Lyst og Kraft nok hos sig Skal et Skridt af Vigtighed gjøres, skal et Foretagende af Betydenhed begyndes, de trække sig da selv tilbage, og vente paa, at Andre skulle gjøre Be gnydelsen; de ere hellere blandt de sidste end blandt de første. At bisfalde, at unde den gode Sag, er så vanligent alt hvad de formaae. Og derved mene de vel og at have affundet sig med den; at virke noget før den, kunne de vanskeligen overvinde sig til.“

De philologiske Bidrag til dette Bind ere trende, nemlig: Cyrus's Afskedstale paa sin Dødsseng, oversat udaf Xenophons Cyropædie ved Dr. Ulfssen, Platos Dialog Kriton oversat ved Dr. Tetens, og den første Afhandling af Ciceros Tusculanæ Quæstiones oversat af Professor Guldberg.

(Fortsættelsen følger.)

(Inde-

(Indsendt.)

Bed at følge Udtoget af S. T. Hr. Pastor Wedels Rejser — i de Berl. lærde Esterretninger f. d. II. — og Hs. Velærv. ligesom i Hælene — i Omegnen af det Haderslevske, kan Undertegnede ikke dølge hvor meget han lystedes — at have seet, vor Everdrupskle Wedel — træde lidt af — om end kun — efter Rejseplanens Natur — incidenter og i nogen literairst Hensigt — ved det mindsværdige Sommerstæd — saa mange fortjente Dansek — usforglemelige Athenæum, og senere Civs — Bol-dikernes og Kallernes Fædrejhjem.

Læsere vil holde undertegnede — hans Alderdoms Varme dette tilgode, naar han fortæller, at han, fra sit 10de Aar, har elsket sal. Doctor Marcus Woldike som sin anden Fader — at han allerede i det 13de havde Tilladelse — ved denne Gamaliels Fodder at høre hans Explicatoria, ja bivaone hans Examinatoria; at han har denne Danmarks større Clericus — og ægte Fenelon, at take for saa mangerene — tidlige Overbevisninger — som — i bedre former — vinde successive — i nyere Lys — mere Styrke — han ikke allene et par Aar — førend jeg deponerede — forløste mig — af et 4½ Aars Bogstavs- og Skolkeprygs-Tyrannie — under en — ellers fortjent Huslærers despotiske Hænder.

Jeg troer — at et godt Skilderi af det saa markante Sommerstedtske Institut — saavidt det gives kan — med sine Mangler og Fortrin — skulle iblandt flere — gi

ve et godt Bidrag — til noget afgjørende Vist — i den
pædagogiske Mangefolds Fejde.

Ramlou d. 11 Maj 1804.

P. Baggesen Lekjer.

I Videnskabernes Selskabs Forsamling den 19de Maj
forelæste Hr. Doctor og Professor Münter en Sammen-
stigning imellem de metheoriske eller himmelfaldne Stene
og de Gamles Betydier.

Til Selskabet var indsende en Afskrift om at op-
maale en Søkyst fra en Station med Devise: Impris-
mus homini est propria veri inquisitio m. v. Selska-
bet fandt denne Afskrift saa vel forsattet, at den be-
sluttede at den skulde indrykkes iblandt Selskabets Skriva-
rer; og som et Agtelsestegn blev Forsatteren tilkjende
Selskabets Prismedaille i Sølv. Ved Seddelens Aab-
ning besandtes Forsatteren at være den af sine mathe-
matiske Kundskaber bekjendte Rentekasser ved det Kongelige
Renteamt Hr. Røhrs.

Rijshavenfæ
lærde Efterretninger
for Aar 1804.

No. 22.

Slutningen af Recensionen over Historiske
Efterretninger til Rundskab om
Mennesket i dets vilde og raa Til-
stand.

(See No. 21.)

At de allerfleste Folkeslægter uimodsigeligen have en Tanke om Sjælens Udsadelighed, berom vidne alle vores Rejseskrivelser, hvis Forfattere have sagt at opdage de vilde og raa Menneskers Meninger. Berom vidne alle de, som blot berette os, at der gives Folkeslægter, som frygte for de Dodes Tilbagekomst, som byrke de Døde og ofre til dem, som søge at forskaffe dem Underholdning og Bequemmeligheder i det andet Liv. Her til komme de Mange i alle Verdens Dele fra den ene Pol til den anden, hvilke, efter tilsvarende Rejsendes Vidnesbyrd, ikke allene udtrykkeligen yttre deres Overbevisning om et tilkommende Liv, men også vide at forklare deres Meninger om dette Livs Bestaffenhed. Tanken om Sjælens Udsadelighed kan ikke være kommen fra de Christnes Åabenbaring. Man finder den paa de Steder, hvor Christus aldrig har været. De gamle Skandinavere

troede Sjælens Udsadelighed, længe førstend de fik Bekjende-
 stab med de Christne. Grækerne og Romerne havde
 denne Lære, førstend de vare Christne. Ved Europæernes
 Ankomst til Amerika, fandt de den allevegne baade i de
 nordlige og sydlige Lande i denne Verdens-Deel; og, da
 Sydhavsoerne blev opdagede, fandt man ogsaa denne
 Mening allevegne der. — Men, have de vilde, og raa
 Mennesker ikke faaet denne Mening fra en Abenbaring,
 saa have de vist ligesaa lidet forhvervet sig den ved at phis-
 losophere over Sjælens Natur; thi i høj Grad usle og
 usornufulige ere deres Meninger om Sjælens Væsen. Fra
 de høje Evner, vi opdage i vor fornustige Aand, kunne
 vi gjøre en fornustig Slutning til dens Udsadelighed.
 Men disse Evner kunde de raa Mennesker ikke, saa me-
 get mindre, som de hos dem ikke ere udviklede; de kunne
 altsaa ikke gjøre denne Slutning. Medfødte Ideer om
 Udsadelighed kunne vi ligesaa lidet antage, som medfødte
 Ideer om en Guddom. Nogle mene; at alle Mennesker
 føle en naturlig Drift efter Udsadelighed, og at Tanke-
 om et Liv efter dette måtte vækkes ved denne Drift.
 Men, dels er den Mening urigtig, at alle Mennesker
 føle en Drift efter Udsadelighed; dels er den Slutning,
 som drages af denne urigtige Forsætning, ligesaa bago-
 vendt, som Forsætningen er urigtig. — Man kan ingen
 Drift føle efter det, om hvilket man aldeles ingen Idee
 haver. Ideen om Udsadelighed maa gaae forud, og Drift-
 ten kan da vækkes ved denne Ide; ikke omvendt. For-
 satterens Formodning er, at den haver sin Oprindelse fra
 Drømme. Hvor umueligt maa det have været raa Mens-
 nesker at gjøre sig noget rigtigt Begreb om Drømme?
 Hvad de have drømt, maa de upaatvivlesigen have an-
 seet som noget Virkeligt udenfor dem. Drømme kunne
 endog

endog være saa levende, at vorne og cultiverede Mennesker ofte ere uvisse, om det, de have drømt, haver været en Drøm eller noget Virkelig. Nu er det begribeligt, at, da de raa Mennesker, som de cultiverede, maa drømme om deres afdøde Venner, at de komme til dem, at de tale med dem, og andet mere, de maa have onseet saadant som noget virkligt. Da de naturligvis maa i Drømme se deres afdøde Venner i den samme Skikkelse, i hvilken de levede blaudt dem, ofte maaske med deres Jagt- og Fiskeredskaber, saa sydes deraf den, blande de raa Mennesker ganske almindelige Tanke, at de Afdøde leve omrent i den samme Forsatning, som i dette Liv; fun, at denne Forsatning maa være noget bedre.— De drømme ogsaa undertiden om deres levende Venner, og deraf den Tanke, som ikke heller er saa usædvanlig hos de raa Mennesker, at Sjælen kan om Natten, imedens Legemet sover, forlade det og vandre omkring i Verden, Tanken om et andet Liv, efterat den var blevet vase, maa hos de vilde og raa Mennesker have haft en meget forskellig Skjebne. Den fødte hos Mogle ingen Ester Tanke. De troede en Uddelighed, en Vedbliven efter Legemets Død, men bekymrede sig sorresten ikke videre derom. Andre, som tankede noget videre derved, udmaalede sig Sjælens Tilstand i det andet Liv, enhver paa sin Vis, og efter sin Phantasie. Mange af de raa Folkesægter maae snart have merket, at gode Handlinger ikke altid bleve belønnede, og de onde ikke altid straffede i dette Liv. Saasnart de sik nogen Tanke om deres Guders Retfærdighed maatte de derfor naturligvis falde paa den Tanke, at den Belønning for gode og Straf for onde Handlinger, som ikke finder Steed i dette Liv, maa udøves i det tilkommende. Saaledes sik de vilde og raa Mennesker efterhaanden et Begreb om en

dobbelt Tilstand i det andet Liv; og man finder, at denne Tanke er den almindeligste. Nogle lode det blive blok ved Tanken om denne dobbelte Tilstand, uden at gruble videre over dens Beskaffenhed; andre udmaleden den, hver paa sin Vis, efter de Forestillinger, de gjorde sig om den højeste Lyksalighed og den højeste Ulyksalighed. At de Folkeslægter, som ikke ere ganske dyriske, som have nogen Følelse af Moralitet, og erkjende en Forskjel imellem gode og onde Handlinger, kunne falde paa den Menning om en dobbelt Tilstand for Sjælene i det andet Liv, om Belønning for de Gode og Straf for de Onde, det kan man uden Vanskelighed begrive. Men, hvorledes adskillige Folkeslægter ere komne paa den Tanke, at Legemerne skulle engang igjen opfaae, det er Forfatteren uforklarligt. At de gamle Perser have antaget Legemernes Opstandelse, det har sin Grund i deres Lære om Ormuds fuldkomne Sejer over Ahriman; men saadan Lære, som ligner den gamle Persiske, findes ikke hos Peruunerne, Gallaeerne, Schangallaerne, Kamtschadalerne, og disse have ligeledes Tanken om Legemernes Opstandelse. At denne Tanke skulde fra Persien være kommen til disse saa langt bortliggende Egne, eller i de ældste Tider ved Jøder eller Christne være bleven brage derhen, er ikke rimeligt. Dersom dette end kunde gælde om Gallaeerne og Schangallaerne, hvilke maaske kunne have faaet denne Menning fra Abyssinerne; hvorledes er den da kommen fra Jøder eller Christne til Peru eller Kamtschatka? — Forfatteren ytrer den Gisning, at Tanken om Legemernes Opstandelse kunde hos nogle Folkeslægter fødes af det Ønske engang at faae sit Legeme igjen, i det Haab derved at kunne faa meget fuldkommere nyde alle de forrige sandelige og jordiske Forlystelser; og man

man veed, at den Enfoldige saa let troer, hvad han hestig ønsker. Der gives endnu en anden Tilbagekomst for Sjælene, hvilken, efter adskillige Folkeslægters Mening, bestaaer deri, at Sjælen, oplost fra sit eget Legeme, træder ind i et andet Menneskets eller Dyrks Legeme, og saaledes kommer i en anden Skikkelse igjen tilbage paa Jordens. Dette kalber man Sjelevandringen. Denne Mening er meget almindelig i Asien; den findes ogsaa i Afrika og Amerika. Det er aldeles ikke sandsynligt, at denne Lære skulde være kommen fra Egypten til Guinea, eller fra Indien til Grønland. Det er ikke heller nødvendigt, at en Idee, som findes paa flere Steder, skal have sin Udflydelse af den samme Kilde. Menneskehjernen, som udklækker et Misfoster i et Land, kan tilvejebringe det samme i flere. Nogle Folkeslægter antage ikke allene Menneskessjælens, men endogsaa Dyrenes Udsdelighed. — At denne Mening er urigtig, lader sig ikke bevise. Da det ikke kan paatvivles, at Dyressjelen, ligesom Menneskessjælen, har et finere organisk Legeme, der knytter Forbindelsen imellem Sjælen og det grove materielle Legeme, saa bliver det ogsaa hsist sandsynligt, at Dyressjælen ligesaavel kan vedblive at være til efter Legemets Død, som Menneskessjælen, og da i sin nye Tilværelse kan stige til en højere Udvikling, og en Forædling, som den i dette Liv formedelst sin grovere Organisation og dens Indretning ikke kunde modtage, og som Dyrene i dette Liv ikke maatte have, om de skulde være skikkede til at befordre deres Bestemmelser for denne Klode. De raa Mennesker ere ikke ved saadanne Fornuftsslutninger blevne bragte paa Tanken om Dyrenes Udsdelighed. De fande megen Lighed imellem sig og Dyrene. De meende endog at finde megen Forstand hos nogle Dyr, og havde et

Slags Forkjærlighed for andre. Dette og hinc bragte dem let til den Slutning, at Dyrenes Sjæle ere udsadelige, ligesom Menneskernes. Deaheiterne gaae endnu videre. De vaastaae, at ikke allene alle Dyreslægter, men ogsaa Træer og Frugter, ja endog Stenene have Sjæle. Naar Dyrene døe, Frugterne spises, og Stenene sonderblaaes, troe de, at deres Sjæle stige op til Guddommen, forenes med den, og derefter gaae hen til de Steder, som ere bestemte for dem. Talopoinerne i Siam troe, at hele Naturen er besjaledt. Ikke allehe Mennesker, Dyr og Planter; men ogsaa Himmelten, Stjernerne, Jorden, Floderne, Bjergene, og alle Elementerne ere, efter deres Mening, besjalede. Esterat Tanken om Handlingernes Moralitet og deres Folger var bleven vakt hos adskillige Folkeslægter, begyndte de ogsaa at tænke paa Midler til at afværge de onde Folger af onde Handlinger i det andet Liv. Den Straf, de frygtede for i det andet Liv, var allene positiv; en Straf, som allene havde sin Grund i Guddommens vilkaarlige Beslutninger. Spørgsmaalet var altsaa ikkun, ved eet eller andet Middel at kunne formilde Guddommen, og bevæge den til at esterlade den Straf, som den havde besluttet over Forbrydere. De Midler, som af de raa Mennesker egentlig have Hensyn til det andet Liv, og sigte til at forstaffe dem en lykselig Udsadelighed, findes især hos Tilhængerne af Buddha eller Ho og Mohamedanerne. Til disse Midler regner Forfatteren legemlige Menselselser og Bonner, Hodsvelser, Faste, gode Gjerninger, og Piligrimsrejser. Indianerne udmarkle sig fremfor de fleste andre Folkeslægter ved, at de, foruden disse Hjælpemidler, dog ansee det for nødvendigt at øve Dyder, at fly Laster, og at lægge vind paa et retskaffent Liv.

Saa snart Mennesket fik Tanke om at dyrke Gudeene, enten for at afvende deres Brede, eller for at tilvende sig deres Undest, maatte de være betenkede paa at indrette offentlige Steder, hvor Folket paa visse Tider kunde forsamle sig til Guddommens Dyrkelse. Saa lange de endnu ikke vidste at bygge Huse for sig selv, kunde de endnu ikke tænke paa at bygge Huse for Guddommen. De Hytter, som de efterhaanden oprettede for sig selv, vare endnu for smaa for deri at forsamles til Gudstjenesten. Deres Gudsdyrkelse maatte derfor forrettes paa offentlige Pladser, som vare store nok til at rumme det hele Folk. Sydhavssernes Beboere valgee til den Hensigt deres Begravelsespladser. Hos de raa Folkeslagter er det ellers den almindeligste Skik at holde deres Gudsdyrkelse i Skovene og paa Bjergene. Molukkerne have Hytter til Gudstjenesten; men disse Hytter oprette de dybt inde i Skovene, hvor de ere mørkest. Mexikanerne havde en tallos Mængde af Templer, baade store og smaa. Eithvert beboet Sted havde sic Tempel, og de større Steder havde mange; men de havde dog desuden deres Templer paa Bjergene og i Skovene. Japanerne havé ogsaa Templer og en vis Grad af Kunstkultur; men dog hænge de endnu ved Forsadrenes Skifte, og bygge dem enten i en skygesuld Skov, eller paa Skraaheden af en grøn Høj. De sydlige Asiater overgaae de fleste Folkeslagter i Henseende til deres Tempelbygninger.

Efterat de raa Folkeslagter havde faaet Gudstjenestlige Steder og offentlig Gudsdyrkelse, var det nødvendigt, at de ogsaa maatte have Gejstlige, som kunde foestaae Gudstjenesten. Men da de raa Menneskers Gudsdyrkelse allene bestaaer i Øringer og andre udvortes gudstjenstlige Skifte, saa folger deraf, at deres Gejst-

lige ikke ere Religionslærere. Mohamedanerne ere de eeneste, om hvilke man kan sige, at deres Geistlige er det — Foruden Overtroen er Begjærlighed efter at vide det Tilkommende og Frygt for onde Ander Hovedtræk i de raa Menneskers Charakter. Disse fjende deres Geistlige, og vide snildeligen at benytte sig af dem til deres Fordeel. De forbinder med deres Embede som Offerpræster, Spaadoms-Troldoms og Lægekunsten. Der findes Nogle, som forene offentlige Bonner med Offringerne; men til offentlige Undervisninger for Moralitetens Besværing finder man intetsteds noget Spor. Paa Otaheiti indbildte Præsterne Folket, at de saa i en noje Forbindelse med en eller anden Guddom, og blive begejstrede af den. Under denne foregivne Begejstring gjøre de mange krampagtige Bevægelser paa Legemet, og hvad de da sige, bliver anset som en Guddoms Stemme. Hvad de i denne Tilstand udbede sig paa Gudens eller egne Begne, bliver aldrig nægtet, naar det er muligt at opfylde det. Til de raa Folkeslægters Geistlige kan man ogsaa regne deres Munke. Alle de Folkeslægter, som bryke Guddommen i offentlige Forsamlinger, have Præster; men alle have dersor ikke Munke. Munkevæsenet har forhjemmeligen hjemme i Asien, og det især blandt Mohameds og Buddha's eller Ho's Tilmængere; hos hvilke sidste man i adskillige Lande finder Monner, ligesaa vel som Munke, hvilket ikke findes hos Mohamedanerne. I Afrika blandt Hedningerne og paa Sydhavssøerne findes ikke Munke- eller Nonneklostere; men i Peru har man fundet de sidste. Hos adskillige Folkeslægter har den helske Hær af Præster, Munke og Monner Overhoveder eller Paver. Noar saadan geistlige Overhoveder først have bragt det saa vidt, at de sole sig ophøjede ved Siden af

Fyrsten, blive anseete for hellige, og ved denne formeentlige Hellighed have tilvendt sig den overtroiske Almues Beundring og Eresfrygt, saa have de Folket i deres Magt, og kunne lede det, hvorhen de ville. Det er meget begribeligt, at, da de ikke deres Kraft, de ogsaa forsøge paa at udstrække den udenfor de Grænser, som deres geistlige Kald foreskriver dem, og blande sig i Hjørsternes verdslige Sager. Af Frygt for Folket give disse efter; og ved deres Estergivenhed blive hine ikuns mere frakke og dumdristige. Det almindelige geistlige Overhoved i Billeduldgerid har en vindskrænket verdslig Magt; sjældent Regjeringsformen i Billedulgerid er ganske republikansk, haver Folket dog uformært faaet en Konge ved Ellen af de Overhoveder, som Folket selv vælger. At Mogen i en Folkeregjering kan ved List tilsnige sig saadan en Myndighed, og ved Folkets Dumhed eller egen Magt stadsætte den, er begribeligt; men at saadant kan finde Sted i en monarkisk Regjering, det er næsten usforklart; og dette finder man dog i Japan. I Kongeriget Tibet haver Gejstigheden ogsaa et Overhoved, som ikke er i mindre Anseelse, end den geistlige Kejser i Japan; Folket tilbeder ham som en Gud. Skjønt han ikke er en verdslig Fyrste, hvilket Folket desuden haver, og allene haver med geistlige Sager og de fornemste Lamaers Uddærvnelse at gjøre, saa bekræfter han dog Fyrsterne i deres Verdighed.

Hermed endes dette fortresselige Værk. Forsætteren har tilføjet et Register, hvori Læseren finder de fornødne geographiske Oplysninger.

L. Schow.

25

Sorte

Sortsættelse af Recensionen over Sjældingaares
Skriftet for Sandhed.

(See No. 21.)

Det fjerde Bind, udkommen 1799, glimrer, naar et vigtigt historisk Bidrag fra regnes, især blot ved sine phisiologiske Stykker, leverede af de Hrr. Guldberg, Hejberg, og Nissen. Af den Forstnævnte læses nogle Epigrammer efter Martial, en Elegie af Tibul, og som er det vigtigste, Slutningen af den i foregaaende Bind begyndte Oversættelse af Ciceros 1ste tuskulanske Undersøgelse. Rec. mindes ikke i lang Tid at have læst Noget af de Gamle der saa indelig har glædet ham. Kun nogle saa Linier hidsættes til Prøve. Talen er om Sjælens Immortalitet og Udsadelighed. „Kan Du tænke Dig (spørger Cicero Ynglingen) Opfindelsesevnen eller Udgrændsingsevnen at være sammensat af en jordisk dædelig og forgjængelig Natur? eller kan Du tænke Dig, at Den har været saaledes sammensat, der først gav alle Ting Navne, hvilket forekom Pythagoras som den højeste Visdom? eller Den, der forenede de adsprekede Mennesker og sammenkalde dem til det selfkabelige Liv? eller Den, der indskrænkede Stemmens uendelige mange Toner til saa Bogstavtegn? eller Den, der antegnede Planeternes Løb, Tilbagegang og Stillestaaen? O de vore tilhøbe store Mænd! Men og deres Formænd vare store; thi de opfandt at nære sig med Vexter, at iføre sig Klæder, at bygge Byninger, at tilfredsstille Livets Bequemmeligheder og sæge Forsvarsmidler imod de vilde Dyr. Temmede og forædlede ved disse Mennesker glede vi over fra de nødvendige til de behagelige Kunster. Vort

Dre

Hre har vundet en stor Glæde, da Tonernes Natur blev opfundet og given saa mange Afvexlinger. Stjernerne have vi bestuet, saavel dem, der sees stedse paa de samme Steder (Firstjernerne), som og dem, der kaldes men ej ere omflakkende (Planeterne). Den, som med Forstandens Øjne først betragtede disse Stjerners Baner; og alle deres Bevægelser, han visste: at hans Sjel maatte ligne Dens, der har frembragt alle disse Ting paa Himlen."

Rector Hejberg har oversat Lucians Dialog Charon eller Tilstuerne, som Suhm for en 40 Aar siden ogsaa iklædte i dansk Dragt. At Læseren idetmindste ved en lille Prøve kan anstille Sammenligning imellem disse tvende forskellige Oversættelser hidsættes det Sted hvor der gjøres Betragtninger over Byers og Stæders Forsgængelighed:

Suhm.

Charon. Viis mig nu de anselige Stæder som vi dernede høre beromme; Sandanapels Minus, Babylon, Mycene, og Ilion selv, thi jeg erindrer at have desfra sat mange over, saa at jeg i ti fulde Aar hverken kunde drage Baaden paa Land, ej heller lade den luste ud.

Mercurius. Minus er allerede forgaaet, saa at ej engang Spor findes efter den, og man ej mere kan

sige

Hejberg.

Char. Viis mig nu og nogle jaf de markelige Stæder, som jeg nede hos os har hørt saa meget tale om, Sandanapels Minive, og Babylon og Mycene, Eleone og især Ilium. Thi jeg erindrer nsk, at jeg i hele 10 Aar maatte hersfra sætte saa mange over, at jeg ikke fil Tid til enten at trække min Baad i Land eller at udluse den.

Mercur. Minive, mit gode Færgemand, er saa aldeles

sige hvor den haver staet. See der er Babylon med sine Taarne, og omgivet med sin store Mur; den skal og inden stakket Tid søges efter, ligesom Minus. Jeg skæmmes over at vise dig Mycene og Kleonæ, og Ilion ligeledes, thi jeg veed vidst at du vilde, naar du kom hjem, overskjænde Homerum for hans Verses Pragtes skyld; dog vare de tilforn blomstrende, men nu ere de aldeles døde, thi ligesom Mennesker, saa døe og Byer, og, hvad som er forunderligere, hele Floder; man finder derfor ej engang Inachti Sted mere i Argis,

deles ødelagt, at der ikke findes Spor af den tilbage, eller man kan sige, hvor den har staet. Den By hist henne med de høje Taarne og store Mure er Babylon. Snart skal man og søge den, ligesom Nineve. Mycene og Cleone stammer jeg mig ved at vise dig, og fornemmelig Ilium. Jeg troer du kunde være i stand til at quæle Homer, naar du kommer tilbage, fordi han i sine Vers har talt saa stort om disse Bagateller. Imidlertid vare de dog sordum blomstrende, men nu ere de uddøde. Thi Stæder døe, min gode Færgemand, ligesom Mennesker, ja det som endnu er forunderligere, endog hele Floder; derfor veed man ikke mere, hvor Floden Inachus i Argis har løbet.

Ligesom man maa bifalde, at Hr. Hejberg istedenfor Minus har sat det bibelske mere bekjendte Navn Nineve, saa synes derimod Suhm istedenfor det egentlige Udtryk at quæle at have taget Ordet i en metaphorisk Betydning.

Hr.

Hr. Rector Lassen har leveret Panthea og Abrasates et Fragment af Xenophons Cyropædie. Man maa rose Hr. Forfs. Valg; det er unægtelig en nydelig Episode. Udtrykket Elßling, som Forf. bruger istedenfor Elßede, Elßte, skurer i Recs. Dre. Diminutiva paa sing har som oftest et Vibegreb af nogen Ringeagtelse ved sig, der let gaaer over paa de Ord der ere dannede med sing uagtet de ikke ere Diminutiva.

Det historisk-mærkelige Stykke er af Prof. Rahbek og handler Om Faktionerne i Frankrig fra Revolutionens Begyndelse og deres fornemste Bampe og Rampdage. S. 257-340.

(Fortsættelsen følger.)

In den hallische allgem. Litteraturzeit. No. 128 findes en udførlig Recension over 3de og 4de Del af Etatsraad von Eggers's Denkwürdigkeiten der französ. Revolution. Recensionen begynder saaledes: „De to første Bind af dette Werk ere anmeldte af en anden Recensent (Aargangen 1794 No. 220 og 1796 No. 23) og da gjort Rede for Plan og de da udkomne Deles Indhold. Angaaende Methode Foredrag og Bearbejdelsen i det Hele troede hin Rec. at burde udsætte sin Dom indtil flere Dele vare komne for Lyset. Det kunde dengang saa være, men nu, da Værket er rykket frem til den 4de Del, og den 1ste Del er oplagt paa ny, synes det at være Pligt her forelsbig at anbringe nogle didhen sigtende Bemærkninger.“

„Sj det nærværende Rec. af Hjertet stemmer den Ros som hans Formand ydede dette Foretagends i Almin-

mindelighed, kan han dog ikke dølge, at Meget i Udsig-
rissen fra Begyndelsen af har syntes ham ikke at fortjene
Bifald, da han deri ønsnede Hindringer for Verkets Fuld-
kommenhed Brugbarhed og Fulddelse. For det første
synes det ham et uheldigt Valg at ville forbinde historisk
Foredrag med Documentsamling. Kun saa af dem som
læste det første tage Notits af de sidste; og de som de sid-
ste ere af Vigtighed for, gav nok gjerne Slip paa det før-
ste. Ikke destomindre maa dog nu begge Parter kjøbe det
Hele, hvis Dyrched nu kan anstrekke. Ogsaa kan denne
Sammensøjning ustridig ansees med som en af Marsagerne
til Verkets langsomme Fremstiden, og skulde — hvil-
ket ved Forsatterens forsøgede Embedsforretninger og For-
delingen af hans Forsattervirkomhed paa andre Gjen-
stande nok kan befrygtes — dette Verk aldrig blive tilen-
debragt, maatte det unægtelig for en Del tilskrives denne
ilde anbragte Forening. — — — Hvad den „historische
Darstellung“ angaaer kan Rec. efter sin Overbevisning
ikke ganske skjække den sit Bifald. For det første synes Forf.
hertil at have begaet en væsentlig Fejl, at han ikke forud-
sikkede en Udsigt over Frankrigs Statsforfatning og
Statsstyrke før Revolutionen. — — — Dernæst lader
det som om Forf. ved den Idee at bearbejde Historien
pragmatisk er blevet noget forledet til Raisonering. Hans
historiske Oversigt er tillige et fortidende kritisk Raison-
nement over de Gjenstande, han fremstiller. — — —
Mangen Læser tænker heller selv, end lader sig foretæn-
ke, og ikke enhver der ynder Historien, ynder derfor po-
litisk Raisonnement. — Ganske unægteligt blivee Fore-
draget derved langtrækende og Begivenhedernes Fremstel-
len standses. Saa beredvillige vi end altsaa ere til at
erkjende Hr. von Eggers's Competence, og saa gjerne vil
end

end læse! Memoirer af ham over Finants- og Statshusholdnings- Egenstande, saa nödig følge vi dette raisonnerende Foredrag i hans Historie, fordi her er ikke Stedet værdi, og fordi de ganske til Unytte forsine Tildragelsernes Fremstiden, og det uagtet det stedse voxende Interesse mere og mere opvækker vor Videbegjerlighed!"

"Foredraget i dette Werk er, i det Hele taget, klare, simpelt, og uden Prætension, saaledes som man veed fra denne fortjente Forsatters andre Skrifter. Skønhed og Elegants vilde man rigtig nok for det meste søge forgives hos ham; men disse Egenstæber kan ogsaa ret gode undværes da de ovenbelovede fuldkommen svare til Øje medet, en klar og fuldstændig Oversigt over Begivenhederne." o. s. v. Nummet forbyder at hidsette mere af Recensionen, kun kan anmærkes at Rec. af 3die Del anfører Hertugen af Orleans's Skilderie og af den 4de Neckers Karakteristik som nogle af de Steder der mest ere lykkedes Forsatteren.

Den 2den Maj er Fogden for Solser og Dabalens Fogderie, den som vor første Statistiker bekjendte Professor S. Thaarup blevne udnevnt til Amtmand paa Bornholm.

Den 25de April er forhenværende Legationssekretær Professor C. L. Pelt udnevnt til Medlem af Directionen for det kongl. Fiskeris- og Handels-Institut i Alsøng. Den 25de Maj blev han Justitsraad.

Den

Den 18de Maj er den af en Beg om Borneopdragelsen og andre litteraire Arbejder bekjendte Borgmester i Nibe Justitsraad E. Balle blevet udnevnt til Sorenskriver i Strindens og Selbo Fogderi under Trondhjems Stift.

Den 18de Maj er Conrector ved Herlufsholms Latinse Skole, den af sine mange historiske og philologiske Arbejder berømmelig bekjendte Magister A. W. Brorson confermeret til Rector ved bemelde Skole, samt udnevnt til Professor.

Den 6te Maj døde den af philologisk Erudition og af sin Styrke in Theologia polemica navnkundige Doctor Theol. R. Gleischer, Sognepræst til Vallerup og Maas lsv. Han var Broder til Naturhistorieskriveren P. Gleischer, og staar nogle af hans Skrifter hos Worm i den 3die Tome.

Den 18de Maj døde den af sine adskillige mathematiske Skrifter fordelagtig bekjendte Major G. J. Brebs. Hans Levnet og Skrifter hos Worm og Kordes.

Trykkejl i No. 21.

Side 336, Lin. 9 og 8 nedensea læs: In primis hominis est propria veri inquisitio.

Gammel Side Lin. 7 læs: det bestillede.

S. 334 Lin. 4 læs: et istedetfor ej.

Rosbenhavnske
lærde Efterretninger
for Aar 1804.

No. 23.

Rejsen nach dem Vorgebirge der guten Hoffnung, nach Island, und Norwegen, in den Jahren 1791 bis 1797 von Cornelius de Jong, holländischem Capitain und Befehlshaber der Kriegsfregatte Scipio, aus dem Holländischen überetzt. Hamburg bey B. G. Hoffmann. 1803. I Theil XXV og 296 S II Theil XX og 512 S. 8vo.

Denne Rejsebeskrivelse haves ogsaa under det generelle Titelblad som 17de Bind af den i den Hofmanske Boghandling udkommende Neuere Geschichte des See- und Land-reisen. Den lader sig i det Hele taget læse med Behag og Forfatteren Hr. de Jong er ingen ueffen Jagttager. Det som her tilhører er dog naturligvis det som anbringes om vores Fæderneland, hvilts Bestyrrighed og Indretninger han for det meste betragter med Fordomstil og upartiske Øjne. Den Del af Norge, som her gives Underretning om, og tildels endogsaa statistiske Bidrag, er især Trondhjem og dens Omegn, hvor Autor opholdt sig fra October 1796 til Maj 1797, hvorefter ogsaa onsøres Noget om Bergen, hvor han opholdt sig den derpaa følgende Junii

Maaned. Uagtet Anledningen til det lange Ophold i Norge, som bestod i Frygt for at opkafres af engelske Krydsere, ikke kunde være en Officier behagelig, seer man dog ikke, at det har haft stor Indflydelse paa Forfatterens Lune, eller gjort ham evær og vranten i Omgang. Men det er da vist nok, at efter hans egen Tilstaaelse blev han allevegne i Trondhjem imodtaget med en Gjæstfrihed Høflighed og Cordialitet, at der skulde en Acerbiss Uartighed til, ikke at erkjende og paaskjonne den Glid man allevegne anvendte for at gjøre ham hans dervede Ophold saa behageligt som muligt. De beste Parter i denne norske Ressé ere Beskrivelserne over Toget til Nøraas Kobberverk, Skielshercorvet, og Cancelliecaad Christi's Anlæg. Ogsaa interesserer det at læse de Anmærkninger Autor anbringer om det hvori huslige Skifte, Levemaade, Beværtning o. s. v. asvige fra hvad Autor som Hollænder var vant til.

Af det som om denne Ressé er indsørt i Dagen, veed man at Bergen har Aarsag til at beklage sig over den strænge Dom han har falder over denne Landets vigtigste Handelsstad. Man læse engang, hvorledes Autor S. 286 behandler en By, hvis Brode muligen bestod i, at han maaßke ikke der saa ofte blev buden til Gjæst som i Trondhjem: „Hvilken forbousende Forstjel imellem Bergen og Trondhjem! Jeg er endnu i det samme Land; jeg hører det samme Sprog; men Menneskene ere ikke de samme, det er ikke samme Levemaade. Og ligesom en ung smuk og indtogende Kones Elskværdighed falder desto mere i Øjnene, naae man seer hende ved Siden af en gammel Kjælling, der ved sicke Lune, sit kjedsmættige Væsen og sin evangfulde

„ Etikette stræmmer Folk fra sig: saaledes er Forholder
 „ naar man cænker sig det behagelige Ophold i Trondhjem
 „ i Sammenligning med det stive utækkelige Bergens.
 „ Byen, som har flere Huse og Gaarde end
 „ Trondhjem, heder med rette Bergen; thi den ligger
 „ ved Hoden af høje stejle nsgne Bjerge. Den saavel
 „ som Strandens Nærhed tilskrives man den næsten bes-
 „ standige Regn. Jeg seer of min Skibsjournal, at i
 „ den hele Tid vi har ligget her, det er i 3 Uger, at
 „ der kun een Dag det ikke har regnet.“

Rec. vil endnu ansøre Noget af det 27de Brev (thi
 hele Rejsen er affattet i Form af Breve til en god Ven i
 Holland) Begyndelsen deraf angaaer ligesaa meget Trondhjem som Bergen, og man seer her under eet Meget af
 det som Fors. til forskellige Tider har forundret sig over
 i Trondhjem, ihenseende til den hos os brugelige Maðlavning og Atretning. „ Da jeg adskillige Gange (heder
 „ det her) har spist hos mine Bekjendte, kan jeg ogsaa
 „ fortælle Dem Noget om Maalider og Bordstikke.
 „ De underlige Retter, som De ejender fra Trondhjem
 „ af, som Rist med Flødesauce, Storfisk med Rosiner,
 „ Salat med Sukker, og Thee med Citronsaft, finder
 „ De ogsaa her, men ogsaa Noget, som jeg hist kusk
 „ sjeldent saae, nemlig Sago eller Perlegryn. Suppe
 „ kogt med rød Vin og Rosiner, og dertil Sild eller
 Anchovis, hvortil Enhver har en lidet Tallerken
 staande ved Siden af sin Suppetallerken. Endnu har
 jeg ingen Damer seet ved Bordet; Selkabet bestod
 blot af Mandsspesonet, og ved hvert Tallerken fandt
 jeg aleid en Flaske Vin, som naar den var tommt blev
 ombyttet med en frist. Ved den anden Flaske begynd-

„der man at synge, og denne ubehagelige Musik vare
„meget længe.“

R. Ulyerup.

Fortsættelse af Recensionen over Hjerdingsaarskriftet for Sandhed.

(See No. 22.)

Det 5te Bind, udkommen 1801, har faaet et godt Udstyr, og ikke saa Stykker fortjene særliges Udmærkelse. Etter det allersørste, Gothaheim, helliget Ed. Storms Minde, af Hr. L. Bruse, er ret vakkert og røber poetisk Talent. Forf. har herved ikke blot sat sin Ungdoms-Lærer et værdigt Minde, men han har tilslige ved den lykkelige Idee at fortsætte Storms Digt om Jondalen faaet Anledning til ogsaa at give os nok et Pendant til Græzéns Svea til Dana og Frankenaus Dana til Svea. Gena nemlig, de norske Digeres Skyts gudinde, børdrer hans Ifse, og i Begejstring seer han di-
følgende Syner:

„En Sky, som ned sank fra det Høje,
Stod to blide Engle Arm i Arm,
Jøna var den ene — saa mit Øje,
Dana er den anden, slog min Barim!
Begge smilte saa mod tredie Søster
Som sort roelig, huld sig nærmest dem;
Svea, stammede jeg sagte frem!
Svea! Svea! gjenteg tusind Røster.

Og de hvilte ved hinandens Bryst...
 Uvilkaarlig jeg af Glæde bæved,
 Taus jeg tabte mig i deres Lyst,
 Da et Væsen over Skyen svæved.

Held mig, at jeg kjendte denne Aand,
 Friheds store, evige Gudinde!
 At jeg hende saae omkring dem vinde
 Venstabs Roser mellem Pligters Baand.

O! det var, som talte hendes Smile:
 „Gaaer i Samfund kjækt og eenig frem,
 At jeg aldrig fra mit elste Hjem
 Maae med uvilkaarlig Asskye ile.
 Om end, elste Klynge! over dig
 Twende Fyrster gyldent Septer føre,
 Eders Hjerter Sandhed, Dyd og mig
 I fortroeligt Samlag altid høre!
 De kun være eenige og frie,
 Saa skal Dydens Quad og Sandheds Toner
 Ubekjendt med Lankens Slaverie
 Lyde højt fra glade Millioner!
 Og naar Norden i forente Kor
 Hølger, og besynger mine Love,
 Kremmed Despotie skal ikke vove
 At betvinge mit det elste Nord.“

Stykkets Titel Gothaheim seer man især Grund til S. 20, hvor det i Jonas Til tale til Digteren hedder:

„Altsaa fun eet Mavn fra dette Nu
 Da for Svea, Dana, Jøna være —
 Hver for sig, og samlet vi det bære!
 Ungling! thi: kom Gothaheim ihu!

Højt paa Sveas snebedælte Gjelde,
Dybt i Danas fredelige Dal,
Og i Jónas mindefyldte Sal
Skal den systerlige Trekong gjelde!“

Det næste poetiske Stykke i Bindet er Nogle af Anacreons Sange oversatte ved Hr. L. Sagen S. 50-70. I alt 18 Oder. Det er et Arbejde som geraader Hr. Sogen til megen Ære. Hvor nydelig er ikke følgende Ode til de Skjonne;

Naturen Quæget Horn tilskod,
Og hendes Skaberiske Hænder
Met satte Hov paa Hestens Hod;
Hun haren hurtig løbe lød,
Gav Loven skarpe Tænder.
Hun bød — og Fisk i Hav og Flod
Bed roske Finner sig omsvinger,
Til fuglen gav hun lette Vinger
Og Manden klogt og tappert Mod,
Men hun paa Quinder ikke tænkte?
Jo! Skjønhed dem Naturen ssænkte
For Spyd og Bue og for Pil,
Og alt hvormed vi føre Krigs;
Thi Spyd og Bue, Staal og Ild
For Quinders Skjønhed vige.

Skaberiske er det eneste uheldige Udtale, som man maatte ønske ombygget med et andet, f. Ex. ævnerige.

Naar hertil legges 7 ubetydelige Fabler af Hr. Pastor J. Smidh, mesteparten efter Pfeffel, saa er der kun tre poetiske Bidrag tilbage i dette Bind, samtlige af Hr. Prof. Rahbek efter det Svenske. Forst Om den svenske Frihed, Skialededigt i 4 Sange af Dalin. „Det, (siger Hr. Rahbek i en Forerindring) der i vor

Krusis

Kruses Gothheim fandtes sagt om dette Digt, som en af Dalins øpperste Adkomster til et Sted i Jonas Mindebal, gav Auledning til, at jeg foretog mig at læse det, og fandt deri saa meget smukt, og som for vores Dage kunde have Interesse, at jeg besluttede at giøre et Udtog deraf, om Selskabet maaſte skulde deraf vilde gjøre som et Bidrag til min Vens ovenomtalte Digt."

Saa vigtig Autoritet for et Udtysk et Navn af den Vægt som Rahbeks kan være, saa twiler Rec. dog ikke paa, at jo det sammentrukne Moer for Morder i Dansken er for ringe og ikke værdigt at bruge i høj episk Stil. Det staaer her strax i Begyndelsen:

Geg taler om en svenſt, en elſkeværð Gudinde,
Der stundom her har lyſt, men stundom maat' for-
svinde,

Af Himmel er hun fød og alle Dydres Moer.

Rec. har sammenlignet Udtoget med den svenske Original og funden den tro og nsjageligt, som det og er gjort med Smag, og han holder Fors. ved sit Ord eller det øſte han slutter sin Extract med. „Skulde dette Forsøg finde Selskabers og Publicums Bisald, vojer jeg maaſkee oftere, af saadanne ſøvere fremmede Digte, Æder neppe i deres fulde Størrelſe vilde finde nogen Oversætter, eller læses med Interesse, ot levere lignende Udtog.“

Det andet poetiske Bidrag af Prof. Rahbek er efter Kellgrens Mina Lojen. At han oversætter denne Overſkrift ved Mine Løjer istedensfor Min Latter er en Uagtſomhedefejl af det Slags som man ved den store Overeenstemmelle ſom hersker imellem begge Sprøgene ſaa let kan være ndsat for at begaae. Kellgrens store Pund for Satiren vil man kunne ſee en Prøve af i hans Latter over Præsterne:

„Du Levi Slægt optag ej ilde,
 Om jeg af dig og lidt tør lee.
 Jeg ej paa dem maa Visdom spilde
 Der ofre ej, ej tiende,
 Hos mig Jeg intet finde vilde,
 Hvoraf Jeg kan det mindste faae,
 Vor Lysets Børn da agte paa,
 Hvad jeg i tosset Blindhed slger?
 Jeg maa' vel smaalee, naar den Kriger
 Da denne usle Jordes Foragt,
 Der ej desmindre af al Magt
 Ad Vælde, Guld og Bellyst higer.
 Den Hlid at dysse vore Sjæle
 Jeg Sovn med Haab om evig Ro,
 Og midlertid selv Jorden sjæle,
 Og nyde selv, imens vi troe;
 Det hellig' Had, hvis grumme Brede
 Ej stilles kan i eders Sjæl.
 Den fromme Iver for vort Vel,
 Os gjennem Haal og Blob at lede;
 Og alt det aandelige Spræl.
 Som Pøbellettroe let kan gjække,
 Alt det med Hoje maa mig vel
 Til Latter meer end Beebe vække.“

Det er som læste man vor Riegels, blot med den forskel at her er mere Smag og ordentligere Tankegang end hos vor Landsmand. — At Oversætteren S. 326, hvor der lees af de Store, har fundet det enten nødvendigt eller passende, i en Note at gjøre opmærksom paa, at det var en Oversættelse og ikke Original, hører med til Tidernes Tegn.

Det

Det 3de Stykke er Oversættelse af Rellgrens en
stædig Mand, som Oversætteren kalder Den Selv-
stændige, hvilket Ord dog synes nærmere at udtrykke
en enden Idee.

Vi gaae til det Prosaiske i dette Bind, som er i
1ste Hæfte Mathematik for Bønder af Sejdelin,
som ogsaa kunde hede Bevis at mathematiske Kun-
skaber ere nyttige for Bonden, og det Bevis føres
ret godt og er værdt at læse. Dernæst Betragtninger
over Hændelse, Risiko, og andre beslægtede Be-
greber, især med Hensyn til Lottospillet af Hr.
Doct. Degen. Heri er meget Originalt, og Hr. Forf.
har en egen Maade, at foredragte sine Ideer paa. Til
Prove hidsættes et hans Forslag S. 96:99. „Denne
Disproportion i Lottospillets Organisation hæves best,
ved at indsøre foränderlige Premier, eller ved ansee-
lig at forhøje de for vundne Amber, Terner og Quaterne
sætte Middel-Gevinster, hvilket er des billigere,
da saa Spillende vide eller formaae at hæde paa dette
Missorhold ved at besætte mange Tal, hvis tilbørlige
Antal desuden, især for Quaternespillet, turde blive me-
get stort. Det mindst ufornuftige, jeg kan raade
mine spilleystne Medborgere, er, at

Maar de endelig have Venge at faste bort, da bør
de allene besætte en tilbørlig Mængde Udtæk, og omhyg-
gelig afholde sig fra Amber, Terner og Quaterne-Spillet.

Da det imidlertid ikke er at haabe, at nærværende
Betragtninger, som især støtte sig paa Beregninger, (der
hvør simple de end ere, dog ikke ere hver Mand's Sag)
skulde gjøre et dybt og virksomt Indtryk paa Pluraliteten;
da det ikke med Rimelighed kan ventes, at de foreslagne

foranderlige Præmier indføres, da Spillet derved vilde faae et for menige Mand for konstlet Udseende — og saa maaske kunde give Anledning til Mistillid; — endelig, da Gevinsternes Forhøjelse — et Kryderi paa Netter, som ved Tidens Længde og en forbedret Erfarings-Kundskab have taat deres første tilsløkende Krafe — ikke heller kan formodes, hvor Regjeringen mere seer paa Undersøgternes end paa sin egen Fordeel, saa kan man snarere — med Tiden — gis snart! — vente det, hvortil hver reestkassen og oplift Borger vil give sit indersligste Bisald, Lottospilletts totale Ophævelse. Da alle tre Lotteriers Overstud fra 1773 til 1787 incl. — oksaa i 14 Aar — belsber sig til 4102112 Rdlr. kan man numero rotundo antage det aarlige Overstud for 293008 Rdlr. (See Minerva for 1789. Oct. Novb. Dec. pag. 382). Ekjønde Sommerfelt (i det 4te Udg. af sin Geographie pag. 19) ontager Danmarks Folkemængde for 2300000 Mennesker, vil jeg dog kun med Pr. Thaarup (i den 2den Udg. af hans Danske Mon. Stat pag. 443) anslaae den til 2200000. Bordeles 293008 Rdlr. paa disse, saa betaler hvore Individ aarlig 13 Skl. mere, og Lottokassen, hvis Bidrag Statskassen rimeligtvis ej vel kan undvære, kunde ansøres paa Stats-Indtagternes Liste under den langt hæderligere Titel af den borgerlige Velfærds- og Flids Assurancekasse; thi hvilken god og velsindet Borger vilde ikke med Glæde yde Regjeringen 13 Skl. om Aaret, for at see sine svage og lettroende Medborgere — og muligt sig selv med — betrygget for den Fristelse at bortsolle sin egen og fremmed ham betroet Formue, for siden at blive Desertør eller Selvmorder, eller og at ende sine sine Dage i Slaveriet."

Det

Det sidste Prosaiske i 1ste Hæfte er Rejse fra Dresden til Berlin samt Skilderie af Preussens Hovedstad i Vinteren 17⁹⁶/₉₇ af Dr. Grænkenau. I Skilderiet af Berlin er vel meget Skygge. Forresten er der et godt Sprog og levende Foredrag som man kender hos Forsatteren. Til Prøve blot de saa Linier S. 157. „De Berlinske Assembleer ligne de Kjøbenhavnske paa et Haar. Nejpe træder man ind ad Døren hos Manden, hvor Selskabet samles, for han præsenterer et Kort, og man føres da hen til sit Spillebord, som en Rekrut til Kassernen. Her lever man den hele Aften en quatre, isoleret fra det øvrige Selskab, indtil Afteds-timerne slaaer, da man opgjør sin Spillekonto, tager sin Hat, komplimenterer Vert og Vertinde, og løber under tiden i Gadedøren en Bekjende paa Armen der har været med i Selskabet, uden at man har haft Lejlighed at see ham. Omkring Spillebordene stokke sig den opvoksende Ungdom, for i Tide at gjøre sig bekjendt med denne edle Konst, og ester Mødrens Smag at nyde det selskabelige Livs Glæder!“

Det første prosaiske Bidrag i andet Hæfte er Hr. Collins Bemærkninger over Sproghilosophie, Synonymer, og Sprogets Rigdom. Det videnskabelige sag, hvori man, som det synes ikke ganske uden al Grund, har beskyldt Danmark for at være noget tilbage, har været Philosophien. Desto glædeligere altsaa, at man ogsaa deri begynder at vinde længere frem, og da Philosophering over Sproget er et af Philosophiens frugtbringende og en Bearbejder rigelig lønnende Emner. har man Foje til at glæde sig over nærværende sin Forsatter hædrende Bidrag. Nec. har herved kun fåa ubetydelige Erindringer at gjøre. Naar Hr. Fors. S.

198 auferer, at Ordene Torden, Donner, tonnere, tonitru, Bgovry, alle tilkjendegive det hørlige Højtidelige (højtidelige Hørlige) i dette Naturphænomen, funde Exemplat som er taget af Dansten maaßke have vundet i Styrke ved at bemærke, at Ordet Torden neppe er et simplex men et compositum, sammensat af Thor og Dun (hvoraf det i den danske Ordbog manglende Dunr, Tummel, Alarm, og dunrer larmer). Forstjellen som Forf. S. 215 antager imellem Ordene Appetit og Madlyst, som om hint udtrykte Begrebet svagere og dette sterkere, forekommer Rec. ikke at være grundet i Talebrugten, og at der følgelig ingen Aarsag er til at holde paa det fremmede Udtryk. Den Forstjel, Hr. Forf. S. 243 gjør imellem Skribentere og Ordbogsforvare er omtrent lige saa grundig, som den man undertiden hører imellem Skribentere og Recensentere, ret ligesom de ikke alle tilhøbe ere høgskrivende Mennesker. At man S. 196 læser et Punkt istedensfor en Punkt, er ikke at undre over; Hr. Forf. folger heri Strommen, saa nuant det end forekommer for hver den der har læst andre danske Bøger end dem fra det sidste Decennium. Mere sert er det, at Forf. S. 231 i næstsidste Linie istedensfor hæderværdig bruger Udtrykket hæderværd, der ikke har andet end Prams Autoritet for sig.

Ligesom der i dette Stykke hersker en philosophisk Granskningsaand forbunden med højt achtværdige æsthetiske og lingvistiske Indsigter, føledes er en dyb Grublen i høj Grad parret med juridiske Kundskaber i det S. 263-317 omhandlede Svørgsmaal: Er Staten eller dens Repræsentant berettiget til at opheve eller forandre Stiftelser, som private Mænd have oprettet? Forfatteren, Hr. Assessor Ørsted, har med megen

megen Skarpsindighed debatteret denne i højeste Grad interessante Quæstion. Han viser, at det Hele, komme an paa Ejendoms-Theorien. „Dersom der virkelig — heder det S. 279 — gaves en saadan absolut Ejendomstheorie, som Rechtslærerne pleje at antage, eller med andre Ord: dersom Naturens Ret hjemlede Mennesket en uindskrænket, af hans Medmenneskers Bevilgning uashængig og umodificeret, Raadighed over de Gjenstande i Sandseverdenen, som han tilegner sig for end nogen Anden, saa kunde jeg ikke fåsonne rettere, end at Ejendomsbegrebet maatte analytisk indeholde den Retighed at anordne, hvorledes der efter Ens Død skal forholdes med hans efterladte Midler.“ Esterat have godt gjort at den Theorie om absolut Ejendom ikke holdt Stik, prøver Forsætteren paa at fastsætte en rigtigere, der gaaer ud paa, at „Ejendomsret er den Ret, alle øvrige Mennesker have afstaaret et Menneske til sin Virksomhed i en bestemt Sphære, paa det Vilkaar, at han igjen vil afstaare den hele øvrige Sphære.“ Mates-rien er vigtig nok til at Forsætters Conclusion kan fortjene her at hidsættes: „Jeg croer nu at have godt gjort med uomstødelige Grunde, at en Borger ikke paa egen Hånd kan give Lov for Stiftelse han opretter, som Regjeringen skulde være pligtig til altid at lade blive urof-kede. Endnu er det Hovedspørgsmaal tilbage: om Regentens eengang erholtte Confirmation kan give en Fundats saadan Kraft? Ogsaa paa dette Spørgsmaal maa der uden Tvivl gives et nægtende Svar, thi i modsætning til maatte en Regent blive Regent efter sin Død og binde Hænderne paa hans Estermand i Dispositionen over det Gods, som findes i Staten, og saaledes børve disse deres Overejendomret; hvilket aabenbar er urimeligt,

enten man saa betragter Sagen efter den almindelige Stataret eller efter vor Konstitution. Enhver Stadsfæstelse paa en Fundation maa altsaa forstaes med den stilende Betingelse, saalønge Regenten finder dens Gyldighed overeenstemmende med den almindelige Villie. Om der end udtrykkelig er tilføjet en modsat Klausul, saa har den dog ingen Kraft, da hvænken Regenten eller Testator var berettiget til at tilføje en saadan."

„Jeg anseer det saaledes for en afgjort Sandhed, at Regenten til enhver Tid maa være berettiget til at gjøre Forandring i Stiftelsers Indretning, hvad enten de saa have en foregaaende Regent eller en privat Mand til Stifter, og hvad enten de i sidste Tilsælde ere konfirmerede eller ikke, hvad enten Stiftelsesbrevet og Konfirmationen har tilstædt at gjøre Forandring deri eller bestemt der modsatte; og det ikke blot i Tilsælde, hvor Stiftelsesbrevets Overholdelse vilde gjøre positiv Skade, men endog hvor en bedre Asbenytelse af de legerede Midler derved vilde hindres. Imidlertid vil jeg hermed ingenlunde nøgte, at der bør bruges Forstørrelighed i Udbørsen af denne Ret, da Gaver til offentlige Brug neppe vilde finde Sted, naar Giverens Villie slet ikke blev agtet, men Regenten altid anvendte de legerede Midler paa den Maade, der bedst stemmede overens med hans Overbevisning. Kun naar Stifteliens Skadelighed eller Unyde er ganske evident, er det Tid at anvende denne Ret; og da bør endda Forandringen saa lidet som muligt fuldkaste det væsentlige i Stiftelsens Plan; dersom Hensigten selv ikke er ond, stadelig eller aldeles unværtig, bør den ikke opgives, om man end nødes til et gjøre Forandring i de Midler, Stifteren har valgt til dens Opnæelse.“

Rejsen til Pic de Midi af Lector Horne-
man S. 334-52. Forf. gjorde Rejsen i Selskab
med den berømte Ramond, af hvis Rejse i Pyre-
næerne et Par nydelige Steder her ere anbragte.

Den sidste Afhandling Hvorledes bør Vester,
som Tiden ej tillader at spille af, liquideres, af
Hr. Doct. Degen, S. 359-380, har kun fået
interesserede Anmelderen, dertil er han baade for lidt
Kortenspiller og tillige desto værre for lidt Mathe-
matiske.

Endeligen have vi nu det 6te Bind for os, som udkom
1802, og hvormed Selskabets Aar, idet mindste for denne sin-
de, synes at være sluttede. Heri haves Eenkstydige danske
Ord's Bemærkelse, efter Sporon, et Forsøg; med
en Indledning om det danske Sprog i Almindelighed, af Ludvig Hejberg, Rector ved den la-
tiniske Skole i Odense S. 1-42. Det som Hr. Forf.
Indledning gører ud paa er isæt Skriverigtheden, i
hvilken Anledning han udlodet sig vel sterk imod Eymos-
logien og dens Unvendelse til deraf at bestemme Ordenes
Skrivemaade. Han beraaber sig til den Ende paa Leib-
niz's Udsagn: „Etymologica res conjecturis, non de-
monstrationibus, agitur“ o. s. v. Maat kun Leibniz
havde tillagt *sæpe*, funde man intet have haft derimod;
thi hvor utallige ere ikke de Tilsælde, hvor det slet ikke
berører paa noget Gjæsterie. Forresten tilstaaer Anm.
hierne, at den Afhandling i Minerva, som Hr. Recor
Hejberg havde for Øje, nok funde give Anledning til at
advare mod Forvildelsen i Etymologiens Labyrinter.
De eenkstydige Ord hvis Bemærkelse Forf. her bestemmer
esther Sporons Maade, ere: Taksigelse, Taknemme-
lighed, Erkjendtlighed (Gratias agere, gratiam ha-
ber,

bere, gratiam referre. Cicero off. II. 20); Høj, stor, lav, liden; Pligt, Skyldighed; Haard, Streng; Lønner, Belønner, (Betaler); Undsætter, Hjælper, Beskytter, Beskytter; Smigre, Hylle; Dunkel, Mørk; Straffe, Plage, Pine; Bekjender, Tilstaaer; Mager, Tør.

(Slutningen følger)

Først det 3de Stykke af indværende Nars Geographiske Ephemeriden staar et Portrait af Tycho Brahe, stukken af en Anonymus, og tillige indeholdes i Høstet nogle biographiske Efterretninger om ham, som ere hel farvelige, og sylde fun et Blad.

Dr. Steffens har, med Regjeringens Tilladelse, modtaget det han tilbudne ordentlige offentlige Professorat i det philosophiske Facultet ved Universitetet i Halle. De forelæsninger, han er forpligtet til at holde, ere: over Naturvidenskaben og Naturens Philosophie overhovedet, speciellere saavel over den organiske som anorgiske Natures Philosophie, endvidere over Mineralogie og Bjerzbrygning. Det er bekjendt, at han, nu for to Aar siden, afflog en Vocation til Island, som Bjergraaad, med 3000 Rdlr. aartlige Gage.

Kjøbenhavnske lærde Efterretninger

for Aar 1804.

No. 24.

S. A. Junckers Haandbog over de almene
nyttigste Bundslaber for Almueskoler, oversat
af L. Haage, Mag. Philos. og Sognepræst
i Fridericia. 1ste Del. Kjøbenhavn. 1804.
Forlagt af A & S. Soldin. Trykt hos G.
Elmenhof i Fridericia. 302 S. 8vo.

Hr. Mag. Haage bliver usortrøden ved at leve os en
god Lærebog for Skolerne efter en anden. Men
saa priseligt det end er, vilde de danske Skoler end være
ham mere forbundne, naar hans Volg altid saldt paa
vore Naboers udmarket gode Producter i det Fag, og
naar han ikke bebyrder vor Litteratur med for mange
Hverdags-Skrifter af den Middelsort, som det udkomme
hele Snese af til hvet Messe.

Mærværende 1ste Del (af et Verk, hvis 2den Del
om Rec. mindes ret indeholder tydste Sproglære og den
3die Tydsklands Historie, der dog vel ikke ogsaa skal
oversettes paa dansk?) har 4te Hoved-Afdelinger, hvor
af hver igjen har sine Undersidelinger eller Capitler.
Forst forekomme Fornufts- og Religionssandheder.
(en maadelig Rubrik! som om Religionssandheder ikke
ware fornustige!). Derunder foredrages Satninger af

den naturlige Religion, Psychologie, Moral, Logik, alt paa en ganske god og fattelig Maade. Fremdeles om selskabelige Forbindelser, som imellem Forældre og Børn, Hørstak og Thyende, Øvrighed og Undersætter.

2den Hovedafdeling Naturkundskaber. Derunder fremsættes først det almenforstaaelige af Naturlæren, derpaa om det Menneskelige Legeme, Sundhedsregler. Derefter Noget af Naturhistorien, efter de 3 Riger i Naturen; Dyre-, Plante- og Mineral-Riget. Og siges her i denne Afdeling særlig meget Godt.

3die Hovedafdeling: Om Verden og Tiden. Under denne Rubrik handles om Verdensbygningen, Plansystemet, Aarstiderne, Almanakken.

4de Afdeling Bibelsk og Religionshistorie.

Nu et Par Erindringer ved enkelte Steder og tillige nogle saa Sproganmarkninger. De Forte Lærdomme eller Sentenser, som Bogen begynder med og som fulde de 3 første Bladé, er noget med det maadeligste i Bogen, da de for en Del mangle baade Fynd og Klem. Hvor meget bedre om Hr. Magister Hasse havde givet os et Udvælg af Peder Svo istedenfor saadanne som: „Lydighed er bedre end Offer.“ „Overflod gjør Kjed somhed.“ „Spot ikke den Vedrøvede.“ „At gjøre Ondt er altid skadeligt.“ „Den der adlyder dig, o Gud! vælger den bedste Vej. Den der forlader dig, o Gud! forlader sin egen Lykke.“ „Paa Gud og ej paa min Forstand vil jeg min Lykke bygge.“ „Strax efter forte Prøvedage modtager os en Evighed.“ Man veed, at det med oversat Poesie sjeldent er meget bevende, men Anm. troer, at verbotenus oversatte Sentenser og Ordsprog endnu ere flauere.

S. 22 heder det: „Sjelen er ganske forskjellig fra Legemet, men den virker ved Legemet, og viser ved det, at den er der.“ Nej, at den er til; thi i Originalen staar vist, daß sie da ist. S. 66 heder det efter Salomo: „en Kvinde, i hvilken der er Herrens Frugt, hun skal loves. Giver hende af hendes Hænders Fruge, og hendes Gjerninger skal prisere hende i Portene;“ og sommesteds siger Psalmisten: „Jeg vil handle klogeligen paa en fuldkommen Vej, naar du kommer til mig. Jeg vil ikke sætte en Belials Sag for mine Øjne o. s. v. Med denne østerlandiske Visdom er vor Ungdom udentvist endnu værre tjent end med den ovenomtalte tydste. Lad Candidaterne til Attestats ved saadanne Skrifststeder vise at de kjende Genius af det hebraiske Sprog og Parallelismus membrorum; for vores Glitter i Skolerne passer det ikke.

S. 71. „Politiesvrigheden seer efter Øpbevarerne, at der ingen forderede eller skadelige sælges.“ Iste-ensor at see efter Øpbevarerne, maa det nok hede seer Øpbevarerne efter, eller har Opsigt med.

Naar S. 108 ved Opregnelsen af Verdens Kanter Tørgen ansøres som Synonym med Østen, Middag ed Sønden, Midnat med Norden, da er det en lavngivelse som i Dansk er hel usædvanlig.

S. 265. „Ny Opfindelser kom dem efterhaanden i tilstæde.“ Denne Germanisme var temmelig ej.

Slutningen af Recensionen over Hjerdingaares
Kritisk for Sandhed.

(See No. 23.)

Af Hr. Sagen haves, S. 47.61., Tyrtei og Kallini Krigssange oversatte af det Græske, med en Forerindring, hvori Læseren underrettes om Sangenes Anledning og om det Lidet man ved Digterne selv angaaende.

Tale holden i det Schouboe'ske Institut d. 30 Sept. 1801 af Hr. Pastor H. G. Clausen S. 62.91. Taleren viser i sit sædvanlige smukke Foredrag, at den religiøse Dannelsse udgør en vigtig Del af Opdragelsen.

Rejse fra Bagners de Luchon til Venasque af Lector Horneman S. 92.110. Romantiske Egne og smaa Eventyr ret godt beskrevne.

De Hellige. En Fortælling af Hr. L. Kruse S. 111.192. „Vi raabe saa meget — saaledes begynder Fors. — paa det Usandsynlige i Romaner“ o. A. m. efter at have læst Fortællingen tilende, troer endnu at være besøjet til at paaanke nogle deri forekommend Begivenheder Usandsynlighed. Forresten har han læden med saa meget des større Interesse, da Scenen i her i Fædernelandet, og Karaktererne indenlandiske og ikke tegnede, saa man med Glæde i Fors. kan haabe et heldig Bearbejder af et Fag som fremfor noget andet i Njonne Videnskabers Gebiet er forsømt hos os. Hvordan Affectation skal sige, at skrive S. 112 C...st.a. som hele Verden kan vide betyder Christiania og S. 11 C...s.. for Strømsøe, begriber jeg ikke.

Tale holden af Hr. Pastor Pavels ved
Præmiernes Uddeling efter den offentlige Examens
i de Hrr. von Westens, Brendstrups, og Ullis-
sons Undervisningsinstitut d. 16 Oct. 1801. S.
193-223. Forfatterens Thema er „Opdragerens og
Lærerens gjensidige Forderinger,” som med Veltalenhed
udvikles. I Indledningen vises, at Spørsgaalaet, om
den offentlige Opdragelse og Undervisning har Fortrin for
den private, best saaledes kan besvares, at Opdragelsen
størst best hjemme, Undervisning derimod best i udensor-
Huset i en Skole eller et Institut.

S. 224-272 Rejse igjennem Mainz, Man-
heim, og Heidelberg, kaf Hr. R. u s e. Her er
glemt at anføre Aaret da Rejsen foretages, en Omstan-
dighed som dog ikke er ganske ligegyldig.

S. 273-296. Bouquetten, af samme Forfattere.
Smaa nydelige Poesser, til dels Esterligning af spanske og
franske. Dedicationen „til en halv Snees Veninder” har
især behaget Anmelderen, paa den løjerlige Slutning
nær i det Vers S. 276.

Det som smelter, bruser, brænder, bunker
i vort Bryst, og hæver højt vort Mod,
vilde Ønsker og forvorne Tanker,

Det er Amor — Amor er vort Blod!: —
Havde det endda heddet: „Amor er i Blodet,” kunde
man have ladet det gælde, ad modum, est Deus in nos-
bis; men at gjøre selve Blodet til Amor, er en Profa-
nation, som er uhørt.

Skilderie af Dresden og dens Omegn i
Sommeren 1796. S. 297-325, af Hr. Doctor
Frankenau. Man gjenfinner her Forfatterens
nette Sprog, lette Foredrag, piqvante Vendinger, og

overhovedet den tilstrækende Maneer, som karakteriserer hans Arbejder. I det Hele er han ret vel tilfreds med Dresden; men S. 311 er der dog et Aber derved, som lyder saaledes: „Afsaa har nu Dresden en Diamantgrube (den saakaldte grønne Hvelving) der har slugt Millioner; en Malerie- Antik- og Porcellainsamling, som kun i saa Steder findes Lige (til); Palæer og Hauger; men forgjæves sogde man i denne prægtfulde Stad. til den Tid jeg var der, fuldkomne Indretninger for den lidende Menneskeklasse. Ikke et eneste for Staden passende Hospital. Kun nogle usle Indretninger, som man kaldede Spaehuse. Til min store Forundring, hørte jeg, at her dog gaves et Gjordemoderhus, men jeg tabte al Lyst til at besee det, da man fortalte mig at det var anlagt i Casernerne, der vist nok er det mindst passende Sted for en Fødselsklinikke. Som jeg hørte, skulle de Fødende heller ville udvælge al mulig Elendighed i Byen, end lade sig bringe herind.“

S. 326-87 Ideer til en Ritualreform af Hr. Pastor Jens Smidt, slutte Bindet.

Briefe über Schweden und Schwedens neueste Verhältnisse, veranlaßt durch Acerbi's Reisen, aus der Handschrift eines berühmten schwedischen Gelehrten übersetzt und herausgegeben von Friedrich Rühs. Halle bey Johan Jacob Gebauer. 1804. 242 S. 8vo.

Acerbi's Reise igjennem Sverrig til Nordkap blev anmeldt i de sidste Nummers af Margangen 1802 af disse
lærde

lærde Esterretninger. Der forfulgtes ikke, at Verket, uagtet det udmarkede sig ved lyst Foredrag, munter Vitighed og Spor af en opmærksom Jagtagelsesaand, og havde flere gode Egenskaber, der altid berettigede det til Prædicat af en meget interessant og tilstrækende Lecture, dog ogsaa havde sine svage Sider. Forsatterens Ukyndighed i det Lands Sprog han opholdt sig i, og hans ved saa mangfoldige Lejligheder deraf opkomne Misfortaaelser, de eensidige Esterretninger, han af Partiske eller Uvidende sik om Adskilligt, hans Lyft til Persiflage, hans Jagten efter uhjemlede Anecdoter, hans Driftighed at følde afgjørende Domme baade om hvad han forstaer og ikke forstaer, klige ikke rosverdige Qualiteter, som betage Bogen meget af sin Værd, maa falde hver no-genledes underrettet Læser i Øjnene, og en Del Berigtselser ere ogsaa anbragte i den i den vossiske Boghandling i Berlin udkomne tydste Oversættelse. Ogsaa i Assessor Høsts Ej blot til Lyft ere nogle hans Urigtigheder paaanføde. Men her har vi en hel Bog til hans Gjendrivelse. Thi det er nærværende Breve og intet andet, uagtet Eiselen synes at love noget Mere. Refutationens Forsat ter skal efter et olmindeligt Rygte den berømte Leopold være, og neppe tager man fejl i denne Conjectur. Foredraget er usigelig vittigt, og det kan ikke tankes et mestrigere Stridsskrift. Denne Ros, holder Rec. dog for, især tilkommer den første Halvpart; thi en Del af det længere henne i Bogen smager lidt vel meget af Pas negyrik, og Rosgelsen som osres paa de høje Vedkommens des Alter, saa fin og udsgået den end er, gives dog i alt for sterk en Dosis. Rec. maa tilstaae, at denne saa umaadelig lovprisende Tone er ham en Gaade hos en

Forfatter af saadanne Talenter saa renset Smag og saa
øvet Skarpsindighed.

Fors. som hverken skjænker Acerbi Noget, ej heller
lader den mindste Lejlighed til at fremstille ham i et usor-
delagtigt eller latterligt Lys, gaae unydet forbi, tager
strax sat paa Dedicationen til Acerbi's Fader den han
parodierer, og derpaa fingerer han en saare morsom
Scene, hvorledes nemlig den gamle Acerbi sidder og læser
sin Sons Verk og har en Svensk eller anden vel under-
rettet Fremmed ved Siden, som gjør opmærksom paa
den Mængde kmaa hist og her adspredte Urietheder.

Efter denne dialogiserede Prolog folger en Esterret-
ning om en Fremmed der var kommen til Sverrig og
troede at kunne bruge Acerbis Rejse som en Vejviser, og
i de Besig, han aflagde hos de af Acerbi skildrede Per-
soner, begyndte Samtalen i Overeenstemmelse med de
Begreber han havde hentet hos Acerbi. Ogsaa denne
Fiction er udsørt med Meesterhaand. Og dermed endes
det 1ste Brev, af hvis Slutning jeg dog endnu vil hid-
sætte Autors summariske Udsigt over det Acerbiske Verks-
flette og gode Sider.

„Alt hvad der angaaer Sverrig og Sverriges Pro-
vindser, Agerbrug, Statistik, Regierung, Hof- og
Hovedstad, Indretninger, Gæder, Skifte, Omgang,
Videnskaber, den skjonne Litteratur, kort sage, Alt
hvad der forudsætter Kundskab, Undersøgelser, Be-
dømmelse, Retsfærdighed, sog intet af det hos Acer-
bi, det er forgjøves. Lad ham derimod beskrive Sy-
net af et Vandfald, Udsigt fra en Bro, en Gildtssæ-
ja en simpel Vandkarre; sat ham ved Griselhamn i
en Slæde, lad ham beskrive Farren paa Isen, Heste-
nes Læbshed paa det Alandiske Hav, Snesøret ved
hin

„ hin Side Uleborg, de finsklandiske Egne og Hütter,
 „ Oprin med Børn Kjærlinger og Spillemand, Bjørn
 „ nejagten, Sælhundefangst, Nordlyset, et laplandiske
 „ Foraar, med et Ord, alle de Gjenstande, som paa
 „ hans Reise viste sig for hans udvortes Sandfer og kuna
 „ de markes af Ører og Øjne, da er han den rette Man
 „ ler; hans Stil har Karve og er tækketig.“ o. s v.

Det første Brev var stilet imod Acerbi's Rejse i Almindelighed. I det 2de Brev begynder Autor at tage fat paa de enkelte Partier som han vil gjendrive og berigte. Den første Punkt hvori Acerbi vises tilrette er den passante Besværlighed og Dyrhed at rejse i Sverrig. I Anledning af Acerbi's Uttring — at man i Italien ikke kunde rejse saa lang en Vej som fra Helsingborg til Stockholm uden at komme til et halv Hundrede Stæder der i Prague og Zirlighed og Livets Bequemmelighed kan maale sig med Sverrigs Hovedstad — indføres S. 42 : 47 et interessant hidtil utrykt Actstykke, nemlig Fragment af en Rejsejournal som en af de betydelige Mand i Gustav den 3dies Folge, da han under Navn af Greven af Haga opholdt sig i Italien, har holdt. Den Usselhed, Skidensfærdighed, Mangel paa Anstalter, som hersker i Italiens Stæder, skildres her med stærke Farver, en Ædmyngetse, man som Nordboe under den brutende Italiener.

Fremdeles viser Autor det Urigtige i Acerbi's Karakteristik af Levemaaden, Omgangen, og det smukke Kjøn, og Brevet slutes med Bevis for hvor usuldständig og uesterrettelig han er i at beskrive Videnskabernes Tilstand.

I det 3de Brev stemmes Tonen højere. „Alles Verhergehende — heder det her — ist gegen das Folgende noch als geringe anzusehen. Ich habe bis jetzt fast

allein von Unkunde, falschen Angaben, und leichtsinnigen Urtheilen zu reden gehabt. Es steht mir jetzt die unangenehme Pflicht bevor, von Bosheit, Ungerechtigkeiten und was selbst der schonendste Richter öffentlich Schmähungen zu nennen genthigt seyn würde, zu sprechen." — — Was für Begriffe will Hr. Acerbi, daß man sich zum Beyspiel von einem Manne machen soll, der, während er in einem Lande alle Beweise der Aufmerksamkeit und des Wohlwollens empsängt, heimlich mit der Parthoensucht, der Klatscherey, und der Niedrigkeit Gemeinschaft unterhält, und von denen, mit denen er umgeht, alle schändlichen Erdichtungen, die ausgetrieben werden können, zusammenbringe, um daraus einen Handelszweig zum Erhöhung der Reisekosten zu machen?"

Ovenpaa denne Indledning folger da heller ikke ringere end en Apologie for Gustav III til Afbevisning af de haarde og nærgaaende Beskyldninger, som Acerbi havde tilladt sig imod denne blandt Europas kronede Hoveder meget udmarkede Mand. Ogsaa her maa man bedømme Forfatterens Freimstilleseskøn, om man end ikke indrømmer ham alt det onde og alle de Ulykker som her ansees for Følge af Regjeringsformen saaledes som den var før Constitutionen af 1772. Efter denne Apotheose over Gustav kommer han til at lovhynge den nærværende Konges usorligelige og for Overrig lyksaliggjørende Regjeringsmaximer. Nec. vil ikke opholde sig videre derved, end blot ansøre Autors konstige Overgang til det ny Emne. „Jeg torde vove (heder det S. 119) at ytre mine Tanker og Følelser med Hensyn til en allerede henvoved Konge, der ved Døden hørte op at være det. Hans Minde tilhører allerede Historien, og den Nefær-dighed,

dighed, en svensk Mand lader det vedersares, kan ikke være utsat for Mistanke af lavt Smigrerie. Men hans Son er nu min Konge. Jeg lever og skriver under hans Scepter, og min Pen, der vilde blive ved, standses af Eresyngt. Det er dog virkelig tungt, at Usorskamnesshed har en Stemme, da Sandhed neppe kan have en; og dette Øjeblik bliver visselig det eneste i mit Liv, hvori jeg maa beklage at være født hans Undersaat." !!

Det 4de Brev gaaer især ud paa at drøfte Acerbi's ubillige Udfald saavel imod det stockholmske Videnskaberso Academie som imod det svenske Academie, dels som Corporationer betragtede, og dels de enkelte Medlemmer som Acerbi navnlig havde søgt at persiflere og nedværdige.

Bort historisk Efterretning om Søndags-skolen i Trondhjem, med tvende Taler, af F. J. Beck. Trondhjem. 1803. trykt hos Willum Stephanson. 36 S. 8vo.

Talerne ere vel skrevne, og de geraade Hr. Forfatteren til Ere; kun det Udfald mod det da opstaende Privattheater, hvortil som det heder i Moten S. 31, de fleste Spillende skulle tages af Haandverksklassen, kunde man ønsket borte. Ikke som om den sorte Unke jo er højst grundet, og sandelig: difficile est satiram non scribere; kun synes det ikke, at det i en Tale som gaaer ud fra Nyttens af Enighed var passende at kaste et pomum eridis i en Forsamling, til Glæde for den lede Sylidagtighedsdæmon. I den første historiske Efterretning gives

Liste

Liste over Skolens Lærere. „Det vigtigste (heder det her)—Lærer uden Betaling, gav ikke lang Bekymring, da BorgerSkolens Lærere: Hr. Paasche, Hr. Luykis, Hr. Heltberg, Hr. Garmann, strax og frivilligen tilbøde sig, i Forening med Snedker- og Tegnemester Hr. Lyng, Bogbinder Hr. Rehkopff og mig, at børge Undervisningen. Foruden disse, tiltraadte siden Candidat Theol. Hr. Schonhejder, og en Lid derefter, Lærer ved Latin-skolen, Hr. Quale og Cand. Theol. Hr. Angell. Det Mere til Oplysning om denne Stiftelse forbigaaes, da det erfares af Planen og de tvende her astrykte Taler.“

Brevvåpling. 1sta Bandet. Stockholm. 1798.
254 S. 8vo. 2dta Bandet 1802. 306 S. Til
salu hos Hrne. Silfverstolpe, Utter, Holmberg,
och Drake. Hvardera Bandet kostar 1
Rdlr.

Denne Brevvæxling er udkommen hæftevist saaledes at hvort
Bind bestaaer af 5 smaa Hæfter. Udgiveren, den værdige af sit Fæderneslands Historie og Litteratur vel for-
tjente Olding, Kongelig Bibliothecarius Hr. Assessor
Gjørvel i Stockholm, har med rund Haand meddelst
 sine danske Venner og Correspondenter Exemplarer deraf,
men, — som om Skjebnen fra alle Kanter modsatte sig den
af saa Mange attræerde nojere gjensidige litteraire Forbin-
delse imellem Nørerne — den først i November forrige
Aar med Skibstøjighed hidsendte Pakke ankom ikke her
før den 20 Junii.

Førerindringen foran første Bind's første Hæfte siger
Læseren, at Forfatteren i Anledning af 50 Aars Ejendom
ved Kongl. Bibliotheket og Litteraturen er kommen til
at føre en videlselig Correspondence baade inden- og uden-
rigs. Denne Brevverling agter han efterhaenden at pu-
blicere Noget af, dog saaledes at sca de endnu levende
Correspondentere trykkes Intet uden hvad som enten var
skrevet i det Ejemed at trykkes eller til hvis Udgivelse
han havde faaet Vedkommendes Tilladelse.

Dernæst indeholder Fortalen en Liste paa over 150
af hans Correspondentere, som 1798 ikke længere vare
ilive, hvoriblandt forekomme Mavnene Christiani,
Holmstjold, Schlegel, og Suhm.

Brevene angaae ifølge Fortalen samtligen „Litte-
raturen i almåner, Historien og den Svenske i syn-
nerhet, Tidens Hændelser, och Vänskapen.“

Nec. troer det passende at extrahere hist og her No-
get af hvad der siges om danske Sager.

Lymedicus Bergers medicinske Bibliothek heder det
S. 62 (under Dato 28 Maj 1791) har Kongen af Dan-
mark kjøbt for 1000 Rdlr. S. 94 læses hvad Birkner
skrev i en svensk Lærds Stambog, som i August 1798
besøgte ham ved sin Gjennemresse i Korsør. — S. 184
beskrives det paa Assistenskirkegaeden for Conferentsraad
Nielsen oprettede Monument, og kunde Beskrivelsen nok
fortjene her at afsøres, hvis det ikke var at formode, at
den snart bliver at læse i Højkobberstikker Lahdes Verl
over denne Kirkegaards Mindesmærker.

I andet Bind omtales S. 20-22 den i Wien Aar
1801 bortdøde Rigsgrev Mönster-Meinhövels Sør
heder. Han var dansk Gehejmraad, og opholdt sig ei-
kort Tid her i Landet, Dg. S. 46 om Baron Fred. Car-

von der Lühe, som ved det danske Hof tjente sig op fra Page til Kammerherre, og døde som Catholik i Wien 8. Marts 1801.

Det øbet Vindb 4de Hæfte indeholder adskillige til Danmarks Øre og Nos sigtende historiske Underretninger om Slaget paa Kjøbenhavns Nid d. 2den April, om dem som satte Livet til og deres hederlige Begravelse, om Kronprinsens Livkorps, om Knudsens patriotiske Messer o. s. v.

Ud af Dagen №. 90.

„Det er behageligt for Videnskabernes Undere at betydelige Privatsamlinger af videnskabelige Hjelpemidler ved Samlerens Død ikke adspiltes, og derved miste en stor Del af deres Værd. Den Suhmiske Bogstaf blev saaledes ved Kongens Omsorg reddet fra at vorde udstræk ester Hornbeks Hammerstag. Den abildgaardiske Mineraalsamling, som især var vigtig for dens sjeldne spanske Sager, den Holmskjoldiske, hvis Pragt man ikke lettelig finder Mage til, log for hvis blotte Kongsbergiske Sølvstuffer en rejsende Mineralhandler engang bød 12000 Rdlr., blev ligeledes Kongens, og derved Videnskabernes. Af den Abildgaardiske og Holmskjoldiske, samt de paa Konstammeret hidtil gjemte Mineralier, ordnes nu paa Rosenborg en Samling, der vil vorde ligesaa prægtig som lærerig. Denne skal udgjøre en Del af Musæet for Naturhistorien, hvis Locale skal efter Sigende være en Del af Christiansborg, naar samme vorde færdig.

Et

Et nyt Bevis paa Regjeringens Forsorg for dette Mu-
sæum er den behagelige Vished, man nu har, at Hr. Kun-
stammerforvalter Spenglers yderst mærkværdige og for-
træffelige Samling af Conchylier, Mineralier, Petresac-
ter, som denne værdige Olding mere end 50 Aar har til-
vejebragt med Kyndighed og Valg, ogsaa vil vorde ind-
lemmet deri, da han har offstaet den for 5000 Rdtr.,
som ikke er det halve af dens Værd. Maatte den gode
Genius, som hidtil har vaaget over dette Museums Be-
gyndelse, ogsaa skaffe os Vished om at Danmark kunde
for Fremtiden beholde trende andre, inden dets Græn-
ser fremkomne Samlinger, nemlig en vis mageløst In-
sectsamling, et ligesaa mageløst Herbarium, og et fys-
kalf Kabinet, maaske det vigtigste der for nærværende
Tid er til! Man mener at dette Musæum tillige skal
vorde en Art af Academi, hvor der foruden Naturhisto-
rie ogsaa skulde holdes Forelesninger over Physik, Che-
mi og Mathematik."

Gaavidt af Dagen. Som Tillæg til Ovenstaende, som først
gik ud fra Høgvæsenet, kan tilføjes, at ved Regjeringens Omsorg
for Alt hvad der kan tjene til Bidenskabeligheds Fremme, ere
ogsaa twende betydelige Bogsamlinger blevne reddede fra at
adsplittes tildels vel og fra at gaae ud af Landet. Det var
Uldals opperlige Samling af græske og latinse Autores,
og Etatsraad Uaskovs af 4000 No. bestaaende medicinse
Bibliothek. Begge Dele kjøbte Kongen, og af begge Sam-
lingerne lod Hans Maj. først sin Bibliothekar ved sit store
Bibliothek soge ud alt hvad der kunde tjene til at supplere
Alt hvad dette stolte Institut endnu maatte flettes. Ligesom
esterat denne Revision og Decimation var forbi, det Over-
blevne af Uldals Philologica kom til det pædagogiske Semi-
narii Bibliothek, saaledes saaer nu Universitetsbibliotheket
Overfløddet af de Uaskovske Medica. — At ogsaa Uldals
Sam-

Gamling saavel af Codices af vore gamle Love som af andre til den danske Lovkynighed henhorende Haandskrifter blevet kjøbte til det Kongelige Bibliothek, fortjener her at ansøres.

Den 25de Maj er den af sine to Skrifter: a) om De transportable Statsfonds og b) Einfluss des Friedens auf den britischen Handel &c. fordelagtig bekjendte Studiosus C. Branth ansat i Deconomie- og Commercecollegium ved Handelsfaget, og maas lige med Assessorerne bivaane Collegiets Forsamlinger. (Det heder, at han fra Jule Maaneds Begyndelse skal udgive Handels- og Industrie-Tidenden som i endel Aar har været redigeret af Collegiets Assessorer Rasm og Schmidt. Phiseldk.)

Torsdagen d. 7 Junii var det aarlige Rectoratstidende paa Universitetet. Den afgaaende Rector Magnificus He. Etatsraad Prof. & Doct. Juris Schlegel holdt en højtidelig Tale, hvori først som sædvanlig opregnedes fata fausta & infavsta Universitatis i det afgigte Rectoraar, derpaa blev udførlig og med megen Erudition bevist Nyten og Nødvendigheden af den romerske Lovkynigheds Dyrkelse i Danmark, esterdi den meget har influeret saavel paa Middelalderens Lovgivning som paa Christian den 5tes Lovbog. Til denne Højtidelighed var indbudet ved et interessant Programma af Hr. Prof Thorlacius handlende om Grokernes Leschæ. Dette Emne, som ikke er af de almindelige Slags, har Autor videre fortsat i et nyt Program i Anledning af Candidatus Medicinae M. B. Sprensens Doctorpromotion d. 23de Junii.

Kjøbenhavnske Lærde Efterretninger

for Aar 1804.

No. 25.

Det Kongelige danske Videnskaberselskabs Skrifter for Aar 1800. første Bind. Kjøbenhavn 1801. trykt paa Selskabets Bekostning hos R. G. Sejdelin. Iste Hæfte 316 og 2det Hæfte 395 S. 4to.

Det Kongl. Vid. Selsk. Skrifter for Aarene 1801 og 1802. Andet Bind. Kjøbenhavn. 1803. trykt samme steds. Iste Hæfte 304 og 2det Hæfte 301 S. 4to.

Begynder altsaa her en ny Suite af det 1743 oprettede danske Videnskaberselskabs Acter. Forst udsom Selkabets Transactioner i Aarene 1745-1779 i tolv Dele under Titel af Skrifter som udi det Kongelige Videnskaberselskab ere fremlagde.

Siden begyndte 1781 en ny Række med Opskrifte Ny Samling af det Kongelige danske Videnskaberselskabs Skrifter, og endtes denne Suite med det ste Bind, der udkom 1799.

Af hvilken Aarsag Titellets nu atter forandres er Ann. ubekjendt og er da i sig selv en uvæsentlig Omstændighed. Dog er den ny Mavngivelse næppe ganske nojagtig, da Læseren efter at have seet det Titelblad for

Aar 1800. 1ste Bind. venter at faae flere Bind for det Aar, ligesom han ved at see 2det Bind for Aarene 1801 og 1802, fristes til at spørge om 1ste Bind for de Aaringer. Svares nu, at Bindenes Tælling ikke refererer sig til Korene men til Skrifterne, er Vanskelligheden endda ikke afhjulpen, aldenstund man af de gamle Acter ogsaa har I og II Tome.

Ester flyttet Anmeldelse af det de tvende private Selskaber (for Sandhed og det Skandinaviske) har præsteret, kunde disse Blades Læsere med Føje vente ogsaa at erholde en Liste over hint vigtigere og auguste Selskabs Arbejder, som her ikke ere omtalte siden i Aargangen 1800 No. 31.

Det som Ann. dengang spaede, at man i bemeldte ny Samlings 5te Bind nok læste den danske Elios Svanesang, og at der for Fremtiden i dette Selskabs Acter ikke vilde kunne ventes stor Udbytte for de Videnskabssag, hvis Bearbejdelse fra Førstningen af var dets Hovedformaal, er rigtig gaaet i Opsyldelse. De physiske og mathematiske Videnskabers Marker ere de meest dyrkede, og de saa som have gjort Excursus i Historiens Enemarker, med saa meget Held de end, som bekjendt, vare i stand til at tænde Lys i Nordens Annalers mørke Egne, saa har de dog her heller villet vise, at de ogsaa ere hjemme i Levanten og Orienten. Maar man hertil legger et Par Bidrag til Historiens Philosophie og til Philosophiens Historie, saa er her med saa Ord tilkendegivet, hvilke videnskabelige Fag især ere blevne berigede ved nærværende tvende Bind, hvis specielle Indhold nu skal anges.

1ste Winds 1ste Hæfte begynder med Jagttagelser over Værtiger i Marokko, af Assessor Schou st
b o e

bøe S. 1204. „Ressende og dervede Embedsmænd have allerede (siger Forf.) meddelt os gavnlige og brugbare Esterretninger om dette Lands Politik og Historie, men vi ere endnu langt fra at fående ligesaa meget til Landets Physik. Og jeg mener, at af moraliske og politiske Kunstdæk om et Lands mangler meget i Fuldstændighed. Saalænge vi endnu ikke have nisjagtige physiske Esterretninger derom. Det af de physiske Kræfter og Egenskaber hænger jo allene Landets mulige Styrke, dets politiske Indretninger og Forhold, saavel som dets Uafhæftighed: i disse ligge tillige som oftest Grunden til Indbygernes Hovedkarakter og Sæder. — — Da det efter Videnskabernes nærværende store Omfang ikke er enkelt Mand muligt at bestætte sig med Alt hvad det hører til et Lands Physik, ja end ikke engang at leve et noget fuldstændigt af en enkelt Del, troer jeg, man nøjsom vil viddtage ethvert Bidrag, som Ressende kunne have Lejlighed at meddele, især naar det angaaer Egne, hvormen man hidtil mangler lignende Esterretninger.“ o. s. v. Med denne elskelige Bestedenhed indleder Forf. de Jagtagelser over Væxtriget i Marokko, som han havde Lejlighed at anstille i Aarene 1791-93. For ikke at foredragte dem aldeles uden Sammenhæng med Landets Beliggenhed, Jordsmønets Bestaffenhed, Aaret Afveksling og Agerdyrkningens Tilstand, hvormed de staae i saa nære Forbindelse, har han onseet det for passende, at fotudskrige nogle bemærkninger herover i Almindelighed. Efter disse forelselige Bemærkninger, som ere en interessant Lecture for hver Mand, gaaer Hr. Forf. S. 12 over til Beskrivelsen af de vildvoksende Vækter, dem han, for at de desto lettere kan overskues, har ordnet efter den linnæiske Inddeling dog saaledes, at han ihenseende til

Ordenen af Årterne og deres Skjelmærker har fulgt den sidste Udgave af Species Plantarum ved Willdenow.

De to sidste Blade af Afhandlingen indeholde Fortslaring over Robbertavlerne, men disse manglede i begge de to indbundne Exemplarer, Anm. har set.

Mathematisk-statistisk Beregning over Brænde-sel. læst i Vid. Selskab d. 19 Jan. 1798. af C. Morville, Kammeraad og Landmaalings-Conductør. S. 205-249.

Efter mangehaande Calculer og Utdregninger over de forskellige Brændesorters og Tørvarters Drøjhed, over Tiden Træerne behøve til at vokse og Tørvemoser til at groe til igjen o. s. f. kommer S. 242 denne Erklæring, at „naar man vil bestemme et Lunds Brændsels Fornødenhed, og hvorvidt Landet selv kan forsyne sig, naar Hensigten dermed skal være, derefter at vælge de viseste Stats-husholdningsmidler, for at forvisses om, at Landet i Eftertiden hverken skal mangle fornødent Brændsel, ej heller komme til at betale det alt for dyrt, er den rigtigste Fremgangsmaade 1) at erhverve en nøjagtig Kundskab om de Skoves Overflades Indhold, som haves i Landet — 2) Tørvemosernes Overfladers Indhold — 3) Hederenes — 4) Tørvemosernes Tørvedybde.“ Disse Kundskaber kunde, siger Hr. Fors., for det meste faaes af de under Videnskaberneselskabs Opsyn udgivne geographiske Kartter. „Naar man da (heder det under No. 5) paa den Maade ved Beregning var oplyst om den Brændsels Mængde, som hver Afdeling i Landet enten mangledo eller havde tilovers, maatte Hovedstædernes og Kjøbstæernes nærlige Brændselsfornødenhed nøje undersøges o. s. v. og for det gte maatte haves Oplysning om, hvorvidt det ene Naboland kan være det andet behjælpeligt med Brænd-

Brændsel, f. Ex. hvor stor Mængde Brænde Norge aar-
ligen kan afgive til Danmark, hvad Mængde Stenkul
af Færø Bornholm og Island, Danmark kan gjøre sig
Haab om."

Undersøgelse om de persepolitaniske Inscriptioner
ved Prof. F. Münter S. 251-292, med Fortsættelse i
2det Hæfte S. 292-348. (Er særligt udkommen paa
tydst og bliver i disse lærde Efterretninger særligt bedømt).

Nogle Anmærkninger over et gammelt Mo-
nument i Museo Pio-Clementino i Rom. ved
Georg Zoega, kongl. dansk Agent i Rom. S.
293-304.

Dette Monument er det, som sees Tab. 25 i IVde
Tome af Museum Pio-Clementinum. Den samme-
steds derover af Visconti givne Forklaring finder ikke Bi-
sald hos Forfatteren, der holder det for et Begravelses-
monument af det Slags som de Gamle kaldte Mensæ,
og om hvilke de fortælle, at de plejede at oprejse dem
over Gravhøjene. For at forklare de enkelte Figuret og
Grupper paa Monumentet gaaer Forf. ind i Mytternes
og den gamle Konsthistorie's inderste Helligdomme, og
viser, det man ogsaa vidste forud, at han i dem er
initieret.

Om norske Titanertser og om en ny Sten-
art fra Grønland, som bestaaer af Flusspat-syre
og Alunjord. af P. C. Abildgaard. S. 305-16.

De Titanertser fra Norge, som her beskrives, ere
3 Arter, samelige fra Egnen ved Arendal. Stenarten
fra Grønland har Prof. Schumacher meldt om i en Af-
handling om grønlandske Mineralier som staar i Na-
turhistorie-selskabets Skrifters 4de Bind 2det Hæfte,
og han talder den Tungspat fra Grønland.

Nogle Anmærkninger over Egyptens Forfatning og Tilstand under Ptolemaerne, af Prof. Hegewisch. S. 1 (i 2det Hæfte) til S. 26.

Af det meget Interessante, lagde Num. især Mærke til Forsatterens Paostand S. 19 o. s. om Oprindelsen til den videnskabelige Forfatning. „Den Glands (siger Autor) som saa fortrinlig omgiver de tre første Ptolemaers Navne, fremfor alle Alderdommens Konger, have de den Kunst at takke, hvilken de visse Videnskaberne og de Lærde. De af dem gjorte Foranstaltninger til Videnskaberne og Litteraturens Opkomst ere bekendte, og ville blive usforglemelige, om ikke ellers almindelig Barbarie og Uvidenhed skulle igjen indtage Verden. Her ville vi oslene undersøge, om Fortjenesten for disse Indretninger tilhører udelukkende Ptolemaerne i den Grad, at de skulle, uden at have haft øgyptiske Magister for Øjne, have onlæge disse, og om Grækerne allene i eller ogsaa tillige Egypterne, have haft Del i disse Indretninger? — De to Hovedindretninger var Museet, og Bibliotheket. Jeg troer af rimelige Grunde at maatte antage, at begge Dele var Efterligninger af oprindelige øgyptiske Indretninger.“ — Bevisssretten, som det vilde blive for vidtlæstigt her at indsætte, maa efterlæses i selve Bogen.

Afhandling om et Mistfoster med Hjernen i en Pose ved Dr. J. Bang. S. 27-39. Fors. understøtter med dette og et Par ondre markelige Exemplarer sin Paostand, at Moderens Indbildningskraft kan forstyrre Fostereis første og ordentlige Dannelsse.

Anmærkninger over den chirurgiske Behandling af dybe Saar i Brystet, foranledigede ved ny

ny Forsøg over Handedrættets Mechanisme ved
Dr. Herholdt.

Over denne vigtige Afhandling, som gør en Rist i nogle Paragrapher af de gamle chirurgiske Systemer, og som er særskilt udkommen i Octav, har en lægekyndig Recensent lovet disse Bladet en udførlig Bedømmelse.

Betrægninger over Theorien af Bevægelsen paa Hjul, hvori fornemmelig vises den Fordel høje Hjul have over de lave til at lette Bevægelsen. ved Capitain Höyer. S. 105-140.

Om de Tordenvejr, som om Vinteren paa forskjellige Steder i Norge og i flere nordlige Egne bemærkes, næsten lige saa hyppige som om Sommeren. ved Overhofmarskal Hauch. S. 141-166.

Bed Brevvexling paa Norge søger Hr. Forf. omstændelig Underretning om, hvorledes det forholdt sig med den Torden som om Vinteren skulde være almindelig paa visse Steder især paa den vestlige Kyst af Norge. Evenede i den Anledning nedstrevne Esterretninger, den ene fra Pastor Herzberg i Qvindherred i Bergens Stift og den anden fra Rektor Ahrenz i Bergen, meddeles, tilliggemed Hr. Forfatterens Reflexioner over dette Phænomen. Resultatet er, at „Mærheden af Havet og den deraf fulgte bestandige Fordunstning samestørkede forskjelligheden imellem de Vinde, som komme over fra Havet, imod dem som komme fra Landsiden og fra Mordsiden, byder tilstrækkelige Grunde til Formindskelse i Temperaturen og Forsøgelse af den ydre Trykning, og altsaa Aarsag til Vandgasens Overgang til Dampe og den dermed forbundne Friblivning af den electriske Materie og Varmestoffen, med et Ved, til des electriske Udbrud eller Tordenvejr.“

Gorsøg til en ny Forklaring af den phoenicie Indskrift paa de gamle malthesiske Mynter, af Prof. Tychsen, i Roskock. S. 167-78.

Denne Inscription, som en Lærd læser Berar, en anden Raulin, den tredie Malal, den fjerde og femte etter anderledes, den læser nærværende Forsøster Adon, og antager, at dette Slags Mynter ere slagne til Adonis's Melitensernes Skytsguds, Ere.

Noget om Fyhnene paa Kysterne, samt om de forskjellige Vindes Virkning paa en i Lusten friit staende Rue. af Overloes, Hr. Commandeur Løvenørn. S. 179-200.

Et højt vigtigt Emne, da det herved — for at bruge Digterens Ord — gjelder Menneskers dyre Liv. „Da Comanden (omtørker Hr. Fors. S. 182) enten fristet af Lyst til Binding eller evungen af Nedvendighed, maa trædse Havets Farer, uden Hensyn til Aarets Tider, hvortil Opfindelsen af de saakaldte Assurance-Indretninger saa meget har bidraget, hvilke vel forsikre Nedernes Tab, men saa meget mere sætte Comandens Liv og Besættelse i fare — læste man alt mere og mere at indse. Wigtheden og Nyten af Fyhnenes Anlæg, som et middel til at formindskе de ellers uundgaaelige Farer.“ De af Hr. Fors. ansgte Esterretninger om Windenes forskjellige Virkning paa Luen ale som de komme fra den ene eller anden Himmelsgn. ere meget markelige, og grandstende Physici opfordres at udgrunde den sandede Aarsag til dette ikke let forklarlige Phænomen. Forresten ansøres ogsaa en og anden af Hr. Fors. udfunden og foresaaet Forbedring i Fyhnenes Indretning.

Resultater af en Del anstillede Forsøg med Gensyn til den af Prof. Würzer i Bonn angivne Fors.

Forvandling af Vandet til Salpeterstof, eller
Navelstof-Gas, ved Overhofmarskal Hauch. S.
201. 216.

Bed de Forsøg Hr. Forf anstillede i Narene 1793-
94 til nojere Bestemmelse af Vandets Bestanddele, og
hvoraaf han fremlagde Resultaterne for Videastabernes-
stab, ansaae han det for afgjort, at Heden allene og for
sig (i og for sig selv) ikke er i stand til at give
Vandet en permanent Gasifikelse. Han overraskedes
altsaa ikke lidet ved den Esterretning, at Würzer havde
anstillet Forsøg, efter hvilke Vandet ved at gaae over
gloende Legemer forvandledes til Salpeterstofgas. Han
fattede Mistro til Vaalideligheden af de Würzerske For-
søg, gjorde dem efter paa sin Vis, det vil sige: med
den mest scrupuleuse Omsagtgærd og med den strenge Om-
hyggelighed, som kun er Folge af en utraettelig Iver i sin
Videnskabs Dyrkelse. Resultatet af de hauchske Forsøg
viste, at den fattede Mistillid ogsaa var vel grundet.

En historisk-philosophisk Afhandling over
Spørgsmålet: Hvorledes kan Barbarie eller
Raahed og Uorden i Menneskesamfundet bestaae
med Kultur? ved Justitsraad Schov. S. 217-60.

Først gjøres Læseren i Korthed bekjende med For-
fatterens videnskabelige Bone. Dernæst erindres, at der
er en dobbelt Maade at bearbejde Historien paa, nemlig
paa den ene Side lard og kritisk, og paa den anden phi-
losophisk. Den sidstnævnte Maade bestaaer i at man be-
tragter Historien i det store, først Opmærksomheden paa
enkelte store Phænomener, og søger at trænge ind i deres
Grunde og deraf uddrager Sandheder, som ofte ere an-
vendelige for Stater Stænder, og enkelte Mennesker
o. s. v.

Efter slig Indledning nævner Hr. Forf. det historisk-philosophiske Problem, som han vil stræbe at op løse, og det lyder saaledes: „Da Historien har leveret os flere „ Kartusinders Forsøg i Menneskers og Staters Sty- „ relse, og disse Forsøg have forskaffet os en Mængde „ Erfaringer og Viddomsregler; da Mennesket tillige i „ videnskabelig Kultur er steget til en Højde, hvor det „ efter Kulturhistoriens Vidnesbyrd endnu aldrig har „ været; og nu tænke man sig Dagens Oprin: Sta- „ ters Tilintetgørelse, Marioners Forkuelse, Landes og „ Rigers Udplyndring, Tyrannie under Maske af Folks- „ frihed (Folkesfrighed), uskyldige Menneskers Opo- „ relse, Krige nærende ved Partiaond og Hævnelyst, „ Allieredes Mishandling, og d. m. Spørgsmaalet er „ ialtsaa fortællig: Hvorledes kan Barbarie eller „ Raahed og Uorden i Menneskesamfundet bes- „ staa med Cultur?

Før at komme til at besvare dette Spørgsmaal kan
ses et hurtigt Blik over den øldre og nyere Historie, og
de vigtigste Begivenheder erindres, da Tidens Korthed
og Afsættelsernes Bestemmelse ikke tillod et stort og fuld-
stændigt Maleri. „Man vil, (heder det S. 224) af
de hist og her henlæstede Stræg mærke, at Tingenes
Gang i Verden næsten altid er den samme, at Mennesket
endog under forskellige Statsformer, forskellige Climar,
forskellig Grad af Cultur, forskellige religiøse og poli-
tiske Ideer altid og overalt (allevegne) er det samme
Krobelige sandselige og lidenskabelige Væsen, overmodig
og oppig i Lykke, flavist og uirksom naar det trykkes,
krybende og nedrig i Armod; naar Lidenkabernes Gld
ved Sværmerie antændes, voldsom og rasende. Overalt
ville

ville vi finde Missioners Nolighed. Velstand Liv og Ere opførede for Enkeltes Fordele og Griller."

Efter den universalhistoriske Udsigt, som er ret interessant, kommer Hr. Fors. omsider fra S. 245 af til Spørgsmaalets Besvarelse som gaaer derpaa ud, at Menneskene ere umoralste, og „Moralitet, heder det S. 245, er Kulturens væsentligste Egenskab, uden hvilken Kulturen endog kan blive en Gift for Stater og Menneskender.“ Den nu herskende Immoralitets vigtigste Aarsager børres korteligt S. 247 o. f. Afhandlingen endes med en varm Anprisning af Humaniora og den gamle Literaturs noje Studium.

Den ualmindelige Bygningsmaade af Skibet: Svar-ti-lalt, bygget i Kjøbenhavn Aar 1799, oplæst af de la Coudraye. S. 261-289.

Dette Skib løb af Stabelen i Kjøbenhavn d. 28 Jun. 1799, omrent 500 franske Læster drægtig. Det var bygts paa det Deconinck'ske Handelshuses Bekostning efter en Plan af en fransk Emigrant Marquis du Crest, der, hvis Anm. ikke tager Fejl, siden er blevet udstrøgen af Emigrantlisten og igjen befinder sig i sit Fædernelands Tjeneste.

Det Usædvanlige i dette Skibs Construction bestaaer især i, at, naar man undtager Forstaven, 13 Dæk støtter, og to Stykker øgter, hvor Spejlet skærer Siderne plat, og hvis Bestemmelser er at høre Morene, sag er hele Skibet forresten sammensat af Planker. Det nædere herom saavelsom de enkelte Særeheders Beskrivelse maa læses i Vogen selv.

Det ædet Winds iste Høste begynder med Undersøgelse om og hvorvidt deres Mening er grundet, som holde for, at sand Filosofi (sic) og et fuldstæn-

stændigt Begreb om sand Filosofi først i vore Tider er blevet til. af Statsraad Riis brigh. S. 1. 96. Undersøgelsen er foruden en Indledning fordelt paa 3 Kapitler, saaledes at i det første udvikles et Slags Forerfaringssbegreb ($\pi\varphi\lambda\eta\psi\sigma$) om Philosophie; i det andet vises, at Philosopherne før Kant virkelig have haft et Begreb om Philosophie og tilvejebragt en Videnskab som kommer overeens med Forerfaringssbegrebet; og haves saaledes i dette Capitel en summarisk Udsigt over Philosophiens og de vigtigste Philosophiske Systemers Historie lige fra Thales af indtil Leibniz og Wolf. Endelig vises i det 3die Capitel, hvad de nyeste Philosopher, især Kant, forsøge ved Philosophie, hvorvidt deres Begreb derom er nyt, og om Philosophie før dem har været til.

Slutningen af hele Afsnindingen fortjener at anføres, da den saa sædeles concis med enkelt Udtryk tilkendegiver det Særegne hos de berømteste philosophiske Skoler. „Det synes — heder det S. 95 — som „ Foræningens imellem Erfarings- og Forerfaringss-Filosofien ikke noksom har været erkjendt af Filosoferne. „ Enten den ene eller den anden er gjort til al Filosofi. „ Fra de ældste Tider have de afvexlet med hinanden, „ i det mindste været revne fra hinanden af deres Dyrke. Møgde tiltroede Landserne Alt, Andre intet „ eller for lidet. De gamle Fysikere og Astronomer „ grundede Filosofien paa Erfaring; Pythagoras og Platon, som kom efter dem, paa rene Ideer; Aristoteles „ igjen paa Erfaring; og begges Efterfølgere assondrede „ sig paa samme Maader fra hinanden i langsomelige „ Tider; Descartes byggede den paa medfødte, og alt- „ saa paa Forerfaringss-Ideer; Gassendi og Locke for- fa-

„ fastede disse, og vendte til Erfaringen; Leibniz forlod Erfaringen, men Wolf og hans talrige Skole hyldede den otter. De Nyeres Friheds-filosofi (Feg-filosofi) udelukker Erfaringen, tillader (indrømmer) Forstanden uden at ansøres af Fornuften (Friheden) intet. Disse sidste Filosofører have forladt Kant, som antager baade Erfarings og Forerfarings Filosofi. Foreningspunktet imellem begge er det højeste Gades Virkelig-gjørelse, eller Bestræbelse for at virkeliggjøre det i og ved Mennesket; skal dette kunne skee, saa maare begge Filosofiens Dele være forenede i den sande Filosof, dog i mange Ting med den speculerende Fornuftens tilhørige Underordning under den moralst-practiske. Har Kant, som det synes, først lært os denne Forening, saa er her igjen en Nyhed, som stemmer overs eens med Tingenes Natur, og har Fornuftens fulde Bisald."

Forsøg til en historisk Udsigt over Lustens Rensning i Bjerggruberne og ombord paa Krigsskibene, af Doct. J. D. Scholdt. S. 99-160. og i 2det Hæste om de chemiske Midler til Lustens Rensning inden Skibsborde, i Hospitaler, Gængsler &c. S. 1-40.

I September Maaned 1799 forlangte Admiralitets- og Commissariats-Collegiet Videnskabernes Societets Betænkning: om der til Lustens Rensning på de danske Krigsskibe skulde kunne anvendes endnu flere eller bedre Midler, end de Regleringscommissionen hidtil havde bragt i Forslag? Dette gav Forf. Anledning til at gennemlæse alle de Esterretninger, han funde overkomme, om Ventilatorer og andre Lustrensere, og at optrægne Resultaterne af de Forsøg man har anstillet med hver skee.

Under

Under dette sit Arbejde mørkede han snart, at der ingensteds fandtes en fuldstændig chronologisk Udsigt over disse Midler hvilket hul i Videnskabernes og Kundskabernes Historie havde have den Følge, at et og det samme Midlertid — bragt i Forlag til forskellige Tider eller i forskellige Lande — var flere Gange blevet anset som en ny Opdagelse. Høfs. besluttede da, for at sligt kunde afværges for Fremtiden, at fremstille de hidtil bekjendte Forlag under en enkelt Synspunkt, og derved have den Ulejlighed som er forbundet med at søge omkring i mangfoldige heterogene Skrifter.

Af det Anførte sees Anledningen til dette Forsøgs Ullblivelse, der gecaderer Forsatterens Crudition Underføgelsesaand og Midlertid for Videnskabernes Udbredelse til Sandheder. Afhandlingen har, som oven er bemærket, to Afdelinger. I den første tages Hensyn til de mekaniske Midler, ved hvilke man har stræbt at fornye Lusten i et indsluet Rum, og i den anden til de sakkaldte Chemiske, der kunne anvendes til at bage Lusten de Caenskabet, ved hvilke den enten ligefrem er stabelig for Menneskets Sundhed eller dog begunstiger Udbredelsen af smiesomme Sygdomme.

Til de mekaniske Midler hører for de mangehaande Ventilatører, som alle omhyggeligen beskrives, og deres større eller mindre Grad af Brugbarhed bestemmes. At Thomas Days Methode at frembringe en konstig Regn af frisk tillaget Kalkvand eller og af Weddike, fot dets med at tilintegjøre Behitlet for smiesomme Sygdomme — ansøres S. 143 blandt de mekaniske Midler, synes ikke gaarne passende. Rigtigete havde den nok staet i den 2den Afdeling S. 21, hvor dette Forlag blot nævnes i Forbigaaende.

Den fordelagtige Dom, som i Allgem. Litteratur-Zeit for 1803 No. 175 er fældet over denne herholdteske Afhandling, er det indført Extract af i disse lærde Efterrettn. for 1803 S. 382-83.

(Fortsættelsen følger.)

Efter

Ester Seminariets høye Foresattes Besaling bekjendt gjøres herved, at de i indeværende Aar examinerede og med Attest fra den høje Commission for de danske Skolers bedre Indretning herfra dimitterede Seminarister ere følgende:

1. Edvard Rasmussen.
2. Ellev Gierley.
3. Christian Ulrich Abildgaard.
4. Ole Christensen.
5. Friderich Christian Ossen.
6. Georg Povel Heling Fleischer.
7. Andreg Christian Brenneche.
8. Johan Gottlieb Groll.

Skolelærer: Seminariet paa Blægaard d. 15 Juni 1804.

J. Saxtorph. S. C. Zinch. M. Vesterboe.

I det skandinaviske Selskabs Møde d. 23 Jun. op læste Hr. Doctor Ørsted en Afhandling om Overrensstemmelsen imellem de electriske Figurer og de organiske Forsmer, (der kan ansees som Forløber til eller Prøve af et udførligt Werk over Naturlæren, saaledes som denne Videnskabs Udspringe nu er efter de mangfoldige i seneste Tid der anstillede chemiske galvaniske o. s. v. Forsøg).

Den 18de April 1804 døde Justitsraad Jens Wadum Committeret for de danske Landvæsenssager i Rentekammeret. At han besad ualmindelige Indsigter i Matematiken er temmeligen bekjendt for hans Samtidige. Men kun de, som høje kændte ham, vide hvad han var i flere Litteraturens Fag, og hvorledes intet af denne var ham ganske fremmed. Endnu mindre bekjende er det, hvad Litteraturen har ham at takke for. Ulagtet der fra hans Pen, som fra hans Læbe, vist aldrig er kommen en Tanke, som jo har Præg af Iver for det Gode og det Sande, saa hyldede han dog, for sin Person, Anno-

ngmt.

nymiteten uheldinget. Han var en af Skifteerne af det danske Litteratur-Selskab, som blev oprettet den 14de Sept. 1775, og han leverede dertil ogsaa odstillinge poesiiske Stykker, hvorfra „Oden over Indsøderetten“ er trykt i Samlingen af Digte over dette Emne 1777, om hvilken Ode i den ny kritiske Journal siges, at den baade i Henseende til Sving og Versmaade fortjener at kaldes pindorisk. Ellers var Mathematik hans Hndlingsfag, og saa Værker af Betydenhed udkom deri, hvortil han jo nedstrev Anmærkninger og Berigtigelser. Han har desfor esterladt sig en stor Samling af mathematiske Manuskripter. I sine senere Aar arbejdede han ogsaa meget i det historiske Fag. Om og hvad af disse Håndskrifter kan udgives er endnu uafgjort. — Som Embedsmænd udmarkede Wadum sig ved strenge Retskaffenhed; og frem for alt ved hans mageløse Djervhed til, uden Persons Anseelse at forsvarre den Mening, han ansaae for rigtig, og den Sag, han holdt for at være god; en Egenskab der tildrog ham mere Beundring end Lulje. Han var Medlem af Examinations-Commissionen for Landmaalere og Land-Inspecteurer, og disse Embedsmænd faavelsom de, der egentlig arbejdede under ham, fandt i ham en sand Fader, hos hvem de med fuld Fortrolighed kunde soge og med Visshed finde Raad. — Wadum var født den 31 Januar 1746 paa den hans Fader tilhørende Gaard, Nørgaard, i Calling Herred, Aalborg Stift; blev Student 1753; Copiist i General Landvæsens-Commissionen den 5 Novb. 1772, Secretair i Landvæsenets danske Comptoir under Rentekammeret den 24de Juli 1777, og Committeeør for de danske Landvæsens-Sager den 8 Januari 1790 *).

*) Siden 15 Mars 1784 levede han i et lykkeligt Hjem med sin esterladte Enke Johanne Christine Koch. At han i Aaret 1781 fik Kammeraads- og i Aaret 1792 Justitsraads-Gitel maa for Guldstændigheds Skold og saa ansføres.

Kjøbenhavnske Lærde Efterretninger

for Aar 1804.

No. 26.

Slutning af Recensionen over det Køgl.
danske Videnskabers Selskabs Skrifter.

(See No. 25.)

Forsøg paa Bronze eller guul Metal, med hen-
syn til sammes Anvendelse til Canoners og
Mørseres Støbning, samt Tegning af en dertil
hørende Smelteovn. ved Justitsraad F. H. Müller.
S. 261-216.

Ligesom den nysnævnte Afskrift af Dr. Herholde
skylde et Spørgsmaal fra Admiralitetet sin Tilværelse,
saaledes ere ogsaa nærværende af Justitsraad Müller an-
stillede chemiske Forsøg blevne foranledigede ved den Ops-
gabe: at opfinde en bedre Composition til Canoner og
Mørser, end den man hidtil havde besjent sig af.

Et Bidrag til den geometriske Evolutions-
Theorie, af Dr. Degen. S. 217-284.

Anledningen til denne Afskrift, der viser en For-
fatter, som er hjemme i AnalySENS og den højere Geome-
tries Regioner, er et Theorem, som den beremte
Jacob Bernoulli har fremsat i Acta Erudit. for 1692,
Junius. pag. 291.

Nogle Tanker over Magnetens til at funne forklaare saavel Magnetnaalens Variation som Inclination, samt Anmerkninger over Forskjelligheden ihenseendetil Localitet, hvor der paa Landjorden gjøres Observationer med Magnetnaalen. ved Commandeur Løvenørn. S. 285-304.

Anledningen til de her leverte Anmerkninger over Compassets Misvisning og Inclination gav en i Magazin Encyclopedique №. 23 floreal An VIII indrykket Skrivelse fra den berømte Kessende Oberbjergråad von Humboldt dateret Carracas i Sydamerica d. 14 Dec. 1799, og kan nærværende Afhandling ansees som Pendant til samme Forfatters i Videnskaberneselskabs Skrifters ny Samling 5te Tome indrykkede Jagtagelser om Magnetnaalens Forvirring i de islandiske Havn.

Om de hidindtil ukjendte phoeniziske Mynter som ere prægede i Malaga i Spanien. af Professor Tychsen i Rostock. S. 41-56 (i 2det Hæste.)

Phoeniciernes Handel paa Spanien i Oldtiden er bekjendt, saavel som at de der byggede Stæder og anlagde Faktorier. Af Stæder i Spanien hvor der er blevet funnet Mynt med phoeniciske Inscription har man med Bisshed hidtil ikke kjendt flere end 3 nemlig Gadir (Cádiz) Abderath og Ronak. Her viljer nu Autor, at ogsaa den phoeniciske Colonie Malocha (Malaga) uden Twivl har haft sin egen Mynt, „hvilket hider — saaledes ender Afhandlingen — til Nedværdigelse for denne gamle og berømte Handelstad er blevet overseet af alle Myntkjendere.“ S. 49 tales om „flere endnu ubekjendte phoeniziske Mynter i Hr. Prof. Münters fortresselige Sam-

Samling, hvis Bekjendtgørelse var meget at ønske." Da bemeldte Samling virkelig er overordentlig og udvalgt, istemmes naturligvis dette Ønske — ikke blot af Myntelstere, men af hver som vort Fædernelands Ære ligger paa Hjerte.

Forsøg over nogle faste Legemers Sammenhæng eller Adhæsionskraft til flydende Legemer. ved Justitsraad Bugge. S. 57:73.

Efterat Hr. Fors. har forudskillet nogle Betragtninger i Almindelighed over Attraction og dens Virknings Adhæsion og Cohæsion, opregner han nogle Forsøg, han har anstillet paa Glasskivers Sammenhæng med Vand Qvicksolv og Olie, hvorfaf Resultatet fremstædes saaledes S. 73: „Alle disse Forsøg have eensstemmigen vist, at jo koldere Vandet eller Qvicksolvet er, desto stærkere bliver Cohæsionen med Glasset, og jo varmere det Flydende er, jo svagere bliver Cohæsionen med Glasset. — Det synes, at Cohæsionen tager af i et stærkere Forhold end den (det), efter hvilken (t) Varmen voxer. Aarsagen til den formindskede Cohæsion ved den forsøgede Varme er uden Tvivl, at Varmen har udvidet det flydende Legeme, og derved gjort Porerne, Åbningerne og Mellemrummene imellem det flydende Legemes Dele, større, og saaledes ved at formindsker Beværingspunkternes Antal tillige formindsker Cohæsionen."

Bidrag til det mathematiske Studiums Kritik, eller: Betragtninger over hvad der udfordres til Mathematikens heldige Dyrkelse. ved Dr. Degen. 1ste Afdeling. S. 75-153.

Mærværende 1ste Afdeling har til Opstift: Om de Egenstæber, som det mathematiske Studiums

Dyrkelse udfordrer, samt om den Misbrug, man ved Sætningernes Generalisation kunde have at bestrygte. Autor slutter S. 119, „at man ikke lettelig vil faae grundet Aarsag til at frygte for Skade som kunde flyde af de mathematiske Sætningers vidt drevne Generalisation, men etvidt mod af samme kan vente Videnskabens Forædling og Horsfremmelse.“ Til at naae dette Resultat baner Forfatteren sig Vejen ved lutter Analysis og den højere Geometrie, og giver ovenikjøbet S. 124-153 et Tillæg af adskillige meget almindelige Sætninger. I næste Afhandling hon agter at forelægge Selkabet, vil han (siger han S. 123) stræbe at udvikle de Begreb, som kunde have Indflydelse paa en rigtigere Dom over de metaphysiske Principiers Værd i Mathe- matiken.

Forsøg med enkelte og sammensatte Jord- og Steen-arter med Hensyn paa deres Bequemhed til Glasagtighed og dennes Anvendelighed ved Robber- og Jern-ergers Smelting, samt Forsøg og Bemærkelse angaaende 3 Obsidian-arter fra Island, med flere Bjergarter samlede uds. hosfølgende Tabeller. af Justitsraad Müller. S. 155-196 og derhos 9 Tabeller.

En Afhandling, hvori der vises, at den nu herstende Skepticism eller Kritik i Philosophien, saar den grunder sig paa den menneskelige Fornuft og rigtig anvendes, ej kan være farlig hversken for videnskabelig Cultur eller Moralitet. af Justitsraad Schow. S. 197-230.

Afhandlingen bestaaer af to Dele. I den første astes et Blik over den ældre og nyere Philosophie med Hensyn til Skepticismen. I den anden fremsættes den

nyere

nyere Scepticism's Grundprinciper: og af disse sees, at den grunder sig paa idelig Fremgang i videnskabelig Kultur, og at dens Aand er Fornuft og Moralitet.

Det tydskagtige „Siden Cartesius“ S. 204, forundrer Aanm. sig ikke over, da en Forsatter, som ganske kan sige sig fri for Germanismen, nuomstunder er rara avis in terris nigrogryge simillima cygno. Mere paafalsende er den S. 200 forekommende Sprogbemærkning, hvor det heder: „Uagtet der i voet Sprog er skrevet meget lidet i det philosophiske Fag, har jeg dog fundet det bequemt og højeligt. Det eneste som maatte forekomme fremmed, er, at jeg bruger Infinitiverne Vide og Tænke som Substantiver.“ Vist nok vil det forekomme fremmed, at Hr. Forf. har glemt, at vi i Dansten længe har haft infinitiviske Substantiver, og at de dannes med Partikelen en — Viden, Tænken, Staaten, Skriven, o. m. f. S. 233 forekommer endog den driftigere Form: „for blot Læren at læse“)

Om en Theorie af Læsekunsten eller Forsøg til en Legologie, læst i Videnskabernes Selskab d. 12 Nov. 1802. af Prof. Gamborg. S. 231-269.

Hr. Forf., der isorvejen er fordelagtig bekjendt som en af vores ypperste grandstænde Pædagoger, har ved denne Legologie atter erhvervet sig Fortjenester af Børne- og Almue-undervisningen. Her afhandles a) hvad det er at læse og hvad der fordres til at kunne læse; b) hvorledes er man hidtil gaaen tilverks ved at lære Børn at læse? c) hvorledes skal man helst gaae tilverks, naar man vil lære Børn at læse?

Hr. Forsatteren beskriver sin Methode saaledes S. 252-53. „Jeg giver Børnene ingen Elfenbensfigurer, „at lege med som Romerne gjorde; jeg giver dem heller

„ ingen Billeder, som saa mange nu omstunder pleje.
 „ Jeg giver dem ingen Bogstaver af Sukker eller Rage
 „ at spise, som Basedov underligt nok foreslog, eller
 „ kolerte Isse Bogstaver, som Børnene selv kan sætte
 „ sammen, efter Hundeikers, Salzmans, og Kleres For-
 „ slag; men jeg skriver Børnene Bogstaverne for med
 „ Kridt og lader dem skrive ethvert især ester saa godt,
 „ som de kan, ligeledes med Kridt. Jeg bruger Kridt
 „ og skriver paa en Tavle, ikke allene fordi Bogstavet saa
 „ falder desto tydeligere i Djinene, men og fordi Bør-
 „ nene desto bedre kan se, hvorledes Bogstavet bliver
 „ til og hvorledes jeg bærer mig ad med at skrive, en
 „ Omstændighed, man aldrig burde forsvinme, naar
 „ man lærer Børn at skrive. At Kridt ogsaa er bekvem-
 „ mets for et Barn at holde mellem Fingrene og skrive
 „ ester med end enten Pen eller Griffel, er begribeligt
 „ nok. Ved Griffel eller Blyant kan Barnet og lettere
 „ komme i Bane med at trykke og faaer en tung Haand.
 „ For Sundhedens og Oprømthedens Skyld lader jeg Bar-
 „ net og hellere staae, medens det skriver, end sidde.“

Når Korf. har beskrevet Maaden hvorpaa man best lærer Børn at skrive og kjende Bogstaver og Stæ-
 veller, begynder da Læsningen, saaledes, at der begyndes
 med de letteste Ord og gaaes fra dem over til de tungere.
 I den Anledning anstilles en Undersøgelse om hvilke Slags
 Ord ere lette for Børnene at fremstige og hvilke vanske-
 lige. Resultatet er saare naturlige, uagtet Ann. ikke
 erindrer at have læst det i nogen af de mange Abeceder og
 Børneskrifter vi har. Man har troet, at man skulde
 lade Børn begynde med at læse slutter Enstavelsesord.
 Men denne Idee, saa rigtig den ved første Øjekast synes
 at være, saa lidet holder den Prøve. „Ikke allene Er-
 faring

„ faring (siger Autor pag. 262) har overbevist mig om
 „ dens Urigtighed, men jeg kan ogsaa a priori begribe,
 „ den maa være falso. Det er nemlig ikke de flere Sta-
 „ veller, der gjør et Ord vanskeligt at læse; men det er
 „ Stavelsernes forskellige Beskaffenhed, der gjør, at et
 „ Ord er let og et andet er svært saavel at læse, som at
 „ udtale. Vokalerne ere, just fordi de ere Vokaler, eller
 „ selvstændig Lyd betegnende Bogstaver, lette at læse,
 „ naar de staae allene hver for sig. Dernæst er enhver
 „ Stavelse let at læse, naar dens Vokal (thi enhver Sta-
 „ velse maa have een) ikkun har een Konsonant ved
 „ Siden af sig, hvad enten denne staaer for eller bag
 „ ved den. Et Barn og enhver, som lærer at læse, kan
 „ naturligiis lettere læse s end sl, fremdeles lettere laa
 „ end Laag. Raal læser Barnet lettere end Skaal, og
 „ Skaal langt lettere end Skraal eller Skrald. Et Barn
 „ maae lettere funne læse et Ord, der bestaaer af 3, 4,
 „ ja 5 lette Stavelser end et Ord af een Stavelse, naar
 „ denne er vanskelig at læse, d. e. naar Vokalen i samme
 „ er omgivet med sex eller flere Konsonanter, der modi-
 „ sicere dens Lyd.“

Naar Fors. S. 237 taler om to Slags Læsen: udenad og indeni, folger han heri en Talebrug som er ubekjendt for Anmelderen, der er vant til at kalde det første at lære udenad og ikke at læse udenad; og sammesteds ansøres det som synonyme Talemaader: at læse Skrift og læse i Bog, da det første dog egentlig er at læse det som er skrevet, og det sidste at læse det som er trykt.

For at have Selskabets nu opregnede Skrifters Lite-
 teratur mere fuldstændig vil Anmelderen tillige herved an-
 fore:

Schriften der physischen Klasse der Königl. dānischen Gesellschaft der Wissenschaften in Kopenhagen. 1ster Band für das Jahr 1800 erstes und zweites Heft. 2ter Band für das Jahr 1801 erstes und zweites Heft Herausgegeben von Carl Gottlob Rafn, Assessor im Gen. Land.-Oecon. und Commerz-collegium ic. Kopenhagen und Leipzig. bey J. H. Schubotze. 1801-1803. 1ste Bind. 394 S. og 2det. B. 266 S. 8vo. med Kobbere.

I en Fortale i 1ste Bind beretter Hr. Udgiveren, at Selskabets Medlemmer i Aaret 1800 knyttede indhyrdes et nojere videnskabeligt Vaand. Undersøgelser af vigtige og interessante Materier strømmede saaledes ind, at man fandt det nødvendigt, at lade Hæsterne, som indeholdt Selskabets videnskabelige Bestrebelser, følge hastigere efter hinanden end tilforn var skeet. Selskabet overlod det til Hr. Assessoren at besørge Redaetionen af disse Forhandlinger som fra Begyndelsen af Aaret 1800 udkomme i en ny og forandret Skikkelse. Selskabet ønskede tillige, at den physiske Classes Ushandlinger ogsaa kørte maatte udkomme paa tydst., og dette Ønske gaaer nu herved i Opsvældelse. Oversættelserne forsædiges af sagkyndige Mænd under Forsatternes Opsyn.

Første Winds 1ste Hæfte bestager af Schoubos Planteriget i Marocco, oversat af J. A. Marcussen. Det 2det Hæfte indeholder Abildung om Titan-erker og Gang om Missoster begge oversatte af Dr. Mendel; Hauchs Ushandlinger om Torden og om Würzers Forsøg oversatte af Prof. Tode; Löwensøn om Fyrene oversat af Dr. Degen med en Indledning; De la Coudray om Duchrest's Skibsconstruction oversat af Major Krebs;

og endelig Herholdts Afhandling om Saar i Bryster,
hvis Oversætter ikke er nævnt.

Det 2de Bind indeholder a) Herholdts Luft-
renser b) Müllers Forsøg med Bronze. c) Löwen-
örn om Magneten. d) Müllers Forsøg med Jord-
og Stenarter. e) Bugge om Adhesion.

Ved denne Lejlighed kan tillige indhentes Anmeldelsen
af et Verk, ielsamme Natur som det sidstnævnte. Det er:

Physikalische, chemische, naturhistorische und
mathematische Abhandlungen aus der Neuen
Samlung der Schriften der Königl. dänischen
Gesellschaft der Wissenschaften, übersetzt von Dr. P.
Scheel und C. F. Degen. I Bandes I-II He-
iheilung. Kopenhagen bei Brummer 1798-1800. 206
og 102 S. 8vo.

Hvad der forstaaes ved Neue Samlung ved læ-
seren af denne Anmeldelses Begyndelse, det er nemlig de
5 Bind som udkom fra 1781 til 1790. Deraf har det
tydste Publicum her saaret følgende Afhandlinger: Overs-
hofmarskal Hauchs Beskrivelse over en forbedret Gaszo-
meter Justitsraad Müllers forbedrede Brændevinsprøver,
Etatsraad Saptorfs Beskrivelse over to Børn, paa
hvilke Underlivets Bedækninger manglerede; Hauchs Be-
skrivelse over nogle med Phosphor anstillede Forsøg;
Gammels Beskrivelse over den saakaldede brændende Har-
monica; Chemnitz om vanskabte Sneglehus og Misfo-
stere blandt Conchylierne; Bugge om Magnetnaalens
Misvisnings Aftagelse fra 1793 af; Morville's Forsøg
til en ny analytisk Maade at finde Differentialerne til de
foranderlige Størrelser; Bugge Observation af Solfor-
virkelsen d. 5 Sept. 1793; Tetens Formyla Polyno-

miorum, en almindelig Formel for Coefficierne udt Polynomier; Hauch Forsøg til en rigtigere Theorie end den hidtil brugte ved Forklaringen om Bidstangens Anvendelse; Krebs om Kobberpontoners Indretning.

2det Hæfte indeholder: Bugge om Regnens større Mængde paa de lavere fremfor paa de højere Steder; Spenglers Beskrivelse over en ny Art Krebs, Scyllarus Guineensis; Abildgaards Berecning om det kongl. Naturalcabinet i Madrid; Tromsdorf om den ørygnerede Saltsyres Forbindelse med Kalkjorden, Talc- og Leer-jorden; Müller om Prøvemaaden af jernholdige Fossilarter ved Smelting eller Digelprøve; Typhsens sammenlignede Forsøg med Lichen navalis og Lichen islandicus.

Alle her opregnede Stykker saavel i første som andet Hæfte staar Originalerne til i Vidensk. Selskabs 1799 udkomne Samling.

Bibeliske Historier, som Indledning til Religionsundervisningen i de danske Skoler af P. Thonboe, residerende Kapellan i Nyborg. Kjøbenhavn. 1804. Trykt paa J. C. Schubothes Forlag hos J. R. Thiele. 88 S. 12mo.

Det er ikke første Gang hr. Forf. træder op som Skribent for Ungdommen, og Fortalen viser strox, at han har tænkt over dette Fag. „Man er nu (heder det her) temmelige enige om, at den rigtigste Maade at bibringe „Børn Religion paa, er denne: at man gaaer ud fra „Exempler, hvori Religionens Sandheder og Bud ere

ind-

indklædte sig ligesom sandseliggjorte, da de Unge's Op-
 mærksomhed derved bedre vækkes og sysselsættes, end
 ved de mere abstracte Ørtninger i en Lærebog. Til
 dette Øjemed har man nyttet saavel opdigtede som vir-
 kelige Tildragelser. Salzmanns' moralisches Ele-
 mentarbuch bliver i denne Henseende en vigtig Bog,
 saameget mere, da den har givet Anledning til, at
 flere Skrifter af samme Slags, fjonde af forskellig
 Værd, siden ere udkomne. Men længe førend Salz-
 mann udgav sin Elementarbuch, og Rochow og
 Thieme deres Børnevänner, forsøgte man allerede at
 anvende de Fortællinger, som indeholdes i Bibelen,
 til samme Øjemed. Hybner var een af de første,
 som forfærdigede et saadant historisk Udtog af Bibelen;
 hans bibelske Historier blev oversatte i flere Sprog og
 indsætte i mange Skoler, uagter de hverken udmarkede
 sig ved rigtige Valg, eller ved et passende Foredrag.
 Men andre Forsættere have i de sildigere Tider betraadt
 den samme Vej, og nærmet sig mere til Malet.
 Den sundere Exegetik, der er en Følge af Sprogstus-
 dium og en bedre Logik, har, ligesom i andre Videns-
 skaber, saaledes ogsaa i Henseende til den bibelske Hi-
 storie haft en velgjørende Indflydelse. Feddersens,
 Henckes og Andres Arbejder kan tjene til Beviiis her-
 paa. Blandt vores Landsmænd have flere arbejdet &
 dette Fag: Birchs, Wersels, Rønnes og Blochs
 bibelske Historier ere bekjendte nok, og ethvert af disse
 Skrifter have deres ejendommelige Værd, efter den
 Hensigt i hvilken de ere skrevne. Men uagter vi
 have modtaget lignende Arbejder af ovenmeldte Forsæt-
 ter, saa haaber jeg dog at dette lille Skrift, som jeg
 her udgiver, ikke vil blive anset for aldeles overflæ-
 digt,

„dige, da jeg har arbejdet efter en anden Plan, og
 „gaaen ud fra et andet Synspunkt. En Bog, der
 „bestemt til Brug i de lavere Skoler, maa ikke være
 „vidtøstig eller kostbar; men en Bog, der skal behøve
 „Ungdommen og vorde frugtbringende, maa være i
 „derholdende: dette kan Fortællinger, der ere altså
 „korre, ikke blive. Jeg troede dersvær, at det var b
 „digt, at vælge et mindre Antal Historier, og at udfi
 „re dem med mere Videls্তighed, end at indføre flere
 „men kortere Historier. Da jeg imidlertid ikke har ti
 „føjet saadanne Lærdomme, Bonner og Vers, som
 „findes i endeel andre bibelstte Historier, men som je
 „troer, at være mindre passende i disse Skrivter so
 „Ungdommen, end Menge mene, saa blev det mulig
 „at optage flere Historier, uden at Bogen dog ble
 „alt for vidtøstig.

Her er 26 Historier af det gamle og 21 af det n. Testamente. Begyndelsen står med Skabelsen, hvor
 Fors. synes at have været mindre heldig, som Emnet di
 ogsaa er vanskeligt at bibringe Barn Noget om. Pag. 1 løse
 man i den ene Linie, at Jordet var omgivet med
 Vand, og i den anden, at den var omgivet med Taa
 ge. Hvilket af Delene skal nu Barnet troe? S. 3
 hvor der fortælles, at da Adam engang vognede, stod
 Eva ved hans Side, vil Barnet vist spørge: hvor kom
 hun da fra? da her ikke siges om hende som om Adam
 at hun var skabt af Gud. S. 7 siges først bestemt, at
 Abels Offer var Gud behageligere end Cains, og strax
 ovenpaa, at Cain troede det, som om det blot var no
 get Cain bildte sig ind. Saadanne smaa Ubestemtheder
 kunde der vel ansøres flere af, men det betager ikke Bo
 gens Brugbarhed i hver den Opdragers Hænder, som er
 enig

ig med Forfatteren i den hans Vaerstand: „at den bibelske Historie er passende som Læsebog for Ungdommen;“ som vil dog Adskillelse twile.

en Skotiske Dronnings Maria Stuarts Historie, med et Anhang af forhen utrykte Papirer, af M. C. Bergemann Hammer, Student; og en Fortale af R. L. Rahbek, Professor. Kjøbenhavn 1803. Trykt paa Boghandler Kristensens Forlag hos M. J. Sebbelov. XXXVIII og 359 S. 8vo.

Førerindringen forklarer Hr. Forf. saavel Grunden til ne Døgs Udgivelse som Fremgangsmåaden ved dens udgivelse. Hvad det første anbelanger, troede han, det danske Publicum nok kunde ønske nogen mere udsig Underretning om saa berømt en Dronning end den i hidtil havde, der ikke bestod i andet end det som s i Holbergs Heltindehistorier og Virchs Billederie. Ghjenseendetil Verkets Udarbejdelse forklarer, at Genzs i Historisches Taschenbuch für 19 indrykkede Udkast til hendes Historie er lagt til ind, men at hvor Begivenhederne forekom ham at alt for afbrudte eller dog i det mindste at kunne beskrive et klarere Lys, har han i Texten udsyldt det Manglende. Hvor han frygtede for at afbryde Historiens Kjæller at gjøre alt for megen Bold paa Forfatteren, har nedenunder i Anmærkninger anført hvad der omstændighederne hin Begivenhed kunde være at erindre.

Endvidere har han efter Robertsons Exempel givet kort Udsigt over Statsforfatningen i Europa ved

Slute

Slutningen af det samlede og Begyndelsen af det se
tende Aarhundrede.

Anhænget af forhen utrykte Papirer skyldes Gehe
mearchivarii Hr. Justiesraad Thorkelins Godhed.

Af alle disse Udvideller Anmærkninger Indledning
og Anhang har Følgen været, at Genz's 5 Ark ere vori
ud og blevne til 25. Hvorfed det da ikke bliver at ans
som simpel Oversættelse, men er et Originalverk, der h
føstet sin Forf. megen Flid og er ikke ilde lykkedes hat
Hvad det som er Oversættelse i og for sig selv angaaer
forsikrer Forf. hellig, at han derpaa har anvende Tid
Flid. Ikke desto mindre læser man dog S. 199 si
gende: „Saasnart han begyndte lidet at ratte sig, se
de hun, at overtale ham til at forlade Glasgow. Hi
rich lod sig overtale, og, da han var alt for svag og
mægtig til at kunne udstaae mange Besværligheder p
Rejsen, blev han paa en Senste bragt til Edinborg
Den første Talemaade er for lav, og det sidste er jo i
Ikke oversat.

Hr. Prof Rahbeks Fortale er en sand Prydelse
Bogen, og den vil Enhver læse med udeelt Interesse
Han betragter Maria fra den dramatiske Side, eller
ver Underretning om, hvorledes hendes Skjæbne poe
og dramatisk er behandlet, og er især udførlig i at fr
stille Schillers Behandling af dette Emne. Skade,
saa fortreffeligt et Stykke, som denne rahbekiske Fort
er, formedelst Correcteurens Ekjødesløshed, defigur
med nogle stemme Trykfejl, s. Ex. S. XX bedrej
for: bebuder; S. VI euconviaſtiske, for: encon
ſitike; vise S. XX Lin. 3 er ogsaa aabenbare en E
fejl.

**

**

**

I Neue allgem. deutsche Biblioth 88 B. S. 96-102 recenseres 1ste Bind af Hr. Prof. Münters paa tydse i Göttingen 1802 udkomne Saandbog i den ældste christelige Dogmehistorie. „Das Werk (siger Rec. blandt andet) ist sehr interessant geschrieben, mit vielen eigentümlichen Wendungen Ansichten und Wissen, mit einem treffenden Urtheil, und in einer schönen Sprache. Afferdem hat diese Uebersezung noch Vorzüge vor dem Original, weil sie noch mit Zusätzen des Verfassers bereichert ist, vorzüglich in der Geschichte des Dogma vom Sohne, nach Martini's trefflichen Buche: Geschichte des Dogma von der Gottheit Christi. Rostock 1801.

I samme Bind af samme Journal S. 469-70 resenceres Hr. Adjunct Ørsted's i Regensburg 1803 udkomne Materialien zu einer Chemie des neunzehnten Jahrhunderts. 1stes Stük. — „Det kunde man vente (siger Rec.) at den ny Schellingske Naturphilosophie vilde udstrække sine Arme ester Winterls Chemie, for, ester Jean Pauls Udtryk, som en Polyp at tinger sig ved med En Andronia og en Thelyke, som Winterl har udfundet, et Aciditets- og et Alkalitets-Princip, som neutralisere sig eller bringe sig indbyrdes til Indifferenz, forskaffe de søger Dupliciter, den Conflict og Indifferenz, som Schellingianismen driver sit Uvæsen med.“ o. s. v.

I Neue allgem. deutsche Bibliothek 89 B. S. 79-82 recenseres Hr. Doct. og Stadphysicus Scheels Trans-

Transfusion des Blutes und Einspritzung der Arzeneyen in die Adern. 2ter Band. Copenhagen bey Brummer 1803.

Nec. begynder saaledes: „Obgleich auf dem Titel steht † letztes Bändchen †, so ist das doch nicht vom ganzen Werke gemeint; sondern nur von der historischen Darstellung der ältern und neuern Transfusionsversuche, deren Reihe in diesem Bande geschlossen wird. Der Verf. führt zur Entschuldigung die höchst nothwendige Vorsicht an, zuvörderst alle Versuche genau zu prüfen, bevor er die Acten schliesse und einen Spruch daraus thue“ o. s. v.
Nec. roser Verket som saare interessant, og giver Udsigt over Indholdet, men synes forresten ikke at vente Mæget af Transfusionstheorien.

Den 5te Julii mistede Danmark ved Prof Jacob Baudens Død en af sine berømteste flittigste og gavnligste Skribentere. Formedelst sin critiske Journal fortjener han at være Navn af Danmarks Aristark, og ihenseende til det danske Sprog var han vor Adelung. Udsigt over hans Levnet og Skrifter faaes tilligemed hans Portrait hos Høfskobberstikker Lahde.

Redigeret og forfattet af Professor K. Nyerup, og trykt
og forlagt af Wedens Berling,

Kjøbenhavnske 2021
lærde Efterretninger
for Aar 1804.

No. 27.

Haandbog i den ældste christelige Kirkes Dogme-historie ved D. Frederik Münster, ordentlig Professor i Theologien ved Kjøbenhavns Universitet. Anden Deel. Kjøbenhavn 1804. Trykt paa Brummers Forlag hos A. Sejdelin. 655 S 8vo.

Den første Deel af dette lærde og nytteige Værk, hvis Fortsættelse den grundigere Theologies Undere med Langsel saae imøde, er blevet anmeldt i disse Efterretninger for 1801. S. 545-560. Der er tillige dette Foretagendes Værd og Vanstelighed blevet bemærket. Den anden Deel er udarbejdet efter samme Plan som den første. Kristendommens Dogmer gjen- nevngaaes i den Orden, hvorf de almindeligen findes i Dogmatikerne, og ved hvært enkelt vises, hvad for Begreber man i de trenende første Aarhundrede forbundt med samme. Anmelderen vil af denne Deel, ligesom af den første, gjøre et Udtog.

4de Kap. Om Englene og Dæmnerne. S. 1-53. Tidens Aand gjorde denne Undersøgelse til en Yndlings-Sjenstand. De katolske Kirkesædre antog, at Logos havde som Verdens Skaber frembragt disse højere Van-

der, imedens at de gnostiske Kristne forklarede dem Oprindelse af en mere umiddelbar Emanation. Man tillog, de Englene Frihed. Udedelighed og øtheriske Legemer. Ifølge de forskellige Klassifikationer, som allerede Isoderne siden det babylonske Hængsel havde gjort, tildeltes disse Væsner forskellige Korretninger. Nogle vaagede over Sygdom, andre over Krig, ethvert Misaniske sif fin i Skyssengel. Endnu mere var man sysselsat med Dæmonerne eller de onde Ander. Disse var Engle, som enten formedelst Stolthed og Misundelse, dels over Menneskene, dels over Guds Søns Verdighed, vare blevne Guds Hjender; eller som onordnede Tilhørsmænd over Materien havde forelsket sig i Menneskenes Døtre, og derved vare faldne. De havde en Første Satan, den gamle Slangen, ikke ulig Manikæernes onde Princiy. Disse Ander søgte nu stedse at skade Menneskene. Fra dem kom al Overtro, Afgudsdyrkelse, Ketterier, ja endog legemlige Lidelser. Kun den troende Kristen mægtede at staae Dæmonerne imod ved Bon og Faste, især ved at bruge Korsets Tegn.

Til hvad Fors. ansører S. 31 om hvorledes Origenes og andre tankende Kristne kunde være blevne bragte til at antage Klasser af onde Ander, kan endnu føjes dette: at det var ej allene hos Isoderne, at Dæmonologien saaledes var blevet uddannet; hos mange græske Filosofer heriskebe de selvsamme Forestillinger. Xenocrates og flere Akademikere havde antaget gode og onde Ander, hvilket ordkunlige af de ældre Platoniker havde hilstigt (Plutarch de Iside cap. 25) Plutarch troede at der sandtes onde Genier, som gave Drakler, vore tilstede ved Offeringer, (de facie in orbe lunæ cap. 30) Origenes forsikrer selv, at han har læst hos en Pythagoræet, at Forestillingen mellem

iellem gode og onde Dæmoner allerede fandtes hos Hosier (adv. Cels. lib 7 p. 535 ed. Spencer). Harsaen, til at slige Sætninger kunde vinde Bisald, maae dels søges i den ved de mange ny assatistiske Mysterier emskyndede Udbredelse af orientalske Filosofemer, dels i filosofernes Tilhøjelighed til at ville allegorisere over Folks Overtro, imedens at deres sunde Forstand maatte ge dem, at meget af hvad Mythologien fortalte, ej kunne passe paa højere Ander. Isølge de forskellige Klasser af Dæmoner blev alt forklartligt. Den filosofiske Ørbnes kunde saa meget des lettere antage den herskende filosofies Meninger, jo bedre de passede med hans kristne System)

Verdens Skabelse blev hos de katolske Kristne tilstevnen Logos eller Sonnen; en Sætning, der syntes resaa overensstemmende med den johanneiske og pauliniske heorie, som med det platoniske System. Gud sagdes have skabt Verden i Tiden, af Intet og uden nogen dvortes eller udvortes Trang; hvorved man især søgte at oddsætte sig Sætningerne om en evig præexistende Materie og om en nødvendig Emanation. De gnostiske Kristne antog derimod en evig uordentlig Materie, Spiret til det Onde, og desforuden Woter o. aandelige Substanconer middelbar eller umiddelbar frembragte af Gud ed gradvis afgangende Fuldkommenhed i Forhold til enheden fra deres Udspring. En eller flere af disse ades at have bearbejdet den onde Materie. Isynderne Allegorier vare disse Hypotheser indklædte, og gave isforstaede hyppig Anledning til Overtro og Svarmeri. Islige saa forunderlige Villeder udførte de maniske Kristne deres Meninger, om hvorledes Striden mellem det gode og onde Princip havde foranlediget, at

Gud ved sin levende Aand havde skabt Verden, for at brie da Ejete og Elementer af Livets Nige, som Mørhedens Fyrste havde rovet, fra Beblændelse med Mørke S. 64: 105. I Henseende til Verdens Styrelse troede Kristne, at hvad Gud gjorde ved Mellemmaarsage maatte ligesaa fuldkommen tilskrives ham; og kunde saaledes forbinde Troen paa et Forsyn med Forestillingen om at det var Logos og under dennes Opsigt Englenes mange Klasser, der vaagede over Tingenes Løb paa Jorden S. 105: 122.

I Henseende til Menneskets Tilstand var den pythgoræisk-platoniske Mening, at vi bestaae af Legeme, Ejendom, almindelig. Sjelen hørte til Legemet, indeholdt Livsprincipet; Aanden Logi Billedet var Mennesket indblæst af Gud. Baade Ejel og Aand troede Fleste af være materiel ejendom finere end Legemet. O Menneskets høje Verdighed tale de ældre Kirkesædre stærke Udtryk, især fordi det var skabt i Guds Billed hvilket Udtryk nogle s. Ex. Justinus og Irenaus forst heel bogstaveligen om legeinlig Lighed, men de mere egyptiske Alexandrinere forklarede det om Menneskets intellektuelle og moralske Fortrin. S. 122: 150.

Fortællingen om Syndesfaldet i forstodes bogstavingen af Mængden, allegoriske af de Klogere. Dets nærmeste Følge sattes i Fordrivelse af Paradis samt Dods Sjelenes Præexistents synes de fleste Kirkesædre at have antaget; kun nogle saae, der med Tertullian troede, Sjelen var materiel, kunde mene, at den avledes af Sædrene Augustins Mæninger om den menneskelige Art's totale Fordærvelse som Syndesfaldets Følge, ubekjendt i den ældre Kirke. Man tillagde ethvert Mæneste den samme fuldkomne Frihed til det Gode og

et Onde, som Adam havde; funde da heller ikke tegne
abet af Guds Billede blandt Syndefaldets Virkninger.
Det Onde i Mennesket blev i Almindelighed udledet af
egemet og dets Sandselighed uden Hensyn til Adam.
Trigenes forklarede det af de Synder, hvilke Menneske-
e i en tidligere Tilstand, som højere Aander havde be-
raet. I den græske Kirke var Methodius den første,
m lod Adams Synd bevirke hos Esterkommerne en for-
sigt Sandselighed, der gjorde Demonernes Fristelser des-
trigere. I den latinske Kirke mente man efter Tertul-
ian, at Menneskene havde ved Adams Synd tilligemed
Sødelsigheden faaet en virkelig Smitte, hvilken dog ikke
avede den menneskelige Frihed S. 158. 222.

I Læren om Jesu Kristi Person og Embede blev
pørgsmaalet drøftet: om Jesus havde have et virkelig
gemi. Dette forkastedes af den katolske Kirke imod
nostikerne, der mente, det kun havde været et phanta-
st Legeme, en Illusion, fordi de sandt det upassende,
at saa herligt og ophojet Væsen skulde have forenet sig
med den onde Materie. Man antog, at det Guddom-
lige var hos Jesus næje forenet med det Menneskelige,
en hvorledes vedblev at være ubestemt: imidlertid billi-
de udentvist de fleste de Sætninger, som siden under
avn af Apollinarisme forudsintes som Kjetterie. Kristi
Kirkelær nægtede ingen, ej engang de, som med Hjend-
s b angreb hans Lære; thi Troen paa Magi og Theurgi
er almindeligen udbredt. Demonerne havde besordret
sig Dod, umiddelbar efter denne er Jesu Sjel nedster-
n til Aondeverdenen, de afbøde Sjæles fælleds Opholdss-
d. indtil Opstandelsen paafulgte. Nedfarten til Hel-
le ansaaes ej vigtig nok til at nævnes i de ældste Sæ-
tter, det var først senere Bispers polemiske Zver, som

satte den deri. Hensigterne af Kristi Komme til Verden sagdes at have været, at han skulle vorde Dødens størf og bedste Lærer, befrie Menneskene fra Dæmonernes Magt, og tilbagevinde dem Udsædigheden, ved enten at forsoner Gud eller Djævelen. Man finder nemlig allerede hos den ældste Kirkes Skribentere Spiren til den sene af Anselm fremsatte Satisfaktions Theorie, uagtet i Symbolerne lod det beroe ved den almindelige Sætnin „Kristus er død for os“ Men tillige sandt paa samme Tid en anden Theori meget Bifald „hvorfunde nemlig Djævelen havde forsøgt Menneskene til Synden, og da ved erhvervet sig Ejendom over dem; men at Gud vil frølse Menneskene og tillige være retfærdig selv mod Djævelen, ved ikke med Magt at strafe denne, hvad han med Magt havde tilegnet sig; hvorsor at Guds Son intet lod sig i Underhandlinger med Djævelen, og bevæge ham til at lade sit Herredomme fare for den dyre Prænge han fik, Jesu ejet Liv. Dette har Pave Gregor den første saaledes heel zirligen udtrykt; in hanc ince nationis Christi captus est Diabolus, qvia, dum eo appetivit esca in corporis, transfixus est acul divinitatis. S. 223-225.

Om Saliggørelsес Ordenen havde den ældste Kirke Meninger, der meget lignede de pelagianiske Forestillinger som siden saa højstideligen blevne forbandte. Man laa almindeligen, at Midlerne, til at blive belagtigges for Kristi Velgjerninger, var Troen, eller Antagelsen af Kristendommens Hovedsandheder, Gudsærdighed og dydigt Levnet. Uagtet Mysticisme og Hang til aksept Overtro paa manue Maader bidroge til at forvirre og gilliige moraliske Begreber, uledte dog den ældste Kirke haade Kristendommens Antagelse og dens Udpervelse til

fra nogen overnaturligen medvirkende Kraft, men fra Maaden, hvorpaa Religionen, som enhver anden Sandhed, maatte virke paa det fornustige Menneske. S. 316. 354.

Om Daaben, der bestod i en med Formular ledsgært tredobbelts Neddyppelse blev i den ældste Kirke ogsaa anvendt paa Børn er vanskeligt at bestemme. Det synes som Børnedoaaben hør paa Grund af en virkelig eller sorgiven apostolisk Tradition udbredt sig fra Egypten over den øvrige Kirke. I det andet Aarhundrede misbilligedes den som en ny Skik af Tertullian. I det tredie Aarhundrede kjendtes den i flere af Kirkens Provindser. Dog vedvarede endnu længe den Skik at lade sig dobe i den vorne Alder. Hertil kunne Forestillingen om Daabens høje Værd have bidraget. Allerede de apostoliske Fædre ansæde den for et Middel til Syndssorsladelle, den alexandrinske Skole forbandede adskillige mystiske Ideer med dens Virkninger, og Tertullian forsikrede, at Daaben havde en syrisk Kraft til Helliggjørelse, ja endog til at forskaffe Sjelene den tabte Udsadelighed igjen tilbage. Den hele afrikanske og øgyptiske Kirke holde deraf Daaben for uundværlig til Salighed; kun at ogsaa Martyrdøden blev anset for en Bloddaab og den roesværdigste Daab. S. 355. 323.

Den hellige Madvere blev nydt hver Gang de Kristne kom sammen om Søndagen, af alle de tilstedevarende Døbte; den blev og sendt de gravende i Huset til Tegn paa broderlig Kærling. Vinen var blandet med Vand; foreskrevne Liturgie gives der ikke. Om Kristi Legemes og Blods Narværelse i Madveren vare Meningerne forskellige, men tillige meget ubestemte. Ignatius, Justin, Grenæus nærmede sig den Lutheriske Lære; den alexan-

brinske Clemens, Origenes, Tertullion og Cyprion troede en symbolisk Mærværelse. Længe varede det ej heller før Spirene til Transubstantiationslæren begyndte at ytre sig. Madveren helligholdtes ikke allene som Tegn paa de Kristnes indbyrdes Forening og som en Erindring af Kristi Velgjerninger, men tillige som Middel til igjen at forskaffe de Kristnes Legemer den cobte Udbodelighed. Desuden var man ikke utilhørselig til at ansee Madveren som et ublodigt Offer. Da Brødet og Vinen blev tagne af Oblationerne, de Levnetsmidler nemlig, som de Kristae bragte med i Forsamlingen til de Hellige og Kirkens Lærere, kunde let haade disse og det af dem rigne Madvere betragtes som et Taknemmeligheds Offer til Gud, især paa en Tid da lignende Begreber om Offeringer vare almindeligen udbredte. Siden blev især ved afrikanske Kirkelereres Beskrivelser dette Taknemmeligheds Offer sammenblandet med Erindringen om det store Offer, Christus selv havde frembragt paa Korset, hvilket Cyprion mente, at Prosten, ved at helligholde Madveren, ligesom igjen forestilte Gud; hvorved da Bejen børnedes til Begrebene om en syrisk Mærværelse, der i en senere Tid blev herstende. S. 424-466.

Man paaslod med megen Iver, at der var kun een apostolisk og katholisk Kirke, og at denne Kirke var hellig. Naturligvis maatte der findes en vis Enhed hos de Mensner, der kunde ansees for at høre til et Samsund. Denne Enhed betraktedes først fra den moralske Side, snart lagdes dertil Lydighed mod Bisshop og Presbyterium, og som Forbindelse til tog mellem Menighederne, bragtes de til at ansee sig alle ot udgjøre et Samsund, hvis indvortes Enhed bestod i Overensstemmelse i Troen, og hvis udvortes var Bisopernes Sammenhold med hverandre.

Kir-

Kirkens Enhed ledte til Forestillingen om dens Hellighed som et Samfund af lutter gode og Gud velbehagelige Mennesker. Dersor blev den grove Synder udstødt af dens Skjod og først efter gjort Poenitents igjen optaget i samme. Nogle Forbrydelser troede man endog slet ikke kunde forsones. I den senere Tid blev derimod Begrebet om Kirkens Hellighed oversært fra Personerne til Sacramenterne S. 466 - 520.

Hvad Tilstanden ester Doden angik, byggede adskilte Kirkesædre deres Haab om Udsadelighed paa Mådvens Nødelse. De jødiske Forestillinger om Underverdenen, som et Sted hvor Sjelene opholdt sig fra Doden til Opstandelsen, gik ogsaa over til de Kristne, og blev af dem endnu nojere bestemt. Om Opstandelsen der ansaaes for en af Kristendommens Hovedsætninger haver Papias, Justin, den antiocheniske Theophilus, Ireneus, Tertullian, meget grove sandelige Begreber. En finere Thesi herom findes derimod hos den alexandriniske Skoles Skribentere. Jødernes Forventninger om Messia tu-sindbaaige Regimenter vare almindeligen udbredte blandt de Kristne; det var forgjæves at ølle Gnostikerae og adskillige lærde Mand søger at arbejde derimod. Montanisternes Sværmerie smittede Mængden. Paa det Tu-sindbaars Nige ventede man almindelig Opstandelse og Dom. Men om Velsonninger og Straffe maatte ogsaa den grovere Kiliasts Forventninger være heel forskjellige fra den mere oplyste alexandriniske Skoles.

Anmelderen vil ikke opholde Læseren med at onføre de enkelte Steder, hvor hans Mening om et eller andet omtvistet Punkt er noget afvigende fra Forfatterens s. Ex. S. 531, at Jøderne skulle have gjort sig en bestemt Forestilling om Scheol som en vild, underjordisk, af

Bjerge og Stromme gjennemskoaren Egn, hvor Dødens Konge boede i sit glædeløse Pallads" da det ikke synes ham, at enkelt Digterbilleder berettiger til at bestemme Høketroen S. 540 „at Jøderne havde i det babyloniske Exil antaget Læren om de Dødes Opstandelse" da dog denne Lære først i en langt senere Tid kan spores i nogle af alexandriniske Jøder offritte Bøger. Derimod kan han ikke undlade, at ejere nogle Bemærkninger over Maaden, paa hvilken Dogmehistorien hidintil er blevet behandlet. Det er unægteligt og det nys anmeldte Christ funde allene tjene til uimodsigeligt Bevis, at denne Del af de menneskelige Meningers Historie har vundet saare meget ved de nyere Lærdes fordomstrie Grandskninger. Men det synes alligevel som dette Emne endnu funde behandles paa en mere pragmatisk Maade, og betragtes fra en interessantere Synspunkt. Fordi lange høvede For-domme omgave de gamle kristelige Skribentere med en hellig Glæds, søgte hvert kristeligt Religionsparti lige-saa ønskeligt efter at bestyrke sine Meninger med Kirkesædres Ytringer som ved Christens egne Ord. Denne Verbsdighed for de i adskillige Henseender overtrøstte Kirkesædres Anseelse forsvandt vel efterhaanden, men dog vedblev man i Dogmernes Historie næsten udelukkende at søge efter Skribentens egen Mening, og ikke at efter-spore hans Samtidiges Overbevisning. Det er dog kun lidet vigtigt at vide, hvilid en enlig Præst et Sted i Asien har grublet over for halvandet Tusind Aar siden. Men saare merkelig var det at fremstille, hvilke Virkninger Christ indommen fra sin første Begyndelse har rettet paa sine Tilhængers Begreber og Holeser. Man forudsatte vel at de kristelige Skribenteres Meninger især maae være vigtige i Historien om Dogmernes gradevise Udvikling,

for-

sordi denne skulde ved disse være blevet foranlediget. Men hvis man ikke tanker paa blotte polemiske Ord men paa praktiske Sætninger; kunde man saa mere antage det Modsatte: at det var Mængdens Tro, som virkede tilbage paa de Lærdere, at det vor denne som tilsidst donnede Systemet. Den afrikanske Kirkes Sætninger blevé saa olmindeligen udbredte, neppe sordi dens Skribentere varé saa veltalende, men sordi Sætningerne varé saa passende med Tidsalderens Overbevisning. Det var derfor uden Tvivl at ønske, at Doginernes Historie, ved stedse at bestriges i Forbindelse med hine Tiders hele Aand, funde vorde noget mere end en Rjede af enkelte Skribenteres Systemer, hvor man dog ved ethvert enkelt kan tvivle om Kirkens Mening var Skribentens, hvor man ofte end ikke kan forstaae dennes Deklamationer uden at tage Hensyn til Tidens Tone. Meget er vel allerede i denne Henseende gjort, men det synes dog at endnu staer endnu tilbage. Saaledes er det neppe nok, at søger kristne Begrebbers jødiske Oprindelse, ogsaa deres Forhold til den hedenste Samtid maatte vises. Hvad den kristne Mængde i de første Aarhundrede vel har tankt sig ved Kristi Person, Religjonens velgjørende Folger, Sakramenterne, Kirkens Enhed og Hellighed, Kirkedisciplinen, o. s. v. vilde maatte kunne tydeliggøres ved at sammenligne hvad man kunde finde om de medlevende Hedninger.

Peter Erasmus Müller.

Vort Aarhundrede eller Skildring af de interessanteste Mærkværdigheder Besyndringer og største Mænd i det 18de Aarhundrede. En Haandbog i den nyere

Si.

Historie af D. S. Støver, Doctor i Filosofien, oversat i ester det andet forbedrede og forøgede Oplag, den 1ste Del af 3 og 2den. 7de Del af Mag. J. Bech, Propst og Sognepræst for Wallekilde og Hørve Menigheder. Paa den Gyldendalske Boghandlings Forlag. 1ste Del 1798 XXVIII og 440 S. 8vo. 2den Del 1800 328 S. 3die Del 1801. 371 S. 4de Del 1802. 352 S. 5te Del 1802 370 S. 6te Del 1803. 388 S. 7de Del 1804. 391 S.

Af dette Verk, som i Originalen er sluttet med den paa dansk endnu ikke udkomne 8de Del, er den mindste Part, nemlig de 3 første Dele, blot af Støver, Resten derimod ester hans Død forfattet af C. D. Voss i Halle, en Omstændighed som dog sagtens kunde have fortjent at bemærkes ved Overstættelsen, heller end det aldeles Uvæsentlige at Støver var Doktor i det 4de Facultet. Forresten kan man ikke have Noget intet, at hele Samlingen, uagter ikke helt streven af Støver, dog bærer hans Navn, aldenstund han lagde Planen, og ester den udarbejdede saa betydelig en Del deraf. Planen fremstætter han selv i Foratalen til 1ste Del saaledes: „Min Hensigt er, at give en concentreret Oversigt af det Historisk interessante i vores Aarhundrede; at meddele en almindelig Fremstilling af dets udvalgtes Begivenheder, Forandringer og Omstændigheder, som var værtige og markværdige og som alcid blive markværdige; med Udeladelse af de historiske Mikrologier og af de uinteressante og dagligdags Ting, som man saa let og saa gjerne glemmer.“ Han skriver, siger han ogsaa samme steds, ikke for saadanne

Per-

Personer, for hvilke det historiske Studium er en ejens
dommelig kærd Beskæftigelse. „Jeg tænker blot paa den
store Mængde Mennesker i de forskjellige Klasser og Stæn-
der, for hvilke Historien vel just ikke egentlig er nogen
Professionsgjenstand men er dog altid en Videnskab som
er dem nyttig, fordi Indsigts i den kan i saa mange Hens-
sider ikke undværes.“ „Hvad Udarbejdelsen angaaer,
(heder det fremdeles) saa troede jeg, at jeg burde lige saa
meget afholde mig fra unyktig Videlæftighed, som fra
compendiarisk Korthed, især der, hvor Begivenhedernes
Interesse og Indvikling gjorde en noget nærmere og bes-
tueligere Fremstillelse behagelig og nødvendig.“

Denne vel overlagte Plan ere Udgiverne blevne tro,
og Verket har desfor ogsaa fundet og vedligeholdt almin-
deligt Bisold saavel i Tydskland som hos os. Anmelde-
ren troer at burde korteligt ansøre hver Dels Indhold for
at gjøre de af disse Blædes Læsere, som endnu ikke kjende
det, opmærksomme paa en Lecture, der gavner og under-
holder, og ikke efterlader sig saadan slau Tomhed i Sjælen
som den elendige Romanlæsning.

Iste Del leverer I) Almindelig Udsigt af
(over) vort Aarhundredes Krige. II) Europa
i Begyndelsen af vort Aarhundrede. III) Den
store nordiske Krig — Danmark Polen og Rus-
land i Forbindelse imod Sverrig. IV) Oprør i
Skotland i Aarene 1745 og 46. Prætendentens
Carl Edvards Foretagender og eventyrlige Hen-
deler. V) Rosakken Pugatschews Levnets og
Oprørshistorie. VI) Russiske Thronrevolutioner.
VII) Peter den 3dies Assættelse. VII) Historiske
Sidestykke, (her behøvedes ikke nogen aparte Rubrik,
da Indholdet a) Peter den 3dies Trownestigelsemanifest

og b) Katharina den 2dens Dito bequemt kunde regnes for at henhøre under No. VII). IX) Carl Linnee. X) Franklin. Da Oversætteren af 1ste Del paa saa mangfoldige Steder har ledsgaget sin Oversættelse med oplysende berigende og supplerende Anmærkninger, undrer det Ann. at han S. 400 har ladet det Usagn slippe upaanset, „Danmark var ikke Tycho Brahes oprindelige og egentlige Fødeland.“ Maar det S. 106 heder, at Peter Czar lovede at sende 50,000 Mand til Polen, for at blive underrettede i Krigskoasten, burde det nok egentlig hede unerviste eller opcierte, og S. 219 er militairisch Gewalt blevet overhalet ved militærst Voldsomhed.

Oversætterens foran i Bogen anførte Grunde for hans afgivende Dogstavering i fremmede Ord og Navne ere for en Del antagelige, fun Skade, at han ikke i det Hele har fulgt sin egen S. VIII fremsatte her saa gode anvendelige Maxime: „Jeg kan saa lidet i denne, som i enhver anden Sag, lide total Kalsfaring.“

(Fortsættelsen følger.)

* * * * *

Dr. Ørsted i No. 26 af disse Bladé omtalte Materialien zu einer Chemie des neunzehenten Jahrhunderts er foranlediget ved Joc. Joh. Winterls *Prælusiones in Chemiam seculi decimi noni*, som udkom for omrent 4 Aar siden. Denne Bog er fuld af nye og omfattende Ideer, som ere Resultatet af 40 Aars Erfaringer og Undersøgelser. Chemisterne affagde stort Forendom.

dømmelsesdommen over dette Skrift, som truede at omstyrte de Yornerinde af deres antagne Hypotheser, ja der gaves dem, som offentlig advarede mod Læsningen af dette den chemiske Orthodoxie farlige Skrift. Dette gav Hr. Ørsted Anledning til at skrive sine Materialien, hvori han giver en kort Fremstilling af Winterls Ideer, gjør opmærksom paa det som i øllerede bekjendte Experimente taler deraf, og opfordrer Physikerne og Chemisterne til en alvorlig Prøvelse af dette ny System. Siden den Tid have adskillige, især blandt Empirikerne, mere eller mindre varmt, taget Del i denne Undersøgelse. Blandt Philosopherne af Profession har det endnu ikke opvakt nogen betydelig Sensation, og kan heller ikke letteligen benyttes af disse, førend de Experimente, hvorpaa Forfatteren grunder sine Beviser, ere blevne prøvede og befundne sande. I Aar har Winterl udgivet et nyt Skrift, hvortil den berømte Ritter har skrevet en Fortale. Titelen deraf er Darstellung der vier Bestandtheile der anorganischen Natur. Det er dediceret til Ørsted og hans Materialien citeres deri med udmærket Berømmelse.

Jeg arbejder paa en Dansk Oversættelse af Dr. J. G. Grubers „Vater Berthold und seine Kinder; oder A B C der Sittlichkeit und Weisheit. Ein Taschenbuch für die gebildete Jugend, mit 9 Kupfern. Leipzig 1804.“ Hvilket herved fundgjøres for at forebygge al Kollision.

Johannes F. Schreiber Kandidat i Theologien og Lærer i Hr. Secretar Schouboes Institut.

* * * * *

Stiftsprovst S. J. Bech i Odense har fået Doc-
torgraden i Theologien ved det kielke Universitet.

No. 50 af danske Tilstuer har Prof. Nohbek opfo-
ret til Badens Minde, og især vist hans Fortjenester
som Oversætter af de Gamle, som Horsfører af critiske
Journal og derved Smagens Høstefader, og som den der
lagde Grundvold til danske Sprogets Grammatik.

Selskabet for de skjonne Videnskabers Forskermelle har
belønnet Hr. Doctor Wolfs nylig udkomne danske Over-
sættelse af Julius Cæsar med en Gratification af 100
Mdlr. — En Recension over Bogen kan med det fers-
te ventes i disse Bladet.

† † †

Den 26de Junii døde den af sin Beskrivelse over
Hærerne bekjendte J. Landt, Sogneprest til Ølskær
paa Bornholm. Han var født i Hjørring i Varene nogle og
halvtrediesindstyvenderne.

Øresbenhavnske lærde Efterretninger

for Åar 1804.

No. 28.

Conferenzraad Fleischers Naturhi-
storie.

Med Vemod gribet Rec. Pennen her, for at gjennemgaae et Værk, der, under Anmeldelsen, kan betrages som et opus posthumum efter en af Danmarks dueligste og lærdeste Mænd. Thi vor sjeldne Naturkyndige, vor Cæsus Plinius, Esaias Fleischer, er ikke mere. —

Savnet af enhver god, gjev, Mand, der har virket vindskabeligen og ærligen i sin Kreds, den være stor eller liden, bliver altid et Tab for Samfundet, og opvækker Sorgmodighed hos hvem, der kjendte ham, og skjønnede paa hans Vandel. Har nu den Hedenfarne virket til Gavn i betydelige Embeder, i troiligen rakt sine Medborgere Haanden til deres Fremme i videnskabelig Kultur, da bliver han Hædrelandets Mand, hans Minde hædret, og hans Navn aldrig forglemt, af Nationens oplyste Hoveder. Dette er Tilsældet med vor Afsæde, hvis ikke altid lykkelige, men ved gavnlige Idiotter og en magelss Stræbsomhed udmarkede, Levnet, giver ham en hæderlig Plads i den sjeldnere Menneskekasse. Jeg talder hans Stræbsomhed magelss, og tror med Skjel-

E

Man

Man forestille sig vor Fleischer, hvorledes han, som Hs-
rer i Næskilde og givt Mand, med 130 Mdr. aarlig,
opoffrer Dagen, fra Kl. 7 til 5 i Skolen, og Resten af
sin Døgn, om Sommeren til Markarbejde, om Vinte-
ren i Loen; hjälper til at tørste sit Korn, arbejder med
egne Hænder paa sit Huses Opbygning; (han malede f. Ex.
Bærelserne og gned selv Farven dertil). Dette var den
lyse Dag. Natten anvendte han til videnkabelige Udar-
bejdelse. Saaledes udkom hans Pavehistorie, tre Bind i
4to. Et Værk af Fortjeneste; thi en ægte Kjender af
Videnkabelighed, vor udødelige Sneedorff, foreslog
ham, i Anledning deraf, til Professor Theologie og
Sognepræst i Corte*). Til saadan Arbejdsmød op-
vise man nu Magen baade iblandt Hjem- og Udenlandets
Videnkabsdyrkere. Dansk Mand vorde Hæder!

De ni Dele af vor Forsatters Naturhistorie ere
blevne gjennemgaaede i disse lærde Esterretninger tils-
forn, Værket vurderet i det Hele, og af competente
Dommere tillagt udmåret Ros. En Kjendelse Rec., i
ehvert Punkt, underskriver. Det Fleischerske Værk
faaer ydermere classisk Værdi derved, at Author
nøj-

*) Man læse: Isaías Fleischers Liv og Levnets Bei-
skrivelse af ham selv skrevet og udgivet 1785. Et
af vores merkeligste og læseværdigste Originalskrifter (havd
den ene Halvpart af Værket angaaer; den anden, der
meest indeholder hans Embedsforsvar, ligger ikke til
Rec. Kaldt at vurdere). — Og man kan føste lid til,
hvad Manden skriver om sig selv; derom vidner nok
som Trofylldigheden i hans hele Foredrag. — Folk, der
omgikkes ham fortrolig, have ogsaa forsikret Rec., at
han langt fra at være rundtalende om sig selv, snarere
var alt for bestedten.

nsjagtigen ansører sine Hjemmelsmænd for enhver Kjendsgjerning, enhver Menning, han fremsætter; baade hvor han følger andre, og ræsonnerer selv. Derved bliver hans Arbejde et Skrift, hvori endog den Naturkyndige af Profession kan spørge sig tilraads, og hente vigtige Oplysninger, medens Forfatterens klare, flydende, Foredrag tillige gjør Værket kjærligkomment for enhver Videlysten, ja selv for den, der blot søger, at faae has paa Tiden, ved at læse moersomme Esterretninger fra Naturrigerne, til en Afvexling med Avisnigheder fra de jordiske Stater. Af Theologie og gudelige Betragtninger forekommer der for meget i Skriften, som Naturhistorie betragtet; skjønt det maaske derved kan vinde i Interesse hos de Lærde af Gejstligheden. Ogsaa har vor Author agtbare Forsjængere i denne Foredragtsmaade: f. Ex. Derhams Physiskotheologie, Lessers Insectotheologie &c. Den, som forresten blot søger sin Oplysning i Naturkyndigheden, kan jo gaae det Theologiske forbi.

Den tiende Del af Værket, som Rec. her har fortalt sig til Anmødelse, ashandler Menneskets Historie i fire Bind. Physiologie og Anthropologie er Hovedindholdet.

Første Bind indeholder fra §. 1: 16 en interessant Indledning til det Hele. — Fra §. 43 til 55 findes en udførlig Beretning om Ovimoserne paa Madagaskar; som bekjendt, udgivne før, at være et lille langarmet Dværgesfolk (det Modsatte af Patagonerne), der opholder sig paa Bjergene midt i hin Ø. Sært nok, at man ikke kan komme til nogen Bisped om disse (efter Foregivende 3 Fod 5 Tommer høje) Halvmenner.

ster*). Ingen Europeær har seet dem endnu; man hjælper sig med løse Esterretninger fra Madagascars andre Indbyggere, der ikke allehøe påstaas, at denne Puslinne-Nation er til, men udgiver den endog for meget stridbar, og svenlig paaaførde imod dem. — Besynderligt, at ingen af vore Opdagelses-Rejsende har faaet, eller selv påtaget sig, det Hverv, at undersøge Tilværelsen af en saa højt merkelig Menneskerace. En Granstning, som vist nok, fremfor andre flige Foretagender, fortjente Understøttelse af Regieringerne og Anspændelse af dertil oplagte Mænd.

Gra Side 55. 121 meest om Menneskets naturlige Tilstand. Hvor de forvildede Børns Historie afhandles, har Rec. undret sig noget over, at Forsætten, tilligemed hans Forgjængere, anseer den saakaldte vilde Peter for en Bildmand. Drengen (tolv, tretten Aar gammel) blev fangen, paa aaben, fri, Mark ved Hammeln, 1724. Og af hele Beskrivelsen seer man klart nok, det har været en halvtosset Dreng, bortsløben fra Forældre eller Tilhold. Da man fangede ham havde han endnu en Pjalt af en gammel Skjorte

* Det falder Rec. ind, om ikke en eller anden Abestægt har givet Anledning til, at sammenfable et sagdant Digt om hin vidunderlige Menneskerace. Gibbons Aben har f. Ex. et temmelig menneskelignende Ansigt, uhyre lange Arme, og dens Højde svarer til Ovimosernes ovenanførte. Linneus kalder den *Homo Lar*. — Overalt ere de halelose Drangutangs ikke sjælden blevne antagne for Mennesker af en ringere Art. Derom vidne endog tildeels deres scientifiske Benævnelser. Saaledes kalder Linneus een Drangutangs-Race *Homo nocturnus*.

te om Halsen. Han sik heller aldrig Talens Brug, og
teede sig, i hver Henseende, som En, der havde Meen
paa Forstanden. — Overhoved ligger denne, maaske
interessanteste, Deel af Menneskets Historie (dets Forsat-
ning som Bildmand) altfor meget i det Dunkle; de hid-
indtil herom bekjendte Facta ere saare tvetydige, Un-
dersogelserne mislige; nok af Gaader, Visheden fin. —
Beretningen om den Lithauiske Dreng, som blev fun-
den 1661 mellem Bjørne, erklører Forsatteren reent
ud for en Fabel; skjønt den har lige saa god Hjemmel
for sig som hele Resten. Rec. har fundet en omstændelig
Beretning om hin Vilddreng i Schweikards diss. de
statu animæ hominis inter feras adolescentis. Argento-
rati 1757 (et Skrif vor Forsatter ikke maae have kjendt).
Der omtales Bjørnedrenge saaledes: „Han var en ni
„Aar gammel, da han blev fangen i Lithauen imellem
„en Hob Bjørne. Han var godt stæbt, havde hvid
„Hud, og hvidt Haar, han blev dobbt, sik Navnet Jo-
„seph Ursinus: men lærte dog ikke at tale*), kunde
„hverken taale Klæder eller Skoe, blev vild; kun lærte
„man ham med megen Moje, at gaae oprejst, paa det
„han kunde bære Vand til det Kongelige Kjøkken ved det
„Polske Hof.“ —

Fra Side 121. 212 Forskjellen imellem Men-
nesskets og Dyrets physiske Bestaffenhed. Til et

Ee 3

Erem-

*) Altsaa, isald ellers Kjendsgjerningen er rigtig, nok en
Mage til den Hammelske Dreng, som Rec. ansaae for at
have været halvtosset; og der kunde ansøres endnu flere
saadanne af de forvildede Born. Men af slige Erex-
pler lader sig ikke udvise noget Begreb om Mennesket
som Bildmand.

Exempel paa Menneskets høje Levealder ansøres (§. 50.) den, ogsaa for sin Laaddenhed bekjendte, gamle Engländer Thomas Parr, født 1483 og død 1635, altsaa 152 Aar gammel. Rec. er ellers meget vantroe i disse Historier om enkelte Menneskers høje Levealder. Gamle Folk af Almuen vide kun sjeldent deres egentlige Alder eller Fødetid. De tælle Aarene paa Slump i Snese. Tiden rinder dem for jevnt og blidelig, til at de skulle udmerke dens Gang efter Fødselsdage; og Horazes Spørgsmål: natales grate numeras? vilde tidt være overslødig hos den menige Mand. Det kunde virkelig altsaa indsløbe, at en Olding, naar hans Medop vorne for længe siden varre bortdøde (og yngere Samtidige undredes over hans høje Alder) deels af Glemsomhed og Uvidenhed, deels for at gjøre sig merkelig, angav sin Fødselstid alt for lange tilbage. Men efter de Halvsærlindstyppe sige ti, tyve, tredive Aar meget. Døbeksøgerne (paa det nsjagtigste sorte og undersøgte, at ikke et andet Familienavn skal tages for den Paagjældendes) kunne vist nok gjøre Udslaget; men hvem staaer inde for, at disse Listen altid føres nsjagtigen; og kort over et hundrede Aar har man heller ikke paaseet dem med Alvor. Der gives visse Poster, hvori Menneskene heller end gjerne lade sig skuffe; dette expedit nobis hoc esse verum, ergo est verum ligge ved saadan Lejlighed til Grund for deres Slutninger. Og herhen kan man maaskee regne det Behag, hvormed Esterretninger om høj Alder optages af dem; de føle sig styrkede ved den, i deres Medmennesker nedlagte, Levekraft, hvorover deres Haab værkfes. til at naae Alderdommens sidste Maal. — Den ældste Person man ellers, i de nyere Tider, har Esterretning om, er Engländeren Jenkins, som døde 1620, 169 Aar

Aar gammel (See Hallers Elem. Physiolog. Tom. VIII pag. 104) Credat Judæus apella; non ego.

Fra S. 212-294 om Menneskets Anlæg til, at taale Hede og Kulde, Luftens forskjellige Spedemidier og Opholdssteder. Til hvad Grad Mennesket kan udstaae Varme, vises i et merkeligt Exempel pag. 231. „De franske Academister sandt i Roche, „ Foucault ved en Undersøgelse, de anstillede om en „ Sygdom, der græsserede imellem Kornet, nogle Piger, „ som uden al Ubequemmelighed, eller Ulempe, holdt „ det ud i ti Minuter i en Bagerovn, der var saa stærk „ bedet, at baade Kjød og Frugter kogte deri. Be- „ nævnte to Herrer faldt i Forundring over Tilsædet, „ som de saae for deres Øjne, og foretog sig, paa det „ nojagtigste at undersøge Ovnens Hede; de betjente sig „ dertil af et Raumurisk Kvægsvlv-Thermometer, som „ angav den 85de Grad for den Hedepunct, hvorved „ Vandet koger. Efter dette Instrument var Heden „ hvori Pigerne befandt sig, den fulde 112 Grad, og „ da samme udgjør paa den Fahrenheitiske Scale „ $275\frac{1}{5}$ Grad, saa overgik endnu denne Bagerovns „ Hede den, som jeg har sagt, at Blagden kun uds „ holdt i otte Minuter, noget over 15 Grader. Dog „ forsikrede disse Piger, at de ofte saae sig nødsagede „ til, at udsætte sig for Mage dertil, da de maatte røre „ omkring i det inslagte Korn, og at denne Varme gjør- „ de, at de kunde taale det ganske rolig, og uden at „ fornemme mindste skadelige Folger beraf.

Side 294-474 Forskjel imellem Menneskene og Dyrne. §. 159, hvor Dyrnes Sprog afhandles, udvikler Forfatteren sit snilde og philosophiske Begreb om, hvorför Skabninger af højere Classer ikke ere i stand til,

at gjøre sig forståelig for hinanden. Her find Begyndelsen af hans Næsonnement : „Var det muligt for „ Mennesket, at underrettes i Lyden af hine højere Væ „ seners Sprog, ligesom adskillige lervillige Huusdyr „ blive det i vort menneskelige, da vilde han mulig og „ kunne esterabe nozle Toner og Ord deraf, men intet „ videre. Maaske vilde han og beundre Fuldkommens „ heden i de højere ligestilte Toner, som han fandt deri, „ fremfor i sit eget; men formedelst den Forstjel og Ullig „ hed, der gaves mellem Begrebene, vilde disse Ord og „ denne Lyd aldrig kunne bibringe ham nogen Kundskab „ om Indholdet eller Meningen, og disse Væseners Hem „ meligheder vilde blive ligesaa usforståelige for hans „ Øren, som vore ere for Tyrene, endog dem, der „ meest leve iblandt og omkring os.“ — §. 152 ansætter Forfatteren, efter Pater Bougeant, et Exempel, at Edderkopperne ogsaa have deres Sprog, eller Maade (her en Pifken) at udtrykke sig for hinanden paa. Vor lærde Bilschou har ligeledes ytret sin Erfaring om, at Insecterne give en Lyd fra sig til Selskabelighed. Selv den nyere Litteraturs Fader, den gamle Dante, (isafal det ellers, for en Gangs Skyld, maatte være Rec. tilsladt, at ansætte Digter-Authoritet i Naturhistorien) har tillagt Myrene Samtale. Evne (Repurgatorio Cant. 26).

Cosi per entro loro schiera bruna
S'ammusa l'una con l'altra formica
Forse a spiar lor via, e lor fortuna.

Til de physiologiske Materier, fra S. 475 til Enden af første Bind, baner Forfatteren Overgangen ved §. 182. om Vigtigheden af at lære, at kende den menneskelige Skabning. Men da han ikke blot leverer Menneskets physiske Beskrivelse, men tillige dets Historie, saa føre-

forekommer der, i disse Afsdelinger, som allevegne i Værket, en Deel andre cosmologiske Betragtninger og Undersøgelser. — I Udsigten over det menneskelige Legems Bygning læses (pag. 484) en Beretning om et Par Twillinge; deels for dens Interesses Skyld, deels for at give Læseren en lille Forsmag paa de mange underholdende Anecdoter, hvoraf Værket er fuldt, vil Rec. optage den her: „Historien giver os Exempler paa Twil. linger, som have været overmaade vanskelige at skelne fra hinanden. Henrich Soucy havde tvende saa-danne Twillinge: Nicolaus og Claudio; hin'arvede Sissonne, denne Origny efter ham. De vakte fødte den 27de April 1548, og lignede hinanden saa stærkt, at deres Ammer maatte give dem Armbaand af forskjellige Coleurer, for at kunne skelne dem fra hinanden. Denne store Lighed beholdte de ogsaa siden bestandig. Begge blevne de Pager, Hr. de Sissonne hos Kongen af Navarra, Anthou Bourbon, og Hr. d'Origny hos hans Son Henrich, der siden blev Konge i Frankrig. Carl den 9de holdt meget af dem begge, og gjorde sig ofte en Hornsjelse af, at stille dem for sig begge ved Siden af hinanden, og da kunde han dog finde adskillige smaa Mærker, hvorved han funde gjøre forskjel imellem dem, men for Andere, der ikke saa noje havde undersøgt dem, var det ikke muligt, især naar de vare eens klædte, og man blev da ofte bedraget. D'Origny besad en besynderlig Færdighed og Styrke i et vist Boldspil, men Broderen var ikke nær saa fuldkommen dert; naar det nu undertiden hændte sig, at denre havde inbladt sig i et Parti deraf, og kunde ikke staue sig, lod han, som han paa et Øjeblik var nødt til, at forlade Boldhuset,

„ og da fik han Broderen ind i sit Sted, og denne fort-
 „ satte da Spillet, og vandt det, uden at nogen af de
 „ Medspillende eller Tilstuerne kunde mærke Omstændi-
 „ gen.“ — Nec troer ellers det var ønskeligt, om man
 anstillede psychologiske Undersøgelser over Twillinge,
 for at komme efter, hvorvidt Legemsdannelsen havde
 Indvirkning paa Moralitet og Sjele-Evner; om saa-
 han et Par lignede hinanden ligesaa meget i Hu og
 Sind, som i det Udvortes. Et modsat Resultat (for-
 staer sig deres Opdragelse maatte være eens), vilde blive
 en haard Nød for Materialisterne. — Om de gamle
 Tydkere og vore nordiske Forfædre have været
 større end vi, ashandles §. 437-438. Det har lige
 fra Homers Tider været et nedslaaende Sagn, at Mens-
 nessene toge af i Størrelse, og svækkedes fra Slægt til
 Slægt.

Nam genus hoc vivo jam decrescebat Homero:
 Terra malos homines nunc educat atque pusillos *).

Hvad Menneskenes tilfældige Legems-Aftagelse, i den
 mindste til en Grad, angaaer, da er dette en, af Histo-
 rien altsor stadsættet Kjendsgjerning, til at den kunde
 drages i Twivl. Derimod synes Nec., at den anden For-
 mening om tiltagende Afslægshed finder en grundet Indst-
 gelse i disse to Anmærkninger: først erfarer man ikke no-
 gen almindelig Forstjel paa vor Levealder og Forfædrenes,
 og dernæst kan vore Forstands-Evner (et sikkert Bevis
 paa usvækket Grund-Kraft) fuldkommen hamle op med
 hines. Herpaa finde vi Stadsættelse nok, ved at sam-
 menholde Oldtidens Skribentere mod de allersidste Gene-
 rationers; og da staar, for blot at nævne eet Exempel,

J.

J. J. Rousseau, i al sin Glorie, ved Siden endog af det største Genie, Alderdommen nogensinde kan opvisse. — Til de historiske Vidnesbyrd, Forsatteren leverer om de gamle Tydskeres overlegne Legemstørrelse, vil Rec. endnu tilføje følgende Udladelser fra Beskrivelsen over Cæsars Krig i Afrika. Efter en Træsning, hvori Labienus var kommen tilkort, og maatte rømme Valpladsen, omtales de der nedfablede Gallere og Germanere saaledes: animadvertisit (Cæsar), *mirifica corpora Gallorum et Germanorum* — — — — Horum corpora *mirifica specie amplitudineque, cæsa toto campo, ac prostrata diverse jacebant.* (De bello Africano Cap. 40). — Paa vores egne Forsædres udmarkede Legemstørrelse har Forsatteren vel ansørt Exempel, men dog afhandlet dette interessante Emne altfor fort; ventelig af Mangel paa Data. Og alligevel vilde intet være lettere, end at komme til Vished herom, ved at opfaste en tilstrækkelig Deel af vores gamle Gravhøje i Overværelse af Mænd, der sollte Interesse for Oldtidens hele Væsen, samt besad de til et saadant Foretagende fornødne physiske Kundskaber og Færdigheder. De saa hos os opgravede Kjæmpehøje (og Danmark har, af de tre nordiske Riger, de allerfleste) have ikke, saavidt Rec. erindrer, afgivet sikre Vidnesbyrd paa Forsædrenes Højde, ved Randsgelsen af de der jorddede Liig. Ej heller maatte man allene undersøge de Gravhøje, hvori der findes Urner; men enten gaae længere tilbage (isfald muligt), eller vider frem i Tiden, da den, af Odin, indførte Skik, at brænde de Døde, gif aldeles af Brug. Saaledes var Dan Mykillati (See Suhms Danmarks Historie) den første, der lod sig begrave heel og holden. Ogsaa Begravelserne efter Christendommens Indførelse maatte rand-

sages. Det eneste Vidnesbyrd, Forfatteren anfører paa
 de gamle Nordboeres store Vært har han (til siden sii
 for vor videnstabelige Nyfigenhed) maactet søge i det kon-
 gelige Svenske Academies Afhandlinger. Her er det:
 (Side 816) „For Alteret i Wreta Klosters Kirke i Sver-
 „ rig seer man Kong Inge Halstansons Stenkiste,
 „ som døde Aar 1133, hans Hjerneskål ligger deri gan-
 „ ske usorteret tilligemed hans øvrige Been, og Provst
 „ Tiburtius, Medlem af Academiet i Stockholm, har,
 „ i Aaret 1766 maalt dem, og derved besundret, at han
 „ omrent har været fire Alen høj. — Af Historien
 „ veed man og, at hans Farbroder, Kong Stenkils-
 „ son, har været berymt som en meget stor og stærk
 „ Mand, og at hans Sønner, Ragwald Knaps-
 „ høvding, der døde 1135, har ligeledes været af en
 „ meget anseelig Vært, og er dersor bleven kaldet Jæ-
 „ ta • Rung.“

Om der gives og har været Kjæmper til.
 §. 440 og 441. Som Theolog indrømmer vor Author
 at der har været Kjæmper til, før Syndfloden; ikke
 blot enkelte Personer, men hele Familier. Men at uhy-
 re store Mennesker af sex Alens Højde og dersover skulde,
 i fordums Dage, have beboet vor Jord, anseer han for
 urimeligt og Efterretningerne decim for Tant. At store
 opgravede Knogler, som man antog for Menneskebeen,
 har hørt Dyr til, derpaa ansøret Forfatteren merkelige
 Exempler, og gjen driver Saget om Siciliens gamle
 Kjæmpeindvaanere med en af vores egne Lærdes Afgiv-
 givelser: „Bor lærde Doetor Münter — siger han —
 „ beretter og, at man overalt i Sicilien taler om flige,
 „ der fundne Kjæmpebeen, og at en lerd og philosophist
 „ Læge i Palermo har desaarsag haft det Indfald, et

„troe, at Menneskebeen, naar de kom til at ligge i et
 „vist Slags Jord, kunde vore og tiltage i Omfang.
 „Hr. Doctoren holder denne Forklaring urimelig, som
 „vist nok enhver af mine Læsere ogsaa gjør; men deris
 „mod forsikrer han, at han ligesaalidet som den lærde
 „Dolomieu, har ved al den Uimage, de begge derved
 „have gjort sig. funnet saae nogle af disse store Been,
 „der kunde ligne Mennesker, langt mindre saadanne
 „Hjernesaller, at see; og holder altsaa med Rette for,
 „at Fazelli Fortælling er intet andet end Eventyr, som
 „han har hørt af andre, og været lettroende nok, til at
 „fortælle igjen; men at alle de store Been, man taler
 „om har været af andre — især Hovedyr *).” — At
 Egypten heller ikke, efter Indvaonernes Sagn, har
 været beboet af Gæller, beviser vor Author, blande an-
 det deraf, „at den Prindses Sarcophag, som findes i
 den største og sidste Pyramide, henad mod Cairo, ikke
 er større end ester nuværende Menneskers Statur, lige-
 som og Kanalerne i Pyramiden selv ere saa lave og trange
 at det deraf er tydeligt, at Arbejderne der har bygget
 samme og maatte gaae derigennem, ej har funnet have
 havt den foregivne Vært og Størrelse.” — I de Egypti-
 ske Mumier og Begravelser finder Rec. overalt et ca-
 lende Beviis for Menneskenes almindelige Lighed i
 Vært og Førlighed til alle Tider. Denou, den sidste
 Ressebeskriver, som (ved Bonapartes Tog til Egypten)
 nojagtigen undersøgte de ægyptiske Gravminder, sande
 ikke et Lig, ikke et Menneskelem, som i Størrelse afveeg
 fra de Mulevendes. Og dog have disse Levninger ligget
 der Aartusinde op i den graa Alderdom. At der ellers
 jenv.

* See Münters Esterretninger om begge Sicilierne.

jevnlig kan have eksisteret enkelte udmerket store Folkesammer beviser Patagonerne i de sidste Aarhundrede; skjondt Amerikas Opdagere for Resten sandt hele denne ny Verdens øvrige Nationer, af samme Størrelse som de selv. — §. 442. Om Patagonerne. Her har Forfatteren maattet følge det slette og forhastede Udtog, man hidindtil har haft af Pigafettas Rejsebeskrivelse i Ramusii Samlinger; thi det rette Haandskrift er først udkommet for et Par Aar siden. Pigafettas merkelige Beretning om Patagonerne*) kan ellers læses i Journal for Politik ic. Junii 1804, med oplysende Anmerkninger. — Naar vor Author beskylder Pigafetta for Utroværdighed, og ansører til Bevisis herpaa, at han lader sin Admiral Magellan, „omvende hele Kongeriget i Ostindien, hvis Sprog han ikke forstod et Ord af, og som ligesaa lidet forstode noget af hans“ saa maae denne Anmerkning være Rec. tilladt: Pigafetta beretter ikke at den sværmeriske Magellan omvendte Indvaanerne ved mundtlige Forklaringer; han lod den bare Daab være nok;

ad

*) En Anmerkning rinder Rec. i Tankerne her. Den sidste og ypperste Rejsebeskriver over Cap. Engelsmanden Barrow, beretter, at Rafferne, Hottentotternes nordlige Naboer, ere langt farere og højere end andre nuværende Folkesærd; tre Aflen og derover deres almindelige Væxt. Hottentotterne derimod Puslinger. — Saaledes ere Indvaanerne paa Terra ignis ligeledes en ussel Kryster-Nation i Forhold til Patagonerne. Særlig nok, saadan stor Forsjel mellem Grændse-Naboer; og begge disse smaa Folkesærd opholde sig dertil paa de yderste Sydpyntrer af to Verdensdele. Ligeledes Finnerne ved Europas nordligste Næs; og Nordlænderne, deres Kilgrændsende, et spært Folk.

ad modum Russernes første Enherrester Wladimir, der jog alle Moskovous Indvaanere, Store og Smaa, paa en Dag ud i Moskva-Hlogen, og lod dem der, uden videre Spørgsmaal eller Gjenvor, døbe og christne hver Sjel. Pigafetta synes desuden, at have været en meget sandru og samvittighedsfuld Mand; og paa hvad Grund kan man vel saa aldeles forkaste hans Udsagn, da det jo dog, efter den Tid, for det meste, er blevet gjentaget og stadsættet af berømte Søfarende. Patagonerne ere ydermere et omflakkende Hyrdefolk, de højeste Slægtsstammer af dem kan altsaa, i senere Tider, have trukket sig op i Landet borte fra Kysterne. — § 443 handler om enkelte Mennesker af usædvanlig Størrelse. Til de der ansorter Exempler vil Rec. tilføje den, af Plinius (Nat. Hist. Lib. VII Cap. XVI) omtalte Kjæmpe fra Arabien, Gabbara, som var at see i hans Levetid, omrent ti Fod høj. Og under Kejser August — siger samme Author paa ansorter Sted — levede endnu tvende, en halv Fod højere, Riser, hvis Lig blev jordede i en navngiven Begravelse*). De to sidste havde altsaa den af Pigafetta opgivne Patagonhøjde. — §. 445 om Dværg. Exempler paa saadanne Smaamennesker ansøres, og Forfatteren fremstaaer her selv, som Djevidine: „Den mindste Dværg — siger han — man endnu ved af at sige, er nok den lille Mand fra Læpmark,

sem,

**Procerissimum hominem ætas nostra, Divo Claudio principe Gabbaram nomine, ex Arabia adiectum IX pedum & totidem unciarum vidit. Fuere sub Divo Augusto semipede addito, qvorum corpora, ejus miraculi gratia, in conditorio Salustianorum asservabantur hortorum. Fusioni et Secundillæ erant nomina.*

„ som, i Aaret 1793, blev ført omkring her i Landet & en lille Øste eller Lade, til at sees for Penge, og som jeg selv har betragtet, der med sit store Hoved kun i alt holdt 18 Tommer i Højden.“ — Det Øvrige af dette Bind er af physiologisk Indhold: Om Musklerne. Om Huden. Om Haarene. Om Hjertet &c. Alt sammen udførligen og nojagtigen afhåndlet.

(Fortsættelsen følger.)
Odin Wolff. Doctor.

*** *** ***

(Indsendt.)

I Necrologien over Wadum savner jeg, som henholdsrende til hans literaire Arbejder, Begyndelsen til en Oversættelse, eller rettere Omarbejdelse af Barstens Anfangsgrunde der mathem. Wissenschaften. Heraf er hos Schulz trykket nitten Aar i 8vo. Deri indeholder Negnekonsten, den plane Geometri, Stereometri, og noget af den almindelige Negnekonst eller Algebra. Jeg melder Dem dette, deels fordi disse titelløse Ark, hvoraf endel Exemplarer ere komne ud i Publico, let engang i Tiden kunde foraarsage en Bibliograph Forlegenhed, deels fordi Negnekonsten plan Geometri og Stereometri neppe paa Dansk er afhandlet ordentligere og tydeligere end i disse Ark. Det var ikke unyttigt, om de femten Ark og to Blade, som indeholde disse Grene af den theoretiske Elementair-Mathematik, bleve forsynede med de fornødne Figurer og saaledes udgivne.

Olufsen.

Redigeret af Professor R. Nyerup, og trykt og
forlagt af Brødrene Berling.

Røbenhavnske
lærde Efterretninger
for Aar 1804.

No. 29.

Sortsættelse af Anmeldelsen af Støvers og
Voss's Attende Aarhundrede.

(See No. 27.)

Den 2den Del indeholder under No. I og II S. 1-204 en Udsigt over Carl den XIIIs Bedrifter og Fata efter Slaget ved Pultava; Krigs og Fredsslutninger mellem den ottomaniske Port og Rusland; Revolutionerne samme Tid i Polen; Fem Magters Forbindelse imod Sverrigs Carls Felttog i Norge, og Død; sammes Følger m. m. Det endelige Resultat af denne i første Del begyndte og her fuldendte store nordiske Krig fremstedes med disse Ord S. 201 „Saaledes endtes den Krig, hvis Kilde var saa lidet reen, og som var saa markværdig formedest Rykvens Omvæxling og de meest paafaldende Contraster, saa frugtabar paa overordentlige Scener og Begivenheder, en Gymnasiastik for Hæstemod og Militair-Talenter, og ikke mindre for Politik, og var den længste Krig, som i vores Aarhundrede er blevet ført. Russere, Polakker, Sachser, Daniske, Norske, Preussere, Hannoveranere kempede imod en Nation, hvis Konge forblev ganste uden Allierede, Mennesker i hundrede Tusindtal blevে et

Opper for den mangfoldige Strid, Lande og Stæder forsrykte, forstyrrede, ødelagte — og det nordiske Europas Forholde og hele Stilling og Skikkelse forandrede. Sverrig blev for sine nærmere og fernenere Naboyer et Bytte, som ganske vist ikke skulde have været saa rigeligt, dersom den Helt ikke var falden, som saa virksom spillede Hovedrollen. Det nedfank ganske fra den Magis og Anseelses Højde, hvortil Gustav Adolph og hans Estermand i det forrige Aarhundrede havde oploftet det, forsgede den indvortes Elendighed ved Ulejlighederne af den Forfatning, som man sande for godt at indføre, styrkede og sikrede sine Naboyer ved sin Svaghed, Rusland steeg i Vejret paa dess Ruiner — Karl, overmandet og forlade af Lykken, blev set eventyrligt Bidunder iblandt Kongerne — og Peter kom Tilmavn af den Store og Kejsertitelen."

No. III. Den ulykkelige russiske Prinds Alexeis Historie, som Kejseren hans Fader lod domfælde. S. 205-226. IV. Kronprinsen af Preussen — siden Friderik den Store — i fare for at domfældes af sin Fader. S. 227-37. V. Mærkværdig Frihedsopstand i Genua i Slutningen af Aaret 1796. S. 238-58. VI. Levnetsbeskrivelser over mærkværdige Mænd af det ægde Aarhundrede. Dennen gang Voltaire. S. 259-99, og Haller S. 300-328.

„Majst Luther (heder der S. 259) har der vel ingen Lærd været, som har havt en saa stor Indflydelse paa sic Aarhundredes Tankemaade i Almindelighed, som i mangen Henseende har forandret den, som saa meget har udvidet Tankesfridens og Oplysningens Grænser, og derved er blevet saa mærkværdig i sin Tidsalders Historie, som

som det franske Genie, hvis fornemste biographiske Mærkeværdigheder, her meddeles." Og S. 300 staer følgende Sammenligning mellem ham og Haller: „Voltaire og Haller vandrede begge til Lidødeligheds Tempel; men paa en ganske forskellig Vej. Contrasten imellem dem var saa stor, som Karakter-uligheden imellem en Schweizer og en Franzos. Hos Voltaire Virtright og Undighed, hos Haller Kraft og Værdighed; hin overfladig i Meget, denne grundig i Alt; hin en Opklarer for Verden, denne meer for Videnskabernes Rige; Voltaire en galant, Haller en solid Philosoph; hin en Satyriker over den hellige Skrift, denne en varm Forsvarer af samme; Begge Postlyhistorer, begge Litteraturens Colosser, den første af leddere den sidste af stærkere Composition. Haller, udseelig som Digter, Anatomiker, Physiolog, som Botaniker og Litterator, var tillige Kjender af Historien, af Sprogene, og næsten bevandret i alle dey menneskelige Kundstabs Fag."

Den 3die Del er for det meste ganske og aldeles opfret den svenske Historie. Af de 371 S. som Tomen indeholder, handle de 346 om sletter svenske Anliggender. Det begyndes med en Beretning om Baron Götz's tragiske Skjebne; derpaa Rigsdagen 1719 med den der fastsatte Forandring i Regjeringsformen; Oprindelsen til Huer og Hatte-partiet; Udsigt over adskillige Rigsdagsbegivenheder især den urolige Rigsdag 1738; Utilfredshed over Kongens dobbelte Giftermaal; det ulykkelige finlandiske Heldttag; Dals bøndernes Oprør, da de vilde have en dansk Prints paa den svenske Trone; Adolph Friderich; Skandaløse Stridigheder med Stænderne og Sammenrettelse 1756; Krig med Preussen; Rigsdagen

1769; Adolph Friderich dører; og endelig Revolutionen 1772.

Efter denne Udsigt over Revolutionsbegivenhederne og Regjeringsforandringerne i Sverrig i dette Aarhundrede, følger to Smaastykker, det første om Polens Deling 1772, og det andet om det mordiske Foretagende mod Kongen Stanislaus.

Før dog ogsaa af denne Tidne at leve et fort Sted til Prøve vælges Karakterkildringen af Dronning Ulrica Eleonora S 235. 36. „Hun var ikke allene ihenseende til Ansigtstrækene, men også ihenseende til Gemytsbesættelsen et umiskjendeligt Billede af sin Broder, Karl XII. Endog deri lignede hun denne, at hun aldeles ugenderne talede Frank. Ikun liden af Statur var hun tillige højst simpel i sine Sæder og i sin Klædedragt. Hun har aldrig Guld og Sølv, omendskjont hun i dette Stykke ikke var Loven underkastet, som de andre Svenske. Hun var også meget religiøs, isald man ellers tot holde en omhyggelig Jagtagelse af den udvortes Gudstjeneste for et sikkert Kjendetegn paa Gudsfrugt. Enhver Estermiddag blev der holdt Bedetime i hendes Forgemak, hvori et Par Psalmer bleve sjungne og Bonner oplæste af Hospræsten. Denne religiøse Skik efterfulgte de farste Personer ved hendes Hof med Omhyggelighed. Grev Arvid Horn havde dagligen en bestemt Tidne til Aftenandage som aldrig blev utsat og forsømt, om han endo. og beværtede det talrioste Selskab, ja endog fremmede Gesandte. Greven knælede under denne Andagt, og enhver, som ikke under Bonnen begav sig ind i Sidekammeret, knælede med. Ligesaa strængelig jagt tog også Grev Cronhjelm, den anden i Senatet, den udvortes Religiøsitet. Den sidste synes imidlertid dog uagtet sin svrige

svrige Retskaffenhed at have været meer bekymret for det Jordiske, end for Himmelens, da han endog paa Sygesengen lod adskillige Kjøbmænd komme til sig, og selv paa det næste tilforhandlede alle forestaaende Sørgeforsidenheder for sin Familie, af Frygt for, at hans Gemalinde maaskee ellers skulde betale alt for meget dorfor. Hvorledes i svrigt Dronningens Grusomhed imod den uskyldige Gørz rimer sig med denne Religiositet, lade vi staae derhen. Og var den andægtige Horn ikke ogsaa Hoveddrivefjederen til den raabende Opofrelse af denne Karl den XII's Yndling? Dog den andægtige Horn gav paa den ørlige Pastor Conradi's Forbøn for den Ulykkelige det Svar: „Jeg kjender Baron Gørz. Er det sandt, at han har omvendt sig, saa bør vi sende ham jo før jo heller til Himmel, thi ellers sadler han om igjen, og gaaer glip af sin Salighed.“ — I Sandhed, en Gver for Himmelens Besetning, der er saa meget prisværdigere, da enhver ørlig og retskaffen Mand derved er sikker vel ikke paa sit Hoved, men dog — til al god Lykke! — paa sin Salighed.“

Den 4de Del, som er den 1ste af Voß' Chvis Fortale er udeladt i Oversættelsen ligesom hans Navn paa Titelbladet!) indeholder 3) Hovedafdelinger I) ØjeEast paa de mærkværdigste Regenterkarakterer og Statsforholde ved Begyndelsen af det attende Aarhundrede S. 1-90. II) Den spanske Successionskrig (indtil Aar 1705) S. 91-318. og III) De mærkværdigste Feldtherrer ved de allierede og franske Armeer i denne Krig. S. 319-352.

I den første Afdeling søger Anm. stærk efter Karakterstildringen af vor Kong Friderik IV; men han bliver ikke nævnt. De som skildres, ere: Peter Czar (med alt for

lyse Farver) Carl XII (sættes ikke allene i Skugge, men males saa aldeles sort, at man maa udraabs med Digteren quicquid ostendis mihi sic, incredulus odi) Ludvig XIV samt Kejser Leopold (ester Fortjeneste). „Elsner net den store, heder det § 43, som Leopold brammer med i alle Historie-compendier, kan kun ansees som et Bevis meer hvor vindstibelige Smigger og Egennytte ere, til at misbruge Historiens Pensel selv, og hvor tankeløst det estermales eller esterlalles, som staar forestrevet, eller gaaer som tom Talesform fra Mund til Mund. Han fortjener med al Ret dette Navn, siger en Historiestriver meget alvorlig, esterdi han har gjort et saa stort Antal store Gjerninger. Lad nu Læseren sege ester dem; han finder en slet Justizforvaltning, som endog af Paven blev gjort den hellige Leopold til Bebrejdelse; han finder forsyrrede Finanzer og utallige ved sammes skjodesløse Administration foranledigede, Folkebyrder; Præstehersedomme; Intoleranz; Inquisition; han finder en nølagtig, indskranket Politik, Raadvildhed i Valget af hensigtsmæssige Forholdsregler og Krafteslashed i deres Udsførelse; han finder Straaben ester Forstørrelse og uindskranket Herredomme, og Modstraaben, indvortes Krige, uendelige Forhandlinger, og machiavellistiske Grundsetsninger; — iblandt disse maa han da længe nok opsoge Kejserens store Gjerninger.

„Denne Leopold, som smigrende og intriguante Præster have falder den Store, var ikke engang et middelmaadigt Menneske af Talent og Kræfter; han ikke engang udholde en Sammenligning med nogen af de ovenfor skilbredte Regenter. I sin Ungdom bestemt til den gejstlige Stand, havde han nydt en omhyggeligere lerd Undervisning, end Fyrster ellers pleje at erholde. Han kjendte

og

og talede adskillige Sprog, havde nogle opsnappede Begreber af adskillige Videnskaber, i Særdeleshed Matematiken; og gjaldt for en Ven af Konsterne, fornemmelig Tonekonsten."

De Statsforhold, som Rubriken lover en Udsigt over, begynder Udviklingen af S. 58, med det udtrykkelige Tillæg: med Udelukkelse af de nordiske; som Størst rigtignok i de foregaaende Dele udførlig havde gjennemgaaet.

De Feltherrer, som der gives Esterretning om i den tredie Hovedafdeling, ere 1) Prinz Eugen af Savoyen. 2) Ludvig Wilhelm Markgreve af Baden; 3) Hertugen af Marlborough. 4) Carl Mordant Greve af Petersborough, Henrich Marquis af Ruvigny, Greve af Galloway.

5te Del er mesteparten Continuation af den i 4de Del begyndte udfsrigt over den spanske Successionskrig. Den beskrives her under No. 1 fra Aar 1706 til 1713 S. 1-172. Derpaa følger II) Rørt Forestilling af Fredscongresserne i Rastadt og Baden 1713 og 1714, med et sammenlignende Øjekast paa Fredscongresserne i Udine og Rastadt i Aarene 1797-98. S. 173-198. III) De mærkværdigste Feltherrer. S. 199-272. Denne gang er det Hertugerne af Villars, Vendome, Berwick, Boufflers. IV) Sevennerne, en Vendee i dette Aarhundredes første Aartiente. S. 273-319. V) Herman Frankes fromme Virksomhed for Menneskeheden S. 320-370. Forsatteren nævner her (som han altid burde have gjort) sin Kilde, som er det af Schulze, Knap, og Niemeyer udgivne Tidskrift Frankens Stiftungen kaldet. Det er dog Uma-

gen værd at see den svage Begyndelse til Frankes saa betydelige store Stiftelser i Halle, og dersor hidsættes her følgende Underretning: „Franke havde hængt en Fattig-hosse ved sit vindue, og ved en bibelsk Overskrift opfordret de Forbigaaende til Bidrag. Hidindtil havde han ikke fundet Ubetydeligheder deri. Engang fandt han en Sum af sex Gylden, eller fire Daler, sexten Grossten, som en velgjærende Maboerste havde lagt deri. Ved Synet af disse Penge blev paa engang den lange underholdte Idee at sørge for de fattige Ørns bedre Undervisning, til en levende og fast Beslutning. „Det er en onseelig Kapital! deraf maae man fåste noget Restaffent!“ udraabte han; og fra det Øjeblik lagde han med den mest levende Enthusiasm Haand paa Værket.

„For to Daler kjøber han Bøger, indrammer et Rammer i sit Hus til Fattiges-Skole, overdrager en fattig Student Undervisningen; hvorför han lover ham ugentlig sex Grossten til Løn.

„Allerede dette var et saare dristigt og vovet Foretagende. Hvor mange endog for Resten just vel ikke flejnmodige Mænd, med maadelige Indkomster, som en udstrakte Godgjørenhed desuden for en stor Del boretog, skulde vel have vovet det paa denne Fond, den eeneste, hvorpaa der kunde gjøres Regning, Tillid til Guds Godhed, og Menneskenes Godgjørenhed! Og hvad var denne Begyndelse imod den Bygning, som han herefter opførte paa denne Grund?

„Skolen blev aaben og kom snart en ubestemt Udvidning. Dette Instituts Værd og Sisternes sieldne Mod opvakde Opmærksomhed og foranledigede efterhaand den betydelige Undersøgelser.

„I blandt flere ringere Bidrag erholdt han om Sommeren i dette Aar (1695) en Gave af fem hundrede Daler. Den derved anmærkede Bestemmelse var: til de Fattiges, særdeles fattige Studerendes Understøttelse. Denne Fordring vakte den allerede i hans Sjel liggende Idee, med Børnenes bedre Undervisning ogsaa at forbinde en hensigtsmæssigere Forberedelse og Understøttelse for den fattigere Klasse af de Studerende. Fra hin Tidspunkt af, ere begge Ideer stedse forblevne virksomme i denne Forening, og have, særdeles i Indretningen af det største af hans Instituter, Vajsenhuset, bevist sig indtil denne Dag i denne forenede Virksomhed.

„Allerede i Slutningen af dette Aar blev en Udvivelse af Skoleanstalten fornøden og de bestandig væafgørende milde Bidrag satte Stifteren tilstrækkelig i Stand dertil. Ved at give Agt paa Virkningen af Undervisningen, falde han nu paa den Idee, at der dog endnu kunde virkes langt meer, dersom man var i stand til, med Undervisningen at forbinde en planmæssig Opdragelse. Stiftelsen af et Vajsenhus stod nu som Ønske, som Beslutning for hans Sjel. Et milde Bidrag af fem hundrede Daler, som just ved denne Tid indløb, besættede denne Beslutning. Forsynet henviste just ved denne Tid fire Fader- og Moderløse Børn til ham. „Da vorvede han det, sol. han selv fortæller, „i Tillid til Gud og tog dem alle fire, satte dem i Forslegning hos Christelige Folk, og gav for ethvert ugentlig en halv Daler.“

Den 6te Del indeholder I) Minister-Vælde i Oplysningens Aarhundrede S. 1 - 244. II) Mai-

tresse. Vælde i Oplysningens Aarhundrede S. 245 - 378. III) Tillæg til S. A. Frankes fromme Virksomhed for Menneskeheden S. 379 - 88. Den sidstnævnte Rubrik er forstaaelig nok, men de to første synes lidt affærferte og føre, da man umulig kan vide hvilke af Aarhundredets mange veldige Minister og alting formaende Maîtresser, her menes. Under første Rubrik skildres Alberonis Ministerium i Spanien S. 1 - 96 og Cardinal Fleurys i Frankrig S. 96 - 244, og den 2den Afdeling handler ene og alle om Madame Pompadour. Forfatteren har skildret disse berømte Personer med megen Konst, og man maa nok tilstaae Forfatteren mere udbredte historiske og politiske Kundskaber end hans Forstander Størver. Det eneste man kunde ønske nogen Forandring i, var lidt mindre Omstændelighed og Videlskethed, hvorved der blev Plads til flere Karakterstilbringer, og Foredragets Afsverkling vilde stærkere kunne fåengste Interessen.

Det lidet jeg ved Oversættelsen af denne Del har fundet at erindre, er følgende: S. 41, 45 og flere Steder er det tydste Besorgnis ikke heldig oversat ved Besrygtning. S. 45 „De maatte hermed for Tiden give sig tilfreds.“ Det rigtige er for nærværende Tid eller for den Gang. At det tydste „for Tiden“ er gledet ind i Cancelliesproget og forkommer i Regjeringscollegiernes Expeditioner, betager det ikke dets Tydshed. S. 58. „Den mistænkelige pavelige Nuntius maatte forlade Neapel.“ At Nuntiussen var mistænklig, derom melder Kroniken intet, men vel at han blev mistænkt. S. 149 lin. II nedenfra „hendes Broder“ læs: sin Broder. S. 209 og andre

andre Steder er „weit mehr“ blevet oversat ved meget mere. „Han, eller meget mere Rusland, havde trunget ham til at frasige sig Thronen.“ Det bør nok oversættes enten rettere eller snarere.

Før ogsaa af denne Tome at leve en Prøve vages det Sted af Tillæggene om Franke, som handler om det danske Missionsvæsen: „Frankes Virksomhed, — heder det S. 384 — indstrænkede sig ikke til de Instituter, til hvilke han selv havde satte Ideen, og som han allene havde bragt til Udførelse. Fri for alle Egenkjerligheds og Egoism's Prætensioner var han stedse beredt til ogsaa at understytte af alle sine Kræfter ethvert Foretagende til Gudsfrugts og Menneskevels Besværing. Den danske Missions-Instalt til Hedningenes Omvendelse i Ostindien leverer herpaa et Exempel.

„Kong Frederik den Fjerde af Danmark havde allerede som Kronprinds satte Ideen til et Institut af dette Slags, og tænkte strax efter sin Thronbestigelse paa sammes Udførelse. Franke blev anmodet om sit Raad og sin Medvirking, og han skenrede dette Institut begge Dele, saaledes at det fornemmelig har disse at tække for sin Existents og første Virksomhed. Han interesserede Publikum dersør, ved sine Esterretninger og Opsordninger til Understøttelser, han indsamlede Bidragene, sorgede for dygtige og værdige Subjekter, som havde Evner og Mod, til at påtage sig denne saa højst vanskelige og farefulde Hensigt, Hedninggeomvendelsen; og understyttede dem uafbrudt ved sit Raad og sin Opmuntring.

Var

Var endog Nytten af disse, ligesom af alle slige Instituter, ikke den, som han og de fromme Mænd, der gjorde Udfastene dertil, havde forestillet sig deraf; — saa kan man dog ikke ganske nægte nogen Nytte deraf. I de første halvsjældesindstive til firesindstive Aar tællede man i Tranquebar ni til ti tusinde Hedeninger, som vare omvendte til den Lutheriske Christendom. Bestaaer endog denne Omvendelse hos en stor Deel ikun i Formen og har den egentlige Christendom end vundet lidet derved; saa er dog Humaniteten sikkert blevet betydeligen besordret derved; og Bindingen maaske altsaa væsentligere og større, end den skulde være, om hint oprindelige og første Djemed i et større Omsang derved var blevet opnaaet."

(Slutningen følger.)

Om Malte Bruns og Mentreilles adskillige Gange i disse Bladé omtalte store geographiske Verk fældes i de franske Journaler bestandig meget fordelagtige Domme: I *Journal des Debats*, 23 pluviose an XII, skriver Professor Jondot: "cette Geographie a pris une supériorité marquée sur toutes les autres; elle est hors de toute comparaison; c'est la plus précise, la plus exacte, la plus universelle qui ait encore été imprimée. — — C'est une analyse raisonnée des meilleurs systèmes et des

des meilleurs voyages. — — C'est un ouvrage vraiment national, et digne d'être présenté au gouvernement. — — Un marin, un commerçant, un politique, un naturaliste, un homme de lettres y trouveront chacun, selon leur goût, le degré d'instruction dont ils ont besoin." *La Bibliothèque française*, cahier de Brumaire an XII, finder Professor Prevost d'Iray, at denne Geographie er "plus méthodique, plus exacte, plus variée, et plus nourrie que les précédentes; le style a de la chaleur et de l'enthousiasme."

I Følge H. Majestæt Kongens allernaadigste Besaling har det Kongel. General-Land-Oeconomy og Commerce-Collegium tilbudet det kongl. norske Videnskabers-Selskab Fond til at belønne evende af de bedste, med klare og beviste Facta, ved anstillede Erfaringer oplyste, med rigtig Theorie auffattede og til Evidence ledende Afhandlinger om Tangbrændingens Skadelighed eller Udfordrelighed for Søefarten, Lodserierne, Fiskerierne, Fiskermadene, Vegetationen, m. m., ved og på Norges Kyster fra Bergen til Nordlandene, den bedste med 200 og den næst bedste med 100 Rdlr. d. C. Bemeldte Selskab indbyder dersore herved lærde, sagkyndige, og upartiske Jagttagere til, jo før jo hellere, men inden et Aars Forløb fra Dato i det seneste, at indsende de Afhandlinger, som de ville forfatte om denne for Staten vigtige Gjenstand, med deres Navn i lukte Sedler,

ter, da bemeldte Præmier for de to bedste Afhandlinger skulle vorde Forsatterne saasnart muligt tilstillede og deses Navne, om det tillades, i de Tronhjemiske Tidender anførte.

Det norske Videnskabers · Selskab den 26de Junii 1804.

Lorenz Schavland,

Selskabets Secretair.

† † †

(Indsendt.)

Qvalem reipublicæ literariæ civem, dum noster erat,
egerit

JACOBUS BADENIUS,

Quantum ad sermonem patrium poliendum, ornandum,
locupletandum

ore et scriptis profecerit,

Qvam mire ille, doctæ antiquitatis intimus et familiaris,
classicorum veneres interpretando enucleare, imitando
exprimere calluerit,

Qvam candide et graviter, popularium ingenii exci-
tandis,

estimandis, castigandis, censoris inter nos et Aristar-
chi munus obierit,

qvale

Qvale exemplar non solum exqvisitoris doctrinæ et humanitatis cultioris, sed fidei antiquæ, non tenetaræ, sed animi constantiæ, non labefactæ, sed vitæ operosæ ad ultimam usqve senectam durantis civibus reliquerit:

Hæc eqvidem, ne defuncti laudes ingenii vito deteram, infantiæ meæ mihi conscius tacebo, et disertioribus, doctioribus viri admiratoribus prædicanda relinqvam: hæc, vel tacente hodierna ætate, loqvetur postera: hæc immortalia ingenii monumenta, dum supererit aliquis honesti, pulchri, venusti sensus, ad omne ævum propagabunt.

Mea vero qvaliacunqve studia hunc in primis alloqvio excitasse, consilio rexisse, omni opera fovisse: meisqve rebus omnibus animo vere paterno consuluisse: hoc erat, qvod, ut in publico luctu aliquas qvoque sanctis mihi manibus velut inferias mitterem, publice testari moestus avebat animus: qvodque pectore memori nulla unqvam delebit oblivio.

ERASMUS MÖLLER.

Mag. et pastor parochiarum Kiøbelov et Vindebye in Lollandia.

(Indsendt.)

Det Støget om Theaterne i Stockholm, som er indført i Hæftebladet Ej blot til Lyst No. 5-8, er en Sam-

Samling af friske og usfuldstændige Anmærkninger, opsatte og meddelte i Marts Maaned 1803, følgelig et Aar før deres Trykning; ej heller er den Beskrivelse, da indeholdt, for nærværende Tid passende, da der siden er inderuffen betydelige Forandringer ved Skuespillene i Stokholm

Stokholm d. 27 Juli 1804.

A. D. Hummel.

Protocolsecretair i Kongens
Caneellie.

Ud af Dagen №. 118.

Det hos Boghandler Schubothe i disse Dage udkomne Hæfte af Skandinavisk Museum, indeholder adskillige meget interessante Bidrag af Justitsraad Tonder-Lund, Konferenzraad Ove Malling, Prof. Treschow, og flere. Det vigtigste Stykke er en Afhandling, der søger at gjøre den Formodning rimelig, at de oprindelige Amerikanere nedstamme fra en mongolisk Ræt, som i en meget tidlig Verdensalder er kommet over fra det nordøstlige Asien til det nordvestlige Amerika. Forfatteren af denne skarpsindige og ingeniøse Undersøgelse er H. H. Bisshop Dr. Bloch, som nylig har forlade Kbhvn., hvor han i 9 Aar var Præst, efterladende sig det ægtelssfulde Minde, som udmarket Erudition forenet med en exemplarisk Retsindighed aldrig savnes blandede os.

Medigeret og forfattet af Professor A. Nyerup, og trykt og forlagt af Brødrene Berling.

Kjøbenhavnske

Særde Efterretninger

for Aar 1804.

No. 30.

Odense Byes ny Fattigvæsens Indretning overeensstemmende med det Kongelige Reglement af 5. Julii 1803. 1ste Hefte. Efter Fattigvæsens commissionens Foranstaltning samlet udgivet og trykt af Søren Hempe l., Ejær af Syens Stifts Adressecontoir og Bogtrykkerie. 1804. 52 S. 8vo. foruden 4 store Tabeller. (Koster 2 Mk. 4 Skl. og Indtægten tilfaldet Fattigkassen).

Efterat have læst dette Skrifte, kan man ikke andet end lykønske Odense med en driftig velsom og publicitet-hyndende Fattigvæsenscommission, og Commissionen med saa skarpsindig ferm og velsalende en Ordfører som Hr. Forsætteren. Kun at Commissionen ikke ved Skumleres usorskyldte Klasser ej blives i sin Midtsærhed for saa priklig en Sags Fremme! At den fortjente Hr. Forsætter forud har betænkt, at man ved saadant Sandstigerie, hvor man i et eller andet medborgerskt Anliggende træk det Pligt at tage, som man siger, Bladet fra Munden, som oftest legges for Had, maa man formode, og man kan folgelig vente en Aar for Aar førsat Nalke af Fattigvæsensregnskaber fra Odense ligesom man har dem fra

Gg

Nam

Randers, hvor man af sfig Publicitet som bekjende har sporet den herligste Nyte.

Okriftets Indhold er, foruden Forerindringen, ordnet under 4 Afdelinger. 1) Nogle Ord om et Fattigvæsen i Almindelighed. — Naar Hr. Forf. her S. 8 vil, at man ikke maa udstrække sine Fordringer til et Fattigvæsen (rigtigere en Fattigvæsenscommis-
sion eller Direction) saavidt, at det ogsaa skulde fore-
komme Trang, da det mere er Politiers Sag, kan Rec.
ikke give ham Medhold, da et Fattigvæsen jo umulig kan
bestyres tilgavns uden at staae i Forbindelse med et Fats-
tigvæspolitie. Forfatterens ansorte Vaastand synes
ogsaa at stride mod hvad der læses strax ovenpaa S. 9,
hvor Fattigforsørgelsen lignes ved en Opsøtringsanstalt,
hvori — — — „den Wykelige ophjelpes, den Forvil-
dede vises tilrette, den Arbejdssøre, som flettes Fortjene-
ste, anvises til samme, og den Lade den Uordentlige twins-
ges, ved Flid og en torvelig Deconomie til at drage den
muligste Fordel af sine egne Kræfter“ o. s. v. Dette er
jo dog at forebygge Trang. Dog, Rec. føler at det er
Ordskrid, som man ikke bør tillade sig ved en Anledning
der er saa vigtig og hellig, som Betragtninger over de
Fattiges Raar det ere.

II) Fattigvæsenets forrige Tilstand i Odense. Forf. gaaer ikke længere tilbage i Tiden end til Aar 1792, da Byfogeden Landsdommer Bendz vilde have udvirke en Reform i Fattigvæsenet, og en Commission blev ned-
sat, hvis Historie ifølge de af Forfatteren opgivne Data
kan deles i tre Perioder: 1) fra 1792 indtil Januar
1795, da den meldte Stiftamtmænd og Biskop, at den
intet havde udrettet 2) fra 1795 til 1799, da heller
intet skete. 3) fra 1799 da 5 virksomme Mand tilbød

sig at tage en Haand i med, „men ogsaa denne skjonne Udsigt forsvandt som et flygtige Stjerneskud,” følgelig i den credie Periode heller intet skeet. „Hvad Under (uds bryder nu Horsfatteren S. 18) at Betlerflokkens under disse Oinstændigheder stedse mere tilstog, at man hver Morgen saae hele Skarer af Børn og Eldre, tildeels rasse Personer, med Kjeppen i Haanden og Posen paa Nakken vandre ud af Byens Porte, for at oversvømme Landet paa alle Kanter og siden vende tilbage med hele Ladninger af Gryn, Brød ic., hvorför denne Klasse igien tilhandlede sig Penge til Brændevin og Kaffe? Hvad Under at den sjælvende Bondekone osse i Mandens Fra-værelse maatte kapitulere med disse Uforskammede i sic eget Hus? Hvad Under at man osse saae den sterke Saugskærer bortbære sic Barktsj fra Arbejdsstedet, fordi hans Kammerat var kommen tilbage fra sin Landjagt, og havde vist ham sic rige Vytre, der foruden den dagligs Kost og nogle Skillinger belob sig til en heel Skjuppe Gryn om Ugen, hvorför han nu ovenikøbet indløste 4 a 5 Mf.?”

III) Det ny Fattigvæsens Organisation og Forhandlinger. S. 19-45. Sidst i October 1803 holdt den ny Commission et forelsbigit Møde for at afdale Fremgangsmåaden med Undersøgelsen om de Fattiges Antagelse til Forsorgelse. Fattigforstanderne vedtog, hvor for sit Sogn, ved en nojagtig og upartisk Undersøgelse somgang Hus for Hus at tilvejebringe saa fuldstændig en Optælling som mulig. Til denne Visitation medgik adskillige Dage i November Maaned. Resultaterne var 350 Nummere i alle 3 Sogne. „Hee saaes (heder dee S. 22) den menneskelige Elendighed i sine mange rædsomme Stikkeler. I Huller og fugtige Bagkamre, op-

soldte med giftige Uddunstninger, knap oplyste gennem enkelte Ruder af Dagens Skin, som desuden kjemper forsøges med den svovlblandede Tarversg fra det aabne Ilsted, der neppe tillader den Enne at see den Aanden — i disse Huller hendirage menneskelige Skobninger ofte Lisvet. Her klynde hungrige, smudstige, snattede Børn sig om den nedtrykte Moders Knæ og raabe om Brød, og opvoxe uden Kundskaber, uden Dueligheder; ene til en Plage for dem selv og deres Medborgere. — Man behovede blot at see disse Unkværdigheder, og man vil snart finde en værdigere Ejenstand for sin Virksomhed og sin Overslødighed, end Daarskaber og tomme Forlystelser."

Fra denne Undersøgelse gik Commissionen usortroden frem med sine øvrige Arbejder, sic de frivillige Gaver indcasserte, det Manglende dækket ved Paaligning, Gangefogeder ansatte, o. s. v. og Moskinen kom paa en Slags Maade igang. Vi sige paa en Slags Maade, thi, som Fors. selv meget rigtig erindrer S. 37, det fornemste Drivehjul manglede og mangler endnu, nemlig en offentlig Arbejdsanstalt for saadanne Fattige, som savne anden Fortjenseste, og især for at vonne den tolige Ørkesløse Ungdom til en nyttig Anwendung af Tiden. En Note tilføjes, at for Nytaar havde en af Commissionens Medlemmer, i den Hormening, at et Arbejdshus er det første Requisit ved et Fattigvæsen, udkastet Planen til flig en Indretning der paa Stedet, som blev fremlagt i det første Møde og indgivet til højere Vedommelse. At slutte efter det Udtog som her gives af denne Plan, er den fortresselig og indeholder meget godt og ypperligt.

Hvor-

Hvorledes Commissionen eller Forsatteren S. 44 kan tale om Overladelsen af nogle ledige Værelser i Hospitalet til en Arbejdsanstalt i den Tone som om det var en stor Maadesbevisning, fatter forresten Rec. ikke.

IV) De mødende Hindringer eller Opmunteringer for Odense-Fattigvæsen. S. 45-52.

Hindringerne ere: at Antallet af de Fattige er alt for usorholdsmaessigt ester Byens Størrelse Velstand og Naringskilder; at den almindelige Passage falder derigennem, hvorved Fattigvæsenet daglig er utsat for Hjemløsighed af fattige Rejsende; at utidig Medblidenhed nærer Betleriet; og den i Reglementet paabudne blotte Sysselsætsstraf for Betlerie gjør den største Vanskelighed. Denne sidste Punkt er af yderste Vigtighed, og fortjener Bedkommendes Opmærksomhed. „Baade (siger Forsatteren) virker den lidet eller intet paa Folk af denne Classe; den er en sand Multe eller Plage for det Offentlige, som maa udgive 8 Skl. daglig til sig en Forbryder i Dictpenge, hvilket langt overstiger hvad han nyder paa fri God, og den sørdaer end mere Betlerens Tønkemaade og Sader, der ved at hensidde nogle Uger paa et Sted uden mindste Sysselsættelse, ret kan lære Konsten at være Orkesløse og udvænse Ont, foruden det, Selskabet med langt værre Forbrydere, osse giver ham Lejlighed til at lære.“

Der er flere Hindringer, som Fors. opregner, men de ligge mere i det Locale, og kan ventes let hævede.

I Fremstættelsen af hvad der kan styrke og opmunstre Commissionen paa sin maessomme vist nok ikke behagelige Bane, nævner Fors. først „en Mengde eldre og nyere Legater ved hvis hensigtsmaessige Uddeling mægen Armod an forebygges og lindres.“ Rec. ansaae dem just for

470 Kjøbenhavnske Lærde Esterretninger

saare betydelige, og skjønner derfor ikke hvorfor der i de foregaaende Forhandlinger tages saa lidet Hensyn til dem, ligesom men ikke heller bliver underrettet om Aarsagen til den S. 24 omtalte Standsning af Madame Eilschovs Legatum. Dog, om alt dette vil ventelig det 2det Hæfte give mere Oplysning end den man kan hente af de her bagefter vedhæftede Tabeller, hvor man ved mange Ummissemmer seer, at de har Glorups Legat, Lahns Legat, Mules Penge ic.

R. Nyerup.

Bort Esterretning om Lyngby Sogns Fattigvæsen, samt Udtog af Regnskabet for October Qvartal 1802 ved B. S. Rønne. Trykt i Fredericia hos S. Clemenhoff 1803. 56 S. 8vo.

At Hr. Rønne har udgivet nærværende Esterretning, kan man ej andet end bisalde. Thi deels fortjener Fattigvæsenets ny Organisasjon i Lyngby Sogn ogsaa uden for dette at tages i mere end een Henseende til Mønster. Deels har Fors. derved lagt for Dagen sin Ret til den Agtelse og Erkjendtlighed, der bor lønne hans virksomme Sver for Tiggeriets Afkastelse, en Gjenstand, han ale ved sin Indtrædelse i Lyngby med saa megen Varme omtalte, og som han siden den Tid bestandig har vist saa megen Interesse for. Han har ogsaa lykkeligen bragt det saavidt, at Sognets Trængende ikke mere behøve at gaae for hver Monds Dør og indsamle øste ydmygende og uvisse Maadegaver, men kan i dets Sted, naar de henvende dem til Fattigkommissionen, erholde visse og til

nbd.

ubedøftigt Ophold klækkelige Almisser. Disse uddeles ikke i Flæng, men blot til saadanne Fattige, som ej på anden Maade ere i stand til at erhverve deres Ophold, og udviser end Commissionen Strænghed i Valget af Almis- selemerne, udelukker den dog ingen Værdig fra at nyde Understøttelse; Dagdriver og Bagabonder fortjene ej at hjelpes.

Hvad Anm. i øvrigt finder saare folgeværdigt, er at Commissionen har antaget en Fattigkommissionær som blandt andet skal efter en af den bestemte og saare billig Taxt, til de Fattige udsælge Liver's Nødvendigheder og lave varm Mad i bestemte Portioner. Ogsaa ønskede Anm. at Hr. Ronne snart maatte kunne opfylde sit Ønske „at anlægge stedsvarende Arbejde for de Fattige“ da han er fuldkommen enig med Fors. at saalænge den Fattige kan sige: „Giv mig Arbejde!“ og han Intet kan faae, er det umenneskeligt at nægte ham Almisse.

Skriftet er, som man seer af Titelbladet, trykt i Fredericia; en Synderlighed ikke Enhver skulde kunne forklare sig, efter som Afstanden mellem Bogtrykkeriet og Fors. saaledes moaae have gjort saavel Korrekturernes som Oplagets Transport baade langsommere og bekosteligere. Man havde virkelig med Føje kunnet vente sig Oplysning herom S. 45.

Hvad Skriften selv angaaer, da hayde Anm. ikke ventet i samme at finde Uddadelser som den S. 9 at „Kom- missionen har undgaaet at antage Fattigfoged, der alcid er i det mindste en privilegeret Dagdriver — om ikke selv den groveste Betler“ og S. 12 hvor der tales om „de Fattige i Lyngby, som ere vante til Bræn- devin og Raffe.“ End videre, seer det ikke lidt be- synderligt ud, naar Fors. S. 3 siger: „at han ej for sig og

de øvrige Medlemmer søger Betryggelse imod Fornærmelser" — hvad skulde ville fornærme den, der i Sandhed arbejder for den gode Gag? eller har han ansee En og Andens Misfjendelse af hans gode Hensigt, for en Fornærmelse? hvad er Hensigten af denne Utdadelse? og hvad vil Forf. have sagt med den følgende: „vore Foresattes Revision er os Betryggelse nok imod dem, som bevisligen vilde ontaste vor borgerlige Ære." Skal den stramme den upartiske Grandstær fra frimodig at drøfte Kommissionens Forhandlinger? Hvorvidt strækker Revisionen sig? Hvo ere Revisorerne? sættes de ifstand til at domme om Almisselemmernes sonde Trang og Net til Understøttelse? Strækker Revisionen sig til alle Kommissionens Vedtægter? o. s. v.

I grammatiske Henseende anmærkes blot: S. 3 at jeg bu de spare o: staane mig selv for den Ujejlighed. S. 16 Raisonabilitet o: Gavmildhed. I Subskribentlisten staaer Ordet dito stundum hel pudserlig: f. Ex S. 20 Mad. Ejberg (skal nok være Engberg?) g. Adlr. Dito (alsaa Midam) Pige i Adlr. S. 22 Doct. Münster og R. 8 Adlr. Dito (alsaa Doctor) Pige 24 Skl. Ordet Halvkarl o: Knus forstaaes kun af dem der hoe paa Landet og burde altsaa været forklaret i en Anmærkning.

Dog slige Smoating glemmes let ved Udsigt over det Hele, og Hr. Rosne vil, som Ann haaber, snart levere es Fortsættelse af Beretningen om hans og Kommissionens verdige Bestrebeller, og derved end mere forsøge en Menigheds Agtelse og Hengivenhed, der veed at sætte Preis paa hans Midkjærhed.

J. V. Høst.
Prokurator.

Slut.

Slutning af Anmeldelsen af Støwers og
Voss's Attende Aarhundrede.

(See No. 29.)

Den 7de Del har følgende 4 Hovedafdelinger I) Udsigt over Hovedbegivenhederne i den østrigiske Arvesølgekrig fra Aaret 1740 indtil 1748. II) Ministervælde i Oplysningens Aarhundrede (engaaer Marqvien af Pombal) III) Jesuiterne i Paraguay. IV) Interessante Aestykker, som Bilage til Historien om Marqvien af Pombals Administration.

Man seer, at som Støwer begyndte sit attende Aarhundrede her inde i Norden, saa flytter Voss os derimod længere og længere syd paa, og ere vi ifølge deraf nu i Portugal. Af denne Tome hidstættes de almindelige foreløbige Anmerkninger angaaende Pombal S. 195-96. „Historien — saaledes begynder Autor — om denne overordentlige Mands Administration leverer et Skilderi af den fuldkomneste Ministerdespotismus, som Europa maaske, til nogensomhelst Tid, i nogensomhelst Stat, nogensinde har set.“

„Aldrig har en Minister regjeret egenmægtigere og egenraadigere, end Pombal. Hans Magt var fuldkommen Kongens Magt, og denne blev ved ham udvidet og indtil fuld Unskränkthed forhøjet. Han delede ikke sin Magt med nogen Secretair, med nogen Gunstling. Han forenede alle Forretninger i sig og udbredte sin urettelige Arbejdsoanhed, ligesom sin Bestrebelse efter Egenmagt, endog over de ubetydeligste Details.“

„Aldrig har en Minister under en saa svag Regent, alsaa gandse for sig selv uden Understøttelse, vovet og

befordret til Udførelse saa farefulde og vanskelige Foretagender.

„Han havde det gandske Ejendomlige, at han med sin Streben efter Alvælde ogsaa forbandt en ligesaa utrættelig Bestræbelse for at befordre det, som han erkendte for Statens Bel. Alle hans Foretagender blev styrede af en hersklig og despotisk Tænkemaade; men disse despotiske Forholdsregler havde Statens Uafhængighed, Sikkerhedens Besordning, Statskræsternes Forhøjelse, Nationens Opklaring, og Industriens, Konsternes og Videnskabernes Oplivelse til Hensigt.

„Et Land, som Portugal, maatte Foretagender, som disse, foranledige mangen haordnakket Kamp, og gjøre mangen driftig Stræg nødvendig.

„Derover er ikke lettelig nogen Minister blevet meer hatet og bagvasket end Pombal; ikke lettelig nogen blevet meer oplostet og beundret, end han. Imidlertid vare de langt fleste, som offentlig dømte over ham, saadanne, hvis Planer og Hensigter varé tilintetgjorte af hans, saadanne, som af hans vældige Arm havde lidé saadanne Stød, som ikke saa lettelig kunde forvindes. De vare hans usonselige Fjender; — af dem kan ikke altsaa vel ventes nogen upartisk Dom. Imidlertid have de saa konstigen blandet det Sande med det Falske, at det derved er blevet saare vanskeligt for den upartiske Fører, at udfinde et sikkert Resultat. Han maae lade sig næse med at samle saa omhyggeligt som muligt Kjendsgjerningerne og fremlægge dem for Esterverdens Domstol.“

R. Nyerup.

Capi-

Capitain James Cooks Rejse omkring
Jorden En Læsebog for Ungdom-
men, efter Campes Læremaaede. med
illuminerede Bobb're. oversat af S. C. Lund;
Dyrker af Naturvidenskaben især dens lægevi-
denskabelige Dele. Kjøbenhavn. trykt og for-
lagt af M. J. Sebbelow. 1ste Del 1803. 124
S. 2den Del. 1803. 128 S. 3die Del 1804.
120 S 8vo.

Det skal være en Efterlignelse af Campes Robinson,
en Idee som i sig selv ikke var at forkaste, naar kun Uds-
sætelsen i nogen Maade svarede til de Fordringer, man
med Høje kan gisre til en Forfatter, naar Skrifstets giv-
ne Emne og Form begge ere saa udmarkede som i dette
Tilselde.

I Indledningen heder det blandt andet om en Fa-
milie der boede en Hjerdingsvej udenfor en vis Stad:
„Den ældste Datter læste meget gjerne, saa ofte kus-
hendes Dagarbejder paa nogen Maade vilde tillade det.
Begge hendes Brødre gik det ligedan. De sandt ofte
Lejlighed til at læse de nyeste udkomne Bøger, fordi
deres ældste Stedbroder ikke allene var Boghandler men
endog havde et Lejebibliothek. Vel læste de helst de saa-
kaldede Røver- og Spøgeleromaner og gamle Ridderhi-
storier; men deres Brøder meente at Naturhistorier og
Rejsebeskrivelser vilde være en meget nyttigere Lekture for
begge.“

„Sandt er det og, at hine Skrivter kun sædvanlig
ejene til Underholdning, men sjeldent ere duelige til at
danne Forstanden og Hjertet; af disse Bøger kunne deris-
mod unge Læsere øse mangehaande Kundskaber, da de
gisre

gjøre os bekendte med andre Nationers Historie, Sæder, Karakter og Skikke, fort, de skaffe Ungdommen Lejlighed til, at erhverve sig nyttige Kundskaber om Landene og deres Indbyggere.

„For nu at give Vorne Smag paa en saadan Lektur, besluttede Faderen, daglig, især om Aftenen, at fortælle dem Rejseskriverelser, og valgte hertil Cooks sidste Rejse omkring Jorden, fordi samme har været denne berømte Jordemesters mærkværdigste Rejse.“

Om nu Fors. har næret sit Myster? Nej langt fra! han staaer saare dybt nedensfor ham, og det kan umulig tønkes, at et Barn ikke langt hellere skulle ville læse om det saa kun var et meget maadeligt Udtog af Cooks Rejse i et sammenhængende Foredrag, end dette, hvor Historiens Kjæde alle Øjeblikk afbrydes ved de uatælige ubetydelige Indvendinger ucidige Spørgsmøale og barnagtige Betragtninger, hvormed denne flauue Familie forstyrre og dræber al Interessen.

Tredie Del endes med en Udsigt over Cooks Levnet og Fortjenester. Den figer vel ikke stort, men da den er kort, kan den staae her: „James Cook blev født 17.7.1728 i Grevskabet York, og allerede meget ung sat i Lære hos en Kræmmer. Her havde han slet ikke Lyst at blive, han løb deraf, og gik til en Kulskipper, hos hvilken han var som Lærling i 9 Aar. I Begyndelsen af Krigen 1755 gif han i kongelig Tjeneste, og 1758 blev han Højsaadsmand paa Skibet Northumberland, under Lord Colville, som kommanderede den ved den amerikanske Kyst liggende Eskadre.

„Han uddannede sin Forstand ved at læse nyttige Bøger, og især opstrede han sig til Matematikens og Astronomiens Studium. Han tog levende Andel i

„ Oprinnene af den amerikanske Krig, og ved Quebecs
 „ Belejring blev ham paalagt vigtige Foretagender.
 „ Overalt udviste han Kjæthed og Mod, og da Krigen
 „ var endt blev han udsendt for at opmaale Havbugten
 „ St. Lorens, og Kysterne ved Nysoundland. Herved
 „ bestjegtede han sig indtil 1767, da han blev udnævnt
 „ til Kommandeur for en Expedition til Sydhavet, der
 „ havde til Hensigt, at tagtage Planeten Venusses
 „ Gang forbi Solen, og tilsige at gjøre ny Opdagelser.
 „ Fra den Tid, udvidede han sine Kundskaber mere og
 „ mere, og hans Navn blev Dag fra Dag mere berømt.
 „ Et særeget Træk i hans Karakter var den utrættelige
 „ Standhaftighed, med hvilken han forsøgte sine Ideer.
 „ Jordbeskrivelsen Skolder, Capitain Cook overmaade me-
 „ get. Paa hans første Rejsse i Sydhavet opdagede han
 „ Selbstaberne, og beviste at Nyfeland bestod af to
 „ Øer, han opmaalte den hele Kyst, besjellede den østli-
 „ ge Kyst af Ny-Holland, og Korterne over disse Ver-
 „ densdele ere blevne meget udvidede ved ham. Paa
 „ hans anden Rejsse opdagede han Ny-Katalolien, saa-
 „ velsom Den Georgia, og en ny Kyst, som han kaldte
 „ Sandvichlandet, eller det sydlige Thule. Paa hans
 „ tredie Rejsse gjorde han især Opdagelser af Viglighed;
 „ thi foruden adskillige smaa Øer, som han fandt i det
 „ stille Hav, opdagede han en Degruppe, hvilken
 „ han gav Navn af Sandvichberne, tilsige opdages-
 „ de og opmaalte han den hidtil ubekjendte Del af
 „ den vestlige amerikanske Kyst fra den 43 til den 70
 „ BredegRAD, satte Sammengrænsningen af Asien-
 „ det Asia og America uden Twivl, besjellede Sundet
 „ derimellem, og undersøgte Landet paa begge Sider til
 „ langt hen imod Nord, fort, han har bidraget over-
 maade

„maade meget til at udvide vor Kunckab om Jordklo-
 „den. Som Æemand har han ikke gjort sig mindre
 „forsjent, fornemlig ved det af ham opfundne Middel
 „til at vedligeholde Æbefolkenes Sundhed, og overho-
 „ved har han paa sine tre forlige og besværlige Opda-
 „gelsebrejser gjort sig forsjent i mangfoldige Videnska-
 „ber, hvorfør jeg haaber, at Tildragelserne paa disse
 „Ærejser, hvoretmed vi saa ofte have moret os, ikke
 „vil forekomme eder ubetydelig, og I ville ved flittig
 „Estergranskning snarligent kunne overtyde eder om
 „Sandheden af den Paastand: at James Cooks Rejsse
 „beskrivelse forsjener den første Plads iblandt Rejsset til
 „fremmede Verdensdele.

R. Nyerup.

Den 14de Juli oplæste Hr. Assessor Hest i det Skandi-
 naviske Litteraturselskabs Møde en Underretning om Tryk-
 færihedenes Skjebne i Sverrig fra Gustav den
 tredies Død af.

Den 4de August var igjen Møde i Selskabet da Prof.
 Nyerup læste om de ældste danske Aviser. Han
 godtgjorde at Daniel Paulis Maanedssavis af 1672 ikke
 som man ellers i Almindelighed har troet, er vor ældste
 politiske Tidende. Afskriften indeholdt følgende Datoe
 i chronologisk Ordens:

1634 d. 29 Jun. fik Bogfører Jochum Moltzen og Universitetsbogtrykker Melchior Marhan kongelige Privilegium paa at udgive „ugelige Aviser paa danske og tydste.“

1644 d. 13 April læses i Acta Consistorii, at Marhan virkelig trykte de „ordinaire Courranter“ (ø: Aviser).

(Men af disse allerældste danske Aviser rides nu ikke et Blad at være til i noget Bibliothek).

1657 er det første Aar, fra hvilket det kongelige Bibliothek kan opvise en i Kjøbenhavn trykt politisk Tidende. Den udkom hos Universitetets æden Bogtrykker Peder Hake, men var paa tydst.

1666 er det første Aar, hvorfra haves en dansk Avis paa dansk Maal, og det er Bordings (maanedlig udgaaende) Mercurius, som var paa Vers.

1672 udkom den ældste danske Avis i dansk Tungemaal og paa Prosa; det var Paulis maanedlige Relationer.

1673 udkom fra Jørgen Godes Officin den ældste danske ugentlige Avis, under Titel af ordinair Posttidende.

Dette dobbelte Sat Aviser, de Pauliske og de Godeske, smelte mod Aarhundredets Slutning under Universitetsbogtrykker Bockenhofers sammen til ett. Derved stand-

standsede Afhandlingen, da det 18de Seculi Aviser en anden Gang kan komme under Revision.

Om de ældste danske Aviser har Hr. Prof. Thaarup fortelig handlet i sit Archiv for Statistik II Bind 1ste Hæfte, ligesom von Westen S. 75 i Bogen om Adressekontoirers Natur og Oprindelse. Vor næste Avislitteratur har von Schwarzkopf leveret en Udsigt over i Algem. Litterar. Anzeiger for 1800 No. 5. hvor sikkert en Leier denne forresten vakkre og hæderværdige Litterator er, kan sluttet beraf, at han anser danske Tidsskrift for en politisk Tidende „ganz in der originellen Manier der sogenanten Neuwieder Gespräch aus dem Reiche der Todten“; at han beretter, at de i Norge udkommende Aviser skrives i den norske Dialect; og at han troer, at Navnet „berlingske Tidende“ deriveter sig fra Berlin!

Den 21 Juli døde Sognepræsten til Nørre-Hvedby og Nørre-Aarslev paa Falster Henrik Christopher Glahn, Professor i det grønlandiske Sprog. Hans Levnetsomstændigheder hos Worm, som ogsaa opregner hans indtil Aar 1784 udkomne Skrifter. Han har siden udgives to Småabøger, den ene om et Røjakroer-corp's Opredelse, og det andet om at stille Bolgerne i Havet.

Kjøbenhavnske lærde Efterretninger

for Åar 1804.

No. 31.

Sorsøg til en Anvisning for Lærerne ved Skoleholderseminarierne, ved Dr. Fredrik Münter. Trykt som Manuscript. Kjøbenhavn, hos Høf. og Universitetsbogtrykker E. Møller. 1804. 109 S. 8vo.

Sfølge Forerindringen har Hr. Forfatteren, som Medlem af Commissionen for Almueskolernes bedre Indretning, havt Kald til at skrive denne Anvisning, hvort han commenterer over §§ 49-51 i Niemeyers 1799 udkomne Schrift Ueber öffentliche Schulen und Erziehungsanstalten. Ordene paa Titelbladet „Trykt som Manuscript“ forklares derhen, at Bogen ikke er bestemt til at komme i Boghandelen.

I Indledningen foredrages de almindelige Negle for Seminaristundervisningen, saasom, at der maa være forskjel paa den og den lærde Undervisning, og at hin maa beregnes efter den Seminaristerne selv ere bestemte til at give, dog maa (erindrer Forf. med rette) de Rundskabers Omfang, som skal bibringes Seminaristerne, indbefatte mere end de igjen skulle lære Andre. „Hvad der ikke (heder det fremdeles) veed

mere end netop det han skal lære Andre, er en slet Læser. Skolelæreren har desuden ikke blot Børn og den opvoksende Ungdom, men ogsaa Ungdommen af den modnere Alder, at undervise. Han maa ogsaa bestrebe sig for, at blive de Fuldvorne nyttig. Hans Kundskabers Omsfang maa desaarsag ikke være alfor indskrænket, og blive staende ved de første Elementer: ellers risber han ufejlsbarlig snart sin Uvidenhed; hans Undervisning bliver mager og fattig, og Mangel paa egen storte Indsigt frembringer den Wirkning, at han ikke selv kan gjøre passende Fremstridt, men kuns maskinmæssig opramiser hvad han engang har lært af sine Lærere." Alt det, og hvad mere i den Anledning siges, er altsammen saare vel og foretællig udviklet; men i den næstfølgende Paragraph, som har til Overskrift: Ved Undervisningen maa des sørges for, at Seminaristerne selv indsee Nødvendigheden af at sætte den Grændser, og tilfredse (nøje d e) med deres Bestemmelse, kuns søge at lære det grundig og praktisk, som er dem nødvendigt til at optaae denne Bestemmelse, forekomme Uttringer, som Rec. ikke fuldelig indseer Grund og Anledning til. For det første synes Forf. at antage at ingen uden gode Hoveder blev Seminarister; „thi — siger han — slette, eller og saadanne, som i ingen Henseende hæve sig over det Middelmaadige, har man dog vel ikke isinde at vælge til Folkelærere?" Rec. mener, at man endog vælger dem til at være Folkelærere i eminentere Forstand; eller hvad bliver der af Non Contemnendisterne til theologisk Attestats? Dog, dette er her ikke egentlig Sagen; Spørgsmålet er, hvorvidt Hr. Forf. har Ret, naar han S. 12 og 13 frugter for at Seminaristerne maatte kunne forfalde til den
spe.

eculative Philosophie eller den højere Mathematisches Studium. Det mener Rec. har set ingen fare, man skulle saae Degener og Steffensen af Seminaristerne. At de skulle fordype sig saaledes i denskabelig Physik og Chemie, at de glemtes res Bestemmelse, er Hr. Forfatteren ikke saa bange r, det, erindrer han, „forbyder sig selv, da et Apparat udfordres dertil, som ikke een blande tusinde Seminarister er i stand til at anstaffe sig endog nogenledes, og uden hvilket dog ingen Fremgang kan gjøres i disse Videnskaber.“

Efter de almindelige Forstiftere gaaer Hr. Forfatteren over til de enkelte, og taler især om de store Seminarier, hvis Plan er anlagt vidtsejgere, og af vilke der følgelig og kan fordres mere end af de mindre. Maar et Maximum for Undervisningen eengang er fastsat, vil det være lettere at gjøre Forskjel mellem det mere og mindre Nodvendige, og derpaa grunde Bestemmelserne om, i hvilke Dele de store Seminariers Undervisning bør være fuldstændigere end de mindre.“

Nu handles da i første Afdeling, som svaret til den 9de Paragraph hos Niemeyer, Om Seminaristernes intellectuelle Dannelse. Denne Afdeling udgjør næstens ½ Ark og har 29 Underafdelinger eller Paragrapher. Hc. er klart og lyst fremsat, og man folger med fornøjelse en Forfatter, som viser at han har en encyclopædisk Rundstab om alle Videnskaber saa godt inde, indsekereres indbyrdes Sammenhæng eller deres Værd for Mensker og Borgeren, og ønsker at selv den ringeste i Hollet maatte vorde lyksaliggjort ved deres Indflydelse. Rec. tillader sig et Par Anmærknirger. S. 24 fremsættes her en vanskelig Opgave, naar han foreskrives Seminariet.

nortilærerne, at de skal gjøre en Samling af Bøger til
grædigt for de tilkommende Folkelærere, uagter man
af disse Skrifter ester hans egen Tilstaaelse ikke passe si
Almuen og ikke ere bestemte for Almuen, men derim
give Anledning til Sværmerie, ere usortaaelige for hvæ
der ikke besidde et utrolig stort Forraad af lærde Kundst
ber, og ere slet oversatte. Ved Pag. 18 funde mi
spørge om det er Bislop Balles Lærebog der karakteriser
naar det heder: „Lærebogen i Religionen er i samn
„Grad hensigtsmæssig, i hvilken den har frugtbart Koi
„hed, Tydelighed, rigtigt paa sund Eregese grund
„Balgs af Bevisstederne; og i hvilken Alt, hv
„der blot hører til Systemet og de allene det
„udlede Sætninger, fuldkommen er adskilt si
„den bibelske Christendom.“

Fra Religionsundervisningen kommer Hr. Fors. &
37 til de almennyttige Kundskaber, saasom Anthro
pologie, Mathematik, Physik, Historie, Sproglær
Calligraphie, Musik; og fortresselig udvikles, saa
hvilke Grene af disse Videnskaber fremfor andre bør dt
tes i Seminariet, som hvor stor Fremsgang Semina
sterne bør gjøre i hver Gren, tildels ogsaa efter hvilke
Methode og ved hvilke Hjælpemidler. Den eneste Sla
Undervisning, hvori Rec. synes at Fors. alt for sparsom
og knap tildeler Seminaristerne deres Portion, er d
juridiske S. 41; man veed dog, at allerede Kong Fi
derich IV i sin Eid vilde at Bonden skulde vide Best
om Landets Love Fors. vil, at der kun skal „Fast
nogle flygtige Blit paa Mennesket i Hensyn til ha
(dets) Skilling iblandt Mennesker“ og „i den hele U
dervisning — om Bondens Pligter og Rettigheder — m
man anbefale den største Varjomhed.“

At Seminaristernes Optærelse, hvad Medicinen an-
taer, især indstrækkes til Sundhedslæren, kan man
se have meget imod, nu da Medicinalanstalterne ere saa
egent bedre end som de fordum vare.

Nytten af Kundskab i Geometrie den anvendte Ma-
tematik og noget Astronomie viser Forf. saare godt saa-
des: „Mange ere de Tilsælde, i hvilke Landmanden bes-
tør Geometrie. Ved Landmaaling, Udstiftning, ved
Lækernes Afdeling er den uundværlig. Hvor nyttigt
tsaa, om Skolelæreren derved paa nogen Maade kunde
elpe, og selv gaae ham tilhaande med Raad? Det
nes dersor at være næsten uundgaaelig nødvendigt, at
eminaristerne saae Undervisning i Geometrien. Deraf
lger endnu ikke, at de deri skulde give Undervisning
eralt, og til alle Bønderbørn. Geometrie altsaa,
tereometrie, og de almindeligste, til Brug i det dags-
e Liv nødvendigste, Kundskaber af Mekaniken, vilde
l, foruden Arithmetiken, være de Dele af Mathematiken,
hvilke de tilkommende Skolelærere skulde undervises.
det kunde være nødvendigt eller nyttigt, at gaae vides-
, indseer jeg ikke. Trigonometrie behøve de neppe.
en Logarithmiske Regning kunde de altsaa gjerne
dvære, og Algebra ville de i deres Kald slet ikke have
slighed at anvende. Hvad, foruden Mekaniken, an-
: Dele af den anvendte Mathematik angaaer, som
xometrie, Hydraulik, Hydrostatik, Optik o. s.
; saa maae de vel have nogle almindelige Begreber der-
i, at de ej skulle ansee s. Ex. et Barometer, en Ton-
ne, en Kikkert, for noget Underværk. Men disse
seer kunne uden stæng mathematisk Form smeddeles
i historisk i de almennyttigste Dele af Naturlæren,
det er i Grunden ligegyldigt, om de funne legne De-

monstrationerne for disse Sætninger regelmæssig paa P
yret, eller ej. I Geometrien derimod maa, ligesom
Arithmetiken, det strængeste Bewis gives og fordres, i
altting igjentages saa længe, indtil de have det fuldkor
men inde.

„Hvad der er sagt om de ovenanførte Dele
den anvendte Mathematik, gjelder ogsaa om Astron
omien. Seminaristerne maae historisk kjende dens si
nemste Resultater, om Verdenbygningens almindeli
Indretning, den uendelige Mængde af Himmellegeme
deres uhyre Størrelse og Afstand, Forskjellen imelle
Stjerner og Planeter, og vort Solssystem. Men t
er raadeligere, at meddele dem disse Kundskaber ved I
ligionsundervisningen, end at gjøre den til en Del af d
mathematiske. Thi først og fremmest skulle de dog vii
paa deres religiose Følelse, og dernæst sætte dem ista
til at give deres Disciple passende Begreber om Gu
Almagt, Visdom og Godhed. Men tillige skulle de i
faa have dem, for at betage sig selv og andre Overtr
og jo mere denne endnu stedse gaaer i Svang blandt
muen, des vanskeligere er det at udrydde den, og d
nyttigere er det i denne Henseende, at forbinde Midler
imod den med Religionsundervisningen.

„Men ønsker Seminaristen nojere Kundstab, i
have vi nu nok af populair skrevne Bøger fra Fontene
af, af hvilke man kan give ham en eller anden at læ
Han vil ogsaa let finde Lejlighed til at see enkelte Ma
vardigheder paa Himmelten ved Hjælp af Teleskoper,
saaledes faae et bestueligt Begreb om Solens og Ma
nens Pletter, om Saturns Ring, Cometernes Hale
nogle taagede Stjerner. Jo tydeligere hans egne Begi
ber herom ere, des forstaaeligere vil han og kunne gjo
de

bem for andre, og des mere vil han blive troet, naar han angriber Almuens Fordomme. Heller ikke behøver man at frygte for, at han fordyrber sig formeget i Astro-nomiens Studium. Thi deels sattes han jo al Lejlighed og alle Hjelpe-midler til at øve den praktisk; deels vil han, naar han har gjort nogen Fremgang i Mathema-tikens Elementer, let indsee, hvor meget mere der hører til, for egenligen at studere Astronomie; og hans egen Bestemmelse om Dagen paa Jorden vil gjøre det physisk umueligt for ham, at oposre sine Mætter til Himmelens Betragtning."

Vaa samme Maade fremstilles Nytteten af og Grænd-sen for Undervisningen i Physisk og Natu rhistorie, Geo-graphie, Historie og Statistik, orthographisk og calli-graphisk Skrivning, Vocal- og Instrumentalmusik.

Den 2den Hovedafdeling Om Seminaristernes moraliske Dannelse, svarer til Niemeyers 5ode Para-graf, jog viser, at Seminaristerne maa opdrages til a) Utopsomhed og Tilfredshed med deres Stand b) Arbejdssomhed c) Tarvelighed og Sparsommelighed d) Bestedenhed. Hvad her S. 92 forekommer om, at det ikke bør tillades Seminaristerne at være „Chorister Statister og Figuranter ved Theatret, eller at spille paa Privattheatre“, vil maaesse en og anden Les-ser troe, maa endelig være sagt som et Vink for Vedkom-mende; men det er ikke saa, det er en Note hos Nie-meyer som har forledt til en Advarsel, man ikke skulde have ventet her. Snarere troer Nec., det maa have et localt Hensyn, naar der samme Pag. siges til Semina-riilærerne, at det ikke er dem formeent (!) at gjøre Fore-stillinger, hvor de finde nogen Indretning mindre pas-

sende, og at de i saa Fald kan vente deres Foresatte
Medhold og Understøttelse.

Paaafaldende er den Iver, hvormed der S. 98 e
andre Steder drives paa, at Seminaristlærerne skal in-
prænte Seminaristerne Agtelse for Præstestanden, som or
Præster, der er hvad Præster bør at være, ikke maatte
kunne vide at forskaffe sig den selv, uden at tilbælte si-
den hos Seminaristlærerne. Rigtig nok taler Forf. S.
99 om Præster, „som Seminarister kan overse, og som
„man for deres moraliske Fejls Skyld ej kan have Agtel-
„se for.“ men det er et Sted, som ved en ny Udgave
venstelig vil blive udeladt; da man ikke seer, hvorfor alle
Præsterne ikke ogsaa kan være opvakte Hoveder ligesaavel
som Forf. forudsætter det hos alle Skoleholderne, og
hvorsor kan de Mangler i de tilkommende Religionslæ-
reres Dannelsse, som Forf. samme Pog. har in mente,
ikke blive hævdede, og vores theologiske Candidater erholtede
en for deres Bestemmelse ligesaa passende Undervisning,
som den nærværende Plan tilcænker Seminaristerne?

3die og sidste Hovedafdeling handler fra S. 103 og
til Enden Om Seminaristernes pædagogiske Dan-
nelse.

Hr. Forf. ønsker i Forerindringen, „at disse hans
„Idéer maatte ansees som et Forarbejde, der funde
„bruges, naar engang med Tiden en almindelig Instru-
„x for Lærerne ved de større Seminarier skal forfattes.“
Enhver Læser maa tilstaae, at her er godt og grundigen
forarbejdet, og at, dersom Instrux behøves (som Rec.
tviler paa, hvis Valget af Lærere er faldet godt ud, og
er det ikke det, kan viist en Instrux ikke bøde paa Mang-
lerne) man kun har nødig at gjøre en Extract af nærvæ-
rende Anvisning. Imidlertid, da Autor, ifølge samme
For-

Førerindring, „underkaster disse Bladte oplyste og sagkyndige Mæn's Dom, og udbedrer sig deres Anmærknings“ og Skriftet ikke er publice tilfals, maa man vel vente, at det bliver indrykket i Quartalskriftet Egeria, og paa den Maade kan vorde læst og drøftet af Mænd som vo're Junger og Hammonder i Sjælland, Medelser og Lütkenere i Fyen, Blichere og Barfoder i Jylland, Veumanner og Lunder i Norge, og hvad de forresten hede de ikke saa hist og her i Nigrene omspredte Landsbypræste, der langt bedre vide Besked om, hvad der udfordres til at være Skoleholder paa Landet, og følgelig ogsaa hvorledes en Seminarist skal dannes, end understegnede

R. Nyerup.

Dansk Læsebog og Exempelsamling til de forandrede lærde Skolers Brug samlet af R. L. Raabe, Professor. 2det Bind. Kjøbenhavn 1804. trykt og forlagt af Directeur Joh. Frid. Schulz, Bongl. og Universitets Bogtrykker. 611 S. 8vo.

Bed Anmeldelsen af iste Del i No. 38 af disse Uførerretninger for 1799 er saavel Anledningen som Planen til dette Verk omstændelig blevet anset, og Udsættelsen tillagt den vedbørlige Ros. „Senere — heder det her i Fortalen — end Samleren havde ventet og burdet, fremkommer endelig denne Læsebogens sidste Del, uden at han dersor tør smigre sig, at denne dens lange Udeblivelse vil have bidraget til, at gjøre den mere dadelfri end den førstg. Har alt et vel bekjende Epigram stemplet

H. H. S

hans

hans Mynster, Eschenburgs berømte Beispielsamling, „ein Beispiel wie man nicht sammeln soll“; med hvor megen mere Høje maa han ikke frygte en lignende Dom for denne, især af saadanne, som ikke tilstrækkelig veje de Forpligtelser, det dobbelte, eller, om man vil, tredobbelte Formaal, at være en Læsebog, og en Exempelsamling, og det for de lærde Skolers Ungdom, paalagde ham.“

Forsatteren inddelte, som vi vide fra 1ste Del, de talende Kjønne Konsters hele Gebiet i Overeensstemmelse med Engels Theorie der Dichtungsarten, i 4 Hovedafdelinger, og ansatte i 2rste Del Exemplar paa fortællende og paa didaktisk Foredrag. Nærværende 2den Del fremstiller Idenskabelig eller lyriskpathetisk og dramatisk Skrivemaade.

„I Henseende til den Hovedsynspunkt — erklærer Hr. Fors. freimdeles i Fortalen — Det, efter Engels Mynster i hans Theorie der Dichtungsarten, er fulgt, venter jeg mig med Høje adskillige Indvendinger, som jeg ikke haaber at kunne nogenlunde sydsestgjøre, før Tid og Lejlighed undes mig at fuldbringe en fort Haandbog i Esthetik og de talende Konster, som jeg — med Hensyn til denne Exempelsamling — allerede en temmelig Tid har havt under Arbejde, og hvorfra man kan ansee der lidet Forsøg om den danske Stil som en Proclus.“

Hver Under og Dyrker af vor nationale Kjønne Literatur glæder sig vist inderlig, med Rec., ved Loftet om denne Haandbog, hvis Uffavn var et Hul i vor Literatur, der hidtil blev udfyldt med Oversættelser af Batsleur, Formey og Eberhard. Og man kan ogsaa paa stans, at Brugbarheden af Exempelsamlingen vil vinde anselig

anselig derved, da man endnu af Mangel paa denne Vejs ledning ikke altid nojagtig kan vide Bestemmelsesgrundene for visse Stykkers Antagelse eller Forkastelse, eller Hordelingen under denne eller hin Classe. Som f. Ex. strax her foran i 2den Del seer Rec. ikke, hvad lyriskpathetisk der er i de anførte Breve. Ester hans Tykke hører den ældre Snedorffs til det didactiske Foredrag altsaa til første Del, og den yngre Snedorffs maa ske til det beskrivende eller fortællende.

Forresten indbefatter Hr. Fors. under Rubriken **Lyriskpathetisk** følgende Digtarter: Taler, poetiske Breve, muntre og idylliske Digte, elegiske Digte, Ode og Hymner.

De Taler, som her ere Stykker anførte af til Præs. ere Lovtalen over Absalon af Jacobi; over Christian III af Kampman; Mindetalen over Gerner af Malling; C. Colbjørnsens Tale i Landhusholdnings-selskab (i Minerva for Febr. 1794); over Bernstorff af Abildgaard; over Rothe af Rjerulf; over Gerner af Thaarup (hel astrykt); over Suhm af Rahbek (hel astrykt); over Hagaard af Rosenstand; over Christian IV af Dichman; over Riber af Guldborg (hel); over Birkner af Gutfeld (hel).

De poetiske Epistler ere af C. Friman (til hans Son) af C. A. Lund (til Prof. Wad), af Zetlitz, af Tode, og af Rein.

De muntre og idylliske Digte ere: til mine Urte-yotter af Storm, den norske Vinter af Nordas Brun, Stenersens Idylle ved hans Søsters Bevillup, Ungdommen af Tode, Jeg er saa fro jeg er saa glad af Zetlitz, Ondt og Godt i alle Lande af Wessel, Ode til Dumhed af P. M. Trøjel, Ode til min Skræder af

af P. B. Trøjel, I Ungdoms Baar groe Roser alle-
vegne, af Rahbek, Opmustring af Guldberg, Da
jeg var lille af Baggesen, Grillicander af Tullin.

De elegiske Digte: Sørgeode over Lüzov af Tul-
lin, Til forstaan mig vije Daare! af Ewald, over en
afsdod Ven af Wibe, over Livets Horsængelighed af
Thaarup. Tanker ved en Flod af P. H. Griman, ved
Wessels Død af Pram, Til Haabet af Rein, Laur-
bærlunden af Udgiveren, Landsbykirkegaarden af Lund,
Begyndelsen af Assistentskirkegaarden af Guldberg,
ved Hviids Grav af Plum, Til mit Fædreneland af
Baggesen, Udsigter over mit Liv af Saye, Christians-
borgs Ruiner af Frankenau, Haabet af Lndbye, ved
min Faders Grav af Gutfeld.

Oder og Hymner: Rungsteds Lyksalighed af
Ewald, Gud Jehovah! vi prise dig, af Thaarup,
Skabningens Halleluja af Baggesen, Gud! du est stor
af Storm, Esterligning af Horat ses Carmen seculare
af C. Griman, Freden af Rein, Slaget ved Tripolis
af M. C. Brun.

Den 4de eller den dramatiske Hovedafdeling har,
ligesom de andre, en prosaist og en poetisk Underafdeling.
Til den prosaistiske Underafdeling regnes Breve under
digtet Karakter, Samtaler, prosaistiske Skuespil,
til den poetiske: Satyriske Breve under digtet
Karakter, Heroider, dramatisk Idylle, versifices
rede Skuespil.

Exempler paa Breve under digtet Karakter anføres
udaf Holberg, af Sneedorfs Tilstuer, og Rahbecks
Tilstuer, af Fru Badens fortalte Grandison, og
af Jomfru Biehls Breve mellem fortrolige Ven-
ner. (Rec. havde ellers troet, at begge Skribentindernes

Breve

Breve burde indregistreres under Romanfaget, og ikke under det dramatiske).

Til Prove paa Samtaler ansøres Suhms Leonis das og Ismenias, med Bevidnelse om vor Litteraturs Fattigdom paa saadanne digtede Dialoger.

Det egentlige Skuespil. Først Lytspillet; begynder med Holberg, af hvis honette Ambition den 2den Acts 3die Scene er ansørt. Fremdeles Biehls kjærlige Datter, 5te Act; Wivets Datum in Blanco 1ste Act 5te og 6te Scene; Olufssens Gulddaaen 2den Acts 10. 14de Scene; Todes Søeofficererne 4de Acts 5te. 9de Scene; Falsens Konstdommerer 4de Acts 8de og 9de Scene; Prams Egteskabsdøjl len 4de Acts 8de Scene; Rahbecks Sommeren 3die A 1. 5te Scene; Hejbergs Forvandlingerne 4de Acts 1. 4 Scene.

Af de prosaiske Sørgespil er leveret Prove af Ewalds Nolf Krage 5te Acts 2den Scene; Samsøes Dyveke 4de Acts 8de Scene; Sanders Niels Ebbesen 3die Acts 1ste Scene.

Den poetiske Underafdeling begynder med Rubriken satyriske Breve, og til Exempel ansøres Prams Overdaadighedsforordningen, et Digt, som man efter en mindre konstig end nærværende af Engel laante Classification lettest vilde falde paa at henvøre under poetisk Satire i 1ste Bind.

Heroider er en Digtart, som hyppig og med udmarket Held er dyrket hos Os, det vise de mange her ansøgte Prover, saasom: Philippa til Erik af Pram og af Stokfleth; Alcanzor til Zemire af Storm; Anna Boleyn til Henrik VIII af Rahbek; Christina Ulfeld til sin Mand af Lund; Waldemar II til hans Son af Liebenberg.

Dramatisk Idylle. Deraf ere Exemplar: Ewalds Gjæske 1ste Acts sidste Scene; Thaatups Høstgildes Slutningsscene; Guldbergs Landeværnet.

Versificeret Lystspil. Ewalds Harlequin Patriot, 2den Acts 8de Scene; Wessels Kjærlighed uden Græmper 2den Acts 1ste 2den og 3die Scene. Versificeret Sørgespil. Ewalds Balders Død tredie Acts 2den 3die 4de Scene; Urdal Bruns Ejner Tammerfjælver 2den Acts 1:3 Scene; Prams Damon og Pythias 5te Act 2:8de Scene.

R. Nyerup.

Den lille Latiner. En Skole- og Hjelpebog for Begyndere i det latinske Sprog, hvor ved de baade paa en hensigtsmæssig Maade Funne øve deres Hukommelse og tillige faae Kunnskab om de nødvendigste Ting som forekomme i det daglige Liv. oversat ved C. B. G. Lager. Kjøbenhavn. 1804. trykt og forlagt af M. J. Sebbelov. 140.

Ei! hvad Nutte denne ildeles ubekydelige Glosebog skulle oversættes, er ikke let at indsee. Nec. kan ikke skjonne, at den har nogen anden end den negative Fortjeneste, at det Papir og Sværke, som herved er spilde til Unytte, kunde ellers være blevet anvende til en skadelig Morder- eller Røverroman; og i den Henseende allene kan den lille Latiner vente Skaansel, hvor urimelig han end har ordnet nogle af sine Glosser, og hvor mange Trepksejl han end har lader indlæbe.

GAA

Saa lidet folgelig Anmelderen kan tillige en saa ringe Pjæces Indlemmelse i vor Litteratur, saa vel tilfreds er han derimod med den fra samme Officin udkomne Tabellarisk Oversyn over den almindelige Histo-
storie til at erholde en rigtig Kundskab om de vigtigste Tildragelserers Oprindelse og Sammenhæng. af Ju. L.
Aug. Remer. oversat og forøget efter det 4de oma-
arbejdede Oplag af H. G. Ut. Nygaard. Kjø-
benhavn. 1804. trykt og forlagt af Mr. J. Sebbelov.

Vaa denne meget hensigtsmæssig indrettede Tabelle kan man ligesom med et Blik overstue Universalhistoriens hele vide Omsang. Tabellen har to Piller, den ene for den ældre Historie før den store Folkevandring, og den anden for den nyere Historie efter Folkevandringen i det 5te Aarhundrede. Et hvært af disse to store Tidsrum er delt i 4 Perioder, og i nogle af dem er igjen Unders-
afdelinger. Saaledes er f. Ex. den nyere Histories fjers-
de Periode fra Reformationen indtil vore Tider inddelt i tre andre Perioder hvoraf Autor kalder a) den
spanisk-østrigiske 1515-1659. b) den fransk-
svenske 1649-1740. c) Storbrittanisk-fransk-
østrigisk-preussisk-russisk Periode.

R. Nyerup.

I Anledning af Sr. Secr. Hummels til de Lærde Efterretninger Indsendte.

(See No. 29.)

At det Voget om Theatrene i Stockholm, som er
indsøet i Ej blot til Lyst, allerede i Høje var mig
till

etende, anmærkede jeg selv ved Sammes Udgivelse; Hr. Secr. Hummel synes altsaa forsigtigt at kunne have sparet sin Fremtrædelse. — Naar han nu erklærer dette Noget for „en Samling af strøede og ufuldstændige Anmærkninger“ har jeg ikke kald til at træste med ham herom; han ikke allene tildod mig at indføre det hvor jeg fandt for godt, men ønskede endog udtrykkelig, at hans fulde Navn flettes derunder? — Ere der virkelig, siden dette Stykke meddeltes mig, indtruffen betydelige Forandringer ved Skuespillene i Stockholm — hvilket jeg har Varsag at betvivle; — hvorfør underretter Hr. Hummel da ikke det danske læsende Publikum om hvori disse Forandringer bestaae? I ethvert Tilfælde blive i ovrigt Hr. Hummels Anmærkninger om de svenske Teatres Tilstand i Marts 1803 altid et interessant Drag til disses Historie.

J. Bragh Høft.

Udaf Dagen 270. 125.

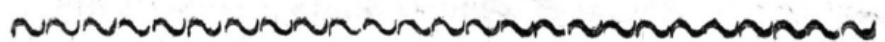
Jet af de nyeste Hester af theologiske Annalen recenseres Præsten ved Frue Kirke Hr. Clausens ypperlige Samling af Prædikener, (2 Dele) med udmærket og forsigtigt Berømmelse. Blandt andet siger: „Et skjønnere lidnesbyrd om Grimodighed, forenet med Sindighed, m usædigt Hejogtelse for Sandhed og Oplysning, om uroffelig Tillid til den Sejer som Lyset dog engang vil vinde over Mørket, det Gode over det onde, kan man ikke lettelig finde. Hæder og Ere den Mand, der usorsædet antager sig Oplysningens gode Sag med saa meget større Iver, jo mere den, truet af Lid og Omsænder, synes at trænge dertil.“

Kjøbenhavnske

Lærde Efterretninger

for Aar 1804.

No. 32.

Peter Friedrich von Suhm's weil.
Königl. dänischen Staatsraths-Rammerherrns
und Reichshistoriographens Geschichte der
Dänen. ins Deutsche übertragen von
Friedr. Dav. Gräter, der Weltweiss-
heit Doctorn und Professorn, Mitvorstehern
des illustr. Gymnas. zu Schwäbisch-Halle &c.
1ster Band, in zwei Abtheilungen. Leipzig
1804. bey Heinr. Gräff. 1ste Afdeling 442 og
2den Afdeling 472 S. 8vo. foruden LIV S.
Dedication og Fortaler (ogsaa under Titel: P.
S. Suhm's historische Darstellung
der nordischen Fabelzeit).

Efterat Hr. Prof. Gräter i den lange Nække af næst
en Sues Aar ikke allene som Udgiver af Nordis-
sche Blumen og Bragur og som Mecensent i tydse
lærde Journaler mægtig har bidroget til at gjøre Frem-
mede bekjendte saavel med Nordens graa Oldtid, som med
vore senere Lærdes historist-antiquariske Arbejder, men
ogsaa selv lagt Haand paa Verket, og drabelig stræbt med
for at frembrage bearbejde og brugbar gjøre de i hin uud-
kommelige Guldgrube forborgne Skatte, træder han nu

St

hec-

herved frem med et Arbejde, hvor ved han ligesom sætter Kronen paa alle sine foregaaende til bemeldte Maal sigende Bestræbelser, og paa den verdigste Maade besegler sin entusiastiske og uinteresserede Hengivenhed for Danst-hed og Nordiskhei.

Prof. Gråter har dediceret dette sit Verk til Hans Kongl. Højhed Arveprinsen, der ved at have bekostet den prægtige Udgave af *Heimskringla* har den retmæs-sigste Fordring paa hver nordisk Oldgranskers ærbødig-hedsfulde Tafnemmelighed, og som desuden i Danmarks Annaler har foreviget sit Navn ved at skrive hine Min-desmærker paa Jægerspris, om hvilke det med Sandhed maa siges, som Digteren sang i en lignende Anledning: „vee hver en Landsmand, som ej bliver hed, saasnart hans Øje dem skuer.“

Efter denne Dedication følger en Vorbericht, hvori Prof. Gråter først giver en kort kritisk Udsigt over de Historikere, som før Suhm med nogen Udsørlighed havde afhandlet Dannemarks og Norges Historie, saasom Saxo, Pontanus og Torsæus, der have skrevet paa latin, Snorre Sturlesen, som har skrevet paa islandsk, Hvitfeld og Holberg paa dansk, Parthenay og Mal-let paa fransk, Gebhardi og Wagner paa tydsk. Derpaa gaaer han over til at vise den Mængde heldige Omstændigheder og sjeldne Egenskaber som samlede for-eente sig i Suhms Person, hvor ved han var udrustet til at producere en saadan Danmarks-Historie, at han ikke alene overgik alle sine Formænd, men ogsaa med sin stupende Erudition og Belæsenhed extraherte og saaledes concentrerede Alt paa allermindste Maade vort Norden Vedkommende, at vi i hans Verk besidde et fuldkommet compleet dansk historisk Bibliothek. Om Suhms Dan-

mærke-

larkshistorie i den ældste Tid anmærkes fremdeles saaregtig og skarpsindig, at dens Fortjeneste især bestaaer i, at de allerældste indenlandiske Traditioner her findes dechiffrede, og chronologisk indlemmede i fremmede Skrifteres troværdige og samtidige Esterretninger, og ere lve Begivenhederne enten ikke altid vigtige eller deres historiske Rigtighed ikke afgjort, saa etholder man et esto troere Skilderie af Tidens Sæder, og Mand især i ligst Henseende.

Troværdigheden angaaende af hvad som fortællses fra i gamle Tider udlader Hr. Gr. sig saaledes: „Mange af de nordiske Sange, hvis Autoritet Snorro og andre Sagaskrivere beraabe sig paa, og fra hvem Saro har entet saa meget af det han med poetisk Oddselhed udtaferte, de kære — ikke saameget i deres Eprog, thi det orandrede sig ved den mundtlige Tradition fra et Aarhundrede til et andet — som i Indhold og Fremstillinge et umiskændelige Præg af saa høj en Ælde, at den kæler langt ud over Sagaernes og Historieskrivernes Alder. Det sigtes i dem til saa ældgamle Navne, Begivenheder, Sæder, Skifte, og Traditioner, at ingen skeven Historie opbevarer Møglen dertil, og naar disse Vink ere ifuldständige og ikke selv give Lys, formaaer neppe nojen Oedipus nuomstunder at dechiffre dem. Være disse Sange først digtede i de senere Aarhundreder, saa maatte de enten være Nonsense med Flid, som de ikke ere, eller og det Lys, som fremmede Skribentere mere og mere optænde i den nordiske Historie, maatte kunne hjelpe til at fordrike den for det lærdeste og mest skarpeende Øje uigjennemtrængelige Dunkelhed.“ (Dette Argument for Culturens Ælde her i Norden vil Adelungeene

og Deliuserne upaatviseelig have Møje med at fa
svækket).

„Kort sagt — bliver Hr. Oversetteren ved —
hvad der paa nogen Maade var muligt at faae ud
Gaaderne i de gamle Sange, hvad der ved Sammenli-
ning og Granskning nogenlunde kan fra meer eller mind
trovaerdige Sagaer oversores til fremmede Staters vis-
re Historie, det har saa uretteligt en Forskers so
Guhms Flid og Skarpsindighed opdaget og anbrag-
Her finder man, for dog af den store Mængde at næv-
nogle, Eventyrerne om Hamlet og Regner Loddrog, o-
Signe og Habor, Stærkodder, Angantyr, Ingborg &
Hervora blandt de nordiske, Fingal og Arthur blandt i
britiske, Sigfried og Brunhilde fra Island blandt i
tydiske Heroer, fremtrukne fra Fablernes dunkle Gebi-
og omgivne af Historiens Lys.“

„De to første Bind af denne danske Historie er
virkelig, det den særskilte Titel, som jeg med Høje ha-
givet dem, antyder, en saa fuldstændig som mulig og sa-
historisk som mulig udført Fremstillelse af den nor-
diske Fabeltid, og maatte for saavidt, som den lærde
ste Commentar over den mythiske Oldtid og som et ind-
holdsrigt Anhang til den af Digtene og Konstnere iff-
nok agtede nordiske Gudelære, være en kostelig Haand-
bog for hver der agter at grandse i Nordens Fortid.“

Naar Oversetteren ved disse og lignende Uttringer
og Erindringer saa rigtig og passende har karakteriseret
sin Originals Værd og Tendents, omtaler han de ikke
smaa Vankeligheder, han maatte overvinde, for at fun-
ne levere saa fuldkomment og sejlsrit et Værk som det
var muligt.

„Her

„Her — heder det i den Henseende — i Hjertet af Tydskland ved Kocherens Bredde, hvor nok aldrig portes en dansk Lyd, at ville tænke til at oversætte et Verk af den Omfang og Indhold, som udkrævede Kundskab om dansk Sprogs og Histories hele Rigdom, seer igtig nok ud som et Vovestykke. Men paa den anden Side vare overvejende Grunde som bestemte, saasom Ærlighed for dette Studium, mange Aar Bekjendtskab ned adskillige ældre og nyere danske Litteraturverker især ned alle Suhms, dem deres udsadelige Forfatter selv forte mig, min egen ikke ringe Forraad af Rålder; hvoreil da kom, at Suhm billigede mit Forehavende, og at ig var ham saa megen Tak og Hengivenhed skyldig.“

Hr. Gr. gjør nu omstændelig Nede for al sin paa dette Arbejde anvendte Omhu, en Omhu som ogsaa stræklig til den typographiske Indretning. Papir og Tryk er meget smukke. Formaten er Octav og Typi valgte an de latiniske, da de mange Citate og Navne i fremmest Sprog ellers vilde have givet Verket et broget Udseende. Foran er sat en Indholdsliste, som Originalen ikke har, det Sandvigiske almindelige Register er blevet opst i et historisk og geographisk, og desuden har Overretten endnu tilføjet et tredie nemlig et Antiquitets-Register. Det vil — siger Hr. Gr. — saavel Oldgrandske som Historieforstere udentvis vide mig Tak for det gik mig ofte saa at jeg erindrede mig at have læst indelig mange smaa Omstændigheder og Skifte, som nu, naar jeg skulde bruge dem, ønskede at kunne finde sen; men det viste Sandvigs Register ikke hen til, og for besluttede jeg mig til, selv at udarbejde et saadant tigvarisk Register.“ At Hr. Gr. heri har gjort en Gjerning og derved erhvervet sig en ny Fortjeneste af

Verket, er unægtelig, og han, kan være vis paa mange Læseres Tid. (Under B seer jeg dog at Rixite-Monumentet er glemt),

Sat tilføje Noter har Hr. Prof. Gråter, som han selv erklærer i Foreindringen, været sparsom. Dog støder man paa adskillige tildels ret interessante og instruktive. Møgler af de vigtigste ere følgende: i 1ste Afdeling S. 97 og 97 Erindringen imod Suhm, at der nu ingen Gothen findes i Krim. S. 125, 26. 28 bemærkningerne angaaende det ældgamle Digt Rigsthår eller Rigs-Mal S. 319 angaaende Haade-Samtaler imellem Kong Frode og Erik. S. 405 og 10 Bemærkningerne angaaende Ligheden imellem Historien om Brunhilde hos Suhm og das Lied der Nibelungen. 2den Afdel. S. 40 og 48 Grundet for at Arthur ikke var nogen historisk Person. S. 234 om Runearscriptioen paa Løven paa St. Marcuspladsen i Venedig (hvor dog ikke har vidst, at Åkerblads Afhandling desangaaende er astrykt i Skandinavisk Museum). S. 252 om den hellige Sebaldus i Nürnberg.

Til Overslod vil Rec. endnu lægge til, at der ikke har været et eneste, af de mange Steder, Rec. har sammenlignet med Originalen, som jo var correct og nojagtig oversat. Kun enkelte Udtryk kunde twiles om var rigtige; f. S. 156 i 2den Afdeling hvor Budstikke oversættes ved Gedotstab (for Bothenstab); og a falde; at føre Avindkjold imod Federnelandet „ein Freundschaftsschild gegen sein Vaterland führen“ ses staar paa samme Sted, og S. 68 i samme Afdeling; del der har Raad dertil: „derjenige der Rath dazu weiss“ synes at stride imod Erklæringen i Fortalen, at han ikke vild „gar zu angstlich“

wie ein getreuer
Demuth'ger Uebersezer, Wort für Wort,
Der Urschrift nachtreten.

Maar det S. 70 i 1ste Afdeling heder: „die dor-
sigen Einwohner wurden nach und nach aus Teutschland
zu Norden,” er det sidste Ord nok en Trykfejl for:
Nordischen.

Pav Sixtus den Semtes Historie af J.
W. Archenthalz, oversat af M. Møl-
ler. Kjøbenhavn. 1803. trykt og forlagt af
Andreas Sejdelius XIV og 160 S. 8vo.

Oversætteren ønsker i Forelæsningen, at nærværende in-
teressante Skrift maatte forjage en af Dagens flauue Mor-
talsbøger. Rec. istemmer Ønsket, men har kun lidet
Haab om dets Opsyldelse, idet mindste skeer det meget
partielt, da den Classe af Læsere, unge Piger, Krambo-
drenge, og andre orkesløse Mennesker, som med Begjær-
lighed gribte efter Eventyrerne om Nøvere og Mordere,
Banvittige og Daarekistelemmer, Spøgelser og Djævels-
skab, ikke besidde den Grad af Cultur eller de Forkund-
skaber som udfordres til at finde Smag i et Konstprodukt
af en Archenholz.

Geg kaldte Skriften et Konstproduct, da Archenholz
som bekjendt er en udmarket Forfatter med et levende og
muntert Foredrag og en heldig Fremstillesgave; men
man kan paa den anden Side ikke nægte, at det med
Hensyn til kritisk-historisk Værd paa ingen Maade caalet
Sammenligning med samme Paves Biographie forfattet
af

af Schröd. Hvo som skulde twile derom, henviser Rec. til Algem. deutsche Bibl. 108 B. 1stes Stück, hvor man ogsaa gjøres opmærksom paa de ikke saa Urigtigheder som ere indsløbne i samme Authors historiske Bemærkninger over den store moralske Revolution i det 16de Aarhundrede, dem Hr. Mag. Möller har forudskillet som en Indledning til Sixti den Feindes Historie. (I Forbigaaende maa det være Anmelderen tiladt at anmærke, at det Sted hos Arkenholz: „Das Eigenthum der Völker in Europa wird nach und nach verminder“ — i Dansken Pag. VIII „Esterhaanden formindskes de europæiske Nationers Ejendom“ — som Rec. i allgem. deutsche Bibl. ikke kan finde ud af, uidentvivl hverken er meer eller mindre end en Trykfejl, for; Das Eigenhümliche o; det Særegne, det Afstikrende).

Forsætteren ender Sixti Biographie saaledes: „Ester sem Aars Regjering døde Sixtus. Aldrig virkede en af de berømteste Hærførere, i et saa kort Tidsrum, saa meget, som han. Lovene, der i et Aarhundrede vare nedværdigede, helligede han: Forbrydeller udryddedes, Laster bleve færre, Dyden forhørligedes. Vise Forordninger, veldædige Stiftelser og gavnlige Foretagender uden Tal, haade til Statens Sikkerhed og Indvaanernes Bekvemmelighed, i Hovedstaden og Provindserne: saa mange Planer, der iværksattes til Konstens Fremme og den menneskelige Mands Cultur: deslige Handlinger betegner enhver Periode i denne store Mands Regjering. Uagtet alle disse Udgifter sammensparedes, ved en ypperlig Statsoekonomie, sem Millioner Zechiner: en Skat, der i mere end et hundrede og fire sindstyve Aar ikke blev ørt, før den i vore Dage, under den foragtelige Cle-

Clemens XIII (Rezzonico's) Pontificat blev angrebet, skjondt dengang ikke udtsimmet. Historien fjender maa-
ske intet Exempel paa en Skat, der i saa lang Tid er
bleven ursort."

De Gyldendalske Samling af Rejser.

Af denne Rejsssamling ere de første 14 Bind meget ude-
sørligen og omhyggeligen bleven recenserte i disse Blad
af Hr. Secretair Eckard, Recensionen over det 14de
Bind staar i Aargangen 1799, og her skal nu som et Tillæg
til hin Anmeldelse kortelig ansøres en Udsigt over de
siden udkomne Deles Indhold.

Det 15de Bind bestaaer af et Udtog af Gentils
Rejser til Ostindien efter den franske Original, for-
øget af andre samtidige Rejsebeskrivelser af Dr. M. G.
S. Bloch, hvortil endnu er lagt Beprivelsen over
de Mikobarske Øer af Resident M. C. Möller.

Rejsebeskrivelsernes blandede Læsepublicum vil have
været Hr. Dr. Bloch forbundet for den Uimage han har
gjort sig med sin Original. Han udlader sig saaledes der-
om i Forerindringen: „Omendkjønt Hr. le Gentil fors-
tjener at regnes blandt de opmærksomme Rejsende, da
hans Rejse har en Mengde tilforladelige Esterretninger
om en Deel af Ostindien, saa vilde dog en usjagtig Over-
fættelse af den, da den indeholder meget, som blot kan
more Videnskabsmaarden, have ksjedet ved sin Vidløftig-
hed. Jeg har til den Ende forkortet de fem Dele, hvora
af Hr. le Gentils Rejse bestaaer, til et Udtog af to
Deler, og stræbt efter at gjøre den mere underholdende

ved

ved at ansøre de blot historiske Efterretninger, og at udelade meteorologiske Tabeller og astronomiske Jagttagselser, som Videnskabsmænd, der eftersøge sligt, nok ville vide at finde paa sit Sted. Et Hjælpemiddel, til med Føje at forførte Udtoget, fandt jeg og i at udelade Hr. Gentils mangfoldige Igjentagelser af den samme Ting, ej at tæle om Førkortelsen af hans Videløftighed, som ved Sammenligning let kan erfares."

Gentils Efterretninger angaae især Pondichery og Egnen deromkring, de philippinske Øer, Madagaskar, og Isle de France. Ved Enden er, som Supplement til Gentils Jagttagselser om den sidstnævnte Øe, tilføjet en Underretning om den grusomme og umenneskelige Behandling som derværende Negre ere utsatte for. Denne Skildring er taget af *Voyage a l'Isle de France par un Officier de Roi.* Tom. 1. Lettr. 12. Amsterd. 1773. S. 188 o. f. „Er denne Skildring ej overdræven, hvilken ovlyst Dannemand — udbryder med Føje Hr. Oversætter — glæder sig da ej ved at tænke paa, — at i det attende Aarhundrede, da i det Land i Europa, hvor Sjæle-Højhed, Stormodighed og Hjertets Adel ellers vise sig herskende, i selve Brittanien, nogle Menneskevenner paaankede Negerlavernes Raat og Mensnesrettheder, og kunde ikke trænge igjennem Egenhörens bedsvende Krig, da een af dets Kongesønner (Hertugen af Clarence) istemmede med det sidste — var Danmark det eneste europæiske Land, som ihenseende til den skjendige NegerSlavehandels Afskaffelse, efterat det først havde afskaffet Lehnsystemets Foster, Bondetrallerie, foregik Europa, under dets tilkommende Regents lykkelige Auspicer, med et lysende Exempel.“

(Sortsættelsen følger.)

**

**

**

Svar paa Hr. Procurator Høsts Recension over Lyngby Sogns Fattig-Regnskab fremsat i de lærde Tidender 270. 30 for Aaret 1804.

Commissionen vaaskjonne med sand Erkjendelighed den blide Dom, som Hr. Høst har søldet over dens Fremgangsmaade — og det gode Bisald, som han derved har søgt at forskaffe den i Publico, hvorfør den ogsaa herved offentligt vider ham sin Taksigelse. — Den Beskedenhed, hvormed nogle saa Unmærkinger ere fremsatte, har en Cobbelt Ret til at fordrer Oplysninger, hvilke her meddeles.

Det underer Hr. Høst, at Regnskabet er trykt i Fredericia. Grunden var denne; En Bogtrykker i Kjøbenhavn, som var adspurgt, havde svaret, at han ikke fandt kunde bestemme Prisen for dets Trykning, hvilken altid vilde løbe meget højt, esterdi de Læpi, som bruges til at trykke Linier med, ved nogle saa Ganges Brug forståedes — og Rubriqernes Sætning altid medførte Vanskelighed. — Commissionen sluttede da fra Bekostningen paa det, den før havde ladet trykke — at Prisen for Regnskabet i det ringeste maatte blive 8 a 10 Rdtr. pr. Ark. Hr. Elmenhoff trykte det for 4 Rdtr. Arket — og Transporten udgjorde ikke een Rdtr. for Arket. — Altsaa tabte Ingen uden, den som sorte Brevvexlingen; og Fattigkassen vandt.

I hvilken henseende Hr. Høst ej havde ventet de tvende først vaaankede Utladelsser indseer Commissionen ikke — og kan derfor ej heller meddele noget oplysende Svar. — Hvad derimod de tvende følgende angaaer, da

bør

ber den svare: „Venner, som havde fraraadet Commissionen at lade Regnskabet trykke, havde just utretten den tanke, at man maaesse ved Offentligheden sogte at undgaae fornærmende Daddel. — Commissionen vidste ogsaa heel vel, at det trykte Regnskab ej vilde frie den fra samme; og den har endnu ofte hørt — og smilet derved — at den f. Er. gav ugentlig 80 £. til M. M. som er eens halv fattig — og som virkelig efter Regnskabet ikkuns nyder 32 £. — at den gav en anden 2 Adlr. aarlig; som efter Regnskabet nyder intet o. s. v. — Man vilde høre fligt og lee dertil, om intet Regnskab var trykt — og man hører det nu, da Enhver, som forstaaer at læse Regnskabet, kan see Usandheden deraf — og man leer da desto friere; men man ophæver dog ikke al Daddel. I øvrigt følger det vel af sig selv, at man ej engang kan have tænkt paa (som Hr. Høst siger: at skremme den upartiske Grandstær fra, at bressee Commissionens Forhandlinger; havde man tænkt derpaa, saa vilde det vel været allersikkerst slet ikke at lade Regnskabet trykke.“

Hvad de grammatiske Anmerkninger angaae, og som Ronne ene bør stande til Nette for, da troer han med Høje at kunne meddele følgende Svar: at spare sig selv for en Ulejlighed er vel lige saa rigtigt dansk: som at staane sig ic. — Naisionablicet er vel ikke dansk; men dog almindeligen antaget; i det mindste ligesaa almindeligt som Hr. Høsts Vagabonder pag. 471. — Dog alt saadant er, som Hr. Høst selv siger, ikkuns Smaaating — og det især i et Fattigregnskab, hvor man tænker mere paa at være forstaaelig — end at være Taler. Altsaa intet Ord mere herom.

Ei Slutning gjentager Commissionen sin oprigtige Tak til Hr. Høst fordi han har osret hint Regnskab sin Opmærksomhed — og ønsker at den i Juli eller August Maaneds Høste af Minerva udkommende Fortsættelse af Regnskabet maae findes ligesaa værdig til Retskasnes Bisfald, som hint første.

Lyngby d. 13de Aug. 1804.

Paa Commissionens Begne

B. S. Rønne.

I de Marburgste Theologische Annalen for Junius indeværende Aar bliver Seminariilærer Strøms hos N. Sejdelin udkomne Skrift Den pestalozziske Elementarundervisnings Hovedpunkter udviklede i en Recension over Steinmüllers Bemerkungen, saaledes anmeldte: „Det bekjendte Skrift af Steinmüller imod Pestalozzi og hans Undervisningsmethode vilde neppe have opvakt synderlig Opmærksomhed i Danmark, var det ikke udtogsvist blevet oversat og indtrykket i Hollesens theologiske Maanedsskrift for Februar 1804. Da dette Maanedsskrift hidtil slet og aldeles ikke havde leveret Noget for den pestalozziske Methode, var vistnok Indtrykkelsen af hint Stridskrift at anse som en bestemt Erklæring imod samme. Saameget desto mere passende og nødvendigt var det, at en Mand, som Hr. Strøm, af hvis g Maaneders Ophold i Burgdorf man med Føje kan vente en gyldig Dom, antog sig den angrebne Mand og hans gode Sag, og søger at svække de ugunstige Meninger, Steinmüllers Skrift saa meget des lettere kunde løffe Indpas, da der forresten om Pest.

Mrs.

Methode ikke paa dansk var skrevet noget af Betydenhed. — At bedømme Stroms Bog selv, kan vi naturligvis ikke indlade os paa, da det vilde være at skrive Recension over en Recension. Kun det Vidnesbyrd kunne vi ikke nægte Forf., dels at han af Weizs und Tillichs Beytrægen, Himly's Einleitung, af de gothaiske gottingske og marburgiske kritiske Blad, af det theologiske og pædagogiske Bibliothek o. s. f. tilstrekkelig har vist, at det i Tyskland ikke mangler paa Venner og Forsvarere af den pestalozziske Methode, og dels at han er trægt dybt ind i Materien selv, og spaa en tilfredsstillende Maade har udviklet de væsentligste Punkter af den angrebne Methode; samt at Sprog Tone og hele Foredrag i enhver Henseende afgiver fra den, Pestalozzis Modstander betjente sig af. Med Udeladelse af det, hvad Hr. Strom laante og ifølge Omstændighederne måtte laane hos tyske Forfattere, fortjener Afhandlingen selv, efter Recensentens Dom, en Plads i en af Tysklands pædagogiske Tidsskrifter."

**

**

**

Subscriptions-Plan.

Bla en Tid, da periodiske Skrifter spille saa vigtig en Rolle i den danske Litteratur, at næsten alle dens originale Frembringelser deri nedlægges, synes det at ville være et ej unyttigt Foretagende, at lette det læsende Publicum Adgangen til den periodiske Litteraturs Skatte. Det er ligesaa lidet Enhvers Bejlighed, at anskaffe sig alle eller blot de fleste eller bedste Tidskrifter, der udkomme hos os, som det er ham muligt, at have Tid til at læse

læse det Alt, det mindre Gode med det Gode og Bedre
 til sammen. Og dog kan intet cultiveret Menneske unds-
 være Kjendskab til i det mindste den bedre Deel af denne
 Litteratur, der baade indeholder saa meget Gode og Læ-
 seværdige, og tillige saa ofte frembyder Emner for Sam-
 talen i ej aldeles udannede Selvskaber. Det kan ej være
 noget ørekjert Menneske ligegyldigt, ved flige Lejligheder
 at maatte robe en Uvidenhed, der ej kan geraade til
 Ere. For at afhjælpe denne Mangel, har jeg i Sinde,
 fra næste Aars Begyndelse, ved Slutningen af hver
 Maaned, at udgive et Maanedsskrift under Titel af
 Bjernen, der skal indeholde et kjernefuldt Uddrag af alle
 periodiske Skrifters bedste og almoeeninteressante Ind-
 hold, classificeret under videnkabelige Rubriker, med
 Angivelse af Tidsskriftet, hvoraf, og Forfatteren, af
 hvem det er taget. En forfattet Dom over de Styk-
 ters Egenskaber, hvoraf er leveret Uddrag, med Sides-
 blik til andre offentlige Bedsmimelser over Samme, til-
 føjes. Af det Øvrige, der, som upassende for dette
 Maanedsskrifts Plan, forbigaaes, skal dog under hver
 Videnkabsrubrik ansøres Stykters Titel, for derved at
 tilvejebringe et fuldstændigt Oversyn over denne Litteratur
 i det Hele. Under en egen Rubrik skal ansøres den dans-
 ske Litteratur i Almindelighed og enkelte Mærkværdighes-
 der i andre cultiverede Staters Litteratur og litteraire
 Foranstaltninger. Et almindeligt Register over det Hele
 skal slutte hver Aargang. Underskryttet til dette Foretas-
 gende af flere agtede og lærde Mænd, efter hvis Raad og
 Vejledning det Hele skal styres, og ved hvis Hjælp jeg
 tillige haaber, at skulle leve et under den nuværende
 Gjæring i Retskrivningen ej aldeles unyttigt Forsøg til en
 paa faste Grundsatninger bygger Orthographie, vores
 jeg

jeg, i Tillid til dette Foretagendes Gavnighed for mine Medborgere, og i den Hensigt at erfare, om jeg til ovenmældte Tid tor begynde paa dets Udførelse, og i saa Fald, hvor stort Oplag skal gjøres, herved at indbyde til Subskription, der gjælder for en Aargang. Hvert Heste vil blive omrent 7 Ark stor, i Tryk og Format som Subskriptionsplanen, og Prisen for Aargangen 3 Adlr. 3 Mt. Trykpapir, og Skriwpapir i Adlr. mere, som quartaliter betales.

Da det ofte indtræffer, at Subskriptionsplaner indeholder Navne paa Subskribentere, uden nærmere Angivelse af deres Embed, Mæringsvej eller Bopæl, og det dersor undertiden er umuligt, at lade Disse det, hvorpaa de have subskriberet, tilstille; saa vover jeg at bede, at enhver indenbyes Subskribent behageligen vilde, ved sit Navns Underskrift, tillige nejagtigen angive sic Embed eller sin Mæringsvej og Bopæl, og Udenbyes, tillige opgive enten en Commissionair her i Byen, eller til hvem det i nærmeste Kjøbsted kunde tilsendes; da jeg i andet Fald ej kan indstaae for Maanedsskriftets rigtige Tilstillelse til Enhver. Ved sidste Heste af første Aargang blive alle Abonenternes Navne astrykte, og saa fremdeles i hver Aargang. — Subskription modtages saavel hos mig selv, som paa alle Byens Boglader, og hos alle mine Commissionairer i de danske og norske Provindser; de ønskes tilbage inden October Maaneds Udgang til

Bogtrykker Andreas Sejdelin,
i store Kannikestræde No. 45.

Redigeret og, hvor intet Navn staaer under, forfattet af Professor R. Nyerup, og trykt og forlagt af Brødrens Berling.

Kjøbenhavnske Lærde Efterretninger

for Aar 1804.

No. 33.

C. Julius Cæsars Mindes-Skriftes
eller historiske Efterretninger om de
galliske, borgerlige, afrikanske og
spaniske Krige. Oversat fra det Latiniske
med oplysende Anmerkninger af O d i n
W o l f f , Dr. Første Bind, 478 S. Andet
Bind, 534 S. Kjøbenhavn 1804. Trykt paa
Thoring & Coldings Forlag hos C. W.
Cohen. 8vo.

Et af Tidernes Særsyn, der bebude danske Tilskuer
gladere Udsigter, end de sædvanlig forekomme ham
at være, troer han at finde i den Veddestrid, hvormed
ore Lærde og Digtare ligesom kappes om at forplante
en classiske Oldtids Mesterværker paa vor Grund.
Blandt disse, som efter fuldendt Løb paa denne Bane
træsen tilkommer, nævnes af Tilskueren O d i n
W o l f f , hvis Oversættelse af Julius Cæsar ikke træn-
er til Recensentens Ros efter at være udraabt af en
herold med lige saa gjennemtrængende en Stemme, som
heroldernes i de gymniske Lege, og som ogsaa har dette
Hfælleds med hine, at han af Undselighed overlader til en

R e

A n.

Anden, at forkynne den Krands, som hans egne Oversættelser af de Gamle have fortjent.

Denne Anmeldelse kommer dersør post missionem Iudorum, og Hensigten med samme er blot ved forelagte Prøver af Oversættelsen at bevisliggøre Oversætterens Adkomst til Krandsen og at forekomme en Proces, Ma-
ge til hin vidtberømte de corona. Saameget var Tin-
gen rigtig nok ikke værd, i hvorvel der til en Oversættelse
af Cæsars Optegnelser, paa hvilken det omne tulit
punctum skal passe, fordres en desto større Anstrengelse
af Styrke i begge Sprog, jo uligere Kompen er og jo
voveligere Øysten med en Originalforsatter, hvis værte
Foredrag (brevitas) gjør ham, ligesom Olien Athleterne,
vanskelig at saae fat paa. Det Skjonne er altid vanskeligt,
ester Socrates's Paastand; som ogsaa her treffer
ind. Thi (siger Hirtius hos Wolff i D. Pag. 418)
 „alle ere enige om, at intet Værk, det være end udor-
 „bejdet med nok saa megen Omhue af Andre, i Hen-
 „seende til Stilens Eleganz kan udholde Sammenlig-
 „ning med hine Optegnelser, som dog kun blevne udgiv-
 „ne i det Øjemed, at saa store Tildragelser ikke skulde
 „undgaae Historiekrivernes Kundskab. Men de sit
 „Alles Dom og Bisald for sig i den Grad, at det lot
 „som Æmnet var revet fra Historiekriverne, isteder
 „for at blive dem rakt.“

Hr. W. har kjende de Vanskeligheder, som dett
hans Foretagende førte med sig, og den næreende Criti
kommer her til fort, hvor det er lettere at see Hejl en
at rette dem, og hvor Oversætteren selv først bliver d
Mangler ved Oversættelsen vær, som en Anden siden i
Unytre foreholder ham.

En anden Sag er det med Pletter, quas incuria
udit. Af saadanne findes i næværende Oversættelse ikke
lere, end sat de kunne nævnes uden Folger for Arbejdets
Læsernes fordelagtige Mening om samme. Saasom
i D. Pag. 133: „Private Folk, som i Ord og Tale
, havde udladt sig mod den romerske Republik, af-
, sagde han Dom over,” hvor adversus rempublicam
kære taaler ordret Jordanskelse, naar Varros Opsørel
nod disse Folk skal anses for uretfærdig af Cæsar. Da-
et Respublica blev fra Tid til anden lettere i Gehalt og
unde uden Folkefrihed ikke realiseres. Men Friheden
er dengang næ ved at gjøre Bankrot. Deraf den
nævre noksom bekjendte Bemærkelse af adversus remp.
om ikke siger andet end adversus Optimates eller dem
om holdt med Pompejus imod Cæsar. I D. Pag. 32:
, han skulde ikke anmode ham meer, han stod i sac
, stor Undest hos ham (tanti ejus apud se gratiam
, esse), at han efter hans Forlangende vilde estergive
, Broderen,” bedre: „han havde saa stor personlig
, Venstskab for ham.” Undest synes heller ikke det
lette Ord Pag. 66: „nu havde Romerne for Skik, at
, de ej allene vilde holde Venner og Bundsforvandte fri
, for at tage noget af sic, men endog see dem tage til i
, Undest (gratia auctos)” istedet for „i Indfly-
, delse” som det ogsaa rigtig oversættes i B. Cap.
53. Pag. 63: „da han nu af sig selv gav Løvs
, te om det, (quum ultro pollicetur) som han for-
, hen havde afflaaet efter Anmodning” læs: „af sig selv
, tilbød det”. Missundhed Pag. 441 har hjemme i
Theologien, ikke her. Pag. 457: „Kjæltringerets Op-
, havsmænd (principem secleris)”. Man siger, et
hvort Ord er paa sic Sted got. Men dette Ord maatte

i det mindste være gangbar, for at forsvare sin Plads. Det smager heller ikke, at Ptolemæus, en nu ollerede voxen Prinds, kaldes Pagen (puer) 2 D. Pag. 334.

Men dette med mere er problematisk; bevisligt derimod, at Oversætteren har (ester hans egne Ord i Forerindringen) „søgt, at give Forfatterens Udtryk ordrette, „uden Afsuggelse i Perioderne, og dog stemmende med „Modersmaalets Genie.“ Denne Fremgangsmaade har Grunde for sig, som han selv forklarer, tilføjende: „Ogsaa bør man virkelig bære sig saaledes ad, om ikke „Oversættelsen skal tage hel meget i Fortjeneste. Thi „ej at tale om den Usikkerhed, man er i, hvorvidt den „periphraferende Oversætter har forstaet Sprog og Ku- „thor og ikke plojet med Forgjængernes Kalv, saa kan „ydermere Fædresproget slet ikke vente sig nogen Vim- „ding, noget Fremskridt i Cultur, naar man ikke lige „som onspænder det i Bæddekamp med andre Nationers „Tungemaal, og prøver, hvorvidt det lader sig snoe og „bøje over deres tækkelige Former, og kan udskaffe „deres Udtryk uden at lide Brøst paa Ord.“

Men Cæsar stengsler sine Læsere især ved sine ukonstlede Fortællinger, ved de for Hvermand fælleslig Beskrivelser, ved tankerige Betragninger og en senefuld Weltalenhed. Naar man altsaa vil sammenligne Oversættelsen med Originalen, gjør man bedst i at vælge og frematte saadanne Stykker til Prøve, som udmarkere sig ved foranførte Egenskaber. Thi hvad der er ukonstlet, fællesligt, tankerigt og senefuld hos Forfatteren, maa med en for Læshoben ikke mærkelig Forskjel blive ukonstlet, fællesligt, tankerigt og senefuld hos Oversætteren, naar denne intet har forsømt, for at gjøre begge Sprog tilpas, men maget det saaledes, at Tankernes Omsæ-

ting gaaer af uden Tab paa nogen af Siderne. Man pører overalt hos Hr. W. circa eosdem sensus certamen tque emulationem, og hans Flid vil ikke blive ubeløbet hos Landsmænd, især i Krigsstanden, for hvilke Cæsars Læsning maa have endnu fødere Tilskokkeller, ind for os andre i Krigsgudens Hemmeligheder vindviede Rennester.

Hr. Doctoren forbant en dobbelt Hensigt med nærmende Oversættelse. Om den første er talt. Den anden var, at „lette Vejen for Lærlingen i de døde Sprog.“ Begge Hensigter synes opnaaede, og hverken Læser eller Erling behøver længe at lede, for at finde ud af Steder, m. Bestrivelsen over Rhinbroen i D. Pag. 171: Broen lagde han paa følgende Maade: han lod halvanden Fod tykke Sommerstokke, lidt tilspidsede for neden, og af en, efter Flodens Dybde, afpasset Højde, saj sammen til hinanden med to Gods Mellemrum. Disse drev man ned i Vandet med Maskiner, og stodte dem fast med Ramler, ikke, som Væle, ganske lodret oprejste, men skjeve og paa Kraa til Siden, saa at de hældede sig efter Flodens Løb; lige over for men neden fra disse, i en syrretive Gods Afstand, ramlede man to andre Sommerstokke, ligedan sammenføjede, men vendte mod Strommens Fart. For at spile saadanne to Par fra hinanden, drev man desuden en i Forhold til Sommerstokkenes indbyrdes Afstand) to Fod tyk Ewerbjelke ned imellem dem, og slog den fast ved begge Enden med to Bolte. Da nu Sommerstokkene vare blevne saaledes besæt med sine Mellemrum g sammenboltede med de ligeover for staaende, fik den hele Bygning en saadan Fasthed og Indretning, at sonere Strommen foer pas, des fastere bandt det Hele

518 Kjøbenhavnste lærde Esterretninger

„ sammen. Evers oven paa Pæleværket slog man Øsel
„ ker fast, og lagde et Gulv af Lægter og Faskine
„ Ædermere ramlede man neden for i Floden nogle skra
„ Pæle, hvilke henstillede som en Væg og i Forenin
„ med hele Bolværket, skulle afskøde Strommens Vol
„ somhed. Ovensor Broen, i en maadelig Frostan
„ neddrev man endnu nogle Pæle, som skulle tage Sti
„ af og hindre Broens Beskadelse, isald Fienden l
„ Træbuller eller Skibe fare paa for at rive den ned.“

Med somme Klarhed er Slaget, hint afgjøren
mellem Pompeius og Cæsar, fortalt i D. Pag. 27
Men Maleriet et for stort, til at beskrages heelt,
dets Partier gribes for meget i hinanden og ere for
flægtede, til at skilles ad. Dersor affskrives det ikke h
Hvorimod man tage til takke med dette veltrufne P
rait af Gallerne i D. Pag. 159: „Ester Beretnin
„ om disse Tildragelser holdt Cæsar det for rigtigst,
„ ikke at lade Gallerne vide noget om hans Forehaven
„ thi han frygtede for Bægelsindigheden hos dette S
„ som er vaklende i sine Beslutninger, og almindelig
„ seer Uroligheder helst. Saaledes have Gallerne
„ Skif, at tringe de Rejsende til at standse paa Be
„ hvor nödigen de end ville, medens de udfritte dem
„ alt hvad enhver især har hørt eller spurgt. I By
„ stille Psobelen sig om Kjøbmændene, og nöder den
„ at fortælle, hvad Land de komme fra og hvad Ny
„ bringe med sig. Disse Rygter og Mundsværk si
„ dem ofte til at fatte Beslutninger, som de snart
„ maae fortryde, og det i Anliggender af største Vi
„ hed. Aarsagen er, fordi de høje Dret til løs E
„ og de fleste Fortællende opdigte det, som de helst
„ høre.“ Med samme Velbehag og endnu si

Deltagelse læses følgende kostelige Episode i det store Kris-
gerske Drama Pag. 245: „Der sandtes i denne Legion
„ to Capitæner L. Pulsio og L. Varenius, særdeles
„ tapre Mænd, som allerede vare nær ved at flyttes op
„ i de øverste Centurier. Disse to havde stedse indbyr-
„ des Twist om Fortrinnet, og kappedes hvert Aar med
„ storste Gverslyge om den højere Post. Her raabte nu
„ Pulsio, da Kampen var hæftigst ved Forskandsnin-
„ gerne: Varenius! hvad betænker du dig paa? Kan du
„ vente en bedre Lejlighed til at vise din Tapperhed?
„ denne Dag, just denne skal afgjøre vores Twistigheder.
„ Med disse Ord traadde han uden for Skandeværkerne,
„ og styrtede sig ind hvor Fienden var tykfest. Nu kuno-
„ de Varenius ikke heller holde sig længer paa Volden,
„ men fulgte strax bag efter af Erefrygt for Alles Dom.
„ Pulsio var ikke kommet langt frem, førend han drev
„ sit Kastespyd ind paa Fienden og gjennemborede en Isom
„ foer ham i Møde af Mængden. Fienderne dække
„ imidlertid den saarede Halvdsde med Skjoldene, stille
„ tilhobe sine Skud paa Pulsio og asskjære ham Tilba-
„ gevejen, hans Skjold bliver gjennemskudt og et lille
„ Kastespyd hængende i hans Belte. Ved dette Uheld
„ drejedes Skeden forkert, til Hinder for hans Haand
„ da han vil trække Raarden; og i denne Hilde sætte
„ Fienderne ind paa ham fra alle Sider. Nu iler hans
„ Uven, Varenius, hid til hans Bistand; og slux ven-
„ der hele Mængden sig fra Pulsio til ham, i den Tan-
„ ke, at den første allerede var gjennemboret af Kaste-
„ spydet. Varenius gaaer dem rask imsøde med Sverdet
„ i Haanden, falder an, dræber een, og driver Resten
„ tilbage; men i sin hidlige Fremfart bliver han stødt
„ ned af en Skakning, og gjør et Falb. Her omringes

„ han af Fienderne, og Pulsio kommer ham igjen til
 „ Hjælp; hvorpaa de begge, efter at have nedsablet
 „ mange, trække sig tilbage i Forskandsningerne, uden
 „ Meen og med største Versammelse. Saaledes magede
 „ Lykken det i denne Kappestrid for dem begge, at den
 „ ene Uven hjalp og frelste den anden, og det stod ikke
 „ til at afgjøre, hvem der af disse to bar Prisen i
 „ Manddom.“

Hvo satter ikke Godhed for Helten med disse Betragtninger i Hr. Wolfs tro Oversættelse
 „ Pag 299: Her var, som vi forklarede før, ingen
 „ ordentlig Krigshær, ingen fast Stad, ingen
 „ Besættning der kunde gjøre Modstand; kun en
 „ Svær Mennesker adsprede paa alle Kanter. Hvor
 „ en øssides Dal, et Krat, eller et utilgjengeligt Sump-
 „ sted gav Haab om Sikkerhed eller Redning, der havs-
 „ de enhver tyet hen. Slige Steder vore nu de Om-
 „ kringboende bekjendte, og her udfordredes stor Vaer-
 „ somhed, ikke saa meget for at skjeme Hæren i det
 „ Hele (thi samlet kunde der ingen Fare tilstøde den af
 „ nogle forskrækkede og adsprede Mennesker) men for at
 „ frede om enhver enkelt Soldat; og dog beroer, for
 „ en Del, just Armeens Frelse herpaa. Thi Higen
 „ efter Bytte lokkede mange af vore Folk till; at strejse
 „ ud fra Hovedkorpset; og ved sine ubekjendte og for-
 „ borgne Veje forbode Skovene at rykke ind med samlet
 „ Magt. Vilde man gjøre en Ende paa Sagen og ud-
 „ rydde denne skarnagtige Menneskestamme med Svæ-
 „ ret, maatte man altsaa detaschere flere smaa Korps og
 „ fordele Krigsfolket; thi holdt man, ifølge Romernes
 „ Skit og fastsatte Krigsregler, Compagnierne sammen
 „ ved Fanerne, saa tjente Beliggenheden selv Fienderne
 til

„ til Værn; ja enhver af dem fik da Dristighed til, at
 „ at lægge lønligt Baghold for vores adspredte Mandskab
 „ og ringe det om. Ved disse Vanfæligheder brugte
 „ man al den Vaersomhed, som en spændt Opmærksom-
 „ hed formader, og vilde heller give lidt Slip paa den
 „ Skade, som kunde tilføjes Fienden, skjnt alle Hjer-
 „ ter brændte af Accraae til Hævn, end skade ham, i var
 „ vore Soldater derved skulde lide mindste Bræk.”

Endelig, til Prove paa Veltalenhed, tilbørlig vedligeholdt i Oversættelsen, maae ejene den grumme Critognatus's næsten sejrende Tale Pag. 400: „Jeg vil
 „ slet ikke udlade mig om deres Mening, som belægge
 „ det skjendigste Trældom med Navnet af Overgivelse.
 „ Disse bør man, i mine Tanker, hverken ansee for
 „ Borgere, eller tilstede Adgang i vores Raad. Jeg har
 „ kun at bestille med dem, som holde for, vi skal slæge
 „ os igjennem; et Tykke, hvori Eenstemmigen synes
 „ at gjenkende Mindet om vores gamle Mod. — Det
 „ er Sjæls Svaghed; ikke Mands Kraft, ej at kunne
 „ udstaae Ned og Mangel en syje Stund. Der findes
 „ flere, som give sig frivilligen Døden ivold, end som
 „ udholde Smerte med Taalmodighed. Selv jeg vilde
 „ bifalde hin Mening (thi saa meget formaaer Eren
 „ over mig) dersom det galdt her allene om vores Livs
 „ Fortiis; men i vores Beslutninger maae vi tage Hen-
 „ syn paa hele Gallien, som vi have bragt paa Venene
 „ til vor Hjelp. Hvordedes troer I, at vores Frænder
 „ og Landsmænd vilde blive tilmode, naar de, efter
 „ firslidsthyretusinde Mands Medsabling her paa Stebet,
 „ nødes til at holde standende Slag næsten med Hoden
 „ paa vores Lig? Tager dog ikke eders Hjelp fra dem,
 „ som, for at redde Jer, ikke have andset egen Fare;

„ bringer ikke hele Gallien paa Fal d og i evig Trældom
 „ ved eders Daarskab, Fremfusenhed og Kjerlingerie.
 „ Tivler I paa deres Trosskab og Standhaftighed, for-
 „ di de ikke kom den bestemte Dag? Troer I da vel, at
 „ Rømerne arbejde hver Dag paa hine yderste Festnings-
 „ værker for Spøgs Skyld? Dersom I ikke nu, da en-
 „ hver Tilgang er sperret, kan faae sikre Esterretnin-
 „ ger fra vore Landsmænd, saa lader Rømerne selv tjene
 „ eder til Vidne om deres nærmende Hidkomst; thi af
 „ Angest over den, arbejde de i Værkerne Nat og Dag.
 „ — Hvad er altsaa mit Raad? at gjøre, hvad vote
 „ Forsædre gjorde i Krigens mod Cimbrerne og Teutoner-
 „ ne, hvilken dog ingenlunde kan lignes med denne. Da
 „ de var indsluttede i Stæderne, og lede samme Ned
 „ som vi, overgave de sig ikke til Hienden, men ophold-
 „ te Livet med de døde Kroppe af dem, som for Alders
 „ Skyld vare utjenlige til Krig. Ja, havde vi end ikke
 „ dette Exempel, saa troer jeg dog, det var saare fljsnt,
 „ om det, til Frihedens Værn, første Gang blev opvist
 „ her og overantvordet til Esterlægtens Minde. Thi
 „ har der vel været nogen Ligning mellem hin Krig og
 „ vor nærværende Forsatning? Gallien blev nok ødelagt
 „ og jammerlig medtaget, men Cimbrerne droge dog
 „ om sider fra vort Land og søgte til andre Egne; slade
 „ os beholde Love, Rettigheder, Jorder og Frihed.
 „ Hvad føge ellers attraae derimod Rømerne andet, end
 „ af Misundelse, at sætte sig fast paa Land og i Stæder,
 „ hos en Nation, hvis Versammelse og Orlogsvælde var
 „ dem bekjendt, og at paatvinge den en evindelig Træ-
 „ dom? I andet Forsæt have de ingensinde ført Krig.
 „ Og vide I end ikke hvad der foregaaer hos de lang-
 „ bortliggende Folkesærd, saa kaster blot et Øje hen på

„, det tilgrændsende Gallien, der er blevet gjort til en
 „, romersk Provinds, har faaet anden Lov og Ret,
 „, staer under Øerne og knuges af et evigt Slaverie.“

T. Baden,

Professor.

Fortsættelse af Recensionen over den Gylden-
 dalske Rejse samling.

(See No. 32.)

Det 16de Bind, udkommen 1798, indeholder (hvil-
 ket ved en forunderlig Ekjødesløshed er glemt at tilkjen-
 degive i Rubrum) Arthur Youngs økonomiske
 Rejse igjennem Frankrig. Af et Udtryk som er
 indløbent i Noten S. 75 sees at den danske Oversættelse
 ikke er gjort efter Originalen men efter den tydiske Over-
 sættelse. Forresten er det unægteligt, at den unævnte
 Oversætter har anvendt vedbørlig Flid paa sit Arbejde,
 og har han tilføjet ikke saa oplysende og hensigtsmæssige
 Anmærkninger, som Læseren vist er ham forbunden
 for.

Med dette Bind slutes denne Samling med et Ne-
 gister over alle 16 Værene. Forlæggeren siger i Fortalen
 „ De 3 første Bind indeholde vel saadanne Rejser, som
 „ ikke ere af de nyeste, da de bleve tagne af den Berli-
 „ ner Samling; men de sidste Værs Værd har kundig
 „ og billige Dommere ikke miskjendt, og den ufordeel-

„ ogtige Skygge, Recensenten i de lærde Tidender har
 „ fastet paa Værket, har ikke formindsket Fornuftiges
 „ Bisald eller Kjøbernes Antal. Af de Bidrag, jeg i
 „ denne nu sluttede Samling leverede, er Bourgoing
 „ atter igjen oplagt i Paris med adskillige Tillæg; et
 „ Bevis, som jeg troer, for Bogens Værd. Vendeb-
 „ born, Niebuhr og Cook tale for sig selv. Jeg kunde
 „ altsaa uden Tab for mig have fortsat Samlingen uns-
 „ der sin forrige Stikkelse og Form; men jeg ansaae det
 „ for min Pligt, at give de Læsere, der af en eller an-
 „ den Morsag kunde have Lust til at forlade Abonnemen-
 „ tet, Lejlighed til at naae deres Ønske, uden ved en
 „ Afbrydelse at have et usuldendt Værk.“

Forelæsninger ved det Kongelige Norske Berg-
 seminarium i Bergstaden Rongsberg, foretages
 i følgende Orden fra September Maaneds Be-
 gyndelse 1804, til Slutningen af Julii Maan-
 ned i næstkomende Aar.

Mathematik.

Over Algebra læser Professor Olavsen fra Kl. 3 til 4,
 Mandag, Tirsdag, Onsdag og Torsdag Eftermiddag,
 ster Justitsraad Bugges.

Over

Over Markscheiderkunsten læser Assessor Henczel fra Kl. 4 til 5, Mandag Eftermiddag, efter Lempes Anleitung zur Markscheiderkunst.

Over de Mekaniske Videnskaber læser Assessor Henczel fra Kl. 4 til 5, Tirsdag og Torsdag Eftermiddag.

Physie.

Over Experimental-Physik læser Assessor Esmark til en befremd Tid for de Anfærende efter Hr. Kammerherre og Ridder Hauchs Physik.

Chemie og Probeer-Kunst.

Over Chemien læser Doctor og Bergmedicus Peckel fra Kl. 5 til 6, alle Søgnedages Eftermidage efter Grens Udtog, og naar samme er endt, til samme Tid og Time over Probeerkunsten efter Göttlings Anfangsgrunde der Probierkunst.

Mineralogie.

Over Øryktognosie læser AssesHr Esmark fra Kl. 2 til 3 Mandag, Tirsdag, Onsdag og Torsdag Eftermiddag, efter Reuss Lehrbuch der Mineralogie, og naar samme er endt, begynder han Forelæsninger over Geognosie efter egne Discata, til samme Tid og Time.

In-

Jurisprudents.

Over Naturretten læser Professor Olavsen fra Kl. 3 til 4. Fredag og Lørdag Eftermiddag efter Mørregåards Naturrettens første Grunde.

Bergbygning.

Over Bergbygningen læser Assessor Henckel fra Kl. 4 til 5 Lørdag Eftermiddag, efter egne Dictata.

Tegning.

I Tegning giver Professor Olavsen Information fra Kl. 5 til 7 alle Søgnedags Eftermidage, undtagen Lørdagen.

Diraktionen for det Kongelige Norske Bergseminarium
den 15 Aug. 1804.

Subskriptions-plan.

Det af Hr. Professor Krohg, paa mit Forlag, udgivne Juridiske Arkiv, hvorfaf 2de Nummere ere udkom-

komme, fortsættes herefter af Hr. Professor Krohg og Hr. Assessor Ørsted, og vil, ligesom hidindtil, indeholde: Afhandlinger, Esterretninger om mærkværdige Rechts-Sager, same inden- og udenlandst juridisk Litteratur. For nogenlunde at kunne bestemme Oplagers Størrelse indbyder jeg herved til Subskription paa dette Tidskrift, hvoraf et Stykke omrent 14 Ark stort, vil uds komme for hvert Kvartal. Subskription modtages saavæl hos mig selv som hos mine Commissionærer i Norge og Provinserne. Da det anmeldte Skrift isvrigt paa en vis Maade tillige kan ansees som en Fortsættelse af den paa mit Forlag tilført udkomne juridiske Maanedstidende, saa anseer jeg dem, der have subskribteret paa dette sidste, som Subskribenter paa nærværende Skrift, saavidt de ej udtrykkelig frasige sig samme.

Andreas Sejdelin

i store Kannikestræde No. 45.

Et betydeligt Verk som Regjeringen bekoster og som vil gjøre vor Litteratur mere hos Fremmede, bliver færdige i dette Esteraar. Det indeholder Theoretiske Regler for Tidens nøjagtige Afmaaling ved Uhre, og Alt oplyses med Robbere. Forfatteren er Hr. W. Jürgensen, af hvis flereårige Ophold i Schweiz Frankrig og England dette Verk er en Frugt.

Pros.

**

**

**

Professor Torkel Baden er af Selskabet til de skjonne Videnskabers Forskrimmelse valgt til Selskabets Secretair i afgangne Professor Jacob Badens Sted.

Det Kongelige norske Videnskaberselskab i Trondhjem, blomstrede i sin Tid under Triumviratet Gunnerus Suhm og Schöning, imedens Sors-Academie ved sit Kleverblad Schytte Kraft og Sneedorf næsten for dunklede Kjøbenhavns Universitet. For nærværende Tid gavne disse Stiftelser i Trondhjem og Sors eens meget. Hvad hinc lærde Selskabs Personale angaaer, da har jeg af Hr. Provst Wille saet en Liste over de siden Udgaven af Selskabets Skrifter i Aaret 1798, afgangne og tilkomne Selskabslemmer, hvoraf dette er det Væsentligste, at istedenfor den d. 14 April 1803 afdøde Vicepræses Biskop Schønhejder, er Biskop Bugge d. 17 Jan. 1804 valgt til Vicepræses, og istedenfor at Selskabets Secretair for var Stiftsprovst Wille saa er Capellanen ved Vor-Fru-Menighed Lorenz Schauland udvalgt til Secretair den 17 Maj 1804, samme Dag da Wille frasagdē sig det. — Her at opregne Afgang og Tilgang af Medlemmerne vilde være lidet passende, da der ved deres Valg til Medlemmer ofte ligesaalidet sees paa Lærdom, som naar En bliver valgt til Medlem af Landhusholdningsselskabet.

Røbenhavnske lærde Efterretninger

for Aar 1804.

No. 34.

Hvæstens Hæfte
Hæfte 11. 1804.

Fortsættelse af Recensionen over Conferenz-

raad Fleischers Naturhistorie.

(See No. 28.)

Menneskets Historie, andet Bind. Indholdet heri af melder Forfatteren selv (Forsiden Sid. VI) : „ Jeg fortsætter da i dette andet Bind det Øvrige om vor Legembygnings Indretning og sammes Dele, og gaaer derfra over til Sjelens Forbindelse med Legemet, og de gjensidige Virkninger, som begge disse paa hinanden, og hvad vi deraf kan kjende om hin vor udsadelige Hånds Natur, hvis forskellige Evner her altid saa tages under Betragtning, og saa vidt mig muligt er, oplyses.“ Sørste Hest: S. 1 - 35 hondle om Handedraget, Lungerne, Stemmen. En lille Anmerkning her om Lungernes Farve: „Røleuren paa Lungene er hos Væn ganske blegrød, men efterhaanden med Væxten og Alderen bliver den mørkere, især i plecteviis, og seer da ud som marmorered; ja ofte ved den mere tilcogende Alder bliver den endog sort, som et Kul, og Prochaska mener, at denne saa stærke Mørkhed skulde komme af den Røg, som vi indaande

tilligemed Lusten, hvilken da skulde hænge sig fast ved „Lungerne.“ En besynderlig Mening. Der mochte megen Røg til; forudsat at Røgen endog kunde virke paa Lungerne ned i Brysthulen, som paa et Stykke Kjed t et Røgkammer. — I §. 14 hvor Forfatteren omtaler Fosterets første Nandedræt, naar det kommer til Verden, havde Rec., isølge Skrifstetts sædvanlige Udsærlighed, ventet en Anmerkning om det, af nogle Physiologer foreslaaede, Experiment, at gisre Mennesket til et Amphibia, ved at lade det, nyligen i sit Fluidum (liquor amnii) svommende, Foster, komme til Verden i lunket Vand, forinden Lusten endnu havde styrket sig i dets Lunger. Derved gisner man, at det ovale Hul, hvorigjennem Blodet gik hos Fosteret i Moders Liv (uden at gaae igjen nem Lungerne) skulde holdes aabent, og Mennesket saaledes, ligesom et Evelivsdyr, efterhaanden blive instant til, at leve, uden Forstjel, baade i Lusten og Vandet. Vist nok lader Forsøget noget romantisk; men med Dyreunger var det dog en Prøve værd. Vor Author anfører selv (Side 39) Exempler, hvorledes spæde Fosterer fødte i Dølgsmaal, og nedgravede en god Stund under Jorden, ere komne til Live igjen, uagtet de i denne Forfæning ikke kunde trække Nande; men Blodets Circulation er vedvaret gjennem Hjertehullet, der endnu ikke var blevet lukket stærkt nok. Ting, der noksom ere stadfaaede af Bohnius i hans *Circulus physiologicus*. — §. 26 afhandlet godt og tydeligen den saakaldte Lungepræve ved Fosterer, fødte i Dølgsmaal. — §. 28-35. Om Strubehovedet (Larynx) og Stemmeridsen. „Men,“ siger ved Strubehovedet er, at alle Røstrater har de „— vel lidt større end Fruentimmerne, men dog ikke nær saa stort, som de Mandfolk, der ej have udstaae sammen“

„samme Menneskeheden vanærende Operation.“ — G
 Henseende til Stemmeridsen anmerkes: „at den almine
 delig er snevrere hos Fruentimmerne end hos Mands-
 folkene, ligesom ogsaa Lustret er længer hos hinde,
 og bestaaer almindeligt af 18 til 20 Ringe, istedet for,
 at disses Antal hos de sidste indskrænker sig til 12: eller
 høje 14, og begge Deltagere forudsage, at Fruentimmer-
 ne almindeligt har en finere Stemme end Mands-
 personer.“ — §. 37-48. Vore Legemer tabe
 delig af deres gamle Materie og fornyles igjen.
 Ved den umerkelige Uddunstning i vore Legemer anmer-
 kes: „at Bevægelsen beforder denne saa meget, at Hr.
 Dyre har observeret, at han på den Maade uddun-
 stede i tre Timer, to et halvt, og en anden Gang i
 en Time et hele Pund.“ — §. 48 om den electriske
 Materie i vore Legemer, ansøres nogle Exempler på
 Mennesker, som skal være geraabede i Brand af dens
 Udbud. Et Phænomen, som vist nok fortjente nojere
 Grandstning og Stadfæstelse. — §. 49-61: Om Hun-
 geten, og hvad den vedkommer. Merkeligt er det ty-
 raniske Exempel Forsatteren (Side 76) ansører, at man
 har brugt Hungerens Pinsel som Tortur: „Churförste
 Waldemar i Brandenburg lod i Aaret 1314 sin Ge-
 sande, Nic. Bock, da han kom tilbage fra Frankfurts
 og ikke noje nok havde efterlevet sin Instruk i Hens-
 seende til det da passerede Romerske Kongevalg, kaste
 i Hængsel, og dert, for desto mere at motte ham,
 fremhære de nydeligste Retter af Mad og Drikke;
 men sætte dem saa langt fra ham, at Lænken, hvori
 med han var bundet, ikke tillod ham at nære dertil,
 da andre berimod vare beordrede, i hans Paasch, at
 gjøre sig til gode dermed, saa at han under dette højst

„pinlige. Syn om sider af Sult maatte give Xan-
den op.“

Om Tørsten §. 62. Denne interessante Materie har Author afhandlet for kort, paa een Side. „Tør-
sten foraarsages — siger han — af en Mongel paa
det fornsdne Vand i vor Blodmasse til at blande
Gasterne i den og derefter i Legemets Dele saaledes,
at der overalt kan affættes de fornsdne Vædster, til
at holde Munden og Svalget fugtige og slibrige.“
I Anledning af denne Forklaring være det Spørgsmaal
Rec. tilladt: hvi bliver da f. Ex. Den tørstig, som sover med
aablen Mund, derved formindskes dog ikke Vandet i hans
Blodmasse? — Tørstens egentlige Sæde har ellers væ-
ret meget omtvistet baade af øldre og nyere Physiologer.
Adskillige have antaget at Fornemmelsen of den ikke strakte
sig videre, end til Munden, Tungen og Svalget. Andre,
deriblandt Haller, lod ogsaa Maven saae Deel deris.
Her blot hin sidstnævnte store Physiologs Utring i den
Post: *Natura sitis in siccitate est, quam humor nativus
non contemperat, in lingva, ore, palato, faucibus,
oesophago, ventriculo.* (Physiol. Tom. VI. p. 180). —
At Tørsten ikke kan have sit Fornemmelsested i Maven,
forekommer Rec. rimeligt af disse Erfaringer: 1) Haa-
man drifker meget hurtigt i Tørst, saa at Drikken ikke
faaer Stunder til, ret at gjennemvæde Munden, saa bli-
ver Tørsten dog ikke slukket. endskjønt Ledsten jo kom-
mer ned i Maven, og forbliver der lange nok, til al-
dampe den, isald den havde sit Sæde der. 2) Ved al-
holde kjølige Ting i Munden f. Ex. en Glykugle dæmper
Tørsten. 3) Man bliver tørstig efter langvarig og hut-
rig Tale, fordi Munden tørres ved den idelige Udaanden
en Fornemmelse, hvormed Maven intet har at bestille

Over

Overalt kunde vel Tørsten have sit Fornemmesesorgan i Mundens fine Overhinde (epithelium); og hvad former os da, at gjøre den til en Sands, ligesaa fuldt som Lugten eller Smagen? Naar Blodmassen — som vor Author siger — kommer til at mangle det fornædne Vand, da fornemmes ikke blot Tørst; der er Sygdom forhaanden; ligesom der vaae gisres Forskjel paa Appret og Slugsult.

§. 64-85. Sordøjelsen, Maven ic. Ved Magvesastens Beskrivelse savner Rec. Spalanzanis Navn og Forsøg. — §. 86-151. Om Leveren, Milten, Tarmene, fort, alle Legemets indvortes Dele. — §. 152-215. Om Nerverne og deres Forretninger, Guldstændigen og kjernefuldt afhandlet; men skulde Anmelderen gjennemgaae ethvert Emne udeogsviis, da vilde Recensionen over dette bindstærke Værk blive altfor vidtløstig; han vil derfor blot holde sig til de Steder, der forekomme ham, at trænge til lidt nærmere Udvikling. — §. 216-228 — Hvor Sjelen har sit Sæde. Om Hjernen. Sjelens Sæde vil efter Forsatternes Forklaring ikke sige andet „end den Del i Legemet, „ som ved alle Forestillinger og Fornemmelser nærmest „ virker paa Sjelen, og paa hvilken dennes Indtryk „ igjen ligeledes nærmest uttrer sig.“ Og det skulde da være Hjernen. — Forsatteren antager ellers, at Hjernens Størrelse vidner om Dyrernes større eller mindre Forstand: den skalde Abe har langt større Hjerne end Oxen; ja han udstrækker endog denne Formening til Menneskene: saa at de som have større Hjerne end andre skulde være udrustede med større Sindsgaver. Men her savner Rec. meget de nyere Physiologers Erfaringer, ifolge hvilke den skarpere eller slovere Forstand

set ikke skal beroe paa Hjernens Størrelse, men paa den større eller mindre Finhed hos Nerverne, som udspringe lige fra den. Saaledes ere disse Nerver langt tykkere og grovere hos Aben, end hos Mennesket; ja Mogle paastaae endog, at Negerne skulle have dem tykkere end Europas Folk. En Sætning, der, efter Rec. Skjonne, endog moatte kunne udledes a priori. Hjernen selv er en blod Masse, uden al Hornemmelse; man kan skære i den, brænde den, tage Stykker bort af den uden mindste Smerte, ja endog uden at Sjæle-Evnerne skulle lide Meen deraf. Trykkes Hjernen derimod, da føles en overordentlig Pine; thi denne Trykken strækker sig ogsaa til de omliggende Nervetrevler, som sættes i vaan, desfuld Bevægelse derved. Ja Trykningen kan blive saa sterk, at al Hørelse med eet hører op. Dette er Tilselvet i Apoplexien, hvor Hjernens Aarer voldsomt udvides, eller den endog selv oversvømmes saaledes af Blod og Serum, at dens fine Nerve-Spirer tillige lide under dette Tryk, og Doden paafolger. Hjernemassen selv moar altsaa ikke kunne ansees som et Sensorium communie, men blot som et Receptaculum for Nervernes Udspring, et Sankested, hvorfra de grene sig. De forskjels hige Grader i Forstands-Evnerne kan da vist nok ikke saa meget beroe paa Hjernens Størrelse, som paa Finheden og Beskaffenheten af dens omliggende Nerver, af hvilke Sjælen rimeligvis modtager Impulsioner, og virker tilbage paa dem igjen.

Om Sandserne i Almindelighed §. 229-253. Author ansyrrer (Side 359) et merkeligt, og fra usorsiglig Medfart afstrekende, Exempel paa Smagens og Lugtens pludselige Forlis ved en udvortes Overlast: „Jeg har — siger han — fjendt en Mand, en Vorger t

„ Nestved, der pludselig mistede baade Smag og Luge,
 „ ved det at en anden Borger der i Byen for Spøg, da
 „ de, som begge hørende til Brandfolket, skulde prøve
 „ Sprøjterne, styrte den enes Straale lige paa hans
 „ Pande; den Magt, Vandet prellede der paa ham
 „ med, gjorde denne uheldige Virkning, og han fik al-
 „ drig nogen af ommeldte Sandser igjen; men blev kore
 „ Tid derefter svagelig af Helbred, og det lige til hans
 „ Dødsdag" — Forstjel imellem de Blindes og
 Døvstummes Skjebne. §. 254-255. Forfatteren
 anseer de Døvstummes Skjebne for, at være langt utaa-
 leligere end de Blindes; en Forestilling der strider aldeles
 imod Rec. Begreb herom. De Døvstumme ses og satte
 dog en Verden om sig, ja kunne deelteage i dens Syssler
 og hytte sig selv. For de Blinde ophører derimod Alt,
 hvor de ikke kan naae hen med Armene; den hele Verden,
 for dem et Chaos, indslutte de i deres Favn, og uden
 Menneskers Hjælp vilde de være dødsens paa Stedet.

Fra §. 256 indtil Enden af dette Vinds første
 Heste (hvilket udgjør 544 Sider) afhandles Synet.
 — Exempler, hvorledes de Blinde, som pludselig erhole-
 de Synet igjen, maae ligesom lære sig til, at see, frem-
 settes §. 270-273. Et her til Prøve. Den berømte
 Engelske Øjenlæge Cheselden havde skaaret et ungts
 Menneske paa tolv Aar for Stær. Da han saa pludselig
 kom til Synet, og lærte at kjende mange nye Ting,
 glemte han igjen nogle deriblandt; „saaledes havde han
 „ ofte, Tid efter anden, glemt, hvilket af de tvende
 „ Huusdyr, han saae, der var Hund, og hvilket der
 „ var Kat, og han skammede sig ved, at spørge saa tidt
 „ derom; han fangede altsaa Katten, hvilken han alle-
 rede i sin fortige blinde Tilstand kjendte ved Følelsen,

„ betragtede den ganske noje, og satte den derpaa fra sig
 „ igjen med disse Ord: *Vi Misserat*, nu vil jeg en
 „ anden Gang nok Funne kjende dig. — Et Raad
 Forsatteren giver (§ 310) mod Øjnernes Økjelen fortjener
 nok Opmærksomhed og videre Bekjendtgørelse.
 „ Neppel vil det hjelpe, som man almindelig foreskriver
 „ imod Økjelen: at binde gjennemborede Næddeskaller
 „ for Øjnene; thi Barnet seer da kun igjennem den ene
 „ med det Øje, som er blevet vant til at bruges; det
 „ skjelende derimod, som ved ond Vane er blevet lige-
 „ som forkjelet, og ubrugbart, spares. — Det Eneste,
 „ der vilde hjelpe, er nok, naar den Unge er kommen
 „ til den Alder og Økjensomhed, at han kan mærke
 „ Tingenes Stilling, da at lade ham staae lige for os,
 „ og vekselvis lukke snart det ene snart det andet Øje, og
 „ med det, som er aabent, see lige paa os; har han nu
 „ i nogen Tid øvet sig saaledes heri, at han, naar det
 „ ene lukkes til, kan stille det andet ellers skjelende lige
 „ paa os, saa maae man lade ham i nogle Secunder bli-
 „ ve saaledes staaende, og see paa os, og derefter prøve
 „ paa, at gjøre det samme, naar han lukker det andet
 „ op. Ved igsentagen Øvelse hrit og idelig Grindring,
 „ at agte desangaaende paa sig selv, kan man omsider
 „ bringe det unge Menneske fra den forrige onde Vane;
 „ og den Vorne kan lære sig det selv, ved at stille sig for
 „ et Spejl, og der foretage denne Øvelse.”

(Fortsættelsen følger.)

Odin Wolff,

Doctor.

Denz

Den gyldendalske Rejsesamling

Saae vi i forrige No. af disse Blaade, endtes med det 1798 udkomne 16de Bind og med et almindeligt Regi-
ster. Imidlertid var Forlæggeren dog betænkt paa, strax
at begynde med en ny Srite, og af den er i Aarene
1799-1803 udkomne 5 Bind under Titel af *Ny Samling af Rejsebeskrivelser og Topographier, til
at Fjende de forskjellige Lande og Folk i Verden
i Hensigt til deres naturlige politiske og religiøse
Tilstand.* Valget af de Stykker som udgjøre denne
Srite har været betroet til Hr. Professor Brorson i
Herlufsholm, der dels har oversat dels forkortet de her
leverede Rejsebeskrivelser, og tillige leveret egne Udarbej-
delses, og ved den hele Entreprise vist en saa rosværdig Cir-
cumspedition og utrættelig Omhu, at han har gjort sig for-
kjent til hver Læzers Tak og Forbindelighed.

Kun hvad Valget af Niems saakaldte Rejse igjen-
nem Engeland angaaer, det kan man ikke saa ligefrem
rose. Dens ikke saa urigtige og stjæve Esterretninger,
urimelige Overdrivelser, og umodne Raisonnementes ere
tydelig lagte for Dagen i Recensionen over Originalen i
den Jenaische Litteraturzeitung for 1800 No. 299-
300, og lad end en Del af den aristocratisksindede Re-
censents Dadel skrives paa Aristocratismens Regning,
saa er det dog vist, at der bliver Mok tilbage til at gode-
gjøre, at Niem neppe er den Ære værd, at blive overs-
sat paa dansk. Det synes Hr. Professor Brorson selv at
hove følt, hvorfør han i Fortalen foran det tredie Bind
i Oversættelsen, (som indeholder Niems 2den Del) har
sat følgende Erklæring: „Jeg ønskede, ved Ledsgnningen
af kyndige Mænd at vise, hvorvidt den engelske Nations-

unegtelige Fuldkommenheder fortjente vor Agtelse og Lyk til Esterligning, men tillige hvor urigtigt denne Nation gikkendes den blinde Tilbedelse, ikke allene Danmark, men endog andre Nationer indtil for kort siden har vædiget en Idol, fordi de ikke fuldkommen kjendte dens Egenskaber. En Tilbedelse, der har gjort den Tilbedede stedse stolttere, og Tilbederen stedse mere ydmyget. Jeg ønskede med Alvorlighed at sige det, som Wessel sagde saa skønt i Spøg :

Som en Britter lad Dig være
Patriotens Pligter kjære!

Men naar du seer een og onden,
Overmodig, vild som Fanden,
Hylde ham, det var en Skam,
Som fornederer danske Mand.

. Jeg har været tvivlsom, hvilken Led sager jeg skulde følge. Efter mit Øfste burde Kontinuationen af Niem følge. Men det forekom mig, at Bitterhed havde ført hans Pen, og en ond Lune fremvist ham Alt i det forhadteste Lys. Archenholz's Ros har længe væmmet den fordomsfrie Læser, og i de sidste Dele af hans Annaler er han det Modsatte i Hensigt til England af hvad han var i sin Bog über England und Italien. Jeg troede at følge en Middelvej ved at levere de Steder af Niem, hvor kold Philosophie og ikke bitter Hidsighed har skyret Sproget, og altsaa giver hans Beretninger mere Sondheds Styrke. Tillige vilde jeg i tilføjede Anmærkninger henvise til Steder, som enten oplyste, eller bekræstede, eller gjendrev ham. Dette mit Forsæt har jeg søgt at udføre i dette Bind.

.I hvor meget jeg end i de fleste Henseender føler mig overbevist om Rigtigheden af Hr. Niems Annotations

kloner, saa er der dog mangfoldige Steder, hør imod der med Rette kan gjøres Indsigelse. Imod nogle saa Steder har jeg fremsat min Twivl; men for ikke at afbryde Læserens Opmærksomhed fra Texten, har jeg overseet og forbigaet adskillige Steder, overladende til Enhvers Besommelse, hvad Indvendinger der kan gjøres.

„De oplysende Tillæg, jeg har leveret, indeholder vigtige historiske Bidrag til den engelske historiske (?) Skildring. Jeg tor ikke formode mange Læsere, men iblande de faa, jeg tor haabe, vil neppe Nogen fortære paa, at have et Sammendrag af slike Begivenheder; mange har vel allerede vidst, hvad her er fortalt, men mange har vist og for længe siden glemt det, og de fleste have kun en dunkel Erindring herom.“

De Bidrag som Hr. Forfatteren her i Slutningen af sin Fortale sigter til, bestaae i følgende Bilag:

1) Oprøret i Birmingham	•	S. 209:24
2) Om Irland (efter Arkenholzs Annaler (XVII. B.)	•	225:40
3) Om den engelske Slavehandel (efter Sal- conbridge)	•	241:56
4) Om Warren Hastings	•	257:274
5) Om de londoniske Bagnios	•	275:78
6) Om de britiske Finansier	•	279:83
7) Om Magdalenehuset i London (efter London und Paris over Faergang)	•	284:90

Da Uldoget af Niems engelske Rejses 2den Del og disse her opregnede Bilag endvidere ikke forslag til at udgøre et ordentlig Bind, er endnu tilføjet Hollies Rejse i Græken Sahara, som for nogle Aar siden udkom paa fransk i Paris, og som leveres efter den tydste Oversættelse i Neue Beyträge zur Kenntniß von Africa.

Det 2de Bind af den brasilianske Rejsesamling indeholder 3 Stykker:

- a) Skildring af Irland i Aaret 1794 oversat ud af Hennings's Genius der Zeit 1797, og ledsaget med Oversættetens Anmærkninger. S. 1:78.
- b) Statistiske Anmærkninger over Irland S. 79-406. Til disse højst interessante og med en højst afgværdig Flid udarbejdede Anmærkninger har Hr. Prof. benyttet sig af Beaufort, Rüttner, Young, Watkinson, Arckenholz's Annalen og Geschichte der Weltbegebenheiten im Grossen.
- c) Efterretninger om den engelske Colonie i Botanybay uddraget af Thench, Arthur Philip, John Hunter, White og Collins. S. 407-663.

Af Stykket Irlands Statistik angaaende vil Rec. hidsette en Probe. Det er Sammenligningen imellem den irlandske og danske Almues Overtrø S. 125-27. „Den Overeensstemmelse, som vi finde imellem de irlandske og vores egne overtrøiske Nationalstikke, giver Sagen en ny Interesse for os. „Hert Aar,“ siger Watkinson, fornys det Offer som man plejede at bringe Apollo eller Solen, Druidernes første Guddom. Sanct Hans Aften seer man Blus paa alle Højene, hvor der er nogen Boslig. Syngende danser man med Fakler omkring Island.“ Scaliger siger: „i Irland ere alle ester Mavnet at dømme Papister, men det er den katholske Religion blandet med Hedenstak, som hersker her.“ Man kunde anvende det samme om de fleste protestantiske Lande. Man ørede Solen tre Gange om Aaret i Irland ved Blus. Den første Maj, naar Sæden lagdes i Jorden, St. Hans Aften, naar Sæden begyndte at modnes, og den

den sidste October, som en Tak sigel ses fest for Jordens Asgrøde. De tvende Højtideligheder ere ophørte; man har beholdt den midterste. Men ligesom Orthodxiens Kirke har havt sine Schismata saaledes har ogsaa Overstroen sine tvende Partier her; thi i Irland højtidelige holde nogle St. Hans Aften efter gammel, og andre efter ny Stil. Man kan antage, at der er ingen Fabel, der i Fortællingen klinger nok saa urimelig, den jo har en indklaedt Sandhed, den være historisk eller moralisk, til Grund, og ingen efter det nærværende Tilsyneladende saa overtroiske Skif, den jo har havt sin nyttige Hensigt.

„Watkinson påstaaer, at den islandiske Almue kjender slet intet til Hexefablerne, og er det saa, kan man her ikke have den Hensigt med St. Hans-Aftens-Blus, som hos os, hvor den krasse Almoeovertrøe indbilder sig ved dette Middel at fordrive Hexer og deres Indflydelse, som og forhindres ved Krandse af Graabone og Kars over vinduer og Døre, som man paa mangfoldige Steder seer i Sjælland. Men den første Hensigt med St. Hans Aftens Blus har været at formindsk Insekterne, der, som bekjendt, ere i største Overslodighed paa den Tid, og sege om Matten efter Ildens Skin.

„Endnu en anden Levning af den gamle Hedenstabs overtroiske Skif. Maar et Menneske tilfældigvis doer paa Landevejen eller paa Marken, saa bliver Stedet holde for vanhelligt, og enhver, som gaaer forbi, kaster en Sten til Stedet, indtil derved samles en Bunke. Man har den selv samme Skif i Dannemarck, med den Forskjel, at den, som saaledes er kommen af Dage, skal have noget af den Forbitessende, det være hvad det vil. Fors-

sætteren af disse Anmærkninger har seet en Bonde, der ikke gad staae af Vognen, tage en Vist Hoe, som han spyttede paa og smed bort. Skjont jeg havde hørt overtroiske Fortællinger nok iblandt den Sydste Almue, vidste jeg ikke Grunden til Bondens nys fortalte Foretagende, og spurgte ham da, hvorsor han gjorde dette? „Her er En slagen ihvel, sagde han, og man kan ligesaa gjerne give ham en Vist Hoe, som siden rinke omkring og komme til Skade.“

„Irlandernes Tradition om underjordiske Folk stemmer med vor Almues om Bjergfolk. Ethvert Kirkesogn i Irland har sin gronne Plads og en Tornebusf, hvor disse smaa Folk have deres muntré Sammenkomster, og danser. Alle Skandser og Hoje betragtes som Steder, hvor de fornemmere Øværga komme sammen i Maanes skin. Det skulde falde vanskelige at bringe nogen Almuesmaad til at sætte Spaden i Jorden paa slige Steder, da de ere overbeviste om, der da vilde håndes enten dem selv, eller nogen af deres Familie, eller deres Kreaturer en Ulykke inden Aaret Ende. Ellestene, en lidet rektantet tynd Fyrsteen, er det Instrument, hvormed Bjergkongen efter deres Menig dræber og skader Koenne, og naar disse Dyr oversaldes med en vis Cygdom, som de ofte ere utsatte for, figer man, at Ellekongen har stuket det. Dette er netop vor Almues Lesgender.“

(Fortættelsen følger.)

Bed flere Lejligheder er i disse Bladet de Dannemands
Bestræbelses for Almoeoplysningen blevne anpriste, der
paa Landet oprette Laanebibliotheket i Almuens Afbe-
nytning, og ved Bogernes Valg tage vedbørlig Hensyn
paa denne Borgerclasses uovede Fatteweue og knappe Læ-
setid. Virkningen af slige velsdædige Anlæg spores vel ikke
saa lige strax. Etæet falder ikke for det første Hug.
Omsider vil dog Folgen blive, at Finkridderen maa
vige for Robinson Krusoe, Brochmans Postil
for Sironis, Peder Flemloses Bondepræctica
for Justs, og at Bonden bliver, som Mindeste-
nen propheterer, oplyst og hæderlig Borger. Blande
disse Hædersmænd, som paa denne Maade strebe at
fremme Almoeoplysningen, er ogsaa den af sin Com-
munitetshistorie og af sin utræckelige Flid ved Udgaven
af 3die Del af det Wormske Lexicon fordelagtig be-
kjendte Hr. G. Beckman, Sognepræst i Boeslunde ved
Korsør. Hr. Beckman har forresten i locale Omstændig-
heder havt en Anledning mere til sig en Bondebogsam-
lings Oprettelse, og det bestaaer deci. Aar 1766 kjæns-
fede daværende Præst i Boeslunde Provst H. D. Beck-
man en dansk Bibel til hver Gaard i Sognet. Efter
hans Død legerede hans Enke 1783 100 Rdlr., af hvis
Renter hin Gave skulde vedligeholdes. Administratores
eller Opsynsmændene ere Amtmanden, Kirkepatronen,
Provsten, og Stedets Præst. Da der fandtes et lidet
Overstuk af Legater, biefaldt Kongen under 13 Jun.
1800, at der for samme moatte kjøbes Boger til Opret-
telse af et Læse- og Laanebibliothek for Sognet. Dermed
er da gjort en Begyndelse, og Hr. Beckmans Æver for
denne

denne velgjørende Sags Fremme har heller ikke været frugtbørlig. Det er ikke længe siden han skriftlig anmodede de Kjøbenhavnske Boghandlere og Forlæggere om passende Bidrag til Institutet (der modtages og besørges af Hr. Casper Beckman paa Norregade No. 55), og allerede har Samlingen derved vundet en god Forsegelse. De betydeligste Gaver ere komne fra Hr. A. & S. Solding, og Hr. K. H. Gesdelen. At den Sidstnævnte har vist sig saa redeligt i at understøtte dette Anlæg, er saa meget mindre at undre over, da han selv er en af Opravsmændene til Provinsialbogsamlingen i Maribo, der nok er et af de ældste af det Slags Instituter hertillands.

Den 8 August døde den af adskillige chymiske Skrifster fordelagtig bekjendte Apotheker Nikolaj Tychsen. Hans Levnetsomstændigheder i Worms 3die Del.

Den 24de i samme Maaned døde den verdige Olding Professor og Navigationsdirecteur C. C. Lous. Om hans Levnet og mange lærde Arbejder giver Worms Lexicon Underretning.

Rjøbenhavnste

lærde Efterretninger

for Aar 1804.

No. 35.

Hypist, øeconomist, og topographisk
Beskrivelse over Thye, beliggende i Thye
sted Amt. Halsberg Stift. Et forsøg af
Knud Agaard, Sognepræst til Skjold-
borg og Kallerup Menigheder. Viborg. 1802.
trykt hos P. S. Jønss, paa Forfatterens For-
lag. 250 S. 8vo.

Dette Skrift er bestemt til Bedste for Degnenes og
Skoleholdernes Enkekasse i Thisted Amt; og For-
fatteren erklærer: at dersom ikke det Onse, saasnarke
nuligt, at bidrage noget til den Indretning, havde frems-
kyndet Arbejdet, skulde Bogen maaske sildigere have
remkommet og derved have vundet i Vard.

Dersom ikke Forfatteren tillige havde anmeldt, at
lasten alle, baade geistlige og verdslige Embedsmænd i
Thye, samt et par Videnskabsmænd udenfor Thye, hav-
de forsynet ham med Bideag til hans Arbejde og at han
desuden har afbenyttet sig en af Hr. Professor Wilse,
der 37 Aar siden, over Thyholm forfattet Præmieashan-
ding; da maatte enhver Sagkyndig have forundret sig
over, hvorledes en Embedsmænd, efter 4re Aars Op-
hold i et land for ubekjende Land, kunde saae lid til at

erhverve sig saa megen lokal Kundskab, som Bogten indeholder.

Skade er det, at hverken Forsatteren, eller hans mange Medarbejdere, have kjendt Nicolaj Nagaards i Aarene 1711, 1712 og 1713, under Titul: Thya illustranda, udgivne 3de offentlige Disputatser. — Thylands gamle Forsætning, hvorom intet i den yngre Nagaards Bog findes, kunde da blevet kjendt af dem som ikke læse Latin; og adskillige af de Gjenstande, Forsatteren har afhandlet, vilde have vundet i Rigtsighed Udspråklighed og Interesse; Især for dem, som finde For nojelse i at sammenligne Landets Fortids med dets Nutids Bestaffenhed.

Gordi Pontoppidans Atlas og Hofmans Fundatia herre Værker, hvoreil ikke altid haves Adgang, vildest nok de fleste Lesere have ønsket, i en Beskrivels over Thyland, at finde det vigtigste, af hvad disse Forsattere derom have ansørt, og Bogten vilde neppe derved være blevet synderlig større, dersom Forsatteren havde vogter sig for de mange hist og her indsbne Gjentagelsei Værket indeholder 20 Afdelinger.

Under 1ste Afdeling beviser Forsatteren, at Thyland nu ikke engang er en Halvø. Her havde det været skjønt at blive underrettet om, hvorledes Thyland, eier gamle Skribenteres Vidnesbyrd, som meget bestyrki af Landets Udseende, ikke allene af flere Der er blevet et sammenhængende Land; men at endog dette Land er den forløbne Tid sammenvoxet med de tilgrændsende Jordstrækninger. Som urigtige Benævnelser anmærkes at Sundet mod sydvest ved Thyholm ikke kaldes Odssund af den deri værende Odde; men Othsund af Kejserr Och som her vendte om fra sic nordiske Tog. Sundet smelte

Thyeland og Mors, har Recens. aldrig hørt nævnt Viilsund; men Bildsund, og det indsees saa meget mindre, af hvad Aarsag Forfatteren talder dette Vand Viile sund, da han selv under den 1de Afdeeling, pag. 144de anmelder et Almuesagn, i Folge hvilket Sundet skal have sit Navn af Kjæmpen Billie og kaldes Bildsund.

Under 2^{den} Afdeeling ansøres Skajen og Havraven, som skadelige for Beboernes Helbred og Jordens Frugter. Det første er rimeligt, men det er kun et utroeligt Almuesagn, at Havraven eller Taagent, naar den talder i Drætiden, gjør Rugen gold. Den skadelige Indflydelse maatte bestaae deri, at Sædstoven sammenklæbes af Taagens Fugtighed; men endog den sterkste Taage frembringer ikke nær saa megen Fugtighed, som en simpel Mattedug, hvilken dog aldrig formodes at volde Sædstovets Sammenklæbning. I Sommeren 1803 indfaldte i Rugens Drætis det mildeste, stilteste og torreste Vejr, som kunde ønskes; man spaede den syldigste Kjerne og dog blev Rugen i mange af Sjællands nordlige Egne gold. I denne Sommer 1804 herstede under Rugens Dræning vedholdende Regn og sterk Blæst, man spaede almindelig Misvæxt, og dog er Rugen næsten overalt syldig og uden Spring. Snarere troer Recens. at Havravens saltagtige, eller ludagtige Damper, have en meget fordeelagtig Indflydelse paa Thyelands udmarkede Frugtbarhed og Græsarternes besynderlige Næringskraft.

Den 3 Afdeeling fører Titel af Folkets Levemaade og Kultur. Maar Forfatteren siger: Den gode Levemaade er det, som forvolder Hosbonden den meste Besværlighed med at holde Ejendomfolk; skulde man snart troe, at Ejendomfolkene gjorde lutter Complimenter, isteden for Arbejde; men ved god Levemaade forstaaer Forfatterens

sedt Riss, Flest, Hal og stærk Öl, samt 6 til 7 Maal-tider om Dagen. Skade er det at Thyeboernes Kultur ikke staer i noget rigtige Forhold til deres Overdaadighed, som Forfatteren kalder god Levemaade.

Under 4 Afdeling viser Forfatteren Thyeboernes Bindskabelighed fra en saa fordeelagtig Side, som muligt. — Han undskylder deres Ubehændighed til at forsædige endog de simpleste Avlingsredskaber dermed, at de ingen Øvelse har i at bruge Øren; men saalænge de ikke begynde paa at bruge dette og andre nyttige Redskaber, saae de heller aldrig nogen Øvelse. Undskyldningen er altsaa saare svag. Derimod anmærker Forfatteren meget rigtig, at Mangel paa Fabrikanlæg sører Dovenstab og Betlerie. Gid dette i Tide maatte indsees og rettes!

Under 5 Afdeling søger Forfatteren at bevise, at der fra Thjeland udsøres aarlig omtrent 40000 Tdr. Kornvare af alle Slags. Dog kan Forfatteren ikke gjøre tilstrækkelig Rede for, igjennem hvilke Kanaler de 22000 Tdr. udgaae; man kan vel derfor neppe antage Beregningen som fuldeles paalidelig. Men om man endog vil nedsætte den totale Udforselssum til 30000 Tdr. og man tillige kunde beregne hvormeget der sorteres af nogle hundrede Skaldstude, som aarlig sedes i et Land, hvis Indhold, Klitterne fraregnede, ikun er 12 Mil, bliver dog et saa betydeligt Overskud tilstrækligt Bevis for Landets Frugtbarthed, og naar tillige tages i Betragtning de store og frugtbare Strækninger paa den anden Side og langs med Limfjorden¹, da er det i højeste Grad forunderligt af hvad Aarsag Bygholms Vejle, efter Forfatterens Forslag, og mange sagkyndige Folks medholdige Omdømme, ikke inddiges, for derved at gjøre Logstors Grundes Opnyddring mulig, og saaledes at besordte umiddelbar

Handel og Skibsfart for ikke mindre end 6 Kjøbstæder, hvis vigtigste Mærlingsvej nu bestaaer i ilde anvendt og højst bedrøveligt Brændevinsbrænderi. — Maar i øvrige Fors. med den gamle Kjæmpevisse: „Udi Limfjord lagdes den Glaade ind imod den vestre Side,” vil bevise, at Logstors Grunde ikke i gamle Dage have lagt Hindring i Vejen for Sejladsen, da synes han at være paa et urigtigt Spor; i Visen høstyrker at Limfjorden ved Harsboøre har været sejlbart og forenet med Vesterhavet, hvilken Forening Forfatteren meget rigtig tvivler om, nu at lade sig gjøre; thi den store Mængde Sand, som af Havet er indskyllet i Limfjorden, hvor det har dannet en vidt udstrakt jvn Grund, i hvilken intet Dyb eller Aabning findes, vilde vist nok afskrække enhver Sagkyndig fra at lægge Haand paa Værket. I øvrige er Rec. ikke enig med Fors. derti, at Havets Etigen, isald en Kanal blev aabnet, kunde volde Oversvømmelse, eller at det saltte Vand kunde stade Fiskene i Limfjorden; thi Havet er jo allerede forenet med Fjorden paa østre Side ved Ris, og Fiskene ere ej andre Akter, end de der leve og findes i selve Havet.

Det Fors. her ansører om Strandinger synes ikke at være paa sit rette Sted.

Under 6 og 7 Afdeling handles om Fisken og Landdyr.

Under 8 Afdeling om Jordbundens Bestoffenhed eller Landets Jord- og Stenarter. Rec savner her en udsorlig Esterretning om det fortrinligen fine Kridt, som findes i Vestervander og, saavidt mindes, ogsaa i Øster-vander Sogn. Nepppe troer Recs. at det engelske Kridt, hvoraf en stor Deel indføres til de danske Crater, kan i Finhed og Bladhed sættes ved Siden af det her om neeldte.

550 Kjøbenhavnske Lærde Efterretninger

Det bruges af Landets Malere til Vandfarver og er betydelig for deres tjenstlig.

9de Afdeling handler om Landets vigtigste Planter i 10de Afdeling om Brændsel. Her maae Recens. erindre, at Forfatteren tilforn under 8 Afdeling har handlet om Tørvejord og vist Maaden, hvorpaa den beredes til Brændsel.

Pag. 79 figes, at ingen Levninger af Skov eller Krat findes undtagen nogle Torn paa Fjordbækkerne i Tilsted og Skjoldborg Sogne og dog har Forf. Pag. 70 meldt, at Hæstorn eller Hvidtorn, som er den betydeligste og mest udbredte Torn i Thye, vorer ved Kjolbygaard, paa Bakkerne ved Fjorden strax sønden (syd) for Thisted lige til Viissund (Wilsund) og ligeledes paa Fjordbækkerne paa Thyholm. Hvilket er det rette.

Det Forf. her melder om Fordums Skov havde, efter Recens. Menings, staet bedre i den Afdeling om Thylelands ældre Tilstand og Fortsatning; hvilken Recens. savner.

Forfatterens Forslag om ny Skovs Anlæg i Thyleland vilde nok blive forbunden med større Vanskeligheder, end han har forudseet. Skulde det lade sig gøre maatte det blive i Klitterne. Men hvem indestaader for, at ikke Storm og Flyvesand, som formodes at have ødelagt de Fordums Skove, ogsaa vilde ødelægge Plantagen, naar derpaa var anvendt en betydelig Kapital. Skal Skovopsaltningen lykkes i et aldeles nogenst Land, hvor Stormen næsten idelig raser og hvor den før omhandlede Skov afvisner nesten alt Liv og nøder endog den sterke Hylde til at bække; da maatte Anlægget være meget stort og den hele vestlige Udkant deraf opfres; saadanne store Anlæg inde i Landet kan ikke ventes, fordi nesten alle Wunder ere

ere Selvejere og have alt for smaa Lodder til at tænke paa Skovplantager. Desuden ville nok enhver klog Oeconom heller samle Koekasser, eller brænde Tørv af Fagremsg, eller kjøbe sit Brændsel andensteds fra og derved anvende alle Sparsommelighedsregler, end at plants Skov i et Land, som efter Forsatterens eget Ansættet har alle Slags Jordarter og især den i mange andre Lands savnede fortrinlige Kartofler.

Den 11 Afdeling angaaer Haugevæsenet. Forsatteren begynder saaledes: Med Haugevæsenet seer det kun maadeligt ud i Thye. Retttere havde det været at sige: Med Haugevæsenet seer det bedrøvligt ud. Thi de saakaldte Kaalgaarde, hvilke i Landets Udtale nævnes Kalgaard, ligne virkelig en Indhægning for Kalvs og smaae Kreature. Recens. har seet mange af disse Kaalgaard, hvori ikke har været plantet en eneste Kaal, langt mindre nogen anden Kjøkkenurt, ja ikke engang Kartofler.

Som Agerdyrker er det at den thyelandiske Bonde har sit udmarkede Fortrin. Saaledes begynder Forsatteren den 12 Afdeling om Agerdyrkningen. Men naar man derefter gjennemlæser hans meget troe og udsørlige Fortælling om de forskjellige Maader, hvorpaa Jorden ved Pløjning og Sæd behandles, kan man vel have Grund nok til at spørge: hvori det udmarkede Fortrin bestaaer, og hvilket Folk, eller hvilket Land det da er, der staaer saa langt tilbage efter Thyeboerne, som Agerdyrkere. Landmanden bruger den saakaldte Alsædejord hvert Aar, uden synderlig Afsværling af Sædeart, hans Havreland (Udmarksjord) gjøder han aldrig, men, efter 5 a 6 til 10 Aars Hvile og enkelt Pløjning, besaaer det i 3 Aar med Havre og etter overlader det til den raae Natur. — Man dyrker ikke Kartofler og if Kun meget lidet

Klever, langt mindre Noer eller nogen anden Gobernør. Den thyelandstke Bondes eneste, Recens. bekjendte Fortrin i Agerdyrkningen er, at han aldrig lægger frisk Gjødning paa sin Jord, men blander den med Jord eller Græstorp og lader den ligge til Horraadnelse Sommeren over, at han altid rører sine Kreature indtil Kornet er indhøstet; og fordi han intet Hegn har, faaer han derved desto bedre Lighed til at pløje og behandle sin Jord i rette Tid. Den af Forfatteren anpriste Opharvning, ester at Vaarsæden har saaret sit tredie Blad, kan være ret god; men dersom Jorden, imellem Udsæden, blev oftere pløjet og harvet; dersom man ikke hvert Aar besaaede den, og dersom man ikke saaede dobbelt saamegen Sæd i Jorden, som den behøver, da vilde Harvningen, ester at Vaarsæden er fremspiret, blive mindre nødvendig.

I den 13te Afdeling beskriver Forfatteren de forskellige Maader, paa hvilke den thyelandstke Bonde formerer og behandler sin Gjødning. At han i denne Gren af Agerdyrkningen fortjener at fremstilles, som Mynster for Danmarks Landmænd i andre Egne, har Recens. allerede anmærket; dog bør Møglets Blanding i Løberakker ikke anvendes uden paa de meget sjeldne Steder, hvor aldeles ingen duelig Blandjord er at faae. Blot det ene, at Gjødningen undertiden næsten ganste kan fortær af Orme og Insecter, vil undertiden være nok til at fraaade denne Fremgangsmaade.

Under 14de Afdeling, som har til Overskrift: „Dvægavl;“ vises hvorledes Bonden opfører og behandler sine vigtigste Hwusdyr: Heste, Dvæg, Saar, Svin og Gjæs. Overskriften er derfor ikke aldeles passende; men Beskrivelsen er rigtig, og den thyelandstke Bonde har i denne Del af Landhusholdningen et kort Fortrin for hans

hans Medbrødre i andre Egne; dog maa Recens. anmærke, at meget af det, der er nyttigt i et for al Skov nogenst og for alle Vinde aabent Land, som Thye, vilde være unyttigt og uanvendeligt i Skovegnene.

Den 16 Afdeling handler om Thyboos. Forsatte-ten mener, at dens ramme Smag har sin Oprindelse, ikke allene fra Jordbundens kalkagtige, men endog fra dens fernhæltige Egenstab. Møppe troer Recens., at Sernpartikler, som er Hovedstøffet i den usfrugtbare syd-ste sorte Ahl, kan i Thye have en saadan Indflydelse paa Planten eller Dyreriget, at man med nogen Rimelighed berafa funde udlede Thyboostens Blamhed. Skulde Recens. sejle, da maatte Ahlheden ved at bermegles blive en vpperlig Jordbund.

Den 16de Afdeling har til Overskrift: „Bygning og Indhægning.“ At Fors. under den Benævnelse: Bygning, tillige forstaaer Brønde og Veje, seer man deraf, at disse Gjenstande ogsaa her kortelig børres.

Bygningemateridlerne ere dyre. Desvagter findes man, i det hele, gode og vel indrettede Bøndergaarde. Disse bestaae ikke af 4 sammenhængende Længder, men kun af 2de Huse, der for vindens Skyld, gjerne ere byggede med Enderne mod Vester og Øster.

Indhægning savnes aldeles. Vankeligheden i at oprette vorige Hegn forklares. Fors. troer at Hyld, Hyben, Slæan og andre Torne, plantede paa vestre Side af et dobbelt Dige, vilde faae fremvært. Recens. for-mener, at saadan Plantning bedst vilde lykkes paa Digets østre Side; thi Skajen og de skarpeste Vinde komme almindeligen fra Vest; men sjeldan vilde vel Hegns-linierne kunne trækkes ganstæ til Hordel for Plantningen, og, isald dette funde stee, hvorledes vilde det endda see

ud med Plantningen ved det sydlige og nordlige Dige, hvor den ej kunde beskyttes mod de skarpe Vestvinde.

Den 17de Afdeling handler om Udparscellering. Med ødel Varme fremstiller Forsatteren her de skadelige Folger af den overdrevne og alt for hestig paaskyndede Udparscellering. Det hele fortjener at læses og noje efter tænkes af enhver, i hvis Evne det staer at frembyde nye og passende Næringsveje for den tiltagende brødlose Folkes mængde.

I den 18de Afdeling gives Esterretning om adskillige af Oldtidens Mindesmærker; saasom Gravhøje, Øfsersteder, Spor af gamle Bygninger med mere. Denne Afdeling tillige med det mere, som Fors. under de særdeles Beskrivelser over enkelte Sogne berører, kunde blevet et smukt Bidrag til den af Rec. forhen, som sørget, om meldte Esterretning om Thylands ældre Forskning.

Den 19de Afdeling indeholder Beskrivelser over hvert Sogn i Sørdeleshed; og begynder saaledes: De Landkort, som Vidensfabernes Selskab har ladt udgive under No. 5 og 6 forestille meget nojagtigen hele Thyland og gjøre anden Afsbildung overslodig; dog anmerker og retter Forsatteren adskillige i disse Kort indløbne Urigtigheder ved enkelte Steders Benævnelse og Betegnelse. Ester Decens. Mening havde denne Henvisning og disse Anmærkninger staet mere passende i Begyndelsen af Bogten og som en Indledning til dens første Afdeling. I øvrigt spører man her alt for tydeligt Forsatterens mange, i Fortalen bemeldte, Medarbejdere, i hvis Bidrag han formodentlig har været om over at gjøre nogen synderlig Forandring, og man spører tillige, at Forsatteren af disse Bidrag for det meste har uddraget det, som i de foregaaende 18 Afdelinger er afhandlet. Heraf rejser sig man-

mange Fjed sommelige Gjentagelser, hvorför den skjønsomme Læser i Dogens Fortale har modtaget tilbørlig Undsydning.

De vigtigste Nyheder, som under disse særdeles Beskrivelser forekomme, ere Sognernes specielle Hartkorn og Folketal. I nogle Sogne nævnes Byer med Gaardes og Huses Antal, samt enkelte Steder; i andre ikke. For det meste ansøres Beboernes Mælingsveje; undtiden Jordbundens Bestaffenhed, Agerdyrkning, Oldtidens Mindestænker, fort sagt, meer eller mindre af det, som allerede tilforn er afhandlet.

I Thisted Sogn er Thisted Kjøbstæd den vigtigste Gjenstand. Forsatteren beviser, at denne By i de ældre Tider har haft betydelig Handel og Søfart, at den nu, ligesom de fleste andre danske Kjøbstæder, ernærer sig af Brændevinsbrænderi, isteden før Handel og Fabrik- eller Haandværksflid. De virksomste Midler til Byens Opkomst mener Forsatteren at være Logstors Grundes Oprydning, en Havns Indretning, Uldfabrikers Anlæg m.m. Gæverier mener Fors. kunne vel og drives her, uagtet Barken skulde hentes andensteds fra. O ja! lige saavel som Kobber- og Jernfabriquer i Sjælland. Dog vilde det nok være tjenligst at lade det beroe med saadant Anlæg, indtil Thyland selv faaer Skov, som kan afgive forneden Bark; thi skal en Fabrik give nogen sond Fordel og holde Pris med Flugere Anlæg, da maa Materialeerne, især de grove og tunge, ikke alt for langt transporteres.

I alle disse almindelige og særdeles Aahandlinger saaer Recens. Esterretning om Thyboernes Fremgangsmæde, saavel ved Høeavlen, som Kornvarenes Udsæd og Indhostning, samt de derved brugelige Medstæber; og

da Thyboen heri har mange Fortrin for Gjellænderen & de andre Dboere, bliver det saa meget mere besynderlig at Forsætteren med Tausched har forbigaet denne vigtig Deel af Landeconomien.

(Slutningen følger.)

Bekjendtgjørelse fra det Kongelige Videnskabernes Selskab angaaende Prisopgaver for Aaret 1805

De Prisspørsgsmæle, hvilke Selskabet udsætter ere følgende:

I. For den matematiske Classe.

Man forlanger en Oplosning af det omvendee isoperimetriske Probleme, det er, naar man har gjort behrig forskjel imellem de forskellige Slags og Ordener af det største og det mindste, da at angive en Methode til at finde det største og det mindste, henhørende til enhver krum Linie.

Problema isoperimetricum inversum solvere, id est, distinctis a se invicem variis Maximorum et Minimum generibus et ordinibus, pro data qualibet curva Maxima et Minima, ad eandem pertinentia, exhibendi methodum assignare.

Premiereclamationen maatte indsendes inden Udgangen af Aaret 1805.

II. For den physiske Classe udsættes tvende Opgaver.

a) Dis-

a) Bidrager Lufthens umiddelbare Indvirkning paa Stemmeridten (rima glottidis) igjennem Mellemgulvets Nerve (nervus phrenicus), til Understøtelsen af Respirationsmuskelernes og især Mellemgulvets Irritabilitet? Er denne Indvirkning i saa Hald den eneste eller en Medaarsag til det første Handedræt hos det nyfødte Barn.

Quæritur, an immediatus æris atmosphærici influxus in rimam glottidis per nervum phrenicum ad irritabilitatem muscularum respirationis et diaphragmatis in specie fulciendam vim aliquam habeat? Si possit probari hanc rem ita se habere, quæritur deinde: an iste æris influxus sit causa sive unica sive socia, per quam prima recens nati infansis respiratio efficitur?

Svarene paa dette Prissvørgemaal maatte indsendes
det seneste inden Udgangen af 1805.

b) Hvilke ere de udvortes og indvortes Betingelser
for Insecternes Liv fra ders Oprindelse af indtil deres
fuldkomne Udvikling?

Gelskabet ønsker især, at Førfatterne ville med bes-
temte Hensyn til Insecternes saakaldede Forvandlinger
ved paalidelige Jagtagelser og Forsøg oplyse alle de
Forandringer, som under disse Dyr's forskellige Stik-
kelser ere kjendelige i deres Livsorganer; og at de ders-
nest ville bestemme, hvilket Forhold der har Sted
Immellem Middelet, eller det Medium, hvorudi disse
Dyr opholde sig, deres Liv, og deres merkværdigste
Vætringer?

Qæ-

*Quænam sunt conditiones tam internæ quam exter-
næ, sub quibus vita insectorum jam inde ab ovo a
ultimo eorum formam servatnr?*

Societas id præcipue spectat, ut viri docti ad in-
sectorum sic dictam metamorphosin attentū, omne
mutationes, quæ sub diversa eorum forma in organi
vitalibus detegi possunt, observationibus et experimen-
tis fide dignis perlustrent, neque minus Societas op-
rat, ut illius, in quo insecta vitam degunt, med-
tationem tam ad ipsam eorum vitam, quam ad ne-
tabiliora bujus viræ phænomena, qua fieri possit dil-
gentia, exponant.

Dels formedelst dette Spørgsmåls Vigtighed, del
formedelst den Tid, som de til Besvoring fernødne For-
tag ville medtage, udsættes Parmieæftningen til Udgai-
gen af Maaret 1806.

III. For den historiske Classe.

Hvor bestaaer Misbrugen af den saakalde prag-
matiske Historie, som adskillige, saavel øldre, soi-
nere Historiestrivers høve tilladt sig; og hvilke For-
holdsregler skal man tage, at ikke denne Foredrage-
maade ved uregtig Anvendelse skal stade istedet for
gavne.

*In quo consistit historicæ, quam pragmaticam vi-
cant, abusus in prisci et recentioris levi historiogra-
phis haud raro obvius; et quibus cautelis opus es-
quo narrationum sinceritati et fidei magis conduci-
quam officiat?*

Prisprivaterne maatte være indsendte inden Udgangen af Aaret 1805.

IV. For den philosophiske Classe.

Hvilken har været Spinozismens Skjebne i de senere Tider, og hvilken Indflydelse har den haft, ond eller god, paa Philosophien i Almindelighed og paa Philosophien om Gud i Sædeleshed? Om det ellers er ægte Spinozismus, som nogle nu omstunder udgiver dertil.

Quænam fuerunt recentiore et recentissimo tempore fata Spinozismi, si tamen verus est, qui hodie a quibusdam perhibetur, Spinozismus. Nocuitne, an profuit rei philosophicæ in universum et speciatim philosophicæ deo?

Svarene maatte indsendes forinden Udgangen af Aaret 1805.

For den bedste Besvarelse af enhver af disse Opgaver udlover Selskabet en Præmie af sin Guldmedaille af 100 Rdlrs. Værdie, naar det besindet Besvarelserne at være grundig, tilstrækkelig og fuldstændig. Selskabet indbyder alle Lærde og Sagkyndige, Selskabets Medlemmer undtagne, at besvare disse Spørgsmaale. Afhåndslingerne kan skrives i det latinske, franske, engelske, tyske, svenske eller danske Sprog uden Navn og med Motto eller Devise, hvilken tillige skrives paa en forseglet Seddel, som indeholder Forfatterens fulde Navn, Stand, Embede og Opholdsted.

Førinden de ovenanførte Esningstider udløbe, måas Afhandlingerne være indsendte til Selskabets Secretair, Justitsraad og Professor Bugge.

Angaaende de Prisopgaver, hvilke Selskabet er pligtig efter den Thottiske og Clossenske testamentariske Anordning aarlig at udsætte, da er derover i Aaret 1800 udgivet et særskildt Programma og Fortegnelse af 21 Opgaver, hvilket hos Selskabets Secretair kan erholdes. Denne Indbydelse og disse Opgaver blive fremdeles staende med følgende Forandringer: for Nro. 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 18, 20 og 21 bestemmes Esningstiden til Udgangen af Aaret 1805. Derimod udgaae Nro. 16, 17 og 19, fordi disse Opgaver ere allerede besvarede og belønnede med den udlovede Premie. De udlovede Belønninger for disse Spørgsmåle ere fra 50 til 200 Rdcr. i Penge. En Nro. 8 angaaende Dyrkningen af Spelten (Triticum Spelta) med videre er ikun udlovet en Belønning af 100 Rdcr., men formedelst den Kornsorts betydelige Brugbarhed og Nyte, samt dens Dyrknings Vigtighed har Selskabet fundet for godt at fordouble den udlovede Premie til 200 Rdcr.

Alt ovenstaende bekjendtgøres efter Selskabets Besaling i dets Møde den 8 Junii 1804.

Bugge.

Medigeret af Professor R. Møllerup, og trykt og
forlægt af Brødrene Berling,

Kjøbenhavnste lærde Efterretninger

for Aar 1804.

No. 36.

Physisk, oeconomisk, og topographisk
Beskrivelse over Thye, beliggende i This-
sted Amt, Aalborg Stift. Et forsøg af
Knud Agaard, Sognepræst til Skjold-
borg og Kallerup Menigheder. Viborg. 1802.
trykt hos P. S. Fønss, paa forfatterens For-
lag. 250 S. 8vo.

(Fortsættelse.)

(See No. 35.)

Den 20de og sidste Afdeling har til Overskrift: Thye-
bonitiske Ord og Talemaader.

Til at tagtage Lyden af Ord behøves ikke et gode
Høreorgan og til at udtrykke den, eller gisre den kjendes-
lig for andre, ikke en Samling af Bogstaver, for saa-
vidt disse ere istand til at opfylde deres Hensigt. Man
skulde dersor under denne Afdeling ikke have ventet nogen
Fejl, og dog findes her de allerfleste; hvilke Ness. finder
sig pligtig at rette.

Ikke Lyden af et a, ej heller af a—a faaledes som:
saan, paa, maa — men Lyden af tvende a, særskilt og
nn. hastig

hastig udtale, bemærker: alt for, f. Ex. a. a. mæg o; alt for meget, a. q. dyre o; alt for dyrt. a. a. gg o; alt for god. Et enkelt a bemærker af: f. Ex. a. æ Glau o: af det ægte Slagø.

Ad; bemærker rigtig nok til; men Thyboen siger ikke; jeg skal ad Byen. Han siger: æ ska ad æ Bye ell. Bøj.

En Hovedgade heder ikke en Algade, men en Als-gad. Bogstavet a udtalt meget langt og slæbende, ligesom det i samme Ord bruges af den sjællandske Bonde; hvorhos tillige maae onmærkes, at imellem Adjectivet eller Stavelsen Al og Gad maae være en lidet Pause.

Hørgaars heder ikke Antegaars; men Andegoer ell. Undegoes.

Et Aalam; er thybonitist. Et Gimmerlam er dansk. Hunlam bruges ikke.

Bogstavet a i fram o: frem, er meget fort — i Var o: Vørn, er det langt og dybt; ligesom det udtales af den sjællandske Bonde.

En Qværn heder ikke en Qvarn; men Qvar; Qværnesteen ikke Qvanstene; men Qvarsteen. Bogstavet a meget langt og dybt, samt en Pause imellem Qvar og Steen.

Smuk, heder ikke baun; men boun; det bemærkes ikke stærk; men egentlig: smukt, skjønt, behageligt lld. vortes; og saasom alt store, tykt og sedt i Thyboens Øyne er skjønt; saa bruges ogsaa boun til at betegne disse Bestaffenheder. Recens. troer at Ordet har sin Oprindelse af at bone, opglindse.

Thyboen siger aldrig Lyset; men æ lys; det hedder derfor ikke at brande Lyset; men at brand æ lys. Bogstavet a med en lang og dyb Lyd.

Et Kjøkken heder ikke Bouns; men Bouns. Uden-
tvil ogsaa af Ordet bone, opglindse; fordi man i Kjøk-
kenet boner og skurer de der brugelige Nedskaber.

Det heder ikke bitte Børn; men bitte Bar.

Doure er jydske og næste. Davre er sjællandske.
Frokost er kjøbenhavnske.

Det hedder ikke en Drage; men:jen Drag. Bog-
staver a meget langt og dybt.

Dagflod, oversætter Fors. Tøvejr i Middagsstunden,
som Solens Varme frembringer i Føraaret, naar det dog
fryser om Matten. En lige saa lang, som uregtig og
unsvendig Cirkumskription! Davflod, som det egentlig
tales, og Tøveje er ganske forskjellige Ting. Davflod
er meget sjeldent forenet med Tøveje, men næsten altid
med Frost. I Sjællands sydlige Del kalder man det
Dagmejn, i den nordlige, Dagmildning, naar Solens
Straaler i Frostvejr kan oplöse Iis og Sne.

At fænte; er ikke at søger mæssommeligen; men sno-
rere at erhverve snilleligen og uden Bekostning, eller at
gjøre Gangst. Man kalder det at fante Foder, naar
man om Føraaret kjører fra By til By paa Landet og,
under Paaskud af et Erinde, beklager sin Fodertrang,
hvoraf følger, at den goddædige Bonde, som forstaaer
Meningen, skaarer Fænteren for den Ydmygelse, i egens-
lig Forstand at tigge; men giver ham et par Brøjer eller
Knipper Halm, og saaledes bliver Fænteren ved, indtil
han har gjort den fornødne Gangst.

Alle de Aal som i et Garn, af et Selskab Fiskere,
er fanget en heel Mat, kaldes en Fænde, hvad enten Fis-
keriet har været mæssommeligt, eller ikke.

Smukt, skjønt, gl. dansk faver; udeales ikke;
fauv men four. Fræsler ell. frejstær er en forandret Uds-

364 Kjøbenhavnske Lærde Esterretninger

tale af det gode danske Ord: frister, præver, forsager.

Grande. Nabde, er næst. Graje, Naboe, er thyboist. Grajelav er Nabolog.

Huldmaane kaldes ikke Høisylt; men, Høvsylt.

Hos — Bogstavet o haarde udtalt, er en Hoppe, uden derved at betegne om den er gammel eller ej.

Hvitte; hvad Lid; i har Rec. østere hørt udtale Hvitti.

I Hug; Mel, skal Bogstavet u udtales meget langt, nesten som Huug.

Herst; oversætter Forfatteren: en Familie, og ansætter som Ex. To par Herst i en Gaard. Recens. troer, at Herst er en Forkortelse af Herstab; og at dersor, naar det oversættes: Familie, burde tilslægges Familie, som har noget at byde og besale.

Knæv; udtrykker snarere de Ord: vacker, yndig; end de af Forfatteren brugte Ord: smuk, peen.

I Høsten bage Bønderne smaa Sigtebrød, naar disse flekkes i Form af Evebakker og haardbages kaldes de Kouringer, ikke Kouringer. Fine Evebakker, bagede af Hvede, lader Thyboen beholde sit Navn.

En Kilk, eller Kilke, er en lidet Jesslæde, baade i Danmark og Norge; altsaa ikke et Ord, som her burde ansæres.

At kroppe, kaldes i Sjælland klimpe.

Vel føren heder ikke, vel kjørende; men val kjøb. Han æ it val kjøb i æ Been, o; han er ikke vel føren i Venet; han har ont i Venet.

Halt, Lam; heder ikke krobel; men kribbel eller kreibbel: En Hest siges at krebbe, naar han, af Stod eller anden Skade, halter enten paa For- eller Bagben;

nene; men det Ord: hjalt, som er en Fordrejelse af det danske Ord: hale, bruges ikun om en Hest, naar den er spætlam; hvilket i Sjælland kaldes stank.

Havet læer : Havet bruser; ikke tuder. Hundten og Ulven tuder. Man tuder i et Horn; men Havet tuder ikke.

Moe; er egentlig en Forkortelse af det danske Ord moden. Den sjællandske Bonde kalder det moet. Man siger ogsaa i Sjælland moden Et Grinde.

Mejl; er en Fordrejelse af Ordet: middelmaadig, og bruges i selvsamme Betydning.

Ikke Moerrødder; men Muerødder, er Gulerødder.

Marsøl; Marplag. Bogstavet a langt og dybt, ee paa'got dansk: et Horsøl, en Horsplag. Men siger en Hunhund, som dog egentlig heder en Tæve; men aldrig et Hunsøl. Marsøl er en Fordrejelse af det danske Ord: Mehrsøl.

Nedbær : Sne og Slud, udtales egentlig Niebær.

Nok saa stor; nok saa god; isteden for større, bedre, er gangbart overalt i de danske Provindser, altsaa ikke egentlig thybonitisk.

Høstgilde kaldes ikke Opstør; men: Opstyr.

En Gris kaldes ikke en Pol; men en Pold.

Matter, eller rettere Mætter; er en Fordrejelse af Ordet: Madvere, som i Sjælland kaldes Madere. Quals er et gangbart norsk Ord. Quælsnætter oversætter Forfatteren den sidste Givt til Kreaturene ved Sengetid. I Sjælland heder det Mattesoer, at fore af. En Givt er hverken jydsk eller sjællandsk. Forfatteren har formodentlig, uden at mindes, at han talte jydsk, forsinet det tybiske Ord: Gjævt; hvilket i Sjælland kaldes simpel hen:

et Foer; f. Ex. et Foer Hoe, et Foer Hakkelse ð: saa stor en Portion, som man paa engang giver et eller toende, hos hinanden i en Haars, eller Spiltoug, staande Kreature.

San; Orden, Skik, Renlighed, strives rettere Sand. Benævnelsen har upaatvivlelig sin Oprindelse af at stroe Sand paa Gulvet efter at det er sejet. At gjøre Sand er egentlig, at rengjøre, seje og med Sand besprøe et Stuegulv. Herfra er Benævnelsen oversat til at betegne en Slags Orden, Skik og Renlighed.

At solle eller sylle ð: at legge løse Grundstene under et Bindingsværks Hus; druges ogsaa i Sjælland, hvor det dog altid heder solle — aldrig sylle.

Den som kan see i forborgne Ting, heder sionst, ikke synst.

Smuk, pyntet, glat; har Negens. aldrig hørt nævne: Fred; men altid skrej. Man siger ogsaa en skrej Bakke ð: en stejl og glat Bakke. Ordet kommer af at kride.

At skjekte eller rettere skjætte ð: gjøre færdig; har udentvivl sin Oprindelse af at skjætte, eller satte Skast paa en Ting. De fleste af Bondens Nedskaber ere ikke brugbare, for der sættes et Skast til — f. Ex. Den, Greben, Skovlen, Spaden, Riven, &c.. At skjekte har deraf saaet den bemerkelse, at gjøre enhver Ting færdig, eller at sætte den i saadan Stand, at den er ganske brugbar. Skun om Bosser bruges i de øvrige danske Provindser det Ord: skjætte, isteden for at sætte Skast paa.

At falde overende heder ikke; at strikke i fuld; men at strikke i fold,

Et Steges eller Stegers; er en gangbar Venævnelse paa et Rjøkken overalt i Sjælland; altsaa ikke egentlig thyboise.

Hovfærdig, stolt; nævnes ikke storsindet; men: stuesinned.

Tællen : den Is som en Tid lang om Foraaret ligger under Jordens optede Overflade: kaldes ikke i Sjælland Klauen; men Klaven eller Klagen.

At times : hændes. Du skal times en Ulykke. Du skal faae en Ulykke, er gangbart i Sjælland.

Middagsmad kaldes Ujen, ikke Unden.

Vaag : svag, ringe, nedrig, lumpen, er gangbart i Sjælland.

En Vase; bemærker ikke enhver indgrøftet eller indkastet Vej; men ikkun en indkastet eller blot afsmørket Vej paa et saadant Sted, hvor Vandet, enten bestandig, eller til visse Tider, overstyrer, eller, uden Indkastning, vilde overstyrle Vegen. I samme Bemærkelse er dette Ord gangbart i Sjælland.

Naar man vil betegne den Tid om Foraaret, da Sommermændene begynde at arbejde under aaben Himmel siges: Uddagene; men vil man benergne samme Tid med Hensyn til Pløjningens Begyndelse, da hedder det Burda. B. høres neppe og a udtales meget langt. Bur er en Fordrejelse af Vaar; saaledes siges Burrug ell. Burrug isteden for Vaarrug.

Fremmelig, heder ikke: vikelig; men villele.

Et Kildevæld — kaldes ikke et Vill; men: et Bild.

Thyboen siger ikke: Hvans er de for nøjet; men: Hvans æ de so nøje. Hvad er det for noget.

Blandt de fleste jydske eller thyboiske Ord, som Forsætteren hist og her i sin Bog har ladt indløbe; vil Nørre cens. allene anmærke, at pag. 97 isteden for raadne skrives: ronne; dette er urigtigt og bør, i Thybosproget, hede rødne ☿ rynne; at pag. 132 er skrevet Groben. Dette var virkelig thyboisk; men naar det under Trykfejs Jense rettes til Groven, da bør man formode, at Rettelsen er en ny Trykfejl, isteden for det rette Ord: Graven; eller Grøsten, som det paa ansørte Sted rettelig burde kaldes; thi en Grav og en Grøst er ikke et og det samme.

Lemvigh.

Plan of national improvement, pointing out the means to render great Britain independent of supplies of corn from abroad, to extend the British fisheries and augment the military and naval strength of the empire without expence or inconvenience of the public. — Brunswick 1803.
(Vto. p. 122.)

Nærværende Plan angaaer egentlig Forbedringer i Landbrug og Fiskeri i de forenede Brittiske Riger, men har tillige hvad Fiskerierne angaaer den næste Fo. bindelse, med de Nordiske Rigers især Dannemarks og Morges Forfatning.

Skadelige Folger af Amiens-Tractaten (1801) gav Anledning til Planen, som (Juni 1802) blev overgivet til Mænd i den Stilling, at de kunne frejmme Almenvel. Planen blev henlagt: det engelske Folk syntes have glemt, at de vare Britter, siger Forf. Nu (August 1803) er

Jaco.

Jacobinfeberen i Aftagende og Britten begynder at indsee Nødvendigheden, at bygge Landets Vel paa dets egen Grundvold. Hertil foreslaaes et Agerdyrkningsselskab med vorende Fond, f. Ex. ved $2\frac{1}{2}$ Procent Afgift af Indkomst af Jord ejendom i første Aar: 3 Procent i andet Aar og $3\frac{1}{2}$ Procent i tredie Aar, og et Nationalinteressentskab eller Corporation til Fiskeriernes Opkomst med Ret til at sammenbringe en Hovedfond af — Millionser Pund Sterling ved Afgift især af Skibsdrægtighed, f. Ex. et Pund Sterling af hver Ton eller halv Commercetøst.

Den Varme hvormed Fors. tænker sig ind i Planen maa undskyde nogle ubegribelige hestige Udryk, f. Ex. naar det Engelske Folk (S. 28) faldes et besynderlige Phænomen, at det Mand for Mand er alle Nationers Overmand, men som Nation i alle offentlige Foretagender den mest inconsequente: at for kold Estertanke dens Politiske Tilværelse synes tilfældig: dog dette og nogle lignende Steder vil oversees, blandt den megen Sagkundskab i Skrifstets Indhold — Fors. nævner sig ikke, men siger (S. 64) at han personlig i forgangne 30 Aar har taggettaget Nordfiskeriet, seet de Nordiske Staters mest authentiske Annaler, og undersøgt især for Fiskeriene deres Lovgivning lige fra det 9de Aarhundrede til nærværende; — Skrifstet fik herved Sammenhæng med den nordiske Litteratur og udentrolig nogen Interesse for denne Tidens Læsere.

I Tillæftet til Prinsen af Wales nævnes Kronprinsen af Dannemack og Norge som den, der opliver Almeenaand og lange døde Kræfter i sine Lande, og (S. 80) som et sjeldent Exempel paa førstelig Patriotisme for Fiskerisagen: at dette er almindelig erkjendt, usmin-

ket Sandhed, veed enhver endog mindre Sagkyndig: derimod forekommer i Skriftet adskilligt andet som neppe gives saa ubetinget Bisald. Forfatteren vil tilgive og maa skee prøve den ulige Mening.

Planen til forbedret Brittisk Fiskeri grunder sig stor Del paa de Skandinaviske især Danmarks og Norges Fiskeriers som Fors. kalder den forsomme Tilstandt herved maa erindres, at Fors. uidentvivl saae dem fra deres mindst fordelagtige Side, og oversaae Muligheden at de forenede Nordiske Riger kunne ophjelpe en Næringsvej, hvorska et Par andre Nationer mere ved List end Magt fortrængte dem. De Skandinaviske Fiskeriers Forsommelse antages at være begyndt meget tidlig; men har de fleste nordlige nogensinde haft den Indretning Fors. og enhver forudsætter ved et ordentlig Havfiskeri? Saalænge Indbyggerne ved den nøgne Søkyst (siger Fors.) ej kjendte anden Føde end Fisk, Hval- og Sælhundekød, gjørde Nøden dem til Fiskere: dette synes at passe til Grønlænderes og Samojeders Historie, men hos Skandinaverne trefges jo Spor af Cultur og Bellevenet næsten lige fra deres Tilsvarelse i Historien. Sees de ikke fra Norge og især det nordlige Norge paa Næsser, i Handel og Vandels, i Søkrige saa højt op i Tiden som Forfatteren gaaer tilbage? — De Klager som Norges Konger føre over de Fremmedes Handel angaaer jo tillige Udsørfel af Fedevare; overalt er vel Klagerne over Landbrugets Forsommelse ved Fiskeriernes uordentlige Drive langt vigtigere og mere grundet.

Med Det paaskaaer Forfatteren, at den sorte Død svækkede Fiskerierne i Norden, men at den Calmariske Union, at Regjeringsforandringen 1660, eller Feudalsystemets sildigere fulde Undergang knækkede Moder hos de

ordiske Nationer, og forvondlede Almenaanden til dorste idelse, at dette tillige havde Indflydelse paa Fiskerierne, et vel ingenlunde bevist: Norden havde jo til den Tid antet andet Fiskeri end nærværende Kystfiskeri, som da var rigere skjont Folket neppe var mere driftigt.

Når Fors. derimod nævner fremmed Indflydelse, f. Ex. Hansestæderne, blandt Marsagerne til de nordiske Fiskeriers slette Forsatning, da kan udentvivl denne ene hjelde for dem alle. — Det er imidlertid bekjendt at Midlet som Hansestæderne betjente sig af var ikke Magt, som Fors. synes at antage, at Morges Konger meget tidlig indsaae Folgerne af deres Handel, men funde ikke fuldstaate Anlæget, da disse Fremmede misbrugte et trostøldigt Folks Gjæstevenskab og først da de havde svækket Folket tog Masken af og forsøgte voldsomme Midler. De nordiske Fiskerier blev derved tidlig slavebundne til fremmed Handel, der blev bestyret ved eget Comtoir i Bergen og efter Artikler, som de Indviede ved Ed forbandt sig at holde heimmelig. — Skaden heraf for Fiskerierne og Handelen blev næsten ubodelig og undgik neppe Fors. Opmærksomhed.

Hindringerne for Varudsgøselsens Forøgelse ere som her (S. 80) opmærkes betydelige, men ikke uovervindelige, og de nordiske Fiskeriers fremdeles Forommelse er neppe saa sikker Grund som Fors. Plan synes at forudsætte.

Finantsystemets trængende Forsatning siges her (S. 58) gjorde det tilforn sædvanligt i Danmark at skaffe Penge ved Portforpagtening af visse Handels- og Industriegrne, Fiskerierne i Island og det nordlige Morge kom paa denne Maade under Octroi snart til Kjøbmænd i Holland og Hamborg (?), snart til dem i Bergen og Kjøbenhavn, herved astog Folkemængden saaledes, at de nu

nep-

neppe kan udvide Fiskeriet uden for Havnbugterne ved dere Stuedøre, hvor der fiskes til dagligt Ophold, men kun lidet til Udsørsel. — Det nordlige Norges endog blo Nordlands aarlige Udsørsel til Bergen beløber sig almindelig til mere end hvad Forf. har anslaaet Udsørselen a Fiskevarer fra samtlige Danske Stater: denne anslace nemlig blot til 120,000 Pd. Sterl. eller 600,000 Rd — Det kan alligevel neppe nægtes, at jo Octroierne har gjort mangfoldig Skade.

Søstaterne af anden Rang siger Dannemarke og Norge, siger Forf. endvidere, forsomte Nationalindustrien hos dem selv og anvendte deres Formue til at transportere Vare for andre Nationer. Men væske ikke Alle Fragehandelens Fordele, og at de ej være ubetydelige for Danmark er bevist af en Sagkyndigs Beregning, der anslog Dannemarks Binding af Fragsarten i 9 Aar (fra 1755 til 1763) til 10,800,000 Rdtr. Forf. slutter denne Afseling om de Skandinaviske Fiskerier med Beregning, at uagter Besiddelse af Island, Færø, Grønland, Strae Daviskysten og den vidstrakte Norske Kyst, har Udsørslen af Fiskevare fra Dannemarke og Norge i de sidste 50 Aar ikke oversteget 120,000 Pund. eller 600,000 Rdtr. aarlig; at dette er for lavt anslaaet vil sees deraf, at Produkterne fra de Danske Colonier i Grønland anslaaes til 100,000 Rdtr. de fra Færø til 900 Rdtr. de fra Norge og Island beregnes efter Skibsdægtighed og skulde altsaa til sammen tagegne funs beløbe til henved 500,000 Rd. Om Islands Handel siger en heri kyndig Skribent (C. Pontoppidan) at den indbragte endog under Monopolhæften 150, til 180,000 Rdtr. for Fiskevare i udenrigs Hafne, der blev altsaa kun 350,000 Rdtr. for Norge, men det er bekjendt af Toldregnskaber, at blot fra Sta-

en Bergen, hvis Handel fornemmelig er Fisk, udføres fremmede for henved en Million Rdlr. aarlig — og rondbjem og Christiansund udføre tilsammentagne for over ovenmeldte 350,000 Rdlr. Fiskevare. — Men at nordiske Fiskeier ikke ere hvad de burde være, deri er alle enige. — At Skylden ligger hos det nordiske Folk ges vel ikke ligefrem, dog — hvis Fors. Paastand anaende Havets Fiskerighed ved de nordiske Kyster var igtig, lob det sig næppe undskyldte, at Fiskevarenes Mængde ikke havde været langt betydeligere. Fra Norges forle Tilværelse til denne Dag, siger Fors., har Fjordene og Bugterne ved det nordlige Norges Kyster, været aarlig saa fulde af Sild, at der hvort Aar kunde været fanjet og endnu kon fanges Million af Millioner Tønder. Hvor onskeligt var det ikke for Landet om dette forholdte sig saaledes, men dette Fiskeri har ofte været maadelige tagtet Indbyggerne vove betydelig og ikke sjeldent tilfidesætte Alt for Fiskeriet. — Naar Fors. (S. 51) beskriver Sildesværme eller Sildebjerge som Colonner af nogle hundrede Miles Længde, 20 til 30 Miles Brede og 100 til 200 Havnes Dybde, naar han siger at det er fælt at Finhval og Vagnen eller Spekhuggeren (Whale and Grampus) jage Silden, men at de stodes frem af Silden, der danner Colonner, som alle det nordlige Oceans Hvale hverken kunne rygge eller modstaae, naar der siges at disse uhype Colonner presses igennem Sundene mellem Losodens Øer, saa, i hvor uhype Mængde endog dette Slags Fisk stimer, er dog nok den her ansorte Mængde overnaturlig. Losoden har i adskillige Aar næsten aldeles manglet Sildefiskeri, og Bergen, hvor Silden paa det foregivne Træk eller Rejse etter skulde støde til Kysten, har i lang Tid kuns haft lidet af dette Fiskeri i forhold til

til hvad der tilforn havdes — Harsagen, at Exempler fra Norges lykkelige Dage, som Forf. siger, da 800.000 Dr. Sild blev saltede i en Marstid, ere blevne sjeldn maa upaatvivlelig søges i, at adskillige af de fjorde i Nugter, som tilforn idelig vare, nu sjeldnere ere fisk rige, og at Norges Fiskere ej have andet Fartøj, end åbne Boade, saavel til dette som deres øvrige Fiskeri, i altsaa vanskelig kan søge Havbankerne; hvor yderlig i alligevel vove sig maa Landet øste til sit Tab erfare.

(Slutningen følger.)

* *

* *

* *

(Indsendt.)

En ædel Velhylde har i Dag højgunstig tilsendt mig det af Kejser Napoleon kronede Skrift: Essai sur l'Esprit et l'Influence de la Reformation de Luther par Charles Villers omrent 23 Ark stor, tilligemein Hr. Villers Esquisse de l'histoire de l'Eglise depuis son Fondation jusque a la Reformation, omrent 5 Ark stor. Om disse forud merkværdige Skrivters Tendenz ej at nedsætte eller opheje Luther veed jeg i dette Djeblik endnn ikke, da jeg desværre ej forstaaer det franske Sprog. Men god Oversættelse skal som snarest vorde besorget og nærmere i Aviserne bekjendtgjort.

Storeheding den 11de September 1804.

A. Wøldike.

Praest.

* *

* *

* *

Denikorte Afhandling over Pestalozzis Methode og Anstalte, som findes i Algemeine Zeitung 1803, No.

294 og 295, og som man af Egeria iste Heste seer, at have Seminarlærer Hr. Strøm til Forsatter, er helt og holdent indrykket i Neue Allg. Deutsche Bibliothek, 90 B. 2 St. gtes Hest, som „et med Roslighed og Værenskomhed udført Bidrag af et sagkyndige Øjevidne til denne vigtige Sags Oplysning.“

I det skandinaviske Litteraturselskabs Møde d. 15 September forelæstes Indledningen til en Skildring af Danmarks store Konge Waldemar Atterdag. Forf. var Hr. Prof. Bjerulf. Derefter fremlagdes Ufbildning af den i Nødskovs Tim Gaards Beskrivelse S. 119 omtalte Mindesten over Dyveke. Billedet selv var østegnet af Landinspecteur Ellung og Inscriptionen af benævnte flittige og lyndige Oldforsker Hr. Nødskov.

Den 7 Sept. døde den af sine mange latiniske tildels og saa her indrykkede Vers berømte Olding Magister Biering. Over ham er indsendt følgende :

Quanta rerum humanarum inconstantia!

Quantæ vites!

Eheu!

Tempori cessit,

Qui inclitus vates inter nos nuperi me floruit,

M. V.

CHRISTIANUS HENRICUS BIERING

Antehac Philosophiae Doctor, et artium Magister,

Nec non Pastor parochiae Aastrup in Falstræ.

Temporis puncto quod jam imminere,

Vix ullus suspicabatur; —

— Improviso;

— Ictus fulminis instar,
Falce letali percussum

Die VI Iduum Septembris A. MDCCCIV.

Fere octogenarius,
exspiravit.

Vir,

Præstanti ingenio, subtili judicio, incorrupta fide.
Non sucta pietate, humanitate, comitate, hospitalitate,
Si quis alius,
Insignis,

In arte poëtica æqvævos omnes superans.

In philologia romana paucis secundus.

In ceteris disciplinarum partibus, nusquam peregrinus.

Proiecta licet ætate,

Literis, ad exitum usque, vigore aniini insolito, assiduus vacavit.

Plangunt Musæ, ereptum plangunt cultorem;

Luget Latium, cuius classici scriptores

Gnarum amisere interpretem;

Dolet patria, cujus bene meritorum facta

Canere consuevit præclara.

Ejulat desolata rara uxor et adamati liberi orbati

Luctuosam jure ejulant sortem.

Moerent omnes

Complorant cognati, familiares, parochiales, vicini,

Dannnum viri haud facile resarcendum —

Have Sanctissima Anima

In cœlicolarum cœtum recepta!

Sit Tibi terra levis!

*

*

*

Sic

Manibus percari amici qvondam et vicini

Mœstissimus

Parentavit

Dr. Joannes Clausen.

Kjøbenhavnske

lærde Efterretninger

for Aar 1804.

No. 37.

Commentatio de vita, in primis foetus humani ejusq; morte sub partu; qvam pro summis in arte medica honoribus æqvo peritorum judicio, ac censuris publicis verecunde subjicit Jocab Daniel Herboldt; Chirurgus primarius legionis nauticæ secundæ; membrum societatis regiæ scientiarum hauniensis et societatis scandinav: Havnæ. MDCCLXII. Typis Andreæ Seidelin. p. 235. 8vo.

Hnmelderen maa bede om Tilgivelse for at han først nu gjør Læserne bekjende med et Skrøft, som allede før to Aar siden er udkommet, og som er en bland e merkeligste Inanguraldissertationer vores Universitet ar at fremvise, da det søger at sprede Lys paa en for et Almindelige saare viktig Gjenstand, der hidtil saa emmelig har hvilet i Taage. Det bliver vist nok en ædersuld Bestræbelse, at udgrandise, og opgive Midler til at fremkalde det slukrende Liv, hos saa mange skinsode Spæde; hvis Antal i Følge sikre Beregninger skal er i Hædrenelandet aarligt beløbe sig til omrent 7000, g saaledes oprette den desuden maadeligt befolkede Stat ette sit fælige Tab. Forfatteren udbedes sig i Fortalem

undskyldt fordi han har vovet at følge den udødelige
 Harvei som Leder, fra hvis Fodspor de fleste Nyere
 der have behandlet denne Materie, have udskejet. Men
 hvorsor ikke indlaae en anden Vej, naar man troer sig
 overbevist om at den sikkere leder til Maaret, end den
 almindeligt betrædte? Ved bestandig Eftersnak maa er
 Videnskab stedse tabe, thi da kommer den neppe vidri
 end den er. Den Mand der har Hoved og Billie til a
 fremme sin Videnskabs Tårn, og virkelig fremmer den
 skyldes Tak af den hele oplyste Verden, og ydes end den
 ne ham ikke efter Fortjeneste, men lønnes han evertimo
 med Forsolgelse og Arvind, da kan han have Selvstæ
 dighed nok til at møde sine Modstandere med aabe
 Hjelm, og kjæmpe ørligt, og efter beste Overbevisning
 og hvo blande Kjæmperne der da falder, han falder me
 Ære, thi han bringer med sit Hald Videnskaben i
 Skridt videre; hvilket ej er Tilfældet naar Folkesæ
 kjæmpe om Enevælde, hvilken Kamp, nærmest sig saa
 meget, om ikke overstiger, det dyriske Liv, det Menn
 sket dog vil strækjende baade Sjel og Salighed. — Di
 — jeg frygter at ledes for fjernet fra min Gjenstan
 hvis jeg her vilde fortsætte disse, for Menneskeheden saa
 vigtige, men i vor letsindige, og end mere egennytte
 Tidsalder saare lidet erkendte Betragtninger, og skrid
 altsaa ufortøvet til Anmeldelsen af Skriveters Indhol

Indledning. Forf. børrer her det Tidssu
 som udfordres for det menneskelige Foetus til Uddanne
 i Moders Liv, inden det kommer frem for Lyset, m
 anmerker tillige, at et forresten sundt Foster, i Føl
 alle Tagtagelser, kan allerede efter Svangerskabi
 hette Maaned, naae den Størrelse og Styrke, at i
 efter denne Tid kan udrude af Moderen, drage Man

ja forudsætte den Høde som det tager til sig med Munden, med et Ord leve ved egen Kraft. — Han anmerker at der er de nyere Physiologers Bestræbelser som vi have at tage for det Lys der i vort Tidsalder omstræaler dette mørke Argument. — Herfra gaaer Fors. over til at vise hvore ledes han agter at behandle dette Emne, samt den Orden som han agter at følge.

Første Kapitel. Om det fødte Menneskes Liv. Her afhandles først Handedrættet i Lungerne, og vises at Øjemedet af denne Funktion er Blodets Fornyelse. — Vædskernes Omløb, der fremstilles som Middelpunkten for det organiske, og Kilden til det dyriske Liv. — Nervesystemets Forretninger. Bevægelsen i Legemet fremstilles her under tre Arter a) den frivillige som beroer paa Hjernen, og er forbundet med en Bevidsthed. Denne tabes naat Hjernens Indflydelse paa Legemet afbrydes, saasom i Drukkenstab, Apoplexie, naar Nerverne overstjæres. b) Den blædede, herunder hører Handedrættet i Lungerne. Her afhandles Handedrættet under fuldkommen Sovn, saasom deres Handedræt, der ingen Hoved have, eller ere apoplektiske. Fremdeles vises at Hjernens Indflydelse paa Handedrættets Muskler forbinder det organiske, og dyriske Liv med hinanden. c) Den usfrivillige Bevægelse. — Hjertets Bevægelse. Fors. antager det forsandsynlige, at Embryonets Hjerte ytrer Liv for Hjernen's Uddannelse, da adskillige Larves Jagtagelser have vist, at der i begge de Blærer der hos Kyllingen forestille Rudimenterne saavel til den store som lille Hjerne, ved Enden af den femte, eller Begyndelsen af den sjette Lig, dog ikke findes andet end Klart Vand, da dog Hjertet til denne Tidspunkt ej allene slaaer men hele Dye-

ret endog begynder at røbe Bevægelse. — Fremdeles vises at Hjertets Funktion vedvarer under Apoplexi, efter Rygmarvens Overstjøring, ja naar selve Hjernen mangler. Hjertet trættes ikke i sine Bevægelser, da det stedse ansپres af den store sympathetiske Nerve. Hersra gaaer Fors. over til Betragtning over den organiske Følelses Herredømme, og viser denne i paralytiske Muskler, i Morderkagen, i en Maanekalv, i Eg, i Haar, Negle, og deslige; i Planter der ere begavede med Følelse, og i de mest enkelt organiserede Dyr. Derpaa vises den forskellige Karakter hos det organiske og dyriske Liv; hos de Vinteren overlevende Dyr, hvis Liv enten er afbrudt, eller i slumrende Tilstand, og her vises, at det afbrudte Liv tilsteder intet Aandedræt i Lungerne men udfordrer et Nedstak der træde i Lungernes Sted; samt at Blodets Fornyelse skeer under det slumrende Liv, i Lungerne. Derefter vises Forbindelsen mellem Livsfunktionerne hos det fødte Menneske, hvormed Kapitlet endes.

Andet Kapitel. Om det menneskelige Fosters Liv. — Hensigten med dette Liv, og hvorlunde man maa skjelne mellem dette, og det fødte Menneskes Liv. Her vises at Fosteret har intet Aandedræt, samt hvorledes det desvagtet opnaer samme Øjemed paa en anden Maade; Morderkagens Forretning udvikles, samde deraf flydende Folger. — Bladets Omloб i Fosteret forklares. Derpaa gjennemgaaes Nervesystemets Funktioner hos Fosteret, hvorunder vises, at Fosteret har ingen mentale Føleller, — og ytrer heller ingen frivillige Bevægelser, kan altsaa uden Afbræk for sit Liv smangle Hjerne. Liv og Fremvært hos de Mennesker der intet Hoved have, forklares, og Fosterets Liv vises at være aldeles organisk.

Tredie Kapitel. Om Fosterets Død under Fødselen. Her viser Fors. at Døden enten er virkelig og fuldkommen, eller indbildt, og usfuldkommen, og denne sidste forekommer hyppigst. Døden har tre Arter Oprindelse. Den kommer: 1) Af Hindring i Blodets Fornyelse, eller af Ovælelse. 2) Af Hindring i Blodets Omloeb, eller af Afmagt, og Skindsd. 3) Af Forstyrrelse i Nervernes Funktioner. Her udvikles, hvoriunde Fosteret aldrig kan døe apoplektisk, da denne Sygdom forudsætter en Funktion af Hjernen, som skulle kunne forstyrres. Her gotgør Forfatteren saare indlysende og tydeligt, at hine berømte Physiologer der påføde at Fosteret kunde døe apoplektisk, have fejlet, i det de sammenlignede Fosterets Liv med det fuldvorne Menneskes, hvilket sidste absolut udfordrer Hjernens Indvirkning. Fors. ansører som Beviser for sin Sætning at det tilsyneladende dødsdøde Foster kan let formedelst Konsten bringes til Live, men at Apopleksi evertimod er vanskelig at hæve, da den i Almindelighed efterlader en Lamhed, hvilket ej er tilfældet hos de nys fødte Skinsbde. Derefter vises hvorledes et Tryk paa Fosterets Navlestrengh, der forretter Lungernes Pligter, ikke volder Apoplexie, men Ovælelse, samt at Fosterer, hvor Navlestrenghen er slynget om Halsen under Fødselen dø paa samme Vis. Den samme Virkning frembringes naar Modervandet gaaer for tidligt, eller naar Moderen trækker sig alt for heftigt sammen. I en dette Kapitel høfsøjet Tilsætning vises at den Nysfødte hverken kan undvære Lunger, eller Hjerne, samt at den Bold som et Fosters Hjerne har været underkøstet, kan paadrage Fosteret Apoplexi i nysfødte Tilstand. — Fors. erindrer, at vi, naar vi ville dømme om Apoplexi hos en

Nysødt, maa agte paa alle Livsfunktionerne. Saaledes tagttagte vi hos en Skindød af Opvælelse og Daanelse ingen Puls, men vel hos den der dør apoplektisk. Forf. anbefaler dersor paa det alvorligste, strax at undersøge den nysødte Skindødes Puls; Nu opregnes Marsagerne der hindre Lustens Træk gjennem Lungerne, saasom Modervandet, den fri Materie, eller Slim, der opfyldte Lustkøret, og at fra det sig i Lungerne udbredende Lustkanaler (broechiaæ) samt alt hvad det stemmer overens med denne Virkning. Disse Marsager hindre Handedrættet mere, end de hæve det, og kjendes altsaa af Muskernes sorgjeves Bestræbelser for at virke, saasom af Brystets og Underlivets Musklers Arbejde. — Derimod mener Forf. at man ikke saa noje kan opgive den anden Art af Marsager, som hæve Handedrættet. Forf. kommer i denne Anledning til Undersøgelse om den phreniske Nerve formedelst Lusten understøtter Hjertets og Respirationssorganernes Kræfter, og anfører i denne Anledning følgende Jagttagelser: at naar den phreniske Nerve overskjæres under Stemmesprekk'en (glottis) Mellemgulvsmusken da strax vorder lam, men hvis dets omtalte Nerve overskjæres oven over Stemmesprekk'en, eller al Forbindelse med Hjernen hæves, den samme Muskel da undertiden vedvarer adskillige Timer at forrette sine Funktioner. — Dernæst gjennemgaaes alle haande Fejl i Hjertet, og de store Blodkanaler, tillige med disses Kraft at paadrage en Nysødt, en Opvælelse. — Forf. gjør ved Enden af Kapitlet opmærksom paa, at Lungeproven slet ikke beviser om Barnet er kommet dødt eller levende til Verden, men blot om det har droget Hunde eller ej. Fosterets organiske eller dets vegetative

Liv er tilstrækkeligt nok til Handedræt som varer nogle Timer.

Sjældne Kapitel. Om Selbredelsesmerkerne. Her vises, hvilken Livskraft der endnu er tilovers hos de skindøde Børn, og af hvad Aarsag denne Kraft inden stakket Tid fortages, naar den ej understøttes formedelst Konsten. — Det nødvendige Forhold mellem den dyriske Varme og Irritabiliteten, hvorfaf følger at Varme maa vedligeholdes med yderste Flid. Man maa under Opvækelsen agte paa Forbindelsen mellem Livsredes Staberne. Hjernen fordrer en stadig Fornyelse af Blod, hvorfor man først bør vække Hjertet af dets Dvale. Ligeledes fordrer Hjertets Irritabilitet et virkelig fuldt endt Handedræt, og derfor maa Konsten komme Naturen til Hjelp formedelst flettig Indblæsning af Luft i Lungerne; hvis der skulde gives nogen Materie, der enten under, eller strax efter Hødselen hindrede Lustens fri Adgang til Lungerne, da maa denne saasnoede mulige ved Konstens Hjelp støffes af Vesjen. Saaledes anmerker Fors. fremdeles, at man foruden de almindelige Midler, maa yde nærende, og lemskældige quægende Midler især til dem, hvis Blodkanaler formedelst et foregaaende Blodtab ere udtsommede. Ligeledes bør ufortsøvet anvendes passende Midler hos dem der formedelst en eller anden Beskadigelse paa Hjernen, dog efter at Blodets Omløb er bragt i Stand, overfaldes af Slagflod; og hermed ender Fors. dette Kapitel.

(Fortsættelsen følger.)

Slutning af Recensionen over Plan of national improvement, &c.

(See No. 36.)

Hollands Fiskerier omtales med Bevismelle. Deres Forfald udledes af Mangel paa Sikkerhed for den istikende Capital, at nemlig $\frac{2}{3}$ til $\frac{1}{4}$ af 30 Millioner Gylden med 24,000 Mand som sidst i 16de og først i 17de Aars hundrede stod i Nordsøen og Grønlandsfiskeriet, havde ingen anden Sikkerhed end det Hollandiske Flag, at derfor Seldens Skift Mare clausum eller Ret til Herredommene over Hovet gav Hollands Stolthed som Smagt Grundstød. Antallet af Skibe østog, isteden for 150,000 Tons i det 16de Aarhundrede anvendtes ikke over 27,000 Tons Skibsdrægtighed i sidste 40 Aars Fred. „Fiskerierne ere nemlig, efter Forf. Paastand (S. 48), hvad de nordiske Have angaaer, Brittisk ars velig Ejendom. Hovet fra Sable-cape i ny Skotland, om Scilly Point og Oxfordnes til (Den) Helgeland og fra denne til Ishavet er under Brittens umiddelbare Jurisdiction — al Fisk deri (Dannemarks naturlige Fisk foreregnet) er Brittisk Ejendom og ingen anden Nation har mere Ret at fiske norden for denne Linie end de Engelske til at fiske i Byndersøen eller den Botniske Bugt.“ Saavidt gik dog neppe Seldens Paastand, han beraabte lig paa Morges forrige Herredomme ikke blot over det aabne Nordhav men endog over Hovet omkring Skotland. Dette taltes ikke efter hine Tiders usuldkomne Folkeret og formodentlig endnu mindre i vor oplyste Tidsalder. Udleder ikke Hollænderne Aarsagen til det mindre Antal Skibe i deres Fiskerier af en anden rimeligere Grund,

Grund, nemlig at deres Fordel aftog i samme Forhold som de øvrige ssfarende Nationers Opmærksomhed paa Fiskerierne tiltog? Blant Skandinaverne blev Norge til Forundring tilbage i Havfiskeriet: at det ikke var af Mangel paa Windskibelighed viser dets Kystfiskerier, da Holland endnu faaer Fiskevare fra Bergen omtrent til Beløbet af hvad Fors. anslaaer Udførselen af Fiskevare fra hele Norge. — Dannemark anvendte imidlertid betydelige Summer paa Havfiskerierne. Den combinerede Handels- og Fiskefangsts Indretning paa Grønland, Island, Finnmark og Færø blev (1781) overdraget til Handelsdirektion og Administration med 2 Millioner Rdlr. Sildecompagniet i Altona begyndte (1767) med 200,000 Rdlr. Fond. Fors. har anmeldt om Island (S. 52) at de Danske giver denne lidens eller ingen Understøttelse og at de ikke drage synderlig Fordel af dets Fiskerier; ovenansorte Skribent C. Pontoppidan paastaaer dog at Handelen paa Island lagde Grund til Kjøbenhavns Handels og Ssfares Opkomst. Ved Grønland beklager Fors. at der ej vises mere Opmærksomhed paa de indsføde Grønlændere og deres Færdigheder. Den danske Hvalssangerinstruk af 19de April 1782 synes dog at vise at ogsaa herpaa er tænkt alvorlig. — Paa de hollandske og Skandinaviske Fiskeriers nærværende Forfatning, og at intet Marked for Fiskevare hidtil nogensinde blev forsynet til syldest, grunder Fors. sin Beregning at Engeland vil kunne afsætte aarlig til Østerrig, Polen og Europæisk Rusland i det mindste 350.000 Tønder salt Tørst, disse med 250,000 Tønder for de Britiske Besiddelser gav 600.000 Tønder; til at sange og virke denne Mængde beregnes 40.000 Tons Dækssartsj med 4800 Mand ombord og 2400 Mand i Land. Omkostninger med alt

Tilbehør ansaaes til 764,000 Pund Sterl. der blev altsaa, efter Markedspris 30 Sk. St. Tonden, for 700,000 £dr. 900,000 £d. Et. hvorfaf i ren Binding 136,000 Pund Et. Paa samme Maade beregnes Mængden af salt Sild, nemlig at Storbrittanien vil kunne udføre i det mindste 900,000 £dr., selv forbruge 600,000 Tonder, altsaa i 500,000 Tonder for Sildefiskeriet; til at fange og virke denne Mængde beregnes 60,000 Tons Dækkartøjer med 14000 Mand ombord og 1500 Mand i Land. Omkostning og alt Tilbehør ansaaes til 1,673,250 Pund Et. altsaa efter 24 Skl Et. Tonden blev. for 1,500,000 £dr 1,800,000 Pund Et. følgelig vundet 126,750 Pund Et. Ved Hvalfangsten blev det Fors. vanskeligere at finde Overskud, men her aimerkes, at Hollanderne ansaae Hvalfangsten naar blot Materialier, Frægt og Arbejde betalte sig, for Nationalbinding.

De her anførte Beregninger have maaße fun denne Mangel tilfælles med alle deslige, at de forudsætte at Fiskeriet er aarvist, eller at de udsendte Skibe stedse faae fuld Ladning, og at Produkterne bestandig holde sig i vis Pris og kan assættes i vis Mængde. Fors. siger (S. 82) at Fiskevarene maatte ej oplægges, men sælges frist til hvad Pris der kunde haves; i saa Fald vilde udens tvivl blive Tab; hertil synes være taget Hensyn i Planen, naar der foreslaaes: en national Corporation for Fiskeri under umiddelbar Parlements-Bestyrelse med Capital af et vist Antal Millioner Pund Et. Enhver Øststad i de forenede Brittiske Riger skulde nemlig bidrage hertil i Forhold til Beliggende, Antal og Drægtighed af Skibe samt Handels Beløb (s. Ex. om der iblandt andet indkom ved Subscription en Gvinse for hver af de 2 Millioner Tons

Tons Engeland ejer af Skibe foruden Flaaden, og at alle denne Corporations Fiskevare maatte være fri for al Slags Paalæg ind- og udgaaende. — At den Britiske Lovgivning maatte indestaae Ejerne af den indskudte Capitol for et aarligt Udbytte af 5 Procent, paa Grund af det Hele sigter til Landets Horsvar og Industries Opkomst, ligeledes at Tjenestecid og Uheld maatte berettige til Understøttelse for de Forulykkedes Enker og Barn. Deslige eller lignende Fordels udsordres maatte ogsaa til Forslagets Gværksættelse. Har ikke den Møgde hvorpaa de nordiske Stater lod endel af deres Handel og Fiskeri bestyre, nogen Lighed med den her omtalte Corporation? vilde ikke den sikre Rente af den indskudte Capital blive til Fordel for Actiehaverne, men til Vyrde for Regjeringen? dog denne Indvending besvares maaske ved at gjøre opmærksom paa den Vinding at have en saa vel bemanded Flottille som 1000 til 1200 Skibe, hvorfaf ethvert kunne føre æde eller flere Kanoner.

I Hovedsagen ere dersor upaatvivlelig Alle enige med Fors. Havfiskerierne var allevegne den bedste Planestole for en Comagt, og ingen Søstat forsøgte dem ustraffet, kuns om Midlerne til at op hjelpe dem har Meningerne været ulige. — Endnu i Slutningen af Skrifset erklæres heftig mod Maaden at op hjelpe Fiskeri ved Udsørselspremie. — Hollænderne ansøres som Exempel: deres Fiskeri hæsb. omrent til den i Planen ovenansatte Sum uden Udsørselspremie; men herved maa erindres Tænkmaaden i Holland, som til den Tid var, at hvo der ejede 100 fl. ansæge det for Pligt at indsætte 10 fl i de Hollandiske Fiskerier. — Denne Tænkmaade synes have tabt sig ved det formindskede Udbytte. — Ved Resolution af Generalsaterne af 19de Maj 1775 bevilgedes 500 fl. Premie

mie i 2de Aar for ethvert Skib udrustet til Sildefiskerk, og ligeledes 400 fl. for tvende følgende Aar; man modtog denne anden Premie, siger B. de Reste, men var slettænkende nok til ej at udsende Skibene; og dog gjør Hollændernes Edrueheds og Vedholdenhed i Arbejde saadanne Forsøg hos dem dobbelt lettere; et Folk, som Forf. siger, der med et Stykke Grovbrød med Ost tynd som Papir og et Glas Brændevin, udholder 50 til 60 Timer, et saa strænge Arbejde som Tørstefiskeriet, vil let kunne kappes med ethvert andet i det Slags Industri.

At Udforselspræmie har gavnnet den Engelske Handel og Industri kan dog vel ikke ganske nægtes, og vores ikke det Offentlige mindst ved Præmiesystemet? — Forf. vil tilgive disse Twivlsmaal i en Sag der angaaer de Nordiske Fiskerier umiddelbar. De samme Hindringer som møde de britiske Fiskerier trefte tillige de nordiske; om Britten eller de nordiske Folk først vil anstrengte sig for at overvinde dem, maa Tiden lære.

Den Del af Planen, der angaaer Agerdyrkning, vedkommer Danmark mindre. Den danske Regjering syntes deri med Bersimmelse, som den første paa Fæstlandet, der indsaae Skaden af overdrevet Kornudførsel, og Forf. kalder Sagnet om Kornudførsel og Kontrabands-handel til Frankrig for urimeligt til at ansøres.

Overalt udmarker det Hele sig ved flere forbelaagte Sider, f. Ex. tillige ved mulig Indflydelse paa Fattig-væsenet. En aktiv Fond til at skabe nye og udbedre gamle Rålder til Nationalindkomme vil efter hvad her paa-kaaes, inden saa Aar gjøre det unsdwendig at plage det Offentlige for Almisse. Hvor Fattigkatten, som i England; beløber til over 4 Millioner Pund Stl., maatte

dette

dette være betydelig Binding. Maar Forf. siger (S. XX) at han ved at gjennemrejse Europa ikke saae Fattige uden hvor den Jacobiniske Philantropies-Lære var herstende, da er der udencivl mange Rejsende, der misunde ham denne Lykke.

Det vil tilgives om Anmeldelsen af et saa merkværdigt Skrifte blev noget vidtloftig; at det er egentlig efter Havfiskeri i Dæksfartsøjer, funs efter Vareprodukternes redelige Behandling, Søstaterne høste Fiskeriernes varige Fordele, har allerede længe været Ann. og flere's Oversbevisning, samt at Fiskerierne i modsat Fald ofte stille Landet ved større Mængde af dets nødvendige raa Produkter end deres Binding nogensinde kan erstatte.

Rahke.

(Indsendt.)

Anmærkninger ved Sprogbringen i *Vita Candidati*, som er indført i Programmet til Dr. Mathan Itzig Marcus's Doktorværdighed, i Kjøbenhavn, 8 Sept. 1804.

Disse Anmærkninger komme rigtigen nok post festum; men Emnet er slet ikke indskrænket til nogen Laudag. Hidtil har jeg holdt mine Tanker hos mig selv, i Tid til en eller anden Litteratus fra dette Universitet, else fra denne Hovedstad, skulde ville ytre sig, og ikke taale det ødle regelfaste latinske Sprog, forhaonet, at tilbagesores til hin graa munkesalige Oldtid, da de lungerystende Epistolæ obscurorum galde for gode Vare. Jeg kravet Himmel og Jord til Vidner, at jeg ikke af An-

medstet dadler Hr. Forfatterens Maade i at udrykke sig paa Latin. Han har aldrig fornæmet mig; men han har fornæmet Fader Priseian; og — som akademisk Vorger, i 30 Aar — bør jeg væssee, ne quid detrimenti capiat res publica literaria.

S. 3. Lin. 1. *Die Imo Augusti.* Hvorfor ikke *Calendis Augusti?* Dette "die" forekommer siden 6 gange; og er hos alle Die, Helte kun et Nød- og Hjelpeord; naar man enten ikke kan den gamle romerske Dagskabelle udenab, eller ikke har den ved Haanden.

Lin. 3. *Argentario — scil. fabro;* thi ellers blev det paa Dansk: en Sølvfader, om Terents og Plautus have Ret.

Sum natus er Latin; men hvorfor ikke: *in lucem editus,* eller en anden klassisk Omstyrning?

Lin. 16. *Pharmacopalus — hvilket Sprog moh bette er?* Latin er det ikke. For Rimets Skyld funde man sige: *Phaemacopulus est scopulus, in quo Latinitas Auctoriss naufragium passus est.* En Apotheker veed Ingen anden at oversætte anderledes, end ved *Pharmacopala* — af de bekjendte Græske Stammesorældre Φάρμακον Παιλέω.

Lin. 18. *Admittat Sol være: admitteret.*

Lin. 20. *Ultimis circiter Septembris ejusdem diebus.* — Retttere: Circa exitum ejusdem Septembris.

Lin. 20 og 21. *Berolinum me contuli affinem.* — Altsaa er Berolinum masculini generis? — Man har hidtil holdt Det for Neutrum.

Lin. 25. *Animo conclusi er ingenlunde ciceronis ansæt;* men vel *Animo concepi.*

Lin. 27. *Tamen maximis — hvorfor ej her et "Tsegor Πρῶτης?"*

Exterraneus funde jeg snart have glemt; det findes hos Festius, en Skribent af Kobberalderen; men Ciceron bruger Extraneus, og han var af Guldalderen.

Lin. 29. *Civis Academicus danus (Chilonii scil.)* — Nej! Mange Tak! — Kiel ligger i Hertugdommene Holsten; altsaa burde her have staet Holsatus,

Linn.

Lin. 30. *Tam scriptis quam ore* — er en sjeldens Phraselogi. Det hedder ellers: *Tam literis consignando, quam coram.*

Lin. 33. *Adfui* findes her, saavelsom i 38 Linie. *Cæsar* er *Hjemmelsmand* for, at *interfui* er bedre.

Lin. 34. *Tam benevoli.* Da *Tam* har ingen Modsetning, saa funde her rettere have staet perquam.

Lin. 41. *Gratusque animo.* Hvorfor ikke *grato animo*, siden *Pleonasmus* men *Animo* skal være her? — *Gratusque* var ellers nok.

Lin. 44. *Hasce ultimo dictas* er usædvanligt Latin. *Modo dictas* hedder det hos andre jevne Skribentere; og *hasce* funde være nok.

Lin. 45. *Maximo gradu* er, billigst vurderet, tydigt i Oversættelsen. Her var *maximopere*, eller *summopere*, bedre anvendt.

Juveni — Sætningen, i Sammenhæng, er umiskjendeligen rigtig; men Hr. Doctoren er endnu ikke *Iuvenis*; han er *Adolescens*. Det er brøgt, at naae den overste Akademiske Grad, 24aarig; men det er ligesaa brøgt, at legge sig efter rigtig Sprogkundskab. Og overalt gjelder endnu det Gamle: *Sat cito, si sat bene.*

Tam præstantissima. At *Tam* kan sættes forved et Superlativ, har jeg ikke for vidst. Det skulde, efter Danmarks Latinitæt, have staet forved foregaaende Nosocomia.

Lin. 46. Det andet *Qvam* i denne Linie, næst efter Punktum, burde omstilles med *Qvatenus*.

Lin. 58. *Puerperali* er ikke klassiskt; men *puerperii*.

Lin. 59. *Tantos - - progressus.* Her spørger Læseren, med Høje: *Qvantos?*

Side 4. Lin. 1. *In initio.* Her passer *Ineunte* bedre.

Lin. 4. *Aliqvale* er af samme Surdej, som *puerperali*. Man bruger isaaftald *Aliqvod*, eller det bestedne *Qvalecunque*.

Lin. 19. *Accingere incepi.* Det sidste Ord er *purus putus pleonasimus.* *Aecinci* gjør Sagen klar paa egen Haand.

Lin.

Lin. 21. *Denuo* bortsalder aldeles, ifølge Anmærkningen til foregaaende Side Lin. 29.

Lin. 23. *Per indulgence* synes at robe liden Taknemlighed mod Hr. Doctorens Belyndere. Hvorfor ikke: *Annuente?*

Lin. 26. *Maximo gaudio.* Andre indsætte paa saadanne Steder *Præpositionen Cum*, i Midten.

Lin. 28. *Pauca* er juist ingen Kompliment, hvetcenk for Læreren, ej heller Lærlingen. Dette Ord forudsætter, at en af dem, eller begge, have været uvirkommne. Overalt er dette Udtale en morsom Kontrast mod forberørte „*tantos progressus.*“ (Lin. 59) og følgende „*tanta didici.*“ (Lin. 31).

Lin. 31. *Præmature.* Dette gjør mig ondt, baasde paa Doctoris og Creantis Begne. Ordet har en forhadte Gemærkelse, og det er bekjende, at den Kylling, som kommer for tidlig af Skallen, har faa Kraester. Forresten skulde det Comma, der staar bag ved præmature, have været opflyttet til at staae forved. Og — hvad jeg nær havde overseet — om det foregaaende

Morem hic solitam (!) gjelder de gamle Ordspropheltes; „*Priscianus vapulat*“ Ordet Mos har hos alle mig bekjendte Auktorer og Lexikographer havt Raag af Masculini generis; og — om Adjectivum & Substantivum — *Cætera quis nescit?*

Men — Ohe! jam satis est — siger jeg med Martial. Det er paa Tide at slutte dette Sonderegister. Jeg overlader en Anden, mere indviet i Philologiens Helligdomme, at gjøre en Efterflet.

Kbhv. d. 24 Sept. 1804.

P. M. Nødskov.

Antiquitatum patriæ & philologice cultur.

Kjøbenhavnske lærde Efterretninger for Aar 1804.

No. 38.

Archives littéraires de l'Europe, ou Mélanges de Littérature d'Historie et de Philosophie, par une Société de gens de Lettres.

If dette meget interessante periodiske Skrift, er der fra indeværende Aars Begyndelse hos Boghandler Henrichs i Paris maanedlig udkommen et Hæfte. Det taller blandt sine Forfattere adskillige af de berømteste Litteratorer i Paris (Navne som Suard, Segur den ældre, Pastoret, Bourgoing, Garat, Degerando, Villers, Depradt, Lasteyrie o. a. glimre paa Omslagstittelbladet) og man synes med Føje at kunne spaae det en lang Varighed. Verket skal efter sin Plan omfatte alle saadanne den menneskelige Kundstabs Gjenstande, som have almen Interesse. Selv de mathematiske og physiske Videnskaber kan komme i Betragting for saavidt nemlig det gaaer ud paa deres Historie, Opdagelser, eller store Resultater; Intet er udelukk uden det pure Scientifiske. „Den Tid — heder det fremdeles i Forealen — er for længe siden forbi, at en oplyst Mand ikke behovede at kende nogen anden Litteratur end den gamle og sit eget Lands. En Frankmand maa det nuomstunder være om at gjøre at kasse sig idetmindste nogle almindelige Ber-

greber om Videnskabelighedens Tilstand i Engeland, i Italien, i Tydskland, ja i hele Europa. Imidlertid er det sjeldent at man forstaaer alle disse Sprog, og vanskeligt at komme over de udenlandske Landsproducter. Man kunde endnu føje til, at i Tydskland, hvor man forresten nok finder de lærdeste og arbejdsmæste Videnskabsmænd i hele Europa, forstaaer man sig ikke saa godt paa at gjøre en Bog som at samle Materialier. Øste kan deres Bøgers Læsning have noget Frastdende for Folk af idelicat Smag, og øste volder nok ogsaa bemeldte sine Smag at man gaaer Slip af solid Velærelse. Ved den anden Del af denne Samling skal der stræbes at raade Bod paa disse Vanskeligheder. Man vil nemlig der finde en rasonneret Analyse af de vigtigste Verker af historisk og philosophisk Indhold, som udkomme i Europa o. s. v.

Anmelderen, som har de 7 første Hester liggende for sig, nødsages til, for Nummets Skyld, blot at holde sig til Brevene om Videnskabernes de smukke Konsters og Sædernes Tilstand i Danmark i Begyndelsen af det 19de Aarhundrede, af hvilke Breve det første er indført i Julihæftet eller i det sidste Hæfte, som endnu, indtil Medio Septembris, er kommen her til Byen. Disse Breve siges i en tilføjel Note, at være blevne Udgiverne meddelte af en tydsk Professor, som i Aaret 1802 gjorde en Rejse hertil. Dette er nu wist nok en Mistke, som en virkelig Frankmand skjuler sig under, men man maa lade ham at han soutenerer godt den paatagne Karakter. Det Skilderie han gives af Videnskabernes Tilstand her tillands er meget smigrende. Først taler han om de store Ressourcer i Kjøbenhavn til Videnskabeligheds Fremme, især de 3 offentlige Bibliotheker, hvorfaf han da giver Elasens og det Kongelige

det Lov dem tilkommer. For at Intet skulde mangle ved det clænste Bibliothek, er, siger Forf. "sa direction confiée a un homme aussi éclairé que complaisant, le Docteur (Professeur) *Ramus*, qui y fait regner le plus grand ordre, et qui va au devant des desirs de tous ceux qui y viennent puiser des lumières ou des jouissances." Ved det kongelige Bibliothek siger han "mon amour-propre national (som foregivne Tydsskrift nemlig) a été flatté, je vous l'avoue, de voir que le principal garde de cette immense bibliothèque était un Allemand, le savant professeur *Moldenhauer*, qu'on sait apprécier même hors du Danemarck, et qui allie les qualités sociales aux connaissances les plus étendus."

Forfatteren havde den fornøjelse oftere saaledes blandt vore Lærde at træffe Landsmænd, og paastaaer han, at Münter, Schlegel, Eggert, Tiebuhr høre lige saa meget hans (foregivne) Fæderland til som de høre til Danmark. Imidlertid — tilføjer Author efterat han er blevet færdig med Eloger over alle disse Mænd og over Fru Brun — maa man dog ikke mene, at Ale hvad der har hædret eller endnu hædrer Videnskaberne i Danmark staar enten i nær eller fjern Forbindelse med Tydskland. Langtsra, blandt de næst oplyste Mænd taler man Adskillige som ere pur Danske. Detiblant opregner han nu, foruden Holberg og Suhm, Abildgaard, Viborg, Bugge. Gaaer derpaa over til at nævne dem som i enhver Videnskabsgren have udmarket sig hos os. Ved Physik og Chemie heder det om Mr. de Sauch, at var han intet andet end Overhofmarskal vilde man neppe vide hans Existence udenfor Kjøbenhavn, men

ved sine talige Experimenter og gode physiske Skrifter har han et Navn blandt Europas Lærde.

De smukke Videnskaber forbeholder han sig at tale om i et andet Brev, og ender dengang med at give en Beskrivelse om trende Institutter, som mere angaae Sæderne og Statskvaliteten end de angaae Videnskaberne, og som alle geraade Danmark og dets Regjering til Ære. Det er Friderichshospital, Skoleholderseminariet paa Blaagaard, og Forligesescommissionerne.

R. Nyerup.

Tildragelser under Ahnelser, Drømme, Syner og Nattevandring, til Overvejelse for Lærde og Ulærde, samlede af Dr. Frankenau. Kjøbenhavn 1804. 198 S. 8.

De gode Følger, som samlede Efterretninger og Forsøg have havt for Legemernes Naturlære, have billig opvake den Tanke, at Sjelens Ævner og dens Uttringer paa samme Maade kunde blive satte i større Lys. Man har derfor begyndt med at samle almindelige Erfaringer og Bemærkninger, om sider er man ogsaa kommen til vanskeligere og sjeldnere. Moriz's Magazin zur Erfahrungs-Seelenkunde indeholder blandt flere saadanne Skrifter den største Mængde af dette Slags Erfaringer, hvorfaf Hr. Dr. Frankenau har uddraget nærværende Skrift. Foruden Pockels's Anmærkninger, som var Wedarbejder i dette Magazin, har Hr. Forf. ogsaa undertiden tilføjet sine egne. Recensenten havde ønsket ej at have savnet dem ved de trende sidste Tildragelser, hvor Legens Kundskaber især kunde komme Philosophien ej Nytte.

Nytte. Den mærkelige Forskjel man finder mellem disse to Mattevandrere, hvoraf den ene kun tildeels manglede Brugen af sine Sandser, den anden derimod synes ganske at have handlet uden samme, vilde uden tvivl have givet Fors. Lejlighed til at udfinde saavel Sygdommens Natur som Lægemidler. Happach fortæller i det andet Stykke af Materialien zu neuen Ansichten für die Erfahrungs- Seelenkunde om en anden Mattevandrer, hos hvilken intet manglede til at vaage uden en større Grad af Selvbevidsthed, da han baade saae, hørte og handlede som vaagende, men deraf kun siden intet erindrede. Man kunde altsaa formode, at de udvortes Sandser hos Mattevandrere vel ej, som hos andre Drømmende, altid hvile, men at de Indtryk, de modtage, de Fornemmelser, Indtrykkene frembringe, alligevel ere meget svagere. — For Psychologer og Vantrœ vilde oplysende Anmærkninger om saadanne Ting have været kjerkomne; men disse Folk ere vanskeligere at tilfredsstille end sukkende Egtesæller og forplumrede Embedsmænd, hos hvilke Fors. (See Fortalen S. V) saa meget snarere turde opnaae sit Maal.

Treschow.

Introduction à la Connaissance du beau Style Français; avec un Vocabulaire d'Homonymes. En Fort og tydelig Vejledning til at kjende, samt i Skritt og Tale at efterligne, de gode franske Forfatteres smukke Vendinger og Udtrykke; tilligemed en Samling af franske eenslydende Ord, af forskellig Retskrivning og Bemærkelse, med Dansk Oversættelse. ved R. F. des

Campesaux, Candidatus Juris. Kjøbenhavn,
trykt hos N. Christensen 1800. II Ark 8.

En Synspunkt, som ikke Enhver haver haft for Djyne-
ne, i at bearbejde hver Nations Litterair-Historie, en
denne, hvilken Blid dens dannede Stænder anvender paa
fremmede Sprog, om Ungdommens Organer dertil
ere duelige, og om den altid haver været hældig nok til at
finde duelige Lærere. At den Danske Ungdoms Organer
ere bøjelige nok til at udtalesaa blødt og skønt et Sprog
som det franske, veed enhver Lærer, som haver undervist
haardmundede Sæter og Øvre-Lydste; og at Regjerin-
gen villig haver modtaget og opmuntrer de indfødte
Franske, som vare stikkede til at undervise i offentlige Læ-
reanstalter, røbe forskjellige Skrifter, som vi endnu have
af saadanne offentlige Lærere. Den afdøde Forsatters
værdige Fader, som i 30 Aar havde undervist Landkam-
butterne, haver ogsaa efterladt et af de brugbareste Ver-
ker til saadan Undervisning, hvilket Recens. i sin Tid
haver anmeldt i disse Efterretninger. Den her omtalte
yngre des Campeaux leverede os, i denne lille Bog
et uundværligt Tillæg til Faderens Verk, som Recens.
raader Enhver, der endnu ikke er fuldkommen øved i at
tale og skrive fransk, daglig at have ved Haanden.

Efter 7 Capitler, indeholdende de almindeligste
Regler om Constructionen, indtil S. 23, giver Fors.
12 vigtigere Capitler, om Ord, som for Bellids og
Kortheds Skyld kunne udelades, (Suppressions élégan-
tes;) og især om Ord og Taledele, som bør gjentages,
(Répétitions élégantes et nécessaires), hvilke Exempler
ere uddragne af Nationens ypperligste Verker. At Fors.
S. 35 falder Präpositionerne Styreord, er et heldigt
danske

hente Kunstdord; skjønt samme og kunne kaldes Forholdsord, da de sigte til Forholdet, i hvilket en Gjenstand staar til en anden. Til sidst, S. 49-52, advarer Forf. for nogle aldeles overflødige Ord eller Pléonasmes. Endnu vigtigere for Enhver, især for dem som ville skrive, ere Advarsterne 1) for Ord, som ej passer sammen, S. 53-58; og for urettige Lignelser S. 63 f. Efterat Exempler paa endel rigtige, S. 59-62 ere anførte. Exempler paa uædle og trængne Lignelser læses S. 65 f. Men saadanne burde der gives flere Exempler paa; skjønt de ellers henhøre til Esthetiken: Thi da faa blande dem, som skrive offentligt, i Skoletterne indviels i denne uundværlige Videnskab, bør enhver Lærer i nyere Sprog advare for de samme Fejl, som ofte strider ligesaavel mod den sunde Sands som mod Smagen. Et Par Exempler paa ligesaa fejlagtige Ordspil (Points ou Jeux de Mots) gives S. 70 f. Omsider advarer for alt for lange Talemaader og Perioder, S. 67 ff.

Hortegnelsen over eenslydende Ord, som funne forvirre endog dem, som allerede forstaar meget fransk, bør flittigen gennemlæses; da man deraf tillige lærer endel sjeldne Ord, som neppe forekomme i den daglige Losning, men dog ere uundværlige i Omgangen, den sylder S. 74-144.

Lærebog i det franske Sprog, efter Befaling udarbejdet for de Kongelige Søbadetter, af L. Dejuge, (de Juge) Lærer ved Søcadet i År-

demiet. Kjøbenhavn, trykt og forlagt af Directeur J. S. Schulz. 1800. 8 Ark st. 8.

Da en Sproglære i brugbar Korthed ej kan indeholde stort Nyt, er det Ros nok for den nærværende, at den opfører den Hensigt, i hvilken Hr. Forf. maatte udarbejde den. Thi Korthed er ingen af de ringeste Dyder ved en Bog, som efter sin Bestemmelse ej kan andet end synes at være en Plage for Begyndere, dersom ikke Læren, ved sin venlige Undervisning, forsøder dette bitre Styrkningsmiddel. Det Rosværdigste ved disse Elementer er, at Hr. Forf. ej har vildet gjøre den delicate franske Udtale tydelig ved Danske Bogstaver; ved hvilket Huskeri saa mange Danske have vænnet sig til en gyselig haard Udtale af det bløde ja og je; som vi ikke endnu ved vort sja og sje kunne udtrykke. — Fortegnelsen over de Biord eller Egenskabsord, som ved Stillinger for eller bag ved Hovedordet forandrer deres Bemærkelse, S. 18 ff. synes at være fuldstændigere, end i de ørste øldre Grammatikker.

Albert Christian Meineke's franske Stile-Ovelsebog, (af Tydten) oversat ved Jens Carl Winther, Candidat i Theologien. Kjøbenhavn, paa Stadthagen's Forlag, 1804. 13 Ark 8. (Trykt hos Z Breum.)

Da en øved Lærer i Soest i det brandenborgiske Vestfalen, udtrykkeligt havør udarbejdet denne lille Bog, til Brug ved gjensidige (réciproques) Oversættelser; og tillige en Mand af saa megen Indsigt og Smag, som
Hr.

Hr. le Gros, ved sit Valg havør udvirket Bogens Indførelse ved Søcadets Akademiet, kunde Hr. Candidat Winther ej anvende sine Victimer gavnligere, og tiligg fremlægge en værdigere Prøve paa sin Skjønsomhed og Indsigt i begge Sprogene, end netop ved denne Oversættelse. Om det udenlandiske Produkt selv er her intet videre at sige, end at Sætningerne til Stilevelsen ere ordnede efter Taledeleene.

Alle disse 3 Anmeldelser ere af
Bibliothek. Secretair Eckard.

Indbysel

til Vinterforelæsninger over Philosophien.

Om de hyppige Omveltninger, som Philosophien, især ester det Kontiske Systems Bekjendtgørelse, har erfaret, mere have tjent til at vække Opmærksomheden eller forøge Ligegyldigheden for dens Grænser, er vanskeligt at afgiøre. Der udfordres ungeteleg foruden en besynderlig Bidelyst ogsaa et Slags Mod til at indlade sig i Materier, hvorom man finder de største Tænkere gjennem alle Aarhundrede saa uenige. Hertil kommer, at den hele Frugt af saadan Undersøgelse maaſke blot turde bestaae i den Vished, at man om dens egentlige Formaale intet kan vide. Endelig har denne Tidsolders Tænkemaade saaſt saadan Reining paa det i Livet nyttige, at hvad der ingen nogenledes beregnelig Fordel kan indbringe ej heller synes af mindste VigIGHED. Kan end meget indvendes mod denne Sætning; saa tjener dog altid de højere Ting.

Uvished og Umueligheden af at maae dette Maal den lave Sandselighed til Undskyldning for ej heller at attræas samme. Alligevel kan den ædle Lyst at opsvinge sig over det nærværende aldrig rent undertrykkes. Med den stedse stigende Kultur maa den nødvendig vore; i selv Kjedsmelighed og Mættelse, Overdaadigheds bestandige Folge, maae vække denne Drift. At ingen Tid har været frugtbare paa Skrifter og nye Systemer i dette Fag end denne, vilde jeg dog juist ikke bruge som Bevis derpaa, da det kun da var gjeldende, naar Lyst til Sandheds Opfindelse havde frembragt dem alle eller dog de fleste deriblandt. Men denne Mening svækkes meget, naar man betænker, at det med Højskoler saa rigelig forsynede protestantiske Tydskland er dens Møder, at Opfindelsesaonden der har en andre Steder nesten ubekjendt Fordel af at stifte besynderlige Skoler eller Partier, og at den ingensteds har Marken friere end i Philosophiens Lustegne, hvorhen man kun behøver at stirre for at indhilde Andre, man bliver noget vaer: see disse ikke det samme, er man strax færdig med det Svar at de maa være blinde, og mange forsikre nu af Frygt for denne Beskyldning, at de see. At vinde et stort Antal af Læsere og Tilhørere, gjøre Opsigt med sælsomme Meninger eller en uhørt Neologie, har vel i det mindste ligesaa meget som en besynderlig Lyst til de af Naturen mest forborgne Ting, i vore Dage frembragt saa mange ny Lærebhygninger.

Vi hoe Tydskland alt for nær, dets Literatur har paa vores, ja paa vor hele Tankemaade en alt for afgjort Indflydelse, til at vi ved Philosophiens Omvæltninger i samme kan være lige gyldige. Det Kantiske System har hos os sundet mange og ivrige Tilhængere:

det

det Schellingste havde for fort Tid til Udbredelse inden det Schellingste tildrog sig de flestes Opmærksomhed, der endnu intet havde valgt. Det sidste er derimod baade mundlig og skriftlig med Bisald bleven foredraget i vore rigt Sprog. Alligevel vil formodentlig ingen nægte, at Antallet af dets Beundrere er meget større end af dem, der, jeg vil ikke sige have fasset og forstaet det; thi forhaes maae det egentlig ikke, men, hvad der betyder meget mere, anskuet det i sin sande Skikkelse. Denne Philosophie er et Slags Poesie, som Digterne i det højeste nedslade sig til at declamere, ej at forklare. Det Idste ere hos de Gamle Gammatikernes, og er i vore Dage Konstdommernes eller Esthetikernes Sag. At inmode dem, der tale til os i Gudernes Sprog, selv at idtyde deres Oracles, var at nedværdige Lovgiveren til en Lovfortolker, den Rumanske Sibylla til en simpel Glossator eller Skoliast. Da der ikke desmindre gives dem, jer endelig vil forstaae; saa have hine himmelske Genies lig altid tilladt de mindre Videnskabers-Dyrkere at udsikte Meningen af deres Vers, saavelsom de Regler, der en dunkel Afstand undertiden svævede dem for Øjnene: o nogle blandt dem, sjønt vist nok, endog af dennes Grund alle, kun af anden, tredie eller endnu lavers Rang, saasom Horaz, Pope og Boileau have selv fremstillet disse Regler andre til Efterlevelse. I det Haab ic den Schellingste Skole, uagtet Logiken aldrig var ster dens Smag, menker samme Tilladelse, skal jeg ellers stræbe at forklare deres Tankegang, undtagen vor den tober sig mellem Skyerne, og vise hvorledes de, ligesom yngre Digtere, ej sjeldent have øst af ældres Kilder, ej heller have forsmaet at hente Vand af den Brond hvor Meninger og Drømme i chaotisk Verden findes

findes blandede omkring hverandre. Jeg skal dog ej indskrænke mig til dette System, endskjøndt det i to Henseender er et af de merkværdigste. For det første er det den nyeste Indklađning af den til alle Tider saa vigtige Mysticisme, men til ingen Tid vigtigere, end naar Bellost, Overdaadighed og den dermed forbundne Nerve-svækelse spænder Indbildungskraften til det højeste, naar Ønsker, som den blorte Forlust ej kan tilfredsstille, bringer Guldkommenheds-Drivten hos Mennesker til et Slags Fortvivlelse, naar endelig den kolde List og Undersundighed benytter sig af gode Hjerters Varme for med en paradisisk Udsigt at lokke dem paa vildsomme Stier, og siden plyndre dem i Morke. For det andet har ingen nyere Philosophie mere bestjæret sig med Naturens Betragtning: og endskjøndt hverken de Vises Sten eller Udodeligheds pulver har været nogen Gjenstand for dens Undersøgelser, saa er dog intet umuligt for en Videnskab, der ved et Par Kunstdord, ligesom hin Gnostiskeres Wörner, kan trylle utallige Verdener frem af Identitetens Skjød, især naar den nyeste Winteriske Chemie kommer saadan Metaphysik til Hjelp. Men denne Sag maa jeg overlade Naturkyndige mellem sig at afgjøre. Hvad man af almindelig gyldige Grunde derom kan vide, og hvorvidt disse Lærdomme derved stemme overeens, skal jeg ikke destomindre stræbe at oplyse. Dog skal jeg derved ej opholde mig alene, men med denne digteriske tillige sammenligne den mere prosaiske Philosophie, til hvilken jeg selv bekjender mig.

Dem som dersor, hvad Poesien angaaer, ej saaledes have forelæst sig i Oden og Dithyramben, at de intet Læredigt, ingen simpel Fortælling kan fordrage, ej heller i Philosophien ere saa indtagne af oversandselig

nskuelse, at de hadde alt hvad enhver med nogen Kunst og Anstrengelse kan forstaae, indbyder jeg herved til denne Winter at høre Forelæsninger over de vigtigste og mest omvistede Gjenstande især af theoretisk Philosophie, hvorved andre Philosophers forskjellige Meninger tilige nojagtig skal blive foredragne. Skulde nogen dertil have Lyst, ville de behage jo før jo heller at aftsætte tid og Sted med undertegnede; hvorefter Tiden, nærmere forelæsningerne kan tage deres Begyndelse, i Adressekontoirets Esterretninger nærmere skal blive tilkjendt.

København den 2den October 1804.

Treschow.

Professor i Philosophien.

Foran Augusthæftet af indeværende Aars geographiske Ephemeriden findes Captain Norden's Portrait, og S. 507-9 i Hæftet staae følgende Biographie, som kan tjene til at supplere de Wormske Esterretninger om ham.

Friedrich Ludvig Norden blev i Aaret 1708 født i Glückstadt i det Holsteniske. Han blev opdragede blandt de danske Scadetter og gjorde store Fremskridt i Mathematik i Skibsbrygningskonsten og især i Tegnekonden. I Aaret 1734 blev han udnevnt til Secondlieutenant og udvalgt til at gøre en Rejse paa kongelig Bestilling. — Han rejste dersør til Holland, hvorfra han i Aaret 1734 drog til Marseille og deraf til Livorno;

paa begge disse Steder benyttede han sig af enhver Lejlighed til at forsøge sine Kundskaber og at iagttaage alt, som kunde tjene til Opsyldelsen af Hovedssjemedet af hans Rejse, Indsamling af Bemærkelser til det danske Søværens Opkomst. Han tilbragte 3 Aar i Italien, indti han i Aaret 1737 i Florenz erholdt Besaling at rejse til Egypten. Han tilbragde næsten et Aar paa denne Rejse. I Aaret 1738 kom han tilbage til Livorno og efterat han havde gjort en Tour til Venedig vendte han tilbage til sit Fædreland.

I Aarene 1740 og 1741 tjente han i den mellem Engeland og Spanien udbrudte Krig tillsigemed nogle andre danske Søofficerer. Han var nemlig som Frivilig med en Skibscapitains Rang paa den engelske Flåde. Da hans desuden svagelige Hælbred var meget svakket ved hans alt for store Arbejdsmæd og Strabadsen ved Krigstjenesten og Søresserne, vendte han tilbage til London hvor han blev optaget til Medlem af Videnskabs-Academiet. En Tæring truede hans Liv. Han rejste deraf i Sommeren 1742 over til Frankrig, i det Haab at faae sin Sundhed igjen ved Luftens Forandringer, og med det Forsæt da at besee de franske Kyster og Havnne. Men et nyt Anfaald af Sygdom overfaldt ham i Paris og gjorde den 22de September samme Aar Ende paa hans virksomme Liv.

Hans sidste Arbejde var Forbedringen og Omarbejdelsen af hans i Egypten udkastede Tegninger; han havde ogsaa begyndt at oversætte sin Dagbog og Beskrivelsen over sine Rejser af Dansk paa Fransk. Ved sin Død overgav han disse kostbare Materialier i troe Hænder.

Rongen

Rongen (af Danmark) paalagde nogle Medlemmer af Videnskabs-Academiet i Kjøbenhavn Tilsendebringelsen af dette Nordeniske Verk. De dertil hørende Tegninger blevet stukne i Nürnberg af den berømte Marx Tucher. Dette Arbejde udfordrede flere Aar. Verket udkom endelig i Kjøbenhavn i Aarene 1752 og 1755 i to Bind i Folio. Den lærde Templeman udgav i Aaret 1757 i London ogsaa i to Foliobind en engelsk Oversættelse deraf, hvorved den franske Udgaves Kobberplader blevet brugte. Begge Udgaverne opkjøbtes saa hyppig, at Exemplarerne endelig blevet solgte til en overordentlig stor Pris. Denne Omstændighed og de mangehaande Fejl som vanscide dette Masterstykke, og de Forbedringer, som Fremstreden i Kundskaben om Egypten gjorde nødvendig, bevægede den berømte Langles til at foranstalte en ny forbedret og med rige Tilsætninger formeret Udgave af det Nordeniske Verk i Paris, hvilken ogsaa i Aaret 1802 er udkommen i 3 Quarebind prægtig trykt og smykket med mange Korter og Kobbere.

No. 36 af disse Esterretninger meldede, at Hr. Pastor Voldike vilde besørge en Oversættelse af Villers Verk om Reformationens Indflydelse paa de europæiske Staer. — Men da jeg allerede inden hint Nummer ud^{esom}, havde i Adresseavisen No. 381 anmeldt en Oversættelse, som snart udkommer paa mit Forlag, og kun Rosenmüller^s bog Henkes Berigtigelse, til hvilken Oversætteren tages

eager Hensyn, oppebies; saa haaber jeg at Hr. Boldike
træder tilbage.

27. Søndergaard.

I Neue Bibliothek der schönen Wissenschaften
69 Bind 2tes Stück er indført en, paa saa Forkort-
ninger nær, ordret Oversættelse af Hr. Professor
Müllers Skrift *De Hierarchia et studio vita ascen-
sicae &c.*

Trykfejl:

I No. 36 S. 574 Lin. 13 for Kejser læs: Eifolge des
indsendte Manuscripts Orthographie) Kaiser.

I No. 37 S. 590 Lin. 22 Φάμακον læs: Φάρμακον.

S. 591 Lin. 9. Pleonas men læs; Pleo-
nasmen.

S. 592 sidste linie cultur læs: cultor.

Rosbenhavnske lærde Efterretninger

for Åar 1804.

No. 39.

Den nyeste Bondepraktica til Nutte for Landmænd og Agerdyrkere. Udgiven af A. S. Just, Sandflugtscommissair og Boghandler. 4de forøgede Oplag. Viborg 1803. 8vo. Kr. 120.

Man er med rette Enhver Tak skyldig, der paa en en værdig Maade arbejder paa, at bibringe Landsalmuen rigtige og tydelige Begreber om almennyttige Gjenstande, som forhen varé den dunkle; for derved ac udrydde dens skadelige Fordomme, opvække den til Esteranke, og udvide dens Virksomhed udenfor den nævne Kreds, som i Almindelighed hidtil begrændede den. Saavidt det af moraliske og physiske Grunde kan være tiladeligt og passende, retter stundum den, der vil bringe noget Godt og Nyttigt i Omløb hos Almuen, sig med Held efter gamle Former, hvilke Tiden tildels har haevdet.

Til det her Anførte synes Hr. S. at have tages Hensyn ved nærværende Skrift, hvis Hovedbestemmelse formodentlig er, at fortænge et ældre Skrift af samme Navn, af Landalmuens Hænder, i hvilket statueres Urimeligheder, og findes rig Føde for Dumhed og Overtro;

og hvis Ubegribeligheder, øconomiske Sandsigter, Form, Vælde o. s. v. have sat det i stor Credit hos Bonden.

Man maa med Forståelse antage, at det temmelig vel er lykkedes Hr. S.; da dette er det 2de Oplag af hans Bondepractica; men i Betragtning heraf beklager Recensenten, at Forfatteren i flere Henseender ikke har været saa heldig i Valget af Midlerne, til at opnåe sic Øjemed, som man kunde ønsket og vel tildels ventet, efter at dette Skrift flere Gange er blevet oplagt og sidste Oplag forsøgt af Forfatteren.

Hvad Skriftets Indhold og Plan angaaer, saa begynder det med en Sang til Landmanden, hvoraf det 1ste Vers, uden at tale om dets fuldkomne Mangel af poetisk Værd, i Henseende til Tonken det indeholder, efter Recensentens Følelse, har noget anstødeligt:

„Med Solen staar en Bonde op —
Lykselig Bondemand! —
Han ligner ej den lade Krop,
Der drikker varmet Vand.“

Af de to sidste Stropher maa man uddrage den Slutning, at de der drikke varmt Vand eller Thevand ere lade Kroppe, hvilket altsaa maatte kunne anvendes paa de Fleste, der ikke høre til Bondestanden, da dennes Drik engang er blevet almindelig hos dem; og efter dette maa jo Bonden kunne falde paa at troe, at allede han selv og de der høre til hans Stand, kunne fortjene at faldes flittige og næsten enhver anden tilkomme des foragtelige Prædikat af en lad Krop.

Efter en Indledning om Himmelsgemerne og deres Baner, gendriver Forfatteren Stjernetyderiet, meddelet Underrening om de 7 længst kendte Planetter, og hvor

hvør lang Tid hver af dem behøver, for at gjenemisse
i Gane om Solen. Navnene paa de 12 Himmeltegn
møres og Grunde hvorfor Astronomerne betjene sig af
dem. Dersra gaaer Fors. over til at vise, hvad Arbejde
Landmanden paa enhver Maaned i Året har at forrette,
og hvad vigtige Ting han til enhver Aarstid bør lægge
Mærke til.

Januar Maaned begynder med en Nytaarssang,
vilken, saavel som de øvrige Poesier Bogen indeholder,
har saare lidet Værd. De Raad og Husholdningsregler,
som for denne og de følgende Maaneder anbefales, ere
imidlertid let anvendelige, og, som jeg formoder, grun-
ede paa Erfaring. Valget af disse er ret godt, og
seldent træffer man paa Urigtigheder. S. 20 forekommer
en uheldig Slutning, naar det hedder, i Anledning
af at der er anført, at man kan forvare Fodderne paa
Rejsen for Frost, ved at dyppe graat Papir i Brændevin
og lægge det i Støvlerne: „Heraf seer man, at man
i Frost hellere maa staae Brændevin i Støvlerne end i Ma-
sen.“ Man kunde vel her spørge Forsætteren, om det
irkelig er hans Alvor, at raade nogen til, at staae hele
glas Brændevin i Støvlerne, og saaledes forsyne disse
med samme Portion, som mangen en betroer Maven,
leder for quantum satis. Under Marts Maaned er
fortalt en Historie om en rig Mand, som paa en stræ-
dig Maade dræbtes af en Quaksalver, hvilken indeholde
er adskillige lærerige og advarende. Hvo der af Erfaring
eed, hvad Skade slige Folk antrete paa Landet, og
vor vanskelige det er, at bringe det dertil, at en enkelt
af dem bliver straffet, vil erkjende, at Fors. har Net-
aar han paa en kraeftig Maade advaret imod en saa for-
kræellig Misbrug.

De flere Halmne efter hverandre, som Fors. S. 36 raader til at tage af Jorden, strider aldeles imod de nyere Theorier i Land-væsenet. Det havde nok været bedre, om forbedrede Dyrkningsmaader af gode Landsmænd i de danske Provindser vare blevne anførte, og Fordelene af disse oplyste ved tilstrækkelige Exempler. Naar S. 69, i Anledning af Træplantning om Efter-aaret, [og den Jords Forbedrlng, hvori man vil plantet Træ, hedder: „Mergel er derimod det bedste Middel til at forbedre Jorden med;“ saa synes det, at Fors. holder til den almindelige Menning, at Mergel er et Gjødningsmiddel, da den derimod er et Oplosningsmiddel, og som en Kalkart har Mergelen Kalkens almindelige Egenskaber. Den udkikker Jordens vegetabilistiske Dele med en saadan Kraft, at man de første Aar efterat man har merglet, kan vente sig en rig Afsgrøde; men gjødes den ikke i rette Tid, og i Forhold til den Portion Mergel den har faaet, har Erfaring lært, at Mergelen kan udmarve Jordens saaledes, at den i flere Aar bliver uduelig til at frembringe Sæd. Ved et nyt Opлаг af dette Skrift vilde det være et ønske, at Fors. tolde lidt udførligere om Mergelens Nyte og Maaden at anvende den paa, saavel som advarede mod Misbrug aaben.

Paa flere Steder tales om Bierne og deres Bi-handling til forskellige Arets Tider.

Efterat Fors. har givet Raad i Henseende til det Arbejd Landmanden i hver Maaned af Aaret har at tagttagte, saa ikke at forsømme, hvad uopfærdig til bestemte Tider maan skal rettes i Hus, Mark og Have, og indstrøet derimod mange nyttige Erindringer og Advarsler, fremsætter han S. 72 til 78 Midler til at redde tilsyneladend

Døde. Et meget vel valgt og læseværdige Stykke, som vil kunne være saare gavnligt for Menigmand, der desværre vel stundum, just ved den omhyggeligste Omsorg dræber den, han vilde bringe til Live. Fra S. 78 til 85 tales om nogle Metaller. Raad for skilt Melk, Fløde og surt Öl. Nogle Farver, som man paa Landet let kan have. Om Maling paa Huse. Om Esbe til Øst. Husraad. Om de Midler her anbefales imod adskillige Svagheder og Sygdomme kunne ansees for vaa-lidelige, og med Sikkerhed bruges i de angivne Tilsælde, vil Rec. overlade en Læge at bedømme; ham forekommer det voveligt, at anbefale endogsaa de uskyldigste Midler som almindelige, til at have en eller anden Sygdom. Skal man med nogen Sikkerhed kunne vente, at have Virkningen, saa lmaa man nødvendig tage Hensyn til, hvad der har frembragt den; — og hvor ofte er det ikke Tilsældet, at samme Svaghed rejser sig snart fra een snart fra en anden Aarsag; stades da ikke i andre Hensender ved at bruge et uskyldigt Husraad, end at der ikke virkes paa den Del af Legemet, fra hvilken Smerten kommer; mon ikke dog alligevel den Opsættelse, som derved opstaer, hvorved man hindres fra, at kunne tide benytte de rette Midler, kan være højest skadelig? Af flere Grunde holder Rec. for, at enhver bør være meget sparsom med at give, og forsigtig ved at tage imod Husraad. De Sundhedsregler som Fors. fra S. 85 til 90 giver, vare Rec. langt velkommen end hine.

S. 90. Om Wind og Vejr. De almindelige Kjendes-tegn, som Landmanden har paa, at Vejret vil forandre sig, ansøres. Menneskenes ugrundede Klager over de forskjellige Slags Vejrlig omtales. Barometeret anpris-ses. Fors. gjor, ved at tale om Kværemere, Disjonal-

Bemærkninger over Edderkoppens Spind, opmærksom paa, at endog saa det ringeste Øyr har sin Nytte, og at vi, ved at agte paa det, kunne lære noget af det. Tre Regler af Disjonvals Aroneologie, hvorefter denne antog, at man med Sikkerhed kunne forud bestemme Vejsliget, findes her ansette.

S. 92 til 96 gives Efterretning om de vigtigste vilde Træer man bør opelske til Hegn, og Tiden at saa dem paa. Rec. undrede sig over, at ingen Buskvæxter her ere omtalte; thi til at erholde levende Gjerder, hvilke som Hegn vel fortinlig fortjente at anbefales, ere ingen saa stikkede, som adskillige Buskvæxter, af hvilke den hvide Havutorn, Crataegus Oxyacantha, nok især var værd at omtale.

Før at undgaae Vidløstighed vil Rec., hvad Skriflets Indhold angaaer, standse her; af det Anførte haaber han, enhver vil kunne forvisse sig om, at det kan fortjene, at komme i Landalmuens Hænder, og i det Hele taget er indrettet efter dens Tarv.

I Henseende til Formen kan Rec. ikke lade ubemærket, at de tilføjede Træsnit langt hellere maatte være udeladte; da de ere under al Critik. Det er at beklage, at i et Almueskrift, som ellers har Værd, skal findes Billeder, der ligesom synes at give en fordærvet Smag Medhold. Sammenligner en Bonde de Træsnit som her findes med dem paa Tobakskarduserne, ville hine tåbe ved Sammenligningen. Saaledes kan Rec. ikke let forstille sig noget slettere end, f. Ex., den Person der skal forestille Mercurius; imellem hvis Fodder dandse et Par Banslabninger. Februar Maaned er betegnet med et Billed, hvis Thema er ligesaa modbydeligt som dets Fremstilling. Man seer nemlig to Personer bære paa en

Baare et ihjelfrossent Menneske. At det skal forestille en der er død af Kulde, erfarer man af det, som strax nedenfor er anført.

Men hvortil dog fligt, der ikke kan bibringe sundere Begreber, og fordærver Smagen? Maaske vil man svare: „just disse Billeder forskaffe Bogen flere Kjøbere, og det Gode som findes i den bliver derved mere bekjente.“ Ulesaa, tildeels paa den gode Smags Bekostning. Men det er nogen væsentlig Binding? — „Landmandens Smag ligger der ikke saa megen Magt paa.“ — Den som vaastaaer det, tager vist nok mærkelig fejl, og glemmer Slægtskabet mellem Islesen for det Skjonne og det Edle; hvilket man dog vel ikke vil nægte? —

Sproget er taaleligt; dog savnes paa enkelte Steder den Korrekthed, som et Skrivt for Almuen bør besidde. Saaledes S. 15 „der blev nu en Gangen opsat;“ istedenfor: „der blev nu en Gangst.“ S. 29 „strudede“ — er ikke et bekjende danske Ord — S. 34 hedder det: „For en 10 Aar siden varer Bonderne saa bange for Udskiftningen sons for noget andet Ondt.“ Efter dette Udtryk maatte man jo troe, at Forf. antog, at Udskiftningen var noget Ondt. Jen skjødeslos daglig Tale hører man vel mangen en udtrykke sig paa denne Maade. Altid er det upassende; men dog mest paa Prent. S. 36 „Det mest Olie,“ for: „den mest Olie.“ S. 42. „Winters seden bryster sig;“ er altsor uegentlig sagt. S. 59: „Nelden giver meget got Hør;“ for: „meget god Hør.“ S. 60 „meget got Melk;“ for: „meget god Melk.“

Bed nærværende Recension har Rec. villet gjøre Planen og Indholdet bekjendt af et Skrivt, som sandsynlig paa endel Steder læses af Landalmuen, og formaa-

bentlig vil blive endnu almindeligere søgt. Tillige har
Nee., villet tilkjendegive Hr. Forf. sine Tanker, for, isald
han er enig med ham, i det som her er fremsat, at bi-
drage til, at dette Skrift, som vel bliver østere oplagte,
maatte vise sig i en noget forandret Skikkelse.

B. G. Knop.

Sogneprest til Brahetrolleborg
Menighed.

(Indsendt.)

Tanker over Torben Øres sidste Ord, i Aa-
ret 1517.

Bed i denne Tid at have faldt den bekjendte Dyvekes
Mindesten tilbage i Grindring, gjentænkte jeg mig Tor-
ben Øres (den ældres) Svanesang, da han gik en
voldsom Død, for hendes Skyld, imøde. Det er af
Historien bekjendt, at han, paa Vejen til Netterstedet,
udraabde, med oplostede Hænder: „O! almægtige Gud,
du som haver ståbt Himmel og Jord, forbarme dig over
mig og min gode Broder Knud Pedersøn.“ (Gvits.
D Kr. i Quart. S. 59). — Det er ligesaa bekjendt,
at denne Knud Pedersøn var af Familien Gyldenstjer-
ne. (Sammesteds S. 57). Herre til Thim, og at
ham

han blev indviklet i den omme Sag om Dyvekes pludselige Død.

I Anledning af vor Øres foranførte Udraab, har Holberg (D. Hist. T. 2), og flere efter ham, dømt, at disse to Arrestanter maa have været Brødre. Stedse har jeg troet det Modsatte, og tænkt, at Udtynket Broder betydede hverken Mere eller Mindre, end et Kjernavn, som Øre, i fælles Næd, havde tillagt sin Ven og Medarrestant Gyldenstjerne; ligervis, som man endnu kalder en Hjerteven, skjønt af ganske fremmed Familie, Broder.

Adskillige have været uvisse i Forklaringen, og ikke fundet min Mening at have aldeles tilstrækkelig Grund.

At den ej heller har, veed jeg nu, efter Adgang til Universitetets Bogsamling og Hr. Professor A. Balls haandskrevne Slægtbøger. Det er mig klart, at den ulykkelige Torben Øres Moder var Inger, eller Ingeborg Bille, en Dotter af Torben Bille til Gysholm og Sidsel Lunge af Brænæs; og Knud Pedersen Gyldensternes Moder var Regitse Bille*), en Søster af hin Inger, eller Ingeborg (Hun kaldes begge Dele).

Dq 5

Det

*). I Forbigaaende anmøres, at det er af denne Regitse, (som paa henges Listet i Thimkirke kaldes „Regisf.“) man i Marim. Dan. T. II. p. 82. har fået det synderlige Navn Justille, ligesom man og har omdannet hendes Søsters Navn „Virgine Christina“ til Jutil Domina. (Paa forrige Side har man sat Num i Inscriptionen over Nicolaus Erici, til Ordene Magister curia).

Det er altsaa indlysende, at Torben Øre (den ældre) og Knud Pedersson (Gyldenstjerne) vare Spøfændebørn, paa Møderne-Side. Hin har altsaa kaldet denne, for Venstabs Skild, Broder, istedet for Sætter. Parallelle Exempler gives endnu daglig.

Kjøbenhavn, den 10 Oktbr. 1804.

P. M. Lødskov.

† † †

I Anledning af Mag. Chr. Henr. Bierings
Dødsfald er indsendt:

Olim Musarum florentem Helicona reliquit,
mortalis generis ductus amore, chorus.

Scilicet id decuit Jove natas; aspera ponti
non terrent Divas, frigora non boreæ.

Barbariem populis fama est pepulisse sorores
primas, et canta perdomuisse feros.

Ipsæ etiam Latii Musæ invisere superbi
tecta laresque humiles gentis hyperboreæ:

Nec mora, progenies surgit generosa virorum,
corda calent qvorum multo agitante Deo.

Harderum, Aagaardum, Hopnerum, atque Alberti-
um, et illum

Beringum, magnum Borrichiumque, puta,
Luxdorphum, quo non divinior alter, ademtum
qvemque tibi nuper, Falstria amoena, gemis,

Sed

Sed non sola gemis, *Bieringum*, congemit ipsum
et Latium, et doctum quisquis amat Latium.
Publicus, ah, dolor est; diæ virtutis honorem
qui ceçinit, vatis namque sacrum tacet os.
Musæ codanæ, latias retinete sorores,
tristi percussæ funere ne fugiant.
O! colite, et facite, ut nunquam loca cara irelin-
quant,
dulciss his tantis hospitibus nihil est;
Si potis, æqvate, atque etiam superate, magistras,
pulchræ certamen laudis inite alacres.

R. E. P.

Indbydelse til physiske og chemiske Forelæsnin- ger.

Physiken har ved sit Forhold til Philosophien, i vores Dage, faaet en ny Interesse, i det at de fornemste Philosopher have gjort dens Principer til Ojenstanden for deres Undersøgelser, og overrasket os med nye og vigtige Resultater. Denne Physikens Sammenknytning med Philosophien er unægtelig en af vor Tidssalders heldigste Fremstridt. Uden Naturvidenskaben bevæger Philosophen sig i et Rum hvor han intet har at holde sig til, men maa stole paa sin egen Aonds Styrke, og hvor den som ikke besidder denne, i en Grad som maaßke kun blev en blande mange Euinde til Del, øste maa svimle,

Ved

Bed Naturens Betragtning kan han orientere sig, han kan paa den prøve sine Ideer, og af den hente nyt Mod og ny Styrke, naar han seer, at Naturen lyder de Love, som han fandt i sin Hand. Physiken tjener tillige Philosophen som Vaaben mod de Uindviede, der spotte den Videnskabs Helligdom, hvori de ikke kunne trænge ind. Han viser dem nu, i Erfaringen, hvad de før udraabte for en regelss Indbildningskrafts Phantomer, og stiller for deres legemlige Øjne det, som deres aandelige ikke kunde se, saa at kun den mest forhærdede mere kan foregive at tvivle. Det ny Aarhundrede har allerede begyndt rigeligen at forsyne os med disse Vaaben. Volta stjekede Physiken det første organiske Instrument, Ritter viste os de chemiske Virkninger og Lysets Modificationer som Polaritets Forandringer, og fandt Overgangen fra disse til Elektriciteten og deraf til Magnetismen, Berthollet twang Chemisterne til at see Relativiteten af alle Affinitetsforhold, Winterl viste os Varmen som Mellemled mellem de electriske og chemiske Virkninger. Experimentet har saaledes gaaet Haand i Haand med Philosophernes Spekulationer, og lover at op løse alt i en herlig Organisation.

Det er formedelsk denne Physikens ejendommelige Interesse for Videnskabsmanden, at jeg troer, her at burde inddybe til de Forelæsninger jeg i Winter vil holde derover. I en Række af Forelæsninger, agter jeg at foredrage Experimentalphysiken, med bestandigt Hensyn paa de modsatte Meninger som nu dele de Lærde, i en anden, giver jeg en Oversigt over den antiphlogistiske chemiske Theorie, og ledsgarer samme med en Kritik, for hvilken de nyere Experimenter skulle tjene til Grundvold.

De

De som ønske at høre disse Forelæsninger, behage at melde sig hos mig.

Dr. Ørsted,

boende i Bredgaden No. 159

Birsten og hendes Børn. En Landsby-scenene for Børn. Omarbejdet efter den engelske Original: Virtue in a Cottage, or a Mirror for Children in humble life. ved Johan Christian Hedegaard, Krigsraad og Huldmægtig ved det Kongel. Generalitets- og Commissariatscollegium. Anden og forbedrede Udgave. Kjøbenhavn, 1804. Paa Hofbogshandler S. Poulsens Forlag. trykt hos J. Breinholm. 4 Blaade i Duodets.

Det er den lille for Landsbybørn saare passende Læsebog, hvorfaf første Udgave udkom i Aaret 1801, og som her leveres gjennemset og rettet. Æmnets danske Bearbejder har saaledes bidraget sic til at gøre Bogen end yderligere fortjent til det Bisald, som Forerindringen melder den er blevet modtaget med, og som skjønnes af, at Forlæggeren har funden sin Regning ved at besørge en ny Udgave deraf.

R. Lyerup.

Subs-

Subscriptions-Indbydelse.

Faa ere de Mennesker, der hæve sig over Mængden, og hvis Navn overlever deres physiske Tilværelse; sjeldnere endnu ere de i blant disse, som ved ophøjede Forstands-gaver og deres fuldkommenste Brug virke paa det hele Menneskebon; og hvis Navne deraf, som evige Stjerner, glimre i Nygtets Tempel, men sjeldent ere de Edle, og i Aarhundreder kan man forgives søger dem, hvis Fortjeneste ej blot er, ved udmarkede Talenter at frembringe Revolutioner i den intellectuelle eller i den borgerlige Verden, men som med hine forene et Hjerte, der omfatter den hele Menneskehed, der aander kun for dens Lyksaliggjørelse, der ejender ingen sandere eller højere Storhed for Mennesket, end den højeste Dyd. Held, tusendfold Held dem! Deres Lod vorder ej blot Beundring og Udsadelighed her paa Jorden; deres elskede Navne velsignes over den hele Klode, saa længe Mennesker beboe den, Hvo ejender, hvo nævner ej ham, den sjeldneste blandt de sjeldne, Naturens og Sandhedens Menneske, Genss udødelige Borger, Johan Jacob Rousseau?

Ej længe er det, at vi i vojt Fædrelands Sprog læse de vigtigste blandt hans fortrefelige Værker; men endnu savne vi i dette næsten aldeles, hvad der har bestyrtiget saa mange tænkende Hoveder. en Karakteristik af denne mærkværdige Mand, et Skrift, der fremlægger os Resultaterne af hans Meninger, hans Tænkemaade, hans vidunderlige Dannelse og Skjebne her i Livet.

Som

Som et Bidrag til at bøde paa dette Savn, og til at give danske Læsere en saadan Bog i Hænderne, agter jeg, om jeg dertil seer mig understøttet, at udgive en Oversættelse af følgende indholdsrigtige og med Rette berømte Skrifter: „Mad. Stael sør Neckers Breve over Rousseau's Karakter og Skrifter,” skrevne i det Franske, og „Rousseau, ved Auguste Henning,” i det tydste Sprog, og at ledsage denne Oversættelse med en Indledning og Anmærkninger.

Det første af disse Skrifter giver os i en blomstrende Still Rousseaus Karakteristik, efterat have fremstillet os Nanden i hans fornemste Værker efter Forfatterindens Anskuelse. Det sidste skildrer os Rousseau med Rousseau's egen kraftfuld Velkaldenhed, og udvikler især hans mærkværdige Nandsdannelse og hans Grundsetninger i Henseende til Kulturens Indflydelse paa Menneskeheden. — S flere Henseender holder jeg det for interessant, at sammenstille og sammenligne disse to Skrifter, hvorfaf hver har sin ejendommelige Fortjeneste.

Jeg twivler ikke paa, i hvor ukjendt mit Navn end er, at mine Medborgere ville understøtte dette Forehavende, eller frygter for, at man vil undre sig over min Dristighed, at betræde denne Bane; thi jeg betræder den ikke uden kraftfulde Støtter. De berømte Forfatteres Navne, den udmærkede Værd, kyndige Dommere for længe siden have tillagt disse deres Arbejder*), som jeg i dansk Dragt vil fremlægge, sikrer Publikum fuldtommen for Fejlgreb. Paa Oversættelsen har jeg ans

vende

*) See bl. a. Danke Tidssuer, No. 55 og 56 for 1802.

vendt den muligste Flid og Møjagtighed, og det Tillæg, der er bestemt at ledsage den, kan man jo, i al Fald, anse som ikke eksisterende.

Bogens Størrelse vil omkrent blive 16 til 20 Ark, og Prisen den sædvanlige. Dem iblandt mine Velvntere, eller andre Menneskehedens og Litteraturens Venner, som ville fremme mit Forehavende ved at samle Subskribenter, bevidner jeg min Tafnemmelighed, og lover de sædvanlige Fordele. Listerne beder jeg maatte inden 1te Februar 1805 indsendes til Hr. Boghandler Brummer i Kjøbenhavn, boende paa Østergade No. 34, eller til undertegnede, boende i lille Larsbjørnstedet No. 205, for at Trykningen kan begyndes og Oplaget bestemmes.

Christian Molbech.

Studiohus.

Tryffel:

I No. 38. Pag. 602. Lin. 5 i udelades.

Pag. 603. Lin. 5 nedenskr for deres Indens.

Medigeret af Professor R. Nyerup, og trykt og
forlagt af Brødrene Berling.

Rjøbenhavnske

Verde Efterretninger

for Åar 1804.

No. 40.

Fortsættelse af Recensionen over Commentatio de
visa, &c.

(See No. 37.)

Sextte Kapitel. Om skindøde Børns Gjen-
vækelse. Dette Afsnit begynder med, at kun så Fors-
ættere have afhandlet denne Gjenstand med Flid. Vor-
ens Forfatter, saavel som dette Blads Læser, tillade
samlederen her en fort Anmærkning; — Men ikke
ine Anmeldte, ellers i Litteraturens Rige ogede, og
dmærkede Forfattere, de ørværdige Navne: Rosens-
tein, Mossé, Johnson, Weidemann, Rite, Gi-
anner m. fl. have enten oversprungen denne Gjenstand,
eller i det mindste blot behandlet den saare oversladigt,
ordt de med Grammelske forudsæde; at de fleste i Verden
adsatte Mennesker, fødes fun til ubeskrivelig Elendig-
hed, i en Tidsalder, der vel kaldes oplyst, men hvil-
og ruslade, og efter en sindsvorne, af Menneskestægtens
kære udsøgte, og alle den strobelige Barndoms Farer
verstandne, blomstrende Skabninger, opofres i en Tid
snogle saa timer, for enkelte Magthaveres Vergerrig-
hed, og disse, enkelte Raadgiveres end ulyksaligere Ven-

gegerrighed. — Anmælderen vil ej udstede videre; Enhver der kender Verden, vil selv i egen Phantasie kunnen udmale denne her kun skizzerede store Tragoedie. — Imidlertid skyldes de Mænd, der lægge Wind paa at gjenvække deres spade Medstabningers slumrende Liv, det, alle Dodelige, uagtet dets utællelige Elendigheder, saa inderligt attræae at vedligeholde, Menneskehedens værmeste Tak. — Fors. viser at dette Tilsælde er meget hyppigt, og kan dog let hæves ved Konstens Hjælp; samtidig at de nødvendige Midler enten slet ikke, eller i det mindste forseves ere anvendte. Fors. udvikler nu denn Materie videre, og fremstætter de Betingelser, under hvilke et nysødt Foster kan ansees som en virkelig Død den man ej mere formaaer at bringe til Live, og anmæler her meget rigtigt, at hverken Læge eller Gjordemoder bør ansee et livløst Foster for virkelig dødt, med mindre det allerede er overgangen i den virkelige Førraad nelse, eller i det mindste har tydelige, og ubedragelig Merker paa Livsorganernes Bestadtigelse. Fors. gjentager her en allerede forhen gjort vigtig Anmerkning, at de fleste Nyfødte, kunne, uden nogen anden betydelig Bestadtigelse, dø af Oxælelse og ytrer denne Anledning en saavel den hersomte Hufeland som en anden agter tydelig Forsatter Gohler modsat Meningen Anmælderen ester sin individuelle Overbevisning, han andet end bisalde. Fors. ønsker desaarsag at enhver Gjordemoder medførte foruden sit Klysterapparat, et Esendbænkesr til at indblæse Lust i Fosteres Lunger, at dette Nor følger asteget paa en Kobberstukken Tavl med Ashåndlingen; Fors. forsikrer, at have bruge det Nor med hældigst Udfald, gennem adstillede Aar. He daa gjennemgaae Fors. de fortrinligste Midler til Skil

sde Børns Oppækelse, samt hvad man kan vente sig af dem; Her viser han hvor magtpaalliggende det er for lægen eller Gjordemoderen, saa meget muligt, at vedtageholdte de Livskræfter der endnu ere tilovers hos de Skindede, og hertil bidrager Varmen fornemmelig. Han tilraader altsaa for Fosteret der kommer til Verden den Aandedråt et lunket Bad af en Temperatur mellem 0 og 30 Reaumuriske Grader, og holder Anmelderen ied Fors. at et saadant lunket Bad, er for enhver nyfødt Foster lange gavnligere, end alt kold Vandpjaæt vormed man i Følge aldeles foryendte Grundsatninger, de nyere Tider har marret de nyføde Spæde, og hvis rimelige Anvendelse, man nu saa temmelig begynder at idsee. — Fors. kommer nu til at drøfte forskellige erindrede Lærdes Meninger angaaende Tidspunkten da Davlestrængen bør avertjæres, og Esterbyrdens uddrages. Han nævner her med tilbørlig Agtelse vore Landsmænd Zaxtorph den Ældre, Callisen, og Mangor, samstændige fremmede Lærde, der alle ere enige i, at Navnestrengen ej bør underbindes hos det nyføde Foster, fse efter har ytter Livstegn. Fors. yttret her tildels en modsat Mening, den han støttet paa snilde overtanke Grundsatninger, men som vilde være for videløftige at nstrukke paa et saa indskrænket Rum som disse Bladet yde. Han ansætter et Sted hos den berømte Hødselskjælper Koederter, hvor denne yttret samme Mening som Fors. angaaende denne Punkte. Fors. kommer nu til Lufteens hindblæsning i Barnes Lungør, og viser at Luftevejsene, ar dette kan skee med Held, maa vel udrenses for Slim, Rødervand, o. m. og opgiver med det samme den hertiljenligste Fremgangsmaade. Han omhvivler adskillige berømte Mænds Mening at det nyføde Foster kunde være

quale formedelst en tilbagebøjet, og tildels nebsvælget Tunge, hvilket tilfælde han tilstaaer, endnu aldrig at have seet. — I Henseende til Suurstoffgassen som adskiltige nyere Læger have raadet at anvende til denne Indblæsning, ønsker Forf. at flere Gjordemoderstiftelsers Beskyttere ville ved Forsøg stabe mere Lys over denne Ojenstand, og viser derpaa Vanskeligheden ved den almindelige Anvendelse af dette Middel, der stedse vil være vanskeligt at tilvejebringe for en Gjordemoder, der ej strax har en Apotheker tilrede for at udvifte Suurstoffgas. — De Læger der paastaae at den Luft som Fødselshjelperet puster af sine egne, ind i Barnets Lunger, ej allene er uduelig men endog skadelig for at vække Barnet af si Dvale, gjendriver Forf. med, at den Luft som Menneket indaander af Atmosphæren, og strax igjen udaander ej, i Folge Godwyns, Fontanas, Berthollets, o. Garrats Forsøg, børves noget betydeligt af sin Suurstoff. — Forf. lærer nu hvorledes man skal bare sig ti med Indblæsningen af Luft, gjennem det paa den i Bagten medfølgende Kobbertavle, astegnede Rør, og vil je i denne Anledning ansøre Forf. egne Ord:

„Efterat Luftvejen er renset, og hele Legemet sat op et Bad, maa man først drage Omsorg for at Halsen er noget udstrakt, og at Tungen drages noget fremad paa det at Stemmesprekkens Klappe ej skal tillukke. Adgangen til Lungerne. Derpaa stikker Gjordemoden den Røret imellem Kjæverne langs med Tungen, i en Dybde af omkring en Tomme. Nu tilslutter hun med den samme Haand med hvilken hun holder Røret Mundens og Næseborerne omhyggeligt, men med den anden Haand trykker hun den ringsformede Bruske len faldige tilbage mod Halshvirvelbenene, paa det

„ Lustens Gang gjennem Svælget kan vorde gjort vanligere. — Naar dette er skeet, saa maa hun med sund, og reen Mund drage dybere Aande og Saasnart som muligt satte det fremstikkende Nør med Læberne, og formedelst en lemfældig Pustning inddrive Lusten i den Nyssdtes Lunger. Under denne Indblæsning maa Gjordemoderen have Øje med Barnets Bryst, saaledes at hun af dettes Hævning strax kan tagtage om Lusten virkelig trænger ind i Barnets Lunger. Naar Lungerne ere syldte, saa ophører hun med videre Indblæsning, og bortrydder ej allene det som forhen har modsat sig denne Udaanding, men hun hjælper endog, formedelst en lemfældig Brystets Sammentrykning med Haanden, til at Lusten atter udtræder. Da Barnet som skindød efter Fodselen, endnu ikke har draget Aande, saa maa man ej foretage Trykningen paa Brystet, eller dettes Bevægelse, forend de sammenfaldne Lunger formedelst Konsten ere blevne oppusstede.” — Fors. raader til ej for hastigt at ophøre med sine Bestræbeler, da det gives Born der kunne vækkes inden et Kvarters Tid, og andre der end ikke inden et Tidrum af to til tre Timer vise Livstegn, og dog kunne vækkes, hvorpaa han selv tilstaaer at have haft Exempel.

Saasnart Aandedrættets Muskler, under Lustens Indblæsning begynde at ytre en Bevægelse, ejentlig den end er uordenlig, saa bør man ophøre med Indblæsningen, for ej ved Konsten at tillintetgjøre Naturens begyndte Arbejde. — Øste volder Lustens Indblæsning i de Skindøde Fosteres Lunger, en automatisk Hoste, hvilken, naar Hjernen ej er beskadiget, sædeles fremmer Opvækelsen. Undertiden derimod udstode de Nyssde

faa Djeblikke før Opvækelsen, enkelte dybe Sukke, og komme derpaa først fuldkomment til Livet. — Fors. anmerker, at det undertiden hænder at Lusten i Stedet for at sige Lungerne, gaaer gjennem Spiserøret ned i Magen, hvilket er til aldeles ingen Nyhede, men gjør et ved mod Opvækelsen vanskeligere. Denne paa det urettigt Sted indblæste Lust, maa man ved forsigtige Konstgrel see til at drage tilbage; — Maar Indblæsningen ingen lunde vil lykkes, bliver intet andet Middel tilovers, end Colemanns Apparat til at nedstøde Lusten i Lungerne, eller Laryngotomien. Fors. afhænder derpaa Electriciteten, og Galvanismens Evner til at opvække Kindsodi Høren, saavel som den i vore Dage nu aldeles af Brug komme Blodets Transfusion. Fremdeles anføres de andre Hjælpemidler, saasom Indsprøjting af Vin, Naphta, Salmiakgejst o. si. dem Fors. dog ikke tiltroer nogen syndelig Virkning, idet Blodets Omløb er bragt i Stand. Tilsidst afhændes Noreladningen, og anføres Grundene for og imod denne Operation, der efter Forsatterens Ærning maa anvendes med Forsigtighed, og kun saati sjeldent. — Man vil af denne forte Anmeldelse af Skrivets Indhold see, at det er udarbejdet med megen Glid, og bliver stedse et værdigt Reminde over dets Forsatters Kundskaber, og Erudition.

R. Frankau.

Kjøbenhavns Stilling og Farer i Sommaren 1700. Et Bidrag til den danske Land- og Søe-Krigshistorie, udgivet som Indbydelsesskrift til den offentlige Præmen i

det

det Schouboeske Opdragelsesinstitut d. 24 Sept. 1804. af M. Lauritz Engels-
toft, Professor i Historie og Geographie ved Kjøbenhavns Universitet og Sekretær ved det Kongl. Bibliothek. Kjøbenhavn. 1804. Trykt
hos Andreas Sejdelin. 32 S. 4to.

Blandt det meget litteraire Ukrud af Rover- og Vand-
dithistorier, Tugthus- og Pesthuslemmers Karakteristi-
ker, og Eventyrerne om Alstens Djævelspak, som truer
næsten ganske at overgroe vort Parnas, er det et veber-
vægende Syn at faae Øje paa en Plante af en anden
Art, der gjør at man glemmer Ukrudet, og efter hvis
Beskuelse man ikke føler den Glauhed og Tomhed i Sje-
len, som efter hine Monstrositeter.

Nærværende Bidrag til Fædernelandets Krigshisto-
rie geraader sin Autor til Ære, og man læser det ikke
uden at vorde overbevist om, at det vilde være en sand
Binding for vor Nationalitteratur, at erholde alle de
Krigs, vi have været indviklede i, bestrevne af samme
Haand. At Forf. daglig har de trykte Hjælpemidler til
saadan et Verk for Djæle, og lettelig vil kunne fås
Adgang til de i Arkiverne henliggende Skrønne, er en
Omkændighed, der lader haabe noget mere end Almin-
deligt, og den nærværende Prøve, som Namelderne har
for sig, viser, det man og veed af Forf.s. andre Skrifter,
at han førstaer tilgavns at bearbejde historiske Emner.

Til Motto foran dette Skrift er valgt af Sallusts
Bell. Catilin. Cap. 52 "Non votis neque suppliciis
muliebribus auxilia Deorum parantur; vigilando,
agendo, bene consulendo prospere omnia cedunt." ☽
Iette ved Løster eller quindaglige Bonner erholdes Hims-

lens Bestand; paa Karvagenhed, Virksomhed, fornus-
tige Forholdsregler beroer det lykkelige Udfald af Alt.
Forresten kunde ogsaa hel passende af den bekjendte Krigs-
vise vorret anbragt det Vers:

Og det var Kong Frederik den fjerde af Navn,
mod hem kom tre Floder tillige;
men Intet de finge af Kjøbenhavn

og Intet af Danmarks Rige, thi det er, som Titelen giver tilfjende. Programmets For-
fatters Djemed at skildre den critiske Situation, hvori
Kjøbenhavn, og folgelig hele Staten, dengang befandt
sig. Det gjør han med megen Rolighed og Sindighed,
aldeles sine jra et studio, og i et udmarket net Sprog
og jynt Fordrag, og man faaer et aldeles anstuende
Begreb om Tingenes Gang og Begivenhedernes Kjæde.
Den Parallelisme som saa let lader sig trække imellem de
Dages Oprin og Det som vi have oplevet i vor Tid,
funde man maaske vente hos Forfatteren; men denne
Sammenligning har han ikke indladt sig paa; tildels vel
fordi den er saa naturlig, at Enhver under Læsningen
selv anstiller den.

Denne symmaanedlige Krig (saaledes slutter Dr.
Forf. sin Afschaling) blev en Kilde til Belgjerninger
mod Folket, til ny indvortes Kroft i Staten. Fride-
rik havde gjort Erfaringer, der hos ham ikke funde
blive frugtesløse. Han havde lært, paa hvem Sta-
ten og Kongehuset kan forlade sig i Nød; paa Nation-
en og ikke paa privilegerede Stænder, paa Landets
Borgere og ikke paa Bejespende, paa frie Borgere og ikke
paauulse Bordnede; thi Slaven
Han intet Fædreland og ingen Konge har;”
Derfor blev hans Forordninger om Landmilitien og
om

„ om Vordnede-Frihed til, Indretninger, hvil høje og
 „ patriotiske Formaal, end lange undergravet, forsinker,
 „ bekæmpet og til sidst næsten tilintetgjort af Grundsets
 „ ninger, som den danske Histories Muse ugerne falder
 „ i Erindring, det var forbeholdet et senere Olds Chris-
 „ tian og Frederik at realisere til Twillingrigets Lykke.
 „ Han var blevet gjort opmærksom paa Manglerne i
 „ i Landets Forsværsvæsen fra Søsiden, og allerede
 „ 1701 maatte Oberstlieutenant Wilster omrejse Sjel-
 „ lands samt Smaasernes Søkyster for at opgive de
 „ hensigtsmæssigste Midler til deres Beskyttelse. Ny-
 „ ten af disse og flere Anstalter, foranledigede ved hin
 „ korte Krig, erstattede fuldkommen dens lidet heldige
 „ Udsald, og lagde Grunden til, at Frederik siden fun-
 „ de træde op med fornævnt Styrke, haandhæve Rigets
 „ Unseelse i og uden for Morden, og genvinde Pro-
 „ vindser og Retigheder, der vare tabte paa en Tid,
 „ hvor Kongemagten var en Skygge og Folket — et
 „ Navn.“

R. Myrup.

Smaae Fortællinger udgivne af V. A.
 Thane, Kapitaine. Kjøbenhavn. 1804.
 for og hos R. S. Sejdelin. 263 S. 16mo.

Disse Smaafortællinger ere ialt 4; den første efter Schilling og de tre sidste af Hr. Udgiveeren selv. Af disse 3 er den første (Aly og Selim) en østerlandsk, den anden (Vansied) en nordisk, og den tredie (Serafine del Mondis) en spansk Fortælling. Den sidstnævnte er upaatvilelig den som best er lykkedes Forfatteren. De

andre to ere ganske middelmaadige, og man veed, at ester Horats's "mediocribus esse poetis" &c. har intet Digt Lov til at være det. Hele Østerlandskheden i Fortællingen Aly og Selim bestaaer i, at Scenen er i Bagdad, og at en Kalif og hans Vizir ere Hovedpersonerne. Men denne Kalifs med samt hans Vizirs hele Fremgangsmaade, deres Samtaler og Sentiments, Alt er vesterlandske, og man bliver ikun saa saare svageligen mindet om sin Barndoms kjære Bæsning i Tusind og en Nat. S. 33 Lin. 3 heder Troldom nok bedre Tryllerie. S. 44 Lin. 11 staar vogtsom for afgsom. S. 33 Blodsot (!!) for Blodtørst. S. 53 Lin. 3 opdaget for aabenbaret.

Hovedpersonen i den nordiske Fortælling er en led Trold Vanfred, et vederstihgæligt lumst og velystige Uhyre, hvis ustyrlige Brynde til enhver skjøn quindelig Skabning er Hjulet, hvorom hele Maskinen drejer sig, og omtales saa ofte, at det er højt væmmeligt. Det skandinaviske Costume er ikke iagttaget bedre her end hisset det orientalske; og her havde han dog Suhms og Samsses saa tydelige Spor at vandre i. Man læser her om Solfer og Sylfinder, Gnomer Salamandere og Elementaraander, ligesaavel som om Odin og Freja, Løke og Fenris Uls.

Til Prøve paa Hr. Forfatterens alt for konstlede og affecterte Foredrag hidsætte vi Begyndelsen af denne Fortælling: „Det var Nat, mørk stormende Octobernat. Issejordens Bolger sloge pladskende mod Gredden, Regnen stortede i Stromme ned fra Himmelten, og Skovens gamle Eger rystede deres ærværdige Hoveder! Det er en rædsom Nat — sagde Fiskeren Thor til sin Datter, den uskyldige Thora, der modtog Fader-

ren ved Bredden, som han med Livsfare netop havde naaet i sin skæbelige Baad — Endnu engang, det er en rædsom Nat! kom, min Datter, lad os gaae ind, sale Trolde drive deres Spil i Lusten, — kom! og han gik end med sin Datter i deres Hytte.”

„I Midten af Fjorden sydede Strommene imidlertid mere og mere; fraadende skummede Vandvogerne; Stormens Hvinen tog til, og af Dybets Afgrund steg en tyk svovlagtig Damp i Vejret, den udbredte sig over Fjorden, og de hule Kastevinde blev end mere hæppige; endelig svævede den brusende frem henad mod Landet, hvorpden trak sig tættere til sammen, og formede et stort Legeime, men som hastig krympede sig sammen til en udtaer, hensvunden Olding, en Tørnekjap i sin Haand, og Usselhedens Gebaerde prægede paa de salmede og rynkede Kinder; saaledes stod ligeover for Thors Hytte: Trolden Vanfred.”

„Længe tav han, endelig afbrød han i følgende Monolog:”

„Vanfred! ja Naturen gav dig dette Navn med rette; Guderne paatrykte mig Skrækvens Stempel, og hvorfor? kan jeg byde over mine Drifters Oprør? Vanfred! Vanfred! Omsonst byder du Stormen rase, omsonst byder du Lynet splitte den hundredeaarige Eeg, der som du trodser med sin Udsdelighed! O! for at undgaae disse higende, stedse pinende Attræer, vilde jeg at jeg endnu i Dag saae det Middel, der for evig dræbte min Udsdelighed og forvandlede mig til den haarde Materie, der, skønt føleslos, er netop ved sin Følesløshed lykkeligere end Vanfred bydende over Naturens indsluttede Kræfter. Dog jeg vil haabe. (Op mod Lusten). Tie Storm, tie! Kun den Ulykkelige søger at bedøvs sig ved dit

bit Bulder, den Haabende venter, blid som Haabet selv, og først det maaste etter forgjæves, at! saa tide forgjæves, vovede Forsig skal bestemme, om jeg svøber mig i Nattens Sorgedragt og lader mig bære paa dine hirtige Vinger."

I den sidste Fortælling, der, som Anmelderen alt har erindret, lader sig ikke ilde læse, forekomme hift og her Ord og Talemaader, som ved en mulig ny Udgave burde rettes og forandres. Saasom S. 158: „Del Mondis levede rolig paa sit Gods. Naturen, Vøger, og imellem en efter hans Kræster passende Jagttour, levnedes ham for sin Person intet mere at ønske.“ Her er imellem den daglige Tales alt for skjødesløse Udtryk, som ikke kan staae i det ædlere Døgsprog. S. 162 „at strække En død“ (Død er en Tryksejl) er en Germanisme. S. 163 lader Digteren en Pige række sin Elster Kys og Favnetag — række Kys og Favnetag! — og det hele Natten. Ipsissima verba lyde saaledes:

Omme Kys og Favnetag

Pigen kjække Elster rækker,

til i Østen unge Dag

Natten og dens Taage brækker.

S. 166 Løphytte, er nok paa dansk et Lysthus. S. 168 siger Grev Del Mondis til sin Datter i hendes Liebabers Nærveresse, at Naturens Lov byder hende, før hun forlader denne Klode at „efterlade En der i dit Sted naar du fratræder; (med et Smil) dog det vil nok finde sig“ Denne lave Hverdagstalemaade passer her saare ilde til Person og Sted. Og desforuden vække Ideeassocation Tanken om Johan von Ehrenpreis's

„Vi Arvinger vist saae, Madam! i hobetal.“
og det er dog ikke Autors Mening, at Grev Del Mondi skal

skal figurere i det lavcomiske. S. 208. „Fantasien fremfører mig Helvedes Uhyrer, der grine, som Satan midt i fordobblede Pinsler maa have grinet, da Jesus af Nazareth ofrede sig for Oplysningen og Menneskelighed.“ Det ikke smukke Ord grine staer her i en aldes les udanst Betydning. Hr. Forf. har ladet sig forlede af det lignende tydste Udtryk.

R. Utterup.

Fortegnelse over de Forelæsninger, som i inde-værende Aar 1804, og næste Sommer, holdes paa det Kongelige Chirurgiske Akademie, og strax efter de tilendebragte Examina tage deres Begyndelse.

1. Etatsraad Callisen læser i denne Vinter Mandag, Tirsdag, Torsdag og Fredag Estermiddag fra 1 til 2, efter sit udgivne System, over den chirurgiske Pathologie og Operationer paa Cadavera i Forbindelse med den anatomiske Afhandling af de Dele, paa hvilke Operationen skeer. Næste Sommer læser han i de samme Timer over Medicina forensis.
2. Professor Winslow læser Mandag, Tirsdag, Torsdag og Fredag Estermiddag fra 2 til 3 over Splanchnologia Cavitatis Abdominis og Myologiæ. Næste Sommer over Sensus og Vasa lymphatica i de samme Timer.
3. Professor Schumacher læser fra 5 til 6 om Ester-middagen Mandag, Tirsdag, Torsdag og Fredag over Splanchnologia Cavitatis Cranii et Pectoris,

Nev-

638 Kjøbenhavnske Lærde Efterretninger

Nevrologia og Angiologia. Næste Sommer over Osteologia og Syndesmologia i de samme Timer, samt Mandag, Torsdag og Fredag fra 6 til 7 over Plantæ officinales i forening med Materia medica af Værtriget, hvorved han iligemaade agter at anstille botaniske Excursioner, for saavidt hans Tid tillader det.

4. Regimentschirurg Giesemann, som første Adjunct ved Akademiet, læser i Vinter fra 11 til 12 om Formiddagen Mandag, Tirsdag, Torsdag og Fredag, over en Del af Chirurgien med de dertil henhørende Operationer paa Cadavera. Næste Sommer i de samme Timer over Praxis militaris medico-chirurgica, især over de acute Sygdomme.
5. Lorenzen, Lector og Demonstrator Chemie ved Akademiet, læser i denne Vinter Onsdag og Løverdag fra 3 til 5 over Chemien, fornemmeligen over den pharmaceutiske, og næste Sommer i samme Timer over Materia medica af Mineral- og Dyreriget.
6. Reservechirurg Fenger læser i næste Sommer, Onsdag og Løverdag Formiddage fra 10 til 12, over den theoretiske og praktiske Del af Hødselsvidenskaben, og giver de Studerende Øvelser paa Fantomen.
7. Reservechirurg Withusen giver i denne Vinter, paa Akademiets offentlige Dissektionsscene, hver Søgnformiddag fra 9 til 12, Undervisning i Dissektionen, og læser næste Sommer Mandag, Tirsdag, Torsdag og Fredag fra 3 til 4, over Bandagernes Application og alle de Dele, som hører til de chirurgiske Forbindninger.
8. Reservechirurg Roll læser i næste Sommer Mandag, Tirsdag, Torsdag og Fredag over Morbi ossium.

9. Reservechirurg Heiberg læser i næste Sommer Mandag, Tirsdag, Torsdag og Fredag over de veneriske Sygdomme.

J Magazin Encycloped. IX année Tome V Pag. 25 fslgg. har den store Lingvist svensk Legationssecretair Hr. Åkerblad lader den i Skandinavisk Museum indførte Af-handling om Runeinscriptionen paa Marmor-Løverne i Venlig astrykke. Ved denne franske Oversættelse er tillige tilføjet adskillige lærde Noter af den berømte Billoison. Da Åkerblads Hypothes gaaer ud paa, at disse Runer maa have deres Oprindelse fra de Skandinaver, som her fra Norden af i Middelalderen saa hyppig under Navn af Varanger omtales i det østlige Kejserdoms Annaler, tager Billoison deraf Anledning til en overmaade erudit Excursus over hvad der forstaaes ved dette Ord Varanger eller Warager, hvorfra de vare komne, hvad deres Bestilling var, hvorledes de vare bevæbnede o. s. v.

J samme Magazin samme Tome findes S. 415-16 en Anmeldelse af Hr. Professor Engelstrofes i forrige Aar udkomne *Commentatio de pretio litterarum Romanarum nostra aetate rite estimando*. Eftere af en god Latinitet vil (siger Recensenten) med Hornsjelje læse denne Dissertation, hvori Autor viser de uendelige Fordele, man kan hentes af den romerske Litteratur. — — De Lærde kan ikke

ikke andet end prise Hr. Engelstofts Nidkjærhed for det latinske Sprogs Dyrkelse; hans Skrift er affattet med ligesaa megen Grundighed som Smag.

I det skandinaviske Litteraturselskabs Møde d. 29 Sept. og 13de October oplæste Selskabets nuværende Formand Hr. Capitain Abrahamsen en dansk Oversættelse af et islandsk Eventyr Gulda-saga kaldet.

Det Rgl. Kjøbenhavnste medicinske Selskab begyndte igjen sine Førsamlinger paa sin Stiftelsesdag d. 11te Octbr. i et overordentligt Møde, hvort Hr. Livmedicus Hensler i Kiel blev valgt til Eresmedlem, Hr. Professor Lode til Selskabets Præsæs, Dr. Gerholde til Vicepræsæs, og Dr. Strøm igjen til Secretair.

Medigeret af Professor R. Nyerup, og trykt og
forlagt af Brødrene Berling.

Røbenhavnske
lærde Efterretninger
for Aar 1804.

No. 41.

Papirsdaasen fyldt med lidt løjerlige
Snus af C. G. Limpilde, Doktor i
Philosophien og residerende Kapellan i Brøges-
Ejøbing. Motto: Enhver fugl synger med sic
Væb. Odense trykt hos Forlæggeren S. Hem-
pel, Ejer af Syens Stifts Adressecontoir og
Bogtrykkerie. 1804. 148 S. 8vo.

Under denne „løjerlige“ Titel gives Publikum en
Samling af Vers, som for det meste lader sig
ganske godt læse. Dog er deres poetiske Værd ikke ret
stor. En Del deraf er efter Pfeffel, og i det Originale
spører man altsor tydelig Higen efter at ligne hinc
uopnaalige Lunefulde i en Wessels eller Th. C. Bruns
Fortællinger. Den Ros maa man lade Autor, som har
selv i det første Stykke til Publicum gjør Vaastand
paa, naar han giver sin Bog det Skudemaa:

„Her frækkes ikke Nogens Ere,
Ej Uskyld rodmæ skal ved den;
Den giver ingen farlig Lære,
og spotter ej med Dydens Ven.“

Til Oplysning om den føre Titel saaer man at vide,
at Forf. „har den stemme Bane, at tilde — ikke sin
Gang,

Gone, men — Næsens Luge (at kildre Lugten?) med
hin narkotisk fremmed Frugt" ic. Siden erklærer Hors.
at den Snustobak, som han her offererer sine Læsere,

er ikke af den spanske,

som han, der glæder nu de Franske,
trækkerede os engang med,
saa det i Sommes Næse sveed.

Den er og ej sin sin Rappee,
som Johan Herman præsenterede
og ikke selv Sorgen til at lee
saa den af Lotter rent creperte.

Saa passende denne Maade at gjsre Wessel kjende-
lig paa kan tilstaaes at være (især naar det uødle Udttryk
„creperte“ havde været bortte) saa utydelig og flau er
den Bestemmelse, om en Digter som lever i Paris, at
sige: „han glæder de Franske“ Man kunde i al Fald
lade det gjelde, hvis han med franske Vittighedsverker
morede hint fremmede Publicum.

Det næste Stykke efter Oplysningen om Titelen er
Elstovsbilletten. Den forslidte Idee om den i sine
Bøger og Studieringer begravne Sprenglerde der for-
sømmer sin unge Kone, er ikke udført med Held. Her er
for meget Hyldefalk, for mange Ord som blot staar der
for Niets skyld, og man seer alt for tydeligt, hvilken
Anstrengelse det kostet Hors. at frembringe Noget der
skal see ud som det var vittigt. Hors. bruger Ordet
hvi i den usædvanlige Betydning af hvorledes; hos
alle Andre betyder det hvorfor?

Ligprækenen er ikke saa ueffen.

„En Kapellan etsteds der var
af dem der kaldes pro Persona — —

Hans Principal var saadan geistlig Ting,
hvorfra man uden noget Spring
kan gjøre Bispe.

I simpel Prosa — Probst han var,
Den samme paa en Hedme bar,
som voldet ham saa mangt et Gisp,
I denne stak den sande Grund,
hvil han en Lejespund behoved,
som Evangelierne floved
paa langs og tvers med sulcen Mund.

Sin egen brugte han
ved sin Moerlilles Fade
vel og i Stald og Lade,
for Niesten ret en heilig Mand
der Sol og Maane lod spadse
og Jorden være splittergål,
og Pestalozzi destillere
Al Wissoms Quintessenz af Sal.
Han brød sig eene om sin Knaster
og god Liqueurs i klare Flasker
og haarde Kroner i sin Lomme.

Denne Beskrivelse over Probst'en kan nok gaae an,
denne Ros gjelder om det Meste af hele Fortællingen.
Læseren domme selv! Der kommer en Kone, hvis
land, en Drukkensolt, var døet den Dag, og vil be-
telle Ligprædiken over ham. (I Parenthesis maa jeg
merke, at jeg ikke forstaaer den Ordsøjning: „Mads
mødes Lig“ og „Sidse Hans“. Enten er det efter
creboernes Sprogbrug eller er det en Trykfejl; thi
rigtige er nok Mads Hansen og Sidse Mads's)
dse kommer da ind i Probstens Stue, havende sin
abo eller en anden Mand med sig:

Her faldt saa Provstens Ord:
 „Sid ned! Hvad godt min Mør?“
 „O intet andet, Faer!“
 gav hun til Svar,
 „end at min Mand i Morges syv
 af Niels, han skjeldte for en Tyv,
 blev slaget død til galvs udi vor Kro. —
 Hans Tid var kommen kan jeg troe“.

(Da Klokken 7 om Morgenens ikke er den ordinære Kro-gangstid, saa burde nok have været sagt til, at de havde sviret Matten over der) Fortællingen gaaer fort:

Nu skjules Djue med et Klæde.
 „Her er ej Stedet, Mør! at græde“ —
 „Ja havde jeg ham kun paa Ør:
 men han har ofte haagnet far;
 og nu har jeg bestilt hans Kiste:
 Ah! skulde jeg de Penge miste:“
 Her Taarer ned paa Kinden rødt.
 Hr. Provsten svarede: „Saa sandt, —
 som han er død, bli'r denne Nius' den sidste,“
 — Ja bare Faer! at jeg det vidste! —
 Her tørrede hun Taaren af
 og denne Tale fra sig gav:
 „For ej at pines meer af Sorgen
 vi ville see i Overmorgen,
 at faae ham i sin Grav: —
 og ønske vi, at Faer han vilde
 paa Skolen sige lidt om ham,
 hans Slægt vil ellers tale ilde;
 og mene jeg ham gjorde Skam“. —
 Nu krobb en Pung af Lommien frem
 af denne dratted Kroener fem,

og disse Ord lod mellem liflig Klang :
at give meer for denne gang
faaer ikke, Faer ! i mine Kræster : —
vor Provst dem tog og svared but :
„det blive skal derefter“.

Han virrede hen til sin Mage,
som stod ved Skabet for at tage
sit Spidsglas frem : „Vist ikke Glut !“
De Folk gik bort med et „Guds Fred !“ —
og uden Døren sagde Mænden :
„Da veed jeg Sidse ! ej for en Usæd
hvi det var for en Krone værd
at gjøre Faer saa vred !
nu faaer du dog saa ingen anden
end Kappelanen til at følge Mads ;
jo dette bli'r en mægtig Stads“.

Han spaede sandt — thi neppe var de ude,
for Provsten lod sin Svend bebude,
at næste Overmorgen han
maa præke over drælte Mænd. —

Den Overmorgens Dag brød frem,
og otte stærke Karle bare
ledsagede af talrig Skare

Den Osde til sit sikre Hjem :
Knap naaed Muldet Gravens Rand
fer Enkens glade Træk forlyndte,
hun nu ej frysede sin Mand. —

En Krands blev lagt med Voggulds - Blade
og Korset gjort af Skovl og Spade ,
og nu til Kirken man sig skyndte,
hvør efter Sang og vante Slik
den Præst paa Prækestolen gik

og højt og lydeligt begyndte:

„hvad skal jeg sige om vor Mand

om Døde bør ej tales ilde: —

og got jeg ikke sige kan,

med mindre grovt jeg lyve vilde”.

Var dette ikke fort og synligt: —

men Skaren brummed det var synligt: —

En sagde bitter ganske højt: —

„Ham offrer jeg Sku ej en Døjt;”

En anden ganske kraftig svoer: —

„Hos mig saaer han ej Hest paa Hoer;” —

Den næst herefter følgende Fortælling Det riflede
Bræt er uden al Interesse; hverken Inventionen eller
Udsætelsen kan roses. Maar man deri læser de to Linier:

„Af Prælerdunst tit Mange blandes,

seer Luftspring an for kloge Skridt.”

Bliver man ganske forundret; thi de passer der hvor de
staae, som en knyt Næve til et blaadt Øje. Ligesaas
uheldig er Forsatterens Idee strax nedenfor, hvor han i
Parenthesis dicerer Statsoeconomie:

I Daæ hon kunde konstigt skjære;

sin Moro tidt han derved sandt.

(hvor Born tidlig saadant lære,

gaaer Lønder Guld ej ud til Tant.

Men paa Finanzerne kun fikker,

hvor der ej tænkes paa Fabrikker)

Det drømmer nok Deconomie og Commerce; Collegium
intet om, at her ogsaa er Snus til dem.

Sessionsdagen. Et ganske taaleligt Skilderie.
Begyndelsen er:

„Kaptainen en af disse Dage kommer”

saa Nyget engang i en Flække git.

Een følede i sine Lommer;
 Een Gigt og Seenetraekning sik;
 Een ridsed sig med Kniv i Panden;
 Een drak i Finkel bort Forstanden;
 Tre tog to Harer og en Baad
 og sejled bort og swoer — det var det beste Raad,
 Gjet kjære Læser! om du kan,
 Hvi den Kaptain var sleg en Bussemund
 hvi Nyget om hans Ankomst gjør
 hveranden i sit Hoved sr.
 Han skulde — Jesu Kors! ja tank! —
 udskrive Folk til Kongens Glaade,
 og slap dø for at gaae i Sank,
 saa kunde de dog blive vaade.
 Og slap de for at blive stadt,
 thi det var ej i Fejdetiden; —
 saa skulde de dog lugte Krudt;
 og kunde lugte deraf siden.

Studen med Felttegnet har intet udmarkende.
 Det samme gjelder om det næste Stykke Supplikant
 ten og hans Supplik. Følgende heti forekommende
 Linjer:

Bed Solens Glimt paa østlig Himmel
 hver Mandag han saa mødig gif;
 og stod blandt Forgemaklets Brimmel
 og naadig Pris af Guldkar sik. —

forstaer den nærværende Generation af Læsere vel, men
 neppe den tilkommende.

Visiteuren i Sækk'en er af ringe Værd. Ma-
 skerademødet er noget bedre; skjent den hovedkulds
 Springen fra Spøgetonen til den alvorlige Moral og Sa-
 tire og den Mangel paa rigtig æsthetisk Takt gjør ligesaa

lidet her som i de andre Fortællinger,
tryk.

Satans Dom over Bjøhmænd
en af dem som Anmelderen synes mindr., om.
Idéen et at Djævlene holde sig for gode til at imodt ge en
osdød nedrig Pengevugers Sjel i deres Samvem.

Bondesproget. Det brav; kun Skade, at Udviklingen tilsidst beroer paa en Equivoque.

Konen som vil og ikke vil brændes. Scene
nen er i Indien. og isølge Modens Bydende beslutter en
Kone, hvis Mand var døet fra hende, at følge ham
paa Balet; men aftaaer fra sit Forsæt, da man spaar
hende, at hun i den anden Verden kan vente igjen at
blive forenet med ham. Gouverneuren som var den der
oplyste den smukke unge Kone om det der hin Side Gra-
ven forestod hende, takker hun

for givne gode Lære;

„Kan jeg til Ejendom Dem være,
jeg er beredt; jeg nu ej dør.

Adieu mein lieber Gouverneur!“

Nej! det er at drive Pudsigheden forvidt.

Vi forbogaae adskillige Esterlignelser efter Pfessel,
og komme Pag. 102 til en Sang efter Tidernes
Lejlighed Crediten til Ere. I den er der virkelig
Lune og gode Indfald, og hvis den ikke forhen var ble-
ven astrykt i danske Tilskuer kunde Anmelderen fristes
til her at leve et Par Vers deraf til Præve. Som
Mangel paa Decorum maa dog anmærkes, at den Entrée
som Crediten kaffer allevegne, siger Fors. S. 104, ogsaa
strækker sig til Ullegaden.

Den afstraffede Gnær. Et Skyggespil paa
Bæggen, efter Pfessel. Anmelderen har sammenlignet

Dvergs

Oversættelsen med Originalen hos Pfeffel, og maa give vor Autor det Lov, at han er kommen Pfeffel temmelig nær. Forresten vanzires Stykket ved følgende Ucorrectheder: „G Herrer og G Fruer! giv agt“ for: giver agt. „Gud var hans største Ret.“ Her skal Menningen være, at den kostbareste og beste Ret som han nogensinde af Ejerrighed nænte at gjøre sig tilgode med, var Gud. Hølgeilig passer Ordet største ikke paa dette Sted. Spørgsmaal ogsaa, om Grød passer? Maaeste, om der havde staet Vandgrød. — S. 107 Lin. 7 lader Autor to Arme (ɔ: to Fattige eller to Skoddere) komme janstigende med det Udraabsuk Høhø! Det butde endelig have været forandret til en anden Interjection; thi denne har Djevlene forpagtet; det heder jo i Visen:

De Djævle råabte hø! hø! hø!
du vores er, du snart skal dø.

Ibid. Lin. 15. „Han bukker dybt og smiler.“ Dette Smil staer ikke i Originalen, og S. 108 Lin. 7 er „Men her hvad Svaret bliver“ en slæbende Mellemfænning som ganske staer til unytte. Ibid. Lin. 9. „Om Havn den Olding Kriger“ er en af Oversætterens uheldigste Linier, og Originalen er her ganske blevet forsvakt. Det heder det ganske anderledes:

Der Greis weint stille Zähren,
die laut um Nade schrein.

S. 110 Lin. 12. „Gaaer han ham blid imod.“ Det er Satan, som her stiges at gaae En blid imode. I Originalen staer blot, at han hilste Godafsten. S. 111 Lin. 4. ned, istedensfor end er en Trykfejl som ikke er anmerket bagi.

Den bestøvlede Friar S. 114-119. er et meget godt Stykke. Derefter følge S. 120 Den Kræsne Pige. S. 125 Den Armes (Fattiges) Tanker ved Betragtningen af et Landkort. S. 128 Klappesjagten, som Hr. Forfatteren anmærker ved, at de før have været trykte, uden at sige hvor; og uden denne sidste Notits er dog den første til ingen Nutte.

Ummelderen haster til Enden, og vil til Beslutning hidsætte det næstsidste Stykke i Bogen, som har til Overfladet Et Par Ord af og om Forfatteren.

Hvis Du, min Læser! Lidt vil vide
om Manden, som til denne Side
bed dig af ringe Daase Snus;
da kan du det nu faae at høre —
Skjøndt Navn og Stand til Tingen gjøre
det samme, som til Ølet — Krus.

Han Christian Gorm i Daaben er døbt,
med Tilnavn som foran sig nævner.
Hans Hjerne maastee lidt satirisk er støbt, —
men Lykken sig dersor og hævner;
Fra nittende Aar som en gjelbunden Svend
han ene har vandret sin Bane,
forskellige Dager han mødte paa den;
et unkende Smil blev hans Bane. —
Af Røtter en Fiende, af Sovnen en Ven,
med Luner og selsomme Griller,
han druger som Daaben helst Lavshed og Pen,
naar Økjenen for meget ham driller.
Han Verden bedømmer paa egne Maneer,
paa Menneskens Væsen han grunder,

som

som Fristed han Buggen og Graven onseer,
og viser den salig, som blunder.

Han boer i en Vaaning, som ej er betalt,
paa Errøe i Kjøbstaden Rjøbing,
at preke til Aftensang did blev han kaldt
kort førend vort Sekulums Etobning.

Der lever han nu, ja det kan I troe!
gaaer hjemme i mørkeblaue Kittel —

Til Hæders med Kjortel, højst sjeldnen med Skoe,
i øvrigt af Doctor har Tittel. —

Det gjelder her som om Bogen i det Hele: sunt bona mixta malis. Hvad skal s. Ex. Meningen være, naar her siges, at „fra sit nittende Aar hon ene har vandret sin Vane“? Og hvor i al Verden kommer han til at ansøre som noget Karakteristisk, at han ingen Ven er af Rotter!! Jo; Waggesen skrev om Katte: „de er set ikke mine Folk“ O imitatores! Udraabet i fjerde Linie fra Enden, ja det kan I troe! er i Trykningen udmarket, men Anmelderen maa tilstaae, at han ikke satter Meningen.

Naturhistorische Reise durch einen Theil Schwedens von Dr. Fr. Weber, Adjuncten der philosophischen Facultet zu Kiel, der physicalischen Gesellschaft zu Göttingen der naturforschenden zu Jena der medicinischen zu Paris und Avignon Mitgliede, und D. M. G. Mohr, Mitgliede der physicalischen Gesellschaft zu Göttingen, mit drei Kup-

Rupfertafeln. Göttingen. 1804. bei Heinrich Dietrich. XII og 208 S. 8vo.

En meget vel skrevne og selv for den der ej er Naturhistoriker interessante Rejse. Den viser, at Linnées Aand endnu ikke er forsvunden derovere, og at Forkjærlighed for Naturhistorien saaledes bessæler disse vore Maboer, at vi i den henseende ikke staae lidet tilbage. Paa Rejsen fra Lund til Stockholm og til Upsala og derfra tilbage over Västerås, Arboga, Skara, Warberg træffer vore Naturkundige Herbarier og Insectsamlinger i Snesetal. Lad os derimod gaae udenfor Kjøbenhavn, og man vil udentvivl funne derfra af og til Aalborg, eller fra Christiania og til Trondhjem, neppe finde Naturaliesamlinger der kan lignes ved de Svenske. Jeg taler som sagt ikke om vor Hovedstad, thi den besidder som bekjendt Statte som vi kan være stoltte af. Det tilstaae ogsaa nærværende evende er Sværtig ellers saa sterk indtagne Rejseende, naar de i Anledning af det for hver svenske Patriot smertelige Tab af de Linnaeiske Samlinger, som gik til Engeland, udtryde saaledes: „Gid dog andre Regjeringer vilde af dette ubehagelige Exempel lade sig bevæge til at bære bedre Omhu for Vedligeholdelsen af Mindet om deres Statsborgeres Fortjenester, og aldrig lade lignende Samlinger komme udenfor Fædernelandets Grænser! Ogsaa Danmark ejer trende Samlinger, som siden vil blive ligesaa vigtige for enhver Botaniker, Entomolog, og Conchyliolog, som den Linnaeiske; det er nemlig Bahls Herbarium, Fabricius's Insectsamling, og de Chemiske Conchylier. Gid dog saavel disse Samlinger som det spenglerske og Lund-Schæstedtske Cabinet, der i deres Art noæ ere af de største i Europa, maatte for-

forblive i Fædernelandet! Det ønskes vist inderlig af enhver dansk Naturven."

Et andet Sted i Bogen komme Forfatterne tilbage til at omtale eller pege paa Naturvidenskabernes Stilling her i Danmark; det heder nemlig S. 75 i Anledning af Acharius's udvalgte Samling af Lichenes: „Af udenlandiske Lichenes besidder vel Professor Wahl i Kjøbenhavn den første Samling; dog er den hverken ordnet langt mindre kritisk bestemt, da denne Lærde, som er saa fortrinlig stor i Sexualbotaniken, ikke har noje Rundskab nok om de cryptogamiske Gevæxter. For Videnskabens Skyld maatte man ønske, at Hr. Prof. Wahl var noget mere redebon til, af sin rige Samling Cryptogamer at dele sine Skarpe med Mænd, der med Gver og Held bearbejde denne Del af Plantelæren.“

Naturvidenskabernes Tilstand og Naturalcabinetterne, er Hovedgjenstanden for vores Næssendes Nyggjertighed. Den Kreds dreser alt sig om i, paa nogle Efterretninger nær om Besordningsvæsenet, Vejene, samt nogle Data om de tvende Universiteter, de besøgte, Lund og Upsala.

„Det er — heder det i Forerindringen — beundringsværdigt, hvorledes Mænd i et Land, der saa gode som ingen Boghandel har; der mangler en agende Post og følgelig hurtig litterarisk Commerz med Fremmede; der ofte først efter Aars Forløb erholder Efterretning om andre Nationers Opdagelser; der i sic Skjød besidder for faa, i hvorvel ypperlige, Lærde til at kunne være sig selv nok, hvilket da i denne Henseende heller ingen Stat kan, — hvorledes Mænd i sandant et Land opnase at vorde de ypperste i deres Fag i Europa.“

Borl

Vore Næssende satte først i Maj Maaned 1803 over i en Baad fra Kjøbenhavn til Landskrona, og den 29 Julius besteg de igjen, heder det S. 197, „den Baad, som førte os bort fra det kjære Sværtig. Sorgmodige forlod vi dette Land, hvori vi havde gjort Bekjendtskab med de betydeligste Naturforskere og deres Samlinger, dette Land, hvis retskaffenstænkende Indvandrere fra den Ringeste til den Højeste havde vist os saa meget Vensteb, dette Land opfyldt med grundige Værdie men mistjændte af de fliske Fremmede, fordi deres Skrifter, af Mangel paa en ordentlig Boghandel, blot komme ud i Dissertationsform og er store Sjeldenheder i det øvrige Europa — Vi kan slutte med den Forskring, at den som vil erhverve sig naturhistoriske Kundskaber, i mange Henseender kan spnaae dette Øjemed lange grundigere i Spærrig end i det ellers som Videnskabernes Sæde saa fortoste Paris.“

Læretimerne, eller En Times Læsning for smaa Børn. uddraget med mange Fortællinger, af følgende engelske Børnebøger: Anecdotes of a little family, A choice Collection of Stories, The careful Parent's Gift, The Adventures of Toby Turncout. ved Johan Christian Hedegård, Krigsraad og Fuldmægtig ved det Kongl. Generalitets- og Commissariats-Collegium. Kjøbenhavn. 1804 Trykt paa A & S. Goldins Forlag hos P. H. Høekes Enke. 2½ Ark i Sedets-format.

After en Krugt af Hr. Forfatterens prisværdige Bestræbelser for ved gode smaa Læsebøger at gjøre sig fortjent af den kjære Ungdom. Da de fleste af det Slags Bøger, som vore Hallagere og Nygaarder ellers rigelig have forsynet os med, mesteparten have været Oversættelser af Engelsk, har Hr. Forfatteren paa en Slags Maade betrædt en nybane, ved at sye til engelske Opdragelsesskrifter,

og deraf hente de Planter som han omsetter i danske Grund.

Det som her er samlet i disse Læretimer er aldeles hensigtsmæssigt, da kan uden Betænkelighed gives ethvert Barn ihænde til Gjennemlæsning. Indhold og Sprog er indrettet efter Barns Hatteevne, og Anmelderen har aldeles intet at erindre imod Skriftet, medmindre det skulde være saa enkelte Udtalek, som han henstiller til Hr. Forf. Estertanke og Decision, om de ikke skulde have været ombyttede med nogle mere begvemme. Disse ere C. 4 Lin. 4 Derimod. Paa dette Sted skal der ingen Modstæning være; Contexten synes at fordre et Ogsaa. C. 6. Lin. 1. Højelighed. Her tales om en om eg fornæstig Moders Afsæd mod sine Børn; altsaa man det vel hede Kjærlighed, Godhed, eller Eligt, da Højelighed nok forudsætter et Forhold mellem Ligemand. S. 16 Lin. 8. Små Pigerne, los: Smaapigerne. S. 21 berettes, at en Dreng, som er oppe i Toppen af et Træ efter en Huglerede, for at gjøre de andre Drenge som staar nedenunder bange, raaber til dem: „jeg maa falde ned,” det er neppe rigtig fortalt: Drengen maa nok sige: „nu falder jeg”. S. 23. Lin. 5. nedensfra fornædre, los: nedsatte, sætte i et foragtligt Lys S. 30. „Bov aldrig at sætte dig paa Ryggen af nogen Hess.” Her er Ræggen nok tilovers S. 35 Hvitsten gav alle Herne Navn af Salomons-Herne o. s v. Meningen er dog nok næppe at Hvitsten selv gav dem det Navn, men at de fik det Navn efter ham, der for sin vise Regjerings skyld blev kaldet Salomon.

(Indsendt.)

SHÅNLEDBNING af den i de Kjøbenhavnske Lærde Esterretninger for Aaret 1804 №. 34. benævnte Provinzialbogsamling i Maribo, tjener endvidere tit Underretning om sammes Oprindelse og Fremgang. Bogsamlingen er oprettet 1795. , sit dels ved Døggaver, dels ved Pengebid

gebidrag sin Tilværelse. — De første Bestyrere vare, S. E. Hr. Assessor Tottorp — Sekretair, Hr. Clausen, residerende Kapellan — Bibliothekar, og Hr. Rissmand Sidenius — Kasserer. — For nærværende Tid bestyrer den af Dr. og Landphysikus Wivet — Director — af bemeldte Hr. Sidenius — Cafferer, og af undertegnede — Bibliothekar siden 1797. Ingen af Bestyrerne modtager noget Honorarium, men tjener gratis. — Bøgerne ere opstalte i Skabe, i den Del af Matribo-Kirke, som kaldes Hømfrukoret. En Tid af 9. Aar er Bøgernes Antal voxet til 3000 Volum. Stiftelsen har i aarlig Indtagt over 200 Rdlr. — Tirsdag og Fredag fra 1 til 2 om Estermiddagen er Bogsamlingen aaben. Dog — da de Udenby's i Lolland og Falster kan ikke altid paa de bestemte Dage faae Bud til Byen, saa udleverer jeg Bøger, saa ofte og naat det forlanges, som og for Stiftelsens Tillagende har haft den ønskeligste Følge, da den aarlig faaer flere og flere ny Interessenter. — Dersom Stiftelsen fremdeles maatte falde i en Bibliothekars Hender, der har Liv og Virksomhed for dens Vedligeholdelse og Fremme, saa vil den med Tiden hæve sig op til et sandt Nationalinstitut, som for nyttig og gavnlig Kunstsakts Udbredelse vil have de mest velgjørende Følger.

Moriboe d. xixte October 1804.

C. Schultz,

residerende Kapellan.

Rosbenhavnske
lærde Efterretninger
for Åar 1804.

No. 42.

Johan Christian Fabricius, offentlichen Lehrers der Naturgeschichte zu Riel, Resultate naturhistorischer Vorlesungen. Riel in der neuen academischen Buchhandlung. 1804. XX og 428 S. 8vo.

Bed nærværende populære Behandling af Naturkynigheden har vor berømte, [af det naturhistoriske Studium i almindelighed men især af Entomologten udsiglig fortjente, Professor Fabricius gjort sig berettiget til det større Læsepublicums Taknemmelighed. Her afskrækkes Læseren ikke ved for Nomenclatur, ikke ved indviklet konstig systematisk Opregning, eller ved anstrengende usrugebar Abstraction. Alt fremstilles paa en bestyndende Maade, og man indledes ad Blomsterveje ind i Naturens mest forborgne Verksteder.

Bal vil Læseren funne mindes somme af de her fremsatte Ideer fra Hr. Forfatterens Åar 1780 udgivne Beitrachtungen über die allgemeine Einrichtungen der Natur, men af en for sin Videnskab saa lidenskabelig indtagen Forf. der uafsladelig har holdt Skridt med sin Tidsalder, forstaaer det sig af sig selv, at man her stoder paa en Mængde ny Synspunkter, og at Frugten

af de 24 Aars Studium fra hinst Verks Udgivelse af har en ydmyndelig Interesse.

„Jeg har — siger Hr. Forf. i Indledningen til sine Tilhørere — anvendt den første og beste Del af mit ikke korte Levnet (Forf. er født 1748) paa Naturens Betragtning. Den udsadelige Linné, sit Aarhundreds største Naturforsker, var i min første Ungdom min Lærer og Ven. Han gav min Aand dens første Direction, og indprægede den tillige den varme Kjærlighed til Naturens Betragtning, som ikke ophører før med Livet. — Jeg har nu siden efter i 30 Aar foredraget Eder Grund sætningerne af Naturhistorien. Selv opdragten i den linnæiske Skole, gjorde jeg mig i de første Aaringer Uimage for, at vise Eder Kjendeteagnene paa Klæsser Ordener og Arter; for derved desmere at lette Eder Kundskaben om Naturlegemernes Forskjel og Benævnelse. Jeg lagde imidlertid snart Mærke til, at den nojagtige Bestemmelse af Kjendemærkerne var for stor og kjedsommelig for de Fleste, hvis Hovedtag Naturhistorien ikke er, og jeg begyndte desaarsag mere at udbrede mig over Naturlegemernes specielle Egenkaber, uden dog ganske at tage dem systematiske Kundstab af Sigte. Jeg lagde derved de Forte men saa saare passende Fortaler foran enhver Klæsse i det Linnæiske System til Grund, der børre saa Meget ganske fort, men indeholde Stof til videre Esterkanke og videre Bearbejdelse. Hvert Aar har jeg efter gjentagen Grundskning enten forsøgt disse Grundsætninger, eller forandret dem efter ny Erfaringer og Jagttagelser, og deraf er endelig efter den lange Rakke af Aar fremkommen disse Resultater, som her fremlægges.“

Ester saaledes at have forklaret Magden hvorledes denne Bog er blevet til, gaaes Autor over til at vise des Na-
tur-

turhistoriske Studii Nytte og dets Indflydelse paa andre Videnskaber. „De Franse (heder det S. XIV) har saet i senere Tider lært at sejonne paa, hvor vigtig Naturhistoriens og de med den beslægtede Videnskabers, Chemiens og Physikens, Indflydelse er paa Hus- og Stats-oekonomien, og de har paa den Grund givet disse Videnskaber en saadan Udstrækning og Understøttelse, som i endnu ikke har faaet i andre Lande, paa hvis Academier man endnu sysselsætter sig med Haarkloverier over amle Forfattere og gamle Meninger. — Den Indflydelse og Nytte, som disse Videnskaber har haft paa deres andhusholdning, paa deres Manufacturer, og selv paa deres Krige, har heller ikke været ringe, og de har giveet em en Anseelse og Styrke blandt Europas Nationer, er, for at grundfæstes, ikun trænger til Mølighed og red.“

Indledningen, som er dateret Kiel den 4 Februar 1804, endes saaledes: „nedtrykt af Svaghed og Alder, udmaatte af mangehaande Ubehageligheder, haaber jeg, at man vil tillade mig, endnu i Aar at slutte min akademiske Bane, i det mindste ikke mere at komme paa et Catheder. — De faa Dage som jeg maaske endnu er tilbage, ønskede jeg at kunne i Mølighed opofre til aturens Berragtning, helst i et varmere Klima.“

Efter Indledningen følger selve Bogen, som, uden være forsynet med nogen Indholdsliste, er inddelt i sectioner eller Kapitler, hvorfaf Rubrikerne lyder, som ger: Entstehung; Vermehrung; Erhaltung; Rstditung; System; Säugethiere; der Mensch; Vogel; Amphibien; Fische; Insecten; Würmer; zwächreich; Mineralreich.

Vi gaae til de enkelte Kapitler. — I det første, som Pag. 1 til 36 handler om alle Tings Ophav, har Anmelderen især lagt Mærke til det Pag. 8 opkastede Spørgsmaal om Naturen lader nye Arter komme frem i Dyre-, Plante- eller Mineralriget? „Mange af vores første Naturforskere, (siger han,) selv den udødelige Linné, uagtet han forresten antog som et Axiom: natura non facit saltus, har sagt Nej, men jeg troer di har Uret. Wel seer jeg ej den første Begyndelse af disse fremkommende Skabninger, men jeg seer derimod deres langsomme Udvikling af den første Spire i en lang Række af forbiligangne Kartusinde. Selv ester Udtrykket hos Moses, der var opdraget i al Egypternes Visdom, e Mennesket, det sidste og det ypperste Werk i den os bekjendte Skabning, bleven til af en Jordklump. Vis nok er Udviklingen gaaet for sig igjennem en næsten uendelig Mængde af Mellemled, før der ester et lang Tidrum endelig opnaaedes Menneske-suldkommenhet — — — Til at danne Mineralrigets Producte udsordredes Kartusende, hvis Antal vi ikke kan bestemme, men som maa have været temmelig mange. Af et til Mineralriget henhørende livløse Legemer fremkom esterhaanden de forskjellige Væxter, og af dem udviklet sig igjen, i en lang Række af Aar, de forskjellige Arter af Dyr, men altid fra en meget ringe Begyndelse.“ s. v. „Jeg er overbevist,“ heder det et andet Ste „at hvis vi kunde i Aarhundreder skille de saa tydeligt Afarter af Hunde fra hinanden, saa vilde Mopsei Bulbideren, Windspilleren og andre, ikke mere blandes sammen, men danne tigesaa bestemte Arter som Næven i Ulven, der blot paa denne Maade synes at nedstamme fra Hundens. Vi har ogsaa adstellige Exempler paa,

Hunden parrer sig med Næven og Ullven, og at den der af fremkomne Ungel har været frugtbar. Vi finde hist og her Hunde nok, hvis udvortes Skikkelse viser den tydeligste Nedstammelse fra Næven."

Ligesom Fors. som vi see, antager at i Tidens Længde ny Arter kan fremkomme, saaledes forestiller han sig ogsaa at forhen tilværende Arter ere forsvundne af Kloeden. „Vi finde, heder det S. 27, i adskillige Lande, som i Siberien, ved Chioslodden, i det Bayreuthske, og i mange andre Egne og Bjerger, en overordentlig Mængde store Benrader af Dyrarter, der ikke passer til nogen af de Dyr, som vi kjenner. Den berømte Professor Cuvier, der med saa stort Held har bearbejdet dette Fag af Naturhistorien, regner til at der er Forsteninger af Ben af 20 forskellige og tydelige Pattedyr, som ere os nu ganske ubekjendte. De fleste ere overordentlig store, og de henhøre endog til forskellige Ordener i denne Klasse. Man har vel villet give dem ud for at være Elephantben, fordi Elefanterne ere de største Dyr vi kjenner; men deres Structur, deres Sammensætning, selv deres Størrelse, Himmellegnen hvor vi finde dem, og deres indbyrdes Forskjellighed strider derimod. Det er i det mindste muligt, at i de Kartusinder, som der var imellem de øvrige Dyr og Menneskets Skabelse, kan der have eksisteret mange Dyrearter, som maaesse ganske ere forsvundne ved de forskellige Revolutioner, vor Jord er underhaaet. Dette forekommer mig saa meget desto sandsynligere, da vi blant den store Mængde Ben aldrig finde et mindste Spor til Menneskeben."

I det næste Capitel S. 37-70 om de mangfoldige or os ubegribelige Maader hvorpaa de mangehaande Aars er af Skabninger formere sig, forekom Anmelderen især

den Deduction interessant, hvor Forf. viser de Midler hvor ved Naturen veed at raade God paa den Uorden som vilde være en Folge af Ophævelsen af Ligevægten imellem de forskellige Dyrearters Antal. „Ved Hornust og Eraring har, heder det S. 51. Mennesket lært om ikke ganske at forebygge smitsomme Sygdomme, saa dog som en Del at standse deres Udbredelse og formindsk Mortaliteten. Formeres vi nu alt for stærk, saa lide vi denne Mangl og Levnetsmidlerne stige til en uhøre Pris eller vi, som andre Rovdyr, ødelægge os selv indbyrdes Vi gjøre, for at forebygge Folgerne af for stærk Formelse, et Tog til Rhinen eller til Engeland, næc hø sine numine.“

Forresten fremsættes i dette Capitel Naturgrundstet nes forskellige Ayle-Theorier saasom først Harvey Graaß og Malpighii, dernæst Leuvenhoeks, og endelig den af Linné fremsatte og her af Forfatteren nøjere udviklede og udpyntede Sætning: *corpus corticale a patre corpus medullare a matre.*

Vedligeholdelsen S. 71-118. „De saaledes fremavlede og sig mere udbredende Dyr og Væxter er alle, det første de komme frem, smaa og svage, ti deres fuldkomne Udvikling trænge de til Mæring og Pleje Moder-Natur, der har Omsorg for alle sine Skabninger efter deres forskellige Hornsdenheder, indplantede derfor Forældrene den overordentlige aldrig sig fornægtende Kjærlighed til deres Afskom, uden hvilken samme aldrig vild kunne vedligeholdes.“ Denne Fader- og Moderkjærlig heds Bestæffenhed og Styrke ansøres Exempler paa Siden gaaer Forf. over til at vise ved hvilke Mærings midler Mennesker og Dyr efter Naturens Indretningne upholde Livet; dernæst interessante Esterretninger on

Dyrenes tilstand naar de om Vinteren ligge i Dyale; noget Lidet om Søvnen, der, som Autor udtrykker sig, synes at oplive og styrke Nervesystemet, ligesom Mad og Drikke det udvortes Legeme; tilsidst meget udførlige Underrætninger og Betragtninger over Sanderne tildels efter Bichat.

(Fortsættelsen følger.)

CATALOGUS PRAELECTIONUM IN UNIVER-
SITATE REGIA HAVNIENSI INQUE SEMI-
NARIO PÆDAGOGICO PER SEMESTRE
HYBERNUM a KALEND. NOVEMBR. MDCCCIV
HABENDARUM.

Lectiones Theologorum.

C. F. HORNEMAN, Theol. D. & Prof. P. O. diebus Martis, Mercurii, Jovis & Veneris publice hora X sermones Christi, qui apud Johannem leguntur, explicabit; privatim hora III partim capita selecta theologiae naturalis, partim nexus exegetico-dogmaticum inter biblia sacra V. & N. T., illustrare perget.

D. G. MOLDENHAWER, Theol. Dr. & P. P. O. publice hora I diebus Mercurii & Saturni commentandi disputandique exercitiis praeerit; privatim reliquis septimanae diebus Joannis Evangelium interpretabitur. Hora IX-X Theologiae Dogmaticae institutiones dabit.

NIC. EDINGER BALLE, Theol. Dr. & P. P. O. nec non Episcopus Siællandiaæ, Lectiones Biblicas &

Exercitationes Catecheticas more solito publice continuabit.

FRIDERICUS MÜNTER, Theol. Dr. & Prof. P. O. publice hora IV diebus Lunæ, Mercurii & Veneris, Theologiam Veteris Testamenti exponet. Privatim quinque prioribus Septimanæ diebus hora XI Historiæ Ecclesiasticae partem priorēm enarrabit: hora vero XII iisdem diebus Introductionem in libros sacros Novi Testamenti dabit. Privatissime selecta Prophetarum minorum carmina interpretabitur hora auditoribus commoda.

PETRUS ERASMUS MÜLLER, Theol. & Philos. D. Theol. P. P. E. publice hora IX diebus Lunæ, Mercurii & Saturni, Evangelium Marci interpretabitur; privatim hora X diebus Lunæ & Saturni nec non hora XII die Mercurii Theologiam naturalem exponet; hora IV diebus Martis, Jovis atque Saturni in Ethica Christiana explicanda perget. Duabus per septimanam horis ea, quæ proposita fuerint, repetendo vacabit.

Lectiones Jurisconsultorum.

JOH. FRID. GUILIEMUS SCHLEGEL, J. U. D. & P. P. O. hora XI-XII singulis diebus processum ordinarium Danico-Norvegicum exponet; hora autem XII-I quatuor prioribus hebdomadis diebus *jus naturæ absolutum* tradet, duobusque posterioribus Exercitia disputatoria & theoretico-practica pro more solito instituet.

FRIDERICUS THEODORUS HURTIGKARL, J. U. P. P. O. hora IX-X diebus Lunæ, Mercurii & Vene-

Veneris, jus ad rem & criminale Romanum exponet: hora vero X-XI singulis septimanæ diebus jus in Re Danico-Norvegicum explicabit. Aliis quoque auditoribus commodis horis ea, quæ in jure cum Romano tum Danico-Norvegico tradidit, examinando repetet.

CHRISTIANUS BRORSON, J. U. P. P. E., singulis diebus hora III-IV jus criminale Danico-Norvegicum exponet; diebus Lunæ, Mercurii & Veneris hora IV-V jus Personarum patrium docebit. Collegia quoque examinatoria habebit.

MATHIAS HASTRUP BORNEMANN, J. U. P. P. E., diebus Martis, Jovis & Saturni, hora IX-X jus publicum universale exponet, diebus Lunæ, Martis, Mercuris & Jovis, hora XI-I processum extraordinarium & criminale secundum leges patrias explicabit; diebus Lunæ, Mercurii & Veneris, hora IV-V prælectiones in regulas juris continuabit.

CHRISTIANUS KROHG, J. U. P. P. E. hora IX-X, diebus Lunæ, Mercurii & Veneris *jus naturæ hypotheticum* explicabit; hora autem V-VI singulis diebus *jus ad rem patrum* tradet. *Exercitia theoretica* more solito instituet.

Lectiones Medicorum.

JOANNES CLEMENS TODE, Medicinæ Professor P. O. reliquam *Materiæ medicæ* partem diebus Lunæ, Jovis Venerisque, hora tertia & quarta pomeridiana docebit; reliquas horas succinæ *Historiæ Medicinæ* dabit.

FRIDERICUS LUDOVICUS BANG, Medicinæ Professor P. O. alteram partem *Therapiæ specialis* diebus

diebus Lunæ, Mercurii, Jovis & Veneris hora qvarta pomeridiana docebit, ceteris diebus hora eadem selectos morborum casus tradet.

JOH. SYLVESTER SAYTORPH, M. Dr. & Prof. Extr. Chirurg. & Art. Obstetr. hor. XII-II diebus Mercurii & Saturni *Principia Chirurgiae*, ad duētum Systematis Cel. Callisenii, publice tradet. Hor. V-VI diebus Lunæ, Martis & Veneris *Artem Obstetriciam* privatim docebit. Horis autem Auditoribus commodis *Encheireses Operationum Obstetriciarum* privatim in Machina Fantôme dicta, monstrabit.

MICHAEL SKJELDERUP, M. Dr. Adjunct. Facultatis medicæ hora X-XI omnibus diebus hebdomadis profestis Anatomiam partium corporis humani privatim dēmonstrabit.

OLAUS HIERON. MYNSTER, Med. Dr. F. Med. Adj. & Nosocomii Regii Frideric. Medic. primar. qvotidie horis matutinis VIII-IX, diebus quoque Mercurii & Saturni horis post merid. V-VII *Medicinam practicam ad lectos ægrotorum publice* docebit. *Partes quoque Medicinam spectantes Physicæ* desiderantibus horis auditoribus commodis tradet & experimentis illustrabit.

GOTHOFR. BECKER, Prof. Chem. Extraord., diebus Lunæ, Mercurii & Veneris, horis IV-VI Metallurgiam publice docebit.

MART. VAHL, Prof. Botan. Extraord. diebus Lunæ, Martis & Jovis hora XI-XII tradet fundamenta botanica duce Wildenowio.

JOH. CHRIST. ÖRSTED, Ph. Dr. & Adj. Fac. Med., publice selecta capita pharmacologiæ explicabit. Privatim physicam experimentalem tradet. Privatis-

sime

sime chemiæ theoriam antiphlogisticam explicabit, eamque cum doctrina, quæ ex phænomenis naturæ, a recentioribus detectis, sequitur, comparabit.

Lectiones Philosophorum.

M. ABRAH. KALL, Hist. Prof. P. O. hor. IX-X publice *librorum notitiam* suppeditabit, qui rebus patriæ illustrandis inseruiunt. *Priuatim* singulis hebdomadae diebus hora XI-XII *historiam patriæ* enarrabit.

THOMAS BUGGE, Mathem. & Astronomiæ Prof. P. O. publice hora II-III diebus Lunæ, Martis, Mercurii & Veneris *historiam electricitatis* exponet. *Priuatim* singulis septimanæ diebus *Physicam experimentalem & theoreticam* docebit. Die Lunæ hora III-IV aliisve horis, auditoribus commodis, quæ tradita fuerunt, examinando repetet; nec deerit committedonibus, qui unam alteramve Matheseos applicatae partem explicandam desiderant.

M. NICOLAUS CHRISTOPHORUS KALL, L. L. O. O. Prof. Publ. Ord. publice hora III-IV diebus Lunæ, Martis & Mercurii *linguam* docebit *Arabicam*, privatum hora X-XI diebus Lunæ, Martis, Mercurii atque Jovis *Sententias Salomoneas* interpretabitur, aliasque horas, pro lubitū auditorum eligendas, repetitioni eorum, quae tradita sunt, offert.

M. JEREMIAS WÖLDIKE. Mathes. Prof. P. O. publice diebus Martis, Mercurii atque Jouis, hora VI-V, docebit principia *Algebrae*; priuatim prioribus quinque septimanæ diebus, hora XII-I, *Mathesin puram*, ad ductum compendii Kaestneri, quae per septimanam fuerint tradita die Saturni eadem hora eximi-

minando repetitur. Operam quoque offert, si qui fuerint, qui aut Mathesin applicatam, aut unam aliquam Matheseos partem, voluerint explicatam.

JACOBUS WOLF, Prof. Math. P. O., tribus hebdomadæ diebus, hora matutina VIII, ad ductum compendii Karstenii *publice Arithmeticam & Algebraam*, cæteris tribus eadem hora matutina, accedente præterea hora XII diebus Martis & Saturni, *Geometriam Theoreticam & Trigonometriam planam privatim docebit*. Diebus Lunæ, Martis, Jovis & Veneris hora XI *elementa Astronomiae sphæricæ & theoreticæ*, nisi Collega Warberg ex itinere redux has in se suscepit partes. Quæ in singulis tradita fuerint, subinde examinando repetet.

M. GEORGIUS KIERULF, Hist. P. P. O., *publice* hora IV post meridiem diebus Lunæ, Mercurii & Veneris historiam præcipuorum Europæ regnorum; *privatum* horâ I-II historiam antiquam tradet. Præsentem Europæ statum horâ commodâ docebit.

GREGORIUS WAD, Hist. natural. Prof. P. O., *publice* diebus Lunæ, Mercurii & Veneris horâ IX-X *Conchyliologiam* duce cl. Lamark explicabit; *privatum* diebus & horis auditoribus commodis, partim *Oryctognosiam*, partim *Geognosiam* duce cl. Werner de monstrabit & exemplis e natura sumtis illustrabit.

D. NICOLAUS TRESCHOW, Philosophiæ Prof. P. O. diebus Lunæ, Martis & Mercurii hora IX-X *propædiam philosophiæ dogmaticam & historiam publice* tradet, eademqve hora diebus Jovis, Veneris & Saturni *Logicam* privatim docebit. Hora X-XI diebus Lunæ & Saturni *philosophiam practicam universalem* persequetur, & qvarvis septimana horam XI-XII die

die Saturni antea præceptis repetendis dabit. Aliis horis, qvibus maxime convenerit, præcipua & in primis controversa philosophiæ capita, si qvi, studiis jam proiectioribus, cognoscere cupient, exponet, & aliorum simul placita diligenter enarrabit.

M. BIRGERUS THORLACIUS, Prof. Ling. Lat. O., publice qvatuor septimanæ diebus h. XII-I Ciceronis tres priores contra Verrem orationes explicabit; *privatim* dd. Martis & Veneris eadem hora, nec non d. Saturni h. I-II, in Satyras Persii commentabitur. Diebus Martis, Jovis & Saturni h. III IV Latinae dicendi scribendique exercitia continuabit.

STEPHANUS FUMARS, Lit. Gall. Prof. diebus Martis, Jovis & Veneris, hora XII-I Linguæ Gallicæ præcepta tradet, Tragoediasque Petri Corneille explicabit; hora I-II gallice etiam scribendi cupientibus ducem se præbiturus.

M. ERASMUS NYERUP, Prof. Histor. Literar. & Bibliothecarius Universitatis, publice diebus Martis & Jovis hora III-IV historiam tradet litterariam, ad duætum operis Wachleriani, qvod sub titulo *Handbuch der allgem. Geschichte der litterärischen Cultur* hoc anno Marburgi prodiit.

GREG. BEGTRUP, Oeconomiae Prof. E. publice doctrinam de re pecuaria, culturam herbarum pabularium, & commercialium ad usus technicos docebit; *privatim* disciplinam rei rusticae h. p. m. 4-5 tradet; privatam siumul operam iis, qui huic studio vacant, lubens dicabit.

THOM. BRUUN, Prof. Lingv. Angl. hora III-IV, diebus Lunæ, Mercurii & Veneris, lingvam angl.

anglicam *privatum* docebit, scribendique præcepta tradet.

M. LAUR. ENGELSTOFT, Prof. Hist. & Geogr. Extr., *publice* diebus Martis & Veneris h. XII-I. Disciplinarum Historicarum partes & subsidia tractabit: *privatum* dd. Lunæ, Martis, Jovis & Veneris h. IX-X præcipuos eventus sec. 18vi, duce Büschio, exponet; aliis lectionibus *privatis*, si desiderabit idoneus auditorum numerus, Encyclopædiam Statisticam, sive fundamentales omnis Statisticæ notiones, quinque per hebdomadem diebus, horis utrinque commodis, docebit.

PETRUS ERASMUS MÜLLER. Theol. & Philos. Dr. Theol. P. P. E. diebus Martis, Mercurii, Jovis & Veneris hora XI ethicam docebit. Alia hora auditoribus cominoda examinatorio destinabitur.

G. SVERDRUP, Adj. Fac. Phil. *publice* diebus Lunæ, Martis & Mercurii hora III-IV, *Luciani* selectos quosdam libellos explicare perget; *privatum* reliquias septimanæ diebus eadem hora *Sophoclis Electram* interpretabitur.

Lectiones in Seminario Pædagogico.

D. G. MOLDENHAWER. Seminarii Director, privatis sodalium studiis consulere perget. Diebus Lunæ & Saturni hora IX Classis Theologicae exercitia moderabitur. Binis aliis horis operam suam offert muneric scholastici Candidatis, quorum ea uti intererit.

JACOBUS WOLF, Classis mathematicæ Inspector, principia mechanices superiori semestri inceptæ

cepta ulterius prosequendo, solita exercitia didactica continuabit.

G. KIERULF, H. P. & hist. class. Insp., binis septimanæ horis die Lunæ IX & Saturni X exercitia stili linguae vernaculae moderabitur: diebus autem Martis & Jovis hora XII historicæ classis alumni Historiæ docendæ præcepta & consilia dabit.

GR. WAD, physicæ classis Inspector, diebus Martis & Jovis horâ IX-X Introductionem in Zoologiam de principiis, divisionibus & subsidiis hujus disciplinæ tradet; die Saturni eâdem horâ alumnos in animalibus & fossilibus describendis & ad suum locum in systemate referendis exercebit.

L. C. SANDER, hora XXI, diebus Lunæ & Martis, sodalium conamina & recte scribendi & bene utendi sermone teutonico moderabitur. Diebus Mercurii, Jovis, & Veneris eadem hora scientiae didactice præcepta duce Niemeyero explicabit.

TH. BRUUN, hora XII-I diebus Lunæ & Jovis stili Gallici; & diebus Mercurii & Veneris stili Anglici exercitia instituet; hujusque idiomatis versionem metrictam Popianam Homeri, illius tragœdias Voltarii exponentibus, se ducem præbabit.

M. BIRG. THORLACIUS, Pr. L. L. horâ XI-XII. diebus Mercurii & Saturni, latinas alumnorum elaborationes crisi subjicit; dd. Martis & Veneris, selectas ex scriptoribus utriusque sermonis sectiones philologis ad interpretandum proponet; dd. Lunæ & Jovis, in historia latinitatis & archæologia artis antiquæ tradenda perget.

**

**

**

Efter adskillige Anmodninger fra flere af mine H. aca-
demiske Commilitoner har jeg isinde at holde en Fore-
lesning over Fædrelandets æstetiske Litteratur, om trent
efter den Plan, der i Engels Theorie der Dich-
tungsarten ligger til Grund, og vil jeg dertil betjene
mig, som en Slags Vedetraad, af min i to Bind udgiv-
ne Exempelsamling. Disse Forelesninger vil blive holdte
i en af Universitetsbygningens Auditorier, Mandag, Ons-
dag og Fredag Eftermiddag fra fire til fem. Mandagen
den 12te November øger jeg, hvis ingen uventede For-
hindringer skulle inderæFFE, at begynde.

Kbhvn. d. 29 Octbr. 1804.

R. L. Rahbek;

Tryffel:

I No. 39 i Texten S. 617. Lin. 19. Brænnes læs:
Bænæs.

I Noten s. S. Lin. 2. henges læs: hendes.
Lin. 4. Justille læs: Jutille.
Lin. 6. Jutil læs: Jutie.

I Underskriftten S. 618. Lin. 7. Nedskvo læs: Nedskov.

Røbenhavnske
lærde Efterretninger
for Åar 1804.

No. 43.

Slutning af Recensionen over Johan Christian Fabricii, öffentlichen Lehrers der Naturgeschichte zu Riel, Resultate naturhistorischer Vorlesungen.

(See No. 42.)

Efter Opholdelses- eller Vedligeholdelses-Capitlet følger S. 119-34 den Afdeling om Ødelsæggelse og Undergang (Zersetzung). Her afhandles da det Thema: Døden er os Alle vis, Tiden og Stunden uvist. Af de adskillige her forekommende Steder vil jeg, for dog ogsaa at leve en Prøve af Sproget, hidsætte Pag. 126 i Originalen: „Können wir gar nichts zu der Verlängerung unsers Lebens beitragen? Gewiss sehr vieles. Ruhe und Heiterkeit des Geistes, gemässigtes Arbeit des Körpers, oder mit einem Worte, die Befolgung der Natur- und Religionsgesetze sind die wahren und einzigen Mittel, um lange und vergnügt zu leben und ruhig und ohne Vorwurf zu sterben. Besonders ist es hiebei, wie sehr die gütige Natur alle Sterblichkeit alle Zersetzung verborgen hat. Alles in der ganzen Natur ist Leben und Bewegung, und die folgende Zersetzung ist so allmäthlig.

so unmerklich, das unter allen Umständen die Liebe zum Leben, und die Hoffnung es zu erhalten bleibt. Wir wissen, daß wir sterben müssen; allein blos aus der Analogie, blos weil wir so viele Menschen habe sterben und begraben sehen, und so lange, wie wir unsere Kräfte fühlen, leben wir, als würden wir ewig leben, ohne irgend einen Gedanken des Todes, der nur unsere Freude stören und unsere Thätigkeit lämmen würde. In den Jahren der Kindheit und der Jugend fällt uns der Gedanke des Todes kaum flüchtig ein, und selbst im Alter sehen wir den Tod noch immer in einer Entfernung, die oft sehr falsch ist, aber doch zu unserer Ruhe und zu unserer Wirksamkeit beiträgt. Sich nur (skal være nicht) um den Tod zu bekümmern, ihn nicht fürchten, ihn nicht wünschen, ist deswegen den Einrichtungen der Natur gemäß."

Forsætteren ender dette Capitel med nogle flygtige „Aussichten in die Ewigkeit“ hvorfaf Slutningen lyder saaledes: „Saa meget forekommer mig ved at betræte Naturen sandsynligt, at den Mand, som oplever mig, er forskellig fra Legemet og ikke gaaer under tilligemed det. Skaberens Godhed, der allevegne i Naturen er mig saa eydelig og paafaldende, er mig Borgen for, at dens Tilstand, den være hvilken den vil, ikke bliver slettere end den var her. Dersor seer jeg ogsaa min Død med Rolighed og Tillid imøde, og formoder, at jeg ogsaa der, udrustet med store Indsigter og bedre stand til at oversee det Hele, skal kunne fortsætte de Naturbetragtinger, der her skaffe mig saa mange glade Timer.“

„System“ — er Overstrikten af det næste Capitel, Pag. 135-157, hvori Hr. Fors. viser Nodvendigheden og Nyttien af den Inddeling i Blæser, Ordener,

og Arter, som kaldes Systemet, uden hvilken vor hele naturhistoriske Kundskab vilde være et Chaos. Adskillige Betragtninger over Linné's Plante- og Autors egen Insekt-system med nogle af de Vanskeligheder som maae ved at bestemme et Naturproducent. Siden opregnes nogle characteristicæ ved ethvert af de 3 Naturriger. „De enkelte Elementer derimod og deres mangehaande specielle Egenskaber overlade vi til Physikerne, ligesom den store om vor Jord sig ombrejende Stjernehimmel til Astronomerne, og Naturlegeternes Oplossning i deres simpleste Grundelementer til Chemikerne.“

I de følgende Capitler gjeunngaaes nu Naturrigenerne i den Orden at her begyndes med Klodens øpperste Skabninger, Pattedyrne, og endes med de livløse, uorganiserte, Mineralier. Alle ere de rige paa lærerige Vink og interessante Sagetalser, endskjont Autor ved ogsaa stundom holder paa Paradoksen eller forsvarer Menninger som kun holdes af fas Naturkundige. Anmelelsen vil endnu standse ved et og andet Sted.

Pattedyrne handles her om S. 158-182. „Foruden de virkelige Pattedyre (heder det S. 180) har den menneskelige Indbildningskraft endnu tilføjet nogle som vi ikke finde i Naturen. Hertil høre Mennesker med Haler, Sylvaner, Fauner, Sphinxer, og andre, der ventelig har de forskellige Arter af Ader at tække for deres Ophav. Af disse fabelagtige Dyr ere Sirenerne de bekjendteste. De beskrives at have fremstogende Ører, og langt flyvende Haar, hvilket hos et Sadyr ikke synes at stemme overens med Naturens Indretninger. Særfestes des, at selv den berømte Borcholin i Acta Havniaensia beskriver en i Kjøbenhavn foretagen Anatomie af en saadan Sirene. Det er imidlertid sandspørgligt, at des

som han ansaae for en Sirene enten har været et Mens-
neske eller en Hvalfiskart, der maaſte har ligget i Vand-
der og været halv forraadnet og forslaaet af Stene eller
lemlestet af Fiskene. De nyere Tiders uſagelige Ester-
forsninger har ikke funnet opdage ſlige Dyr." Ligeledes
benægter Autor Enhjørningens og den af Linné faakaldte
Microcosmus's Tilværelſe.

Der Mensch. S. 183-222. Det som i denne
Artikel mest fropperer, er Forfatterens S. 211-15 forte
Bevis for at Negerne skal være af en anden Race, kun
være vore Halvbrødre, hvis Stamfader skal have parret
sig med en Abe. Argumenterne, tagne fra Negernes Le-
gembsbygnings Forstjellighed fra vor, ere bekjendte.
„Hvad Sjælekræfterne angaaer (heder det fremdeles) da
staae de Sorte lange tilbage for de Blanke. De ere
muntre, levende, ofte vittige og kan gjøre godt en Ting
efter; men det som egentlig mangler dem, er Overlag og
Forstands Skarphed, hvorved det hvide Menneske er saa
meget opbøjet over de øvrige Dyr. Det er ogsaa Nar-
sagen, hvorför vi, uageet de Sorte i Kartusinde har
levet med og iblandt os, og uageet de ogsaa stundom,
ſærlig i Engeland, har faaet en god borgerlig Opdragelse,
endnu ikke har dem for en eneste Opdagelse at række.
Dette er Narsagen, hvorför de Sorte aldrig har været
i stand til at gjøre Udkast til nogen foresat Plan til at
befrie sig for de Blankes Tag eller at udføre den med
Fasthed, endftjont de mange Gange ikke mangle person-
lig Tapperhed. Vi føre dem aarlig fra Guinea-Kysten
til Vestindien som en Flot Saar. Mogle faa Blanke
holde dem i Tusindtal i det haardeste og mest trykende
Slaverie paa de vestindiske Øer, Aldrig endnu har det
villet lykkes dem, at udrette Noget imod de Blanke, uage-

tet de tids nok har forsøge derpaa, og ofte har funnet forraske dem. Udfaldet geraadede dem stedse til Skade og til at forstærke deres Kjæder. Selv i Domingo, hvor de ved deres Mængde, ved Beliggenheden, ved Europaernes Sygdomme i et uvant Clima, havde saa mange og saa betydelige Fordele, og hvor det heller ikke manglede dem paa de fernsdne Waaben ligesaalidet som Tid til at sve sig og befeste sig, blevde de i en kort Tid, inden tre fire Maaneder vare omme, bragde under Aaget af nogle saa Tuisinde. Skulde det for nærværende Tid end lykkes dem, fuldkommen at fordrive de Franse, saa er det ikke nogen Folge af deres Klogskab, men fordi de Franse gik tilgrunde ved Sygdomme og ved Mangel paa Undsætning formedelst Krigens med Engeland. I alle deres Foretagender savner man den Hand, der sætter de blanke Mennesker i stand til at lægge store Planer og at udføre dem med Kraft og Estertryk."

Anm. har ansørt dette hele Raisonnement; ikke fordi han bifalde det; tvertimod — hans hele Fielde modsiger Forf. og det vilde heller ikke være vanskeligt af det Meget som er skrevet om Negersagen, at ansøre ikke saa stærke Grunde til at modsette Hr. Forsatterens Argumentation; men her i en Opregnesse af en Dags Indhold er ikke Stedet at skrive lange Tractater.

Fuglene. S. 222-249. En interessant Artikel. Især er følgende Indledning fljen: „Fuglene synes ligesom til Klodens Beboeres Hornøjelse at forefindes alle vegne; de gjør det Hele muntert levende og sætte Alt i fuld Bevægelse, opfyldende Alt med deres, melodiske Sang. Behageligheden i Tonerne, som gjenlyde i vores Skove og vores Buske, Skjønheden af Farverne, hvor-

med deres fjære bramme, den ubeskrivelige Munterhed og hastige Bevægelse gjør fuglene til Menneskenes Indlinger og Selskab. Dertil lader det ogsaa at Naturen selv har bestemt dem. De elste og soge de af Mennesker behøede Egne, og, ligesom Menneskene, skyde de Orkener og øde Steder, hvor i det højeste komme Ugler og Matteravn. Men i de smukke Hække i vores Haver, paa vores behageligelige Spaderegange og omkring vores Huse og Baaninger hoppe og synge de i Mængde, og give ligesom det sidste Penselsstrøg i den hele Natura's Skønhed og Behagelighed."

Amphibierne. S. 250-72. „Dyrene af denne Klasse — saaledes begynder denne Section — udmerkes ikke hvælken ved skjøn Form, eller uskyldige Sæder. Alle have de noget for Mennesker og andre Dyr ubehageligt og værrelig ved sig. Vi skyde dem og søge at undgåe dem, og vores neppe før efter lang Erfaring at kage fat paa dem. Somme af dem ere ogsaa forsynede med trækelige Baaben, der udbrede Død og Hordærvelse omkring sig, og dem som ikke ere det forsynet vor Indbildningskraft dermed, da vi ikke saa strax er i stand til at gisætte forskjel imellem dem. — — — Ved første Djekast blive vi ikke saa strax vært, om de ere bevæbnede eller ej, og dersor fly og skyde vi dem alle. Vi finde desuden, at der i denne Dyrclasser er langt færre Arter end i de fleste andre, og de synes ej heller at formere sig saa sterk. For største Delen træffe vi dem kun sjeldent og enkelte; sædvanligvis behøve de de uutlgjængeligste Skove og Moeradser, eller paa Bunden af Oceanet, og leve af Insekter Orme og andre Dyrarter.“ Her forekomme blandt andet interessante bemærkninger om Stangernes Gift og Raad

Raad derimod, om Slangesværtene, og mere bidhens
hørende.

Fiskene. S. 273 - 91. Fiskene, anmærker Au-
tor, ere at ansee som Havets fugle, ligesom ogsaa Or-
mene der leve i Vandet er det Modsatte af Insecterne.
— Da Fiskene ere bestemte til at leve i eller rettere un-
der Vandet, saa indrettede Naturen ogsaa deres hele Fi-
gur, Redskaberne hvorved de drage Vandet og bevæge
sig, efter dette næstere Element, som de skal være i.
De Gamle, som plejede at inddale Dyrene efter deres
Opholdssted, henregnede alle Vanddyr Hvalfiskarter og de
svømmende Amphibier til Fiskene. De har ogsaa alle
samme Dannelse, som synes best at passe til Bevægelse i
Vandet. Imidlertid indsaae Linné snart den store For-
skjellighed imellem Vanddyrene, astegneude nævrere Grænd-
ser for Fiskene, og forenede Hvalfiskearterne med Patte-
dyrene, ligesom pisces chondropterygios med Amphibi-
erne, og han bestemte tillige disse Classers tydelige
Kjendetegn efter Naturens og Systemets urokkelige
Grænder.

Insecter S. 292 - 329. Denne Afdeling endes
med Betragninger over Insecternes Gavnlighed og Ska-
delighed, hvor det iblandt andet heder: „De levere os
især de 4 store Producter, der ere saa betydelige Han-
delsgrene, Bor, Honning, Silke og Cochenille, foruden
nogle andre mindre betydelige, som vi bruge til Læges-
midler. — — — Det er ikke blot for Insecternes Mytte
Skuld, men ogsaa for den Skade de stiftet, at det er
vigtigt at kjende dem. De angribe Alt, gnave og bdes-
lægge Alt, formedelst deres ringe Størrelse gaaer dette
ofte af ubemærket, men formedelst deres forbønsende
Mængde og overordentlige Formorelse er Virkningen

ustandselig. De ødelægge Værterne haade over og under Jorden, og Alt hvad vi gjemme eller stable sammen i vore Huse; vores Bohave, Klædesmon, Esdevare, og overhovedet alle Producter af Dyre- og Væxt-riger. Blot Producterne af Mineralriget synes ganske at være dem modbydelige, ligesom de heller ikke kørte de emphyseumatisk Olier.

Hr. Forsatteren ender denne Section med at gisre opmærksom' paa den urigtige Landhusholdningsoperation, at sige at udrydde visse Rovdyr saasom Ræve, Muldvarper, Krager, Spurve, som kaldes og ere skadelige, men da de leve af Insecter, maa de ansees for højt vigtige og nyttige til at vedligeholde Ligevægten i Naturens store Deconomie.

Orme. S. 330-50. Verdt Fraadserie — heder det S. 342 — har tillagt Muskelkallerne en større Verdi end andre Naturalier. Vindestrapperne (*Turbo scalaris*) de forskellige Arter Amiralier (*Conus admiralis*) og andre, ere blevne solgte for usædvanlig høje Prise. Og det er da ikke Dydrene selv, men blot Skallene hvori de boe, og fra hvilke man hverken kan slutte sig til Dydrets Form eller til dets Egenskaber og Levemaade. Den høje Verdi, de har saaet, er vel en Folge af disse Skallers mangehaande Figurer, deres Farvers Skønhed og Livlighed, og Letheden at gjemme dem i Cabinetter. — Holland har især dreven en ikke ubetydelig Handel med Conchylier, ligesom med Zwiebler; men nuomstunder er denne mindre nyttige Del af Naturhistorien dog ikke i saa stor Agt.

Væxt eller Plante-Riget. S. 351-88. I denne Afdeling gaaer Alt ud paa at vise den store Lighed som har Sted imellem Planterne og Dydrene. Denne Lighed

Lighed er neppe af nogen Naturhistoriker blevet udtviklet med den Konst eller saa tydelig lagt for Dagen som her. Vi hidsatte blot Begyndelsen af Capitlet, der ligesom i de andre indeholder almindelige Betragtninger i et skjønne Sprog. „Det haarde ubehagelige livløse graa Mineralrigets skjuler Moder-Natur med Planterigets herlige bløde grønne med mangfoldige Blomster gjennemvævede Teppe. Græsset med sine smalle bøjelige og estergivende Blade er som Trændingen i dette herlige Godteppe. Islættet er de adskillige Moss-arteres tynde og sine Ranker, paa det ikke engang den allerringeste Plads skulde blive ubehagelig og utildækket. De syldes imidlertid blot Pladsen ad interim, og vige strax til side, saasnart andre og bedre Væxter begynde at groe, hvorfør de heller ikke, som de andre Væxter, fæste sig fast med Rødder i Jorden, men krybde kun hen ad dens Overflade.

Mineralriget. S. 389-428. „Mineralriget indbefatter Jordklodens livløse, ikke organiserte, med Planterigets dejlige grønne Teppe skjulte Legemer. De ere af alle de hyppigste, thi i en ringe Dybde under Overfladen opbører al vegetabilistisk Vært, alt animalistisk Liv og vi finde intet andet end det stille rolige og livløse Minerale. Samtlige Legemer i de andre Någer grunde sig paa dette, har udviklet sig deraf, har det at tække for Ophav Nåring og Vganing, ligesom de ogsaa alle ved deres Udgang og Oplosning tjen gaae over dertil. Mineralriget er altsaa de øvrige Naturrigets sande Morder, og modtager ogsaa i Tidens Længde sin Askom i sic Skjød, forener dem med sig og ombanner dem i andre og ny Former. Alt hvad vi altsaa træffe paa vor Klode hidstammer fra andre Legemers Undergang. Det er luetes Rudera fra længst forsvundne Tider, og sand og rig-

tig er det Skriftenes Udtryk, selv Mennesket, det sidste men det ypperste Verk i den os bekjendte Skabning, er blevet uddannet af en Jordklimp efter lang Tids Fortid og efter utallige Forandringer." Saaledes som Forskeren søger at accomodere Bibelens Udtryk om det første Menneskes Skabelse efter sit naturhistoriske Evolutions-system, saaledes haves nogle faa andre Steder i samme Smag. Anmelderen er for sin Part ikke blevet opbygget deraf, da den Blanding af Naturphilosophie og Nevelations-satser neppe fører til noget vigtigt Resultat. Det rigtigste er nok at følge Prof. Treschows Klogstabsraad i Programmet til Reformationens Erindring, at lade Philosophie være for sig og Theologie for sig.

Dette Capitel, og saaledes hele Verket, endes med Betragninger over Bansteligheden i at udfinde et passende og let anvendeligt System over Mineralriget. Om Haup's som er det nyeste, udlader han sig saaledes: „Haups Mineralogie efter Crystallernes Figur er udarbejdet med overordentlig Flid, og viser Ophavsmandens store Gente. Verket er det eneste i sit Slags, stort i Anlæg, og nojagtig i Henseende til Bearbejdelse. Kun er jeg bange, at den uendelig Mængde Figurer hos disse Crystaller saaledes løbe i hinanden, at det kan blive umuligt, noje at adskille dem fra hinanden. De mineralogiske Systemer efter den Virkning Ilden gjør paa dem, er bedre for Bergverksfolk og maaske praktisk tydeligere, da det derimod som seer paa de udvortes Deles Figur mere er indrettet efter Konstens og Systemets Regler."

R. Nyerup.

(Ind-

(Indsendt.)

Bid at læse Geografiens for mine Børn, efter Hr. Overlærer Munthes Almindeelig Geographi for de første Begyndere i de lærde Skoler og for Børn i Borger-skolerne. Kjøbenhavn 1803 — stodte jeg (S. 13) paa følgende Udtrykke:

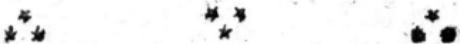
„Manna. Dette ligger paa Græsset og op-samles i et Sold medens Duggen endnu er paa Marken; thi saasnart Solen kommer, tørret Mannaen bort.” —

Dette mosaiske Begreb passer ikke ikke paa det Manna, som vokser paa Falster, Laaland og Møn; det ligger ikke paa Græsset, og, Solen kan heller ikke tørre det bort. En Mand af Hr. Ms. Etudition veed, uden min Erindring, at Manna er krs af en Græsart: Mannasvirgel, Mannagræs, (*Festuca fluctans*), som vokser i Moser og paa vaade Enge. Det osslanes, om Matten, eller om Morgenen tidlig, med et tæt Sold, en Haarsie eller et Haande af Elletræ, som dertil er indrettet, og som, ved at drives imod det Overste af Græsset, optager i sin Hulhed det udspringende Grs. Aarsagen, hvorfor man maa høste det til oven meldte Tider, er den samme som den, hvorfor man høstet mejer overmoden Byg, hvid Hvede, Krøklever o. d. for Solen har tørret Duggen, nemlig: for at ikke Kor net eller Krøvet, som i Solhede falder saa let af, skal spildes paa Jorden.

Da Hr. M. har bestemt sin meget brugbare Bog ogsaa til Ledetraad i Bønder- og Almueskoler, hvor det Mirakulose endnu mere, end det rentnaturlige, gjør Indtryk, saa er det at forvente at saadanne ubestemte Steder, — om flere skalde findes, — rettes i det næste Oplag.

Jeg vilde have afholdt mig fra denne Anmerkning, naar Hr. Forfatteren ikke havde sluttet sin Fortale med det beskedne og esterlignelsesværdige Ønske, at blive underrettet, hvor der maatte være sejlet.

J. Paludan.

Den 24de October d. A. mistede Danmark een af sine ældste, rigeste og virksomste Jordegodsejere, den i mange Henseender agraværdige Kammerherre Baron Pouls Abrahamsen Lehn, Herre til Baroniet Lehn i Fyen, Baroniet Guldborgsland i Lolland, samt de tvende store Godser Hobbygaard og Lungholm paa samme Ø. Hans store Ejendomme, som indbefattede noget over 3000 Edr. Hartkorn, have altid været ansete blandt de første og bedste ej blot i Fyen og Lolland, men i hele Danmark. De forenede alle de Herligheder et Jordegods kan være i Besiddelse af, en yndig Beliggenhed, fortrinlig god Jordbund, store og vel conserverede Skove, og et vel-havende Bøndergods. Kammerherre Lehn levede med

al sin Rigdom og Overflodighed, som en borgelig Mand, til stille Ensomhed, og uden udvortes Glimmer. Hans store Nevenker blevé anvendte til hans Jordegodsers Forbedring. Ingen privat Godsejer i Danmark har bygget mere end Lehn, ingen har maøste udskiftet bedre, ingen har anlagt bedre Veje, og ingen har mere hensigtsmæssig befordret passende Fabrikantlæg. Hans fornufteige Lyst for at bygge smukt og varigt bevidne de kostbare Bygninger paa Verrihgaard og Møllen ved Øurebygaard i Lolstrand; og hvad som især hædrer hans Byggelyst, ere de mange velbyggede Udslyttergaarde og Huse paa hans Godser, som ere alle byggede af brændte Stene. Et vorigt Minde og Exempel paa hans Agtelse for Publikum har han streladt i de herlige brede og lige Landeveje, som gjennemstjære Baronierne Lehn og Guldborgland, og som fryde Øjet ved den skønne levende Plantning, der omgørder Vesene og Bøndernes Marker. Hans Opmuntring til hensigtmæssig Fabrikantlæg bevidne tvende ikke ubetydelige Olmerdugs- og Strympesfabriker paa Baroniet Lehn, som ere begge i god Gang, og have paa deres Barnuldsvare god Uffætning.

I den for Landboveseneret nedsatte Commissions Førhandlinger, af hvilken Commission han selv var Medlem, findes nogle Afsandlinger af Baron Lehn om Stevnsbaandets Lösnings, om Hoveriets Bestemmelse, og om Landsoldaternes Levering af Lægderne. Man har også et Par smaa Afsandlinger over økonomiske Gjenstande, om hvilke det er uvist, om de ere skrevne af ham selv, eller de ere efter hans Begjering og under hans medvirkende Tilsyn skrevne, og paa hans Bekostning trykkede. De skrive sig begge fra Guldborgland,

dog uden at nævne Forfatteren. Den ene er om at forekomme Brand i Hovede ved at hylte den med Kalk, og den anden en Slags Anvisning til et fornuftige Jordbrug. Døse twende smaa Skrifter lod han omdele frit paa sine Godser i Lolland.

Lehn døde i en Alder af 73 Aar, uden at efterlade sig mandlig Arving. Hans Liv var stille uafbrudt Virksomhed, og hans Lever for hans Godsers Istandhættelse, istedet for at aftage med Alderen, syntes snarere at tilslage. Et karakteristisk Træk hos denne fortjente Mand var det: at han arbejdede mere for sit Bondegodses Udstiften og Istandhættelse, end for sine egne Hovedgaarde, og at han sørgede mere for at hans Bønder funde hoe vel, end at han selv boede vel. Kammerherre og Baron Poul Abraham Lehn levede og arbejdede saaledes mere for Andre, end for sig Selv, — han syntes at være mere ubekymret om hvad Nutiden, end hvad Fremtiden vilde domme om hans Handlinger.

Den 2de Nov. holdt Hr. Prof. Treschow paa Universitetets øverste Auditorium den sædvanlige aarlige Tale til Erindring om Reformationen. Talerens Thema, som blev udviklet med megen Skarpindighed og fremsat et nej Foredrag, var at vise, at Luther var en af Verdens største Mænd. Det i Anledning af denne Højtidelighed af Hr. Treschow, der haade et Doctor Theologie

og Professor Philosophie, udstædte indholdsrike Programma handler om Forbindelsen imellem Religionen og verdslig Visdom, og de af denne Forening i ældre og nyere Tider opkomne Følger.

**

**

**

Af de i No. 44 af Collegialtidenden anførte Besvarede ere følgende bekjendte af udgivne Skrifter: J. M. Herz, som er blevet Domprovst i Roeskilde, har især fået et Navn ved det af Selskabet for de skjonne Videnskaber med en betydelig Præmie belønnede Hæltedige Det befriede Israel, som i disse Dage er blevet færdig fra Pressen. Foruden nogle Småapøsier har han også skrevet et Forlagt om Anlæg af en Bogsamling i Korsør. L. A. Hjort, som er bestillet til Sognepræst til St Ols og Allinge Menigheder paa Bornholm, har oversat Adskillige af Lydste, f. Ex. nogle af Spies's Romaner. Professor Brohg, som er blevet Assessor i Trondhjems Crises Overret, har skrevet et System i Folkeretten og det juridiske Arkiv No. 1 og No. 2 eller tvende Aargange. Cancellieraad B. D. Prahl, Byer og Raadsstue-skriver i Christiania, har beskrevet de nicobariske Per. Auditeur C. C. Boek, som nu er Boesfoged i Saabye og Herredssoged i Ørslum og Jerslev. Herredet under Hjørring Amt, er navnkundig som den der i nogle Aar har udgivet politisk og physisk Magazin.

Udaf

* * * * *

Ud af Dagen N:o. 175.

Trondhjems nye Bisshop, Dr. Bugge, har udgivet et Sendebrev til den hæderlige Landstmue i Trondhjems og Nørrelands Amt. Deri trøster han denne i nogle Aar saa haarde medtagne Almoe, og søger at gjøre dem opmærksomme paa, at man ved større Kundskab i Landbruug kan sætte et stort Værn mod Aar. For at udbrede sleg og anden nyttig Kundskab, bekjendtgjør han, at han vil, i Forening med nogle veltænkende Mænd i Trondhjem, udgive et Blad under Titel: Trondhjemst Almueblad. Det skal begynde iste Marts 1805. Et halvt Ark udkommer hver anden Uge. Enhver Landbo kan hos sin Præst tegne sig dersor. Det kostet 1 Mk om Aaret, hvorfaf det Halve forud betales.

* * * * *

Den 25de October havde det Kgl. medicinske Selskab et ordentligt Møde, hvori Hr. Hospitals-Chirurg Jacobsen forelaste nogle bemærkninger over Hodens Ampulation.

Røsbenhavnske lærde Efterretninger

for Aar 1804.

No. 44.

De merkeligste Personers Levnetsbeskrivelse og de vigtigste Tildragelser gjennem alle Tidsalderne, tilligemed et Uldtog. En Lærebog i Historien for de første Begyndere. ved E. M u n t h e, Overlæerer (ved Frue latinske Skole i Røsbenhavn). Røsbenhavn. 1804. trykt paa Thoring & Coldings Forlag, hos Sebastian Popp. 189 S. 8vo.

Denne saare hensigtsmæssigen indrettede Lærebog har 3 Hovedafdelinger, eller med andre Ord, alle Tidsalderne fra Verdens Skabelse indtil 1804 ere vedtrende, i Anmeldelens Tanker megi passende, Epoche afdelte i 3 store Perioder, nemlig a) den gamle Historie fra Moses til Christus, b) Middelalderens Historie fra Christus til Luther. c) Den nyere Historie fra Luther indtil vore Dage. Under hver Hovedafdeling handles da om de i det Tidstrum mest markante Mænd og det i chronologisk Orden, og saaledes at ved nogenmt Mands Navn tillige øste sammenknyttes lange rækker af vigtige Begivenheder. Saaledes f. Ex. at aar der i den gamle Historie under 9de Paragraph er

handlet om Tarquinius den Stolte, saa saaer man med det samme, som i et Appendix til hans Levnet, en Udsigt over Roms Historie hele Republikens Tid igjen nem, og i Middelalderens Historie handles S. 37 under Rubriken Theodosius den store tillige om Justinian og om Silkeavl, og S. 67, naar Dronning Margrethes Levnetsbeskrivelse er endt, heder det: paa samme Tid leverede Johan Hus — derpaa fortelles Husterkrigen; hvorefter det igjen heder: Kort efterat Husterkrigen var endt opfandtes Bogtrykkerkunsten o. s. v. Anm. vil ikke dadle den Maade at sammenkjæde Foredraget paa; fun synes han at Begivenhederne ligesaa vel burde have været rubricerte som Biographierne.

„Den Methode — heder det i Forerindringen — jeg har fulgt i nærværende lille Skrift, er ikke min Opfindelse; den er for lange siden anbefalet af den lærde Gatterer som det begvemmeste Middel til at lære Begyndere Historien. Jeg har ogsaa brugt den ved min Undervisning saavel paa Blaagaard som i Kjøbenhavns Skole, og befundet mig meget vel derved; thi det er jo en erfaret Sandhed, at, jo mere isolert og individuelt Foredraget er, desto mere indlysende og behageligt bliver det for Lærlingen. Derimod har den sædvanlige Maade at foredrage Historien paa lidet lokkende i det Ringeste for Barnet; og dog er Historie og Fortælling det, som denne Alder saa graadig sluger. Sandt, ved at bruge Gatterers Methode, saaer den Unge intet sammenhængende Begreb om Historien; men kan han og i den Alder modtage noget sammenhængende Begreb? eller er det ikke bedre at bibringe ham Kundskab om særre Personers og særre Tildragelser med saa megen Fuldständighed, at han kan tydelig forestille sig det Gode eller Onde, son
diss

disse Personer virkebe, og grant see enten Varsagerne til eller Folgerne af de Tildragelser, som fortelles — er det ikke bedre, siger jeg, end at pine en stor Venrad af alle Tiders Navne og Varstal ind i Hukommelsen? Og, naar Barnet paa denne Maade har faaet en Del, vel isolerede, men dog tydelige Begreber om de mærkligste Personer og Tildragelser, mon det da ikke ved tiltagende Alder skal kunne lære en sammenhængende Historie baads meget snarere og meget lettere?"

„Dog for Methoden i denne Bog er det vel Anbesælling nok, at en Mand, som Gatterer, har foreslaet den; og raadet alvorligen til at foretrække denne for den sædvanlige, der efter hans Mening strider saaledes mod alle psychologiske Grundsætninger, at han anseer det for et Under, om Børn endog med de bedste Hoveder lære Historien paa den Maade, og for en ren Umulighed, at de lære den med Lyst. — Et andet Spørgsmaal er det, hvorledes jeg har udført denne tankende og indsigtfulde Mandes Plan, og hvor vidt jeg har været heldig i Valget af de Personer og de Tildragelser, jeg her fremstiller. Jeg troede, at de Personer, som enten ved Love eller Krigs eller Videnskaber have virket betydeligt enten paa et eller flere Lande, og at de Tildragelser, som have foranrettet Staternes Forfatning og Menneskeslagtens Tilstand, burde ej være noget cultiveret Menneske ubekjendte, og havde Ret til at faae Plads i en Bog, som denne.“

„Beg Foredraget har jeg søgt at undgaae to Yderligheder, som ere lige skadelige i en Lærebog især for Ungdommen: alt for lange og indvirkede Perioder, og et pudserligt eller barnagtigt Sprog. Betragtninger, saas vel politiske som moraliske, har jeg aldeles ahsoldet mig fra; dels fordi Historien er ikke den Videnskab, der egent-

ligen skal lære os at raisonnere, men blot give os Materiale der til; dels fordi den Alder, som nærværende Skrift fornemmeligen er bestemt for, er endnu ikke moden nok til at satte flige Raisonnementer; dels og fordi disse flyde af sig selv; naar Forstanden med Narene udvikles, og Hukommelsen er beriget med Kundskaber."

„At jeg ikke har anført flere indenlandiske Personer og Tildragelser, erreet, fordi jeg arbejder paa en særlig Fædrelandshistorie efter samme Plan, som nævnte.“

Man seer her i denne Fortale Oprindelsen og første Anledning til den Methode, Hr. Fors. har brugt, og neppe vil man kunne nøgte de gattereriske Grunde sit Bisfalde. Ogsaa ere de Regler, Fors. i sit Arbejde har fulgt, rigtige, og hele Fremgangsmaaden vel overlagt. Mogle enkelte Udtryk vil Unm. anføre som ved en ny Udgave af Bogen lettelig kunne være at ombytte med rigtigere; for. Ex. S. 35 „Omtrent paa Constantins Tid opstode Munke og Eremiter“ bedre: opkom. S. 36 Valsart, bedre: Piligrimsrejse. Naar det S. 51 siger, at Knud den store oprettede den første staende Krigshær, synes det at stride imod hvad der S. 64 berettes om Soldaterstandens første Oprindelse i Anledning af Brugen af Skydegevar. S. 59 „De fleste Lehusmand som toge Del i Korstogene, døde over i Asten“ for: ovre. Dog, det kan være en Trykfejl. S. 93 „Han blev myrdet af 3 forgifte Rugler.“ Forgifte Rugler kan nok dræbe, men neppe myrde. S. 97 „gjorde sit Indtog i Paris“ for: holdt sic Indtog. S. 136 „Kyrsterne, naar de udbrede Elendighed over Verden, er det deres Pligt at gjengjelde dette

dette" for: give Erstatning derfor, eller gjøre det godt igjen.

Det paa Titelbladet omtalte Udtog er egentlig en 13 Bladte opfyldende Indholdsliste, hvis Brug og Nutte ikke indsees.

Boccaz's Fortællinger. Fra det Italienske. af Dr. Od i n W olff. Iste Bind's Iste Hæfte. Kjøbenhavn. 1804. trykt hos C. Christensen. 178 S. 8vo.

"Paa det vort læsende Publicum (siger Hr. Dr. Wolff paa Hæfte-omslaget) desbedre kunde gjøre sig et Begreb om Fremgangsmaaden med den sordanske Boccaz, forinden den var udkommet ganske, og for tillige nogenledes at erfare, hvorvidt den vil finde Bisald og gaae af, har jeg besluttet, at udgive den hesteviis, da Verket desuden vil blive større end Subscriptionsplanen meldte, og den gang kunde forudses. Ogsaa lader Bogen sig meget godt dese uden Afbrud, da hver Fortælling udgjør et Heelt for sig selv. Verket vil komme til at bestaae af 6 saadanne Hester, hvoraf 2 udgjøre et Bind."

Saa meget om Udgivelsesmaaden, som der vist nok her, hvor den jene Novelle ikke staer i Forbindelse med den anden, ikke kan være Noget imod at erindre. Men hvad selve Indlemmelsen af dette bekante Verk i vor Litteratur angaaer, derpaa vil Anm. ikke indlade sig. Til sammes Nefordiggjørelse kan blandt andet ansøres et velbekjendt dictum Paulinom, og desuden synes den

Mand fremfor nogen anden best at maatte funne bedsmme denne Question, der nu i saa mange Aar ved Udgivelsen af sin Journal for Politik og Menneskefondskab og mangfoldige andre almen læste Skrifter praktisk maa være kommen under Bejr med de Lesendes Smag, og vel maa funne vide at besvare hint horohisse Spørsgsmaal: quid dem? quid non dem?

,Boccaz's Decamerone (Ti Dages Fortællinger) har (ester Hr. Oversetterens Bemærkning i Forerindringen) et Slags Lighed med Tusind og een Nat, Tusind og een Dag o. s. v. ihenseende til den fingerte Anledning, som disse Verkers Forfattere gjorde Brug af; da de selv traadte tilside, og lode Læseren ligesom Indtage en Tilhørers Plads hos de fortællende Personer. En Fremgangsmaade, hvorved Foredraget vel bliver dramatiseret, men standses dog ogsaa stundom hel ubelesligen ved Mellemkomsten af Fortællernes Betænkninger og Complimenter. I den store Pests Tid ved Midten jaf det 14de Aarhundrede (hos os bekjendt under Navn af den sorte Død) fremstiller Boccaz et Selskab af 7 unge Fruentimre og 3 unge Mandfolk, som forlade det af Død og Elendighed hjemmiske Florents, og begive sig ud paa deres Landsteder i Nærheden af Byen, hvor de føge Morskab i Spadseretur Sang Dans og Fortællinger. Hver Dag præsiderer En af Selskabet under Navn af Konge eller Dronning og ordner alle de veklende Forlystelser; kun er det afgjort, at enhver af de 10 Personer maa daglig fortælle en lille Historie, hvormed der fortfares i 10 Dage. Derfra Originalens græske Titel, der betyder et Tidsrum af saa mange Dages Forløb. I hin Indledning eller i hin første Dag skildrer Boccaz Selskabets Personer, saavel som Oprindelsen til deres Beslut-

slutning, at forlade Staden, og forslae den sorgelige
Tid paa det behageliste i Naturens Skjød. I denne
Fordanskelse, hvor intet Uvedkommende, men allene de
egentlige Noveller, skulle finde Sted, bør hine og andre
Malerier, som mindre interessante, udelades. Derimod
er Boccaz's Skilderie af Pesten, som han selv levede
under i Florenz, saa malerst, rorende, afgiver et saa
sjeldent Bidrag til Menneskehedens Karakteristik, at læ-
seren nok ikke vil fortryde paa, at det, uagtet al sin
Sorgelighed, her bliver hævet ud af Indledningen, og
faaer en Plads i Spidsen for de morende Noveller."

I denne sidste Post er Anmelderen ikke af samme
Tanker. At Skilderiet af denne Hammer og Forvirring,
Pesten afstedkom, kan være og er mærkeligt, kan vel ikke
omtvistes, og man vilde da have rakket Hr. Doctoren,
naar han havde meddelt os det Stykke oversat i sin
Journal for Politik og Menneskekundstab; men
her synes det at være et hors d'oeuvre, Pestscener og
comiske eller erotiske Fortællinger ere res disparatæ, og
minde om visse Oprin hos Lewis's Monk.

Af de i dette første indeholdte Noveller ere
ester Anmelderens Dom Doctorinden i Betuttelse,
Andreas fra Peruse og Traaden om Taaen de
hvori der er mest Intrigue, Jøden Abraham og Jø-
den Melchisedek hos Saladin ere af dybest Indhold,
Heliotropstenen og Tyveriet aldeles usandsynlige,
Drømmen og den ødelmodige Fyrste flau, De to
Elskende og Martellino pure historiske, Den gru-
somme Hævn af alt for cannibalisk og Trettesættelsen
af alt for vandet Indhold. Hvad den lævvilige
Monk angaaer saavel som den dejlige og kydske
Prinsesse af Babylon, om hvem det til sidst heder:

„Saaledes gik denne Dame, der vel en titusinde Gange havde indsluet ette Mænd i sine Arme, tilsengs med Kongen som Ms., sik ham til at troe den Ting, og leve de derefter lang Tid med ham, som Dronning, i Hershed og Glæde. Dersra det Ordsprog: Bocca basciata non perde ventura, anzi rinnuova fá la luna : Kysset Mund forskjærser ingen Lykke, den fornøjs tverst imod ligesom Maanen“ da kunde man nok ønske, at Hr. Oversætteren, ligesom han, ifølge Forerindringen, udes lader de Malerier som ere mindre interessante, saaledes ogsaa vilde gaae dem forbi der ere alt for flibrigs, om sag end den halve Boccoz derved skulde gaae i Løbet.

Til Prøve paa Verket og Oversættelsen hidsættes her den berømte Fortælling om Jøden Melchisedek og Saladin, som vi siden 1625 har hørt paa dansk i Skjemit og Alvor (See Iris for August 1796) og som ligger til Grund i Lessings Meisterwerk Nathan den pise. „Saladin havde ved sin sjeldne Tapperhed ikke allene fra en ringe Mand af, opsvinget sig til Sulttan i Babylon, men endog odervundet de Christne, og Sarazenske, Konger, i mange Slag. Ved disse Krigs og andre store Pragtudgivter havde han imidlertid udvommeth sit Skatkammer; og da et pludselig paakommet tilfælde krævede en betydelig Sum Penge, vidste han ikke hvor han skulde tage dem fra i saadan Hast. Endelig erindrede han sig en rig Jøde, ved Navn Melchisedek, der laante Penge paa Rente i Alexandrien. Denne, troede han, kunde nok hjælpe ham, isald han vilde; men han var saa gjerrig, at han aldrig gjorde det med sin gode Willie, og Saladin vilde ikke bruge Magt. Dog Neden drep, han maatte udvænse et Middel, til at tage

Gavn

Gavn af Isden, og besluttede endelig, at tringe ham, men dog under en Skingrund."

"Han lod ham falde til sig, modtog ham venskeden, og befalede ham, at sidde ved. "Brave Mand — sagde han — jeg har hørt din Visdom, og din Kyndighed i det Gudelige, rose of mange, og ønskede børfor gjerne, at vide af dig: hvilken af de tre Religioner, den jødiske, mahomedanske, eller kristne, du anseer for den sande?"

"Isden, som rigtig nok var en klog Mand, mørkede alt for vel, at Saladin vilde fange ham i Ordene, for at hvile Twist med ham; thi hvilken af de tre Religioner han roste, maatte Saladin ufejlbartigen se sin Hensigt opnæret. I denne Trang til et Svar, hvort han ikke kunde hildes, anspændte han sin Skarpsindighed, og strax holdt ham Ordene ind."

"Monark — sagde han — det Spørgsmaal, De fremstæter mig, er skønt, og for at sige Dem mine tanker derom, måne jeg fortælle Dem en Historie. — Jeg erindrer mig ret vel, mange Gange at have hørt tale om en fordums stor og rig Mand, der, iblandt andre rare Klenodier, havde en overmaade skøn og kostbar Ring liggende. Denne satte han saa høj Pris paa, formedst dens Værdie og Skønhed, at han vilde lade den gaae i bestandig Arv hos hans Esterkommere, og fastsatte, at den af hans Sønner, hos hvilken denne Ring sandtes efterladt, skulle ansees for hans Arving, samt agtes og hædres som Eldste af alle de andre. — Den, der fik Ringen her, bar sig ligedan ad med sin Esterkommere; og paa denne Maade gik Ringen fra Haand til Haand, mange Led igennem. — Omsider tilfaldt den en Fader, som havde tre vakkre, dydige og hørsomme-

lige, Sønner; hvorover han ogsa elskede dem eens alle tre, Disse vidste den vedtagne Skil med Ringen; ens hver af dem ønskede sig altsaa dette Hæderstegn, og bad Faderen, allerede en gammel Mand, paa det kjerligste, at han, ved sin Død, vilde efterlade ham Ringen. Den ærlige Mand, som elskede dem alle ens, og vidste ikke selv, hvem han skulle efterlade den til, agtede at fyldestgjøre dem alle tre, esterdi han havde givet dem hver især sit Øste. Han lod altsaa hemmeligen endnu to andre Ringe forsærdige hos en god Konstner. Disse vare den første saa lige, at han selv neppe var i stand til, at kjensde den rette, og i sin Dodsstund gav han hver af Sønnerne lønligen en af dem.

„Efter Faderens Død vilde enhver tilstage sig Arven og Hæderen; men den ene nægtede den anden det, og til Bevis paa Rettigheden fremkom enhver med sin Ring. Man fandt Ringene hinanden saa lige, at den rette ukunligen lod sig kjende; og saaledes forblev det Spørgsmaal, hvem der var Faderens sande Arving uafgjort indtil denne Dag.“

„Dette er ogsaa min Mening, store Monark, om de tre Religioner, som Gud Herren har skjenket de tre Folkesæt, og i Anledning af hvilke De har opkastet hinc Spørgsmaal. Ethvert Folk troer sig stadigen i Besiddelse af den rette Arvepart og Religion, de sande Guds Bud; men, hvem der har Det, sover endnu uafgjort, ligesom Spørgsmaalet med Ringen.“

„Da Saladin merkede hvor ypperlig Jøden havde forstaet, at trække sig ud af den Snare, han havde spændt for ham, besluttede han, at udlade sig med sic Anliggende for ham, og høre, om han vilde hjelpe ham; tillige aabenbaredes han ham sic Forsæt, i Tilfælde, han ikke

ikke havde svaret ham saa snildt. — Isden fandtes vil-
lig til, at udrede den Pengesum, Saladin forlangte.
— Denne Monark betalte ham ogsaa siden hver Skil-
ling, skjenkte ham ydermere anselige Gaver, tog ham til
sin Ven, og holde ham hos sig i stor Hæder og Ære."

(Fortsættelsen følger.)

1) **Husholdnings-Dagbog for Aaret 18****, hvori alle i en Husholdning forekom-
mende Indtægter og Udgifter daglig kunne
indsøres. En fornøden Hjelpebog til den til-
lige udgivne **Husholdnings-Håndbog**,
alle gode Hushædre og Husmødre tilegnet af
Forfatteren. fordansket og forlagt af Lorenz
Hansen, Rector ved Skolen i Ribe. Fride-
ricia. trykt hos Søren Elmenhoff. 1804. 115
S. 4to.

2) **Husholdnings-Håndbog for Aar 18**** til nøjagtig og rigtig Beregning af
alle i en Husholdning aarlig forekommende
Indtægter og Udgifter. Et undværligt Red-
skab til en ordentlig Husholdnings Hørelse, alle
Elskere af denne Videnskab meddelt og til vi-
dere Bekjendtgjørelse for deres Venner anbe-
falet af **F r i d e r i c k C h r i s t i a n**
S c h m i d t. fordansket og forlagt af **H a n-**
s e n, Rector ved Skolen i Ribe. trykt i Fride-
ricia af S. Elmenhoff. 115 S. 4to.

Disse to Bøgers Fordanskelse er en Gevinst for vor oec-
nomiske Litteratur, og kan, ved ret at komme i Brug,
vorde

vorde en betydelig Vinding for hver den Husfaders Economie, der tilgavns vil studere dem og lægge Resultatet af sligt et Studium vedbørlig paa Hjerte. Med denne Studering har det forresten den Beskaffenhed, at Hrre Schmidt og Hansen blot levere en fort Anvisning i en Forerindring og Øogerne i sig selv er linierede og med allehaande Rubrikker forsynede rene Blad. Dette ledige Rum paa Bladene skal Husfaderen opfylde, og naar han da ved Maanedens eller Aretets Ende overvejer sit eget Verk, vil slig Eftertanke upaatvivlesig have de bedste øconomiske Følger.

I smaa Husholdninger kan No. 1 eller Dagbogen maaske tilnød være nok. Den er indrettet som Skrivebordet med linierede Blad, $4\frac{1}{2}$ Blad til hver Maaned. Hver Side bestaaer af to Columner eller Piller, een til sædvanlig Indtægt og een til sædvanlig Udgift og ved hver Maanedets Ende atter to Piller til de overordentlige Indtægter og Udgifter.

„Anvendelsen af en Dagbog som den nærværende (heder det i Forerindringen) er meget let, og falder Enhver i Djinene, hvorfor jeg for de i Regnskabsfaget ganske Uhyndige ikun anmærker, at man daglig paa behørig Sted indfører heri alle sædvanlige og overordentlige Udgifter, regner alle Siderne ved Maanedens Ende tilsammen, tager deres Summa Summarum, oversører ligesledes Forraaden fra forrige Aar eller Maaned, sammenligner Udgifts- og Indtagtssummen, gjennemtæller Tas-sen, sammenligner den udkommende Sum med det som ifølge Regningen skulde være i Forraad.“ o. s. v.

At saadan en Dagbog, saa bekvemt indrettet som den nærværende, hidtil har været savnet, er unøgteligt. „Man har vel, (siger Forf.) paa adskillige Steder søgt snart paa en og snart paa en anden Maade at afhjelpe denne Trang, og det vilde vel for de fleste være let,

aerlig selv at forfaerdige sig et saadant Konstværk; men da der dog og endnu gives mange Steder, hvor man ikke kjender en saadan Bequemmelighed, mange af de mig bekjendte Boger af dette Slags ikke ere fuldkommen indrettede efter Regnskabsstil, andre ere, formodelst deres fuldkomne Calenderform forbudne at indsøres i mange (adskillige?) Lande, men i ingen har man haft Hensyn til den vigtige Omstændighed at assondre de overordentlige Indtægter og Udgifter fra de sædvanlige, ogsaa Ingen er i stand til for lige Pris at faae Rubrikerne og Etaterne skrevne for Betaling, og det for det tankende Hos ved er et af det kje:sommeligste Arbejder selv at trække Linier, saa haaber jeg ved denne Udgave dog endnu at tjene mig Tak af gode Husfædre og Husmødre."

Saa Meget om Bruzen og Nyttet af Dagbogen. Vi stige højere, og komme til Haandbogen Det er en mere compliceret Maskine, og den som er aldeles usvet i Bogholderie, studser vist ved det første Djekast paa den. Den er som et Accessorium til Dagbogen, Dagbogen eleveret til en højere Potents; eller som en Ramme der ikke allene omfatter men ogsaa paa behørige Steder og under hver Tings respective Rubrik fordelet de samtlige Artikler, der aldeles uden Plan og Orden længes paa Papiret i Dagbogen efter Chronologien. „Gjen-nemgaard man, heder det i Forerindringen til Haandbogen, ved Aarets Ende Udgifterne og Indtægterne af alle Maaneder, har fun liden Pengesorraad, og finder derimod mange Ting, som man alt har fortært eller har i Brug, men som ej endnu ere betalte, saa viser det sig, at man har udgivet for meget, og altsaa maa indrette sin Husholdning paa en anden fod. Men ikke saa let er det nu, ogsaa af den blotte Dagbog at see, for hvilke Ting

Ting man i Forhold til sine Indtægter har anvende før meget, og hvor man maa begynde med Indskrænkningen, især da det kan træffe sig, at der ved Aaret Afregning endnu er Meget i Kassen og Formuens sande Tilstand dog har forringet sig, eller at der kun ere saa rede Penge og Formuen dog er forøget. For at overfee dette, vil det være nødvendigt foruden Dagbogen ogsaa at føre en Husholdnings-Haandbog, i hvilken nogle Indtægter og Udgifter strax, andre ugentlig eller maanedlig, kunde af Dagbogen indsøres under visse Capitler og Rubriker.

Hemhaande, siger Autor, Fordelene ere af at føre saadan en Haandbog; thi

derved erfarer man først ikke alle, hvor Meget der aarlig er anvendt paa enhver Fornsynsheds eller Overdaadigheds Gjenstand, og hvor man altsaa maa gjøre den fornødne Indskrænkning; men denne Bog giver og

for det andet Anledning (Vejledning I) til Oplysning om, hvormeget vor Husholdning virkelig kostet, naar den føres rigtig; thi da der i Dagbogen sædvanlig ikke kun indsøres alle Udgifter og Indtægter i rede Penge, saa finde og de fingerede Sted i Haandbogen. For Ex. naar jeg selv ejer et Hus af 3000 Rdls. Værd, saa kommer under den Rubrik Indtægt af Farvagten og Leje, ogsaa Renten af den Capital, som Huset har kostet eller er værd, til Indtægt, og under samme Rubrik igjen til Udgift; thi havde jeg ej selv et Hus, saa maatte jeg af mine øvrige Indkomster anvende saa meget for et Lejes hus, og havde jeg ikke kjøbt Huset, saa havde jeg endnu 3000 Rdls. Capital, og altsaa aarlig kunde trække Renterne deraf. o. s. v.

Aarlig, siger Autor fremdeles, selv at forsørdbige en til dette Øjemed saaledes indrettes Husholdningshaandbog,

bog, at den noje passer til Husholdningens Forsatning, vil ikke være vanskeligt for den der alvorlig sætter sig for at holde godt Hus og for hver nogenledes kyndig i Regnskabsførelse; men da det for det første dog er besværlige aarlig selv at rubricere sig denne Foensdenhed, og als mangen En har tilsiidesat den begyndte gode Orden blot af den Aarsag fordi han i rette Tid forsømte at bringe Husholdningsbogen istand, og ved Arets Begyndelse ingen Tid kunde faae tilovers dertil; ogsaa for det andet ikke Alle der begynde en Husholdning ere regnskabstyn-dige, saa besluttede jeg at ashjelpe denne Ulempe ved at udarbejde et fuldstændige Schema, og til Publicums Bes-quemmelighed aarlig at levere dette trykt og heftet.

I det Foregaaende har Forfatteren, som er her-tuglig gothaansk Vorsteheramts-Berweser, mest fort Det-det. Det som Oversætteren, Hr. Recter Hansen, har tilfojet Forerindringerne, angaaer især det Mercantiliske. Prisen for hver af dem er 4 Mk. De som for bestands-dig tegne sig for Haandbogen erholde hver for 3 Mk. 12 Skl., og de der ligeledes tegne sig for Dagbogen, erhols-de hver for 3 Mk. 8 Skl. De vil aarlig være at faae hos Hr. Rectoren selv eller hans Commissionairer i Ho-vedstaden og Provindserne, som nærmere i Aviserne bli-ver bekjendtgjort. o. s. v. Han ender med denne Erklæring: „Hensigtsmæssige Forslag til denne Haandbogs Forbedring, hvorved samme dog ikke bliver for videløstig og kostbar, vil jeg med Hornbjelse modtage af dens Ejere, ja endog nogen Formerelse af Arketallet, uden at forhøje Prisen, vil komme an paa den Omstændighed, om de der forstaar at benytte sig af dette lille Werk formaaer mange af deres Venner til ligeledes at gjøre Brug deraf, for derved at formaaer den sædvanlige Afsætning til ec-saa-

dant Tal, der kunde sætte mig i stand til vove en endnu større Capital, der som man skulde være saa heldig at kunne gjøre et nyt Oplag."

Hvad nu Jordanskelsen angaaer, da lader der sig vel om linierede og schematiserte rene Blades Oversættelse ikke siges Stort, ligesaalidet som i sin Tid om Oversættelsen af de Pestalozziske Tal og Linier; og dog er der et Par Smaating hvori den danske Udgiver ikke synes at have været nøjagtig nok. Allerede paa Titelbladet af Haandbogen tales om denne Videnskab, uden at nogen Videnskab iforvejen er nævnt. Denne Utrydelighed forsvinder ved at kaste Øje paa Originalens Titel, saaledes som den staaer i Ergänzungsblaatt. zur Algem. Literatur Zeit 1885 Johrg. 2ter Bond No. 106; thi ber seer man at Titelen omcaeler den sande virkelige Guld-magerkonst, og at det er denne Videnskabs Undere Bos-hen anbefales. Pag. 4 i Haandbogen har blandt anden Indtægt Fortjeneste af Advocater istedenfor: af Ad-vocatur eller Advocaters Fortjeneste. I Cap. 2 staaer Landerie, som er en stem Germanisme, istedenfor: Agerbrug. Cap. 34 Nytaarspenge, for: Nytaars-gave. Cap. 36 Bigtepenge, for: Skriftepenge.

I det Kongl. Videnskabernes Selskabs Forsamling den 2den November forelæste Hr. Prof. Viborg en Beretning om de Forsøg hvilke Videnskabernes - Selskab har ladet anstille, for at undersøge den Indflydelse som Tang-rog har paa Fiskene i Havet og paa Vesterne.

Røbenhavnske
lærde Efterretninger
for Åar 1804.

No. 45.

- 1) Trondhjemiske Blandingar. Et Tidsskrift udgivet af Niels Hofman Sevel Bloch, Ph. D. L. A. M. constitueret Conrector ved Cathedralskolen i Trondhjem, Medlem af de Kongelige Videnskabernes-Selskaber i Frankfurt ved Oderen og Trondhjem, og det Kongelige genealogiske og heraldiske Selskab i Kjøbenhavn. Trondhjem. trykt hos W. Stephanson. 1804. 1ste Hæfte S. 1-96, 2det Hæfte S. 97-192. 8vo.
- 2) Germoder. et norsk periodisk Skrift. Christiania. trykt hos J. Ørbeck Berg.

Den paa Titelbladet af Nø. 1 omtalte Constitution som Conrector skal, siger Nyget, være forbi og Hr. Dr. Bloch allerede igjen paa Nessens hærdet, saa det er højst sandsynligt, at disse to første Hæfter af dette periodiske Skrift ogsaa ere de to sidste. Og det var Skade; thi de indeholde dog et og andet Gode, og en længere Vedvaren vilde formodentlig have vakt flere af Leserne til Understøttelse af dette prisværdige til Culturens Fremme og videnskabelige Ideers videre Udbredelse sigende

Føretagende. I Subscriptioneplanen til disse Blandinger, der er at læse i No. 50 af lærde Tidende for forrige Aar, loves udtrykkelig indenlandstke Mænds Biographier, men deraf indeholde disse to Hæster netop ingen Prove. Det vigtigste efter Anmelderens Skjønnende er de paa begge Hæster fordelte Fragmenter af Hagerups Beskrivelse over Værdalen og af Schönings Rejse i Stordalen. De afgive betydelige Bidrag til Kunbstab om bemeldte Egnes naturlige politiske øconomiske og moralske Forsatning; og hvad de Schöningstke Rejsbemærkninger angaaer kunde det vel have varet en Stund før de havde blevet lagte for Publicums Øjne, hvis det ej var skeet ved denne Lejlighed. At Originalen deraf med Schönings egen Haand forvares paa det kongl. Vibioszhet, melder Hr. Udgiveren, men derimod ikke efter hvis Afskrift nærværende Aftryk er foranstaltet. En og anden Bemærkning fortjener at hidsættes: „De mange Kjempenhøje eller Begravelsessteder ved Gaarden Værnas ere (paastaaer Schöning) Bevis at ogsaa disse Egne have i gamle Dage været langt mere beboede end nu omstunder, og mange af de Steder, som nu sjene kun til Udmærke eller ere overgroede med Skove, da været opryddede. Capitain Wessel, Gaardens nu værende Ejer og Beboer, forsikrede tillige, at paa mange Steder her i Gjeldet, ogsaa i Marke. Bigderne saaes Tegn efter mere Oprydning og stærkere Bebyggelse tilforn end nu omstunder.“ Om Sæderne og Levemaaden i Stordalen i Schönings Tid saaer man af S. 116-17 følgende Begreb: „Af Lijn (o: Hør) avles en temmelig Del i Stordalen; og fortjener Kvindeskjønnet her at roses for sin Flid i at spinde og væve. Hør virkes aarlig nogle 1000 Alen Lætterder, som salges til Trondhjem og Nordland. Desuden

Strie,

Strie, Stof, Vadmel, hvorfaf mange kunde aarlig sælge for mere end 20 Rdlr. Kvindesolkene i Bondestanden spe desuden meget den saakaldte Hvidesom, hvore ned de udgynte deres Særke, Smækene paa deres Forslæder, deres Nyelklæder, med mere."

„Men saa prisværdigt som dette er, saa meget forskjener deres Hengiv-nhed at lastes til at stadse med fremmede Vare. Bondekoner og Piger bruger her Silkeørklæder, Flsjels og Damoskles Huer, hvorfaf de eje en, men flere, ofte 3 til 4. hver paa 3 Rdlr. omtent. Håndfolkene klæde sig i røde og grønne Klæde, brugede Nathuer, Silkeørklæder.“

„Man regner, at denne Stads koster Stordalen aarlig over 5000 Rdlr., som for det meste gaae ud til remmebe.“

„Bondekonerne have tilforn almindelig brugt hvide yelklæder til Stads, men nu gaae de af Brug, og laaber bruges i deres Sted.“

„Indbyggerne i Skarvolls-Sogn ere bedre Husoldere, end de andre Stordalens Indvaanere i Almindighed, og sælge aarlig en temmelig Del Byg af deres ornaving. De ere ogsaa meget mere renlige, mere delige, og klæde sig nettere end de andre.“

„Til Bryllupper forbruger man her gemenlig elleste 6. 8 til 16 Tonder Mat. De vare i 3 a 4 Dage, dertil forsamlas i til 200 Mennesker. Gæstens. Glone ere næsten ligesaa talrige; men vare kun paa andens ag. Et hvert Par af dem som indfinde sig til Brylluppet, sende Aftenen forud til Bryllupshuset, en saakaldet einingskuro, med adskillige Slags Madvare ubekendte fester. Bryllupper holdes mellem Vaar og Slaatsandens.“

„Mandsfolkene sørge her med et sort Flors Halsdug; Kvinderne med et hvidt Tørklæde om Hovedet.“

„Her ere endnu qdskillige gammeldogs Navne i Brug; saasom: af Mandsfolknavne: Asmund, Arve, Barda, Braad, Gaulick, Hafthor, Haavald, Rielbær, Swæret, Strømer, Seyer, Tokjon, Thrond, Tørger, Ulf; af Kvindenavne: Golla, Helge, m. fl.“

Hvad her leveres af Beskrivelsen over Værdalen har det, som Fors. den værdige Hr. Eyler Hagerup, reside rende Capellan sammesteds, i en Forerindring meldet følgende Beskaffenhed med. Fors. havde i nogle Aa frosselsat sig med at samle Materialier til en Beskrivels over Værdalen, i den Hensigt at meddele samme til de topographiske Selskab i Christiania. Da han just var især med at ordne og udførligere at udarbejde dem stansede Selskabet (desværre) med Udgivelsen af det Skrifte. Sidem efter blev han anmodet om at leve samme paa tydsk til Indrykkelse i Hr. Mag. Ecks Nordiske Blätter (Man maatte spørge, hvorfor ikke send dem til Nabbeks Minerva?) Nu bad Udgiveren i Blandingerne Hr. Doctor Bloch om Noget deraf i sit Kvartalskrift. Og det vækker nok hos de fleste Læsere Længsel efter mere. Her handles først om St dets Navn. Dernæst om Beliggenheden, i hv pittoresque Beskrivelse Hr. Fors. har ju været meget heldig Denne Bøgds Indvaaneres naturlige Beskaffenhed; især om et Par meget sterke Mand. Om In byggernes Sæder, Dyder og Fejl. Heraf en lid Prose. „Kommer man (heder det S. 49) usforvent ind i endog de mest velhavende Bonders Gaarde, bliv man juist ikke overalt den Renlighed vært, som deres V

stand, deres Yenders Tal og deres huslige Begvemmeligheder ret godt tillode. Det qvindelige Kjøn her, der har det saare travlt med sin Pynt, anvender desværre ikke saa megen Tid paa at bringe deres Husgeraad daglig i Orden, og drive ubehagelig Luge ud af Stuerne. En Undtagelse finder Sted, det forstaer sig, naar man er indbudet eller lader sig melde. Ved Indtraædelsen i Stuen skal man sige god Dag, Tak for sidst! har man end aldrig der forhen sat sin God. Svaret er, Tak, sat Dokke (Eder) ned! Paa den øverste Bænk, eller Sæde, i Stuen lægges en med farvet Klæde overtrukken lidet Pude, og En bydes strax Brændevin, Hone ningkager og Öl, hvor man ikke er stjænklaus (Mangel derpaa ej finder Sted). Konen eller det Qvindfolk, som forestaaer huset, bære slige Ting frem, men Vetten er den første, som smager deraf og byder Gjæsten." „Ligesom (heder det fort efter) man ellers kan paastaae med høje, at den største Del af Værdalens Indbyggere holde neget over deres Ære, saa viser det sig og deri, at de laster nemlig, som for deres Natur synes egentlig at tride mod denne følelse af Ære, her ere saare sjeldne. Tyverier f. Ex. begaaede af denne Dals Beboere af selve e lavere Klasser, hører man, i hele Aar, intet til. — Dette og afvigte Aar, da det halve Norge næsten led af hunger, bekræfte dette Udsagns Sandhed. Kunde Tyven nogensinde undskyldes, saa maatte det være i det ald, naar marrende Hunger øggede ham til at udrække haanden for at røve nadtørstig Mættelse. Desuagtet ar man i denne haarde Tid ikke hørt til noget Tyvert. Haaledes sejre Ære og gode Grundsætninger over selve Naturens raabende Krav! — Endnu meer: en 30 Aars id er her paa privat Bekostning en gaaende Post herfra

til Trondhjem, og besøges uden Garanti. 4 Bondekarle dele denne Forretning og Bejen ugentlig engang imellem hinanden; omendskjont disse ere fattige Folk, gaae ganske ubevæbnede, og bære ikke sjeldent store Summer af Penge eller Penges Værd, er dog denne gaaende Post aldrig blevet oversaldet eller bestjalet, og næsten intet Brev er blevet borte, nogenst Postmesterne, meget saae undtagne, mesteparten ere simple Bonder. — Hyldebi er højest foragtelig: Drunkenbolte forsmædes i skikkelige Selskaber, ejer begegnes med Haan og Foragt. At dræbe Tiden i Vestehuse med Dobbelt og Drik, ansees for en Skam for en Bonde der ejer Hus og Gaard."

Om det Militaire. Om Fattigvæsenet. Om Skolevæsenet. Om Vejene og Anstalter for Rejsende. Da vi ifølge S. 121 kan vente at see den helt interessante Topographie fuldstændig udgiven som en egen Bog, maa det være nok med at ansøre Slutningen a Besordningscapitlet: „Det ordentlige Skydsstiftet er snarværende Tid paa Verdalegren; men ligesaalidet, som den Rejsende vil, ved at passere dette Stykke Vej, de egentlig kun er en Strandkant af Verdalens, kunne gjør sig noget fuldstændigt Begreb om denne Dals smukke Situationer, ligesaalidt vil han finde Anledning til at rosse Begvemmeligheder, der bydes ham paa Skydsstiftet. Bejen fra Øren til Kobkjørgen er rigtig nok meget skøn fast saa jern og flad, som i selve Sjælland, uden at man rystes og kuppes af danske Landevejes chauserede stødende Broelægning; men dog har ikke Verdalens de Lykke, som Skongn, paa den Alsarevej at vise den Rejsende alt det skønneste, den ejer af Prospecter; det gaae her Skougn's Boigd, omtrent som Ordsproget lyder on Svensken: „han sætter altid strax den bedste God fremforst;

forst;" det beskedne Værdalen behøver derimod at bede den Nejende: „Vær saa god at træde lidt nærmere, der som De vil see Dem om!" Dog, hvad der er det vigtigste for en Nejende, nødvendig Bequemmelighed, vil han og desværre! komme til at savne paa dette Skytsstift; har han ikke ved Forbud ladet tilslige Hest, bliver han i dsommelig opholdt med Venten efter Skydæbeforbring, ligervis omtrænt som paa det savre Hæl i Stædalen, da Tilfældet for Skydsstofferne paa begge Stederne er det samme: at nemlig den nedre Voigd er saa tæt beboet af distingverede og andre Gaardbrugende, der løsmedholdigen ere befriede for at skyde, saa den arme Skydsstoffer maa fare langvejs om og op ad Dalen for at fåsse Skyde. Paa Øren er ingen priviligeret Gjæstgiver; har også ikke den Nejende Bekjendtskab eller Adresse til den der boende gjestmilde Hr. Smith, vil han paa Skydsstiftet her i Voigden komme til savne Parmesonost, Madera, og mange andre Mødtørfts- og Bequemmeligheds Requisita; med mindre han fører alle deslige Fornødenheder med sig selv."

Af Hr. Udgiveren selv haves i iste Hæfte Indtrædelsestale som Lærer ved Cathedralskolen; snurige Svar samlede af Hierocles; Blandede Tanke af Cicero; Efterretninger om Fabrikantlæg og Bonsiflid i Trondhjems Stift. I 2det Hæfte Om Hævn efter Baco Verulam; blandede Tanke af Ciceros Skrifter; Om Opdragelsen, Oversættelse af et Programma af Prof. Jac. Baden; og atter Efterretning om Industrie og Bonsiflid.

Nogle Poesier ere indrykkede som have forskellige Forfattere, men ingen af dem ere af synnerlig Værdie;

nogle af dem er Stambogs-Stykker, og Sygecasen af Vibc har udenevnl for været

Et Stykke, som fremfor Alt, har interess melderen, er begyndt at indsøres i 2det Hæste, en, desverre! ikke fuldført. Det er et Forslag af Etatsraad Gram om Oprettelsen af et Collegium Antiquitatum. Begyndelsen af dette Forslag er her astrykt efter et Haandskrift, som Hr. Udgiveren slet ikke melder hvor fra han har. Aarstallet da det Forslag til Regjeringen er indgivet, nævnes ingensteds dert, men der er Data og Omstændigheder, som vise, at det er skrevet ved den Daa 1740, og blev Grams Idee paa en Slags Maade realiseret ved det af Langebek stiftede danske Selskab til Historiens og Sprogets Oplysning.

„Et af de fornemste Midler til saadent et Verks Besordring maatte (siger Gram S. 184) bestaae udi at lønne og underholde de Adjunctos og Haandlangere ved Verket, som uomgjængeligen behøves, hvis noget retskaf sent godt skal udrettes og uden alt for lang Ophold og Venten afstedbringes. Ja hvis Verket skal blive ved til Esteriden, maa her og, ligesom i Sverrig, besørges et bestandigt Etablissement for saadanne Personer som ellers intet havde at subsistere af, undtagen hvad de to Islænder nyder af Stipendio Arnæ Magnæ og hvad Jacob Langebek tildels har nødt af min Haand og tildels af de Kongelige Koster i Communitetet, der altid har lagt til Famulos Bibliothecæ regiaæ, hvilke sidste nu for faa Uger siden ere blevne ham fratagne, saa han bliver mig herester til større Byrde og Bekostning. Jeg haver endog ikke med lidet Bekymring øste tankt baade paa hønnem og den anden Student Wadskjær, at de saavel af egen Drift og Inclination, som og efter min Tilsyns delse

delle have appliseret dem paa dette studium historiarum & antiquitatum uden at kunne se noget ringeste Haab til vist Brod for den esterkommende Tid. Wadskjær høver endelig naæst ved Medaille-Commissionen 100 Mdlr., saa længe som det kan være. Men hvad Langebek angaaer, da, naar jeg endelig engang dser, veed Gud hvad der skal blive af ham; thi naar intet vist Haab og Etablissement sees, maa han med al sin Habilite og Videnskab grib til Betleri i sin Alderdom, og jeg regne mig det til Synd og Samvittighed, ej at have raadet ham at blive Præst eller Skolemester, heller end at slide sin Tid i disse brødlose Videnskaber. I Sverrig decimod, hvad som conserverer og har vedligeholdt Tingen, er den bestandige Function med tillagte og personuerede Løn for enhoer Eleve og Mædarbejder i deres Collegio antiquitatum. Disse have siden ascenderet, nytte Bestillinger og blevne Membra i Collegio, naar de gamle afgik. Ligeledes er det ved Academie des Inscriptions & des belles Lettres i Paris, ej at tale om de andre e. g. Academie Françoise og Academie des Sciences, hvor altid de Personer, som bruges til det daglige Arbejde, blive paa en bestandig Fod salarerede. Skeer dette ogsaa her, kan og et saadant Collegium her blive ved: hvis ikke, vil det om saa Dage falde bort af sig selv og blive til intet."

Bed Anmeldelsen af nærværende Blanding opfriskedes paa ny Erindringen om hint ældre og vigtigere norske periodiske Skrift *Hermoder*, der vel havde en længere Varighed end man kan spaae Blandingerne, men som dog ogsaa efter et Quinqvenniums Førslb maatte høre op og bukke under for den onde Genius, som synes at influere paa de fleste af det Lands litteraire Foretagen-

der. Indholdet af Hermoders 7 første Nummere har Anmelderen gjort Nede for i Aargangen 1795, 96 og 97 af disse lærde Esterretninger. Efter den Tid er i Aarene 1797-1800 af Hermoder udkommen Nummerne 8-15, hvort Nummet omrent 8 Ark stort. Deraf er følgends efter Anmelderens Stykke noget af det vigtigste.

No. 8 begynder med et saare godt passende Stykke af den varme norske Patriot Prof. Wilse, indeholdende en Del ret vakte Forslag angaaende Maaden at hjelpe Hermoder paa, at det hverken af Mangel paa litteraire eller pecuniaire Bidrag skulde blive nødt til at høre op. Opstiftsen er Nøgle Ord for det norske Publicum, men dette for er en Germanisme og skal hede til. Forestillingen, der vor et Ord sagt i rette Tid, er adresseret til Corrector Rosed, som efter Hr. Pastor Schmidts Fratrædelse paatog sig Redaetionen af Hermoder.

Føruden denne wilsesse Indledning, som man kan kalde det, til en continuert Hermoder, indeholder nærværende 8de Høste trende interessante og læseværdige Stykker, nemlig a) Mine Bøger og jeg et Dige af Rein, b) Fragmenter af nogle Smaarejßer, i Breve (angaaer især Viborg) og c) Blandede litterære Esterretninger (daterede Januar 1797 og underskrevne af den samme Anonymus J*ll, som ogsaa havde beriget de foregaaende Høster med en Mængde sortreffelige litterære bemærkninger, og hvis djerfe Sandfigersprog læseren i Nov. 1804 mogen forbause over).

Det 9de Høste er ikke mindre interessant; det er prydet med Poesier af Zetlitz og af G. Schmidt (Schmidt har blandt andet oversat den velsignede Sang

Bürger: den brave Mand); den ressende Beskriver giver Esterretninger fra Aalborg; Redactoren Hr. Ros-
sted har givet Prof. Wille et læse- og begrundelsesværdige
Svar paa hans Nogle Ord (man tager vel næppe fejl
ved Pag. 72 at formode en lille Skøse); af Probst Gar-
man haves Tanker om Finnmarkens øconomiske Forfat-
ning, astrykte efter et Manuscript, som Student Hr.
Sigvard Bildal Tentoft (en ivrig Dyrker af sit Hæ-
dernelands Statistik og selv hjemmehørende i Norlandene)
havde kjøbt paa en Bogauktion i Kjøbenhavn og opsendt
til Hermoder.

De Garmaniske Tanker ere fortsatte i Hæftet No. 10
der forresten næsten heelt er opfyldt med Prof. Willes,
ogsaa førstilt trykte Afhandling om den nationale
Døfighed og Uvirk somhed, som herstør særdeles i
de fra Hovedstaden langt bortliggende Egne og
sammes Alarsager, med Raad derimod, anvendt
især paa Norge i Anledning af Frem- og Til-
bagegangen i den norske Academiesag.

Det ellefte Hæfte begynder med Taler og Can-
tate ved Skoleholderseminariets Indvielse i Løns-
berg d. 29 Januar 1793; siden nogle Geburtstags-
sange samt andre moralske politiske panegyriske og saty-
riske Poesier af Norges nuværende højest og frugtbare-
ste Skald, det Zetlitz unegnelig er, allerhøst Vetera-
nerne, som Claus Frieman, hvile paa deres Laurbær.
Forresten ligesom man bebrejder somme af vores Digtere, f.
Ex. en Thaarup og Andre, at de skrive for lidet, kunde
man næsten fristes til at ønske Zetlitz's Muse en mindre
Raad af Frugtbarthed, hvorved dens Frembringelser vildi
vorde mere fuldkomne, og hvorved han bedre sørgede for
sin hæderlige Digerfrants's Usorvejelighed. Af bei-
mun

muntre Zetlitz's alvorlige Broder i Apol., Jonas Rein, haves her den ret vakkre Oldtids-fortælling Thorstein, hvortil Anledningen er taget af Schönings Norges Historie 2den Del Anhanget om Ketil Naun.

Den aldrig hvilende Wilse leverede til dette Hæste Udtog af en Plan til et Selskab for Konstierne i det søndenfjeldste Norge, og en Anonymus Plan til et Institut i Norge for at skaffe ugifte Piger et Udstyr til Hjælp til deres Giftermaal ved at oprette et Interessentskab af dem, som saaledes skulde tage Del deri. Begge disse Instituter ere forblevne pia desideria, som saa mange andre gode Planer og almennyttige Anlæg deroppe. Men det forvirrer ikke Digteren; han i sin patriotiske Gegejstring, med et critisk Sideblik til Danmark, jubilerer „lige næst og stro“.

S. 38

„Hver Plet paa Jorden sin Unde har,
Hvert Folk sit Fortrin, sin egen Ære;
Men Norge stedse dog Prisen bar.“

(Fortsættelsen følger).

Udaf Dagen 27o. 184.

I Anledning af min Oversættelse af Boccazes Fortællinger skal der hos nogen være blevet opvakt den Forsoning, at hin Author var saare ansindelig. Det torde

da

da vel ikke være afvejen, at gjøre en og anden af det læsende Publikum opmærksom paa det Urigtige i saadanne Domme. — Boccazes Decamerone indeholder hundres de Noveller (Smaafortællinger), hvoraf rundeligen de fem og firsindstyve ere saa uskyldige, at man endog kunde give dem i Hænderne paa et ungt Barn, uden frygt for, at smitte dets Uskyldighed. Bevis nok paa, at Boccaze alligevel ikke har ene fundet sit Behag i, at male ukyndige Billeder, ene roet sig ind i saadan Maleti con amore. Fruentimmer spille en saa vigtig Rolle i det store Samsund, at Menneskemaleren vel nu og da maae tage deres Smaasvagheder med paa Paletten. — De øvrige femten Fortællinger, hvoraf vi, allerede for længe siden, eje omtrent Halvparten paa Dansk i Ditsersproget, (og det just dem, som meest kunde stode Pruderiet) have, skjønde himmelvidt f. Ex. fra Grecours Maner, dels noget Anstodeligt i hele Indholdet, dels i enkelte Udtryk; saa at de enten bør udelades ganske, eller Farven hist og her rives lidt finere, og lægges tyndere paa, isald ikke disse Skilderier, efter Tidernes Legn, skulde opreste alt for irritable Gemyutter, hvis Dyd endog er saa brøbstædig, at vor Holbergs naive Indfald let kunde give dem et faeligt Knæk. — Ogsaa har Boccazes Decamerone nu omtrent i en Tid af fem-hundrede Aar været en yndet Moræstabshog, anprist af hver Tidsайдers forstandige og smagfulde Mand. Jeg vil her kun ansætte to Vidnesbyrd om denne udødelige Skribent; et fra ældre, og et fra nyere Dage. Philosophen Montagne, den store Skarpindige Menneskekjender, siger (i sine Essays 2det B. 10 C.) I blant de nyere blot behagelige Vøger anseer jeg Boccazes Decameron, og Rabelais, for værdige at læse til Moræ. —

Den berømte Professor Hagemann udlader sig i Fortalen til sin Italiānische Sprachlehre 1792 saaledes: den første Lærebog i det Italienske Sprog burde være Boccazes Noveller, af hvilke man kunde foranstalte en uskyldig Samling for unge Begyndere. De ere det fuldkomneste Mynster paa ægte Sprog; og ville blive det, saa lange Grazie ere i nogen Værdi. — De zirligste Skribentere i alle den italienske Litteraturs Hag, have dannet sig efter det. Decamerones Noveller ligne en Have, hvori Grækernes og Rommernes skjønneste Planter ere omplantede, hvilke Forsatteren har ligesom gjennemfletted med uesterlignelige originelle Eksportheder. — Saaledes vilde ikke løsagtige, uteerlige, Bøger blive anpriste af forstandige og agtbare Men; saaledes har man f. Ex. aldtig hørt Grecours Fortallinger roses som gode Moersstab, som læseværdige Haandbøger for Ungdommen. Det af Hr. Koebue udgivne Ugeblad Scherz und Ernst eller der Freymuthige er der ogsaa, for saa Maanedet siden, anmeldt en Oversættelse af Boccaz fra en af Englands berømteste Skribentere. Et Arbejde, Udgiveren omtalet med Ære, og anseer som en Vinding for Fæderlandets Litteratur; naglest Becket er blevet oversat paa tydsk fire forskjellige Gange isforvejen. Dersom jeg altsaa bliver færdig med min fordanskede Boccaz (et vanskeligt Foretagende, naat det skal vedbørligens udføres) troer jeg langt snarere, at have forskaffet vort læsende Publicum Den behagelig, uskyldig Moerskabsbog, end lagt det en Steen til Forægelse.

Odin Wolff,
Doctor.

Inde

** ** **

(Indsendt.)

Et par Strofer
en Rasmus Nyerup,
Professor i Litterairhistorien, Universitets-Bibli-
othekar &c.

til Ere

i Anledning af hans Recension i No. 41 af de
Kjøbenhavnske Lærde Efterretninger over den af
mig udkomne Papirsaase fyldt med lidt løjer-
ligt Snus.

Motto: Som man reaber i Skoven søger man
Svar.

Stigremmens Straf var før i Mode:
Dragoner selv sande den for dem; —
Jeg veed ej, om de overlode
En Rasmus Nyerup dem,
Men sige maa jeg ham til Prism:
Han slaeer paa sand Dragoner-Vis.

Ærøskøbing, d. 8de Novbr. 1804.

Christian Gorm Limkilde,
Doctor i Philosophien og residerende Car-
pellan i Ærøskøbing.

**

**

**

I det Rgl. medicinske Selskabs ordentlige Møde d. 8de November forelæste Hr. Lector Horneman Bemærkninger over nogle mindre bekjendte officinelle Planter.

**

**

**

Schwedisches Museum, herausgegeben von Karl Sternst. (Conrector ved det tydiske Lyceum i Stockholm.) Af dette Museum skal aarlig hos Ulrik i Leipzig udkomme 4 Hæfter der udgjøre et Bind, som bliver prysdet med en berømt svensk Mands Portrait. Prisen er 3 Rdlr. for Aargangen. Anmelderen har iste Winds iste Hæste for sig, og det indeholder a) Noget Belletristisk saasom et Digt af E. M. Arndt over d. 27 Aug. 1803, da den nu regjerende Konge i Sverrig ved Lüken højtideligholde den store Gustav Adolfs Minde; og Om det Romanagtige, oversat udaf Leopolds samlaade Skrifter. b) Noget Historisk og Statistisk nemlig Begyndelsen af en Oversættelse af Franzéns 1797 i Åbs holdte historiske Tale om de svenske Dronninger; og Træk til et Maleris af Stockholm, taget udaf Schulzenheims i Stockholm 1801 udkomne Tale om det offentlige Opsyn med Folkets Sæder og Helbred. c) Noget Litterarisk, nemlig to Sharpe Bedsmelser (af en svensk og af en tydsk Autor) over Arkenholz's Gustav Vasa, og desuden nogle andre mindre vigtige Recensioner af svenske Bøger.

Rjøbenhavnske lærde Efterretninger

for År 1804.

No. 46.

Forsøg til en Ledetraad ved Forelæsninger over Folkeretten af Christian Krohg, Professor Juris extraordinarius ved Rjøbenhavns Universitet. 1803. trykt hos og forlagt af Andreas Sejdelin. 280 S. 8vo.

Ansledningen til at denne Ledetraad, eller, som Hr. Forfatterens Beskedenhed falder det, Forsøg til en Ledetraad, er blevet til, var, at han, foruden sin Post ved Universitetet, ogsaa havde faaet den Bestilling at holde Forelæsninger over Folkeretten ved Sæcademiet og at udarbejde et Compendium, der kunde lægges til Grund ved disse Forelæsninger. Som bekjende, er lig Forpligtelse blevet flere Lærere ved denne Stiftelse paalagt, og at Videnskaberne har hørt Baade deraf, og Academiet Ære, det er ogsaa bekjende. Unægtelig har det i nærværende Tilsætte samme Beskaffenhed, og vor, paa Originalverkerellers kun fattige, Litteratur, er ved denne Lejlighed blevet beriget med en god og meget nyttig Bog, som den [maaske] ellers lange vilde have funnet savne. Forf. mener i Forerindringen, las der er to Punkter man muligen vil troe sig [besjede] til at funne parante: 1) at Bogen indeholder Adskillige bee-

ikke staaer i umiddelbar Forbindelse med Østrigerens
Koldspilger; 2) at Literaturesterretninger ogsaa ere
meddelte. Han ansørez til sin Undskyldning Følgende:
 „ Skulde heri Intet været optaget, som ikke ligefrem
 „ eller umiddelbar henhørte til den saakaldte Øs. Folkes-
 „ ret, saa vilde Bogen blevet mere aphoristisk, frag-
 „ mentarisk, mindre fuldstændig end man uden tvivl
 „ havde fordret. Da Forfatteren ansaae det for Plige
 „ at bestræbe sig for at indrette Bogen saaledes, at den
 „ ej allene kunde bruges ved Foredræninger paa Kadet-
 „ academiet, men tillige, om muligt, fortjene at læses
 „ af den øldre Østriger, der ej vil være ubekjendt med
 „ en saa vigtig Kunstdabsgren, og det tillige var hans
 „ Bihensigt, at den kunde tjene Lovkyndighedens unge
 „ Dyrkere ved Universitetet til nogen Besledning, saa
 „ tillod han sig, med Foresattes Samtykke, at nævne
 „ Bogtitlerne.“

Efter Indledningen, hvori Autor fremstætter og udvikler Begreberne Folk, Folkeret, Forskjel paa na-
turlig og positiv Folkeret o. s. v. samt ansører de vigtig-
ste Haandbøger og Systematiske Verker, der give Bes-
ledning til Kunstdab om Traktaterne eller Sædvanerne
hvorpaa de europæiske Nationers Retforhold beroe,
følger

Iste Capitel. Nogle almindelige Regler,
hvorefster Nationernes specielle Retforhold bør
bedømmes. S. 21-35. Disse Regler ere for Ex.
at alle Stater ere lige og have gjensidig den ene ikke
større Rettigheder end den anden; at de ingen fælles
menneskelig Overdommer erkjende i deres gjensidige Rech-
stridigheder; at fun de Handlinger, der enten paa Grund
af deres egen Natur eller i Traktater og Sædvanee
umid-

umiddelbar eller middelbar hensøres til Evangelspligternes Klasse, ere Gjenstand for Foikeretten; at ingen Nation kan erhverve Rettigheder, hvis Udsøvelse vilde ophæve Betingelserne til Staternes gjensidige Sikkerhed og Fred eller i alle Henseender stride mod Menneskets Værdighed. O. s. v.

2dæt Capitel. Om Nationernes Ejendomsret og Territorialrettigheder i Almindelighed. S. 35-66. Her forekommer i 36de Paragraph den interessante Question: hvad der hører til en Stats Søterritorium og hvorvidt en Stat kan have Herredømme over Havet. Af dette Spørgsmaal gives S. 40-42 følgende Udvikling: „Til en Stats Søterritorium hører, saavel ester den almindelige som positive Folkeret, alle de Øer, Vande eller Floder, der findes i Landet eller indenfor dets Grænser.“

„De Dele af Havet, der omringe en Stats Strandbredde eller Kyster, henhøre, ester den almindelige Folkerets Udsagn, til Nationens Territorium, saavids dennes Sikkerhed udfordrer det. — Den positive Folkeret tillægger Nationerne Herredømme over disse Dele af Havet, saalange de fra Strandbredden funne i Almindelighed forsvares, eller bestryges med Kanonkugler.“

„Over de større Dele af Oceanet kan, ester dettes Natur, intet Territorialherredømme finde Sted, undtagen i de Ullsælde, hvori Nationernes specielle Samtykke maatte hjemle samme.“

„Spørgsmålet om Ejendom og Herredømme over Havet var til alle Tider en Gjenstand for Stridigheder mellem Nationerne og dem, der troede at forfolke disses Rettigheder, — Forsættene. Oldtidens — Græken-

lands, Roms, Carthagos — og de sildigere europæiske Søes staters Historie vidner om dette. — Pavernes Gavmildhed med adskillige europæiske Regentere, hvis Virkninger ogsaa udstrakte sig over Høvdinge, gav i en vis Tidspunc Anledning til Førdringer, der aldrig fuldkommen hisaldtes, og nu aldrig ytters. — Allevene fik Hornsten de fleste og ørværdigste Stemmer for sig, naar den hød, at Høvet, af Naturen dannet til fælleds Brug, tilfredestilende Alles rimelige Førdringer, skulde vedblive at være den afsare Vej, hvorpaa Nationerne funne, uden derved at forstyrre hverandres Fred eller Frugterne af hverandres lovlige Flid, ile hverandre imøde som Culturens, Oplysningens, Netsædighedens, Fredens og Menneskelighedens Besordrere og Venner."

Da det heder „Exempla illustrant“ vil vi endnu hidsætte de af Forfatteren S. 43 tilføjede Exempler: „Storbritanniens Paastand — om Ejendom og Herredommme over de fire Have der omringe den, og fornemmelig over den saakaldte britiske Canal; — Venetius Paastand ihenseendetil det adriatiske Hav; — De til Østersøen grændende Magters Paastand angaaende Herredommme over Østersøen — blev, mere eller mindre ubetinget, modsagt“

„Derimod ansees Øresund, det store og lille Belt, at henvise under Danmarks: St. Georgs Canal under Storbritanniens Herredommme.“

„Nordseen, Middelhavet, Strædet ved Gibraltar (saavidt det ej kan naaes af Strandbreddens Kanonec) ansees derimod ej at være underkastet nogen Nations Herredommme.“

3die Capitel. Om Tractater i Almindelighed. S. 66, 88. Heri da blande andet: almindelige

Førholdsregler ihenseendetil Tractaters Form og Redaktion; om Tractaternes Fortolkning; om Midlerne Nationerne udvante for at forvisse sig om at de sluttede Forbund ikke skulle vorde overtraadte, isaa som Garantier og Gidsler.

4de Capitel. Om Gesandter. S. 88-101.

Dette Capitel indledes saaledes: „For at vaage over sluttede Tractaters Opsyldelse og slutte nye; for at paasee Haandhaævelsen af Staternes gjensidige Rettsforhold og gjøre Forestillinger mod sammes Krænkelse; for Fredens og fredelig Omgangs Skyld, sende Staterne eller disses Regenter hverandre Gesandter.” S. 97 erindres, at der er ingen Del af Folkeretten man har flere Skrifter over, end over Gesandtskabsretten, og at dens Afhandling i almindelighed optog en betydelig Del af Folkeretsystemerne. Thi siger han, man afhandlede ikke allene det Forhold, hvori Gesandten stod til den Stat, til hvilken han var sendt, men ogsaa det hele Rettsforhold, der fandt Sted mellem ham og den Stat, der sendte ham, og omtalte tillige alle de Forsigtigheds- og Klogskabsregler, denne sidste burde iagttage ihenseendetil hans Sendelse.

5te Capitel. Om Handel og Søfart mellem Stationer i Almindelighed. S. 101-168.

Hersra er det da, at Hr. Forsatteren kommer til det „der staar i umiddelbar Forbindelse med Søkrigerens Kaldbpligter“ og med dette individuelle Hensyn afhandles hver Punkt med nogen mere Udførlighed, og Undersøgelserne vinde derved i Interesse. En fort og i og for sig selv forstaaelig Paragraph, den 92de, angaaende Strandingsret, S. 135, hidsættes, for at Læseren kan have Exempel af Forsatterens Foredragsmaade: „Det

fremmede Gods, der i Anledning af Skibbrud; eller efter at være fæstet over Bord, før at forebygge Skibbrud, befinder sig paa en Stats Territorium, kan, efter Hornustens Dom, ej dersor strax ansees som denne Stats Ejendom, da ingen af de Grunde, der skulle kunne tilintetgjøre den forrige Besidders Ejendomsret, ere forhaanden. — Imidlertid ansaae de fleste Nationer sig i ældre Tider berettigede til, under Navn af Strandret (droit du naufrage) at bemægtige sig saadant forulykket Gods. Men en Række af Love og Tractater have siden ej allene opnævet denne saakaldte Ret, men endog paalagt Nationerne, at vise Skibbrudne al den Hjælp, Menneskeligheden i dette Tilfælde fordrer. — Men for Ejendommens Sikkerhed paalagde man tillige som øfest den Fremmede, der tilhagesøger sin Ejendom, at melde sig inden en vis Tid, (som i Almindelighed er Aar og Dag) bevise sin Ejendomsret, og betale en billig Bjergeton."

Til denne Paragraph hører nu to Bladé med Etats-za af vedkommende Tractater, og Litterairnotitser.

6ta Capitel. Om Krigsførende Nationers indbyrdes Retsforhold. S. 168 - 208.

Her vises, at uagtet Krigens Væsen er at udbrede Skade Skræl og Ødelæggelse, saa har dog sædelige Nationer antaget visse Formildelser i Krigens Førelse, og bifalde visse af Sædvane Hornust og Menneskelighed dicerede Grændser for Magtens og Voldsomheds Udvælelse. Hr. Forfatteren opgiver adskillige imod ørlig Krigsbrug stridende Maader at skade sin Flende paa, s. Ex. Snigmord, Brugen af Gift, at tilsende Fienden Pest, at skyde med Stykker af Jern Ørn og Glas. Fremdeles fordommes Bestikkelse, Vold imod Værgeløse, Fangers haarde Behandling o. s. v. I Slutningen af Copielet hand-

handles om de Forbund eller Conventioner, der under Krigen slutes mellem krigførende Staters commanderende Officerer, især Capitulationer og Vaabenstilstande. Allersidst om Capere og om Sørøvere.

7de Capitel. Om neutrale Nationers Rettigheder og Pligter med Hensyn til de Krigførende, isærdeleshed ihenseendetil Handel og Søfart. S. 208-80.

Først fremsættes de Neutrals Rettigheder efter den naturlige eller almindelige Folkeret, og dernæst gennemgaaes de Bestemmelser af den positive Folkeret, hvorved hine Rettigheder ere blevne modificerte og nærmere afgjorte; for Ex. at neutrale Nationer samtykte ikke at ville tilføre krigførende Magter visse Slags Værter, som da fik Navn af Krigscontrabande. Tractater bestemte, hvorpå den naturlige Folkerets Sætning — frit Skib, frit Gods — skulde gjelde eller ikke o. s. v. Her forekomme da fremdeles de højst interessante Quæstioner om Blokade og dens Virkninger; om neutrale Skibes Visitation og Opbringelse; om Krigsskibes og Caperes Ret til at løbe ind i neutrale Havne. o. s. v.

Det er Udsigten over en Boggs Indhold, som ganske fuldkommen svarer til sin Bestemmelse, at være en Ledetraad ved Forelæsninger over Folkeretten, og at kunne vejlede Lovkyndighedens unge Dyrkere ved Universitetet til videre Fremskridt i dette interessante Studium. At den ogsaa, som Forfatteren ønsker i Fortalen, skulde kunne fortjene at læses af den ældre Søkriger, er ingen Tvivl paa, at forstaae naar han ved en eller anden Anledning vil orientere sig i en vis Sag, og faae Anvisning til Skrifter der handle derom; thi ellers kan man

ikke nægte, at Sprog og Foredrag jo er noget afhorlæst, og smager for meget af Skolen, til at den kan siges at være populair Lecture. Nogle Steder synes det forte og tilspidsede Foredrag endog at være til Hinder for Tydeligheden; ligesom paa den anden Side Straaben efter at tale bestemt stundom synes at have betaget Stilen Lethed og Flydenhed. Man see if. Ex. Pag. 89 Definitionen paa en Gesandt: „En Gesandt er en Person, der af Regenten i en Stat sendes til en anden Stat, for, som sic Fædrelands Repræsentat, hos dennes Regent, eller ved Underhandling med dens nes Fuldmægtig, i personlig og umiddelbar at udføre de offentlige Forretninger, som hans Fuldmagt eller Fæderlandets Farv paalægger ham.“ Hvor ulige simplere og fæltigere er ikke den schlegelske Definition (i hans Naturret 2den Del S. 299) „En Gesandt er en Person, der sendes fra en Stat til en anden for at besørge saadanne offentlige Forretninger, som udtrykkelig ere blevne ham overdragne eller hin Stats Forhold til denne maatte foranledige.“ —

Pag. 25 hvor det heder: „En Stats eller Nations Ret til af andre Nationer eller Mennesker at fordre Agtelse fortobes ikke o. s. v. var nok Udtrykket tabes rigeligere. Pag. 36. „Den vigtigste og til en Stats Bestandighed mest nødvendige Ejendom udgjør dens Territorium.“ Neppe caaler Vræningen paa dette Sted Ordet Bestandighed; og Pag. 191, hvor der siges, at „Vaabenstilstand, naar den sluttet paa en lang Tid, trænger til at ratificeres af Regenten“ havde det simple maas eller bør udentvivl været nok saa passende. Slige Talemaader synes at smage noget af Germanisthed,

Hed, ligesom Uttrykket at indstille Fiendtlighederne
samme Pag. 191.

Sortsættelse af Recensionen over det norske Tids-
skrifft Hermoder.

(See No. 45.)

Det 12te Hæste har ogsaa, ligesom det 11te, to vende
Taler — og Taler pleje ingensinde at være nogen Anbe-
faling for et periodisk Skrifft — Først gives her Den
sande Ere, en Tale holden paa den militaire
mathematiske Skole i Christiania ved den offent-
lige Examen og Medaillens Uddeling d. 29de
Maj 1798. af Sandberg, Præst til Oslo og Læ-
rer ved bemeldte Stiftelse, S. 1:24; og siden Krigerens
Mod, en Tale til Afsked ved Cursus
Slutning i den Kongelige militaire mathematiske
Skole i Christiania d. 31 Maji 1798, af Chr.
Sm. Ruge, Fændrik ved det oplandiske Infanterie-
regiment og daværende Repetent ved bemeldte Skole S.
77:104. Foruden disse Taler indeholder Hæstet An-
mærkninger af U. f. B. over Recensionen i de
lærde Efterretninger af Teilmans Anvisning til
norske Frugttræskoler S. 104:28, og endelig et
Poem som paa den behageligste Maade overrasker Læse-
ren og har en udmærket Nationalinteresse, hvorför det
også siden er, som det fortjente, blevet optrykt paa ny
bag i Hallagers norske Ordsamling. Det er nemlig
Jusitstraad Stoklehs Ballade i den nordre guldbrand-
valdske Dialect, Heimatkomsten, foranlediget af Storms

saa yndede Skogmøste, og indrettet til at funne synges med samme Melodie. I Digterens Forerindring staar en Advarsel, som er mere politisk end poetisk, og nok fortjener at lægges Mærke til af dem det kan angaae.

„Dersom (siger Author) Hjeldbøndernes Sprog havde forhen været noget bekjendt, saa skulde en og anden blandt de friske Fyhrer af vore Herrer de Danske have taget i Betænking, uden foregaaende Kundskab om Sproget, at søge sig Embedsatte i de norske Hjeldegné, hvor de selv og Indbyggerne ligesaa meget forstaar hinanden. Dette kunde ogsaa gælde over de Herrer Tydste, som nu og da fra Kong Etit af Pommerns Tid gjør os den Ære at rækkes med os. Fra Hørstjellen af Sproget kunde vel bes meldte maaske have faldet paa at tænke sig Hørstjellen mellem Landenes Beliggenhed og Indvoancernes almindelige Tankemaade. De skulde da maaske have fundet, at, ligesaa stor Ullighed som der er imellem Sjælland eller Meklenborg og de norske Hjelbøsiger, er der ogsaa imellem en almindelig (fordums?) Sjellands-Har og en Nordahl eller Halling, hvilke formodentlig forholde sig til hinanden som en af højstalig Fyrst Potemkins Bonder til en Marschlænder eller Irsk Bonde. At den ene Tanke kunde saaledes have fremledet den anden, er ikke umueligt, ligesom det virkelig ofte skulde have været Vedkommende saare gavnligt. Dersom D. V. skulde finde dette at være noget longe petium, saa tillad mig, til min Undskyldning, at sige Dem hvad der egentlig nu haver paa nye opvakt denne Tanke hos mig: En Slagtehandler af Hal i Hollingdal fortællede mig for saa Uger siden, at Almuen havde i hans Sogn ved sidste Vaarting sat sig op imod Fogden og Sorenskriveren; den sidste, som blev anholdt paa Vejen til Tinget — kom i Sneen, da han

var

var steget ud. Bonden forsikrede, det jeg og af mange haver hørt, at Corenskriveren var en hæderlig Mand, som handlede Folket redelig, men, sagde han: da han baade er en hastig Mand, og som Almuen ikke ret forstaaer (da han er dansk), og han er ofte ikke i stand til at ride deres Veje, saa nødes han ofte til at lade baade Tinget og vigtige Høstæd-Sager ved Andre behandle, og saa er der ikke rigtig Forstaelse imellem dem. Mig faldt det strax ind, at dersom Vedkommende havde forhen hørt noget om hin Egns saa meget besværlige Veje, skulde han neppe have sat sin podagriske Hod blot for deres Umagelighed; og havde han hørt deres Sprog, saa maatte han — fra Besværligheden for sit endog synsvante Øre i at forstaae den raa Hollings haarde Mundart — have billig sluttet sig til Umueligheden for Halslingen i at forstaae hans zirlige Kjøbenhavnske, eller, som det under et kaldes Jydske, næsten ligesaa ufattelig for Hjælzbonden som det tydiske Sprog."

13de Hæfte. Ogsaa heri er en Tale, men den er af et sjeldnera Slags; det er et upræmediteret Udbrud af Hjertets Føleller, og kan dens Læsning, uagtet den Forstjel paa Tid og andre Omstændigheder, endnu løkke Zaarer i Anmelderens Øje, hvilket stærkt Indtryk maa den da ikke have gjort paa de Tilstedeværende! Sagen er denne, isølge Forerindringen: „Den 17de og 18de December 1798 blev den første offentlige Examens asholtet paa det i Tønsberg oprettede Skoleholder-Seminarium. Blandt flere Tilhørere indsandt sig S. L. Hr. Kammerherre og Stiftamtmand Raas og Hr. John Collett fra Christiania. Estet sluttet Examens fremstod Hr. Kammerherren, og i den ham egne — inderlige og derved desto mere henvivende Tone, bevidnede saavel Ins-

spectionen som Læreren og Eleverne sin fuldkomneste Ellfredshed. — Dette kunde man maa ske ventet; (Den gavnlystne Mand faaer ved Flid og Aarvaagenhed paa sin Post Mod til at haabe sine Foresattes Agtelse og Bisold) men, at en Collett fremstod, i efterfølgende Tale vittrede sine Hølelser, og, foruden sin forrige anselige Gave, beseglede samme med 100 Rdlr. til Institutes Bedste. — Denne Overroskelse var aldeles paafaldende og vorte indtil Taarer!“

„Da Inspectionen ansaae Hr. Colletts Gremgangsmaade og Tale som den bedste Borgen for Publicum, at dets Gover til Indretningen ikke vare spilde, udbad den sig Talen til Indtrykkelse i Hermoder — en Bon, Hr. Collett ester megen Begring — Følgen af hans Beskedenhed — indvilgede — den leveres dersor her, og naar tillige tages i Betragtning, at den er en Times Arbejde, vil man være i Trivl om, hvad den gjør mest Vere, enten hans Hjerte, eller hans Genie og dyrkede Smag.“

Amtmand Hejbergs i Aar 1804 forfattede Forslag til Finmarkens Opkomst, indsendt til Hermoder fra den brave Sigvard Rildal Tentoft, findes her astrykt S. 87-124; det er rigt paa vigtige statistiske Data og fortjener Statsoeconomens Opmærksomhed.

Poesser er der ingen Mangel paa i dette Hæfte; det indeholder blandt andet to gode Smaastykker af Zetitz, og to maadelige af L. W. Rodtwitt, som ogsaa er stærk i at efterabe Tullins Lapidarstil.

Det vigtigste Prosaiske i det 14de Hæfte er Beregning over Bornavlingen i Trondhjems Stift ved de Aaringer 1589, 1625, 1628 og 1644 med endel Aanmerkninger derover af Gerhard Schøn-

Schøning S. 17-49., og Undersøgelse af Conrector Rosed om det er rigtigt, og i hvad Mening, at i ethvert Land Agtelse for Forstandsevner altid tiltager ligesom Agtelse for Dyden afgører S. 71-103. Det satiriske Brev til Udgiveren, som aabner Hæftet, mangler ikke Lune.

Hvad det Poetiske angaaer, saa har Rodt Witt til lidet Baade for Hermoder, fortrængte Zetliz. Verset S. 69, som tillegges Fru Conferentsraadinde Fæddersen, og begynder: „Jeg som har gjennemgaaet en Del af Livets Scener“ har Nam. læst før trykt, han mindes ikke strax hvor.

Vi gaae til det 15de Hæfte, det sidste som til Dato er udkommet. Paa nogle Smaapoester nær, af Stockflet, F. Schmidt, og en Jessen, handler det hele Hæfte om Skolevesenet, et Venne, som ret hører til Dagens Orden, og som der altsaa bør døyles noget længere ved. Først er her en Tale holden i Anledning af Christiania Cathedralskoles ny Indretning, hvori Prof. Treschow, Skolens daværende Rector, viser, hvad Lærdom kan virke til den sande Vidoms eller Oplysnings-Udbredelse, og hvorledes Planen til denne Læreanstalt derefter er indrettet. „Længe (siget Taleren S. 33) har Anledning til en mere udbredt Kundskab i Videnskaber været Nordmænds almindelige Ønske. Vi have følt, hvor langt vi deri staar tilbage fra andre oplyste Folkesags. Klager over denne Mangel har givet Gjenlyd fra vore Hjelde, og, medens saa mange andre, rigere Folk end vi, ikkun raabte om Retfærdighed og Brod, har denne Stemme her endnu mægtigere trængt igennem indtil Chronen. Regjeringen havde allerede forhen overvejet denne Sag;

udsøgte Mænd havde den overdraget at udkaste Planen til de højere Læreanstalters Forbedring, under en Hr. Bestyrelses Bestyrelse, der i Philosophiens Studium ej allene finder Sindets Vederqvægelse, men ogsaa Kilden til de bedste Regler for en hensigtsmæssig Opdragelse og offentlige Skolers Indretning. Ulagtet den Betænk somhed, med hvilken dette Collegium gik til Verks; Medlemmernes bekjendte Lædom og Indsigter; den Flid, imed hvilken de indhentede alle nødvendige Esterretninger; den Opmærksomhed, hvormed de hørte Andres Grindringer og Forslag: troede de sig dog forbundne til at underkaste deres Arbejde Erfarenheds Prøve, førend de vilde forelægge Kongen det til endelig Stadsfæstelse. Saaledes gjennemtækt og undersøgt, er det omsider overdraget den højeste Dvrigthed på dette Sted, og de her bestikkede Lætere til Udførelse. Saa store Forberedelser til Oplysnings Fremme ere neppe tilforn stede i Norges Egne: formodentlig blive de ej heller indskrænkede til vores Egn allene; og hvad vi i Dag anlægge, skal efter sin Bestemmelse snart udvides efter en endnu større Plan. Det der i sin Begyndelse kun ligner en Frugt- eller Urtehave, skal Konsten engang saaledes udzire, at den kan tjene saavel til Forlystelse som Nutte."

Denne Udvidelse af de ny Indretninger i det lærde Skolevæsen til andre Norges Egne, som Hr. Prof. Treschow spaar om, vil visselig ikke udeblive, og da herskbares frem efter en fast og urokkelig Plan, og det slet ingen Fare har, at alle mellekmommende Hindringer jo vil Tid efter anden blive ryddede af Besen under den Hr. Bestyrelses Bestyrelse, om hvem Taleren med saa megen Haje sagde: at han „i Philosophiens Studium ej allene finder „ Sindets Vederqvægelse, men ogsaa Kilden til de beste Reg.

„Regler for en hensigtsmæssig Opdragelse og offentlige „Skolers Indretninger“ saa kan Patrioten fra den Kant være rolig. Ikke saaledes har det sig derimod med Almueskolerne; dermed staar Alt paa en vaklende og aldeles ubestemt Fod. Overfor har vi seet, at der i Tønsberg er oprettet et Skoleholderseminarium. Ikke de bedste Afnelser bebudedes ved følgende Udcryk i Collets ovennævnte i Hæromder No. 13 indførte Tale: „Skulde „mørke Økter fremkomme paa denne klare Horizont, dee „vilde standse Indretningen i sit bestemte herlige Løb; „— O! da vil mit Hjerte bløde.“ — Rigtig nok sajer han strax til: „Nej! Landsfaderen elsker sine Børn, og „Nordmænd elsker Norge. — Alle ville bidrage til denne „Stiftelses Fremme.“ og Anmelderen nærede for sin Part samme sangviniske Forhaabning som Hr. Collet. Men til sin Forundring seer man nu, at da værende Stiftamtmand Hr. Kammerherre Kaas saae sig foranlediget til, først i Aaret 1800 i de Christiania Aviser at fremsette det Spørgsmaal: Hvorledes kan det best blive muligt, at staffe det for Aggerhus-Stift oprettede Skoleholderseminarium Vedvarenhed; og hvilke ere de Bilder fra hvilke man med Grund kan vente Understøttelse dertil? Han opkastede tillige to andre Spørgsmaale, som stod i Forbindelse med det første, og de hede som følger:

2) Hvorledes kan de ved Seminariet oplærte Elever efter fuldendt Cursus best ansettes til sin Bestemmelses Opfyldelse; og hvorledes skal saavel de som alle Skoleholdere paa Landet i Almindelighed kunne blive saaledes lønnede, at de uden altfor megen Læringssorg kunne medtage Andre Undervisning?

3) Hvor-

3) Hvorledes kan Skolevæsenet paa Landet i Norge med Hensyn til Landets locale Beskaffenhed og Almuens Farv best indrettes for at stiske den mest muelige Nutte?

(Slutningen følger.)

**

**

**

Den 7de November er den af adskillige Smaaadigte ikke usordelagtig bekendte Candidatus Juris Hr. J. Rehling udnevnt til Byfoged og Byskriver, Skifteforvalter og Skiftekriver, samt Auditeur Foged og Politimester paa Etablissementet Tranquebar i Ostindien.

**

**

**

Den 23de November er Peder Kryssing Clausen, Oversætteren af den for et Aars Tid siden udkomne Schmidts Kirkehistorie, konfirmeret til Sognepræst for Flemløse Menighed i Syen. Han var tilforn Præst i Sønderbye samme steds.

Røsbenhavnske Lærde Efterretninger

for Åar 1804.

No. 47.

Topographiske Journal for Norges
XVIII. XXIX Hæfte. Christiania. trykt hos
Jens Ørbech Berg. 1796. 1802.

De første 17 Hæfter af dette vigtige Nationalverk ere
af en anden Recensent til sin Tid blevne anmeldte
disse Bladet.

I det XVIII Hæfte nævnes den værdige Olbings
hr. Cancellieraad og Sorenskriver Bassøes med Flid
darbejdede Beskrivelse over de trende Præstegjeld Rode-
sø, Skibsvært, og Rakkestad, hvorfaf Begyndelsen stod
det 17de Hæfte. Her handles i det 2det Capitel om
næste Præstegjelds physiske Beskaffenhed, i det 3die om
næonominiske, og i det 4de om den politiske. Hr.
orsatteren er lidt vel snaksom men viser sig ellers som
meget god Land-Oeconom, og ikke saa af hans Raad
Forslag vilde de i dem Egn boende Landmænd udentvil
re vel holdne ved at følge. Mærkeligt er det især, hvor
r Skade Landet i den Egn efter hans Erfaring har af den
i gengse Brændebranden og saakaldte Svivevarme,
is ulykkelige Folger for den saa vigtige Græsning saa-
som for Jordbundens Frugbarhed Almenen ulykkelig-
tige indser.

XIXde Hæfte begynder med en Beskrivelse over Trysild Præstegjeld i Aggershus Stift forfattet af Stedets Præst Axel Christian Smith i Aaret 1784, om hvilken Beskrivelse Hr. Udgiveren i en Forerindring melder, „at den af det patriotiske „ Selskab i Christiania, af hvis Beskrivelser den er en „ Frugt, og som har belønnet den med 100 Rdlr., er „ det Topographiske Selskab overladt til at indrykkes „ i sammes Journal; og at den, i Betragtning af at „ den alt er saa gammel, nyligen har været Forfatteren „ nu Provst og Sognepræst for Øiestad Præstegjeld „ Christiansands Stift, tilsendt, at han paa ny kund „ gjenemse den, og anmærke deri de Forandringer „ som maatte være inderusne, efterat den blev forfa „ tet.“

„Har jeg (siger Hr. Forfatteren i sin Fortale) ikke været altfor uheldig i Ordenen og Indretningen af mit Skrift, og skulde ikke Stilen falde alt for stiv i kjedsmælig, torde jeg vente mig Læsere til dette lille Skrift, og jeg kunde haabe, derved at have bidraget Mægt til at rette en Del fejlende Domme, sendog hos mine Landsmænd, ved at lade dem læse, hvor forskjel Levemaaden, Jorddyrkningen, og Mæringssystemerne imellem de mere folkerige Egne i vojt Land og de 1 Steder, der ligge op under Nordens Alper.“

At Forfatteren falder sit Arbejde et lille Skrift kan for saavidt være rigtigt, om det var kommen ud i en Bog for sig selv; men her i denne Journal har Anseende af et stort og vidtløftigt Skrift, da det hvert kan rummes i et eller to Hæfter, men man har vognsaget til at fordele Fragmenter deraf paa den 1 Række af Hæfter fra 19de til 23de. Sandan Gen

lemmelse kan sagtens aldrig bidrage til at forøge et Skrifts Interesse; men i dette Tilfælde har det dog have set Gode med sig, at Læseren, som har faaet Hr. Smiths Topographie successive ihænde, mindre har følg mindre har funnet støde sig over de altsor hyppige Repetitioner af de selv samme Esterretninger, Bemærkinger, og Beklagelser. Nej da lover man heller en Bassæs godmodige Snaksomhed end slig kjed sommelig Hjentagelse af de selv samme Ideer, uden at man kan ge at de ere opstudede med ny Vendinger. Dog, nogle Æmaafsl ved Foredraget erstattes igjen derved, at den idelstige og omstændelige Beskrivelse kaffer Læseren et intuitivt Begreb om denne saa besynderlige Egn af Landet, som Naturen har sørget saa stedmoderlig for, som Barkebrødets egentlige Hjem, hvor den ringe Kornb saa ofte ødelægges af Mattesrost, og hvor ikke engang artosler kan trives. Fordum var Trysild i orde for sin gelige Næring og Bjæring af Øvægavl, Jagt, Fiske, og Sommerbrug; men Fors. viser, at den Herlige d er det dels paa Heldingen med og dels er den rent rsvundet, saa at Præstegjeldet, istedenfor at det tilforn boedes af saa Familier som støde sig vel, nu er beboet en større Mængde men hvoraf de fleste leve et fulmligt Liv og ikke sjeldent udsættes for Hungersnød. Ette viser Fors. et Følge af en i mange Maader fejlagtig Deconomie. Disse Fejl nævnes og oprippes tidenok, men med alt det spørre man dog ikke, at det for hans en Persons skyld ligger Hr. Fors. saa meget paa Hjerte at le dem rettede; thi han længtes saa inderlig efter jo jo heller at slippe bort derfra, at man fristes til at se Præstekaldet i Trysild som en Mission til Græn. Saaledes ender han sin Topographie; „Gud og

„Monarkens Maade opliver Haabet om Farflyttelse til
„bedre Egne, hvor jeg under en guddommelig Besig
„nelse vil blive istrand til at føde min Familie.“ o. s. v.

At, som vel er, andre Trysildboere ikke tenke for
Forfatteren, sees af den Underretning, som Autor (C
105 i 23de Hæfte) giver om den Trysilderne saa hest
angribende Hjemsyge, „Man behøver ikke at sende e
Trysilder til America for at gjøre ham mismodig; i d
nærmeste Sogn kan han neppe op holde sig eet Aar, udi
at længes efter sit Kjære Hjem. Ikke saa velsmagen
olive ham de nydeligste Natter paa et fremmed Sted, so
Barkebrødet og den sure Myse-smør-drik ved hans F
ørenessavn.“

Som Bidrag til Kundskab om de gode Trysildbe
res Husholdningsmaade være det Anmelderen tillade
hidsatte et ganske fort og ikke uinteressant Sted: „J
har (fortæller Forf. S. 94 i samme 23de Hæfte) enga
et Par Natter været til Herberge paa en Gaard, der
der fandtes hverken Melk eller Brød. Barken kjet
disse Folk sig lidet efter, og hvorfor? deres Hæhus
Melkebod var igod Stand; de boede tillige ved en fiske
Elv. Fisk, Melk, Smør, og Ost udgjorde da Fro
sten, og til en Forandring, Ost Smør Melk og Æ
Middagsmaden, og Aftensmaden — dito, dito, di
dito. Saalenge Brødet i min egen Pose holdt Sta
hande jeg ingen Nod; men da samme par fortæ
gantte jeg ret alvorlig, paa den 4de Ven. Dette
vore Wonders sædvanlige Kost; daglige var jeg ikke si
ve; thi der frembryder mangen en Dag, da det seer i
ud i en Del Hytter. Den fattige Husmoder, ba
blandt Gaardbrugere og Husfolk, veed ikke, hvad
Fal satte stem for den forhungrede Familie. Saada

ørgelige Elde opleve Mange i Sognet, allerhøst tidlig
om Vaaren, førend Kørne har baaret. Melken savnes
da, og Kornet er opædt; Fisten sages kun lidet af da Van-
dene endnu ere tilfrosne."

Noget af det Caregne, hvorved dette Sogn ogsaa
admarkter sig fra mange andre Norges Egne, er
Manden hvorpaa de afbenytte deres Sætere, da nemlig
kun en eller to Piger sendes op til Hjelds med Kvæget
rajen Gaard, for der i den beste Sommerstid at lave
Smør og Ost; nej, her er det det ganske Husgesinde, ind-
til Hund og Kat, som om Vaaren drage affsted til Sæ-
ters, og i al den Tid Folket opholder sig med Kvæget i
Sæteren, staue Egardenes Huse næsten overalt øde og
tomme. (See det 20de Hæfte S. 52-54. Maat det
S. 53 heder: „vi ere stresende Barbarer“ er det en
let kjendelig Trykfejl, for Tartarer).

Endnu kan Anmelderen ikke undlade at gjøre op-
mærksom paa den i Afhandlingens 21de Capitel meddelte
Efterretning om den i Trysild Sogn bosatte Emigrant-
Colonie af Finner. „Ester gamle Mands Beretning skal
(siger Author) Fædrene til disse finiske Familier allersørst
oere komme fra Stor-Finland, og være flygtet dersra i
den Tid Russerne saa haardt øngstede dette Land og borts-
tag en Del deraf.“ Fra Tid til anden uddser mere og
mere disse Fremmedes eget Sprog, ligesom og Folkesor-
den er nærvært at smelte sammen med den norske. Saæ-
vidt om Trysilds Topographie.

Høruden de 5 første Capitler af bemeldte Topogra-
phie indeholdt det XIX Hæfte endnu en ved intet sig ud-
mærkende Beskrivelse over Ouvre Præstegjeld i
Nordmør Provstie i Trondhjems Stift. Forsat-
teren Niels Godsche From, en Sjællander af Fødsel,

var Præst i Ouvre fra Aar 1757 til 1774, da han blev forflyttet til Meldals Præstegjeld i Dahlernes Provstie i samme Stift.

XXde Hæfte indeholder, foruden Fortsættelsen af Smiths Beskrivelse af Trysild, Begyndelsen af Sogne-
beskrivelse over Hadeland i Aggerhuus Stift i
Norge, ved Justitsraad Christopher Ham-
mer. S. 71-182, og 3 Smaastykker af Dr. Møb-
ler i Porsgrund a) Om Stenuter i Norge. b)
Om Stensamlinger i Norge til Vagthuse. c)
Om Stensamlinger til Brug i Brigen.

Den hammeriske Afhandling fortsættes i de 3 paa-
følgende Hæfter af Journalen og er endda ikke avanceret
videre frem end at den første Del er tilendebragt. Han
skifter nemlig sin Beskrivelse over Hadeland i to Dele,
hvoraf den 1ste, der mest er af naturhistorisk Indhold,
sykkevis er indrykket i XXde-XXIIIde Hæfter. Uagtet
Forf. som bekjendt ingen autor classicus er i Naturhisto-
rien, kan man dog vel ikke astviste nærværende Rhapsodie
al Værd. allerhelst han her idelig og idelig kommer tilbage til
enhver Tings øconomiske Brug og Nytte, hvorved han
hyppig beraaber sig paa egen Erfaring, paa eget Kjøkken
og egen Kjælder; i ingen Materie er han saa uudeommes-
lig som i at ansøre Maaden at anvende de mangfoldige
norske Bør paa, et Emne for hvis beste Besvarelse
Landhusholdningsselskabet i Kjøbenhavn 1788 udsatte
Præmie.

Hadeland bestaaer af de to Præstegjeld Gran og
Jævnager i Christians Amt i Aggershus Stift.

XXIde Hæfte, udkommen 1797. indeholder blot
de allerede nævnte Fortsættelser af den trysildske og den
hadelandske Topographier.

XXIIde Hæfte, udkommen 1798, etter Continuation af bemeldte Topographier; men desuden fra Pag. 80-113 et beskrivende Digt over Bergen og omliggende Egn. I under Texten løbende Noter samt i nogle Tillæg bag i Hæftet beskriver Forfatteren lidt udforligere de Gjenstande, som i Digtet blot nævnes eller antydes. Stykket har paa den Maade en Slags Lighed med Dass's Nordlands Trompet, der synes at have været Forfatterens Mynster. Hverken som Poesielle eller som Topsgraphie har Stykket sorresten synderlig Værd. Mærkelige ere de Besværinger, som staae i Forerindringen imod Læserne ved Seminarium Fridericianum, og Pag. 97 i Noten 39 imod Stadsphysicus; men — audiatur et altera pars.

XXIIIde Hæfte. Heri er, som oven sagt, de to sidste Portioner af Smiths og Hammers Topographier, og endvidere under No. 3 S. 159-181 Forsøg til en topographisk Beskrivelse over Lummmedals Fogderie af Oberst Sommer schild. Hr. Forfatteren vil have sine Efterretninger anseete som Tillæg til den af Schöning i hans Rejse leverede Beskrivelse af Overhaldens Præstegjeld. — Her støder man S. 177 paa den saa saare mærkelige of Fortalen til Suhms Danmarks Histories 2den Del bekjendte Anecdote om den Gravning som 1778 under Forfatterens Opsyn blev foretaget paa Læsøen i en Høj, som Schöning formodedede om maatte være den hvor Herlaug grov sig ind da han flygtede for Harald Haarfager, og hvor Udsaldet saa ganske og aldeles tjente til at stadfæste Snorro's Troværdighed. Beretningen er sorresten her i topographisk Journal fun summarisk, den omständeligere Beretning haves i bemeldte Suhmske Fortale.

No. 4. Om Færøiske Stenkuls Brug til Brænde i de Skovløse Egne i Nordland, og en dermed forbundne Handel med nordlandst Trælast i Færøerne. af Præsten Bendix Sejde. S. 181-193.

„Uagtet (siger Forf.) Nordland har paa sine Steeder Skov nok, ja mere, end som kan gjøres i Venge ester nu værende Skovbehandling, gives dog mange Egne, som mangle Skov, ikke allene til Gavntømmer og Bygningsforudsædning men endog til Brænde; ja Mange have ikke engang Tørv til Nødvendighed, hvorför Indbyggerne med stor Møje og Bekostning maa hente deres Brænde langtsra.“ Paa denne Omstændighed, bygger Hr. Forsætteren et Handelsproject det han understøtter med ganske plausible Grunde. Ogsaa i denne Afhandling doleres over Assavnet af et Kjøbstedanlæg i Nordland.

XXIVde, Åar 1799 udkomme, Hæfte indeholder under No. I Beskrivelse over det Jarlsbergstke solvhaltige Bly- og Robber-verk, efter de af afdøde Erland Thoresen samlede Materialier udarbejdet af Gerhard Saye, dengang Capellan pro Persona til Skouge og annecterede Tangens og Jarlsberg-Værks Menigheder, og siden Sognepræst for Voine Menighed i Grevskabet Jarlsberg. S. 1-101.

Paa disse 100 Sider leveres kun det Halve af Beskrivelsen, den anden Halvpart optager 166 Sider i næste Hæfte.

Den forudstillet Forerindring giver Hr. Saye interessante biographiske Esterretninger om den sædels-dulige praktiske Bjergmand Erland Thoresen det døde 1795, og forklarer tilsige saavel hvorledes han er kommen til disse Thoresens Papires det Jarlsbergstke Verk an.

angaaende, som hvad Del han selv har i den den deras samlede Beskrivelse.

Ashandlingen selv er delt i 17 Capitler, hvoraaf det første, som er det længste, indeholder Verkets Skjæbne fra dets første Anlæg indtil nærværende Tid. Denne historiske Beretning er meget godt skrevet, og ikke allene geraader Nedactionen af de Thoresenske Materialier Hr. Faye til Ære, men han har ogsaa dersaa af hvor de Thoresenske Documenter hørte op, som var ved Verkets Medlæggelse af det sidste Participanckab 1770, meddelt meget interessante og, saavidt man kan få sjenne, upartiske Esterreninger om Verkets senere Skjæbne, eller om de saa sameuse Hichmanske Fabrikantlag. Caapulet indledes med følgende passende Betragtninger:

„Ikke overalt var den djerfe Nordmand lige heldig i sine Anlæg. Øste anstillede han Forsøg, som, til hans Græmmelse, fik et andet Udfald, end hans overskuende Hånd gjorde sig Forestillingen. Øste anvendte han uhyre Summer i et Haab, som blev skuffet. Ikke upassende, synes mig herfor, at de norske Bjergverker kan inddeltes i de heldige og uheldige. Til den sidste Klasse hører desværre det Verk, hvorover her fremlægges Beskrivelse; men ikkedefomindre fortjener det dog i mere end een Henseende Opmærksomhed. Ikke sjeldent ere uheldigere Anlæg ligesaa videværdige, som de heldigere; thi af hine drager den Forstandige Advarster, som, lagde paa Hjertet, kan komme ham til Nutte. Han lører af dem, hvad han har at vogte sig for under de Anlæg, som hans Opfindelseskraft bragde ham paa, og drager betimelig Omsorg for at gaae de Hindringer imøde, som hans, med Erfaringer udrustede, Hånd indseer at være mulige. Han lører, ikke at gjøre sig for store Forventninger, og

gaaer forsigtigere tilverks end den, som, lidet bekjendt med Tildragelsernes Udsald, danner sig alt for smigrende Korestillinger om sine Antægs Held; og saae da disse en uheldig Bending, vil det ikke saa meget saare og forvilde den første, som den, der, uden at aue Mislygheder, lover sig altfor Meget.

De fleste andre Capitler ere for Læsere, som ikke ere kyndige i Bergverksvidenskaberne, naturligvis af mindre Interesse, saasom handlende om Bergarternes Lager i dette Verk, om Antallet af de blotte Anvisninger, om Vanddraget med Damme og Hald, om Grubernes Drift med Til- og Afstagende, om Pukverkernes Indretning, om Rosstmaaden, om Smeltehyttens Indretning, om Skov- og Hørstvæsenet, om Malmernes Gehalt, om Verkets Betjentere o. s. v.

I XXIVde Hæfte indeholdes end videre under No. 2 en fort Beskrivelse over Finnmarken af Ole Hannibal Sommerfeldt, Amtmand over Finnmarkens Amt. S. 101 - 179. Her handles i 28 Paragrapher om Landets Beliggenhed, Clima, Inddeling, Jordbund, Bjerge, Fjorde, Skove, Planter, Dyrarter, Fugle, Fiske. Fremdeles om Indbyggerne, hvoraf der er 3 Slags nemlig de Nørste, Finner og Øvæner. Finnerne ere igjen enten Hjeldfinner eller Søfinner. „Hjeldfinnerne (siger Autor) ere af liden Vart, have indtaget Hjeldene og føre i Vintermaanederne et der omflakkende Liv. De føde og klæde sig af sine (beres) samme Rensdyr, nære sig for det øvrige ved Billedfangst og Skytterie samt andet Bejderie, saavel som af Fiskerie i ferske Vand og i Havet. — Om Sommeren, fra Medio Junii til Medium Augusti at regne, hoej Hjeldfinnerne, ligesom Søfinnerne om Vinteren, i Telte ved

Søkanten, og trække paa den Tid Melk og Ost af sine (deres) Ren-Simler, og drive da noget Fiskeri i Soen. Den Hjeldfinnesfamilie, der ikun ejer 100 Stykker vorne Rensdyr, agtes for fattig, og kan neppe nære sig af dem. Oliver en Hjeldfinne saa fattig paa Rensdyr, at han ikke deraf kan nære sig, overlader han andre Hjeldfinner sine saa Rensdyr til Bevogtning og flytter til Søkanten, for der at leve af Fiskerie, hvorefter de, etablerede ved Søkanten eller i Fjordene, faae Navn af Søfinner."

„Ovænerne, et højt ført og velvoxet Folk, ere først i Begyndelsen af det 18de Seculo nedkomne fra de tilgrændsende svenske Lapmarker. De elste fornemmelig Skovhugst Lærefiskerie og Skytterie.“

„Den ganske Folkemængde i Finnmarken, Conditio-
nerede iberegnede, kan anslaaes i det højeste til omtrænt
6500 Sjæle; hvoraf de Norske udgjøre $\frac{2}{3}$ Dele, Hjeld-
finner $\frac{2}{3}$ Dele, og Søfinner og Ovæner $\frac{1}{3}$ Dele.“

Saare læseværdige ere de Esterretninger, som Hr. Amtmanden meddeler om Mæringsvejene og deres mulige Forbedring, samt Handelen og Nærslen i Almindelighed. De Forslag han gjør til Landets Opkomst synes ikke at kunne møde uoverstigelige Vankeligheder. Et vigtigt Skridt fremad til det bedre var Handelens Frigivelse ved Forordningen af 5 September 1787. Han viser, at Handelsconjuncturerne have siden den Tid ikke just været gunstige for Finnmarken, men, forsikrer han, uagter disse Ubehageligheder, har Frihandelen dog haft god Indflydelse. „Istedet for at man under den octroierede

Han-

Handel med Græmmelse' maatte være Vidne til den Fre-
venhed og Lunkenhed, hvormed Almuen nærede sig, saa-
vel som det flette Hus de holdt med de Levnetsmidler, de
for en stor Del tiltræde sig hos den kongl. Handel,
samme til aartigt betydeligt Tab, seer man Almuen nu,
da deres Windstikselighed ene skaffer dem Credit, at nære
sig stortig og med Munterhed. Et fornuftigt Hus holde
de ogsaa nu med hvad de sammenstrebe. Som forbedre-
de Husholdere gaae de nu hele og velklædte i almindeligho-
hed, istedetfor de tilsorn under den octroierede Handel
vare at see til som Beclere." o. s. v.

XXVde Hæfte indeholder blot Resten af den i 24de
Hæfte afbrudte Beskrivelse over det Carlsbergste
Bly- og Bobber-verk S. 1-166, og dertil et lidet
Stykke S. 167-193 hvori Hr. Rector Arenz i Bergen
besvarer de ovenomtalte Udfald, som Føfs. af Digtet om
Bergen i det 22de Hæfte havde tilladt sig imod ham.

(Fortsættelsen følger).

Slutning af Recensionen over det norske Tids-
skrift Hermoder.

(See No. 46.)

Nu leveres da her i Hermoder etvende Forsøg til at be-
svare de her fremsatte Spørgsmåle. Det første og vigtigste er af W. S. Bull, Sognepræst til Dæb på
Hedemarken:

Ved

Bed den første Punkts Besvarelse antager Hr. Buß som afgjort, at der fra Regjeringen eller af Statens Casse ikke kunde ventes nogen videre Understøttelse end de 1800 Rdlr., som Kongen havde stjænket til det første Anlæg. Kilderne til den behovende Understøttelse man, siger han, søger der, hvorfra den kan komme, uden at andre nødvendige Udgifter derved skalde forhindres, og det er da a) det gejstlige benificerede Gods, og b) Paalæg paa Almuen. Hvad den første Kilde angaaer Da troer Hm. at Autor fuldkommen har ret, at det benificerede Gods er Statens Ejendom og som saadant underfastet Regjeringens Forvaltning, saaledes at naar Forandrings i dets Anvendelse udfordres for at gjøre det gavnligere og mere tilsket til dets Hensigts Opsyldelse end det forhen har varet, Regjeringen da er berettiget dertil. Autor citerer til denne sin Sætnings Bestyrkelse Hr. Etatsraad Halsens Et Par Ord om det norske Academie, hvilket Skrifte ihenseende til den Quæstion om Legaters Fundatser og andre Statsindretningers af Samme paasstaede evig urokkelige Gyldighed og forbindende Kraft vickelig er classificeret; han kunde ogsaa have citeret Hr. Assessor Præsteds ligesaa grundige om ikke saa vittige Undersøgelse af samme Emne i Quartalskriftet for Sandhed.

Maaeden hvorpaa de Byrder, han, som den anden Kilde, vil have lagt paa Almuen, efter hans Formening best kunde reparteres, ansøres ikke her strax; det forbeholder Autor sig til et belejlighere Sted nedenfor i Af handlingen, og gaaer til Besvarelsen af det andet Spørgsmaal om de opdrætte Seminaristers beste Ansættelse, sam-hvorfra Lønningen saavel til dem som til andre Landsbr. Skolemestere i Almindelighed skal komme? Da de i

Seminarister, som efter fuldendt Cursus skulde udgaae fra Seminariet i Tønsberg, ikun er i for hvert Provstie i Stiftet, der ikke kan forstaae til de mange Skole-districter, foreslaer han, at disse 15 skulde hver paalægge sig at opnåre 12 Elever og saaledes danne 180 Skoleholdere. En saadan seminaristisk Skoleholderlærer skulde have en siden Bygselgaard at beboe, imod at Beneficiarius saer en aarlig Erstatning, et Skolehus skulde bygges paa Almuens Bekostning, hans Løn skulde være 60 Rdlr. og for hver Eleve skulde betales 22 Rdlr. aarlig, men saa skulde de tillige hjelpe Seminaristen med hans Markarbejde om Sommeren og med at tæsse om Vinteren. Bekostningerne at udrede ligesom ovenfor til Seminariet.

„Efter 6 Aars Arbejde med at opnåre Subjectter til Skoleholdere bør Seminaristen forflyttes til et gode Klokkerembede. Naar en ny Seminarist kommer tilbage til Provstiet fra Tønsberg, maa han indtræde i denne Stiftelse som Medbhjelp og Lønnen deles da imellem dem, indtil han ved den førstes Forslyttelse, kommer til at tiltræde Gaarden, og saaledes gaaer ind i hins Plads.“

„Det staaer — siger derpaa Autor — tilbage at tale kom hvorledes de almindelige Skoleholderes Løn kan forbedres, saavel deres som nu ere, som deres der i Fremtiden af Seminaristerne blive dannede. Dette vil funne stee ved at paalægge enhver Gaard noget vist i Skoles løn“ o. s. v. Her fremstilles nu den hele Finantsplan som han i det foregaaende beraabte sig paa, og hvorved han mener at kunne forstasse de 1000 Rdlr., som han beregner der aarlig gaaer til til Seminarium, til de udgaaende Seminaristers Løninger, til de af dem underviste Elevers Underholdning, og til Skoleholderlønnin-

gernes Forbedring. Han fordrer 24 fl. af hver Confirmand i Stiftet, 4 fl. aarlig af hver Communicant, 1 Mdlr. af hvært Par som lader sig vie i Huset, 2 Mdlr. af hver Kirke i Stiftet.

Fra dette Skattesystem, hvorved maatte Dogen kunde ansøre det gamle Ordsprog: det er ingen Sag at skjære en bred Rem af en Andens Hub, men i hvis Besiddelse Anmelderen af Mangel paa Localkundskab ikke indlader sig, gaaer Hr. Bull over til det 3die Spørgsmaal: hvorledes Skolevæsenet paa Landet i Norge best kan indrettes?

Før han directe besvarer Spørgsmaalet, undersøger han først hvad den norske Almues Tær fordrer at der bør læres i Skolerne, og udvikler den Sag paa en saare indlysende Maade, og sætter Omstændighederne hvorpaa det i den henseende kommer an, saa tydelig ud fra hinanden, at det geraader hans Sindighed og Estetanksomhed til Acre. Han følger især Afhandlingen i Minervas Februar 1799.

Hvad derpaa Skoleholdets Indretning angader, saa erklærer han, at han ikke troer, at der i almindelighed kan blive anden Indretning end den som nu er, at Skolen gaaer fra den ene Gaard til den anden.

Saa udførlig Bremsættelsen var af Ideerne i Hr. Bulls Afhandling, saa fort kan man satte sig om den derpaa følgende af Hr. Jens Samsing, Sogneprest til Thjølling i Grevskabet Laurvig. Foredraget deci er ikke behageligt og man savner den lucidus ordo, hvorved den bullistiske Afhandling saa fordelagtig udmarkes sig; thi foresten indeholdes deri adskillige gode Bemærkninger, og i somme

Poster, saasom om et Filial-Seminarium i hvert Provsti, Forsvar for det omgaende Skolehold v.a.m. stemmer han overeens med Bull.

Det ubetydeligste af Alt i denne Materie er den S. 113. 24 astrykte Tale holden paa Skoleholderseminariet i Tønsberg ved Elevernes offentlige Examens og paafølgende Dimission fra Stiftelsen d. 20. Februar 1800, af M. Sigvardt, Aftensangspræst i Tønsberg og Med-inspecteur ved Seminariet.

Herved sluttet da Anmeldelsen af dette saa nyttige og i det Hele taget højst interessante Tidsskrift, som afslukede norske Forfatteres Penne; saa mange et gode Bidrag, bragde mangfoldige nyttige Ideer i Omløb, og var overhovedet saa kraftigt et Hjælpemiddel til større Culturs Fremme i det Land, som det nærmest var bestemt for, at man maa onsee dets Standsning for et Nationalstabiser med Hensyn til det som man i Norge kalder Distingverte Folk, ligesom at den Omstændighed, at Seminariet i Tønsberg som jeg hører er, uagtet de Raad, som vi saae at Bull og Samsing give til dets Vedligeholdelse, gaaet ind igjen, har gjort et Skar i de glade Udsigter, man havde til den norske Almuesmands bedre og hensigtsmæssigere Undervisning og Opdragelse.

Kjøbenhavnske

Lærde Efterretninger

for Åar 1804.

No. 48.

Fortsættelse af Recensionen over Topographist. Journal for Norge.

(See No. 47.)

XXVIde Hæfte. Den allerstørste Del af dette Hæfte og halvfemte Aar af det næste optager Beskrivelse over Sætersdalen i Christiansands Stift forfattet af Rejerus Gjellebøl, Guds Ords Ejener til Valle Præstegjeld i Sætersdalen.

Om denne Beskrivelse, der i Året 1780 er blevet belønnet med en Præmie af det kongl. danske Landhusholdningsselskab, erindrer den topographiske Journals Redacteur, Hr. Rector Rosed, i en Fortale Ifølgende:

„Hr. Forfatteren, saavel som Læseren, haaber man, ikke misbilliger, at man, for Rummets Skyld, har udesladelig saavel den nu gamle Tilskrift til H. K. H. Arveprinds Friderich (dat. Valle Præstegaard den 22de Octbr. 1777), som ogsaa Fortalen, da samme intet indeholder til Oplysning om Sætersdalens Bestaffen-hed, men blot Forskning om, at Skrifteet er forfattet i ingen anden Hensigt, end for at gavne, hvilket er saavel det Kongl. Landhusholdningsselskabs Fors-

„ maal, der har fjendt Skriftet værdigt til Belønning,
 „ som det Topographiske Selskabs, der, formedelst
 „ mellemkomende Hindringer, ikke saa hastig, som det
 „ havde ønsket, har seek sig i stand til at udgive denne
 „ forlangst indsendte (S. Journ. 3die Heste Side 129)
 „ Beskrivelse over en Fjeldbygd, ligesaa mærkelig ved sin
 „ Forstjellighed fra Rigets mere beboede Egne, som
 „ hidindeil ubekjendt. Det Kart, som fulgte med, over
 „ Sætersdalen, tilsigemed en illumineret Afbildning paa
 „ Folkets Klædedrage og en Tegning af dets nødvendigste
 „ Agerdyrkningsredskaber, er nedsendt til Hr. Registras-
 „ tor Weber i Kjøbenhavn, som Selskabets Kommissi-
 „ sioner, for ved ham at besørges stukken i Kobber.
 „ Forfatteren, som forhen var Sognepræst til Valle
 „ Præstegjeld i Sætersdalen, er for nærværende Lid
 „ Provst og Sognepræst i Stavanger.“

Vist nok er denne Topographie en af de meget interessante, ikke just for Foredragets eller Stilens og Fremstillesens skyld; thi fra den Side betragtet har den intet Udmærkende; men det er Emnet selv, som fører Interessen med sig, og Hr. Rosted har Føje til at sige, at denne her beskrevne Fjeldbygd er mærkelig forstjellig fra Landets andre Egne. Hr. Forf. gaaer overmaade meget i Detail ligesom Smith i sin ovenomtalte Beskrivelse over Trysild, og disse tvende Topographier kunne ogsaa i adskillige Henseender ansees som Vendants til hinanden.

Hr. Gjellebøs Topographie er afdelt i en Snæ Kapitler, og handler det første om Stedets Beliggenhed, Grændser, Navn, Deling og Størrelse.

Sætersdalen ligger i Christiansands Stift, Nidelæs Amt, og Raabygdelagets Fogderie; er den øverst beboede nordlige Egn af Stiflet, og grændser til de store Fjelde

Fjelde og øde Udmærker, som i henved 18 Miles Stækning stille Christiansands Stift fra Bergens. Den bestaaer af en Dal, $14\frac{1}{2}$ Mil lang, igjennem hvilken løber en Elv kaldet Ottera. „Samme Dal (siger Forfatteren) indslutes paa begge Sider, nemlig imod Østen og Vesten, af de allerhøjeste Fjelde. Terreinet eller det paa enhver Side af Elven beboelige og brugelige Land er i det højeste paa noget Sted en halv $\frac{1}{2}$ Mil bredt; ja paa mange Steder støde de højeste Fjelde paa begge Sider til Vandet, samt ligesom hænge ud over Vandet, saa at ingen Landjord gives. Overalt er den største Brede, som Dalsen udgjør, ikkun $\frac{1}{2}$ Mil, hvoraf dog Elven paa mange Steder optager det største Rum.“

At Stedets Benævnelse kommer af hemdede Dals, erom kan ingen tvil være, hvad den sidste Del af Øret angaaer; men naar Hr. Forfatteren vil, at den første Del af Navnet skal deriveres af de saakaldte Sæters, vor Dalens Indbyggere om Sommeren ligge og græsse eres Øvæg, er det kun lidet sandsynligt. At ligge til Sæters er jo ikke noget Karakteristisk, der kunde tjene til værkjende, da det er saa almen en Skit hele Norge ver. Men ikke snarere den Del af Dalsen, som nu er i behoef Bygd, i forrige Tider kan have tjent de tilstændende Bønder til Sæters, det Forfatteren selv sagt synes at antage, og saa kan jo denne saa udmærket inge Dal deraf meget godt have faaet Navn af Sætersalen.

2det Capitel. Folkemængden. Communicanternes Antal angives at være omtrent 2000 Sjæle. Ærmere Bestemmelse ansøres ikke, men vel adskillige orslag til at raade God paa den dobbelte Ulejlighed, ac-

der i en Henseende ere for mange Indvaanere og i en anden for saa. Ved Pag. 16 (som ved flere Steder i denne Topographie) har man Anledning til at tænke paa de gode Trysildboere; man seer nemlig her, at Sæterdsælerne ogsaa ere ganske gjennemtrængte af Sandheden i Digerens „Du Plej af Jord.“ „Omendskjont (siger Author) dette Folk er et fattigt Folk og sidt lidet Mangel paa adskillige Ting, saa er dog Kjærlighed til deres Fodested saa stor, at de heller udvælge at lide Onde hos deres Egne, end at have det godt hos Fremmede.“ „Aarsagen hertil (heder det i Noten) er vist den lidet Omgang de paa dette eensomme Sted have med Fremmede. Denne Tænkemaade skal man finde hos mang Hjeldfolk, og alle dem som mangle Omgang med Andre saasom Grønlændere, Islandere, Finner, Lapper o flere, menende, at Ingen er saavel faren som de sel paa deres Fodested.“

3die Capitel. Mærkværdigheder ved Stede I dette Capitel Noget om Stedets mærkelige Oldsage men først og fremmest den efter Hr. Forsatterens Utryk „nesten over hele Norges bekjendte Stie eller Stige. Den er en smal Passage eller Bro langs med Hjeld ved Siden af et dybt Vand, hvor 2 a 3 Stol paa langs ere lagte langs med Bjerget, og opholdes da af nogle Rister i Bjerget, dels af nogle Stotter som i oprejste fra Vandet. Den gaaer ikke lige frem, men omvexler med nogle Broer, som af Træ ere stejlt opsa som en Trappe, og saaledes vedvarer nogle hundre Skridt, nemlig: indtil man er kommen ovenpaa Klippen. Den er baade farlig og besværlig. Den er farlig dersom man snubleder det mindste med en fod, vi man, formedelst dens Smalhed (da den somme Ste

er ikun $\frac{1}{2}$ Alen bred) falde ned i Vandet, hvorfra var ingen Nedning, saasom i samme er en skummende Foss og et svælgende Dyb, som paa begge Sider er indelukt af høje Hjelde, og altsaa ingen Landgang har, hvorfor og saadanne, som naturligvis ere hengivne til Svimmel, ikke vorr passere denne Stige. Den er tillige besværlig, ikke allene i det, at man trættes ved, saaledes impler op at stige, naar man rejser fra Syden til Norden, men og i den Henseende, at man hverken kan ride eller fjøre samme; thi først maae Hestene ledes ganste løse, dernæst maa Slæderne eller de saakaldte Kløver bæres og drages tykkevis efter hinanden. Hvor besværlig den er, ses ig deraf, at naar nogen Hest skal tilbage ned ad Stien, naa den hjelpes af 2de Karie, da den ene opholder Hestens Hoved, samt leder den, og den anden vikler sin Haand fast om sammes haarrige Rumpe for at drage med alle Kræster tilbage, at Hesten ikke skal falde for over. Især er den besværlig om Vinteren, naar den er belagt ned Is af det Vand, som nedflyder fra Fieldene; hvoror man nodes til at hugge Trappetrin i Isen, paa det en kan blive fremkommelig, og man ikke tilligemed Hestene skal glide. Men omendkjønt denne Stie er baade arlig og besværlig, saa er den dog nsdvendig for Passasjen, estersom der ingen anden Fremkomst er for Rejsinde; thi paa den anden Side af Elven ere ligesaa høje ijelbe, som paa denne, der staar ligesom perpendicularer ved Vandet, og til Vands igjennem Elven er det umuegt at kunne komme med nogen Farkaast formedelst en ia faldet Foss eller Vandfald, som løber saa stridig, at et skummer. I de ældre Tider kunde her aldeles ikke emkommes med Hest, estersom her ingen Broer varre sorte, men kun en enkel og aaben Stige, som var saa

lang, at den rækede fra det Nederste til det Øverste af
Bjerget, hvorfra Stedet endnu har det Navn Stige."

Den blotte Beskrivelse over denne Stie er næsten
istand til at gjøre En hovedsvimmel, og man falder i
ikke lidt Forundering ved strax ovenpaa at læse, at Hr.
Gorsf. ved sin Sognerejse passerede den 7 a 8 Gange
hvert Aar.

4de Capitel. Folkets Egenstaber. Nogle af
de mest fremstikkende Karaktertræk ere følgende: „Fattig-
dom foragtes ikke hos dem, men den allersættigste Betler
har den samme Anseelse og Verdighed som den allerrige-
ste Mand i Selstabber og Gjestebuder; thi Enhver tagel-
der, ifolge Naturens Ret, Sæde efter sin Alder, og
Alderdommen holdes i stor Esteime.“ „De ere meget
bindstabelige de saa Uger om Sommeren, naar de gjør
deres Høstarbejde, da de altid begynde deres Arbejd
ved Solens Opgang (endog midt om Sommeren) og
ende det ved Solens Nedgang. Derimod finder man
dem gjerne den øvrige Tid af Året, nemlig Høst og
Væk, at ligge og sove paa Marken i Flokketal, sog on
Vinteren. (saas mange som ikke have Sommerhus) a-
fakke sig paa Bænke og Krakker i Husene. Og besyn-
derligt er det, at de altid rette sig efter Solens Gang
saas at de endog om Vinteren gaae til Sengs, naar Se-
len gaaer ned Klokkens 4 Slet, og sove til Klokkens 1
Slet om Morgenens naar Solen gaaer op.“ „De hav-
den forunderlige og afskyelige Skik, der er ligesom natu-
raliseret hos dem, i det at de unge Karle løbe om Ma-
neder fra en Gaard til en anden i Mængde, og besøg
Vindkronnen, som efter Stedets Sædvane ligger i Ha-
husene paa de saakaldte Hjøs-Træver. Man kan le-
forestille sig de ande Folger, som flyde af denne ucolladi-

lige saa kaldte Trævgang. Jeg har gjort mig megen Umage, saade privat og offentlig i mine Taler, for at forebygge noget saavel af deres Drukkenskab, som og af den hemelde Trævgang, besynderlig i Valle Sogn, hvor disse Laster fornemmelig herstede. En Forskjel har jeg vel market; men jeg har dog ikke været i stand til at afføsse disse onde Vaner. Jeg vil ikke tale om, hvad for Fare og Fortrædeligheder jeg har underkastet mig ved denne Lejlighed. Det er gaet saa vidt, at ikke allene nogle have truet med imellem sig selv, at de vilde gaae ud af Kirken, naar jeg bebrejdede dem deres Laster; men andre have endog foretaget sig at ville lukke Kirkedøren for mig, naar jeg har villet gaae i Kirken for at forrette Gudstjenesten."

Her haves da atter et Exempel paa disse i flere Europas Lande og hos forskellige Folkestag fordum saa gjengse natlige Grasat-besøg. Skulde Noget i Danmark paa en Slags Maade kunne lignes derved, maatte det vel være vore Bonders fordums Julestuer, imod hvilke Sædeligheden vel kunde have ligesaa meget at indvende som imod de Tydikes Fenstern eller de Nørskes Trævgang.

En af Fors. S. 37 anført Anecdote viser, at han vel mangen Gang kan have haft al sin Pastoralklogskab nødig for mogenlunde at komme tilrette med de haarde og stivsindede Sæterdølere. I en vis Anledning havde han ganske uskyldig opvakt Almyrens Misnøje imod sig; hvad skeer da? En skriver hemmelig en Seddel uden Navn under, og lod den sættes paa en Budstikke gaae hele Sognet igjennem for at bewirke en Formindstelse i Præstens Offer. Seddelen lod saaledes: „Estersom den største Del af Almyren har talt om, og overloge imellem sig

„ selv, at de vilde minecere med Offeret hestester. Altsaa tilstæde vi her syd i Hygden tilligemed oven Enangen, at ingen Mand eller Dreng skal offre mere end 2 S. og Pigerne 1 S. og dersom Nogen offer mere end som sagt er, han skal slides og skuffes imellem Hænderne naar han kommer til Kirken, hvis han ikke holder sine Brødres Oplag. Denne Seddel skal gaae op den vestre Side og ned den østre.“

5te Capitel. Om Folkets Skifte. Det er især deres Forlovelses-, Bryllups- og Begrabelses-Skitte som beskrives, og disse ere unægtelig sære nok og til dels hel excentriske. Nejpe kan man i hvilken som helst Rejsebeskrivelse om fremmede og ubekjendte Lande træffe paa mere interessante Partier end dette Capitel; hvoraf Slutningen handler om en ganste besynderlig Skit som ikke mindes nogensteds før at have læst om, og som kaldes Skej. Den bestaaer i at de føre en Hoppe frem paa en Plads, og løsslade paa engang to vrinste Heste. Maar disse to ere blevne trætte og udmattede af at bides og slaaes, hvorved den ene og stundom samferer den anden, fremledes et nytt Par Heste paa Scenen, og saa fremdeles. En Tidsfordriv som man vel kan sætte i Sammenligning med Spaniernes Thresægtning og Engellændernes Honekampe.

6te Capitel. Levemaaden. „Denne (siger Forf.) er meget sparsommelig og beconomisk; thi de hente næsten aldrig andre Varer fra Kjøbstæderne end som Korn, Sale, Erter og Tobak, meget mindre kjøbe de nogen Slags Specerier; men deres Kvæg og Jord fodrer dem og klæder dem allene. Shensende til deres Maaltider, da spise de fire Gange om Dagen haade Vinter og Sommer, og det enten de arbejde lidet eller meget. Deres første Maaltid skeer om Morgenens, saasnart de staae op, eller

eller førend de begynde paa noget Arbejde, og bestaaer i at spise noget Fladbrød med Smør og Ost til, som de kalde Beto eller Morgenbid. Naar Klokken er 9 Slet, spise de den saa kaldte Dure, som bestaaer af Bygmeelsgrød med noget suur Melk til eller Myse, som kaldes hos dem Cabrette. Til Middag, som er hos dem Klokkens 2 Slet om Estermiddag, spise de den saa kaldte Klonsmad. Den bestaaer i Fladbrød med Smør og Ost til. Og om Aftenen, eller strax førend de lægge sig, spise de det samme igien, som til Duren, nemlig Grød og suur Melk. Dette er næsten Dag efter Dag og Aar efter Aar deres bestandige Spise. Den meeste Forandrings, som skeer herudi, er denne, at de undertiden betjene sig af lidet roget og kogt Rød, som de gisre en Hævning paa af Bygmeel, hvilket de kalde Spa. Og denne Spa dyppe de Brød, som de kaldte at Duve. Derimod deres allerfornemste Mad, som de ellers bruge i deres Gjæstebude, samt i Julen, er hvide Egg, som de koge paa roget Rød med nogle Dæper til, samt de saa kaldte Klinede Lesser eller Kling, som er blødt Brød med Smør besmurt. Først Rød spise de aldrig, men allens saltet og roget. Først Fisk eller tør Fisk spise de ligesaa lidet, meget mindre betjene de sig af negen Spise, som er tilsavet med Specerier paa (hvilken de kalde krydet Mad) undtagen Nogen kan have tjent hos Fremmede og derved lært samme.

7de Capitel Blædedragten. 8de Capitel Aldrigs Indretninger paa Stedet. Under denne Rubrik handles om Kirke-Skole- og Fattigvæsen, om Veje, Gaardenes Antal, Skyldsætning.

9de Capitel Næringsmidler. (Næringsvejene) og Udgifterne. 10de Capitel Husene. Vaade Indhus og

Udhuse beskrives. 11te Capitel. De tamme Creature og Fugle. 12te Capitel. De vilde Dyr og Fugle. 13de Capitel. Engene og deres Behandling. Man seer her blant andet de saa skadelige Falleskab og Sameje i Ager og Eng stegen til en næsten utrolig Højde, og man kan ikke andet end beklage de Mennesker, hvis mulige Windstikelighed lønkebindes af slige af Vane og Forfædres Skifte knyttede Gaand.

14de Capitel. Sommergræsning eller de saa Falde, Sætere eller Stoler. Her ligesom i Trysild flytter hele Familien til Sæters, og man lader Gaarden staae somme, „hvoraf flyder dels at en Rejsende (som da Forf. et andetsteds har anmæret er *rara avis in terris*) der ankommer den Tid, umulig kan fremkomme, da han hverken finder Mennesker eller Heste for sig, dels at Indvanderne udsætte deres Gods for Plyndring af adskillige Landstrygere, som see sig alletider i saadanne Hjeldbygder sikrere end paa andre Steder, men i denne Tid tids omfare for at røve og stjæle.“

15de Capitel. Jorden og dens Behandling. 16de Capitel. Bjergene og Mineralia. 17de Capitel. Skovene. 18de Capitel. Vandene. 19de Capitel. Fiskearterne og Fiskeriet. 20de Capitel. Gaardsredskaber.

De faa Blaade af dette Hæfte hvor Rummet ikke er medtaget til denne Gjellebølle Topographie, ere afsbenytede til to Smaastykker, nemlig: a) Spørgsmaale at fremsætte for dem, som ville beskrive en Provins eller anden hvilkensomhelst Del af et Land. Disse statistisch-topographiske Spørsmaale vare af Hr. Kommerherre (da værende Stiftamtmænd) Raas indsendte paa fransk, og Journalens Redacteur lod dem oversætte pga
danske

danst. b) Hr. Assessor Esmarks mineralogisk-geognostiske Undersøgelser, anstillede paa en Reise i Ringerige. Endelig sluttet med en Liste paa det topographiske Selskabs davaerende Medlemmer, til hvilken Liste haves et lidet Supplement bag i næste Hæfte.

(Slutningen følger.)

Prøve af synderlige Tydiske Ord og Talemaader, gangbare blant Almuen i Ulsborg og Hind- herreder.

Verborum vetus interit ætas.

Horat.

Det er Sagkyndiges Menning, at det er ikke allene morsomt; men også — især for Lexikographer — nyttigt, at kjende provinciale Dialekter: og disse deles i det Uenkelige. Jeg har dersør villet offre min Skjerv i Templet for dette Venne. Da det her ikke saameget kommer an paa angstelig Orden, som paa troe Afskrift, efter Udtalen, og riktig Fortolkning; saa har jeg ikke funnet underkastet mig alphabetiske Evangelsaard. Velan da!

Bængue — o: Børnegode — betyder Børns Arv.

æ Braandsasser — o: Brandsax — en Lysesax; thi

Sesser koldes enhver Sax — kan ske en vanstabe Udtale af det tydiske Schere. Et er Articulus præpositivus.

æ Jarklov' — o: Jernsloven — betyder Ild-
Nemmen.

æ gløj

æ gløj' Møg — o: det glødede Møg — siges om pvermådæ ringe Ting; især flætte Bahre.

Hæl-Klöer kalbes Sporer.

Wrestryg er svirkom, flittig:

æ Tørrelstond' — o: Theriakstonden — en Kruske, med Theriak til Kreaturernes Svagheder. Theriak kaldtes sordum Theragels; som man kan see af Christen Nielsens De gamle Vijses Viisdomsbog, og af Stephanii Nomenclator.

Møg mit nøy i æ Tønder-Boje! — o: Møg mig noget i Tønder-Budiken — Stop mig min Fyhronde!

En filiknast — o: En, som siler, eller sover, i Knosten, eller Kvisten, af Træ — en Gierrig, urimeligen Nojregnende; akkurat Romernes Nodum in scirpo qværeins.

Kadthøgend — er stolt, stortindet. Veder Gy beriveret det (Elden Twivl retteligen) fra en Karl Hødding.

Stherum kaldes og en Stolt. Rimeligen af Ordet: stor og Articulus postpositivus; i Oldtiden: Um. Hand staar stuer Brø op — o: Han staaer store Brod op — siges om en Praler.

Balderrouen — o: Balderrune — betyder at give Prygl. Har vist nok sin Herkomst fra den Tragoedie i Roeskilde-Egn, hvorom danske Atlas's 6. Tome taler, at „Balder og Nune gif til Thune; der slog Balder Nune.“

Knøbelfuus — er: fortogen, i Knibe; af det gamle Egnens Ord: Knøk o: Trang, og fuus o: forevirret, som det hedder i Kæmpevisen: „Jeg er af Øysten fuus.“ Knøk er, uden Twivl, oprindeligen: Knæ (fractura) og fuus det latinske confusus. Dette Ord

Kantgjerne være beholdt og vanskabt, fra den Tid Cimbrerne dg. Romerne delte Hug ud til hverandre.

En Nytskond' — o: en Nysetende — en Snubbaase.

En Nuentjener — o: en Øjetjener — Hylle, kaldes den mindste Muurstee, metaphorice, som bruges til at asslette Kalken mellem Muurstenene.

Hvans — af Hvad? — ligesom sal. Gust Høg, i gamle Dage gjorde en Aphæresis af Bogstavet H, og Sællendere, samt Hvenboer, gjøre det samme, den Dag, Idag er, såa have Syderne, paa sine Steder, gjort en Paragoge af andre Bogstaver.

Ntot, eller **Nøj**, er — Noget; som: Hvans for Maj? — Hvad for Noget?

Aaldstilaastejeds o: Alstille paa Stedet — betegner: uafstadeligen, uden Øpher.

Et Brilhav o: - Makrelhavet — Makrelfiskeriet Tiden.

Hvælbojel o: det Gilde, Fisserne ved Vesterhavet gjøre, naar Vaarfiskeriet er forbi, og Vaedene oplægges og hvælves. Gorresten har

Hvæl' og en anden Bemærkelse; thi det bruges til at udtrykke fortrinlig Upprighed — som en hvæl' Mand, en hvæl' Stud, Hest; o. s. v.

Bojel kaldes ethvert Gjestebud. Dette sære Ord nedstammer vistnok fra Bud; og vil altsaa sige saa meget, som Budle. **Le**, eller Sydernes omvendte El, er kun en Endelse, ligesom Se og Ste i saa mange Ord. Budle er altsaa Indbydelse; thi en Boj er et Bud, og

Aa boj er at byde. Det hedder udtrykkelsen; **Aa boj' se Hø** — at byde, inbørsle, til Høverie.

æ Restsygind, o: Rystesygen — er Koldfebren; ligesom det bekjendte Sprinkel er en ondartet Hidsigfeber.

æ Lyr Skorsteens- eller Roghullet. Endnu 1780 gaves Roghul gjennem Taget paa et Bondested, uden Skorsteen.

Dryole møy o: drivelig meget — Nimium.

Aa Eløv' Latter o: at kløve Lægter — er en Fuglslig Talemaade, der betyder at kaste op, brække sig.

æ Randbænk o: Randebanken — det Hjørnested mellem de 2 sammenstødende Bænke, indenfor Bordet, i en Retvinkel, hvor Flsdegrydens Plads er.

æ Faæet o: Forten — Overdrev; kaldes og æ Maæ'r, det er: Madjord, hvilket en Kampevisse omtaler, og hvorf hindemaae i Fyen og Madum i Sylland have Navne. Dette i Forbigaaende.

Skraldflis. Dette Navn udmarkrer en egoistisk Talesyg, omrent af det Slags, Horats møde, til sin Plage, paa Via sacra. For Ideernes Forbindelses skyld, tilføjes, som Sidestykke

Famsmikkel — Dette Navn betegner en paatrængende Overløber, af hvilken man har fun Spyte og Stank.

Fams betyder enhver Ildelugt; og Navnet Mikkel er ubilligen miskiendt. En dygtig Mikkel er et Spottenavn om en Uduelig. Herhen hører og

En Navrhveder — See Artiklen Filiknast. En Navr er det største Gore, og hvede er at hvæsse.

En Skrupstaader — en paatrængende Tølper.

En Mygskyt — en med smaa Øjne.

Hiamst — og) Uppasselig. Det sidste bruges og om **Hjejn** —) en Næt, som er forlidet saltet.

Mejl — betyder Eggerlig. Derimod

Mejl.

Mejlløs — er afkraeftet, saasom af Hunger. Det første Ord af Middel (medius), neml.: mellem Sygdom og Helse; det andet af Middel (opes, adminiculum).

Val farre; o: vel færdig — betyder: for rast, overmodig.

Valajte, o: velageig — tilgavns.

Løstels, o: Lugtelse — Røgelse.

Vrøvlek — Seendrægtig i Forretninger; dog med „viel Geschrei und wenig Wölle.“

Smækast — et spøff bagtalende og krippende Fruentimmer.

Fedfellejer, o: Godsaalelæder — Den Læderrem, som bruges under Goden, for at fastholde „Stump-hues“ o: Stumpe.

Hoser — affaaerne fodløse Strømper, meget bekvemme om Sommerdage, hvilke og kaldes

Springtrilder.

Aa skekk Tryn, o: at siekke Tryne — at udlee En ved Gebærder. Hertil passer sig

Bøgtryn' — et udfjeldende Menneske. Den første Stavelse er vistnok ikke af Bøg (fagus); men af det gamle Ord: bøge o: brøle (mugire). Tryne forklarer sig selv, som Rostrum suis.

En Hjap — en Deel, Portion. Jeg har selv hørt en Bonde, ved et Bryllup, sigende til Præsten, da han havde denne et Glas Brændevin: „Ta en gue Hjap aa'n, Haar!“ o: Tag en god Portion af det, Fader! — Dette var sand Velvillie. Fra dette maa noje stilles

En Hjapp', med langt A, det er: et Menneske, som ideligen forseer sig.

Hjap.

Hjælpgue om dem som beviser Velgjerninger mod
Uværdige.

(Fortsættelsen følger.)

I det Kgl. medicinske Selskabs ordentlige Forsamling den 22de Novbr., forelæste Hr. Professor Wiborg 1) en Afhandling om Gierde-Snerlen (*Convolvulus sepium*), prøvet som offrende Middel, 2) Bidrog til Røs-koppernes Historie, og 3) Pathologiske Bemærkninger over druknede Dyr, med Hensyn til de druknede Menneskers Behandling. Samme Dag blev Hr. Dr. Sørensen, Reserve-Medikus ved Frederiks-Hospital og Distrikts-Læge ved Fattigvæsenet, valgt til Selskabets ordentlige Medlem.

**

**

**

Jenaische Allgem. Litteratur Zeit. No. 250 resserves Hr. Professor Begtrups paa Schubothes Forlag udkomne Bemerkungen über die englische Landwirthschaft, aus dem dāniſchen überſetzt von D. B. Jochims, Landinspecteur in den Herzogthümern Schleswig und Holstein. 1ster Theil, 1801. 2ter Theil, 1804.

Kjøbenhavnske lærde Efterretninger

for Aar 1804.

No. 49.

Slutningen af Recensionen over Topogra-
phiske Journal for Norge.

(See No. 47 og 48.)

XXVIIde Hæfte udgivet 1801 paa det topogra-
phiske Selskabs Forlag under Redaction af Conrec-
tor Rosted. Utrykt i Christiania hos Jens Drehk
Berg.

I dette Hæfte indeholdes, S. 1-73, Slutningen af
Sæterdalens Beskrivelse, Derpaa, S. 74-106, Fort
Beskrivelse over Hæggens og Frølands Fogderi.
Denne Beskrivelse gaaer ud paa den Egns Øconomie og
Agerbrug. Dens Ubetydighed erstattes for en Del ved
den meget lærde og med antiquariske og statistiske Be-
mærkninger forsynede Forerindring, som Hr. Sørenskri-
ver J. C. Berg har sat foran. Hr. Berg har meddelt
Beskrivelsen efter en Copie, datert Marvstad 1764, og
mener, at det nok er „en til Øvrigheden efter Ordre ind-
given Beretning, hvorfra man har flere fra en eller an-
„ten Embedsmænd, og som faadan Beretning betragtes
„kan denne ansees for en af de bedste og ordentligste,
„Forsatteren nævner sig ikke, men tilkendegiver, at

Ecc

han

„ han har drevet Jordbrug i Ejdsberg Præstegjeld og
„ anlagt et Teglbrug. Maaske er det den da varende
„ Foged Hans Rasmussen Rested.“

Noget om Laurvigs Grevskab i Agerhus Stift af Andreas Schelven, Provst i Laurvigs Provstie og Sognepræst i Sandeherret. 1796. S. 107-132.

Ogsaa dette Nogets Ringhed har Hr. Bergs store Kyndighed i Fæbnerlandets Oldsager maatte høde paa. Thi i disse halvanden Ark leveres blot de to første Capitler af den 1ste Afdeling af en Beskrivelse over Grevskabet. Deraf er det første Cap. Grevskabets geographiske historiske Beskrivelse, og det 2de afhandler dets physiske Beskaffenhed. Fortsættelse kan neppe ventes, da Forf., som der berettes S. 141, døde i Januar 1799 61 Åar gammel. De Bergske Tillæg, S. 132-46, angaae mest de fordoms Lehnsmand eller Besalingsmænd over Brundaglehn, som er det der nu udgør Laurvigs Grevskab.

Oeconomiske Esterretninger om Vesterålens og Lofotens Fogderier i Nordlandene, ved M. B. Krogh. S. 146-175.

Dette Bidrag til Topographisk Journal er et af de saare vel skrevne, og læses med Behag hvad Stil og Forfædag angaaer: thi Indholdet selv er kun lidet ersteligt, da her handles om den Egns Agerbrug Høavl og Fædrift, hvormed det efter Beskrivelsen er saare maadelig bestile. „Af alle nordiske Egns (saaledes begynder Hr. Forfatteren) synes Naturen i almindelighed at have været Vesterålens og Lofotens mindst gunstig. Den er overalt omgivet af Havet og paæ de fleste Steder utsat for den bartske Nordenwind. Lusten er enten vedholdende fugtig, eller tor og kærp. Høje Bjerge og Klipper vise sig alles

vegne. Hvert Sogn bestaaer af lutter større eller mindre Øer. Skove til Bygningstømmer mangler aldeles, og visse Sønner og Gaarde manglende den endog til Brændes fang. Naturens næsten eneste Gavmildhed bestaaer i Fiskerierne. Men denne Gavmildhed var og, særlig i Losoten, i en lang Række af Aar overflodig. Den erstattede de andre Fordelens Savn. Af Agerbrug og andens Jorddyrkning vil man da her kun finde svage Spor. Disse Districter ere som af Naturen selv anlagte for Fiskerie" o. s. v. Efter slige forelsbige Betragtninger og efter tillige at have meddelt nogle korte geographiske Bestemmelser gaaer Hr. Forf. over til sit Æmne, der, som sagt, angaaer Egnens ringe Kornavl, Jordens slette Dyrkning, Engenes og Dyvægets Vanrygt, Fodermangel, Melkens slette Behandling; og det har til Overskrift i ste Stykke af Autors øconomiske Estimeretninger om de evende bencvnte Fogderier. Det 2det Stykke, der forsmodentlig maa angaae Fiskerierne, Indbyggernes forenemste Næringsvej, har Hans Højærverdighed maaßke afvigte Sommer, da han i Anledning af sin Indvælelse til Bisp i Nordlandene var her i Byen, indleveret i Manuscript til vedkommendel Collegium, der i senere Tider saa alvorlig tager sig af Fiskeriernes Opkomst.

Hæfter sluttet med Mine geo- og topographiske Foretagender efter Tidens Orden, af J. V. Wille. S. 176-200.

Ved dette Oversyn kan man umulig andet end føle Agtelse for saa vedholdende en Iver og Arbeidsomhed. Ikke før ved Graven standsedes hans litteraire, især topographiske, Syster, hvis Værd hans Samtidige ikke synes nockom at have paastjønnet. — Ved adskillige af

de ansatte Aarstal ere indlobne nogle ubehagelige Tryksejl, som findes rettede bag i næste Hæfte.

XXVIIIde Hæfte, udkommen 1801, indeholder fra S. 1 til S. 148 Begyndelsen af en Beskrivelse over Søndfjord i det nordre Bergenshusiske Amt, forsatt omrent 1785 af da værende Sørenskriver samme steds den siden 1793 bortdøde Hans Arentz, Broder til Hr. Pector Arentz i Bergen. Denne Beskrivelse har, ifølge Indholdslisten foran, 3 Afdelinger: a) Søndfjords naturlige Bestaffethed, b) den politiske Forfatning, c) om Folkemængden, Indvaanernes Karakter, Tilstand, Levemaade, Skikke, Landbruget, Søbruget, Handelsdriften. Men, uagtet den største Deel af Rummet i næste Hæfte ogsaa er optaget af denne Topographie, saa er dermed dog ikke videre avanceret, end at den 1ste Afdeling er blevet bragt til Ende. I nærværende 28de Hæfte leveres de fire første Capitler, og handles i 1ste Cap. om Søndfjords Navn Grændser og Beliggende; i 2det om Havkanten, i 3die om Fjordene; og i 4de om Dalene. Anmelderen maa bekjende, at han ikke lettelig nogensinde er stødt paa saa stor og uudstaelig kjedsmælig Lecture som disse 4 Capitler. Forf. har villet være grundig og ganske ud somme sin Materie, hvorved han i det han dynger Parentheser paa Parentheser saaledes har sammenæltet Alt, at Læsningen næsten er uudholdelig. Anmelderen vil til Prøve paa hans alen lange Perioder fremsætte det Sted, som ved at slaae Bogen op, først falder for Haanden, Saaledes heder det da S. 42-43: „Som med de toende Strækninger af det faste Land, nemlig Eines-Mæsset, eller Bjerget Hildershøj faldet, ved Korsund, paa den ene, og Stavensæsset paa den anden Side, ligesom om-

mer Alsen, i det ringeste for den største Deel, samt Askevolds-Holmen, som desuden ikkun er en Halvøe, da den formedelst et lidet smale Ejde, eller Landstrimmel, hænger fast med det faste Land; og bemeldte Stavenæs paa den ene og Aarebrodt-Landet, med den sidste Landstrækning forbi Sejlestropene til Botten paa den anden Side, ligeledes indbefatter imellem sig Svansen, Storsen og Brandssen med Florelandet, hvilken sidste og noget nær kan ansees som en Halvøe, da det lidet Sund som skiller samme fra det faste Land, er saa grundt, at end ikke en maadelig Baad i Hjere eller udfalden os kan roes derigennem; saa tager jeg heller ikke i Betænkning" o. s. v.

Men jeg tager i Betænkning at behyrde Læseren med videre Extracter heraf.

Næste Stykke i dette Hæfte er Told- og Consumtions-Inspecteur S. W. Thues Fortsættelse af hans i Journalens XVde Hæfte indrykkede Beskrivelse over Christianssund. De her meddelte Esterretninger om Byens Forfatning og Fata gaae til 1797 Aars Udgang og ere ret interessante. Anm. vil deraf meddele et Sted hvor en Materie omhandles der i det oeconomiske Fag kan siges at høre til Dagens Orden: „I nogle Aar (heder det S. 159) har Tangasse-Handelen været dreven til England med Tab af dette Steds Handlende, og mest for at vedligeholde den af Øbeboerne begyndte nye Næringsgren. Men da den mellem England og Spanien værende Krig gjorde Tilsførselen af Tangasse, eller den saakaldte Barille, næsten ganske umuelig fra Spanien, blev samme her mere begjærlig, og Prisen af Vonderne forhøjet fra 6 til 7 ja 9 Rdlr. for Tusinde Pund, hvilket er en sand Fordeel for dem og Landet; skulde kuns ej Udførselen

Kandse formedelst den ved seneste Toldtariff paalagte Af-givt 21 £. for hundrede Pund, da den forhen var ganske toldfri. Denne Afgivt skal være ganske lig den, som er Tangasken paalagt i England ved Indsærselen der. Den forhøjede Pris paa Tangasken bragde adskillige Bonder fra Romsdalen hid omkring paa Øerne, for at brænde den. Til den Ende havde disse i Foraaret 1797 i Land bragte en hel Del Tang paa Øerne. Øboerne, dels under det almindelige Foregivende, at Fisker skyer Landet formedelst Røgen ved Brændingen, og dels maa-
ske af Avindsyge, forenede sig om at udkaste i Søen al Tangen, og derved tilbragte Romsdalingerne baade Tidss-
spilde og Tab. Disse indkaldte derfore Øboerne for For-
ligelseskommisionen i Quernes Sogn; men da ingen af Parterne vilde give ester, blev Sagen afvist, og svæver nu for det almindelige Landsting.

,,Da det endnu er uafgjort, om Tangaske-Brændin-
gen virkelig skader Fiskerierne, eller ikke, var det ønske-
lige, at samme ved denne Lejlighed tilstrækkelig kunde
blive oplyst, og en bekvem Tid af Aaret fastsættes, naar
Brændingen maatte ske, uden Tab saavel for Fiskerierne
som den nybegyndte Nærings- og Håndelsgren.

,,Mere uegennytig kunde saadan Oplysning ej erhols-
bes, end naar Spørsgæmalet, som Pris Opgave, blev uds-
at enten af det Kongelige Landhusholdnings-Selskab i
Kjøbenhavn, Videnskabernes-Selskab i Trondhjem, eller
det Romsdalske-Selskab paa Molde; og da begge disse Nær-
ingsgrene ere betydelige for dette Amts Almue, synes
det underligt, at Selskabet ej forlængst ved Præmie har
søgt at blive underrettet om hvorvidt Tangaskebræn-
dingen virkelig er Fiskerierne skadelig.

Det var i Maaret 1801 Hr. Thue foreslog denne saa
vigtige Prisopgave; men man har gjerne hertillands
gode 'Stunder,' og saa blev da endelig i Aar Præmie ud-
sat for Spørgsmaalets Besvarelse. Ogsaa Regjeringen so-
ger, som bekjendt, at skaffe sig Vished om den Sag
sande Sammenhæng.

S. 181-198 haves Noget om Nordlands Amt,
efter rimelig Formodning forfattet af Concellieraad Hen-
rik Bull somki Aarenz halvsjærdesindstyverne i sidstavigte
Aachundrede var Sørensriver i Losoten og Vesteraalen.
Man seer heraf at Tilstanden i Nordland dengang var
omtrent ligesaadan som den en 30 Aar senere blev bestre-
ven af Bisshop Krogh. Begge Forfattere stemme over-
eens i at klage over Agerbrugets og Kvægavlens For-
sommelse samt i at skildre Indbyggerne som yderlig forar-
mede og forkuede. Nærværende Autor omtaler tillige det
Hejlagtige i deres Maade at benytte sig af de rige Fis-
rier paa, og ender med at ønske en Kjøbsteds Antæg som
det beste Middel til at hjelpe denne store og vidtloftige
Provinds paa føde.

Anmelderen gaaer nu til det Aar 1802 udgivne
XXIXde Hæfte, som er det der sidst er udkommen, og
hvormed Rygret siger at denne Svite af tildels vigtige
Topographier sluttet. En Lykke dog, at den naaede saa
langt, og Hr. Rector Rosed geraader det til sand Hæder,
som Redacteur at have bestyret to saa gods Verker som
denne Journal og Hermoder.

Dette Hæfte begynder, som ovenfor blev anført,
med Fortættelse af Arentz's Beskrivelse over Sønd-
fjord, og handles her i det 5te Cap. om Luften og
Vejrligt; i det 6te om Jorden og Væxterne, og i det
7de om fireføddede Dyr, fugle, og fiske.

Høredraget er vel her ligesaa langtrækkenbe og slæbende som i de første ovenomtalte Capitler; men imidlertid lader denne Del af Afhandlingen sig dog læse, da Emnet, som er Naturens Betragtning, fører selv Interesse med sig, og den yderste Detail heri just giver faste Begreb og dersor ikke er ubehagelig. Saare rosværdig er ogsaa den Beskedenhed, hvormed han udlader sig om Værdien af sine Esterretninger, da han strax i Begyndelsen nedstammer Læserens Forventninger om det som skal komme. „I Naturlæren og Naturhistorien (saaledes indledes det 5te Cap.) besidder jeg saa ringe Indsigts, at jeg neppe tiltroer mig at kunde tilfredsstille en almindelig Læsers Videlyst ihenseende til Sondfjords hidhenhørende naturlige Bestaffenhed, end sige, om jeg tillige vilde være saa forvoven at besatte mig med at fornøje den lærde og efter Naturens Gjeldenheder nysgjerrige Læser. Men jeg trøster mig ved at andre have forud heri, endog saa at sige ihenseende til Sondfjord, allerede gjort syldest for mig; thi vi have evende syldestgjørende Skrifter i denne Mestersie, til hvilke jeg heller vil henvise Læseren, end afskrive dem. Det tene er Procanzler Pontoppidans Norges Naturlige Historie, skrevet i den Tid han var Biskop i Bergen, og hvortil de fleste Materialier ere tagne og samlede af dette Stift, følgelig og hører samme egentligst til. Det andet er Professor Strøms, allerede forhen ommeldte, Sondmors Bestrivelse, hvori den Naturlige Historie for det ganske Nordenfjeldste Norge efter hans eget, ogsaa allerede af mig her anmærkede, tilkjendegivende, eller om jeg tør sage mig den Frihed at indskrænke det til de vestligste Landskaber, er saa nøjagtig, tilstrækkelig og grundig udført, som om denne Videnskab havde i lang Tid været hans eneste Cyssel. I disse evende Skrif-

Skrifter, sørdeles i det sidste, finder da Læseren fuldstændigen udført ogsaa alt, hvad der hører til den Naturlige Historie for Sondfjord, ja end indtil Behandling og Husholdningsmaade; thi Sondmørs og Sondfjords Overenskommelse er i de fleste deslige Ting saa stor, at de gjerne, allene med nogle saa tillagte Bemærkninger, kunde passere under Et, hvad den almindelige Beskrivelse angaaer.

„Jeg var dersor først noget nær til Sinds ganse at udelade den egentlig saa kaldede Naturlige Historie, der i bemeldte Skrifter i Almindelighed saa vel er afhandlet, og allene hist og her at søge Lejlighed til at indstrøe en og anden Anmærkning, hvor Forskellen maatte synes at være af nogen Vetydelighed; men jeg har siden forestillet mig, at dette muligens ikke maatte finde Bisald hos den største Hob Læsere, der dog maaße gjerne i disse Esterretninger i det ringeste vilde tillige, som paa et samlet Sted, noget lidet underrettes om, hvad her af de almindeligste Ting findes, der høre til det almindelige Livs Brug og Understøttelse. Og dette, men heller ikke videre, af Naturhistorien har jeg altsaa i det følgende af denne Del foresat mig korteligt at berøre.“

I følge deraf handles da i 5te Cap. om de for Sondfjord saa satole Havdunster eller Staage, i Bøndernes Sprog Havskodde kaldet, om Storme, om Torden, Nordlys, Varme og Kulde o. a. m., i 6te Cap. om Mineralier, om Grimmeliens 1785 nedlagte Kobberverk, om Sourdals Jernværk, som ogsaa gik ind i ejen; om de forskellige Sten- og Jord-Arter; om Jordværter nemlig Korn, Potatos, Maaper og Humlegaerde; om Skovene; og endelig om de der faldende Mark- og Hauge-Arter. I 7de Cap. om Øvæget, Faarene, Geder, Svin, He-

fe, Rotte og Hunde; fremdeles om Sundsfjords vilde færesaddede Dyr, om Fugle, Insecter og Fiske. Og derpaa endes det 7de Cap. saaledes Pag. 143: „Dette Lidet maa da være nok meldet om Sandfjords Dyr, Fugle og Fiske, hvoraaf Læseren dog kan samle sig idet ringeste nogen Slags Kundskab om denne Provindses Omstændighed ihenseende til de almindeligste og bekjendteste Ting blandt disse, hvoraaf jeg har anført dee mest, som jeg holder for i det Daglige snart ved en snart ved en anden Lejlighed at kunne forekomme, samt hifst og her tilføjet derved de sig her paa denne Provindts passende Bemærkninger, være sig ihenseende til Mavne. Mængde eller andre Omstændigheder, og videre har heller ikke mit Horsæt hermed gaaet; thi i øvrigt gives Anvisning paa de ommeldte Skrifter, især, som sagt, Sandmørs Beskrivelse, til hvilke og kan sejes Somares fordauskede og udvidede Naturhistorie, hvor og ethvert kan esterslaaes, for at see dets nojere Beskrivelse, med hvis hundredfold Igjenstegelse jeg endog troer, at man uretteligt bebyrder det Almindelige, naar saadanne Skrifter forud haves, og ere fast overalt omstrøede i Alles Hænder.

Ovenpaa den arenhske Topographic folger S. 145-179: Kort Beskrivelse over det Kongl. Modumste Blaafarveverk i Buseruds Amt 1781 af David Eberhard Bradt.

En saare instructiv og oplysende Forerivdring giver daværende Volontair i Rentekammeret nu Sorenskriver i Carlsberg Grevskab Hr. J. C. Berg Underretning om afg. Secretair Bradts mineralogiske Rejse til Norge i Aaret 1781, om hans i den Anledning publicerede Notitier, om Professor Stroms samt Statistikeren Thaarups Data samme Sag angaaende, o. s. v. „Forresten (siger Hr. Berg S.

148) har det, af Mangel paa de fornødne baade Kund-
Fabrer og Hjælpemidler, været umuligt at forsøge eller
forsætte Stroms og Bradts Beskrivelser med Esterret-
ninger om Verkets nyere Forsatning. Maaske giver nær-
varende Stykke, hvis Meddelelse skyldes S. E Hr.
Cancellirevisor Andersens Godhed, Anledning til, at en
Mand, der er udrustet med mineralogiske og teknologiske
Indsigter, beriger Litteraturen med en ordentlig Beskrivelse
over Verket, det eneste i sit Slags i Niget."

Hæstet sluttes med Jomfrulands Beskrivelse ud-
slette Bonderim underdanigst tilskreven Hr. Ulrich Friederich
Gyldenløve, Herre til Grevskabet Laurvig, somme
Hirschholm, og Jomfruland, Statholder i Norge og Ge-
neralselstmarchal, af Roland Knudsen.

Denne rimede Beskrivelse som er dateret: Jomfru-
land d. 20 August 1696, er ikke uinteressant. Den seer
ud til at kunne være en Esterlignelse enten af Schesteds
Syens Berømmelse eller af Bings Arbejder i samme
Digtart. Jomfruland er ifølge Bings Norges Topo-
graphie en Øe ved Kragerø i Nedre Telemarkens Fog-
derie Buskeruds Amt. Stykket er til Topographisk
Journal blevet indsendt af Hr. Gustavbraad Schythe
paa Grimstad ved Arendal, en Mand, hvis Patriotisme
og Kjærlighed til Litteraturen Anmelderen ogsaa skylder
mangen en litterairisk Sjeldenhed. Hvem og hvad For-
fatteren Roland Knudsen har været, findes ikke anmeldet.
Om ham maa altsaa Intet være bekjendt, thi ellers
haade det sandelig ikke undgaaet en omhyggelig og kund-
skabrig Berg, der i Journalens senere Hæfter paa en
Slags Maade synes at kunne participere med Hr. Roskod
i Eren for Redactionen.

R. Nyerup.

Slut.

Slutningen af Prøver af synderlige Jydske Ord og Talemaader.

(See No. 48.)

Hjappfelt bruges om den, som er en sand Tosse. Hvad Oprindelsen er til dette Hjap er ikke godt at sige; maaske at Hjap er en Vanskabning af Hjørpe, ligesom Gjanning af Gjerning; og det er saare rimeligt, at Ordet er beslægtet til det Norske Hværve. En vis Norsk Præst sagde eng ing: „Jeg har aldrig hværpet i Misler.“ (Conf. Null. Bessr. over Farleb. Provstie) — Men nok, herom. Jeg vender mig til et andet Udtryk; og først morder mig

Tovle. Det er hverken Meer eller Mindre, end: Seen, Langsom. At Ordet oprindeligen, uagtet sin Forgyvaling, er: tøvelig, à verbo: töve, påstaar jeg. „Hand er tovle i hans Far“ ☺: han er tøvelig i hans Fård; giver sig god Tid.

Men hvad skal man sige om Nægteordet

Bet? — "Dette er synonymet med Fyenboernes og Sællandernes Itte; og Kjøbenhavnernes Inte. Det betegner baade Ikke og Intet; og er imindste ligesaa bekvemt for Taleorganerne. Man slipper det lettest ved at hidlede det fra en; sterk Contraktion af Ikke Bet, der, ved Tidens Længde er vanslægtet. Man finder endnu i Jylland dem, som omvendt sige: Betikke, eller finere: Intikke; og man kan herved hensee paaa de Franskes Ne pas eller ne poin..

Gidi — See Artiklen: Brøvirkof. Det betegner et uendeligt Menneske, der opstætter sine Forretninger.

At

At sidie er at slette, indvike , En gue sollte Fidi,"
hedder det i en forhadt Forstaelse. Ved denne Lejlighed
kommer jeg til at tale om

Sølle. Dette er vistnok og en stark Kontraktion
af: sørgeelig. „Han sier saa sølle ud“ — hedder det
om en Sygelig, Blek og Mager. Terkelsen, i hans
Oversættelse af den dumme Roman Astrea, fortæller, at
den arme Celadon blev, af bare Kjærligheds søllig; og
dette var intet Under, naar man hører tager Hensyn til
det folde Bad han forhen havde været i, og det honette
Fængsel, han havde udskaaet.

Hjævs er det samme, som formelde Hjap o: en,
Deel, Portion.

Buetov betyder: Begge to.

Graabuelde, o: graaholdet, siges om Fæhsvader
der, paa hvid Gund, er graaplettede.

En Hoeld i ø Lænd er Lændevæ; thi Hoeld er et
Sting.

Straag er smukt pyntet, og tillige velskabt. Det
betegner egentlig: fevn, lige. Hertil henhører

Doll; der vist ikke her maa fortolkes, som Tydste,
ved Gal, men som: kjøn, net, Pøn. I Vadskjærs
Vers til Professor Anchersens Brøllup, 1737, findes
man begge Cimbricismer. Det hedder neml.

„Aa Guj ha Lov, Falill! & Brøj hun er saa straag
Aa sier saa saale doll, saaval aafor, som baag.“

Det her forekommende

Saale er: farlig; det er: overmaade.

W Hoss er ifel betyder, at Horsen (Hoppen) er t-
føl, o: svanger.

De er ret en Tygi Braa's Dag — o: Det er
ret en Tyge Brahes Dag. Almuen i Herredene kender
endog denne Phantasie af vor store Brahes Dagvalg-
ning; Quasi neml. thi jeg agter vort Folks Hæder Tyge
Brahe for høit, til at tiltroe ham saadanne Anilia.
Kan være, hans Ejenspige, der, 1698, døde, 124
aarig, har udstrøet denne Sæd, og den har fåset Hæd-
der? — Nok er det, at ved en Tyge Brahes Dag for-
stode endog Dii deæque majorum gentium en uheldig
Dag, for en Snees Kar siden. Jeg har selv ejent en
saar-

saadan Dagvælger, der var — Rangsperson. Det Morsomste er, at der gives Varionter i Dagtellingen. Jeg udbreder mig saameget mere over dette Minne, som jeg derved — i Forbigaaende — kan faae Lejlighed til at omtale vore sydlige Naboers Kjephæst i at afviste os vor Tyge Brahe. Ikke allene i et latinistk Skrift, af en Tydsk, hvilket var vedhæftet *Vicentii Paravicini Singularia de viris doctis*, har jeg seet den skjonne Anmærkning: Tyche Brahe, eqves Danus, vel potius Scannus; men jeg har endog, i Støvers Vort Aarhundres De (Daniske Oversættelssens I. Deel, S. 400) fundet disse synderlige Ord „En Tyko Brahe bliver Danmarks Stoltded, sejont det rigtig nok ikke var hans oprindelige og egentlige Fødeland — — — —“ —; ret ligesom ikke en danse — endog Skole-Yngling — skulle kunne vide, at Herregården Knudstrup laae i Skaane, og Skaane var en Provinds af Danmark, længe før nogen funde drømme om Waldemar Atterdags og Mogens Smek's Tilværelse.

Men — af min historiske Varme ikke skal overgaae til Hede; vender jeg mig igjen til Jyllands Bye (som det hedte for nogle Aar siden, i Danmarks Hovedstad); og der møder mig strax

E Grammes, o; Fremmerset — Røkkenet.

De er jen Dovn — betyder: det er ligemeget, det Selvsamme. Dovn er nok det gamle prensede Dont, som, saavel som Daad, forskriver sig fra det Tydsk: That — Gjerning, Bestilling; akkurat, som Gaasen, hos Peder Syv, sagde: „Det er eens Vier,” da hun drak af 9 Gadekjær? —

La mæ face ø Øysel under ad — o: lad mig faae Axelen under det — er en figurlig Talemaade, endog in sensu translato, der betyder: Lad mig faae ret sat derpaa; lad mig ret hæfte det.

J Band' — vil sige saa meget, som: fortædeligt. Forskriver sig vist nok fra de katolske Tider. En højere Grad af Fortrydelsler udtrykker

De er Djævels — o: Det er djævelst. Det Non-Ens Djævlen — at sige: i Mandverdenen; thi her, i Jordlivet, have vi Meir end sen Begio af dem,

saavelsom Satan's — hyldes og frngtes endnu paa Landet, hist og her; ligesom en Knecht Kubrechte, eller en Rübenzahl, i Sachsen, og en Bussemann i Sjælland, eller en Thornschild fordum i Halland.

Gryv' ♂: overmaade; for Ex.: Gryv' møj, et overmaade Meget. Navnet kommer af: Grue, forstrekkes, og siger det samme som: gruestigen Meget.

Drøvtidas ♂: Drivetiddags — er Klokkens 3 Esketermiddag, da Kreaturene skulle uddrives i Marken; eskerat Folk og Fæ have overstaet Middagshvilen. Da maa og Hyrderne, paa sine Steder, have

Dryvmad ♂: Drivemad — et Maaltid.

Utvote er nygjerrig, næsevis — Uden Twivl af: nye.

Pilimorum — Med og Brandevin sammenblandedt.

Tamler — fejler, flettes; f. Ex.: „han tamles ♀ & Ved“ ♂: han er lidt vanvittig.

Aa rutt' ♂: at rutte — er at oddsle.

Fæger ed? ♂: fager det? — haster det?

Tie, ♂: tidig — den, som har stark Appetit.

Lygle, ♂: liveligt — munter, f. Ex.: lygle & Højelsa'r, munter i Gjæstebud.

En Dørstud (med langt A) ♂: Dørstud — en af de beste Studer som paa Herregårde sættes ligefor Indgangsdøren; dog ikke een af de allersterste og beste; thi en saadan hedder, καὶ ἐξοχὴν,

En Kongestud ♂: Kongestud — anseelig Stud.

Jen jenner graand, ♂: et eene) Betyde en saas Gran, og) re fort Lid

Jen sande graand, ♂: eet Sande;) — et Dieblik, torn —) som man sige.

En Gojskast — en lang Stage, Goj er en lang Snor, for Ex.: til at fiske med, og Skast forsvarer sig selv.

En' Hætting — et tilhugget, eller tilskæret, Stykke Træ, for Ex.: til en Greb, en Ske, som bedre maa uddannes.

Aa stornes er saa løseligen at afflippes; for Ex.: „Du skuld' ha di Ejæg stort.“

Guf er en stor Mund; for Ex.: Hold mæ di Guf i, — o: vær tav!

Oværk er Strube; for Ex.: „Hånd tu' ham i hans Øværk“ — Han tog ham i Struben (siges om en Slægsbrøder).

Præsentele — fine, fornemt; mueligen af det Franske: présenter.

En Skøj Grød, o: Et Skud Grød — En Portion fra Grødsadet.

Bejmad, o: Biddemad — Det første man spiser om Morgenens, altsaa Frokost, hvilket Navn Honoratius bruge.

Douer o: Davre. At den første Stavelse er Ordet Dag, er umiskjendeligt, og at den sidste stammer fra det Islandiske Verd, (Verdur) Fode, er rimeligt; men — Hvad om deriverede den fra det gamle Danske Ord Varde, som man udtaler Ware, eller Vaare, o: Varsel? — At dette Ord er reduceret blot til Stavelsen er, seer jeg af Sognets Navn Høver i Hind-Herred. Dette skrives i gamle Dokumenter: Höfvorde, det er: Höfvarde, (Specula collina) i Krigstider. Kanske man dog kunde hidlede Stavelsen fra Vørge, der fordum skrives i Værie; og Davre saaledes funks betyde Dagvørge — et forsvarsmaaltid mod Dagens forestaende Møje? — Jeg vender mig til det beslægtede og mobsatte.

Naader, o: Madvere. Udtales og: Mætter og Mætter. Naar jeg har sagt, at den første Stavelse er Ordet Nat, saa anvender jeg herpaa hvad jeg har nyligen sagt om Davre. Madvere kunde sagledes være Natteværsel, eller Nattevørge mod muelig Hunger i Hvisletiden. Men — hvo der kan etymologisere mig det underlige Navn paa Middagsmøltidet

Onden, som og kjendes i andre Provinser, med nogen forskjel i Dialekten — Is erit mihi magnus Apollo.

P. M. Nødskov.

Rosbenhavnske lærde Efterretninger for Mar 1804.

No. 50.

Gedichte von Jens Baggesen, 1ster Theil 209 S., 2ter Theil 232 S., 8vo., Hamburg bey Perthes. 1803.

(Udtog af en Recension i neue algem. deutsche Bibliothek, 92 Band, 2tes Stück).

Forfatteren, der har bragt de danske Muser saa værdige Øffere, kan og vente en blid Modtagelse paa den tydste Parnas, Den Krands af Oder og Elegier, som pryde det iste Bind, indeholder mangen en ypperlig Blomst. I Digterens Oder viser sig ødel Følelse, rig Tankefyldt, højt Phantasiesving, og et sjeldent Herredommme over Sprog og Velklang. Lader det end, som enkelte Mestere har svævet Forfatteren i Tanke som Myntstere, saa marker man dog allevegne den selvständige Digtet, der kan vändte sin egen Bane uden dog at mistjende ødle Forgjængeres Spor. Ghenseendetil høje Ideer søger han at næae Klopstok, i Kjendskab til Velklang og i heldig Behandling af antike Versemaal kappes han med Voss, den han ofte omtaaler med en billig Højsagtelse. De Gjenstande, som især have vært Digtterens Harpe,

ere Gud, Religion, Natur, Vensteb, store og ønde
Menneskers Bedrifter.

Hymnen, das Hallelujah der Schöpfung, rager
en høj Flugt, og leverer til Vidrag en Exempelsamling af
det Høje. — Ogsaa Øerne Mørgenerwachen og die
heilige Frühe anbefale sig ved levende Fremstillelse af
ødle Tanker og Foleller. Hvor træffende er ikke i hin
Opvagnelses-Scenen skildret, og hvormeget er ikke i
denne den simple Tanke: „Young besang Matten jeg vil
prise den aarle Morgenstund“ bleven højet under den
sorfsjønnende Digters Haand! Oden til Bonaparte, dig-
tet i Maj 1798 paa Spidsen af det store Bernhardsbjerg,
er et af de fortinligste Stykker i denne Digtart. — Den
tilføjede franske Oversættelse vilde geraade enhver fransk
Digter til Ere.

*Reviens, o Bonaparte ! armé de ton égide,
Ceint des lauriers d'Olympe, et la foudre à la
main.*

*La liberté souffrante implore son Alcide ;
Doit-elle l'implorer vain !*

*Raméne la justice, et rends son culte aimable ;
De l'hydre, qui renait, soi l'exterminateur,
Le grande cause appelle un arbitre équitable,
Le monde un pacificateur, o. s. v.*

Oden til Klopstok das Hohe, das Höhere, das
Höchste vilde have mere Tilstrækende for os, hvis ikke
en altsor mystisk Aand herskede deri. Stykkerne das
Veilchen og Hellebecks Harfe ere digtede i en behagelig
og hjerteindtagende Maneer. Grasimelgas Begeiste-
ring

rung er ogsaa mærkværdig formedelst sin Foransledning. Digteren takker Bonapartes forrige Ledsgøer Hæller for et Landsted han har foræret ham i Nærheden af Modena.

Det 2de Bind indeholder Sange og blandede Digte. En stor Del deraf bestaaer i de i en burlesk Tone digtede Skjærslippersange. Forsatterens Indfald med denne Skjærslipper, der med sin Kniv sit Hjul og sin Hund vandrer allevegne om, er snorrigt nok, og udført med Lune, kun at Ideen bliver altså meget udtværet.

Die Lethe des Lebens forekommer os som et Dödningehoved ved et glad Gilde. Digteren maler os den menneskelige Elendighed med saa skarpe Træk, at hans Opmuntring

Auf, Freunde, trinkt, um zu vergessen
Das ganze düstre Gammertal,
unmöglic kan gjøre Virkning.

De bagt tilføjede Lavateriader er kun Gyldenkall. Lavaters bekjendte Skrifter er virkelig for flade til at kunne fortjene Cattren's Svøbe, som desuden i al Hald er svungen nok af Knigge og Andre. Saadanne Vers som

Siebzehn hundert und neun und neunzig den neunten
August schrieb
lade sig saa let gjøre i Snesetal, at en saa fortreffelig
Samling nok kunde have fortjent at endes med noget
Bedre end med dem. Overhovedet fulgte vi Digteren
helst i Odens højere Regioner, hvor hans Talent og selv
hans Omhyggelighed for det Mechaniske i Poesien viser
sig saa en glimrende Side, o. s. v.

Saavidt af den tydse Recension. En anden Anmelselje
af disse Digte har været indrykket i det berlinske Ugeblad
Der Frejmuthige, men den var saa ubillig og aaben-
bare partist imod Digteren, at jeg holdt det for upas-
sende, at tage anderledes Noties deraf, end saaledes som
det nu herved er stuet i Forbigaaende.

R. Nyerup.

Ueber das Alter der Philosophie und
des Begriffs von derselben. Oder: Un-
tersuchung, ob und inwiefern die Meinung der-
jenigen gegründet ist, welche dafür halten, daß
man erst in unsren Zeiten zu wahrer Philoso-
phie gelangt sey. Von B ø r g e R i s-
b r i g h, ord. öffentl. Lehrer der Philosophie
auf der Universitet zu Kopenhagen. Aus dem
dänischen übertragen von J. A. Markussen.
Kopenhagen bey Schubothe. 145 S. 8vo.

(En Recension oversat udaf Neue algem. deutsche
Bibliothek 92 Band 1stes Stüdt).

Vel kunne vi ikke, ifolge vort Instituts Vedtagter,
med nogen sonderlig Udsærlighed gjennemgaae dette
Skrift, da det er et udenlandsk Product; dog funde vi
heller ikke undlade at anbefale vore Læsere det, da dets
Indhold er saa fornuftigt. Disse vil besfinde, at Forsats-
teren er en meget klartænkende sindig Mand af en billig
og adru Tankemaade, og gjerne opholde sig nogle Dje-
blic

blik i hans Omgang, udentvill heller ikke nægte ham deres Bisald, naar han viser det barnagtig-tosse vorne og det aldeles Grundløse i den Paastand, at der før Kant ingen sand Philosophie havde været i Verden, ja at man ikke engang havde havt Begreb om den. Han tilstaaer i al Falb, at Philosophien i sin saakaldte rene Del ved Kants Lære om Sandsningen og Forstandens oprindelige subjective Former i os, forudsat at det dermed har sin fuldstommne Rigtighed, er blevet noget forbedret og berigtiget, idet at man tydeligere og mere bestemt end tilforn indseer dor Forerfarings-Kundskabs Oprindelse og Beskaffenhed. Men foruden det, at denne Kantske Opdagelse endnu ikke er ganske op höjet over alle Tvismaal, og at Plato Descartes og Leibniz ogsaa har havt en ren Philosophie; saa vilde det ogsaa være meget ubilligt og højst skadeligt, ikke at erkjende den saakaldte empiriske Philosophie for at være en sand og virkelig Philosophie. Erkjendes den dersor, som den medrette fortjener, da den svarer fuldstommen til det ældste Begreb om Philosophien som en riktig og videnskabelig Kundskab om vigtige og nyttige Ting, saa har der fra de ældste græske Wise af været fund brugbar Philosophie i Verden saavel som og et rigtigt Begreb derom.

Rasmus Nyerups Kulturgeschichte von Dånnemark und Norwegen mit besonderer Rücksicht auf den Bürger- und Bauernstand, aus dem dänischen überzeugt von S. Gardthausen — ogsaa under Titel af: Historisch-statistische Schilderung von
Ddd 3. Dån,

Dænemark und Norwegen. 1ster Band.
Altona bey Hammerich. 1804. VIII og 492
S. 8vo.

(En Recension oversat ud af den hallische allgem. Literaturzeit. No. 334).

Siden Holbergs Tid, hvis Statshistorie dette Arbejde skal være en Esterlignelse af, er ikke allene mange dentid ubekjendte Materialier komne for Lyset, men man har ogsaa begyndt at anse alle de Gjenstande, som angaaer Statshistorien, fra rigtigere og lysere Synspunkter; tilslige er en saadan etisk og alting sigtende Mand blevet herstende, som man dengang ikke havde den allerRingeste Ahnelse om. Ogsaa documenterer dette Skrift sin Forsøkkers Glid og Lærdom, som han allerede længst har afslagt usforkastelige Præsver paa. Men Hr. Nic. beklager at den Omhyggelighed, som tydelig nok er anvendt paa at sammenligne Materialier, ikke viser sig i Anordningen og Bearbejdelsen. Hr. N. har henstilles sine, tildels fra sjeldne Kilder hentede, Excerpter ved Siden af hinanden, uden at smælte dem sammen, eller paa en passende Maade sørge for deres Forbindelse. Ogsaa ere mange af de af ham extraherede Steder ganske unyttige, for Ex. Sangen om Erik den Vandrer, og den Hegewischiske Fiction (af deutsches Magazin). Fremdeles de lange Udtog af den slette Satire, hvori Norge lignes med en Hønsekurv, og af de mange gamle Almuesange; af det Slags Øvsatser kan der vel undertiden trækkes Resultater, men dersor man de ej indrykkes hele eller i vidtløftige Udtog.

Bogens første Afdeling (der ogsaa kan faaes først under Titel: Historisch-statistischer Abriss der Dænii)

dānisher Staaten) leveret en sammentrængt, særdeles vel udarbejdet, Fremstilling af Danmarks Oprindelse eller den Maade hvorpaa de til dette Nige henhørende Stater ere fra Tid til Tid blevne forenedes til eet Legeme. 2den Afdeling indeholder Skildring af Folkeculturen især med Hensyn paa Mælingsstanden. Forf. begynder med det 9de Aarhundrede, fordi, som han rigtig anmærker, den nordiske Historie for den Tid er for voklende og for meget overlæsset med Hypotheser og Usandsynligheder. De enkelte Afsnit ere ordnede efter Aarhundreder, en Methode, Rec. ikke synes om, da Grunden til Inddelingen blot er tilfældig og ikke bunden til noget Væsentlige. I enhver Periode ere de dertil hørende Esterreninger ordnede sammen udaf Kilderne, med disses egne Ord. Det første Afsnit begynder med Udtog af Others og Wulstans bekjendte Rejse. (Først nævner Forf. isprægaaende Marseillianeren Pothauss Reise. Ved denne Lejlighed har Oversætteren tilføjet de bekjendte Data om denne Oldtidens Cook og hans Vandring; Thule, siger han, var Norge. Men Rec. kan ikke overbevise sig om, at det er rigtigt, han vilde heller med Voss søge dette forsvundne Mirakelland paa en af de orcadiske eller hebusiske Øer, maaesse paa Mona). Derpaa følge nogle Steder af Hagen Adelstens Gulethingslov efter Nothe, en Forklaring over de i Gangen Rigstharr forekommende Stænder og forskellige Folkeklasser overhovedet, bestaaende i Udtog af Suhm, Nothe, og andre Forfattere. Rec. afgiver mange Steder fra de Meninger, Forf. har antaget; saaledes for Ex. Skyld er det evident, at Jarlernes Navn og Verdighed ikke høre hjemme i Morden, men ere laante fra Engeland; tidligst komme de for i Norge; i Særlig træffer man dem meget seent, uagtet Læger.

gerbring paastaaer, at de vare bekjendte der fra ælbgam-
mel Tid af; om de har været i Brug i Danmark, synes
overhovedet endnu at være Twil underkastet, o. d. m.
Det XI. Aarhundrede kalder Forf. Høsaarhundredet,
fordi Høffets Indflydelse da især begynder at blive mær-
kelig. Rec. vilde ønske, at Hr. M. noget nærmere hav-
de vist hvad Virkninger andre Landes Exempel havde
paa Nordens Cultur. Det XII. Seculum gives Over-
skrift af Rjøbstedaarhundredet. Sunde Ideer over
de danske og norske Kjøbsteders Oprindelse, med Udtog af
de ældste Bylove, Esterretninger om Gilderne o. s. v.
S. 138-156 forekommer et udførligt Udtog af Profec-
tio Danorum in terram sanctam. Det XIII. Seculum,
som Forf. kalder Lovgivningsaarhundredet, fremby-
der et rigeligere Stof til Culturtilstandens Skildring,
end de foregaaende Perioder. Det begynder med et Udtog af Saro's Beskrivelse af Danmark og Norge; der-
paa følger Excerpter af Kongespejlet, af Waldemar den
ædens Jordebog, og af forskellige danske og norske
Lands- og By-love. Det 5te Afsnit handler om Dan-
marks Afmagt i 14de og 15de Aarhundrede. Efter
en kort Betragtning over de Aarsager, der i dette Tids-
rum bevirkede Danmarks Forfalb, kommer Forf. til
Hanses forbundet, hvis Oprindelse fortelles med Sartorius's Ord. Om den danske Handel, Kjøbstedernes For-
fæning, og Laugsindretningerne har Hr. M. leveret in-
teressante Materialier. I denne Periode begynder den
danske Landmands Undertrykkelse; for at vise Aarsagerne
til dette Phænomen hidsætter Forf. to Steder af
Guhm og Rothe, til hvilke han hæfter de Kjendsgjer-
ninger af Annaler og Documenter, der, i Mangl af
bestemte Puncter, ene kan udbrede Lys over denne mærke-
lige

lige og paafaldende Gjenstand; men ved disse enkelte Da-
ta faaer Læseren dog intet klart Billede, ingen tydelig
Oversigt, over hvorledes Livegenstab egentlig blev til i
Danmark, og hvorledes dets oprindelige Vestkaffenhed
var. Ved Enden af dette Afsnit folger et Udtog af Ita-
lienerens Peter Quirino's af Forster og Schöning vidtlof-
tig epitomerte Rejse. De 3 følgende Capitler levere den
danske Culturs Historie til henimod Enden af det 18de
Aarhundrede; ogsaa her er Forfatterens Maneer den
samme. Adskillige havde vel fortjent at gjennemgaaes
nojere, for Ex. den Skade, som de Geistlige derved til-
føjede Næringsvejene, at de holdt Folk til at sælge deres
Producter g. d. m. Om den berygtede Christian II.
dommer Hr. M. retfærdig og med Moderation. Den
sidste Afsnit sysselsætter sig, paa et Par Anmærkninger
nær angaaende Christian den 5tes Omhu for Fabrikerne,
ene og allene med Landvæsenet, Bondens Tilstand, og
hvad der hører hen; og er det mestte Udtog af Forordnin-
ger og oeconomiske Skrifter; derimod forbigaar Forf.
aldeles Handelen og borgerlig Nøring; dette undskylder
han med et Sted hvori Nothe declamerer over Bondes-
standens Værd, men ved hensigtspassende Forkortning,
ved mange enkelte Steders Sammensmelting funde der
let være bleven Plads til en fort men lys Fremstillelse af
disse Culturgrene. Følgende Bind skal indeholde Regje-
nings- Kirke- og Litteratur-Historie, og hvem venter ikke,
især i det sidstnævnte Fag, noget fortresseligt af en Mand
som vor Forfatter? Forresten vilde det visselig være alle
Læsere kjært, om Hr. M. ved den følgende Del tilføjede
et Supplement- Afsnit til 1ste Deel, hvori handledes om
Handelens og Kjøbstedindustriens Tilstand i det 18de
Aarhundrede. — Oversættelsen er — saavidt Nec. uden

Sammenhold med Originalen kan sejonne — tro og temmelig flydende; nogle Anmærkninger ere af Forsatteren selv tilføjede.

Bidrag til Kundsstab om den danske Almues Morskabs-Læsning *), af P. M. Utødskov.

Da her ikke letteligen kan begaaes et Tsepov ΠρωΤερον, vil jeg, først vende mig til Holbergs Comoedien. Af disse vides estertrykte i Haderslev (hvorfra en Syndflod af den Ydste Ungdoms Morskabs-Læsning, for det Meste, oversvømmer os) fun 2, neml: Den politiske Bandestøber og Jeppe paa Bierget. Den første veed jeg ingen Bonde, som kender; men desto mere den sidest. Altsaa

1. Jeppe paa Bierget. Det første Exemplar, jeg, blant vel over en Enes, har set deraf, fra den Haderslevske Officin, var trykt 1766, 8vo. Bonders farle her i Egnen have deraf, verbotenus, funnet recitere hele Perioder, og fortælle Fahlens Gang i det Hele. Men besudin er bsant Bunder bekjendt

2. Don Ranudo. Jeg veed ikke, at den er, Danse, trykt andensteds, end i Kjøbenhavn. I Aaret 1767 hørde jeg en Landsbyestraeder i Idum foresige mig hele

*) Dette interessante Bidrag er et Tillæg til den min Afhandling over dette Emne i Maanedskriften Iris for 1795 Maanederne Marts-Jun. Ved et og andet Skrift vilde den lærde Hr. Forsatter ventelig have udtrykt sig lidt anderledes, om han havde kifndt min Fortsættelse af samme Materie i Iris for 1796.

R. Nyerup.

hele Scener deraf, og en Landsbye-Snedkerdreng, fra Venstrup-Gods, fortælte mig i Viborg, 1773, adskiltligt af den, under det kauderwelsche Navn; Trunteludou.

Gorresten — ihenseende til andre Smaabøger:

3. Svend Tomling — en Døgnpjace, der har naaet en Evighed hos Bønder og Smaaborgere. Den første Udgave, jeg har seet, var i Haderlev 1780. 8vo.

5. Skjent og Alvor. Denne Stammemoder til de senere Joco-Seria (imindste til Otho Melanders) er avlet af en Munkekomplator Johannes Pauli, i hin graa Oldtid — som det synes i det 15de Aarhundrede — paa Latin, oversat i et Sproghug fra 4de Christians Tid. At „Broder Johannes Pauli“ har forfattet Bogen, fremlyser af en af Historietterne; og jeg seer, at Johann Peter Lange har kjendt og brugt Bogen, ifolge hans Democritus Ridens (Cent. I., p. m. 264, seqv.)

5. Klaus Pors. Under dette Forfatternavn er en virkelig skjen (om jeg dømmer noget) Samling af klassificerede Oldtidens Anecdoter, med forudstikkede Moralstræk, almindeligen bekjendt. En ældgammel desekt Udgave, eller maaskee Urskrift, paa Tydsk, med slet Externit, har jeg seet, og ej heller mere. Derimod har jeg seet 3 Exemplarer af Danske Udgaver: den første og vistnok ældste af 1610, 8vo; hvorfaf jeg veed, at Forfatteren (eller Oversetteren?) — var af den nu uddøde Porske Adels-Familie, og Herre til Ollingsøgaard; den anden var af 1677, 8vo, hvori Udgiverenændser den første Udgaves Titul: „Livets Spejl;“ figende, at en saadan ikke kunde tilkomme andre Bøger, end Bibelen (!); Den tredie var trykt „i dette Aar“ — ad modum Haderslebianum — 8vo.

. 6. Jes

6. Jesu Christi Barmdomsbog ic. — en Legende fra den mørkeste Legendealder. Mit Exemplar er stedlaſt, fra 1771, 8vo. At Bogen engang er oversat af en Christen Jensen Ugle, Aar 1582, har jeg seet i Biblioth. Sevel, pars 3; og et pynteligt Haandskrift deraf, fra Slutningen af det 16de Aarhundrede, har jeg seet i Viborg, 1772. Det var Oktav. Af Syvs Betænkninger seer jeg, at Bogen, allerede 1508, er trykt i Kjøbenhavn, 8vo.

7. Sibyllæ Spaadom om Tegn for Verdens Undergang — Et Rimerie, som det er, fra den sidste Halvdeel af det 16de Aarhundrede, og trykt „i dette Aar,” 8vo. Med dette extradumme Skriblerie opbygge sig endnu Spindekoner. Der er allers en anden Sibyllæ Spaadom til i Almuens Hukommelse, forplantet fra Slægt til Slægt. Ingen har, efters vel hundrede Gange at have spurgt derom, fundet vise mig den, hverken prentet, eller skrevet. Dens Indhuld er efters, for Ex., at — i det Aar, man skrev 3 Syvtal, skulde Verden forgaae (Denne Spaadom har nu i 27 Aar været beskæmet) — at man skulde spole (reengjøre) Hvidlinger ved Krundrup-Bjerge i Naur Sogn, & Nordssen skulde gaae saa højt op — at „Land sku' mæles (maales), & Folk sales, & saa sku' Værens End' komm'.” (Begge Dele ere skedte i Danmark, og endnu staar Verden) — og endelig skulde Tyrken vande sine Heste i Viborg-Søe. Dette sidste omtaler endog Peder Syv, i hans Ordsprog; og jeg, for at gjøre Mar deraf, har indført det i den Viborger-Samlers No. 36, Aar 1795, blant alstens Karikaturer, under Navnemærke M.....v —

8. Marrkolfus og Kong Salomon, Ligeledes uden vist Aarstal, 8vo. — Denne Haandsføde throner

end-

endnu, hifst og her i Sylland, og en utallig Mængde Anekdotkræmmere have fortælt mig Data deraf. Haderslevske Octav-Udgaver ere de, jeg har seet, fra „dette Aar.“

9. Bondepraktika — den ældste; altsaa ikke Gust's — oplagt hundrede Gange (jeg veed ikke, hvor) gvo. At den forskriver sig fra Aaret 1573, er indlysende etsteds af Texten: hvad andet altsaa, end fra en af vor berømte Tyge Brahes Lærlinger, ved Astronomiens Gjensædelse her til Lands? — Og — hvad om man beskyldte Licentiaten Peder Flemløse for Forfatterstabet? — Forfatterens „skjonne nye: Cicero Jan,” istedet for Cisio Ianus &c., undskylder jeg med enten slet Haandskrift for Sætteren, eller en slet Sætter, eller Mangel af Korrektør; men hans Anvisning til at vide hvad Kloken er, af et Halmstræe, sat i Haanden, hylder jeg som prøvet.

10. Molboernes Bedrifter. Under denne Titul — lidt mere vidloftig, har man et Octavskrivo, trykt i Viborg, 1780. Stilen synes mig god; men jeg tilstaaer med Recensenten i de Kjøbh. Esterr. om lærde Saager, for 1782, af Figurerne ere hæslige. Pjecen er eftertrykt i Haderslev; men forkortet. De Historiecenter, man ellers gjør sig lystig med over Molboerne (som gjerne kunne have været enfoldige Fiskere) fortelles nogle Steder om Agerboerne, og andre Steder om Almtofmændene.

11. Vedels og Syvs Kæmpeviser — eller Hestesange — eller hvad man kan forsvare at kalde dem. Det retteste Navn er tilvisse: Levninger af Middelalderens Digtekunst. — Men — hvo har moderniseret disse Mindesmærker? hvo har givet Lov dertil? — Hos

Bænder har jeg seet den ældste Udgave af det første Hundrede, fra 1591, og den nyeste (saavidt jeg veed) af begge Hundrede, fra 1764. Samlingen kaldes paa Jydske: „æ hunderviis: Bog.“

12. Danske Kongers Navne og Tal — et ordlybende særskilt Astryk af Vedels første Quasi: Sang, i formelte No. 11. Det forstaer sig, Haderslevsk, 8vo, Wedel er, uden Tvivl, selv Forfatter deraf, saavidt den strækker sig til hans Levealder! — Isaafald er det virkelig Skade, at han var ikke saa god Poet, som Prosaist i hans Oversættelse af Saxo. Er denne ikke sandt skøn? — „Om den, er ikke altid rigtig,“ som Gebhardt bestylder den, lader jeg nok være usagt, siden det aldrig er soldet i min Land at kunne sevnsøre den med noget Exemplar i Ursproget. Men dette iforbixaaende. Jeg vender mig til

13. Gr. Harlequins Bryllup — og

14. Gr. Harlequins Batselgilde — begge af een Calibre, og begge Haderslevske — detteaarige — under al Kritik. De forskrive sig ellers (som sees af Stolen) fra vor Levealder. Den ældste Udgave, jeg har seet, var fra 1766, 8vo.

15. Den til Krig vel udmunderede Jyde. „Að min Brour Pejr“ &c. er Begyndelsen. Snildt nok, synes mig, denne Pjece er skrevet, for Dialektens Skyld. Skade! den er for fort. Den findes i hvertandet Bondehus. Man maa slaae en Streg over Karstallet; men Trykken er Haderslevsk, 8vo.

16. Pater Volle Pejersens Præken — et Sider stofte dertil, ihenseende til det ramme Jydske — vel hundrede Gange oplagt; men — hvor og naar? Forsiden er 8vo.

17. En

17. En felsom og underlig Beslutning, som en Prædiker-Munk hat gjort til Brunsberg, om dem, som vare med at forraade vor Herre — en ældgammel Smaabog, hvori Prædikanten, paa hans Vis, har med Satirens Svøbe snertet alkens Haandverksfolk. Mange Exemplarer har jeg seet; men sted- og aarslofe, 8vo.

18. En smuk Historie om en Bondekarl, ved Navn Jan, der brugde et Spil Kort til Bønnesbog — Uden Aar og Sted. - 12. Kan gaae i Klasse med Bryde og Lykkens Tumle. Blode i Iris under No. 18 og 19).

19. Nogle udvalde Kunster, med Skjemtmedisinen til Slutningen, af samme Suurdej og Format.

20. Ridder Røds Historie — er sikkertigen beskjendt, trykt, jeg veed ikke hvor. 8vo; thi jeg har kun seet ett Exemplar deraf. Helden forestilles som Skurk; og, at man, for over 200 Aar siden, har kaldt en saadan: „Ridder Rød,” har jeg seet i een af Vedels Fortæller til Kæmpeviserne. Talemaaden kan maaske grunde sig paa Adelsmandens Lauge Røds Opførel. Han plyndrede, f. Ex., Stævning og Belling-Ritter, her i Egnen, Aar 1350, efter Beretning i Pontoppidans Annal Eccl. Dan. — Jeg seer af Bibl. Sevel. p. 2, at Bogen har været i den Sevelske Bogsamling.

Disse ere de Almue-Morskabsbøger, som i Nutiden ville falde mig ind. Men — hvad, om man havde en ræsonneret Fortegnelse paa Almuens Søndagslesning? — Den mystiske Theologie skal da, for altting, øhrene; altsaa Brokmans Postille. Vaas. og Müllers hjertebrækende Hjertespejl. Disse 2 Alen af et Stykke veed jeg bruges i hvertander Almuehuus. Endog Ditt-

jorum

jorum gentium høge Mandesføde deri, hvilket jeg ofte har set. Hvad der er fælligt, indlysende for jvn Menseskeforstand, vrager Almuen, uden Undtagelse, i Theologien. Dette er og slet intet Under; thi, i modsat Fald, vilde Maademidlerne tage i Kraft, og Moralitetem føres i Brug.

Göldberg den 19de Marts 1804.

I det skandinaviske Litteraturfæstnads Møde den 11 Nov. forelæste Hr. Dr. Mynster en Afskrift angaaende Weddoes ny Theorie om Svindst.

Den 8de Dec. læste Hr. Professor Engelstoft et Bidrag til Kundskab om de danske Bonders Kaar for det hundred Aar siden, grundende sig paa et af Jørgen Sorterup forfattet latinist Manuscript under Titel: *Præstigie euralis oeconomia revelata.*

Den 6te Decbr. var ordentlig Forsamling i det Rgl medicinske Selskab, hvor Hr. Rathke forelæste Jagttagelser over Hudsygdomme.

Iærde Efterretninger

for Aar 1804.

No. 51.

1) Første Billed- og Læse-Bog til Forskandens hensigtspassende Syssel og behagelig Tidsfordriv for Børn der begynde at læse. af J. A. Loehr, med 16 Bobbere af Sonne, oversat ved Professor B. L. Rabe. Kjøbenhavn 1804. Trykt paa Fr Brummers Forlag, hos S. Popp. 42 S. 8vo. Og 16 Bobbertavler i samme Format.

2) Gallerie for de fornemste Kunster og Handverk. En lærerig og uudervisende Billedbog for Ungdommen, oversat ved Prof. B. L. Rabe. Kjøbenhavn 1805. Trykt paa Fr. Brummers Forlag hos J. Breum. 60 S i lille Octav, med 21 af Grossch stukne Bobberplader.

Tager man disse to Bøger samlede — som de da har saa mange fælles Bemærkelsespuncter — udgjør det et betydeligt Bidrag til en moderniseret Orbis pictus. Med den kan de, hvad Anlæg og Plan angaaer, godt
Gee
sam-

sammenligne *) med den forskel, at istedenfor de Tri
snitsfigurer vi i vor Udgåm maatte nojes med i den gan
le *orbis pictus*, fremstilles Alt her i meget nette Kobbe
stykker, som Hr. Sonnes Gravstikke især har Ere o
Ethvert Hus altsaa, hvor der er Barn, som begynde c
læse, og som har Evne til at at anvende et Par Mai
for et Barns uskadelige Hornsjelse, tor Rec. ligefrem os
muntrie til at skænke det No. 1 til Nytaarsgave. De
Barn der ere noget lidet videre avancerede, saavel som fo
Instituter, er No. 2 eller Galleriet en saare passend
Lærebog. Barn erholde derved et ved Beskuelsen og Be
skrivelse bestemt tydeligt Begreb om noyle af de vigtigst
og i det daglige Liv oftest forekommende Konster o
Haandteringer, og Bogen kan faldes en Technologie in
nuce. Her seer man først Apothekeren (som nok ve
et Misgrib er kommen her, da hans Bag rettere synes
at være det Videnskabelige); 2) Bageren, 3) Billed
huggeren, 4) Bødkeren, 5) Bogbinderen, 6) Bog
trykkeren, 7) Blæffenslageren, 8) Garveren o
Feldtberederen, 9) Grovsmeden, 10) Robberstikke
ren, 11) Robbertrykkeren, (denne Artikel kunde vel
da vi har havt hans Sødstendebarn Bogtrykkeren
følde bort). 12) Maleren, 13) Murmestern, 14)
Papirmageren, 15) Rebslageren, 16) Skomageren
17) Skräderen, 18) Slagteren, 19) Snedkeren,
20) Stenhuggeren, 21) Tømmermanden. Man
seer at Forfatteren har fulgt den alphabetiske Orden, dei
saa mange Steder den end er god, her synes at burde
give Plads for en mere naturlig, saaledes for Ex.: al
Mur.

*) At jeg sammenligner dem med *orbis pictus* og ikke med
det Basadowe Elementarwerk, er fordi hint haves på
dansk oversat, dette ikke.

Nurmester og Sommermester, Maler og Bildhugger, Tapirmageren og Bogtrykken fulgte paa hinanden, og — i det Væsentlige gjør det intet til Sagen, hvad Fordanskelsen angaaer, da maa den vistnok paa man-
sider have haft sine store Vanskeligheder, og ligesom i forдум har faaet vores fleste Haandverksfolk fra Tydsk-
land og med dem de tydsk termini technici, som aldrig
e blevne fordonstede, saa har Hr. Oversætteren somme-
eds været sat i den Nødvendighed at beholde det tydsk
kunstord.

Vi komme tilbage til No. I. Den har følgende
joreringning: „Den Løhrke Læsebog indeholder 50 Rob-
bere, men da Robberstikkeren ikke har kundet blive
færdig uden med disse 16, og denne Bog dog syntes
nu som passende Nytaarsgave for Børn, har Forlæg-
geren ikke villet holde den tilbage, forbeholdende sig at
lade de øvrige Robbere med deres Texter, som ere
oversatte af samme Haand, komme efter.“ Derimod
er da ikke stort at indvende; thi det forstaaer sig selv, at
jvo der nu kjøber denne Nytaarsgave med de 16 Robbere,
iden, naar hele Bogen bliver færdig, kan anstaffe sig
samme, uden at have nødig paa ny at kjøbe de Robbere,
yan engang har betalt.

De Forestillinger, som her forekomme, ere for stor-
hedelen ret got afpassede for den barnlige Alder, og Tex-
ten eller Beskrivelsen er, i det hele taget, ogsaa som den
bor være. Den spørgende Form, som Autor har fremsat
alting i, har forresten sine Ubequemmeligheder med sig, og den
Lærer eller Morder vilde kun lidet være stikket til Børne-
undervisning, der ccengde til sig Mynster paa Maaden
at conververe med Børn paa.

Nec. vil tilføje nogle Anmærkninger ved enkelte Steder, til Bevis paa den Agtsomhed, han har troet at skyde et Produkt af den Interesse. Paa første Kobberetavle er Barnet i Karret afbildet større end det este Beskrivelsen og Sandsynligheden maa være. I Beskrivelsen heder det, at det er sit hoved højere end Karret og paa Figuren næer dets halve Krop udover Karret. Jeg troer desuden at en Gangvogn havde været rigtig anbragt. S. 5 i Beskrivelsen, er i Lin. 5 nedenfra este Ordet Rjephesten, glemt de Ord: tage de med, hvilket gjør Meningen noget u tydelig. Paa 3die Kobbertavle er Dukken paa Bordet alt for stor; man troer, det er Gøsteren til hende der sidder og sover. Af de Bør som har gjort sig Skade S. 11 kan det, som har har brændt sin Finger paa Lakket, umuelig være saa stoen Krabat, som Konstneren har gjort ham til. Kobberetavlen No. 9 er en af dem som Anm. har været allermindst opbygget af. Til hvad Nyttet at fremstille til Skue den væmmelige og modbydelige Firbeen og den ikke smukke Padde? og hvorsor ikke heller en danske mere bekjendt Fisk end den tydiske Barbe? — Paa Giftplanterne savner Anm. den her saa saare nødvendige Omhyg lighed i Illumineringen, idetmindste paa det Exemplar han har for sig.

For at give Læseren et fuldstændigt Begreb om den i Bogen brugte Foredragsmaade hensettes her den hele Paragraph S. 28, om Fiskeren og Jægeren, fordi det er en af de korteste: „Den Mond der med det store Garn og de vids lange Støvler, hvad mon det vel er for En? Jeg troer, han vil fange noget med det Garn? Fiske vil han fange; rigtig. Det er en Fisker. Han har, seer du, mere end et Garn? hvert af dem er anderledes end

andre. Med et Garn, som han her har staende, kan
i fange Fiskene, uden at have nogen til Hjelp. —
en hvad er de store Støvler til, Manden har paa?
er det da ikke bedre, han havde et Par lettere og mindre
Støvler? Jeg tænker altid, disse just vil være tilpas
gaae ud i Vandet med, og vade om i Moser og Dyn, dog ikke blive altsor vaad om Benene, og ogsaa kunde
e Foden magelig igjen ud af Støvlen. Havde han
tre Støvler, vilde de snarere krybe ind i Vandet, at
i ikke siden kunde faae Foden ud.

„Men hvad vil han da med Garnene? Var det ikke
e, han havde en Pose af grovt Lærred? gjennem Djæle
eller Maskerne paa Garnet, kan jo de smaa Fiske
tte ud — Men jeg troer, det vil han just have; de
a Fiske skjætter han vel ikke om, det er ham kjærere,
live nogle Aar i Vandet, og blive først ret store, saa
er han dem hellere.

„Men hvad staer da der for en Mand neden under
ren? han har en Trøje paa, en Flint paa Skulderen,
med Siden af sig en Hund. — Ja det er en Jæger.
d vil han med Flinten? — ah han vil skyde Hare —
ogsaa Agerhøns, Bildænder, Raadyr, Hjorte; men
maa han gaae ud i Skoven eller paa Marken. Men
for har han ikke ladt Hunden blive hjemme, den is-
vist omkring allevegne, og forsjager Harene Raadyr
og Hønsene. — Nej! sikkertlig ikke! — den Hund
godt, hvad den skal gjøre? det har man lært den;
er afrettet. Den søger kun Bildtet op til sin Herre
egger Næsen tet paa Jorden, og lugter, hvorhen-
tet er gaaet. Og naar Jægeren har anskudt Dyret,
t falder ikke paa Stedet, saa løber det endnu tie-
bort — saa veed Hunden at finde det igjen, og

806 Kjøbenhavnske Lærde, Efterretninger

vise Jægeren Vej, og naar det er smaa Dyr, bring dem til Jægeren.

„Jægerne gaae næsten altid i Gront; hvorfors gjør det? Gik de i røde eller gult, blev Dyrene dem me snarere vær. I Skov og Mark seer næsten alt gront ud, og naar Jægeren ogsaa er grøn, merker Jærene ham ikke saa let.

„Men hvorfors sanger Fiskeren Hjæl, hvorfors skjæ Jægeren Dyr! — Ah saa! vi vil altsaa ikke blot i Gront; vi vil ogsaa engang imellem have en Hjæl, Hare eller Agerhane. Og rigtig nok, naar Jægerne skjod Raadhyrene, Harerne, Agerhønsene og adskillige det Vilde bort, vilde der blive saamange af dem, at aad Alting bort i Mark og Skov.“

Udsigt over den svenska Digtikon Skjæbne i nyeste Tider af J. Bra høst, Kjøbenhavn. 1804.

(En Recension oversat udaf den hallische allgem. Litteraturzeit. No. 343).

Forsatteren har i en Nætte af Aar gjort sig Umage at klæsse sine Landsmænd Bekjendtskab med den sve Litteraturs Skatte. Allerede 1794 udgav han en lig de Opsats, den han nu selv erklærer for meget usuld dig; han blev imidlertid ved at samle, for siden at få levere noget fuldkomnere. Nærvarende lille Skrift, meddeler meget nose Efterretninger om Sverrigs nyeste og gristige Litteratur; fortjener Litteratorernes

ader med Dalin, og har endog faaet ad
Digtere med, der først ere traadte frem i
f. Ex : Chorceus, Wallerius, Kulberg,
Stolz, og flere, hvis Rygte endnu hverken
ekeligt er grundfæstet eller afgjort. I Fortalec. næv
Hr. H. de Kilder, der give Oplysning om den svens
ke Poesies ældre Skjæbne. Det et Forresten Skade, at
han har indskrænket sig til blot Bibliographie, uden tilli
ge at meddele nogle biographiske Efterretninger. Imid
lertid haaber Rec. at see denne Mangel afhjulpen i det
Verk, som det svenske Academie lader besørge over den
svenske Digtekonsts Historie, og hvis Bearbejdelse ester
som man siger er overdraget den bekjendte Digter Blom.
Om Veltalenhedens Skjæbne vil Hr. H. udbrede sig i en
egen Afhandling.

Romanstregere og Malerier paa Mennes
Keelendighed forfattet af Paul Han
drup, Skolelærer i lille Næstved. 1ste Del.
Kjøbenhavn. 1803. Trykt og forlagt af M.
J. Sebelow. 350 S. 8vo.

Skulde man nogensinde kunne blive udsonet med Glois
rioso den store Djævel, Koronato den frygtelige Ban
dit, Mazarino den store Djævel, med Schinderhannes
og med Rinaldini, eller hvad de Forresten hede disse flau
Smag og Hjerte fordervende Romaner, som de tydste
Vulpius'er og deres danske Haandtlangere vore Stadtha
gener og Sebelower, Kristensener og Reistrupper, saa
flittig hjemmøge Litteraturen med, saa skulde det være
terat have læst disse handrupiske Romanstreger

muligt, endnu ere uslere. Allerede tale love kun lidet Godt. I Dedicat sin Genius, Vessel du mig til god o
de!" og beder den modtage Bogen, p
min Tak, og Gjengjeld af din lyse G
fortalen heder det: „Jeg har kun ev
jeg studerer, nemlig; Mennesket og V
deler dem i det Morsomme og Alvor
te, naar et Menneske staer for mig, læser jeg „
som Vademecum som lidende, eller og som en læ
rende Bog." Bøger af modsat Indhold ligge uden
for mit Genie Videlyst og Fattieevner." Og det ligge
udenfor Recensentens Fattieevne, heri at finde andet end
Noget der grændser til Galimathias.

Læseren skal dog ogsaa have et Par Prøver af selve
Bogen. Det maa da først være Scenen imellem Stær
ner og Vertshuspigen i Wien, S. 44: „En lille Pige
bragte ham Astensmaden; han smilede ad hende; hun var
fræk nok til at udtyde sig dette Smil til Fordel. Hun
kastede sig om Sternes Hals; og havde nær dræbt ham
med Karesser og Kys. Pige! sagde Sterner: Du er
sorrykt. Han skjod hende langt bort fra sig og gjennem
skuede hende med et foragteligt Øjekast. Saaledes at
opstre dig selv for at vinde en Ubetydelighed, som øres
skjender dit Navn, og dit Hjerte. Og det kan du?"

Pigen. Herre!

Sterner. Menneske er jeg.

Pigen. Menneske! Nu ja Menneske! vil Du nyo
de, saa nyd? — Allerkjæreste Menneske! Seer Du den
ne skjonne Arm? — den kunde jeg brænde til Kul for at
fornøje Dig. Jeg elsker Dig — jeg aander — — —
jeg dør. Menneske

Stær-

Stærner soer op fra Stolen, hvorpaa han havde sat sig, greb denne velystige, øreløse Qvinde og stodte hende ud af Kammeret med disse Ord: Kom mig ikke igjen, eller jeg knækker dit syndige Halsbeen i smaa Stykker."

S. 228 fortælles om to Forelskede, som ofte sad henrykte i dem selv og den moderhulde Natur, hvorledes engang „deres Handedrag blandede sig, Hjertet bankede af stigende Følelse, Lidenskaberne bruske, Fornosten tav, og ørbødig Kjærlighed gif hastig over til Elskov — til lav — til syndig Følelse for Selvværd og indbyrdes Højagtelse.“

S. 281 endes en Fortælling om en Negerinde, som efterat have dræbt sin Herre en Plantageejer, der havde ladet hendes Mand vidste tildøde, tog sig selv og sit Barn løf Dage, saaldes: „Blanke Tyran! træd hid, og møt dit Syn! Den øverste blandt Djæplene vil da falde dig: Broder! og velsigne din Guldklump, som Menneskeligheden og den trælbundne arme Neger evig vil forbande med forbittret Afsky — og han — som vejer med et skarpt og et retfærdige Blik Menneskets Daad, han vil engang gjennemlyne din Sjel, du blanke Tyran! med en Ildstrom af brændende Anger, som skal være indviet Billedet af hine Sørgesener, som du efterlod dig blandt dine sorte og diae lidende Medbrødre.“

Eet Gode kunde dog muligen virkes ved dette Skrift. Den kunde maaske bruges som Antidot imod overdrevne Hagen efter Romanlæsning. Idet mindste har dens Læsning saadant et Indtryk paa Recensenten, at han sjælver ved blot at høre Ordet Roman nævne, og det vil nok være en god Stund, før han forvinder den Mod-

bydelighed for Romanlectüre, som disse Romanstregere har opvakt hos ham.

Men for at være retsædlig, maa Necl tilstaae, at der dog er noget Saaleligt i Bogen, det er nemlig det Gyldne S. 177-204 med Overskrift: Mine Ungdoms-synder, hvori Forfatteren beskriver en Rejse fra Blaogaards Seminarium til Aalborg og deraf til Holstebro, og tilbage igjen. Denne Rejse lader sig, som sagt, læse; men det er da heller ingen romantisk Fiction; det er en jævn og, som det lader, sandsædlig Fortælling om en virkelig Begivenhed, og dermed gaaer det da, som Plinius siger, historia quomodo cunqve scripta delectat.

Allwin ogl Theodor. En Lommebog for Børn, af Frederik Jacobs, Professor i Gotha, fordansket af M. A. L. Møller. Kjøbenhavn 1804. Trykt i det Køgl. Vaisenhusses Bogtrykkerie, af C. F. Schubart, og facses i Commission i Rothes Boghandlung paa Bør. 92 S. 8vo.

Dette er ikke en hverdags Børnebog, og til al Løkke og Held er den heller ikke falden i en sædvanslig Oversætters Hænder. Sproget er saa correct og flydende og Danskegens Genius saa noje tagtaget sam man kun sjeldent seer det.

„Vil man (hedder der i Forerindringen til ældre Læsere) danne Børn, til Mand, og at lære dem at forachte den Dorskhed, der forneder Mennesket, fordi den ikke

oploftet dets Aand, saa bor man tale til dem, som det egner en Mand. Man bor berige deres Indbildungskraft, vække deres Aands Selvvirksomhed, i det man viser dem Naturen og Mennesket i blide og tækkelige Gestalter, eller idet man leder dem til Anskuelsen af den Uendelige hvorpaa hele vort Menneskehed beroer, bor man aabne dem de reneste Kilder, af hvilke Gudsfrugt o. Andagt udstrømme."

„Den menneskelige Natur (heder det sammested mod Slutningen) naar den bliver sig sic moraliske Ver bevidst, stræber efter en fuldkommere usynlig Verden, der er dens egentlige Hjem, og attracter en Standpunkt, fr hvilken den, i et guddommelig Lys, med et roligt Bl kan stue ned paa Livets mørke Chaos — For at betry ge Menneskeheden denne Ejendom, stræbe Enhver at fo jage den øconomiske Hand af Øvdragelsen, og i den Sted indsøre Humanitet! Denne bestaaer ikke i at bor sserne legemlige Revsler : at anvende Velsonninger & Cresbevisninger ; heller ikke i en legende Undervisning Methode ; men i Stræben efter at forædle Sindet til i og uegennytig Kjærlighed til det Gode og Skjonne.“

I Overeensstemmelse med de her anførte Ytring dannes da de to Ynglinger, Alvin og Theodor, hvor Bogen har Navn, ikke til at være mekanisk dydige eller bestandig at spørge om det Nyttige og Fordelagtige, n til at være opføjede over snæver Egennytte, at stue udo den hele Natur, at omfatte Menneskeheden med Vel lie, at ihukomme hin gamle Maxime: homo sum (og, for at sige det med et Ord, leve, som de der intet blivende Sted have.

Her er en passende Afvexling af Betragtningsmaaforsællinger, Extræter af en Dagbog, s. f.

12 Kjøbenhavnske lærde Efterretninger

gsaa et Par Sange ere indrykkede. Af dem findes nm. den første saa fortrinlig god, at han ikke tager i etenkning at lade den her faae Plads. Den staer 5. , 66 og er Fredens Pris.

Wilde Freden gaaer over Hjerg og Dal,
Saa lystige Viser den quæder;
Den folge Lærker og Mattergal,
Den Hjorben elsker i lune Stald,
Ej Græsset ned den træder;
Den Sædemand lægger Kornet ned,
Det heges og plejes af bliden Fred.

Fra skoggende Gren rødme Frugterne froe;
Og drage den neder til Jorden.
De saftige Druer paa Blænken groe,
Ig syd er alting i Lade, i Loe;
Ig eisold formerer sig Hjorden.
Hvad har al den herlige Rigdom frembragt?
Det har Fredens besvugtende Kraft!

Soldaten vil grieve Lykken, som flyer,
Ig synser i vilden Harme.
Og laster han ofte, mens Baabnet gnver,
Ig Hjemmet sit Blik; hidhen han tyer,
Ig døe i Fredens Arme.

Stilen Hytte, ved Qvindens Kavn,
Riser han Fredens velsignede Navn.

Til Alteret byder den Bruden gaae,
Ig vinker til lystige Dandse;
En staarer de Store, den staarer de Smaae;

Den

Den pryder Oldingens Lokker graas,
Med sine Oliekrandse.
Og synker i Muld de gamle Been,
Saa sætter dem Freden en Mindesteen.

Paa Correkturen af dette vakre Skrifte er anvendt
saa megen Flid, at endog to Bladet hvorpaa et Par smae
Trykfejl vare indlobne, ere blevne omtrykte. Dog staaet
endnu S. 52 Lin. 4: „jeg ilede frem”, istedetfor; hjem
Hvad det danske Udtryk i den, som sagt overordentlig
gode Oversættelse, angaaer, da formoder jeg, at der S.
23 Lin. 5. nedensra nok rigtigere skulle hede: „sarte Fod-
derne udad.” S. 5. sidste Lin. „tvivlede ikke paa.”
S. 64 Lin. 2: „hvilede paa ellers efter.” S. 90 Lin.
9: „lært at kjende Handelens Behageligheder.”

Subskriptions - Plan.

I Haab at kunne stiske Nyte derved, har jeg foretaget
mit, at udgive en dansk Oversættelse af Dr. William
Henry's Chemie for Dilettanter, som indeholder en
fattelig Besleddning til at anstille de vigtigste chemiske
Forsøg, uden store Omkostninger og vidtløftige Appara-
ter, samt til at undersøge de mineraliske Vande, Mine-
ralierne, Gistene og de pharmaceutiske - chemiske Præpa-
rater; og tillige anviser Brugen af de chemiske Probeer-
Midler til Nyte for Landmænd, saavel som i andre nyt-
tige Hensigter.

Denne Bog har i kort Tid oplevet 2 store Oplag i
Engeland, og har overalt været omtalt med megen Be-

ommelser; og at den ikke blot i Forbigaaende er blevet
øst, fordi Forfatteren er en af de mest udinærkede Lær-
ere, det bevise de allerede eksisterende Oversættelser af den.
I Tydsk er den oversat af Professor Tromsdorf 1803 og
dette Aar er den udkommen paa Hollandsk ved Hr. Dr.
Hoey. Alt dette, forenet med min egen Overbevisning
om Skrifteets hensigtsmæssige Fuldkommenhed, opmun-
trede mig til dets Oversættelse i vort Sprog, og kompe-
tentte Dommere havet givet min Plan et smigrende Bi-
sald; men da Trykningsomkostningerne, for en Bog om-
trent 20 Ark, ere temmelig betydelige, saa bover jeg ikke
at overgive min Oversættelse til Officinet, før jeg ved
Subskription er betrygget for Tab. Saasnart dette er
opnaaet, skal Trykningen blive begyndt. Prisen bliver
4 £. pr. Ark. Skrypr. $\frac{1}{2}$ £ mere

Subskribentsamlerne tilstaaes de sædvanlige Fordele,
naar de uopholdellig tilbagesende Planerne til Boghand-
lerne Schubotz og Buch i Kjøbenhavn, Hempel i
Odense, eller til mig selv.

Faaborg den 1 Novbr. 1804.

S. C. Salling.

Lærer ved Institutet.

* *

* *

* *

I en Skrivelse, hvormed Hr. Rector Hansen i Ribe
har bearet mig, har han i Anledning af de i Recensionen
over hans Husholdningsbøger dadlede Udtryk gjort nogle
Contra-Erindringer; saasom: 1) at Landerie vel muligt
smagede noget af den tydsk Grænde, men at Ordet
Agerbrug, som jeg vilde substituere, ikke udgymmede
Begrebet af Landereyen, 2) at Zeujahrsgelder og-
saa

saa indbefatte noget langt mere end de bare Nytaars-gaver. 3) Ordet bigte, for: Kriste, kunde han forsvare med sal. Prof. Badens Autoritet i hans tydskanske Lexico, o. s. v. Hvad sidst Post eller Ordet bigte angaaer, da kunde vel imod Hr. Professor Badens Autoritet indvendes, hvilket Hr. Rector Hansen ogsaa selv tilstaar, at han stundom germaniserer; men, det som endnu er en vaesenligere Omstændighed; det citerte tydskanske Lexicon er ikke af Baden. Vel staar hans Navn paa Titelbladet, men det er som den der har skrevet Fortale til Bogen.. Imidlertid curserer Verket rigtig nok under salig Badens Navn, en Fordom, som Forlagshandelen formodentlig ikke har været sciiset til at modsig.

R. Ullerup.

Bed en Comitte bestaaende af Justiceraad og Professor Bugge, Professor Viborg, Dr. Herholdt, Dr. Scheel og Assessor Rasmus har Videnskabernes Selskab ladet anstille Forsøg, angaaende de uaandbare Gasarters Indflydelse paa Egs Udklæftning. En af Hr. Professor Viborg desangaaende forfattet Rapport og Afskrift blev forelæst i Videnskabernes Selskabs Møde de 7 Desember.

I dette Møde blev tilslellige valgt til Selskabets udenlandiske Medlem Hr. Etatsraad og Ridder Schubert, Professor i Astronomien i Petersborg, og til ordentlige indenlandiske Medlemmer Hr. Professor Manhey og Provst Pihl, Segneprest til Vang i Norge.

Den

Sognepræsten for Allesø og Næsbyhoved-Broby i Fyen, den som Digter fordelagtig bekjendte Jens Smith, er under 14 December blevet Sognepræst for Aastrup Menighed paa Falster.

Den 17 Dec. er i General-Land-Oeconomie- og Commerce-Collegiet, Justitsraad og Committeret Liungberg blevet Deputeret, Assessorerne Niebuhr og Rafn Committerede, Justitsraaderne Dræbye og Fabricius har fået Titel af virkelige Etatsraader og Committeret Smidt-Phiseldeß af virkelig Justitsraad. Alle er de af Lærdom og Skrifter nocksom bekjendte Mænd.

† † †

Den 28de Nov. døde Conferentsraad Jørgen Hjort, Deputeret i Rentekammeret, 67 Aar gammel. Han forekommer i det wortmiste lærde Lexicons 3die Del, S. 943.

† † †

Den 4de Dec. døde Johan Herman Meyer, Castelslets Chef ved det Kongl. Lotto. Hans Levnet og Skrifter emstændelig hos Worm.

Redigeret og forsattet af Professor K. Wærup, og trykt og forlagt af Brødrene Berling.

Kjøbenhavnske

lærde Efterretninger

for Åar 1804.

No. 52.

Archives littéraires de l'Europe, ou Mélanges de littérature d'histoire et de Philosophie, par une Société de gens de lettres. Paris chez Henrichs et Tubingue chez Cotta. 1804.

If dette ny periodiske Skrift blevet de 7 første Hæfte eller Nummere omtalte i No 38 af disse Efterretninger, hvor især blev gjort opmærksom paa det i 7de Hæfte indrykkede Brev om Videnskabernes Tilstand i Danmark i Begyndelsen af det 19de Aarhundrede. At Brevskriveren gav sig ud for at være en tydlig Professor, anmærkedes, blot at være en Masque. Arkenholz, som i sin Minerva har leveret en tydlig Oversættelse af Brevet, antager ogsaa Autor for en fingeret Professor, og gætter, at Forfatteren vel kunde være En af de trende danske Patrioter, som nu opholde sig i Paris, Baggesen, Brun, eller Hejberg. Denne Conjectur er slet ikke heldig, og viser, at Arkenholz ligesaadig kender sine Folk som den danske Litteratur.

I 8de Hæfte af *Archives littéraires* leveres No. 2 af disse vor Litteratur angaaende Breve, og i 9de Hæfte No. 3. Her ere de betegnede med Bogstaverne M. B., som rigelig nok kunde betyde Malte Brun, men dog ogsaa den

sig i Paris nu opholdende Monsieur Bourgoing, der i nogle faa Aar var fransk Minister i Kjøbenhavn og siden i Stockholm, og som det danske Læsepublicum kender af hans berømte i den Gyldendalske Rejsesamling indrykkede Beskrivelse over Spanien, hvor han ogsaa havde været Gesandt.

Man har ladel sig forlyde med, at den i ovenmeldte No. 38 af disse Bladé indførte Anmeldelse og Extract af Brevet No. I var for kort og usuldstændig, ja at den endog havde Anseende af Partiskhed, da den blandt de af Franskmænden besungne og lovpriste danske Lærde ikke berørte andre Navne end: Abilgaard, Fru Brun, Bugge, Eggers, Hauch, Moldenhawer, Münter, Tiebuhr, Ramus, Schlegel, Viborg; her dersor Mere udaf samme Brev. Esterat Autor Pag. 42 har omtalt Bugges Rejse til Paris, bliver han saaledes ved: „Geg vil ikke trætte Dem med at oprette alle lærde Danse. Jeg kan forsikre, at det vilde være vanskeligt at nævne en eneste Videnskabsgren (om Konsterne taler jeg ikke) hvori de jo, især i senere Tider har udmarket sig.

I Mathematik: De nysnævnte To, Albildgaard, og Bugge; desuden Commandeur Løvenørn, som den danske Marine skylder mange lærde Dagtagelser og nogle for Sejladsen nyttige Opdagelser, blant andet Fyrtårnenes bedre Indretning; Hr. Morville, af fransk Herkomst; og adskillige Andre.

I Medicinen: Callisen, Forfatter til et udenfor Danmark kjendt og agter *Systema Chirurgiae*; Winslov, som bærer et for Anatomiherne dyrebart Navn, og som bærer det med Vels.

De østerlandiske Sprog. Hvilkens lerd Tydster
eller Franskmand kjender ikke J. C. G. Adler, Super-
intendent i Slesvig?

Naturhistorie og Botaniken. Professor Greg.
Wad, Otto Frederik Müller, død 1784, bekjende
især af sin *Zoologia Danica* og af de første Tømer af
Flora Danica, Professor Morten Vahl, som Euro-
pas Naturkyndige ere enige om at han især i Botaniken
veed alt hvad man kan vide, og som er Autor til den
største Del af *Flora Danica*. Efter ham bør jeg nævne
to haabefulde Botanikere: Schousboe, for nærværende
Consul i Marokko, og Horneman, der, efterat have
rejst med Nyte i Frankrig og Engeland, nylig har faaet
en botanisk Læreplads i Kjøbenhavn.

Theologie. Foruden vore evene Landsmænd,
Moldenhawer og Münster, kan jeg nævne Dem Bastholm,
en udmærket aandelig Taler, den arværdige Balle, Bis-
kop i Kjøbenhavn og nogle Andre.

Statistik. Den unge Schlegel, som ovenfor er
omtalt, og Frederik Thaarup, Forsatter til en Statistik
over Danmark, der er den beste i sit Slags.

Philosophie. Min værdige Ven Professor Gamborg,
hvis dristige Meninger Theologerne blev lidt urolige over.

Erudition. Baden, Fader og Son; Engels-
toft og Thorlacius, to unge Mænd af Talenter og Bes-
kedenhed, som for ikke lange siden fra Paris har hjem-
bragt et eige Kunstsakbsforraad. Umulig kan jeg her for-
bigaae den unge ovenomtalte Liebuhn, der ikke synes at
være uvidende om nogen Verdsensting uden om sine egne
Fortjenester, og allermindst den berømte Zoega, dansk
Agent i Rom, som nylig er blevet færdig med et stort
Bæk over de ægyptiske Obelisquer.

Politisk Oeconomie. Ove Malling, der ved sin Post som Deputeret i Toldkammeret ikke lader sig hindre i at cultivere saavel de alvorlige som de skjonne Videnskaber; Jacob Mandix, Forfatter til en for nylig udkommen saare instructiv Afhandling over Landbolovgivningen i Danmark.

LovFyndighed. De to Brodre Colbjørnsen, den ene Generalprocureur, og i Qualitè deraf Redacteur af alle Lovene; den anden Justitiarius i Højesteret. De ere egentlig Normænd, og saavel ved deres Hånd som ved deres Kundskaber en Ære for Landet. Den sidst nævnte af dem er død strax efter min Afrejse fra Kjøbenhavn.

Historie. Holberg og Suhm har noksom godt gjort for Europa, at denne Del af de menneskelige Kundskaber ikke er forsømt i Danmark. Efter dem kan man nævne Frid. Snedorf, som har skrevet et Forsøg til sit Fædernelands Historie, men som en uheldig og for tidlig Død beroede os paa en Rejse i Skotland; og Professor Niegels, sgm er død efter min Afrejse. Han har beskrevet to af Danmarks Kongers Historie, Christian V's og Friderik den IV's, men i senere Tid lagde han sig med Held efter Anatomia comparata, og hans Philosophia animalium fandt de Lærdes Bisold. Forrige Statsminister Guldberg, som spillede en Hovedrolle saalænge Kronprinsen ikke var myndig, er Forfatter til en Universalhistorie, der viser baade Hånd og Erudition, kun beklager man, at han er standset ved den peloponnesiske Krig.

Han har en Son, der ogsaa har udmarkede Talenter, og der med meget Held dyrker de skjonne Videnskaber. — Dog — de behagelige Kundskaber vil jeg

seg bie med at tale om indtil mit næste Brev." Saayde af 7de Hæste.

Dette næste Brev har jeg da nu for mig i det 8de Hæste af *Archives littéraires*, og deri skriver den foregivne tydske Lærd eller M. B. som følger: „Næppe troer jeg at der er nogen Art af Poesie, de Danske jo har dyrket den med mere eller mindre Held; men det er Skasde for Sproget at det kun lidet er kjendt udenfor Danmark, hvorved da danske Forfatteres litteraire Hæder vorder indskrænket indenfor en snæver Horizont. Imidlertid ere dog nogle af den frugtbare og næsten universelle Holbergs Skuespil bekjendte udenlands, som for Ex. hans politiske Røndestøber, som endnu stundom spilles paa vores Theatre, og som Voltaire, der ellers lod saa haant om Nordens Producter, dog omtaler i et Brev til Cardinal Bernis. Denne Holberg, som dog ikke ganske er Moliere eller Lessing, var imidlertid virkelig et originalt Genie; men hans Planer ere uformelige, og hans Plaisanterier robe en slet Smag ja salde stundom i det Grove. Jeg har imidlertid bemærket, at de hos det Københavnske Publikum, som ellers ikke saa let lader sig anfægte af Noget, har opvakt en stigrende latter.

Blandt dem som have levet efter Holberg nævner de anse med en vis Selvtillid To, og de som i dem ikke ar havt farlige Medbejlere ere utrosstelige over deres Tab. Det er Ewald og Wessel. Den offentlige Erkjendelighed har iset med at oprette dem Mindesmærker. Deres Nedaiolions figurere i Skuespilhuset i Kjøbenhavn, lige m Holbergs, ved Siden af Plautus og Moliere. Den ie døde 1781 den anden 1784 Den førstes samtlige rigte udgjør 4 Voll. i Octav. Af Wessels ere der allers

rede mere end en Udgave. Man har sagt mig og det mere end eengang, at et lyrist Stykke af denne Sidstnævnte var et Mesterstykke i det Comiske. Titelen: Kjærlighed uden Strømper har ikke fristet mig. Ved den er jeg blevet staende. Maaske maa man være født der i Landet for at gaae videre. Man har ogsaa rost nogle Skuespil for mig af den Hejberg som jeg nedenunder kommer til at tale om. Det er ikke mindre end 12 Stykker, som af det danske Publicum dels ere blevne modtagne med ndmæret Bisald og dels kan gjøre sikker Regning derpaa.

I midlertid saa meget end de Danske gjøre sig til af deres dramatiske Rigdom, hundle de dog som de fleste andre Nationer i Europa. De laone deres fleste Skuespil fra de tydiske engelske og franske Theatre. Fra disse Kilder hente de beskedne deres Sorgespil og Lysspil, deres vorende Comoedier, og selv deres comiske Syngestykker; saa at en Fremmed, som rejser i Norden, kan see Forestillinger i forskjellige Tongemaal ikke alle af Tancred, Othello, Menneskehed og Anger, men selv af Arrestanten og lille Matros. Ifølge denne Sammenmængning hersker paa Skuepladsene i Norden en stor Forståelighed af Toner, Sæder, Maneer og Håndsprodukter; men vistnok dannes derved ingen Nationalsmag, og man kan ogsaa sige, at de Danske, hvil Theatre angaaer, endnu intet Særkjende have i deres Karakter.

I andre Arter af Poesie ere de mere selvstændige Af deres nyere Poeter vil jeg anføre Tre, som have de samme Navn, hvorfor man undertiden sammenblande dem, men hvorfra Enhver har sin særskilte Merite.

Thomas Christopher Bruun falde de Danske deres Boccaž og Lafontaine. Fra 1783 til 1799 har han sex forskjellige Gange udgivet Poesiesamlinger, som udvise Gradationerne i hans Talent.

Johan Nordal Bruun, Præst i Bergen, Forfatter til to Tragoedier, som man meget roser men kun sjeldent spiller, og til nogle andre poetiske Smaating som samlede udkom 1791.

Endelig Malte Conrad Bruun, efter Alles Tils staelse et virkelig poetisk Genie. Især anfører man en herlig Ode af ham i Anledning af Grev Bernstorffs Død. Han er for nærværende Tid i Paris, og det er ham som i Forening med Hr. Mennelle udgiver det interessante geographiske Verk.

En anden Digter, ligeledes af udmarkede Talenter, er Hejberg, som har Ord for at være den ypperste dramatiske Digter i Danmark. To Bind af hans Skuespil ere allerede udkomne. I Aaret 1802 ventede man det 3die. Hans Satirer have forstøffet ham Titel af Danmarks Churchill. Overhovedet maa man høde, at det er en vittig og oplyst Mand.

Der er endnu en tredie dansk Digter, der ikke har mindre Talent end nogen af de to nævnsforegaaende; det er Prof. Baggesen, der har et stort Navn i Danmark Sverrig og Tydskland, og som enhver Litteratus ejender der bekymrer sig det mindste om Norden's Literatur. 1785 debúterte han med at udgive sine comiske Fortællinger. 1791 udkom hans Ungdomsarbejder; 1792 en poetisk Beskrivelse over hans Rejse i Tydskland, Frankrig og Schweiz under Titel af Labyrinthen. Det vilde være ubilligt at nøgte ham Varme, Originalitet, en glimrende og frugtbar Imagination, med et Ord, det som karakteris.

teriserer det sande poetiske Genie. Skriftdommerne som blevé fortrydelige over hans langvarige Ophold udenlands, paastaae, at han stundom synder imod Smagen. Seg vil ikke afgjøre hvor megen Andel Avind har i denne Dom. Hr. Grammer en kjøbenhavnsk Boghandler foretog sig 1800 at besørge en Udgave af alle hans Verker, ledsgæt med hans Portrait. Ved mit Ophold i Danmark længtes alle Patrioter med Utaalmodighed efter dette Verk. Det danske er ikke det eneste Sprog som Waggersens Minne dyrker; han gjør saa gode tydskle Vers at han fortjener en udmarket Plads blandt vore nyere Digttere. I det Sprog har han ogsaa skrevet et Digt Parthenais kaldet, der har fundet mange Beundrere; det er i samme Smag som Voss's Lovise og Gøthes Herman iog Dorothea.

Blandt de danske Digttere af første Rang maa jeg ingenlunde glemme Forsetteren til et Poem, som er Mordens Heltedigt. Skade at Titel og Emne ikke erskikkede til at vække en Fremmeds Nygjerrighed; det er Stærkodder, hvori belynges en Helte, Fard af den gamle danske Historie. Forsetteren Hr. Pram, som er ansat i Commerce-Collegiet, har tillige skrevet nogle Skuespil og andre prosaiske Arbejder, som vise megen Smag og en gjennemtrængende Forstand.

Professor R. L. Rahbek fortjener ogsaa at nævnes blandt de Danske som ved flere Slags litteraire Talenter ere en Ere for deres Land. Han er Digter, Histsritter, Philosoph og Journalist. Han har udgivet 6 Bind prosaiske Forsøg, og blandt andet tillige skrevet meget godt i Dramaturgien. Var end hans litteraire Arbejder nok til at kasse ham Reputation, funde han dog ikke leve af sin Celebritet, men var nødt til at give Information i

Histo-

Historie og Litteratur i et Opdragelsesinstitut tæt udenfor Kjøbenhavn paa Vejen til Frederichsberg. Chefen for dette Institut er Hr. Christiani, en af de Tydskere, som man er glade ved at finde i fremmede Lande. Hans Institut synes mig at være et af de bedste i Europa, og at kunne maale sig med hvilket som helst af vores bedste. Christiani er selv Litterateur og Philosoph, ja end ydermere ogsaa Hofspræst. Men han faaer Tid til alt.

Hans Institut er ikke den eneste Opdragelsesanstalte som pryder Danmarks Hovedstad. Foruden 3 Militairskoler, en for Sø- en for Lands- og en for Artillerie-Cadetter (de to sidstnævnte under Hr. Abrahamsens Direction, der med lige Held dyrker saavel de alvorlige som de skjonne Videnskaber) er der i Kjøbenhavn 5 à 6 Opdragelsesanstalter for Drengs, (af hvilke man især roser Hr. Schouboes;) og 4 à 5 for Pigebørn.

Dog — jeg skejer ud af Vejen; jeg skal i denne Skrivelse blot tale om underholdende Ojenstande, altsaa tilbage til Litteraturen!

Herhen høre da periodiske Skrifter mere eller mindre, og ingensteds ere de saa talrige som i Kjøbenhavn. Jeg forbigaar dem i Holsten thi de høre mere til vor Litteratur end til den danske, og taler heller ikke om dem i Norge; thi det er et Rige aparte. Man har opregnet mig lige indtil en og tredive allene i Kjøbenhavn. Jeg vil forskåne Dem for en stor Nomenclatur, og ikke nævne andre end de som sysselsætte sig med Videnskaber eller Litteratur.

Der er to af dem, som den berømte Rahbek, uagter hans andre talrige Søsler, udgiver, nemlig Miner-va en philosophisk og litterairist Journal, og danske Tilskuer, hvortil Addisons Spectator er Mynster; disse to

Bladet læses bestandig med Interesse af Publicum, men udsætter sig og stundom for Regjeringens Opmærksomhed.

Et andet litterairist Blad, Iris og Hebe kaldet, er en Samling af alskens curiøse Materier.

I de lærde Tidender leverer Professor Nyerup Anmeldelse af alle ny udkommende Skrifter.

Astrææ af Prof. Schlegel er en politisk meget agtet Journal.

Themis af Doctor Lassen er en nyttig Journal for praktiske Jurister.

Physisk oeconomisk medicinsk og chirurgisk Bibliothek, et periodisk Blad, som adskillige Lærde, blandt andet de Hrr. Rafn og Herholdt, ere Medarbejdere i, og som udenlandsk Journaler, selv de franske, under tiden beraabe sig paa.

Jeg vil endnu blot onføre tvende theologiske Journaler, som gjør Sensation selv udenfor Danmark; den enes Titel er: Jesus og Fornuft, af Decanus Horrebov, en af de beste blandt Danmarks ny Skribentere. Den anden hedder: Bibelen forsvarer sig selv, af Dr. Balle, nuværende Bisshop i Kjøbenhavn.

Disse to Journaler hørg sammen. De udgjøre som en Slags Polemik, hvori Horrebov viser sig som meget større Philosoph end hans Contrapart, der sandsynligvis ikke misunder ham dette Fortrin; denne derimod viser sig, som man kunde vente, mere orthodox og anbringer større Erudition. Ondskaben morer sig ved denne Strid, men Religionen baader intet derved."

Her har Læseren alle de i det 2det B*****ste Brev indeholdte Litterairnotiser, der her levires uden allermindste Tillæg eller Rettelser, ja Oversætteren har ikke

ikke engang tilladt sig saa meget som et Spørsmåls- eller Udraabs-Tegn.

Det 3de og sidste Brev, som er astrykt i 9de Hæfte af *Archives littéraires* (og derfra tilligemed de to følgende oversat i *Moniteur*) handler om de skjonne Konstners nærværende Tillstand hos os, hvorved vi da komme langt mere tilkort end hisset ved Litteraturen. Ja — siger han — det kan ikke nægtes, det er sandt hvad saa Mange har sagt; Norden er ikke Konsternes Hjem. Om man end søger at forflytte dem derhen og plejer dem paa det beste, saa hentvine de dog, og de lykkes ligesaa lidet som Planter hjemmehørende i et tempereret Clima kan komme frem i Mærheden af Nordpolen o. s. v.

Dog — denne Skrivelse ansee vi det mindre passende at indrykke, ikke tvilende paa at Publicum saaer den at læse, maaske med interessante Tillæg og Rettelser, enten i Prof. Rahbeks *Minerva*, Dr. Wolfs *Journal*, eller i et af vores andre periodiske Skrifter.

R. Lyerup.

*Den Kunst at blive en god Pige Husken
Moder og Husmoder. Haandbog for vorne
Døtre Hustruer og Nydrene skrevet af Jo-
han Ludvig Ewald. Oversat ved R.
L. Rahbek Professor. 1ste B. 246 S.
2det B. 193 S. Kjøbenhavn. 1805. Trykt paa
Friderik Brummers Forlag, hos Direktør J.
S. Schulz, i gvo.*

Paa en Tid, da Læsning udgjør en betydelig Deel af døvindelige Søsler; er det ligesaa passende som nødvendig

vel

ved denne at virke paa den qvindelige Dannelse. Saalænge Qvindens Spnskreds var ligesaa indskrænket som hendes Vilkeskreds, kunde det usordervede Hiertes Følelse være Ledssagerinden i de ikke endnu mangfoldiggiorte Forhold. Men som disse blev flere og fortælligere, som de ved Læsning vakte Ideers Spil fremtryllede ny Gestalter for de vilkaarlig vakte Føleller; kunde det ofte misledte og forstørrede Hierte ikke længere veilede i Livets Labyrinth. Eftertanke maatte høve Qvinden til den hoiere ved Grundsætninger betryggede Standpunkt, hvorfra ene de blomsterstræbende Asveies Farlighed kunde sines. Forst paa denne Hoide kan Qvindens Selvstændighed som Fornuftvæsen vorde hævdet. Af denne bemærkning kan det Stodende i Overskriften paa nærværende Bog nogensledes bortforkløres. Hvo som blot af Kunst var en god Pige, Hustru eller Moder, fortiente rigtig nok ikke vor Agtelse, thi i alle disse Forhold maae især Følelsen ytre sig, og den kunstlede Følelse kan ikke være sand. Men ved Kunst o: ved en af Grundsætninger ledet Virksomhed at nærme sig sit Maal, er enhver fornuselig Skabnings Bestemmelse. Samklang mellem den moraliske og sandselige Natur maae konstigen o: efter Tænkning og ved Anstrængelse bevirkes.

Forsatterens Stil synes ret beregnet for det smukke Kjøn. Et pynteligt Foredrag under mange stundom søgte, Billeder, foredrages Ideerne saaledes, at de et sonderlemmes, men ved Indklædningen føres for Dinene og til Hiertet. Levereglerne derimod gives med Bestemt-
hed og vedborlig Hensyn til Forholdenes Mangfoldighed. Synes end stundom i Valget af nogle, for Fruentimmer idet interessante, Skildringer Præsten at stikke frem f. Ex. aden D. S. 64-80; savnes end enkelte Stæder
især

især i Forelæsningen om Religion og om Selvstændighed en Noiagtighed i Begrebenes Udvikling, der gierne kunde bestaae med deres lette Dragt; forekommer end enkelte Overdrivelser f. Ex. i D. S. 17 at Diets og Mæsens Dannelse allerede vidne om, at Kvinden ei er bestemt til at være Tænkerinde S. 39 hvor Grundsetningerne sammenlignes med moraliske Snorliv; S. 66 at Pigen skulde læse med Valg Orden 'og Punktlighed alt hvad der funde gøre hende bekjende med Mennesket. De rigtigere og skarpere Blik i de kvindelige Forhold ere dog saare mange, den sunde Sands for Kvindens egentlige Bestemmelses umiskiendelig, og slige Bogers almindelige Feil, Ord-
gyderi og Deklamation, oftest undgaaede ved Held

Betræftningerne foredrages under Form af Forelæsninger og Breve af følgende Indhold. Om Bogens Hensigt og Aand. Kjønnets physiske og intellektuelle Forkiellighed. Herredomme over Phantasie og et Hjerte. Det kvindelige Kalds Vigtighed. (Her tales kun om Kvinden som Mandens Medhjælperinde ei som Fornuftvæsen, hvis Bestemmelse har Værd i og for sig selv. Dette sidste, der heller ikke i Kapitlet om Selvstændighed vedbør�igen oplyses, burde neppe efter den lagte Plan forbigaaes som bekjent). Om Pigens Kald, Dannelse og Feil. Kvindens Religion, Kvindens Selvstændighed i Omgang med Mandkønnet og Brudens fornærmeliga Forhold. Hustruens Kald, Klogskab, forskellige Forhold. Den vundne og bedrede Egtemand, Breve om et lykkeligt Egtepars huslige Glæder. Forberedelse til Moderkalder. Moderens Kald. Barnenes første Undervisning (en varm Anpræsning af den pestalozziske Læremethode, der fornyer Ønsket: at nogen i vort Sprog snart vilde skrive en kort almenfattelig Ledetraad for

Mødrene i denne Henseende) Husmoderens Kald. Et
broderligt Ord til gamle Tomfruer og unge Enker.

Som Prover, paa Foredraget/afskrives Følgende,
der tillige kan ansees som Bilag til ovenansætte almindelige
Bemerkninger. I D. S. 26-27. Hos Qvinden er alle-
rede Alt ikke, som det skal være, naar hun maae kiempe
mod urene Billeder. Dersor elsker ikke Manden den
egentlig dydige Pige, der ved tunge Fristelser efter lang
Kamp med Møie blev reen, men den uskyldige Pige,
der ikke tenkte paa Urenhed, men der blev reen, ligesom
hun aandede, fordi det saaledes er hendas Natur. Qvin-
dens Uskyld er i denne Punkt alt der, hvorhen al Sæde-
lighed og Dyd skal føre: at elste, og ville Neenhed, med
Alt hvad i hende er. Manden har en Genius, der vel
ikke bevogter ham saa omhyggeligen, som Qvinden bevog-
tes, saalænge hun lever i Uskyldts Paradis, men den fol-
ger ham ogsaa uden hos Paradiset, fordi den ikke er af de
Gudsædte. Den hedder Forstand. Qvindens Genius led-
sager hende ved hvert Skridt; vogter hende paa det omo-
hyggeligste for hver Snublen, og hvert Fal; sætter sig
hende selv behjertet imøde, naar hun vil forlade Uskyldts
Paradis. Men den bliver tilbage naar hun forlader det,
og sielden gienfinder hun den. Denne Genius hedder
Blusædighed.

I D. S. 218 om den Kone der ikke tænker paa at
muntre sin Mand, men vil endog mores af ham. „Den
Mand, der har saa mangen angribende, modbydelig,
Aans og Hjertedrabende Focretning at bestride, der for
det meste har at arbeide med Hoved og Anspending; det
kommer i sin Kones Selskab, for at nedspende sig, udhvile,
samle sig ny Kraft og Munterhed til Arbeide, han skal
nu strax igjen spende sig, pønse paa, hvoreledes han behage-
lig

sigt skal fordrive hende Tiden!, fortælle hende noget Moersomt, hvorved han vil munstre hende? Og Konen, som just dersor har saa lidet at forrette med Andspending for det meste har kun — fornødne vigtige, men dog lette — mekaniske Arbeider at forrette; Konen, der kan see, høre, læse, tale saa mangehaande, medens Manden sidder ensom paa sit Contoir eller ved sin Skriverpult; hun vil ikke bruge den Aand, den Jagtagelses, Sammenlignings og Anelses Gave, denne Skarpsind og det hastige Dje, hun sik af Naturen, og kun fordrer Næring for den af Manden? Sandelig, det er, "som man af Træstammen fordrede, den skulde behage som Blomsten, og duske som Blomsten, som er der til at duske og behage."

Maaskee ville mange betragte dette Skrift med Lige-gyldighed, fordi det indeholder ofte fremsatte Sandheder. Man just disse vedblive ofte at være dem fremmede, hvem de skulde lægges paa Hiert. Ved dette Skrift vil Pigen, Hustruens, Moderens moralske Dommekraft blive vakt, skærpet, berigget. Just paa en Tid, da Romaners Læsning stedse tager til; da disse ikke mere, som for dum, blot stade ved at fremavle et romantisk Sving eller et skjært Hølteri; da Neverhistorierne ofte lærer at undskylde Forbrydelser, da Udmalingen af rinaldiniske Scener stiene til at fordrive Indbilningskraften, da en Sværm yndede Romaner, ved at udsmykke Hverdagsmenneskenes Feiltri udbrede Slaphed i Grunsætninger og Mistro til Menneskedyd; er det dobbelt vigtige, at Læserindernes Opmærksomhed stundom henvendes til det Maal, de burde stedse have i Sigte. Men saare onskeligt havde det været, om Oversætteren paa flere end nogle fåe Steder havde omarbeidet, og egentlig fordancket sin Original. Man føler ofte ved Giennemlæsningen, hvorledes danske

Til-

Tilskuer vilde have udtrykt sig skønnere, sandere, paa en
for danske Øren mere indtrængende Maade.

Peter Erasmus Müller.

(Indsendt.)

I No. 45 af Kjøbenhavnske lærde Esterretninger for
dette Aar synes Recensenken af Trondhjemiske Blandingar
ikke utilbøjelig til at troe et Rygte angaaende Dr. N. H.
S. Blochs Constitution som Conrektor. Med om Høle-
se læste jeg, hans mangeaorige Ven, dette endnu mig
ubekjendte Rygte. Saa meget gladere læste jeg disse
Ord i hans egenhændige Brev til mig af 21 Nov.:
„Længsel efter snart at kunne benytte mig af den Tilla-
„belse jeg har af 15 Septbr. til at rejse ned til Kjøben-
„havn i Vinter næ.“

Dette ansaae jeg for Pligt at bekjendtgjøre.

Lille Vestved den 8de Dec. 1804.

Mag. L. S. Fog,
Cognepræst til Herlufsholm.